

VERSEGHY FERENC DRÁMÁI

CSOKONAI KÖNYVTÁR. FORRÁSOK
(Régi kortársaink)

17.

Sorozatszerkesztők:
Debreczeni Attila, Imre Mihály,
S. Varga Pál

A borítón:

A TUDÁS FÁJA

(Címlapnyomtatvány és könyvdísz XVII–XVIII. századi
debreceni nyomtatványokban)

Versegly Ferenc drámái

Sajtó alá rendezte:
DONCSECZ ETELKA

Debreceni Egyetemi Kiadó
Debrecen University Press
2014

A kötet az MTA-DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport
programja keretében jött létre.
A kötet megjelenését az NKA támogatta.

A sajtó alá rendezésben közreműködött:
Hornyák Annamária

Lektorálta:
Demeter Júlia

© Doncsesz Etelka
© Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen University Press, 2014

ISSN 1418–3242
ISBN 978 963 318 473 8

Kiadta: a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár
Debreceni Egyetemi Kiadója, az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesületének a tagja
Felelős kiadó: Karácsony Gyöngyi főigazgató
Műszaki szerkesztő: M. Szabó Monika
Készült Debrecenben, 2014-ben
Nyomás: Kapitális Kft.
Felelős vezető: Kapusi József

Tartalom

NYOMTATÁSBAN MEGJELENT MŰVEK

A' szerelem gyermeke	9
A' le-bilintsezett Prométheus	127
A' formentéri remete	167
Eduárd Skócziában, avvagy egy szökevénynek az éjszakája	231
Magyaroknak hűsége és nemzeti lelke – Die Treue und der Nazionalgeist der Ungarn	288

KÉZIRATBAN MARADT MŰVEK ÉS TÖREDÉKEK

Az essőből a' csurgó alá	321
Falusi Inderkedések avvagy a' próbára tett szeretők	337
Castor és Pollux, avvagy a' Testvérszeretet	339
Zotmund, a' Majthényi fő nemes famíliának törzsöke, avvagy a' Posonyi Ostromlás.....	341
Szétsi Mária a' murányi várban [színlap]	349

JEGYZETEK

Bevezetés	353
Jegyzetek az egyes művekhez.....	374
A' szerelem gyermeke	374
A' le-bilintsezett Prométheus	395
A' formentéri remete	405
Eduárd Skócziában, avvagy egy szökevénynek az éjszakája	435
Magyaroknak hűsége és nemzeti lelke – Die Treue und der Nazionalgeist der Ungarn	440
Az essőből a' csurgó alá	466
Falusi Inderkedések avvagy a' próbára tett szeretők	469
Castor és Pollux, avvagy a' Testvérszeretet	476
Zotmund, a' Majthényi fő nemes famíliának törzsöke, avvagy a' Posonyi Ostromlás ...	479
Szétsi Mária a' murányi várban [színlap]	483
Rövidítések.....	492
Bibliográfia	493
Névmutató.....	512

NYOMTATÁSBAN
MEGJELENT MŰVEK

A' SZERELEM GYERMEKE.

Egy Nézőjáték öt Felvonásban.
Kotzebue Augustus Úr,
Az Ehtlandiai Tartományban lévő Gubernialis Magistratusnak
Praesidense utánn, az originalis Kiadás szerint.

BUDÁN,
Landerer Katalin', Özvegy' betőivel.
1792.¹

ELŐSZÓ.²

Ezt a' Nézőjátékot *Kotzebue* Praesidens Úr a' Reváliai Nézőjátékos Társaságnak számára tsinálta, melly merő nemes-születésű, és characterben lévő Tagokból áll. Ezek a' jó szívű Urak minden esztendőben, November' kezdetétől fogva a' nagy Bőjtig, *magok* játszanak. A' fizetésből, mellyet a' Nézőktől bé vesznek, a' decoratióra, a' gyertyákra, és több effélékre kész pénzben ki-tett költségeket le vonnyák; a' többi jövedelmet pedig fel osztják a' Szegények között. Huszonöt Játék utánn ötezer Rubel jutott a' Szegényeknek. Mivel a' Társaság elejénten sok rágalmaszásokot szenvedett, a' billyétekre a' következő verseket téteti: *Confacré à la bienfaisance. Honny soit qui mal y pense!*

Ha a' Magyar Nemesség a' mi kisebb várossainkban efféle theátrumokat tartana: a' mellett, hogy a' téli napokat kellemetesen múltatná, és a' helyes erkölcsi tanításokkal bővelkedő Játékdarabok által sok jót tanulna 's tanítana; az ilyen várasok' környékében, kivált télen, sokat szenvedő Szegényeken is, sokat segíthetne.

A' Reváliai Nézőjátékos Társaságnak bővebb meg-írását fel lehet találni a' következő tzmű Könyvetskékben: *Kleine gesammelte Schriften des Herrn von Kotzebue, Praesidentem des Gouvernements – Magistrats in der Provinz Ehtland. Mit Kupfern. Reval und Leipzig. Christian von Glehn, und in Commission bey Paul Gotthelf Kummer. 1788. Zwei Bände in 8. a' második részének 343. oldalán.*

A' Magy. Ford.

¹ K: [A K-ban a címlapon:] Szerelem gyermeke. Kotzebue. Fordította Verseghy Ferencz 1792 (saját kézírata.)

² K: [Az Előszó a K-ban hiányzik.]

A' SZEMÉLYEK.³

OBERSTER, Báró Vadligeti, szolgálaton kívül.

ROSÁLIA, az ő Leánya.

A' PREDIKÁTOR, az Oberster' Jóságában.

A' MULDAI GRÓF.

MAGDOLNA.

BÓDNÁR FERENTZ, egy ifjú Katona.

EGY PARASZT, FELESÉGESTŐL.

EGY KORTSMÁROS.

EGGY ÁRENDÁS.

EGY MÁSIK PARASZT.

EGY PARASZT-MENYETSKE.

EGY ZSIDÓ.

EGY VADÁSZ.

KRISTÓF, az Oberster' Asztalnokja.

SZOLGÁK. VADÁSZOK.

AZ ELSŐ FELVONÁS.⁴

(A' Nézőhely az ország-útyán van, közel egy várashoz; az út egy kis falu mellett megy el, mellynek a' szélső házai látszanak.)

ELSŐ JELENÉS.

(A' Kortsmáros, Magdolnát a' házból kezénél fogva kis vonván.)

Itt, Annyok! a' te számodra nints hely! A' szomszéd faluban ma templom' napja van; ha majd a' Gazdák erre mennek, 's feleségestől és gyermekestől bé szállanak, hasznát kell vennem minden szegletnek.

MAGDOLNA

Egy szegény beteges asszonyt ki akar ked a' házból taszítani?

KORTSMÁROS

Hiszen, lám-e, nem taszítlak.

MAGDOLNA

A' ked' keménysége agyon taszította az én szívemet.

KORTSMÁROS

Nem olly szörnyű az, hogy ezt végbe vihesse.

³ K: [A Személyek felsorolása a K-ban hiányzik.]

⁴ K: [A K első lapjai hiányoznak. A K szövege a második jelenés végével, a Kortsmáros megszólalásának utolsó soraival indul: „Urunk; ez a' Templom ...”]

MAGDOLNA

Utolsó filléremet kednél költöttem el.

KORTSMÁROS

Szint' azért, mivel az *utolsó* volt. Hol vegyed már most?

MAGDOLNA

Dolgozhatok.

KORTSMÁROS

Hiszen csak a' kezedet is, alig, hogy mozdíthatod.

MAGDOLNA

Az erőm ismét meg jön.

KORTSMÁROS

No, akkor azután ismét el jöhetsz te is.

MAGDOLNA

Hová legyek azonban?

KORTSMÁROS

Szép idő van, most az ember mindenütt el lehet.

MAGDOLNA

Ki fog engemet ruházni, ha még ez az egy kopott öltözetem is a' harmattól és az essőtől által-ázik?

KORTSMÁROS

A' ki a' mezőn a' liliomokat ruházza

MAGDOLNA

Ki fog énnekem csak egy falat kenyeret adni, hogy éhségemet meg enyhítssem?

KORTSMÁROS

A' ki az égi madarakat táplálja.

MAGDOLNA

Kemény szívű ember! Tudgya ked, hogy tegnap reggeltől fogva éh gyommorral vagyok.

KORTSMÁROS

A' betegek keveset esznek, 's nem is eggészséges nékik.

MAGDOLNA

Hiszen, szívesen 's betsületesen meg fizetek mindent.

KORTSMÁROS

Miből? súlyosak most az idők.

MAGDOLNA

Az én sorsom is súlyos.

KORTSMÁROS

Annyok! Tudod-e, mit cselekedgy? Az ország' úttya erre megy; soha nints ez emberek nélkül. Szóllítsd meg kegyes adományért az irgalmas lelkeket.

MAGDOLNA

Én kóldúllyak? inkább éhen halok meg.

KORTSMÁROS

Nézzd el a' nagy nemzetű Dámát, nézzd! sok betsületes Anyának a' gyermeke kóldúlt már a' világon. Próbáld tsak; könnyűnek tesz a' szokás mindent.

MAGDOLNA *(Egy köre a' fa alatt le ül.)*

KORTSMÁROS

Példának okáért, itt jön már egyvalaki. Mindgyárt meg mutatom, miként kell hozzá kezdened.

MÁSODIK JELENÉS.

(Egy Paraszt, a' ki az útonn, munkás szerszámokkal rakva, feljök érkezik.)

KORTSMÁROS

Jó napot Kennek, Bátyó!

PARASZT

Fogadgy' Isten!

KORTSMÁROS

Szomszéd gazda! nem akarna Ked ennek a' szegény Asszonynak valami kevés alamisnát adni?

A' Paraszt el megy melletek.

KORTSMÁROS

Ez nem adott. Szegény ördög! magának is a' napszából kell élni. – De itt jön a' mí potrohós Árendás Urunk; ez a' templom' persellyébe minden áldott vasárnap' bé dug három pénzt: talán tsak meg fizeti számodra a' levest.⁵

⁵ Kp: <Urunk ... levest!- >

HARMADIK JELENÉS.

*Egy potrohós Árendás lassú lépéssel érkezik.*⁶

KORTSMÁROS

Szerentsés jó napot, Nemzetes Árendás Uram! Itt ül egy szegény beteges Asszony; alamsnát kér az Úrtól.

ÁRENDÁS

Nem szígyenli magát? hiszen ifjú még; dolgozhatik.⁷

KORTSMÁROS

A' hideglelés volt rajta.

ÁRENDÁS

Keserűséggel kell az embernek a' világon az ő⁸ kenyerét keresni; dolgozni kell; ritka most a' pénz.

KORTSMÁROS

Tsak egy kis levest fizessen az Úr néki; éhen van.

ÁRENDÁS (*El-mentében*)⁹

Az aratás vékony volt, és a' marha-dög a' legjobb darabjaimat ragadta el. (*el megy.*)

KORTSMÁROS

Ez fősvény! Úgy üli a' régi tallérokot, mint a' tyúk a' tojást. Az ülésről jut eszembe, hogy az én öreg tyúkom alatt ma kelnek ki a' tojások. Utánna kell egy kevesé látnom. (*Bé megy a' házba.*)^{10 11}

NEGYEDIK JELENÉS.¹²

Magdolna egyedül. (Öltöztette szegény, de még is tisztességes; ortzáján a' betegségnek és a' bűnnek nyomdoki látszanak, de hajdani szépségének néhány maradékival egyelítve.)¹³

Te tudod, Istenem! hogy nem voltam én ilyen, mikor még a' szükségen fellyúl egy pár garasom volt. – Szerelmes Istenem! a' ki engemet a' kétségben-eséstől ezen óráig meg oltalmaztál, vedd tőlem háladásomat!¹⁴ – Óh! bár tsak ismét dolgozhatnék!¹⁵ a' hideglelés na-

⁶ K: 3^{ik} Jelenés; Voltak, Árendás, lassu lépésekkel.

⁷ Kf: Nem szégyenli magát? Hiszen <Ifju> még |fiatal| dolgozhatik. [Törlés és sor feletti betoldás.]

⁸ Kf: a' Világonn <az ő>

⁹ K: (*menés közbe*)

¹⁰ K: (*bé a' házba*)

¹¹ Kf, b: <Urunk; ez a Templom... (*bé a' házba*)> [Fekete tintával áthúzva, utóbb az áthúzás érvénytelenítve. Ugyanez a szakasz barna ceruzával is áthúzva.]

¹² K: 4^{ik} Jelenés. Magdolna egyedül.

¹³ K: [A zárójelben szereplő mondat K-ban nem szerepel.]

¹⁴ K: hála adásomat!

¹⁵ Kf: dolgozhatnám! [Átírva.]

gyon le vett lábamról¹⁶. – Ha azt az én Ferentzem tudná, hogy az ő anyja éhezik! – Él-e még szegény? vagy talán őtet¹⁷ is bé borította már a' szomorú sírhalom? de nem, óh én Istenem! bizonyára nem! Hiszen mi végre élnek még én, hanem, hogy őtet¹⁸ még egyszer meg lás-sam? – Kínnyaim' Szerzője! nem mondok én a' te fejedre átkokat. Boldogítsd az Isten! ha az ártatlanságnak Tsábítója boldogulhat! – Vajha erre vezetne az eset; vajha meg esmernéd e' kopott ruházat alatt, ebben a' búbánattól el-hervadt ábrázatban, a' te valaha virágzó Mantzidat! – mit mondana néked a' te szíved?¹⁹

Óh! melly igen éhezem! – bár tsak egy falat kenyere volna! – De jó reménységgel vagyok még is; itt az ország' úttján, tsak el nem hagynak tán engemet éhen veszni az emberek.²⁰

ÖTÖDIK JELENÉS.

(Egy paraszt Menyetske, a' ki a' piartzra tojást és tejet visz, frissetskén jön az úton, 's mibelyt Magdolnát meg láttya, meg szállal.)²¹

MENYETSKE
Isten Keddel!

MAGDOLNA
Fogadgy'²² Isten! – Óh! kedves Gyermekek! – nints-e tsak egy falat kenyered, egy szegény Asszony' számára? –

MENYETSKE *(Könyörülve meg áll.)²³*
Kenyerem? nints,²⁴ lelke! tsak egy morzsányi sints. Hát éhen van Ked?

MAGDOLNA
Óh! nagyon is éhen.

MENYETSKE
Istenem! Istenem! pedig pénzem sints, és a' reggeli kenyeremet fogytik fel ettem. De szinte²⁵ a' városba megyek, hogy a' tejemet és a' tojásomat el adgyam; ha vissza jövök, akkor adok

¹⁶ Kf: A'hideg <elés> |láz| nagyonn <le vett a lábamról> |elcsigázott|. [Javítások a törlés fölött beszúrva.]

¹⁷ Kf: öt<et>

¹⁸ Kf: öt<et>

¹⁹ Kf, p, b: <Szerelmes Istenem ... Szived?> [Fekete tintával és barna ceruzával többszörösen áthúzva. Az áthúzásokat később piros ceruzával érvénytelenítették.]

²⁰ Kf: De jó remény<séggel vagyok>|ben élek,| még is; <itt az Ország> |hogy| **talán**<n> tsak <el> nem hagynak <talán engemet> |az országúton| éhenn veszni az emberek. – [Javítások a törlés felett beszúrva.]

²¹ K: *5^{ik} Jelenés. Magdolna. Egy Paraszt Menyetske a kezébe kosár, mellybe tojás és tej vagyon; gyorsann bé; (meg látvann Magdolnát, meg szállítja) a Kp: <Menyetske> lány* [Javítás a törlés felett beszúrva.]

²² Kf: Fogadj [Átírva.]

²³ K: *(könyörülve)*

²⁴ nints. [Sajtóhiba, em.]

²⁵ Kf: <szinte> |most épen| [Javítás a törlés felett beszúrva.]

majd Kennek egy garast. Úgy de – azonban²⁶ tsak még is éhezni fog Ked; nem inna Ked tsak addig is egy kevés tejet?

MAGDOLNA

Óh! hogy ne? kedves Gyermekem!

MENYETSKE

No, igyon Ked tehát, igyon! (*igen nagy jó-szívből oda tartya néki az edényt*) 's nem többet? Igyon Ked bízvást; én örömet adom.²⁷

MAGDOLNA

Az Isten fizesse meg! szinte meg újultam.

MENYETSKE

Azonn örvendek. (*R'á hunyorit*) Maradgyon²⁸ Ked, édes Anyókám! jó egészségben. Isten Keddel! (*dalolva*²⁹ *el megy*)

MAGDOLNA (*Utána nézvén*)³⁰

Illyen voltam néha napján én is; szinte illy friss, jó kedvű, 's hajlandó a' jóra.³¹

HATODIK JELENÉS.

(*Egy Vadász fegyveresen és egy pár kopókkal a' vadászatra megy.*)³²

MAGDOLNA

Sok szerentsét a' vadászatra, kedves Atyámfia!

VADÁSZ (*El menvén mellette*)³³

Az ördög-születtét! hogy legelőször is vén asszonyt kell látnom; már ma minden bizonnal tsak egy morzányi vadra sem akadok. Vigyen a' tatár, vén boszorkány! (*El megy.*)

MAGDOLNA

Ez meg az ő³⁴ kemény szívét a' babona megé rejti – Ismét egy valaki – egy Zsidó! – Ha a'³⁵ koldulásra adhatnám magamat, ennél ugyan minden bizonnal³⁶ találnék segítséget: mert a' Keresztények tsupán tsak a' nevet viselik.

²⁶ Kf: az<onba> |alatt| [Javítás a törlés felett beszúrva.]

²⁷ Kf: No, igyék ked <te>hát, igyék! (*oda adja az edényt, amaz iszik*) 'S nem többet? Igyék ked bízvást; én örömet adom. [Átírások és törlés.]

²⁸ K: Azonn örvendek; Maradjon

²⁹ K: *danolva*

³⁰ K: (*Utánna néz*)

³¹ Kf: <'s hajlandó a' jóra.>

³² K: 6^{ik} Jelenés. *Magda. Egy vadász fegyverrel, egy Kopóval.*

³³ K: (*El menvén mellette*) [Az instrukció K-ban nem szerepel.]

³⁴ Kf: <az ő>

³⁵ Kp: <a'>

³⁶ Kf: bizonnal |inkább| találnék [Beszúrás a sor fölött.]

HETEDIK JELENÉS.

(Egy Zsidó, a' mint feléje érkezik, meg láttya Magdolnát, meg áll,
's egy szempillantásig meg tekénti.)³⁷

MAGDOLNA

Jó napot Kigyelmednek!

ZSIDÓ

Köszönöm szépen! Szegény Asszony! Ked nékem betegesnek látszik.

MAGDOLNA

A' hideglelés van rajtam.³⁸

ZSIDÓ (Szaporán a' zsebébe nyúl, ki von egy kis erszényt, mellyből neki egy pár garast ad.)³⁹ Vegye
Ked jó néven; magamnak is kevés van. (Elmegy.)

MAGDOLNA (Utánna kiált illetődve)

Fizesse meg az Isten ezer annyival! Nem jól mondtam-e? nem igazán érzettem-e magam-
ban?⁴⁰ Óh! a' szívnek nintszen ám⁴¹ a' vallással semmi köze.

NYOLTZADIK JELENÉS.

(Ferentz, tarisznyáját a' vállán hozván, vidám ortzával érkezik, 's magában dalol.
Közlelőbb érkezvén, meg láttya a' kortsma' tzigérjét, 's meg áll.)⁴²

FERENTZ

Hm! innom is kellene talán már egyszer! ma nagy meleg van. De az erszényemmel kell
előbb tanácsot tartanom. (Ki von egynebány garast, 's a' tenyerére tévén, nézegeti.)⁴³ Itt ugyan
volna még annyi, hogy egy reggelit, és egy ebédet meg fizethessek; estvére pedig, ha Isten
akarja, othon leszünk.⁴⁴ – Isten neki, nem bánom, mert tsak ugyan nagyon szomjúhozom.
Héj! Kortsmásos! (Magdolnát meg sajdítván)⁴⁵ De⁴⁶ mi ez? egy szegény beteges Asszony, olly
erőtlen, olly fonnyadt⁴⁷; – nem köldül ugyan, de tekéntete segítséget kíván. 'S hát, hogy
alamisnát adgyunk, mindenkor⁴⁸ meg kell-e várni, hogy minket a' Szegény meg szállítszon?⁴⁹

³⁷ K: 7^{ik} Jelenés. Magdolna. – Zsidó, szánakodva néz reá.

³⁸ Kc: hideg lel<és van rajtam> [Mellette fekete ceruzával írt szavak piros ceruzával áthúzva:] </ hideg lel>

³⁹ K: (Zsebéből ki vesz egy erszényt, 's egy pár garast ad Magdolnának)

⁴⁰ Kf: magamban<n>?

⁴¹ Kf: <ám>

⁴² K: 8^{ik} Jelenés. Magdolna. – Ferentz. tarisznya a' vállán, 's danolva; meg látván a' tzigért meg áll

⁴³ K: (elő vesz egynebány garast, 's a' tenyerénn nézegeti)

⁴⁴ Kf: leszünk [Az ékezet áthúzva, a „z” tintával megvastagítva.]

⁴⁵ K: (Meg látván Magdolnát)

⁴⁶ Kf: <De>

⁴⁷ Kf: bágyadt [Átírva.]

⁴⁸ Kf: mindig [Átírva.]

⁴⁹ Kf: szállíts<s>on?

Gyalázat!⁵⁰ – Így ugyan az italtól bútsút kell vennem, mert egyébaránt az⁵¹ ebédre semmi sem marad. De, Isten neki! a' jótétemény még az éhséget és a' szomjúságot is le tsillapíttya. Ihol! *(feléje megy, hogy oda nyújtsa neki a' pénzt, mellyet már az újjai közé vett a' végre, hogy az italt meg fizesse.)*⁵²

MAGDOLNA *(Meg nézi ötet erősebben, 's fel kiált.)*⁵³
Ferentz!

FERENTZ *(El álmélkodik, reá szegezzi szemét; pénzét, tarisznyáját, kalapját, bottját, mindenét egyszerre el veti, és karjai közé borul.)*⁵⁴

Az⁵⁵ Anyám! – *(Mind a' kettőnek el áll a' szava. – Ferentz, a' ki előbb magához tér⁵⁶.)* Anyám! az Isten' kedvéért! – hogy van az, hogy ilyen állapotban találok? Anyám! mi lehet ez? szóllyon!

MAGDOLNA *(reszketve)*

Nem – nem szóllhatok – kedves Fiam – édes Ferentzem – az öröm – az öröm! –

FERENTZ

Szedgye öszve magát – kedves, édes Szülóm! – *(az Annyának a' fejét maga mellére vonván)*
Szedgye öszve magát! – Óh! miként reszket – talán el is ájult –⁵⁷

MAGDOLNA

Erőtlen vagyok – szédül a' fejem; – tegnap – egész nap' – semmit se ettem. –

FERENTZ *(Magán kívül; fel ugrik, 's kezeivel az ortzáját el takarja.)*⁵⁸

Óh! Istenem! én Istenem! – *(a tarisznyához szalad, fel szaggattya, ki von egy darab kenyeret.)*⁵⁹
Itt a' kenyér! (Öszve szedi a' pénzt, mellyet el vetett, 's hozzá teszi a' zsebéből a' többit is.)⁶⁰
Itt az egész pénzem! – ruhámat, – köpönyegemet – kardomat – mind el adom. – Óh Anyám, édes lelkem Anyám! – Héj! Kortszáros! *(Erössen zörget a' kortszán.)*

KORTSMÁROS *(Az ablakon ki nézvén)*⁶¹

Mi kell?

FERENTZ

Eggy itsze bort – hamar! hamar!⁶²

⁵⁰ Kp: <Gyalázat!>

⁵¹ Kf: <mert egyébaránt az> különben [Javítás a törlés fölött.]

⁵² K: *(oda nyújtja a' pénzt)*

⁵³ K: *(erössenn meg nézi, fel kiált)*

⁵⁴ K: *(El álmélkodik, mérőnn meg nézi, és mindenét el vetvén a' nyakába borul)*

⁵⁵ Kf: Édes Anyám! [Átírva.]

⁵⁶ K: *(mind kettőnek el áll a' szava, Ferentz magához tér)*

⁵⁷ Kf: Szedgye öszve magát – kedves, édes <Szülóm>|anyám!| – *(az Annyának a' fejét maga mejjére vonja)* Szedgye öszve magát! – oh! **mint** reszket<ek> – talán el is ájult – [Javítás a sor fölött beszúrva.]

⁵⁸ K: *(Magán kívül)*

⁵⁹ K: *(a' tarisznyához szalad, 's egy darabb kenyeret elő vész)*

⁶⁰ K: *(Öszve szedi a' pénzt a' 'sebéből többit is hozzá teszi)*

⁶¹ K: *(ki néz az ablakonn)*

⁶² Kf: hamar! – <hamar!>

KORTSMÁROS
Eggy itsze bort?

FERENTZ
Úgy, úgy, no!

KORTSMÁROS
Kinek azt?

FERENTZ
Nekem, az ebszülettét, nekem! tsak⁶³ szaporán!

KORTSMÁROS
No, no, Katona Uram! de meg fizetheti-e Ked?

FERENTZ
Itt a' pénz! Lódúly szaporán, mert valamennyi ablakodat mind be töröm.

KORTSMÁROS
Mindgyárt! mindgyárt. (*Az ablakot be tészí.*)

FERENTZ (*az Annyához*)
Éhezett az én szegény Szülöm, egész nap' éhezett, – és én ettem: – én tegnap estve magamnak a' vendégfogadóban sültet és bort adattam: és az én Szülöm éhezett! Istenem! én Istenem! melly keserű lett nékem minden örömem!⁶⁴

MAGDOLNA
Nyúgody⁶⁵ meg, édes Ferentzem! Ismét látlak – már jobban érzem magamat. – Nagyon beteg voltam – nem reményltem, hogy még egyszer lássalak.

FERENTZ
Beteg? és én nem voltam az én⁶⁶ Anyám mellett? Most már el nem válok többé. Nagyra nyöltem, meg izmosodtam, és már ezentúl tsak az Anyámért dolgozom.⁶⁷

KORTSMÁROS (*A' házból ki jön egy palasz k borral, és egy pohárral.*)⁶⁸
Itt a' bor! Drága termés, derek ital! Tsak Betzkói bor ugyan, de valóságos Budai bor savanyúsága van.

⁶³ Kf: nékem <tsak> [K-ban az ékezet áthúzva.]

⁶⁴ Kf: Éhezett az én <szegény szülöm> [édes anyám], egész nap' éhezett, – és <én ettem;> – én tegnap estve magamnak a' vendég fogadóban sültet és bort adattam: és az én <Szülöm> [anyám] éhezett! Istenem! Én Istenem! melly keserű lett nékem minden örömem! [Javítások a törlések fölött beszúrva.]

⁶⁵ Kf: Nyugodjál [A szó utolsó két betűje utólag hozzátotldva.]

⁶⁶ Kf: <az én>

⁶⁷ Kf: **fel** nőttem, meg izmosodtam, és <már> ezentúl tsak <az> Anyámért dolgozom.

⁶⁸ K: (*Ki jön a' házbor [sic!] egy palasz k borral és egy pohárral.*)

FERENTZ

Ide véle! Hogy ez a' kotyvalék?

KORTSMÁROS

Kotyvalék? az Istennek illy drágalátos ajándékja? – Az én borom, jó Legény! nem kotyvalék! van nékem a' pintzében még egy⁶⁹ drága Szekszárdi borom is, ej! azt kellene ám Kennek meg költeni! – olly sűrű, olly olajos, hogy, mikor az ember ki issza, a' poharat egészen veresre festi. (*Ferentz sokáig nem tűrhetvén, a' palaszkat ki akarja a' kezéből venni.*)⁷⁰ No, no! a' pénzt előbb! Ezt én tizenkét krajtzáron mérem.

FERENTZ (*Oda adván néki az egész pénzt.*)⁷¹

Ihol van! (*Bort tölt az Annyának, a' ki iszik, és egy falat kenyeret eszik hozzá.*)⁷²

KORTSMÁROS (*Meg olvasván a' pénzt.*)⁷³

Fél krajtzár hijja. – De irgalmasnak kell az embernek lenni. Egy szegény Asszonynak a' fel-frissítésére – oda⁷⁴ vesszen. A' palaszokra azután vigyázni kell, és hogy a' pohár el ne törjön⁷⁵. A' pohárra egy szép magyar vers van írva. (*El megy.*)

MAGDOLNA

Köszönöm, édes Ferentzem! a' bor az ember' kedvét meg újjította⁷⁶; a' bor pedig az én⁷⁷ Magzatom' kezéből új életet ad.

FERENTZ

Ne beszéllyen sokat, édes Szülőm! szedgye öszve az erejét.

MAGDOLNA

De mond el nékem, kedves Fiam! mond el,⁷⁸ miképp' volt dolgod ezen öt hosszú esztendő⁷⁹ alatt?

FERENTZ

Már jól, már rosszul, a' mint jött; ma bőven, holnap szűken.

MAGDOLNA

Te nékem már régen nem írtál.

⁶⁹ Kf: <egy>

⁷⁰ K: (*Ferentz ki akarja venni a' palaszkat a' kezéből*)

⁷¹ K: (*Oda adja a' pénzt*)

⁷² K: (*bort tölt, az Annyá iszik és egy falat kenyeret eszik*)

⁷³ K: (*Meg olvasván a' pénzt*)

⁷⁴ Kf: <oda> |hadd| [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

⁷⁵ Kf: törjék [Átírva.]

⁷⁶ Kf: <újjítja> |vidámítja de| [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

⁷⁷ Kf: <az én>

⁷⁸ Kp: <Mond el,>

⁷⁹ Kf: esztendő<k>

FERENTZ

Óh! szerelmes Anyám! egy szegény katonának keserű ám a' postapénzt meg szerezni. Gondollya tsak meg azt a' messze földet! fél esztendőbéli zsoldgya r'á megy, 's e' mellett még élni is kell néki. Én tsak azt gondolám magamban: az én Anyám egészséges és friss, én is egészséges és friss vagyok, még egy pár hétig el várakozom; és így az egyik hétről a' másikra haladt. Botsássa meg nékem, édes Szülöm!

MAGDOLNA

A' keserűségen által esvén, könnyen meg botsát az ember.⁸⁰ Ki vetted-e már az obsitodat?⁸¹

FERENTZ

Nem még! tsak szabadságot vettem egy pár hónapra,⁸² bizonyos okra nézve. De⁸³ az Anyámnak szüksége van reám, nálla maradok.

MAGDOLNA

Nem, Fiam! nem. A' te látogatásod meg gyógyít, 's meg ifjít engem; új erőm lessz a' munkára és akkor azután ismét vissza mehetsz; én a' te⁸⁴ szerentsédet akadályoztatni⁸⁵ nem akarom. – Szabadságot vettél *bizonyos okra nézve*?⁸⁶ nem úgy mondtad-e? Szabad-e tudnom ezt a' bizonyos okot?

FERENTZ

Miért nem, édes Szülöm! én azt legottan⁸⁷ el beszéllem.⁸⁸ A' mint öt esztendő előtt el váltunk, felső köntössel, fejr ruhával, és pénzzel, tehetsége szerint, bőven meg ajándékozott engemet édes Szülöm, és úgy eresztett az útra; de egy kitsynységet el felejtett még is, a' kereszt levelemet.⁸⁹ Én akkor tizenöt esztendő, vad és gondatlan gyermek valék, 's hasonlóképpen nem gondolkodtam rólla. Ez nékem azután sok bút okozott. – Egy vagy két ízben⁹⁰ a' hivalkodó katona-életet szívemből meg úntam; ki akartam venni az obsitomat olly szándékkal, hogy majd egy betsületes mesterséget tanúlok; de ha valamelyik Mesteremberhez mentem, 's meg szállítottam: kedves Mester Uram! én Kigyelmedhez inasságra akarnék szegődni; az volt mindenkor az első kérdés: hol van a' kereszt-levél?⁹¹ – Ez az én fejemet

⁸⁰ Kc: <A' keserűségen által esvén, könnyen meg botsát az ember.>

Kf: <Te nékem már ... meg botsát az ember.>

⁸¹ Kc: <az obsitodat | elbotsajtásodat | [Javítás a törlés fölött betoldva.]

⁸² K: holnapra

⁸³ Kf, p: <De>

⁸⁴ Kf: <a' te>

⁸⁵ Kf: akadályoz<tat>ni

⁸⁶ K: [A K-ban nincs kiemelve:] bizonyos okra nézve

⁸⁷ Kf: <Én azt> leg ott<an>

⁸⁸ Kf, p, b: <De az Anyámnak ... el beszéllem> [Fekete tintával áthúzva, majd az áthúzás érvénytelenítve. Utóbb piros ceruzával is áthúzva. A lap szélén ceruzával megjegyezve: „marad”.]

⁸⁹ Kf: bőven <meg ajándékozott engemet> | ellátott | édes **anyám**, és úgy eresztett <az> **útnak**; de egy kitsi<ny>séget el felejtett <még is>, a' kereszt levelemet. [Javítások a törlések fölött betoldva.]

⁹⁰ K: Én akkor ... ízben. [A K-ban nem szerepel.]

⁹¹ Kf: <a' hivalkodó> **katona életet** <szívemből> meg úntam; ki akartam venni az obsitomat olly szándékkal, hogy majd egy betsületes mesterséget tanúlok; de ha <valamelyik> |e végett valami| Mesteremberhez mentem, <'s meg szállítottam:> kedves Mester Uram! <Én> kigyelmedhez inas-

által, meg által járta, – bosszonkodtam, és a katonák között meg maradtam. Itt legalább csak azt kérdezik, ha helyén van-e az embernek a szíve? Ezzel pedig a kereszt-levélnék semmi köze nincs, szinte miként a nemes levélnek is. Ez mindazáltal nékem különbféle bajt okozott.⁹² Pajtásaim meg tudták, és ha valamelyik belém kötődött,⁹³ vagy italos volt, srófra vett engemet, szeges beszédekkel illetett, 's hozzám döngölte magát.⁹⁴ Egy vagy két ízben vagdalkodnom is kellett, és így árestomba tettek.⁹⁵ – A Kapitányom meg intett, – és a mint öt hét előtt ismét egy ilyen veszekedésbe keveredtem, magához hívatott a szobájába. – Óh édes Anyám! az én Kapitányom egy derék, egy jó szívű, és szeretetre méltó ember! – Bodnár! úgy mond, én azt te felölled nem örömet hallom, hogy minden szempillantásban veszekedel, és büntetést érdemelsz; mert én egyébaránt a te szolgálatoddal meg elégszem, és sokat tartok felölled. De a Strázsa-mester megmondta már nékem ezeknek okát.⁹⁶ Tselekedd meg, Fiam! írd hazádba, 's hozd el a kereszt-leveledet; vagy, ha kedved tartya, hogy magad el hozd, egy pár hónapra szabadságot adok; az exercirozásnak az ideje úgy is már el múlt.⁹⁷ – Óh! kedves Szülöm! a mint ő énhozzám illy barátságosan szóllott, töstént előttem lebegett az én édes Anyámnak a képe. –⁹⁸ Meg tsókoltam Kapitányomnak kezét, 's köszönetet gagyogtam néki.⁹⁹ Két forintos tallért adott a kezembe; menny Fiam! úgy mond; szerentsés legyen az utazásod, és annak idejében jöjj vissza ismét. – Most már, ímé!¹⁰⁰ itt vagyok! és ez volt az oka, hogy haza indultam.

MAGDOLNA (*ki beszédgyét háborodott szívvel hallgattya*)¹⁰¹
Te tehát, Ferentz! a te kereszt-leveledért jöttél?

FERENTZ
Azért.

MAGDOLNA
Ah! Istenem!

ságra akarnék szegődni; az volt mindenkor az első kérdés|e|: hol van a kereszt-levél? <Javítás a törlés fölött betoldva.>

⁹² K: Ez az én fejemet ... okozott. [A K-ban nem szerepel.]

⁹³ K: |ezt| Pajtásaim meg tudták, <belém> kötöttek, tsufoltak; [Beszúrás a sor fölött.]

⁹⁴ K: vagy italos ... döngölte magát. [A K-ban nem szerepel.]

⁹⁵ Kf: <egy vagy két> |nehogy| izbenn vagdalkodnom is kellett, <és így árestomba tettek>|s ekkor fogságba tettek| [Javítások a törlések fölött beszúrva.]

⁹⁶ Kf: Kapitányom <meg intett, De a Strázsa Mester megmondta már nekem ezeknek az okát> |magához hívatott és így szóllt, Bodnár, én felölled nem örömet hallom, hogy minden pillanatban veszekszel, mert szolgálatoddal különben megvagyok elégedve, azért <ő így szóllott hozzám>| Cselekedd [Javítások a törlés fölött beszúrva.]

⁹⁷ Kf: ha kedved tartya, <hogy> |hozd el| magad <el hozd> egy pár hónapra szabadságot <kérj a Kapitány> adok; <az exercirozásnak az> |a gyakorlás| ideje úgy is <már> el **mult**. [Javítások a törlések fölött beszúrva.]

⁹⁸ K: Óh! ... képe. [A K-ban nem szerepel.]

⁹⁹ Kf: <Meg tsókoltam Kapitányomnak kezét, 's köszönetet gagyogtam néki.> |én megköszöntem <Straza Mesterem Kapitányomnak.>| [Javítás a törlés fölött beszúrva. A beszúrt részből a „Straza Mesterem” piros ceruzával, a „Kapitányomnak” fekete tintával áthúzva.]

¹⁰⁰ Kf: <ímé>

¹⁰¹ K: (*háborodva*)

FERENTZ

Mi lelte Anyám-asszonyt?¹⁰²

MAGDOLNA (*sírásra fakad.*)

FERENTZ

Az Isten' kedvéért! mi lelte?

MAGDOLNA

Ferentz! nints tenéked kereszt-leveled.¹⁰³

FERENTZ

Nintsen-e?

MAGDOLNA

A' szerelem' gyermeke vagy.

FERENTZ

Úgy-e? – 'S kitsoda tehát az Atyám?¹⁰⁴

MAGDOLNA

Ah! A' te mord¹⁰⁵ tekinteted öszve zúz engemet!

FERENTZ (*Magához térvén, szelid és kedvező hanggal*)¹⁰⁶

Nem úgy, édes Anyám! nem. Tsak ugyan fia vagyok én még is az én Szülőmnek.¹⁰⁷ Mondgya meg nékem, kitsoda az én¹⁰⁸ Atyám?

MAGDOLNA

A' mint öt esztendő előtt el váltál tőlem, ifjabb valál még akkor, hogysem egy ilyen titkot szívedre bízhattam volna.¹⁰⁹ Meg értél azalatt, és így már most veled bizodalmasan szállhatok. Koros férjfiú és jó ember lettél.¹¹⁰ Az én édes-anyai reménységeim meg nem tsaltak engemet. – Ah! sokszor hallottam én, melly igen meg vigasztallya, 's meg újjíttya a' Szenvedőt, ha szívét mással közölheti. A' könnyhúllatás, mellyet búbanatod a' harmadik' szeméből ki sajtol, meg édesíti a' tiédet. Hála Istennek, ezer hála! el érkezett az óra már

¹⁰² Kf: Asszony<t>? –

¹⁰³ Kp: Kereszt Leveled! <->

¹⁰⁴ Kf: <Úgy-e?> És kitsoda <tehát> az Atyám?

¹⁰⁵ Kf: <mord> |komor| [Javítás a sor fölött beszúrva.]

¹⁰⁶ K: (*Magához tér, nyájjias hangon*)

¹⁰⁷ Kf: nem. <Tsak ugyan> |hiszen mégis csak| fia vagyok én <még is az én Szülőmnek> |édes anyámnak|. [Javítások a törlések fölött és alatt beszúrva.]

Kf: <Ah! ... Szülőmnek.> [A szakasz áthúzva. Az áthúzást később érvénytelenítették.]

¹⁰⁸ Kf: <én>

¹⁰⁹ Kf: **Midőn** öt esztendő előtt el váltál **tőlem**, |még| **ifjabb** valál <még akkor>, hogysem egy **ilyen titkot rád** bízhattam volna.

¹¹⁰ Kf: <Koros férjfiú és jó ember lettél.>

nékem is, melyben ezt a' vígasztalást legelőször¹¹¹ érzem. Az én saját fiam a' biztosom! óh! légy te nékem egyszersmind bíróm is. Félek én a' kemény bírótól! – Az én fiam nem lesz énnékem kemény bíróm.

FERENTZ

Szóllyon, édes jó Anyám! szóllyon! nyissa meg előttem szívét.

MAGDOLNA

Óh! kedves gyermekem! el beszéllek én néked mindent; – de – a' szígyen le kötözi nyelve-
met; – Ne nézz r' ám, míg beszéllek.

FERENTZ

Nem esmérem-e talán az én Anyámnak szívét?¹¹² Átkozott légyen az a' gondolat, melly ezt a' gyengeséget az én Szülőmben meg kárhoztatná. Valóságos bünt *(az Anyya' melléére tévéen kezét)* ez a' jó szív el nem követhetett.¹¹³

MAGDOLNA

Ama' Helység, melynek templomtornyát meszéről ide látni, az én születésemnek a' helye. Abban az egyházban kereszteltettem én meg; abban hallottam hitünknek első tanításait.¹¹⁴ Szülőim jó jámbor paraszt emberek voltak; szegények de betsületesek¹¹⁵. A' mint tizennégy esztendő valék, meg látott egykor a' Nagyságos Asszony. Meg tetszettem néki, el vitt magához a Kastélyba, 's kedvét találta benne, hogy éretlen tehetségim ki pallérozza. Jó könyveket adott kezembe.¹¹⁶ Olvasgattam; a' Frantzia, és Német nyelvet a' musikával egygüt meg tanultam; tehetségeim, valamint itéleteim, ki fejtődtek, de egyszersmind hiúságom is. – Úgy vagyom! az okosságnak ál ortzája alatt egy hiúság-szerető, és balgatag állattá lettem.¹¹⁷ – Tizenhét esztendő valék, a' mint Jóakarónémnek Fia, a' ki hadi tisztséget viselvén, egyébaránt Német-országban lakott, szabadságot vévén, ki jött és minket meg látogatott. Azelőtt még ötet soha sem láttam. – Szép és tsábító tekintetű Ifjú volt. Sokat tsevegett ő énnékem a' szerelemről, a' házasságról; – ő volt az első, a' ki kellemetességimnek áldozott.¹¹⁸ – Ne nézz rám, édes Ferentzem! el nem mondhatom tovább –

¹¹¹ legeszlőör [Sajtóhiba, em.]

¹¹² [K-ban a mondatzáró írásjel után:] –

¹¹³ Kf, p, b, c: <Maradjon meg nékem ...el nem követhetett.> [A szakasz fekete tintával, fekete, piros és barna ceruzával többszörösen áthúzva. Az áthúzott rész mellett barna tintával írt megjegyzés: marad]

¹¹⁴ K: abban hallottam hitünknek első tanításait [A K-ban nem szerepel.]

¹¹⁵ Kp: <jó jámbor Paraszt emberek voltak;> szegények de betsületesek |voltak|

¹¹⁶ Kc, p: <'s kedvét találta benne, hogy éretlen tehetségim ki pallérozza. <Jó könyveket adott kezembe.> > [A szakasz piros ceruzával áthúzva. Benne a „Jó könyveket adott kezembe.” fekete ceruzával is áthúzva.]

¹¹⁷ K: Olvasgattam ... állattá lettem. [A szakasz K-ban nem szerepel.]

¹¹⁸ Kf, p: Tizenhét esztendő valék, a' mint Jóakaró<némnek> |tévőm'| Fia, <a' ki hadi> |ki katona| Tiszt<séget viselvén, egyébaránt Német-országban lakott,> |vólt| szabadságot vévén, <ki jött és> minket meg látogatott. Azelőtt még öt<et> soha sem láttam. – Szép és tsábító tekintetű Ifjú volt. Sokat tsevegett <ő én>nekem a' szerelemről, a' házasságról; – <ő volt az első, a' ki kellemetességimnek áldozott> |kecseimnek|. [Fekete tintával és piros ceruzával többszörösen javítva. Javítások a törlések fölött besúzva piros ceruzával. A „ki katona” és a „kecseimnek” fekete tintával besúzrt.]

MAGDOLNA

Én egy könnyen-hívő teremtés lévén, ártatlanságomat el vesztettem. Heves szerelmet színeztél, meg ígérte nékem, öreg Anyya' halála után, a' házasságot; állandóságot 's hűséget esküdtél. – Ah! és én el felejtettem az én jámbor Szülőimét, a' mi öreg lelki Pásztorunknak oktatásait – nevelő Anyámnak jótéteményeit – nehézkes lettem! – Ferentz! Ferentz! valahányszor oda tekintek arra a' templom' tornyára, annyiszor előttem áll ősz hajával a' mi öreg Prédikátorunk; azonn a' napon, mikor legelőször az Úr' vatsorájához mentem, miként meg rezgettél ő az én ifjú szívemen! – melly teli voltam a' felséges ajtatossággal, a' jó erköltsel! Oh! akkor én, bizonyosnak tartván a' győzedelmet, mérészen akármelly bűnnel szembe állottam volna; és – óh én Istenem! miként volt az lehetséges! – ezt a' szívembe olly mélyen bé óltott jó erköltsöt, egy könnyen-gondolkodó esztelen Ifjú, egy pár tekintetével, egy pár szavával, semmivé tette. Nehézkes lettem.¹¹⁹ Fel ébredénk mind a' ketten az édes részegségből, és a' jövődőlbe való rettenetes tekintet kínozni kezdé szívünket¹²⁰. –¹²¹ Kotzkára vettem mindent; ő pedig csak Anyának; egy jó de kérhetetlenül kemény Asszonyinak haragjától félt. Óh! mitsoda gyengédséggel hízelkedett¹²², mitsoda illetődéssel kért, hogy el ne áruljam; melly édesgető és szerelmes szókkal ígérte, – hogy ezt valaha mind helyre hozza; – és én meg fogadtam néki, hogy hallgatok; hogy Tsábítómnak nevét, valamint képét, szívembe rejtem örökre és hogy az ő kedvéért mindent el szenvedek, a' mi rajtam meg történe. – Mert én őtet nagyon szerettem – és az ő kedvéért sokat el tűrtem. –¹²³ El ment ő meg-nyúgódott szívvel; az én gyermek-ágyamnak ideje pedig el közelgetett és én már tovább állapotomat el nem titkolhattam.¹²⁴ Ah! melly keményen bántak velem, a' mint gyermekem' Attyának nevét el árulni nem akartam. Meg vetettek, ki űztek a' kastélyból, és a' mint meg-keseredett Szülőim' ajtajához érkeztem, ott sem eresztettek-bé. Az Atyám kezét emelt volt ellenem, de az Anyám el rántotta őtet hirtelen, a' mint engemet szinte meg átkozni akart.¹²⁵ – Az édes Anyám vissza jött 's egy füles¹²⁶ tallért adott a' kezembe – sirva fakadt – és azótától¹²⁷ fogva nem láttam többé. – Ez a' tallérom még most is meg van, (*ki veszi*) készebb voltam volna éhen meg halni, hogysem ehhez nyúltam volna. (*Meg tekinté, meg tsókollya, és ismét el teszi.*) – Szállás nélkül, pénz és jó barát nélkül egy egész éjjel a' szabad mezőn tévelygettem. Közel jutottam egykor a' folyó-vizhez, amott, a' hol a' malom áll, 's nagy unszolást érzettem magamban, hogy a' malom kereké közé ugorván, végét szakasszam kínlódásomnak. De töstént előmbe tűnt megint a' mi öreg Prédikátorunk

¹¹⁹ K: azonn a' napon ... lettem [A szakasz a K-ban nem szerepel.]

¹²⁰ szívünüt [Sajtóhiba, em.]

¹²¹ Kp: <nehézkes lettem! ...szívünket - ->

¹²² Kp: <mitsoda gyengédséggel hízelkedett>

¹²³ K: hogy Tsábítómnak ... el tűrtem [A szakasz a K-ban nem szerepel.]

¹²⁴ Kc: <Kotzkára ... titkolhattam>

Kf: <nehézkes lettem ... titkolhattam> [Az áthúzott rész mellett, a lapszálon ceruzával írt jegyzet olvasható: „koczkára vettem erette [sic!] mindent, mindent.”]

¹²⁵ Kf: Ah! melly keményen bántak [ők] velem, a' mint gyermekem' Attyának nevét el árulni nem akartam. Meg vetettek, ki űztek a' kastélyból, <és> a' mint <meg-keseredett> Szülőim' ajtajához érkeztem, ott sem eresztettek-bé. <Az> Atyám kezét emelt <volt ellenem>, de <az> Anyám el rántotta <őtet hirtelen>, a' mint engemet szinte meg átkozni akart. [Javítások a törölések fölött beszúrva.]

¹²⁶ füles [Sajtóhiba, em.]

¹²⁷ K: azoltától

az ő szelíd és tiszteletre méltó tekintetével. Vissza rémültem, 's rettegve körül tekintettem magamat, ha vallyon az Öreg nem áll-e mellettem igazán? és így oktatásai 's hozzá való bizodalmam újjolag fel serkentek. – Más nap' reggel a' házához mentem. Barátságosan fogadott, semmi szemre hányásokat nem tett: a' mi meg történt, úgy mond, az már meg van. A' Töredelmesnek meg botsát az Isten! jobbítsd meg magadat, Leányom! és még jóra fordulhat minden. Itt a' Falúban meg nem maradhatsz; ez néked tsak keserűségedre, az én Községemnek pedig botránkoztatására volna. De – itt egy aranyat adott a' kezembe', és egy levelet, mellyet irántam írt volt – menny el, Leányom! a' városba ahhoz a' betsületes öreg özvegy-asszonyhoz, a' kinek ez a' levél szóll; ő néked jó gondodat viseli. Meg is mondgya majd azután, mit tévő légy, hogy betsületes kenyérre juthass. – Ezekkel a' szókkal homlokomra tette kezét, meg áldott, 's meg ígérte, hogy az Atyámat is meg engeszteli. Ah! az ő vigasztalására, Fiam! úgy tetszett, mintha újra születtem volna. – A' városba való útam az én Istenemmel is meg békéltem. Erőssen meg fogadtam néki, hogy a' jó erkölcs' ösvényétől soha többé, míg élek, el nem távozom. És ezt a' fogadást meg is tartottam szentül.¹²⁸ – Nézz már szemembe ismét, kedves Gyermekek! (*Ferentz ötet minden szó nélkül a' karjai közé szoríttya. Egy rövid pauza után így folytattya beszédgyét Magdolna.*)¹²⁹ A' te születésed énné-kem¹³⁰ sok bút és sok örömet okozott. Az Atyádnak kétszer írtam – de – tudgya Isten, ha leveleim kezébe jutottak-e? – választ mindeddig tőlle nem vettem.

FERENTZ (*hevesen*)
Nem-e?

MAGDOLNA

Ne heveskedgy¹³¹, édes Ferentzem! ne heveskedgy! Háború volt akkor; az ő Regementye is ellenség előtt¹³² állott; az egész tartományban nagy rendetlenség vala; három Úragnak hadi seregei változva üldözték egymást¹³³; melly könnyen el veszhet itt a' levél! Nem, nem! ő az én írásimat minden bizonynal nem vette; mert gonosz szívű nem volt. – Igaz ugyan, hogy néki azután újjolag alkalmatlankodni nem akartam: akár büszkeség volt légyen, vagy akár-mi egyébnek nevezd.¹³⁴ Azt gondolám magamban: ha el nem felejtett, el jön minden bizonynyal, 's fel keres; a' Prédikátor tudgya, hol vagyok. – De el nem jött, 's egynéhány esztendő¹³⁵ múlva még azt is hallottam, – (*fohászkodva*) hogy meg házasodott! Így tehát minden reménységimtől vég bútsút vettem. Tsendesen és magányosan laktam egy szobátskában, kézi munkámmal kerestem kenyeremet, 's e' mellett egynéhány gyermekeket is oktatgattam azokra, a'miket a' kastélyban tanúltam volt. Eggyetlen egy örömem te valál, édes Ferentzem! a' te nevelésedre fordítottam mindent, a' mit számtól el vonhattam. És szorgalmatosságom, nem maradt jutalom nélkül: jó gyermek lettél. Tsak ifjúi heveséged, a' katona-élethez való

¹²⁸ K: szállás nélkül ... tartottam szentül. [A szakasz a K-ban nem szerepel.]

¹²⁹ K: (*Ferentz néma elragadtatások között magához szorítja az Anyját; kis pauza; - és ezeket mondja Magdolna*)

Kf: <Az édes Anyám ... Magdolna>

¹³⁰ Kf: <én>nekem

¹³¹ Kf: heveskedjél

¹³² előtt [Sajtóhiba, em.]

¹³³ Kc: < három Úragnak hadi seregei változva üldözték egymást >

¹³⁴ K: Igaz ugyan ... nevezd. [A szakasz a K-ban nem szerepel.]

¹³⁵ Kf: Esztendő<k>

szereteted, a' széles világra való ki-kívánczóságod, ez vala, a' mi nékem sokszor nagy bút okozott. Azt gondolám elvégre magamban: a' mint Isten akarja! ha arra van rendelve, nem akarom akadályoztatni, ha szívemet a' tőle való elválás ketté szakasztya is. Így eresztettelek el magamtól öt esztendő előtt, 's annyit adtam,¹³⁶ a' mennyi tőlem ki telhetett; – talán még ennél is többet, mivel egészséges voltam; és az egészséges mindenkor abban a' hiszemben van, hogy beteg nem lehet.¹³⁷ Igaz ugyan, hogy, ha úgy maradt volna állapotom, többet kerestem volna magamnak, mint a' mennyi kellett.¹³⁸ A' hozzám hasonlók között gazdag asszony lehettem volna, és még néked is, kedves Ferenztem! esztendőnként valami keveset küldhettem volna.¹³⁹ De hosszas és erő-fogyasztó betegségbe estem. Itt a' keresetem meg akadt; az én kis perselyem alig volt elegendő az orvosságokra, az Orvosokra, és, a' kik körülöttem voltak. Így tsak kevés napok előtt bútsút kellett vennem hajlékomtól, és ezzel együtt minden jószágotskámtól, a' mi még a' betegség után meg maradt, mivel a' házbért meg nem fizethettem.¹⁴⁰ Ezzel a' bottal, ezzel a' koldús-tarisznyával¹⁴¹, ezzel a' ronggyal voltam kintelen az ország' úttýára ki-tántorogni, és a' mellettem elmenőknek irgalmasságától egy falat kenyeret kéregetni.

FERENTZ

Ha én ezt gyaníthattam volna, mely keserű volt volna nékem minden falotom, minden tsepp-italom. De most már, Istennek hála! itt vagyok; az én Anyám él, nálla maradok, el nem megyek tőle, és ezt Kapitányomnak is meg írom. Vegye bár, a' mint akarja; nevezze meg-szökésnek, de az Anyámtól többé el nem távozom. Semmit nem tanultam ugyan, semmi mesterséget, semmi kézművet nem tudok: de vagynak egy pár izmos karjaim, el hordozhatom az ekét, és a tséplőt is fel emelhetem. Béresnek szegődöm; nappal dolgozom, éjjel pedig valamelyik Prókrátornak írok! mert jó és olvasható írásom van, a' mit ismét tsak édes Anyámnak köszönhetek.¹⁴² Jóra fordul még minden; az Isten engemet meg segít: el nem hagyja ő azokat, a' kik Szülőiket szeretik.

MAGDOLNA (*meg-illetődve, karjai közé szoríttya.*)

Nints a' világon Hertzeg-asszony, a' kivel meg¹⁴³ tserélnék!

¹³⁶ K: Tsak ... annyit adtam. [A szakasz a K-ban nem szerepel. Helyette: „Te Katonává lettél és én annyit adtam néked, ”]

¹³⁷ K: talán még ... nem lehet. [A szakasz a K-ban nem szerepel.]

¹³⁸ Kf, c: <'s emellett egynehány ... kellett.>

Kb: <Eggyetlenegy ... kellett.>

¹³⁹ K: A' hozzám hasonlók között gazdag asszony lehettem volna, és még néked is, kedves Ferenztem! esztendőnként valami keveset küldhettem volna. [A szakasz a K-ban nem szerepel.]

¹⁴⁰ Kf: <az én kis ... fizethettem.> [Az áthúzott részek mellett a lapszélen ceruzával írt jegyzet: „marad”.]

Kp: <Háború volt ... fizethettem.>

¹⁴¹ Kp: <ezzel a' koldús-tarisznyával>

¹⁴² Kf: <az én Anyám él, nálla maradok, el nem megyek tőle, és> | <csak hogy édes> nem hagyom el többé édes anyámat. | ezt Kapitányomnak is meg írom. Vegye bár, a' mint akarja; <nevezze meg-szökésnek, de az Anyámtól többé el nem távozom.> Semmit sem tanultam ugyan, semmi mesterséget, <semmi kéz művet> nem tudok: de van<nak> egy pár izmos karom, [istennek hála] el bírom az ekét, <é>s a tséplőt is fel emelhetem. Béresnek szegődöm; nappal dolgozom, éjjel pedig valami Prókrátornak írok! mert jó <és> olvasható írásom van, a' mit ismét tsak édes Anyámnak köszönök. [Beszúrárok a törlések fölött és a lap szélén.]

¹⁴³ Kp: <meg>

FERENTZ

De, édes Szülöm¹⁴⁴ egytet még el felejtett. Hogy hívták az Atyámat?¹⁴⁵

MAGDOLNA

Báró Vadligeti.

FERENTZ

És itt lakik?

MAGDOLNA

Az Anya lakott itt valaha. Ez meg halt. Ő maga Német-országban egy gazdag Kis-aszszonyt vett el, és, a' mint bizonyosnak hallottam, ennek a' kedvéért még Hazáját is örökre el hagyta. Itt azonban egy Tisztartó lakik, a' ki kedve szerint parantsol.¹⁴⁶

FERENTZ

El megyek hozzá – szem közt állok vele mérészen. A' hátamon viszem hozzá édes Anyámat! – Mennyire van ide a' lakó helye! Negyvenig vagy ötvenig való mérttföldnyire? Tsak ennyire szálladt, és lelkiesmérete előll már is el szaladhatott! – Valóban lassú és halkkal mászó lelkiesméret! Húsz esztendeje már, hogy utánna mászkál, és még sem érhetette utóll! Gyalázat! miért kell nékem az én Atyámat esmérnem, ha ezen Atya nem jó ember! Elég volt volna szivemnek egy Anya, egy olyan Anya, a' ki engemet szeretni tanított; óh! minek nékem az Atya, a' ki engemet gyűlölni tanít! – Nem, nem! nem megyek el hozzá! Maradgyon magának, dobzódgyon, 's ketsegtesse magát végső szempillantásáig, – azután pedig lássa, miként egyezhet meg valaha az örök Biróval. Úgy-e, édes Szülöm, nints minékünk órea szükségünk, mí az ő kedvéért – de mi leli az Istenért? el homályosodni látom szeméit! Anyám, édes Anyám! az Istenért! mi baja!¹⁴⁷

MAGDOLNA (*Igen gyengén, és fél ájúlva*)

Semmi, semmi bajom! – Az öröm – a' sok beszéd – Óh! ha magamat – tsak egy kevésé – ki nyugtathatnám!¹⁴⁸

¹⁴⁴ Kf: <Szülöm> |anyám| [Beszúrás a törlés fölött.]

¹⁴⁵ Kf,c: <volna nékem minden ... Atyámat> [Az áthúzás utóbb érvénytelenítve. Az áthúzott szakasz mellett lapszéli megjegyzés fekete tintával, majd alatta ceruzával megismételve: „marad”.]

¹⁴⁶ Kc: <Itt azonban ... parantsol>

¹⁴⁷ Kf, p: <A' hátamon viszem hozzá édes Anyámat! Mennyire van ide a' lakó helye! Negyvenig vagy ötvenig való mérföldnyire? Tsak ennyire szálladt, és lelkiesmérete előll még is el szaladhatott! – Valóban lassú és halkkal mászó lelkiesméret! Húsz esztendeje már, <hogy utánna mászkál> |kergeti|, és még sem érhetette utóll> <Gyalázat!> miért <kell nékem az én> |is ismerem az| Atyámat <esmérnem, ha ezen Atya nem jó ember!> Elég volt volna szivemnek egy Anya, <egy olyan Anya, a'> ki engemet szeretni tanított; <Óh!> minek nékem <az> |oly| Atya, <a'> ki engem<et> gyűlölni tanít! – Nem, <nem>! nem megyek el hozzá! Maradgyon magának, |hadd| dobzódgyék, <'s ketsegtesse magát> végső <szem>pillantáig, – az<u>tánn <pedig> lássa, mint egyezhet meg valaha az örök Biróval. Úgy-e, édes Szülöm, nints minékünk órea szükségünk, mí az ő kedvéért – de mi leli az Istenért? el homályosodnak <látom> szemei<t>! <Anyám!>, édes Anyám! az Istenért! mi baja! [Javítások fekete tintával a törlések fölött betoldva. A „Gyalázat” piros ceruzával áthúzva.]

¹⁴⁸ K:nyugodhat<t>nám!

FERENTZ

Istenem! tsak most veszem észre, hogy az ország' úttján vagyunk. (*Zörget a' kortsmának az ajtaján.*) Héj! Kortsmáros!

KORTSMÁROS (*az ablakon*¹⁴⁹)

No, mi kell megint?

FERENTZ

Szaporán, szaporán, egy jó ágyat ennek az Asszonynak.

KORTSMÁROS (*tsúfolódva.*)

Ágyat-e? és ennek az Asszonynak? ha, ha, ha! Az el-múlt éjjel az istállómban feküdt, és a' marhámát mind meg babonázta. (*Bé tsapja az ablakot.*)¹⁵⁰

FERENTZ (*dühösen egy köhöz kapván.*)¹⁵¹

Átkozott Féreg! – (*Az Anyára tekint, és a' követ el ejti.*) Ah! szegény édes¹⁵² Anyám! (*A' kétségben-eséshez közelgető szorongatások között egy Paraszt' házának az ajtaját zörgeti, mely messzebb a' Nézőhelynek mélyében áll.*)¹⁵³ Héj! Gazda! hallod-e? Gazda!¹⁵⁴

KILENCZEDIK JELENÉS.¹⁵⁵

*Egy Paraszt a' küszöbre lép. Az Előbbeniek*¹⁵⁶

PARASZT

Isten hozott! Mi jót akarsz nállam?

FERENTZ

Barátom! nézzd amott azt a' szegény beteges Asszonyt, el vesz itt a' szabad levegő ég alatt. Az én Szülöm,¹⁵⁷ adgy néki tsak egy parányi helyet, a' hol magát vagy fél óráig ki nyúgodhassa. Kérlek az Isten' szerelméért! az Egek ezt néked minden bizonnyal meg jutalmazták.¹⁵⁸

PARASZT

Ne beszély, kérlek, annyit; hiszen már meg értettelek. (*Bé felé*)¹⁵⁹ Örzse! rázzd fel egy kevesé az ágyruhát, szaporán! A' fiút azonban a' kementze mellé a' lóztára teheted. (*Ki jön*)¹⁶⁰ Any-

¹⁴⁹ K: (*az ablakon ki néz:*)

¹⁵⁰ K: (*az ablakot bé tsapja*)

¹⁵¹ K: (*dühösen fel kap egy követ*)

¹⁵² Kf: <Ah! Szegény édes>

¹⁵³ K: (*Kétségbe esve zörgeti egy Paraszt'nak az ajtaját, mely messzebb a' néző helynek mélyében áll*)

Kf: <(az Anyára tekint ... áll)>

¹⁵⁴ Kf, c: |Héj! Gazda! hallod-e? Gazda!| [Utólagos betoldás. A betoldott szöveg ceruzás írással megismételve.]

¹⁵⁵ Kf, p: <#> [Fekete tintával írott lapszéli bejegyzés utóbb piros ceruzával áthúzva.]

¹⁵⁶ KILENCZEDIK [Sajtóhiba, em.] K: 9th *Jelenés. Voltak. Egy Paraszt külépez ajtónn*

¹⁵⁷ Kf: én **Anyám**

¹⁵⁸ Kf: < Az Egek ezt néked minden bizonnyal meg jutalmazták.>

¹⁵⁹ *félé* [Sajtóhiba, em.] K: (*békiált a' házba*)

¹⁶⁰ K: (*Ferentzhez*)

nyi hijáavalót tsevegsz a' fülembé az Isten' jutalmáról, az Egekről. Ha az Úr Isten az ilyen tsekélysegeket mind meg akarná jutalmazni, sok dolga volna.¹⁶¹ No, tsak frissen, fogd meg jól! vigyük bé szegény Asszonyt, de halkkal, tsendesesen.¹⁶² Ágyat, a' mitsodás van, de egyebet nállam nem sokat találsz. *(Bé vesztik a' házba.)*¹⁶³

A' MÁSODIK FELVONÁS.

ELSŐ JELENÉS.

(Egy Paraszt szobában)

*Magdolna. A' Paraszt, Feleségéstől. Ferentz.*¹⁶⁴

MAGDOLNA *(Egy lótzán ül, és a' fejét ereje-szakadva¹⁶⁵ fia' melléyre botsáttya.)*

FERENTZ *(A' búsúlva idestova lézengő Paraszthoz és Feleségéhez.)*

Édes Atyámfi! semmitek sints a' háznál? valami fel-frissítő, vagy szív-erősítő italtok? vagy valami egyéb?

ÖRZSE

Szaladgy el, Apjok! hozz a' szomszédától, a' Kortsmárostól, egy itsze bort.

FERENTZ

Ah! ne menny, kérlek! Az ő bora savanyú, mint szíve. – Ivott már belölle, 's félek, ne hogy talán méreggé vált benne.

PARASZT

Nézz ki, Annyok! egy kevesé. A' fekete tyúkot kodátsolni hallottam. Egy friss tojás főve –

ÖRZSE

Vagy egy maroknyi aszaltt tseresnye –

PARASZT

Vagy pedig – a' mi a' házamnál a' legjobb jószágom – egy darab szalonna –

ÖRZSE

Van még a' tej-kamarában egy fél üvegetske égett bor is

FERENTZ *(Illetődve)*

Az Isten jutalmazza meg szívességteket! – Édes Szülöm! hallotta-e?

¹⁶¹ Kf: <Annyi hijába valót tsevegsz a' fülembé az Isten jutalmáról, az egekről. Ha az Úr Isten az ilyen tsekélysegeket mind meg akarná jutalmazni, sok dolga volna.>

¹⁶² Kf: <de halkkal, tsendesenn.>

¹⁶³ K: *(bé vezetik)*

Kf, p: <#> [Fekete tintával írott lapszéli bejegyzés utóbb piros ceruzával áthúzva.]

¹⁶⁴ K: *Második Felvonás. Paraszt Szoba. 1° Jelenés. Magdolna. A' Paraszt Feleségéstől, Ferentz.*

¹⁶⁵ K: *fejét lankadtann.*

MAGDOLNA (*A' fejével int, hogy hallotta.*)

FERENTZ

Tetszik-e valami belőlle?

MAGDOLNA (*A kezével int, hogy nem.*)

FERENTZ

Semmit sem akar venni. – Nintsen-e itt közel valami Orvos?

PARASZT

Alább a faluban egy Ló-orvos lakik, – egyéb Orvost soha életemben nem láttam.

FERENTZ

Óh! Istenem! Istenem! mit tselekedgyek! – A' kezeim között hal meg! – Szerelmes Istenem, könyörülly meg rajtunk! Imádkoztatok, édes Lelkeim, imádkoztatok! – és nem imádkozhatom.

MAGDOLNA (*Törött hanggal*) Légy veszteg, édes Ferentzem!¹⁶⁶ – jól érzem én magamat, – tsak bádgyatt – bádgyatt vagyok; – tsak egynéhány tsöpp – erőss – tiszta bort.

FERENTZ

Úgy-e? Mingyárt, édes Szülóm! mindgyárt! – Ah Istenem! hol vegyem? – Nints pénzem; – semmim – semmim sints.

ÖRZSE

Ládd, Apjok! ha tegnap az adót a'Tisztartóhoz bé nem vitted volna –

PARASZT

Igaz! úgy tsak segíthetnének rajta. De most már mit tévők legyünk? Betsületemre mondom, az egész házamnál¹⁶⁷ tsak egy garasom sintsen.

FERENTZ

El megyek tehát kóldúlni – kóldúlni megyek! – És ha nem akarnak adni, lopok! – Kedves Atyámfiái! vígyázzatok r'á, kérlek; tegyetek meg mindent, a' mit meg tehettek! segítetek rajta, a' mint lehet. Kevés idő múlva megint itt leszek! (*Ki rohan.*)¹⁶⁸

¹⁶⁶ Kc: (*Tört hanggal*) Légy <veszteg> |nyugodt|, édes Ferentzem! [Javítás a törlés fölött besúrvva.]

¹⁶⁷ házamnal [Sajtóhiba, em.]

¹⁶⁸ K: (*sebessen el*)

MÁSODIK JELENÉS.
*Az Előbbeniek, Ferentz nélkül.*¹⁶⁹

PARASZT

Ha a' mi Prédikátor Urunkhoz megy, ő minden bizonynal ad néki.

MAGDOLNA

Él-e még az öreg Prédikátor?

ÖRZSE

Óh! nem él a' jámbor Úr! az Isten boldogította! Két esztendő előtt halt meg, minek-utánna felette nagyon meg öregedett volna.

PARASZT

El aludt, mint a' lámpás.

ÖRZSE (*A' szeméit törülvén*)

Mí ötet nagyon meg sirattuk.

PARASZT (*Hasonlóképpen*)

Édes Atyánk volt.

MAGDOLNA (*Igen illetődve*)¹⁷⁰

Igaz Atyánk.

ÖRZSE

Ollyanra ugyan soha nem akadunk többé.

PARASZT

No! no! tisztelet, betsület minden embernek, – senkit sem kell meg vetni. A' mi mostani Prédikátorunk is egy igen jó szívű és derék ember.

ÖRZSE

Igaz, Apjok, igaz! tsak hogy még ifjú.

PARASZT

Ugyan azért nem illik még úgy néki minden, mint az öregnek illet: nem vesz az ember olly hamar bizodalmat hozzá. De tsak ugyan a' boldogultt Prédikátor is ifjú volt valaha.

ÖRZSE (*Magdolnához.*)

Ez a' mostani a' nevendék Urasságnál Nevelő-mester volt. A' Nagyságos Úr, a' mint mondgyák, nagyon meg elégedett a' szolgálattyaival, ezért tette azután ide Prédikátornak.

¹⁶⁹ K: 2^{ik} Jelenés. Voltak. Ferentz nélkül.

¹⁷⁰ K: (*meg illetődve*)

PARASZT

De úgy látszik, hogy ezt a' jutalmat valóban meg is érdemlette; mert a' mí Nagyságos Kisasszonyunk, az Úr Isten tartsa meg szerentsésen! egygy igen barátáságos és szeretetre méltó Kisasszonyka.

ÖRZSE

Éppen semmi kevélység nints benne. Mikor az egyházba bé jön, már erre, már amarra hajtya a' fejét,¹⁷¹ és a' paraszt asszonyokat mind meg köszönti.

PARASZT

'S mikor a' székbé bé ül, mindgyárt¹⁷² a' legyezőt tartya maga' elejébe, 's igen ajtatosan imádkozik.

ÖRZSE

A' lelki tanítás alatt a' Prédikátorunkról a' szemeit soha el nem vonnya.

MAGDOLNA (*Szomorodva.*)

Mellyik Kisasszony?

PARASZT

A' mí Nagyságos Urunknak a' Leánya.

MAGDOLNA

Hát itt van?

ÖRZSE

Óh! óh! én Uram Istenem! hát még ezt sem tudta Kigyelmed? Péntekre már három hete lessz, hogy a' Nagyságos Urasság a' kastélyba el érkezett mindenestől.

MAGDOLNA

Báró Vadligeti?

ÖRZSE

Igen is, ő.

MAGDOLNA

Hites társával egygyütt?

PARASZT

A' Nagyságos Asszony meg halt. Sok száz mértföldnyire¹⁷³ innen, Német-országban laktak egygyütt. Míg ő élt, a' mí Nagyságos Urunk soha sem jött hozzánk. Ez nekünk, igazán mondom, nagyon fájt. (*Titkosan és bizodalmasan.*) Mondgyák, hogy igen kevély Asszonyság volt, egy széles tárituppal. No! Isten neki! a' Meg-holttakról semmi rosszat nem kell szóllani. A' mi

¹⁷¹ K: Mikor az egyházba bé jön, majd erre, majd amarra hajtya meg a' fejét,

¹⁷² mindgyátt [Sajtóhiba, em.]

¹⁷³ K: mérföldnyire

Nagyságos Urunk tsak ugyan még is egy drágalátos jó Ur. Alig, hogy az Asszony a' szemeit bé húnnya, töstént bé-fogatott: Hajts Kotsis! Vadliget felé! – Hiszen, születése' helye is, itt nyólt fel; a' falú réttyén sokszor laptáztam vele, és a' hársfa alatt vasárnapokon a' Feleséggemmel is eleget tántzolt. Tudod-e még Örzse?

ÖRZSE

Óh boldog Isten! hogy ne tudnám? Az Úrfinn veres mente, a' tsizmáján pedig drága arany-sarkantyú volt.

PARASZT

Azutánn ugyan, mikor egyszer Katona-tiszt lett, egy kevesé ki-kapó volt; de mit tud az ifjúság a' jámborságról? A' föld benne tsak ugyan még is jó volt; 's ki tehet rólla, hogy még a' legjobb földben is meg nyólt némellykor a' rossz fű.

ÖRZSE

Úgy Apjok! Tudod-e még, mikor Bodnár Magdolnán azt a' gyalázatot tette? – ez nem volt szép tőle.

PARASZT

Aha! ne beszélly. Ki melegítse fel az ilyen régi dolgot? Hiszen még azt sem tudod, ha ő volt-e a' gyermeknek az apja? A' Leány ez iránt nem vallott semmit.

ÖRZSE

Senki egyéb, hanem ő! Az ünneplő mentembe 's a' legszebb főkötombe is fel merném¹⁷⁴ fogadni, hogy ő volt. Nem, Apjok! Nem; ebben az ő pártját ne fogd; mert ez őtölle nagy istentelenség volt. Ki tudgya, hová lett bújában, vagy hol halt meg éhen az a' szegény Leány! 's az ő atya is, öreg Bodnár, tovább élhetett volna talán még, ha ezt a' szívbéli keserűséget ki nem kellett volna néki állani.

MAGDOLNA *(El ájul.)*

PARASZT *(a ki legelőször észre veszi:)*

Örzse! Örzse! fogj hozzá, az eb-ugattát, mindgyárt el esik most!¹⁷⁵

ÖRZSE

Óh! Istenem! Istenem! Szegény Asszony!

PARASZT

Ki velle szaporán, ki a' komrába, az ágyra! Küldgyünk azutánn hamar a' Prédikátor, Úrhoz: mert ez nehezen éli meg a' holnapit. *(El vezetik.)*¹⁷⁶

¹⁷⁴ K: mernék

¹⁷⁵ K: Fogj hozzá az eb ugattát, most mindjárt el esik!

¹⁷⁶ Kp, f: [Az első és második jelenés piros ceruzával áthúzva. Lapszélén fekete tintával írt jel: #]

HARMADIK JELENÉS.

(Egy szoba a' Kastélyban.)¹⁷⁷

(A' kávé-asztalka meg van terítve. A' Szolga a' kávé, egy égő gyertyát, és egy viasz-gyertyáskát, az asztalra tesz. Az Oberster az ő háló köntössében ki jön.)

OBERSTER

Alszik még a' Vendég?

SZOLGA

Nem; már meg is frizírozta magát.

OBERSTER

Azt ugyan gondolhattam volna; a' la Marechal haj-port az egész szobában érezni.¹⁷⁸ – Küld ide nékem a' Leányomat. – (A' Szolga el megy)

(A' míg egy pípát tölt és megy meg gyűjtya:)¹⁷⁹ Tsak azt gondolom én, hogy az öreg Consiliárius¹⁸⁰ egy májmot küldött nékem a'¹⁸¹ nyakamra. – Akármit szóll vagy tselekszik, mind eggyügyű, mind inaszakadtt,¹⁸² mint az ábrázattya. – Nem, nem; az ilyen állapottal én legkissebbet sem hirtelenkedek. – Kedvesebb énelöttem az én Rósim, hogysem ezt tselekedhetném. Jobban meg kell még előbb nekünk az Úrfit esmérni. Régi barátságból nem teszi mindgyárt az ember a' Leányát szerentsétlenné. A' szegény Leányka ártatlanságból r'á állhatna, azután pedig ott ülne, keseregne, 's panaszkodna az Attya ellen,¹⁸³ a' kinek ehhez a' dologhoz jobban kellett volna érteni. – Kár, örökké kár! Hogy ez a' Leány férjfi gyermek nem lett, hogy a' Vadligeti névnek el kell enyészni, (el fűjja a' viasz-gyertyáskát, mellyel a' pípát meg gyűjtotta!) mint ez a' láng, mellyet el fuvok.¹⁸⁴ – Gyönyörű jószágaim, úri jussaim,¹⁸⁵ az én¹⁸⁶ jámbor és vagyonos Jobbágym – mind idegen kézre, mind. Ez nagy bolondság! valóban nagy bolondság.

NEGYEDIK JELENÉS.

Rosália. (Könnyű reggeli öltözetben.) Oberster.¹⁸⁷

ROSÁLIA (meg tsókollya kezét)

Jó reggelt, kedves Uram Atyám!

¹⁷⁷ K: 3^{ik} Jelenés. Egy szoba a' Kastélyba.

Kp: [A K-ban a sor végén piros ceruzával:] 10

¹⁷⁸ Kp: < a' la Marechal haj-port az egész szobában érezni. > [Az áthúzás utóbb érvénytelenítve.]

¹⁷⁹ K: (Oberster pípát tölt és reá gyűjt.)

¹⁸⁰ Cousiliárius [Sajtóhiba, em.]

Kf: <Cousiliárius> |Tanácsos| [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

¹⁸¹ Kf: <a'>

¹⁸² K: mind inaszakadtt [A K-ban nem szerepel.]

¹⁸³ K: Nem, nem; az ilyen állapottal én legkissebbet sem hirtelenkedem. – Kedvesebb <én>elöttem <az én> Rósim, hogysem ezt tselekedhetném. Jobban meg kell még előbb nekünk az Úrfit esmérni. Régi barátságból nem teszi <mindgyárt> az ember <a'> Leányát szerentsétlenné. A' szegény Leányka ártatlanságból r'á állhatna, azután pedig ott ülne, keseregne, 's panaszkodnék az Attya ellen,

¹⁸⁴ Kc, p: <(el fűjja a' viasz-gyertyáskát, mellyel a' pípát meg gyűjtotta!)> mint ez a' láng, mellyet el fuvok.>

¹⁸⁵ Kf: úri **jogaim** [Átírva.]

¹⁸⁶ Kf: <az én>

¹⁸⁷ K: 4^{ik} Jelenés. Volt. – Rozália, könnyű reggeli öltözetbe.

OBERSTER

Jó reggelt, Rósi! hogy aludtál?

ROSÁLIA

Oh! Én az' éjjel igen jól aludtam.

OBERSTER

Igazán? igen jól aludtál? nem amúgy nyughatatlanúl?

ROSÁLIA

Nem: tsak a' legyek zúgtak egy kevesé a' fülem körül.

OBERSTER

A' legyek? ez még keveset tesz. A' legyek ellen fenyőfával¹⁸⁸ kell a' szobát ki füstöltetni. A' legyeket könnyebb el hajtani mint a' ptütsköket.

ROSÁLIA

Ha a' ptütsköket ki akarja az ember irtani, borsót kell nékik főzetni kényesővel; ettől mind el vesznek.

OBERSTER (*nevetve.*)

Úgy-e? Szerentsés vagy, ha még egyébféle ptütsköket nem esmersz, hanem, a' mellyeket egy tányér borsóval meg lehet ölni.

ROSÁLIA

Ah! Uram Atyám az olyan ptütsköket érti, mellyek az ember' fejében¹⁸⁹ vagynak! Nem, nem; ilyen ptütskeim nékem nintsenek.

OBERSTER

Annyival jobb! De miként is juthatna egy tizenhat esztendő, friss, ifjú alkotmányka az ilyen ptütskökhöz? Egy olyan Atyád van, a' ki tégedet szeret, és egy olyan Kérőd, a' ki arra, hogy szerethessen, szabadságot kér. –¹⁹⁰ Miként tetszik néked a'¹⁹¹ Muldai Gróf?

ROSÁLIA

Nékem? jól.

OBERSTER

Nem pirúlsz el, mikor ötet nevezem?

¹⁸⁸ Kp: fenyő<fával> |maggal| [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

¹⁸⁹ Kp: <fejébe>n |agya| [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

¹⁹⁰ Kf: <Egy> olyan Atyád van, <a'>ki téged<et> szeret, és <egy> olyan Kérőd, a' ki arra, hogy szerethessen, szabadságot kér. –

¹⁹¹ Kp: néked <a'>

ROSÁLIA (*Kezeivel a' két pofáját meg tapintván*)¹⁹²
Nem!

OBERSTER
Nem? Hm, hm! – Nem álmodtál az éjjel valamit órólla?

ROSÁLIA
Nem.

OBERSTER
Éppen semmit sem álmodtál?

ROSÁLIA (*Gondolkodik.*)
De, igen is,¹⁹³ álmodtam, a' Prédikátorunkkal.

OBERSTER
Aha, a' mint előtted állott, úgy-e? és a' gyűrődét kérte?

ROSÁLIA
Ah! nem; azt ugyan nem!¹⁹⁴ Úgy tetszett álomban, mintha még is Német-országban laknánk, és ő az én Nevelő-mesterem volna;¹⁹⁵ szinte készülő félben volt, hogy az útra indullyon, és én felette nagyon sirtam. – –

OBERSTER
Az Atyád pedig nevetett, és az Anyád szidott – úgy-e? De nevetséges jelenés is volt az, minha még most is látnám.

ROSÁLIA
A' mint fel ébredtem, a'¹⁹⁶ szemeim igazán nedvesek voltak.

OBERSTER
Hallod-e Rósi! ha még egyszer a' Prédikátorral álmodsz, álmodd azt, hogy ő az oltárnál áll, te pedig a' Muldai Gróffal ő előtte, mintha egymással gyűrűt váltanátok. Mit gondolsz?

ROSÁLIA
Ha Uram Atyám parantsollya, – örömost!¹⁹⁷

¹⁹² K: (*Kezeivel a' két artzáját meg tapintja*)

¹⁹³ Kf: <is>

¹⁹⁴ Kc: <azt ugyan nem>

¹⁹⁵ Kf: Úgy tetszett álomban, mintha még is Német-országban **volnánk**, és ő az én Nevelő**m**<esterem> volna;

¹⁹⁶ Kf: <a'>

¹⁹⁷ Kp: |már| örömost! – [Beszúrás a sor fölött.]

OBERSTER

Nem, nem; azt én nem parantsolom. De tsak azt akarnám tudni, ha a' Grófot szereted-e? Hiszen az el-múltt télen, amint a' városban valánk láttad már őtet a' bálban!

ROSÁLIA

Azokat tehát, a' kiket a' bálban láttam, mind szeressem?

OBERSTER

Rósi, Rósi! ne légy olly kába! Én tsak azt értem, hogy akkor a' Muldai Gróf sokat bibirkélt körülötted, egy pár szép Menuétet is járt véled, a' keszkenődre jó illatú vizeket töltött, – és, a' jó Isten tudgya! Miket nem sűgott a' füledbe.

ROSÁLIA

Az ugyan igaz, hogy a' jó Isten tudgya! mert én már semmit sem tudok belőlle.

OBERSTER

Éppen semmit?

ROSÁLIA

Ha Uram Atyámnak kedve tartya, gondolkozom majd egy keveset rólla, talán eszembe jut.

OBERSTER

Ne, ne; tsak hadd abba. A' miről az embernek még gondolkozni kell, azt ő nem a' szívnek rejtékiből, hanem tsak az emlékezetnek valamellyik szugolyából vonnya ki. – Te tehát a' Grófot nem szereted?

ROSÁLIA

Nem gondolnám.

OBERSTER (*magában*)

Én sem. – (*Rosáliához*)¹⁹⁸ De tsak ugyan meg kell még is tenéked mondanom, miképp' függnek öszve az én kérdéseim az ő látogatásával. – Az ő Attya Consiliárius – egy gazdag, és nagy nemből való Férjfű, – gazdag és nagy nemből való, hallod-e?¹⁹⁹

ROSÁLIA

Igen is, Uram Atyám! ha parantsollya. De a' mí Prédikátorunk sokszor mondotta nékem, hogy ezekre ne tekintsek, mivel a' gazdagság és a' nemes születés tsak az Esetnek az²⁰⁰ ajándékai volnának.²⁰¹

¹⁹⁸ K: (*Roziboz*)

¹⁹⁹ Kf: Az ő Attya <Consiliárius> |Királyi tanácsos| – <egy> gazdag, és nagy nem**zetségből** való Férjfű, – gazdag és nagy nem<ből>|zetségből| való, hallod-e? [Javítások a sor fölött besűrva.]

²⁰⁰ Kf: Eset<nek az>

²⁰¹ Kc: <volnának>

OBERSTER

No! no; hiszen a' Prédikátor ebben igazat szóllott. De hogyha éppen úgy történik, hogy a' gazdagság és a' születés az érdemmel kezét fognak, az csak még is jobb. Érted-e, a'²⁰² mit mondok?

ROSÁLIA

Értem, Uram Atyám! (*természetesen és minden intézet nélkül*) Ez tehát a' Muldai Grófban megvan-e?

OBERSTER (*Nem tudván hirtelen, mit felellyen*)

Hm, hm! – – Az ő Attya az Országnak nagy szolgálatokat tett. – Ő nékem régi barátom. – Meg-haltt Anyádnál Kérom volt – és így én őfellőle mindenkor sokat tartottam; – 's mivel a' te közötted és a' fia között való házasságot nagyon óhajtya, 's mivel azt hiszi, hogy te majd ezen ifjú embert idővel szeretni fogod – –

ROSÁLIA

Hiszi tehát ő azt?

OBERSTER

Bizonyosan! De nékem úgy látszik, mintha te ővele nem volnál egy hiszemben!

ROSÁLIA

Nem olly igen. De, ha Uram Atyám parantsollya²⁰³ –

OBERSTER

Az ördög' lelkét! Hiszen már meg mondtam, hogy az efféle az ember nem parantsollya²⁰⁴. – A' házasság szeretet²⁰⁵ nélkül annyi, mint a' gallyára való számkivetés. A' hasonló a'²⁰⁶ hasonlóhoz adgya magát²⁰⁷. Én a' fülemilét a' veres beggyel öszve nem párosítom²⁰⁸. – Ha szeretitek, egymást, jó; ha pedig nem szeretitek, hagyjátok abba. (*Meg enyhülve.*) Ládd-e, Rósi! az egész dolog csak arra kel, ha te ezt az embert szeretheted-e? Ha nem? – úgy hát ötet – úgy majd ötet egy kis²⁰⁹ protestatióval vissza küldgyük.²¹⁰

ROSÁLIA

Édes Uram Atyám! én ugyan nem érzem magamban, hogy ötet valaha szerethetném. Sokszor olvastam én a' szerelemről a' Romanokban,²¹¹ mitsoda különös és tsudálatos állapotban van ilyenkor az ember' a' szíve –

²⁰² Kf: <a'>

²⁰³ Kp, c: <örömet ... parantsollya!> [Piros és fekete ceruzával áthúzva, az áthúzás utóbb érvénytelenítve. A lap szélén, fekete ceruzával írt megjegyzés: „marad”.]

²⁰⁴ Kf: parantsol<lya>

²⁰⁵ Kp: **szerelem** [Átírva.]

²⁰⁶ Kf: <a'>

²⁰⁷ Kc: hasonló<hoz adgya magát> |val párosodjék| [Javítás a sor fölött beszúrva.]

²⁰⁸ K: páro<riss>sittom [Javítás a lejegyző tintájával.]

²⁰⁹ Kf: **majd öt egy kis**

²¹⁰ **küldgyük** [Sajtóhiba, em.]

²¹¹ Kf: <Romanokban> |Regényekben| [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

OBERSTER

Ah! kérlek, mennyi el a' nyakamról a' te Románnyaiddal²¹² poklot tudnak ezek hozzá! Vagynak a' szerelemnek más bizonyos jelesekéi, melyeket csak a'²¹³ tapasztalásból lehet meg tanulni²¹⁴.
– Várj egy keveset, majd én tégedet ez iránt ki tudakozlak. De igazán – Rósi! igazán fellelly.

ROSÁLIA

Uram Atyám! én soha nem hazudtam.

OBERSTER

Mond meg hát nékem, ha örömet hallod-e, mikor valaki a' Grófról beszél?

ROSÁLIA

Jót-e, vagy rosszat?

OBERSTER

Jót, jót.

ROSÁLIA

Óh, igen is. Én minden emberről szeretek jót hallani.

OBERSTER

De nem érzed-e, hogy amúgy meg melegednél, mikor az ember rólla beszél? (*Rósi a' fejét rázza.*) Vagy, hogy ilyenkor belső szorongatásid volnának, úgy, hogy ne tudgyad hirtelen, mit kellene az ilyen beszédekre szóllanod? (*Rósi a' fejét rázza.*) Nem kívánod-e némelykor, hogy az emberek rólla beszéllyenek, mikor magadnak annyi merészséged nints, hogy az ilyen beszédet magad el kezdenéd?²¹⁵ (*Rósi a' fejét rázza.*) Védelmezed-e ötet, mikor valaki rágalmazza?

ROSÁLIA

Ha ki telhetik töllem, igen is. – A' mi Prédikátorunk –

OBERSTER

Hadd te most a' Prédikátort othon. – Mikor a' Grófit látod, miképp' vagy belsőképpen?

ROSÁLIA

Jól.

OBERSTER

Nem érzel²¹⁶-e magadban valami ollyas szivbéli bádgyadást, mikor hozzád közelít?

²¹² Kf: a' te **regényeiddel** [Átírva.]

²¹³ Kf: <a'>

²¹⁴ Kp: <A' hasonló ... tanulni.>

²¹⁵ Kp: <(Rósi a' fejét rázza.) Nem kívánod-e némelykor, hogy az emberek rólla beszéllyenek, mikor magadnak annyi merészséged nints, hogy az ilyen beszédet magad el kezdenéd?>

²¹⁶ Kf: **érzesz**

ROSÁLIA

Nem! (*hirtelen meg emlékezvén*) De még is, egyszer!

OBERSTER

Aha! most jön!

ROSÁLIA

A' bálban, a' mint a' lábamra tapodott.

OBERSTER

Rósi, Rósi! ne légy olly kába! – Le ütöd-e szemeidet, mikor előtted áll?

ROSÁLIA

Én soha senki előtt szemeimet le nem ütöm.²¹⁷

OBERSTER

Nem bibirkélsz-e melly-takaró²¹⁸ keszkenődön, vagy a' kötényeden,²¹⁹ mikor veled beszéll?

ROSÁLIA

Nem

OBERSTER

Nem tüzesedik meg az ortzád, mikor tenéked valami szépet mond? amúgy valamit a szerelemről, a' házasságról?

ROSÁLIA

De, mondott-e inkább valami ollyást? – Én valóban nem emlékezem rólla.²²⁰

OBERSTER

Hm, hm! – (*Egy kis pauza után.*) Ásítóztál-e némellykor, mikor veled beszélgetett?

ROSÁLIA

Nem, Uram Atyám! ez nem illik.

OBERSTER

De tsak r'ád ért meg is némellykor az ásítás?

ROSÁLIA

Óh sokszor nagyon is!

²¹⁷ Kc: Én |szemeimet| soha senki előtt <szemeimet> le nem ütöm. [Beszúrás a sor fölött.]

²¹⁸ Kc: <melly-takaró>

²¹⁹ Kp: <vagy a' kötényedenn>

²²⁰ Kc: <rólla>

OBERSTER

Úgy-e? De így hát kevés reménység vagyok!²²¹ – Szépnek találod-e őtet?²²²

ROSÁLIA

Azt én nem tudom.²²³

OBERSTER

Hát nem tudod, vagy inkább, nem *érezed*²²⁴, mi a szép?

ROSÁLIA

Érzem; de én e' végből még őtet meg nem tekintettem.

OBERSTER

Ez rossz jel²²⁵. – A' mint tegnap estve el érkezett, – mit érzettél magadban?

ROSÁLIA

Boszorkodtam; mert szintén arra a' kis romántzos halomra²²⁶ akartunk a' Prédikátorral sétálni, a' mint az Inas olly alkalmatlanul el hívott.²²⁷

OBERSTER

Alkalmatlanul! – Úgy-é? – Tsak még egy kérdést! – Nem szedted-e a reggel, a' nélkül, hogy akartad volna, szorgalmasabban fűrtökbe²²⁸ be a' hajadat, vagy nem választottál-e más neglizsét?²²⁹

ROSÁLIA (*magát meg nézegetvén*)

Hiszen ez még, édes Uram Atyám! nem mentskos; tsak harmad' napja, hogy viselem.²³⁰

OBERSTER (*Magában*)

Itt kevés reménység van. – (*Rósihoz*) A' Gróffal tehát, Keves Gyermekekem! semmi sem lesz belőlle, úgy-e?

ROSÁLIA

Ha Uram Atyám parantsollya, – miért nem?

²²¹ Kc: va<gyon> |n| [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

²²² K: őtet [Átírva.]

²²³ Kf: <Obers. Úgy e'? Dehát így kevés reménység vagyok!- >

²²⁴ K: [K-ban a szó nincs kiemelve.]

²²⁵ Kp: <Úgy e' ... rossz jel. - >

²²⁶ Kc: mert <szintén> |épen| arra a' kis <romántzos> |regényes| halomra [Javítások a törlések fölött beszúrva.]

²²⁷ hivt [Sajtóhiba, em.]

²²⁸ fűrtökbe [Sajtóhiba, em.]

²²⁹ Kc: <Csak még ... neglizsét? - > [Az áthúzás utóbb érvénytelenítve. A „neglizsét” cerurával aláhúzva, mellette ceruzás beszúrás: „pongyolát”.]

²³⁰ Kc: <Rozi. ... viselem!> [Az áthúzás utóbb érvénytelenítve.]

OBERSTER (*Hevesen*)

Hallod-e, Rósi! ha te még egyszer a' te átkozott *parantsolásoddal*²³¹ előmbe botlasz, tudd meg, hogy – – hogy végtére még igazán meg parantsolom. – (*szelidebben*) Az én kívánságom az, hogy szerentséssé tegyelek; a' parantsolás által pedig szerentsés nem lehetsz. – A' házasság, kedves Gyermekek! felette viszáson pengő Duét, mikor abban a' tónusok öszve nem hangzanak; azért plántálta a' mi szívünkbe az a' nagy Componista a' szeretetnek tiszta harmoniáját.²³² – Egy gondolatom van még, Rósi! el hivatom én te²³³ hozzád a' Prédikátort. –

ROSÁLIA (*Örvendezve*)

A' Prédikátort?

OBERSTER ²³⁴

Hadd magyarázza meg néked a' házasságnak kötelességeit; ahhoz ő jobban tud, mint az Atyád. Visgáld meg azután önnön magadat: és ha gondolod, hogy a' Grófra nézve ezeket a' kötelességeket bé tellyesíthetnéd – akkor – akkor osztán, Isten nevében! – Addig e' dolog felől egy szót se többet! – (*Kiált*) Jantsi! – (*Az Inas ki jön*) Menny a' Prédikátor Úrhoz, és kérd, hogy jöjjön ide egy fertály órára, ha hivatalbéli foglalatosságai meg engedik. (*Az Inas menni akar.*)²³⁵

ROSÁLIA

Az én nevemmel egy jó reggelt.²³⁶

OBERSTER (*Az órájára néz.*)

A' mi vendég Urfinknak-is mennykő sok idő kell a' fel-öltözésre. Ittál-e már, Rósi? tölts magadnak.

ROSÁLIA (*Az asztalkához ül, és kávéét iszik.*)

OBERSTER

Mitsoda időnk lehet? Nem néztél még ma ki az ablakon?

ROSÁLIA

Óh! én már öt óraker a' kertben voltam. Igen szép reggelünk vagyunk²³⁷.

OBERSTER

Úgy hát még egy óráig a' vadászatra lehetne menni. Azzal az emberrel úgy sem tudok mit kezdeni: rettenetes unalmamra van. – (*Az ajtó felé*) Ah! a' mi vendégünk!

²³¹ K: [K-ban a szó nincs kiemelve.]

²³² Kp: <Az én kívánságom ... harmóniáját.>

²³³ tett [Sajtóhiba, em.]

²³⁴ Kp: Kávé hoz 3 személyre [Lapszéli megjegyzés.]

²³⁵ K: (*Az Inas menni akar.*) [Az instrukció nem szerepel a K-ban.]

²³⁶ K: jó reggelt. (*Inas el megy*)

²³⁷ Kc: van [Átírva.]

ÖTÖDIK JELENÉS.
*Az Előbbseniek. A' Muldai Gróf.*²³⁸

GRÓF

Ah, bon jour, mon Colonel! – Gyönyörű Kisasszonyka! én tsókolom a' kezét.

ROSÁLIA (*Egy szótlan térgyhajtást vet.*)

OBERSTER

Jó reggelt, jó reggelt! Ej, Gróf Úram! jól fel jött ám már a' nap; a' mezőnn korábban fel kellene kelni.

GRÓF

Pardonnez, mon Colonel! Én fel keltem magamat, mindgyárt hat óra ütött utánn; de az én homme de Chambre egy betiset tsinált, melly engem' kétségbe ejt; egy kár, mellyet pour le moment ki-pótolni semmiképp' lehetséges.

OBERSTER

Ej, ej! bizony sajnálom.

ROSÁLIA (*Kávével udvarol neki.*)

GRÓF (*A' mint a' kávé el veszi*)

Leg kötelesebb rabja! – Maga-e Hébe, vagy Venus lépett Hébének az ő a' la place?

ROSÁLIA (*Meg hajtya magát mosolyogva.*)

OBERSTER (*Egy kevesé bosszankodva.*)

Sem Venus, sem Hébe; hanem az Urnak engedelmével, Vadligeti Rósi. – De – szabad-e a' Grófnak kárát tudni?

GRÓF

Ah! én Istenem! segittsen az Úr ezt a' triste emlékezetet számkivetni. Én itt a' kétségeknek labirinthussába vagyok enveloppirozva; alig hiszem, hogy e' miatt egy levelet nem irnom kell.

OBERSTER

No's! a' szerentsétlenség talán tsak nem lesz olly felette nagy?

GRÓF (*Míg azonban a' kávé hörpögeti.*)

Valóságos Nektar, gyönyörű²³⁹ Kisasszonykám! de hogy lehetne másképp' az ő szép kezéből?

OBERSTER

Én ezt a' Nektárt Török kávé gyanánt vásárlottam.

²³⁸ K: 5^{ik} Jelenés. *Voltak. Muldai Gróf.*

²³⁹ gyönyörű [Sajtóhiba, em.]

ROSÁLIA

De mind eddig meg nem mondotta még Gróf Uram! mit vesztett volna el?²⁴⁰

OBERSTER (*félre.*)

Az esztét.

GRÓF²⁴¹

A' Kisasszony parantsol, – rabja szót fogad. A' sebeket szaggattya fel a' Kisasszony, mellyeket tekéntete alig bé gyógyított.²⁴² Az én homme de Chambre, a' ki Vaut rien, óh! ez az ember egy mauvais Sujet. A' mikor tegnap előtt estve bé pakolt, mondtam néki: Henri! így mondtam néki, ott az ablakon áll az a' kis Pot a' Pomáddal, – érti, gyönyörű Kisasszonykám? én világosan mondtam, el ne felejtsd! pakold bé! én azt néki mondtam háromszor, négyszer. Te tudod, Henri! így mondtam néki, én el nem lehetek e' Pot nélkül a' Pomáddal. Mert úgy értsen meg, gyönyörű Kisasszony! ezt a' Pomádot éppen nem tsinállyák itt az Országinkban; nem tudgyák tsinálni; nem tudgyák meg adni néki azt az Odeurt. Én mondom; hogy incomparable, tout droit Párisból jön. A' Szerzője néki Parfumeur du roi. Többször voltam én Dejour ő Hertzegségnél, Adelaide Hertzeg-asszonynál, hogy nékem azt mondotta: Istenem! Comte, így kérdezett nékem: az egész Antichambre vagyon parfümírozva, mikor nállam Dejour van. –²⁴³ No, kérem tehát, gyönyörű Kisasszonyom! itéllye meg. Kérem, mon Colonel! Tisztán el felejtí, az egész Pot a' Pomáddal! Ott maradt az ablakra, olly igaz, mint én egy Cavalier vagyok.

ROSÁLIA (*mosolyogva*)

Ez már rettenetes!

OBERSTER

Tsak az egerek R'a'²⁴⁴ ne akadgyanak.

GRÓF

Voila, mon Colonel! egy új Raison, melly engem' kétség-esésbe hoz²⁴⁵. És ki hinné, hogy ez az ember, ez a' Henri, harmintz esztendeig a' mi szolgálatunkban van? harmintz esztendeig mindenből vólt néki, a' mi az illyen extractióból való embernek kell; és a' köszönet? mit tselekszik,

²⁴⁰ Kc: Gróf Ur<am>! mit vesztett <volna> el?

²⁴¹ Kc: hibázik [Megjegyzés a lap szélén.]

²⁴² Kf: az én homme de Chambre egy ostoba ember. – mikor elindultam – mondtam neki: Hanri! mondtam neki: ott az ablakon van a' pot a' pomáddal, – el ne felejtsd, pakold-be. – én ezt háromszor négyszer mondtam neki, – mert úgy kell megtudni mon Colonel! hogy ezt a pomádot nem tudják csinálni az országba, – nem tudják neki megadni azt az odeurt! – én mondom – ezen comparabel – dü roa Parisból jó, a' szerzője neki – parfúme dü roa sokszor voltam én Adelaide Hertzeg asszonynál, mikor mondotta nekem: az egész anti chambre parfümírozva van a' mikor Comte de sur nálam van. – No Kérem etc. [Beszúrás kisméretű, kék lapon, korrektúrajellel. Ez a szakasz a nyomtatványból hiányzik. A lapszéli „hibázik” a betoldandó szakaszra vonatkozhat.]

²⁴³ K: Az én homme ... Dejour van. [A K-ban nem szerepel.]

²⁴⁴ K: reá

²⁴⁵ Kf: És hiheti é hogy ezen ember a' Henri 30 eszt[endő], óta a' mieink szolgálatban van. 30 eszt[endő] minden volt mit az illyen Oextraction ember kívánhat, és ez a' köszönet mit tesz kérem [Beszúrás a lap szélén, korrektúrajellel.]

kérem, el felejtí olly igazán hogy Cavalier vagyok,²⁴⁶ el felejtí a' Pot a' Pomáddal; ott haggya az ablakra. – O Ciel! – és a' magyar egerek meg eszik a' leg-delikátusabb Parfumt, mellyet Frantziaország valaha születni látott. De már nem is volt tovább lehetséges, a' haragot moderálni. – Abban a' szempillantásban el-eresztettem.

OBERSTER (*vissza pötzödven*)

Mitsoda? egy harmintz esztendősz szolgát?

GRÓF

Oh! Az semmi; van nékem már egy másik in petto – egy excellens ember, úgy friziroz, mint egy Angyal.

ROSÁLIA

És a' szegény Henri egy ilyen kitsinység miatt –

GRÓF

Mit mond, gyönyörű Kisasszony, mit? kitsinység? bagatelle?

ROSÁLIA

Egy embert kenyérétől meg-fosztani?

GRÓF

Istenem! tehetem-e kevesebbet? Ő engem', úgy szóllván, minden Pomád nélkül hagyott.

ROSÁLIA

Én esedezem mellette.

GRÓF

A' Kisasszony' sentimánnyai engem' el ragadnak; de nem kell vissza-élni a' jószágból. Ennek az embernek vannak egy Quantité gyermekei, a' kik idővel, ha egy Age múrhöz²⁴⁷ jutnak²⁴⁸, a' balgatag apjokat el-táplálhatták.

ROSÁLIA

Gyermekei még! Oh! Gróf Uram! kérem szépen, tartsa meg ötet!

GRÓF

A' Kisasszony aimable²⁴⁹ gyönyörű Kisasszony, igen aimable²⁵⁰! Ő parantsol – rabja szót fogad. Henri jöjjön a' szoknyáját meg tsókolni.

²⁴⁶ K: Ész ki hinné ... Cavalier vagyok. [A K-ban nem szerepel.]

²⁴⁷ murhoz [Sajtóhiba, em.] K: mourhoz

²⁴⁸ Kf: <egy Age mourhöz jutnak> | valamire mennek | [Javítás a törlés fölött.]

²⁴⁹ Kf: emable [Átírva.]

²⁵⁰ Kf: emable [Átírva.]

OBERSTER (*tűrhetetlenségéből a' kezeit dörgöli, 's azt mondgya félre*)

Nem, nem; ez a' majom-ábrázat nem közinkbe való; tovább kell innen tolni. – (*Fenn szóval*)
Miképp' tetszene²⁵¹ Gróf Uramnak, hogyha még ebéd előtt egy órátskát vadászattal töltene-
nénk²⁵²?

GRÓF (*Maga magának az újjai' hegyét meg tsókolván*)

Bravo, mon Colonel!²⁵³ charmant gondolat; én a' parthiát acceptálok. – Meg láttya majd,
gyönyörű Kisasszonyka, az én elegant vadász-ruhámat. – Az utolsó gustus szerint fogja talál-
ni. Én azt exprés erre a' Tourra tsináltattam²⁵⁴. És a' fegyverem²⁵⁵, Monsieur le Colonel!²⁵⁶ a'
fogás gyöngyházzal van ki rakva; – jobb gout²⁵⁷ szerint munkát nem lehet találni; még a'
tzimerem is rajta van.

OBERSTER (*szárazan*)

Tud-e Gróf Uram lóni?

GRÓF

Egész életemben tsak egynéhányszor voltam egy vadászat-parthiából, de per hazard semmit
sem attrapiroztam.

OBERSTER

Nékem egy régi közönséges fegyverem van; de a' madaramat²⁵⁸ a' levegőből akármikor le tsapom
vele. – (*Az Inas jön.*)²⁵⁹

INAS ²⁶⁰

A' Prédikátor Ur engedelmet kér – ²⁶¹

OBERSTER

No, tehát szaporán, Gróf Uram! vesse magát abba a' gyönyörű vadász-ruhájába; én az Úrnál
töstént meg jelenek.

GRÓF

Én repülök. Szép Kisasszonyka²⁶²! Ez egy sacrifice, melyet Ura Attyának tsinálok, mikor
egynéhány órára az ő aimable Léányától magamat el-választom. (*El megy.*)

²⁵¹ Kf: tetszenék [Átírva.]

²⁵² tolteneék [Sajtóhiba, em.]

²⁵³ K: [A K-ban felkiáltójel szerepel.]

²⁵⁴ Kp: <Meg láttya ... tsináltattam.> [Az áthúzás utóbb érvénytelenítve.]

²⁵⁵ Kf: fegyveremet [K-ban a szó utólag kiegészítve.]

²⁵⁶ Kp, c: Meg láttya ... Colonel! [Piros ceruzával áthúzva. Az áthúzás utóbb fekete ceruzával érvényte-
lenítve.]

²⁵⁷ Kf: jobb <gou> gout

²⁵⁸ K: madarat

²⁵⁹ K: (*Az Inas jön.*) [A K-ban nem szerepel.]

²⁶⁰ K: *Inas.* (*Az Inas bójón*)

²⁶¹ K: kér – (*el*)

²⁶² Kisasszonyke [Sajtóhiba, em.]

OBERSTER

Hallod-e, Rósi! alig lesz szükséges, hogy a' Prédikátorral szóllyak, és ő teveled. De még is, mivel már itt vagy, haggy minket egy kevesé magányosan. Egyebekről is kell még veled beszélennem.

ROSÁLIA (*El-mentében*)

Édes Uram Atyám! én nem hiszem, hogy a' Grófot valaha szerethessem.

OBERSTER

A' mint tetszik.

ROSÁLIA (*A' Prédikátorral az ajtóban öszve jövéen, igen nyájasan.*)

Jó reggelt, kedves Prédikátor Uram! jó reggelt. (*El megy.*)

HATODIK JELENÉS.²⁶³

Oberster. Prédikátor.

PRÉDIKÁTOR

Parantsolattýára Oberster Uramnak – ²⁶⁴

OBERSTER

Minden tzeremónia nélkül.²⁶⁵ Botsásson meg az Úr, ha talán követségem alkalmatlan vólt. Három szóval az egész dolgot meg mondom, melly köztünk forog. – Tegnap estve egy frantziából való nyomorúltt fordítást küldöttek hozzám, melly a' nyomtató prést hús egynéhány esztendő előtt hagyta el. Nékem egy igazán szép magyar Originálisom vagy, mellynek a' Szerzője, ditsekedés nélkül, én vagyok. Entöllem tehát azt kívánnyák, hogy az Originálisomról a' nevemet el törüllyem, és azzal az ízetlen fordítással egybe köttessem. Most tehát az Urat, úgymint a²⁶⁶ Könyvem²⁶⁷ Correctorát, meg akarom kérdezni, mit itélne vallyon²⁶⁸ erről az öszve-kötésről?

PRÉDIKÁTOR

Valóban, Oberster Uram! én ezt az allegoriát nem értem.²⁶⁹

²⁶³ K: *6^{ik} Jelenés.*

²⁶⁴ K: Parantsolattýára <Oberster> |Ezredes| Ur<am>nak – [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

²⁶⁵ K: (*Minden tzeremónia nélkül*)

²⁶⁶ Kf: Tegnap estve egy |nyomorú| Frantziá<ból való nyomorúltt> fordítmányt küldöttek hozzám, melly a' <nyomtató prést> |sajtót| hús egynéhány <esztendő> |év| előtt hagyta el. Nékem egy igazán szép Magyar <Originálisom> |eredeti művem| vagy, mellynek a' Szerzője, ditsekedés nélkül, én vagyok. Én töllem <tehát> |most| azt kívánják, hogy <az Originálisomról a'> |eredeti munkámról| nevemet el töröllyem, és azzal az ízetlen fordítással egybe köttessem. Most tehát az Urat, úgymint <a> [Javítások a törlések fölött beszúrva.]

²⁶⁷ Könyvem' [Sajtóhiba, em.]

²⁶⁸ Kf: <vallyon>

²⁶⁹ Kf: <Oberster> |Ezredes| Ur<am>! <Én> ezt az allegoriát nem értem. [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

OBERSTER

Nem? hm, hm! ezt én sajnálom. Azt gondolám magamban²⁷⁰, hogy tudgya! melly okosan fértzeltem össze a' dolgot. Rövideden tehát az ifjú Muldai Gróf itt van, és a' Léányomat el akarja venni.

PRÉDIKÁTOR (*Meg döbben, de ismét össze szedi magát.*)

Úgy-e?

OBERSTER

Ezen ifjú ember Úrfi, és széles e' világon semmi egyéb. Ő -- ő -- egy szóval, az egész Úrfi nékem nem tetszik.

PRÉDIKÁTOR (*Egy kevesé hirtelenkedve*)

És Rósi Kisasszony?

OBERSTER (*Rósit gúnyolva követvén*)

A' mit parantsol – ha parantsollya – a' mint parantsollya Uram Atyám. – Annyi eszű embernek pedig tsak tart engemet, reménylem, az Ur, Prédikátor Uram, hogy én itt semmit se parantsollyak. – De bár tsak ennek az ifjú embernek az agykoponyája ne volna olly üres, és bártsak a' szive volna helyén; akkor azután²⁷¹ ezt a' házasságot én is örömet látnám: mert az atya régi barátom, és a' parthia egyébaránt igen derék. –

PRÉDIKÁTOR

Egyébaránt? De vallyon, Oberster Uram!²⁷² mi maradhat még hátra egygy ollyan emberben, a' kinek a' feje és a' szive semmit sem ér?

OBERSTER

A' mint én a' dolgot értem, a' születés, a' tekintet. – Prédikátor Uram! én eziránt az én gondolatimat az Úrral rövideden közlöm. Ha Rósi mást szeretne, egy szót sem szóllanék. Még azt sem kérdezném, mi ennek az embernek a neve? Hanem tsak azt: mitsodás itt? (*a' szivre mutatván*) felelet: jó, úgy hát, Isten' nevében! itt az áldásom is. – De Rósi senkit sem szeret, és ez az egész dolognak más fordulást ád.

PRÉDIKÁTOR

'S nem is fog szeretni senkit?

OBERSTER

Igaz, igaz; az ismét más kérdés. De hiszen én sem akarom -- én sem sürgetem -- hanem tsak azt kívánnám végbe vinni, a' mi rajtam áll, hogy az öreg Gróft meg ne bántsam, ha a' tserét meg nem tisztelem, mellyet a' Léányomra trasszírozott,²⁷³ mert én őtölle tsak ugyan még is sok barátságos valutákat vettem. Erre való nézve azt akarnám én; kedves Prédikátor Uram!

²⁷⁰ Kf: magamban [A szó utolsó betűje utólag beszúrva.]

²⁷¹ aztán [Sajthiba, em.]

²⁷² Kf: <Oberster> |Ezredes| Ur<am>! [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

²⁷³ Kp: <trasszírozott> |utasított| [Javítás a sor fölött beszúrva, bizonytalan olvasat.]

hogymenne az Úr a' Leányomhoz, tenné meg nálla egy kevesé a' preambulumat²⁷⁴, mondaná meg néki magyarul a' hitves társnak – – az anyának kötelességeit; és hogyha mindezeket jól meg fogta; akkor azután meg lehet kérdezni, ha van-e kedve, ezeket a' kötelességeket az Úrfinak oldala mellett bé tellyesíteni. – Ha azt feleli, hogy nem! akkor azután Isten neki! egy szót se többet. – Mit gondol az Ur?

PRÉDIKÁTOR

Én – nékem ugyan – parantsolattyára vagyok – én a' Kisasszonnyal fogok szóllani.

OBERSTER

Úgy, úgy tselekedgye meg az Úr. – (*Mélly fohászokodást ejtvén.*) Ah! ez a' kő ugyan le volna háritva; de itt fekszik még egy a' mellyemen, dito súlyosabb. Érti az Úr mit akarok mondani. – Miként van a' mi dolgunk, Prédikátor Uram!²⁷⁵ még sem vehetett rólla semmi tudósítást?

PRÉDIKÁTOR

Telleyes erőmből iparkodtam, – de mindeddig hasztalan.

OBERSTER

Higye meg az Úr, ez nékem sok álmotlan éjszakákat okoz. Sokszor az ember ifjúságában egy ilyen ostobaságot könnyen el követ, azután pedig öregségében örömet oda vetné az egész vagyonnyát, ha feslett tselekedetét el törülhetné. Mert az olyan ember, a' ki a' fejét amúgy szabadon és minden pirulás nélkül hátra nem vetheti, hogy el-múltt életébe vissza tekéntsen; óh! tsak nyomorúltt ember marad ő mindég; kivált, mivel a' vissza-tekéntés az előre való tekéntéssel olly szorossan egybe tsatolva van. Ha a' háta megett komor az idő, akkor előtte is szélvészés háború áll. – – Isten neki! addig is, mit tehetünk egyebet, hanem hogy jót reménylünk. – Prédikátor Uram!²⁷⁶ maradjon az alatt jó egészségben, én egy kevesé a' vadászatra megyek. Próbállya meg az Úr Leányomnál a' szerentséjét, azután pedig egyen ma ebédet nállam. (*El megy.*)

PRÉDIKÁTOR (*Magányosan.*)

Mélly súlyos hivatal! – és erre éppen engemet kellett választani? – (*félve körül nézi magát.*) Tsak véletlenül ne akadgyon élémbe! Öszve kell előbb szedni magamat, készülnöm kell – most azonnal, lehetetlen! – Egy sétálás a' mezőn, és egy szíves könyörgés az én²⁷⁷ Istenemhez! – Akkor azután ismét el jövök; de ah! tsak a' Prédikátor jöhet el ismét, az embert othon kell hagynom. (*El megy.*)

²⁷⁴ preambulumat [Sajtóhiba, em.]

²⁷⁵ Kp: Ah! <Ez a' kő ugyan le volna> |Tehát el van| háritva; de itt fekszik még egy a' mellyemen, <dito súlyosabb.> Érti az Ur mit akarok mondani. – <Miként van a' mi dolgunk, Prédikátor Uram!> [Javítás a törlés fölött beszurva.]

²⁷⁶ Kp: <Mert az olyan ... Uram> [Az áthúzott szakasz mellett lapszéli megjegyzés: Ø]

²⁷⁷ Kf: és egy <szíves> |buzgó| könyörgés <az én> [Javítás a törlés fölött beszurva.]

A' HARMADIK FELVONÁS.²⁷⁸

ELSŐ JELENÉS.

(Egy vidék a' szabad mezőn.)

Ferentz egyedül.²⁷⁹

(Egynéhány garast a' tenyerén tartván.) E kevés pénzzel térjek-é vissza, hogy az édes Anyámat meg-halni lássam? Nem, nem; inkább a' vízbe szököm – inkább az új világig szaladok. – Ah! mitsoda terhes ólom függ az én lábaimon; sem tovább nem mehetek, sem vissza nem térhetek.²⁸⁰ – Tekéntete annak a' szalma-fedélnek, mely alatt Anyám szenved. – Miért vonattatik oda olly erőszakosan az én szemem, arra a' kunyhóra, mely egész örömemet és egész kínomat bé-fedi? – (A' pénzre tekintvén, el-keseredve.) Ez-e tehát a' ti egész jótéteményetek, Emberek!²⁸¹ – Ezt a' garast egy büszke paripán üülő Lovas adta; egy Lovász volt utánna, kinek liberája teli volt ezüsttel. Ezt a' másikat egy útazó érzékeny Asszonyság adta, a' ki hintójából ki szállott vala, hogy a' szép vidéket szembe vegye, le-rajzolja, azután pedig rézbe mettsesse. „Ama' kunyhó,²⁸²

²⁷⁸ Kp: 15 [Beszúrás a sor végén.]

²⁷⁹ K: Egy vidék a' szabad mezőn. 1° Jelenés. Ferentz egyedül.

²⁸⁰ Kf: E kevés pénzrel térjek-é vissza hogy az édes anyámat meg halni lássam! nem! nem! inkább a vízbe <ölöm> |ugrom| – inkább az új világig szaladok – <ah!> mitsoda terhes **ón**<lom> függ <az én> lábaimon, sem tovább nem mehetek sem vissza nem térhetek – <Tekintete annak a szalma fedélnek mely alatt anyám szenved miért kell mind untalan oda nézmem? nintsenek e' körülöttem virágzó rétek? mosolygó mezők, miért vonattatik oda ollyan erőszakosan az én szemem arra a kunyhóra mely egész örömemet és egész kínomat befedi?> Ez e' tehát a ti egész jó tetteményetek embernek? Ezt a garast egy <büszke paripán ülő> |délczeg| lovag **adta**. egy lovász ment utána kinek <Libériája> |köntöse| tele volt ezüsttel, <Ezt a másikat egy útazó érzékeny asszonyság attá a ki hintójából ki szálván hogy a szép vidéket szembe vegye le rajzolja az utánn pedig rézbe mettsesse, ama kunyhó mondám vala néki, és könnyhúllatásim nem engettek tovább szólni – igen szépen esik a szembe rajzolás alá való felelé ő, és beszökik a hintóba – > ezt a garast egy selyem ruhás pap attá – és hivalkodónak semmirevalónak nevezett, és így jó tetteményit <egész érdemétől> |minden becsétől| meg fosztotta^a – ezt a fél garast egy Koldús attá kéretlen, fel osztotta véllem egyettlen egy garassát, és az Istenről áldást kívánt hozzá. Oh ez a fél garas sokat fog érni valaha <azon a nagy napon, óh valóság-gal> nagy jutatalommal fogja aszt bé váltani az igaz bíró – mit vegyek rajta? még tsak <azon> |a'| szegeket sem fizethetem meg vélle, mellyel az édes anyám<nak> koporsóját **leszögezhessen** – allig elegendő egy zsinegre, hogy magamat fel akasszam, amott intenek nékem^b a városi paloták büszke tornyai. Oda mennyeké? ott keressék irgalma<sságo>**t** – oh a városban <az> **irgalom**<masság> nem lakik, a szegénynek kunyhója az ő palotája a szegénynek szive az ő^c temploma. <Óh vajha> |bár csak| egy verbunkos Katonát^d látnék. 2 forintért <az övé volna ujlag> **egy** kész legény|e volna| 2 forint <óh mitsoda summa> talán **ez**<ben> <szem>pillanat<ás>ban egyttlen egy Kártyán **100** annyi <summais> fekszik. <Atyám> Atyám! a te fejedre szálljon és szivszorongatások által kisajtol <izzatszág> |veríték| a te fejedre egy Embernek Kéttsébe esése, és minden <am> mi abból következhetik <vagy következik>. Vajha te <m> **esengtél** <valaha> amott a bótánatért oly hasztalan, mint itt az én szegény anyám, egy ital sziv erősítő borért esedezik. # vadászok! – |hihetőleg| Uraságok <hihető képpen úgy vagyon>. Még **egyszer** koldúlok,<Koldúlok még ettzer > édes anyámért! – <Istenem én> Istenem! add hogy lágy szivekre <akadgyak> |találjak.| [Beszúrás külön lapra írva, korrektúrajellel jelölve. Javítások a törlések fölött beszúrva.]

^a Kp: <ezt a garast... fosztotta>

^b Kp: <nékem>

^c Kp: <az ő>

^d Kp:<Katonát>

²⁸¹ K: Emberek ... tekintete. [A K-ban nem szerepel.]

²⁸² kunyhó,, [Sajtóhiba, em.]

mondom vala néki, és könnyhúllatásim nem hagytak többet szóllani” – „igen szépen esik a szembe; rajzolás alá való” felele ő, és bé-szöke a hintóba.²⁸³ – Ezt a garast egy selyem-ruhás Pap adta,²⁸⁴ s hivalkodónak, semmire való embernek nevezett, és így jótéteményét egész érdemétől meg-fosztotta.²⁸⁵ – (*Illetődéssel*) Ezt a fél garast egy koldus adta kéretlen. Fel-osztotta véllem egyetlen egy garassát; és az Istentől áldást kívánt hozzá. – Óh! ez a fél garas sokat fog érni valaha azonn a nagy naponn. Óh! bizonyára nagy jutalommal fogja azt bé-váltani az igaz Bíró! – (*Pauza. Azután ismét a pénzre nézvéen.*)²⁸⁶ Mit vegyek rajta? Még tsak a szögeket sem fizethetem-meg vélle, hogy az édes Anyámnak koporsóját bé-szögezhessem. – Alig elegendő egy zsinegre, hogy magamat fel-akasszam. – (*Messzére ki-nézvéen.*) Amott intenek nékem a váraai palotáknak büszke tornyai. Oda mennek-e? ott keressék-e irgalmasságot? – Óh! a várasokban az irgalmasság nem lakik! A szegénynek kunyhója az ő palotája; a szegénynek szíve az ő temploma. – Óh! vajha egy verbunkos katonát látnék; két forint előpénzért az övé volna újjolag e kész Legény. – Két forint! – óh! mitsoda summa! – Talán ebben a szempillantásban egyetlen egy kártyán három annyi somma-is fekszik.²⁸⁷ (*Le-törli a homlokáról az izzadságot*)²⁸⁸ Atyám! Atyám! a te fejedre szállyon e szívszorogatások által ki-sajtott izzadság! a te fejedre egy embernek kétségben-esése, és minden, a mi abból következhetik, vagy következni fog. Vajha te valaha ne esenkegy²⁸⁹ amott a botsánatért olly hasztalan, mint itt az én szegény Anyám egy ital szív-erősítő borért esenkedik! – (*Vadászati lárma távúlról. – Egy lövés esik. – Kiálltattni hallatik.*) Hallóh! Hallóh! – (*Egynéhány ebek a Nézőbelyen által szaladnak*) – (*Ferentz körül nézi magát.*) Vadászok; – Urasságok hihetőképpen. – Úgy vagyon! – Még egyszer koldúlok, koldúlok még egyszer édes Anyámért! – Istenem! én Istenem! add, hogy lágy szivekre akadgyak.

MÁSODIK²⁹⁰ JELENÉS.

Ferentz. Oberster. Gróf.

OBERSTER (*egy szempillantásig a Grófra várakozván, a ki utána lebeg.*)

Frissen, frissen, Gróf Uram! – Hogy meg tsalt bennünket²⁹¹, az eb-születte!²⁹² Amott látom szaladni az ebeket; de már a nyomát el vesztették; nem tsaholnak.

GRÓF (*lélekzetten kívül.*)

Tant mieux, tant mieux! mon Colonel! Úgy itt legalább egy kevés lélekzetet vehetünk. (*A fegyverére döl.*)

OBERSTER (*A nézőbelynek hátúlsó részén az ebek után vizsgálódik.*)

²⁸³ K: a ki hintójából ... hintóba. [A K-ban nem szerepel.]

²⁸⁴ Kc: < Ezt a garast egy selyem-ruhás Pap adta. >

²⁸⁵ K: s hivalkodónak ... meg-fosztotta. [A K-ban nem szerepel.]

²⁸⁶ Kp: < Ezt a garast egy büszke ... pénzre nézvéen > [Az áthúzás utóbb érvénytelenítve.]

²⁸⁷ K: Két forint ... fekszik. [A K-ban nem szerepel.]

²⁸⁸ Kb, c: < Oda mennek ... izzadságot > [Barna ceruzával áthúzva. Az áthúzás fekete ceruzával érvénytelenítve.]

²⁸⁹ K: esenkednél

²⁹⁰ 2^{ik}

²⁹¹ bennünket [Sajtóhiba, em.]

²⁹² eb-születte [Sajtóhiba, em.]

FERENTZ (*Szelíden a' Grófhoz közelévéen*)
Nagyságos Uram! alamisnáért esedezem!

GRÓF (*Tekéntétével Ferentzet meg mérvéen*)
Mitsoda? mon ami! Te nagyon vakmerő vagy. Olyan tsontyaid vannak, mint Herkulesnek, és vállaid, mint a' Krétai Milonnak: egy egész ökröt is el birnál.

FERENTZ
Ha Nagyságodnak tetszik, meg próbálhattuk. – De!

GRÓF
Itt nints elegendő vigyázás a' Naplopókra.

FERENTZ (*magyarázó tekintettel*)
Nékem is úgy látszik. (*Az Obersterhez fordul, a' ki szintén előbbre lép.*) Nagyságos Uram! könyörüllyön meg egy szerentsétlen fiún, a' ki beteg Annyáért kóldúl.

OBERSTER (*Zsebébe nyúlván, s valami keveset adván néki*)
Jobb volna, Fiam! ha beteg Anyádért dolgoznál.

FERENTZ
Örömet, igen örömet! tsak hogy ma éppen²⁹³ a' szükség felette nagy. (*Minekutánna a' pénzt meg tekintette volna.*) Nagyságos Uram! botsásson meg: ez, a' mit nekem²⁹⁴ adott, nem elegendő.

OBERSTER (*Tsudálkozva és fél mosolyogva.*)
Nem elegendő?

FERENTZ
Istenemre mondom, nem elegendő.

OBERSTER
E' bizony rendes! de mikor én többet adni nem akarok.

FERENTZ
Ha az Úrnak ember-szerető szive van, egy egész forintot ad.

OBERSTER
Ez legelső Kóldús egész életemben, a' ki előmbe határozza, mennyit adgyak néki.

²⁹³ Kf: <Örömet,> igen örömet! <tsak hogy ma éppen> |de most éppen| [[Javítás a törlés fölött beszúrva.]

²⁹⁴ Kf: <nekem>

FERENTZ

Egy forintot, Nagyságos Uram! Egy embert a' kétségben-eséstől szabadít meg vélle.

OBERSTER

Néked, Barátom! nints eszed. – Gróf Uram! mennyünk.

GRÓF

Allons, mon Colonel!

FERENTZ

Az Isten' kedvéért, Uraim! egy forintot! két embert szabadítanak meg vélle a' haláltól! – (*Látván, hogy el indulnak, térgyre esik.*)²⁹⁵ Egy forintot, Nagyságos Uraim! Soha meg nem vehetik többé oly ótsón egy ember' üdvösségét! – (*Tovább mennek. Ferentz dühösen fel ugrik, kardot ránt, az Obersternek megy, s mellénél fogva meg ragadgya*) Az erszényt, vagy az életet!

OBERSTER (*Meg ijedve:*)

Mitsoda? mitsoda? Hej Legények! ide, ide, szaporán! – (*Egynéhány vadászok oda rohannak, és Ferentzet le fegyverkeztetik. A' Gróf azonban el szaladtt.*) Uti Lator! Gyilkos!²⁹⁶

FERENTZ

Istenem! mit tselekedtem!

OBERSTER

Vezessétek el, 's jól vigyázzatok reá! Zárjátok a' toronyba, magam is mindgyárt utánnatok megyek.

FERENTZ (*térgyen-állva*)

Tsak egy kérést, Nagyságos Uram! Én az életemet kotzkára vetettem, tselekedgyen véllem, a' mit tettzik; tsak segítséget, óh! segítséget az én szegény Anyámnak! ott nyomorog abban a' kunyhóban: Küldgyön oda valakit, ha hazudtam-e? Az édes Anyámért rántottam kardot, ő érette véretem is örömet ki ontom.²⁹⁷

OBERSTER

Vezessétek a' toronyba. – Hallyátok-e? kenyeret és vizet néki; semmit egyebet.

FERENTZ (*A' vadászaktól el vezettetvén:*)

Átkozott légyen az Atyám, a' ki nekem az életet adta! (*el megy.*)²⁹⁸

²⁹⁵ Kf: <Az Isten ... térgyre esik.>

²⁹⁶ K: (*Egynéhány vadászok oda rohannak, és Ferentzet le fegyverkeztetik.*) Gróf: (*azomba el szaladtt*) Uti lator! Gyilkos!

²⁹⁷ Kf: Én <az> életemet kotzkára <ve>tettem, tselekedgyék véllem, a' mit tettzik; tsak <segítségét oh!> segítsen <az én szegény> |édes| Anyám<nak>**on!** Ott nyomorog **ama** Kunyhóban: Küldjön oda valakit, ha hazudtam-e? Az édes Anyámért **vontam** kardot, ő érette véretem is <örömet> ki ontanám. [Javítások a törlések fölött beszúrva.]

²⁹⁸ Kf: <a'> ki nekem <az> életet **adott!** (*el*)

OBERSTER (*A' harmadik vadászt magához híván:*)

Andris! szaladgy által a' faluba; az első, vagy második, vagy harmadik házban – hiszen talán tsak meg találod²⁹⁹ – egy beteg Asszony fekszik. Ha úgy van a' dolog, add néki ezt az erszényt.³⁰⁰

VADÁSZ

Jól vagyon! (*El megy.*)³⁰¹

OBERSTER

Egy különös történet; igaz lelkekre! különös. Nékem úgy tetszik, mintha az ifjú Embernek tekéntenében egy valóságos nemes indulatot láttam volna; és ha igaz, hogy az Annyáért koldúlt, hogy az Annya' kedvéért lett úti latorrá,³⁰² – de ezt majd jobban ki kell nyomozni, – ez egygy érzékeny rajzolásra valóban szép tárgyat adhat. (*El megy.*)³⁰³

HARMADIK JELENÉS.

(*Egy szoba a' Kastélyban.*)

*Rosália.*³⁰⁴

De miért vagyok én olly szomorú? mikor senki sem bántott. – Mitsoda? hiszen ebbe a' szobába én nem akartam jönni, – a' kertnek indúltam volt – (*el akar menni, de megmeg vissza tér.*) Nem; oda sem megyek. – De még is! meg kell egy kevesé tekéntenem, ha virágzanak-e még violám? – úgy – azután még azt is, ha ki jött e' már a' földből az alma-mag, mellyet a' Prédikátor a' minapában el ültetett. – Óh! ez már minden bizonynyal ki jött. – (*Ismét vissza térvén.*) De, ha valaki jön, és velem szóllani akar; nem leszek itt, 's majd azután sokáig keresnek mindenfelé. – Nem; jobb lesz, ha itt maradok. – Tsak hogy únalmas lesz itt az időm. (*Egy virág-szálat el szaggat.*) A! úgy tetszik, hogy az ajtó nyílik. – Nem, – tsak a' szél volt. – Meg nézem még is, mit tsinálnak Kanári madaraim. De ha valaki jön, és engemet a' látogató szobában³⁰⁵ talál? – Úgy, de! ki is jöhetne most? – Mitsoda hőség! ugyan mitől lehet az, hogy az én ortzám egyszerre úgy meg tüzesedik? – (*Pauza: sírni kezd.*) De mi bajom? (*zokogva*) miért sírok? – – –

²⁹⁹ Kp: Andris! szaladgy által a' <faluba> |kunyhóba| <az első, vagy második, vagy harmadik házban – hiszen talán tsak meg találod> [Javítás a törlés fölött besúruva.]

³⁰⁰ Kc, b: <#> [A szakasz mellett ceruzával írt jel, barna ceruzával áthúzva.]

³⁰¹ Kp: Jól vagyon! (*El megy.*) [A sor végén olvashatatlan szó.]

³⁰² Kp: utón állóvá [Átírva.]

³⁰³ Kb: <#> [A szakasz mellett ceruzával írt jel, barna ceruzával áthúzva.]

³⁰⁴ K: 3^{ik} Jelenés. Szoba a' Kastélybann. Rosália maga.

³⁰⁵ Kc: szobába|n| [A szó utolsó betűje utólag besúruva.]

NEGYEDIK JELENÉS.

*Rosália. Prédikátor.*³⁰⁶

ROSÁLIA (*barátságosan, a' mint szintén egy könyv hullatását le törli.*)

Ah! jó reggelt kedves Tisztlaki Uram! – Prédikátor Uram, akarám mondani. – Kérem az Urat, botsásson meg nékem: az én régi szokásom³⁰⁷ az Úrnak Tisztlaki nevét még most is nyelvem-re hozza.

PRÉDIKÁTOR

Maradgyon meg ennél a' szokásnál ezentúl is. Én ezt a' Kisasszonynak ajakiból³⁰⁸ örömet hallom.

ROSÁLIA

Igazán?

PRÉDIKÁTOR

Minden bizonyal – De tsak nékem látszik-e úgy, vagy valóban sírt a' Kisasszony?

ROSÁLIA

Ah! tsak egy keveset; tsak egy pár könyhullatás³⁰⁹ volt.

PRÉDIKÁTOR

Tehát tsak még is könyhullatás³¹⁰. Szabad-e tudakoznom, mitsoda okra nézve folytak?³¹¹

ROSÁLIA

Mondhatom: hogy nem tudom.

PRÉDIKÁTOR

Talán az édes Asszony-annyának emlékezetére?³¹²

ROSÁLIA

Mondhatnám, hogy annak, – de –

PRÉDIKÁTOR

Egy kis asszonyi titok tehát? – Én embertelen nem leszek. – Botsásson meg nékem, kedves Kisasszonyom!³¹³ hogy illy szokatlan órában jelenek meg. – Ő Nagyságának, Ura Attyának parantsolattýára történik.

³⁰⁶ K: *4^{ik} Jelenés. Rozália. Prédikátor.*

³⁰⁷ Kc: <nékem az én> |a'| régi szokás<om>

³⁰⁸ Kf: ajakiról [Átírva.]

³⁰⁹ Kc: könny<hullatás>

³¹⁰ Kc: könny<hullatás>

³¹¹ Kf: Szabad-e tud<akoz>nom, <mitsoda okra nézve> |mi okért| folytak? [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

³¹² Kf: Talán <az> édes <Asszony-> Anyja emlékezetére?

³¹³ Kf: <Egy kis asszonyi> |Tehát női| titok <tehát>? – Én embertelen nem leszek. – Botsásson meg <nékem>, kedves Kisasszony<om>! [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

ROSÁLIA

Óh! én az Urat akármely órában szívesen látom.

PRÉDIKÁTOR

Valóban? óh³¹⁴ Kisasszony! –

ROSÁLIA

Az Atyám énnékem azt szokta mondani: A' ki tenéked a' te elmédet és szívedet ábrázolja, az tevélled nagyobb jót tesz,³¹⁵ mint, a' ki néked a' pusztá³¹⁶ életet adta. Az Atyám mondgya ezt nékem, (*szemeit a' melléjére ütven*) de azonkívül szívem is mondgya.

PRÉDIKÁTOR

Melly édes jutalmat ad nékem ez a' szempillantás nyoltz esztendeig való fáradságomért!³¹⁷

ROSÁLIA

Én valóban rossz leányka voltam – sokat törte az Úr fejét miattam – illik tehát, hogy ezért az Urat nagyon szeressem.

PRÉDIKÁTOR (*magában*)

Ah! én Istenem! – (*fenn szóval és akadozva:*) Én – én – Ura Attyától vagyok küldve – – – bizonyos okra nézve. – – – Nem tetszene a' Kisasszonynak le ülni?

ROSÁLIA (*Szaporán egy széket hoz:*)

Tessék az Úrnak! én örömebb álllok.

PRÉDIKÁTOR (*A' széket félre tolyya*)

A' Muldai Gróf érkezett ide – – –

ROSÁLIA

Igen is.³¹⁸

PRÉDIKÁTOR

Tudgya már a' Kisasszony érkezésének az okát is?³¹⁹

ROSÁLIA

Engemet akar el venni.

³¹⁴ Kf: <Oh>

³¹⁵ Kf: Az Atyám <én>nékem azt szokta mondani: A' ki <tenéked a' te> elmédet és szívedet <ábrázolja> [kiképzí], az <tevélled> nagyobb jót tesz |véled|, [Javítások a sor fölött és a lapszélen beszúrva.]

³¹⁶ Kc: <puszta>

³¹⁷ Kf: <ez a' szempillantás> nyoltz <esztendeig való> |évi| fáradságomért |ez a' szempillantás|! [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

³¹⁸ Kf: <is>

³¹⁹ Kf: <érkezésének> |jövételének| az okát <is>? [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

PRÉDIKÁTOR

El akarja – – – (egy kevesé hirtelenkedve.) De higgye meg nékem a' Kisasszony, hogy az Ura Attya erre legkissebet sem fogja kényszeríteni.³²⁰ Nem – – – minden bizonynal nem kényszeríti.

ROSÁLIA

Azt én tudom! – – –

PRÉDIKÁTOR

De minden egyéb előtt a' Kisasszonynak hajlandóságáról akarna bizonyos lenni. – – – Nékem hagyta meg, hogy ezt a' hajlandóságát ki tudakoznám.³²¹

ROSÁLIA

A' Grófhhoz?

PRÉDIKÁTOR

Igen is – nem – egyg általlyában a' házassághoz.

ROSÁLIA

A' mit nem esmérek, ahhoz hajlandóságom nem³²² lehet: én a' házasságot nem esmérem³²³.

PRÉDIKÁTOR

Szinte azért vagyok itt, kedves Kisasszonyom! szinte az, a' mit Ura Attya énnékem meg hagyott. – A' végre küldött ő engemet, hogy a' házasságnak kellemes és kellemetlen következésit meg magyarázzam.³²⁴

ROSÁLIA

A' kellemetlent előbb, édes Tisztlaki Uram!³²⁵én a' kellemetesebbet örömet hagyom utólyára.

PRÉDIKÁTOR

A' kellemetlent? – Óh Kisasszony! ha két egymást szerető és egyet-értő szívek akadnak öszve, nintsenek akkor a' házasságnak kellemetlen következéseit. Két jó ember vándorol együtt, egymás' kezeit fogván. A' hol útt yokban el hintett töviseket találnak, vidám szorgalmatossággal takarítyják el azokat; ha folyóvízre akadnak, az Erőssebbik által viszi azonn a' Gyengébbet; ha kősziklákra kell nékik fel kapaszkodni, ismét az Erőssebbik segéto kezét nyújt a' Gyengébbnek. A' békességes tőrés és a' szeretet az ő úti társaik. A' mi egy Magányosnak lehetetlen volna, az tsak múltság az együttl-élőknek. Minekutánna pedig a' tzélhoz fel-jutottak, a' Gyengébbik

³²⁰ Kf: De **hidjen** <meg> nékem a' Kisasszony, hogy az <Ura> Attya erre <legkissebet> |épen| **nem** fogja kényszeríteni. [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

³²¹ Kf: De <minden egyéb előtt> a' Kis Asszony<nak> hajlandóságáról akarna bizonyos lenni. – – – Nékem hagyta meg, hogy <ezt a'> **indulatját** ki <tudakoznám> |kémelelném|.

³²² Kc: **sem** [Átírva.]

³²³ Kf: **ismerem** [Átírva.]

³²⁴ Kf, p: **Épen** azért vagyok itt, kedves Kisasszony<om>! épen az, a' mit <Ura> |édes| Attyja <én>nékem meg hagyott. – A' végre küldött ő engem<et>, hogy a' házasságnak kellemes és kellemetlen **viszonyait** meg <magyarázzam> |ismertessem|. [Javítások a törlések fölött beszúrva. A „Kisasszonyom” utolsó két betűje piros ceruzával áthúzva.]

³²⁵ Kc: Úr<am>

az Erősebbnek homlokáról vigasztalva törüli le az izzadságot. Az öröm, vagy a' bú, tsak egyszerre tér bé mind a' kettőhez; soha nem ád az eggyik a' búnak szállást, mikor a' másiknak öröm a' vendége. Vagy mosolygás látszik mind a' kettőnek ortzáján, vagy könnyhúllatások mind a' kettőnek szemében. De az öröm önálló elevebb a' Magányosnak örömenél; az ő bánattyok erőtlenebb a' Magányosnak bánattyánál: mert a' részesülés az örömet megduplázza, a' bánatot pedig meg enyhíti. Így az élettők egy gyönyörűsleges nyári nap; gyönyörűsleges még akkor is, mikor annak kellemetességein a' háború idő által-vonódott; mert a' háború idő meg újjította a' Természetet, és a' fellegetlen nap' sугárinak érzésére új erőt adott. Így állanak ők, egymás karjairól függvén, napjaiknak alkonyodása' idején, ama' virágzó tsemetek között, mellyeket magok plántáltak, magok neveltek; várván a' közelgető ejszakát.³²⁶ – Akkor azután – akkor az eggyik előbb le nyugszik; és ez a' boldogabbik. A' másik idestova jár és sír, hogy le nem nyughatik – és ez³²⁷ a' házasságnak eggyetlen egy kellemetlen következése.

ROSÁLIA

Én tehát férjhez megyek.

PRÉDIKÁTOR

Helytelen, kedves Kisasszony! A' festés, mellyet imént meg tettem, vonzó kellemetességgel bír; de el ne felejtse a' Kisasszony, hogy ez egy olyan Képnek mássa, mellynek le-festésére két egymást-szerető ült le. Mikor a' házasságot az illendőség és a' külső tekintetek, a' könnyengondolkozás és a' kedvnek változásai szerzik, akkor annak kellemetességei nintsenek. Míg a' szabad férjfiú és a' szabad leányzó vígan és könnyen járák úttokat, addig a' fenyték alá vetett Rab tsak lassan húzza maga után az ő lántzait. Az únalom szállya meg mind a' kettőnek homlokát. Képei az el-kotzkázott boldogságnak, mellyeket a' képzellő tehetség annál elevebbeknek fest, mennél lehetetlenebbé tétetik azoknak el-érése: az életnek tündöklő 's gyö-

³²⁶ Kf: A' kellemetlent? – <Oh> Kis Asszony! Ha két egymást szerető és egyet értő szív<ek> akad<nak> öszve, <nintsenek> akkor a' házasságnak |nincsenek| kellemetlen <következései> |viszonyai|. Két jó ember |karöltve| vándorol együtt, <egmás kezeit fogván. A'> hol <úttokban el hintett> |pályájukon| töviseket találnak, vidám szorgalommal takarítják el azokat; ha folyóvízre akadnak, az erősebbik által viszi azonn a' gyengébbet; ha kősziklákra kell <néki> fel kapaszkodniok, ismét az erősebbik segítő kezét nyújt a' gyengébbnek. A' béke<sséges> tűrés és a' szeretet <az ő> uti társaik. Ami egy|esnek| <magányosnak> lehetetlen volna, az tsak mulatság az <együtt-élőknek> |egyesülteknek|. Mi<nek>után<na> pedig a' tzelt<hoz> <fel jutottak> |értek|, a' gyengébbik az erősebbnek homlokáról vigasztalva törüli le a<z> <izzadságot> |verítékét|. <Az> Öröm, vagy a' bú, tsak egyszerre tér bé mind a' kettőhez; soha nem ád az eggyik a' búnak szállást, míg a' másiknak öröm a' vendége. Vagy |édes| mosoly<gás látszik> |ül| mind a' kettőnek artzán<ján>, vagy könny<húllatások> |ek peregnek| mind a' kettőnek szeméből. De <az> öröm <önálló elevebb> |ük kéjesebb| a' magányosnak örömenél; <az ő> bánattyok <erőtlenebb> |szelidebb| a' magányos<nak bánattyánál>: |bújánál| mert a' részvét <az> örömmüket <megduplázza> |szaporítja|, a' bánatot pedig <meg> enyhíti. Így <az> élet<ty>ök egy gyönyörű<séges> nyári nap; <gyönyörűsleges> |örömteljes| még akkor is, mikor annak kellemein<tességein> <a' háború idő által-vonódott> |az elemek vészborúja átzogott|; mert <a' háború idő> |az elemharc meg ujjította| a' természetet, és a' fellegetlen nap' sугárinak érzésére új erőt adott.> |ború szét oszlott fellegeiből ragyogó fényben kitünt nap sугárinak élvezésére új erőt adott. | Így állanak ők, <egmás karjairól függvén> |karöltve|, napjaiknak alkonyán<odása' idején>, ama' virágzó tsemetek között, mellyeket magok <plántáltak> |ültettek|, <magok> neveltek; |s nyugodt kebellet| várják a' közelgő<et> éj<t>szakát. [Javítások a' törlések fölött beszúrva.]

Kb: Az öröm vagy a' bú ... pedig <meg> enyhíti. [A szakasz barna ceruzával többszörösen áthúzva.]

³²⁷ Kp: és <z> |e'| [Javítás a' törlés fölött, fekete tintával.]

nyörőséges plánumjai, melyeknek valósága bizonyosnak tartatik, ha az ember az el-viselhetetlen bilintsek által le kovátsolva nem volna: ezek őket mindúntalan gyöttrik. Így kínlódnak ők, a' hol egyébaránt tsak türtek volna; így szokják meg azt; hogy életteteknek szenvedhetetlen társára úgy tekétsenek, mint egyetlen egy okára mind azoknak a' rosszaknak, melyek rajtok történnek; így egyelíti magát a' keseredés az ő beszédgyeikbe, és a' hidegvérűség apolásikba; így ők senkire nézve nem olly kényesek, senkitől könnyebben meg nem bántattnak, mint házas-társoktól; és a' mi őnékik egy Idegenben, vagy jó Baráttokban örömet okozna, az őket hités társokban meg sem érdekli. Így lappangnak ők az életen által, együtt ugyan, de el-fordult artzával, 's le-tsüggedő fővel, míg az egyik le nyugszik. Akkor azután a' másik fel emeli fejét, 's nagy lélekzet-vonásokkal szabadságot és meg meg szabadságot piheg! – És ez egyedül ennek a' házasságnak egyetlen egy kellemetessége.³²⁸

ROSÁLIA

Így hát én férjhez menni nem akarok.

PRÉDIKÁTOR

Ez más szókkal annyit tenne, mint én szeretni nem akarok.

ROSÁLIA

De úgy – még is – tsak ugyan tehát – férjhez akarok menni; – – mert – mert szeretni *akarok*; mert már szeretek is.

³²⁸ Helyesen, kedves Kis Asszonyom! A' <festés> |kép|, melyet imént <meg tettem> |rajzoltam|, vonszó <kellemetességgel> |kecscesl| bir; de el ne felejtse a' Kis Asszony, hogy ez egy ollyan képnek mássa, melynek <le> festésére két egymást szerető ült <le> |öszve|. Mikor a' házasságot <az illendőség és a' > |érdek| kül<ső tekintetek> |viszony|, <a' > könyelműség<n gondolkozás> úgy kedv<nek változásai szerzik> |csapongás szülik|, akkor annak |nincsenek| kellemei<tességei nintsenek>. Míg a' szabad férjfi<ú és a' szabad> és Leány<zó> vigann és <könnyen járnak> |uttyokat> |halad útján|, addig a' <fenyéték alá vettetett> |bűnhődő| Rab <tsak lassan húzza maga után az ő lántzait> |kinnal hurcolja bilincseit. Ez képe a' szeretetlen párnak|. Az unalom **fészkel** <meg> mind a' kettőnek homlokán. <Képei> az el kotzkázott boldogság<nak> |képei|, melyeket a' képzellő tehetség annál elevebben<knek> fest, min<n>él lehetleneb<bé tétetik> azoknak <el-érése:> |birhatása| az életnek <tündöklő 's gyönyörűséges plánumjai> |dicső tervei|, melyeknek valósága^a bizonyosnak tartatik, ha az ember <az el-viselhetetlen> |súlyos viszonyai által le| bilintselve<k által le kovátsolva> nem volna; <ezek őket> mind untalan gyöttrik |őket|. Így kínlódnak ők, <a' hol egyébaránt tsak türtek volna>; így szokják meg <azt; hogy életteteknek> szenvedhetetlen <társára úgy> |pályatársukat| <tekétsenek, mint egyetlen egy okára> mind azon<knek a' > rosszak<nak, melyek rajtok történnek; így egyelíti magát a' > |okának tekinteni melyek környezik. Így vegyül| keserűség <az ő> beszéd<gy>eikbe, <és a' > hideg vérűség <apolásikba; így ők senkire nézve nem> |társalkodásokba ebből származik, hogy senki iránt sem| olly kényesek, senkitől könnyebben meg nem bántattnak, mint házas társoktól; és a' mi ő nékik egy Idegenben, vagy jó Barát<tyok>bann örömet okoz<na> |vala|, az őket hités társokban meg <sem érdekli> |sérti <őket>|. ^b Így <lappangnak> |tévelyegnek| ők az életen <által> |keresztül|, együtt ugyan, de el-fordult artzal<ával>, <'s le> tsüggedt fővel, míg az egyik <le nyugszik> |kidül kinos utjából|. Akkor <azután> a' másik fel emeli fejét, 's <nagy lélekzet vonásokkal> |fenndobogó kebellet| szabadságot és meg meg szabadságot piheg! – És ez egyedül ennek a' házasságnak egyetlen egy kellemetessége> |Es ez ennek a' házasságnak egyetlen kelleme|.

^a Kp: valósulhatása

^b Kb: <a' kettőnek homlokán... meg sérti

PRÉDIKÁTOR *(Nagyon meg döbbenvén.)*
Úgy-e? Tehát a' Muldai Grófot?

ROSÁLIA
Óh! félre, félre azzal a' fél-eszűvel! *(szíves bizodalmassággal, mind a' két kezét oda tartván.)* Én az Urat szeretem.

PRÉDIKÁTOR
Kisasszony! az Isten' kedvéért!

ROSÁLIA
Az Úrhoz akarok férjhez-menni.

PRÉDIKÁTOR
Énhozzám?

ROSÁLIA
Úgy, úgy, az Úrhoz, kedves Tisztlaki Uram!³²⁹

PRÉDIKÁTOR
Rósi! el felejtí –

ROSÁLIA
Mit felejték el?

PRÉDIKÁTOR
Hogy nagy vérből³³⁰ született.

ROSÁLIA
'S mit³³¹ azutánn? ez semmit sem tesz.

PRÉDIKÁTOR
Ah! Istenem! ez nem megy, ez nem lehet.

ROSÁLIA
Tsak az Úrnak legyen énhozzám hajlandósága.

PRÉDIKÁTOR
Én a' Kisasszonyt szeretem, mint az³³² életemet.

³²⁹ Kc: <Úgy, úgy,> |Igen, igen| az Úrhoz, kedves Tisztlaki Ur<am>! [Javítás a törlés fölött besúrva.]

³³⁰ Kf: <vérből> |nemzetségből| [Javítás a törlés fölött besúrva.]

³³¹ Kf: **No's** azutánn'

³³² Kf: <az>

ROSÁLIA

No, tehát vegyen el.

PRÉDIKÁTOR

Rosália! kéméllyen meg, kérem! Én a' relígyiónak³³³ szolgája vagyok; ez nékem sok erőt ad ugyan, de az emberből még is ki nem vetkezhettek.³³⁴

ROSÁLIA

Hiszen az Úr maga festette nékem olly kellemetesnek a' házasságot. Én tehát nem vagyok az a' Leányka, a' kivel az Úr, karjánál fogva, vándorlani, a' kivel örömeit és fájdalmait fel osztani akarná?

PRÉDIKÁTOR

Ha szabad volna választanom, senki egyéb nem volna hanem a' Kisasszony! és ha mi a' rendek' eggyarányúságának amaz arany idejében élnénk, mellyről a' Költők álmodoznak, senki egyéb *Tekivülled!* De most – a' mint a' világ vagyon – mi azon semmit meg nem változtatunk. A' Kisasszonynak fő nemes emberhez kell menni, mivel fő nemes ágból született. Ha a' Kisasszonyt Tisztlaki Prédikátor boldoggá tette volna-e vagy sem? azt senki sem kérdezi.³³⁵ – Óh Istenem! már sokat is mondok.

ROSÁLIA

Úgy-e? azt senki sem kérdezi? de kérdezem én. Nem sokszor mondotta-e nékem az Úr, hogy az embert tsak egyedül az ő³³⁶ szíve teszi nemessé? – (*kezét a' Prédikátor' szívére teszi.*) Oh! bizonynyára én egy valóságos nemes emberhez megyek férjhez.

PRÉDIKÁTOR

Kisasszony! kérem³³⁷ az egekre, vegye tulajdon okosságát segítségül! Száz és megmeg száz okok állanak ellent az ilyen házasságnak, – de – ebben a' szempillantásban – az Isten láttya!³³⁸ – egy sem jut eszembe.

ROSÁLIA

Mert egy sints.

³³³ Kf: kiméllyen meg, kérem! Én a' <relígyiónak> |vallásnak| [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

³³⁴ Kf: vetköztet<ek> [Átírás.]

³³⁵ Kf: <hanem a'> |mint| Kis Asszony! É's ha mi <a' rendek' eggyarányúságának> |az egyenlőség| amaz arany idejében élnénk, mellyről a' Költők álmodoznak, senki egyéb kivüled! De <most – a' mint> |mi| a' Világ <vagyon – mi azon> állásán semmit <meg> nem változtathatunk. A' Kis Asszonynak fő nemes|hez| <emberhez> kell menni, mivel fő nemes ágból született. Ha a' Kis Asszonyt Tisztlaki Prédikátor boldoggá tette volna e' vagy sem? Azt senki **nem** kérdezi. [Javítások a törlések fölött beszúrva.]

³³⁶ Kf: <az ő>

³³⁷ Kp: Kérjem [Átírva.]

³³⁸ Kf: <az egekre, vegye tulajdon okosságát segítségül!> |saját esztől tanácsot| Száz <és meg> meg száz ok<ok> áll<anak> ellent az ilyen házasságnak, – de – ebben a' szempillantásban – az Isten látja! – [Javítások a sor fölött beszúrva.]

PRÉDIKÁTOR

De van, minden bizonnyal, elég van! – tsak hogy az én szívem teli lévén – velem egygyütt beszéll, mikor ezeket az okokat le festeni akarom; – ezt pedig néki nem kellene tselekedni, és valóban! ne is tselekedgye. – Gondollya tsak meg az Atyafiának órr-fintoríttásait, miképp’ vonnyák el majd magokat, miképp’ szigyenlik az új Sogort meg esmérni; az ünnepnapokon, mikor az egész Familia egybe gyűjtetik, tsak a’ Kisasszony nem lessz hivatalos: váll-vonogatással fogják emlegetni, egymás’ fülébe suttogják esetét, meg tiltyák gyermekeiknek, hogy gyermekeivel ne játszanak, és hogy egymást *te ’s túnak* ne nevezzék. Ők majd az ő tzimereiket a’ liberiákra varratyák, hintóikra festetik, míg a’ Kisasszony egy közönséges, és hamu színre lakirozott kotsin alázatosan fog az Egyházba menni. Alig, ha minden harmadik helyen meg emlékeznek Rosália rokonnyokról, és ha talán annyira le alázzák magokat, hogy véle egy pár szót szóllyanak, akkor ötet korán sem *Húgom asszonymak*,³³⁹ hanem félre-vontt szájjal *Prédikátorné Asszonymak* nevezik. –

ROSÁLIA

Ha! ha! ha! ’s a’ Prédikátornénak a’ neve nem szépen hangzik-e!³⁴⁰

PRÉDIKÁTOR

A’ Kisasszony még nevet?

ROSÁLIA

Botsásson meg, kedves Tisztlaki Uram³⁴¹! Nevetnem kell. Nyoltz egész esztendeig volt nevelő mesterem,³⁴² de soha semmiféle tanításnak megbizonyítására olly sükeretlen okokat elő nem hozott, mint ma.

PRÉDIKÁTOR

Azt én sajnálom – valóban nagyon sajnálom, mert –

ROSÁLIA

Én pedig rajta nagyon örvendek, mert –

³³⁹ Kf: De van, minden bizonnyal, elég van<!> <Csak hogy <az> én Szivem teli lévén – velem egygyütt beszéll, mikor ezeket az okokat **előadni** akarom; – ezt pedig néki nem kellene tselekedni, és valóbann! Ne is tselekedgye.> – Gondollya tsak meg <az Atyafiának órr-fintoríttásait> |rokonainak megvetését|, miképp’ vonnyák el majd magokat, miképp’ szégyenlik az ujj Sógort meg ismérni; az ünnepnapokon, mikor az egész <Familia> |család egybe gyűl<jtetik>, tsak a’ Kis Asszony nem lessz hivatalos: váll vonogatással fogják emlegetni, egymás fülébe suttogják esetét, meg tiltják gyermekeiknek, hogy gyermekeivel <ne> **játszanak**, és hogy egymást <te ’s túnak ne nevezzék> |tegezzék|. Ők <majd az ő> tzimereiket a’ Liberiákra varratják, hintóikra festetik, míg a’ Kis Asszony egy közönséges, és hamu színre lakirozott kotsin alázatosan**nn** fog az Egyházba menni.^a Alig, ha minden harmadik helyenn meg emlékeznek Rozália rokonu**król**, és ha talán annyira le alázzák magokat, hogy véle egy pár szót szóllyanak, akkor öt<et> koránn sem Hugom Asszonymak,^b [Javítások a törlések fölött beszúrva.]

^a Kc,p: <Ők...Egyházba menni.>

^b Kp: <Asszony>nak

³⁴⁰ Kc: Prédikátorné<nak> a’ neve nem szépen hangzik<e’>!

³⁴¹ Kf: Úr<am>

³⁴² Kc: nevelő**m** <mesterem>

PRÉDIKÁTOR (*Nagyon meg zavart elmével*)
mert –

ROSÁLIA
Mert az Úr engemet el vesz.

PRÉDIKÁTOR
Soha sem!

ROSÁLIA
Nem-e? hiszen jól esmér az Úr engemet. – Tudgya hogy én nem vagyok rossz teremtés³⁴³, és hogy társaságában naponként jobb leszek. Én minden fáradságomat arra fordítom, hogy az Urat szerentséssé tegyem: – de nem! ezt én meg tselekszem minden fáradság nélkül. Mi együtt igen szépen és nyugodalmasan fogunk élni, míg az eggyik el nyugszik, és akkor azután, a' ki az életben marad, sírni fog ugyan; – de ez még messze van – igen messze!³⁴⁴ No tehát, adgyon kezét az Úr; vagy talán nints hozzám hajlandósága?

PRÉDIKÁTOR
Óh! szép, felette szép dolog, betsületes embernek lenni, de ki-mondhatatlanul nehéz! Kiszaszony! ha tudná, miképp' kínoz engemet! Nem! ezt én nem tselekedhetem, semmiképp' nem! Öszve görnyedve roskadnék a' földre, ha Ura Attyának egy ilyen ajánlást kellene tennem.

ROSÁLIA
Óh! ezt én magam meg tselekszem.

PRÉDIKÁTOR
Az Isten! kedvéért, ne! Az ő kegyességének köszönöm én mostani tisztességes sorsomat, az ő barátságának leg-kellemetesebb óráimat, – és én háladatlan! én tsábitssam el az ő Leányát, az ő eggyetlen egy gyermekét? Óh! Istenem, én Istenem! te tudod, hogy illendőképen gondolkozok; támogass engem' e' viaskodásomban. –³⁴⁵

ROSÁLIA
Az én Atyám azt óhajtya, hogy férjhez mennek, – az én Atyám azt óhajtya, hogy engemet boldognak lásson; én tehát férjhez akarok menni, én boldog akarok lenni – de csak az Úrral. Ezt én Uram Atyámnak meg mondom; és tudgya-e az Úr, mit fog ő nékem felelni? Az első szempillantásban meg ütközik talán és azt mondgya: (*az Attyát parodírozván;*) Lyánka! van-e eszed? De azután jobban meg gondollya majd magát, 's mosolyogva hozzá függeszti: No, no, édes lyányom!³⁴⁶ ha úgy van a' dolog, Isten' hírével! – Én erre az ő kezeit meg tsókolom, az ajtón ki szökdösöm, 's egyenesen az Úrnak nyakába repülök. Az emberek meg tudgyák, hogy menyasszony vagyok; a' Parasztok és a' Parasztasszonyok az egész faluból öszve gyűlnek hozzám,

³⁴³ Kc: <teremtés>

³⁴⁴ Kp: <de nem! ... igen messze.>

³⁴⁵ Kf: <egy> gyermekét? Óh! Istenem, <én Istenem>! te tudod, hogy illő<endőképen> gondolkozom; <támogass engem' e' viaskodásomban.> |gyámolíts e' küzdésben. | [Javítások a törlések fölött beszúrva.]

³⁴⁶ K: Leányom

hogy szerentsét kívánnyanak, – az Isten' áldását le-imádkozzák reánk – és igazán, igazán meg is áld minket az Isten – minden bizonnyal meg áld.³⁴⁷ – Ah! bár tsak Uram Atyám már haza jönne! Soha sem tudtam, mi fekszik úgy a' szívemen? most már tudom, mi volt; egészen le esett rólla minden teher! (a' Prédikátor' kezét meg fogván.)

PRÉDIKÁTOR (*Kezét ki szabadítván*)

Kisasszony! meg foszt engemet az eszemtől, sőt még ennél is többtől, szívemnek nyúgodalmától.³⁴⁸

ROSÁLIA (*Keze utánn nyulván:*)

Ne, ne, kedves Tisztlaki Uram³⁴⁹! kérem, ne! – Isten botsáss³⁵⁰! a' garáditsokon³⁵¹ hallok jönni valakit; én pedig még az Úrnak sokat akarnék mondani.

ÖTÖDIK JELENÉS.

*Az Előbbeniek. Az Asztalnok a' Jóságnak egy régi Inventáriumjával.*³⁵²

ROSÁLIA (*komolyan.*)

Ah! Kend az!

ASZTALNOK

Ditsekedés nélkül szólván, – Az Aranyfi Kristóf, úttját³⁵³ erre vette, mihelyt a' vidám hírt fülébe bé szedte.

ROSÁLIA (*szorgalommal*)

Mitsoda hírt?

PRÉDIKÁTOR (*szomorúan*)

Utánnunk hallgatódzott.³⁵⁴

ASZTALNOK

Egy régi hív szolga, Nagyságos Kisasszony! a' ki Nagyságos Asszonyanyját sokszor karjainn hordozta és azutánn az ő karjaitól – ditsekedés nélkül szólván – sok pofontsapásokat vett, ezenn az örvendetes napon az ő legalázatosabb szerentséltetésének szárnyakat akart adni, és hogy az ide repülésre igazán adgyon is, kötelességének tartotta. Mire nézve: Énekelly óh! Klióm! szólly harsogva lantom!

³⁴⁷ K: Az emberek meg tudgyák ... meg áld. [A K-ban nem szerepel.]

³⁴⁸ Kf: <engemet az> eszemtől, sőt még <ennél is> többtől, szívem<nek> nyug<od>almától.

³⁴⁹ Kc: Úr<am>

³⁵⁰ Kc: <Isten botsáss!>

³⁵¹ Kp, c : <A' gráditsokon> [Fekete ceruzával az áthúzott rész mellé írva:] a' lépcsőn

³⁵² K: 5^{ik} Jelenés. *Voltak: Az Asztalnok a' Jóságnak egy régi Inventáriumjával.*

³⁵³ Kf: uttját [Átírva.]

³⁵⁴ Kf: <Utánnunk> hallgatódzott.-

ROSÁLIA

Óh! kedves Kristófom! most nékem nem tartya kedvem, hogy magamnak lantot veressek;³⁵⁵ és mit is akar Ked³⁵⁶ vélle éppen ma?

ASZTALNOK

Ah! Nagyságos gyönyörűséges Kisasszony! – Ma én semmiképpen el nem *halgathatok*, Dob 's trombita szavak vigan *harsogjatok!* Oly bőven kell ez nap' folyni *verseimnek*, Mint a' vizek, mikor rétekre *terjednek*. – A nagy méltóságú Familiánál senkinek születése vagy neve' napja, semmi lakadalom, vagy poszdarék nem tartatott, melyet az én mindenkor engedelmes és szolgálatra kész Músám meg ne énekelt vólna. Negyven-hat esztendő alatt az én író-tollamból 397 szerentséltetések folytak. – Ma már a' 398 dik harsog; ki tudgya, ha nem ad-e minden órában egy keresztény lakadalmi szövetség alkalmatosságát arra, hogy a' 399-diket ki rohan-tassam: és azután – he, he, he! egy esztendő múlva a' négy századikat.

ROSÁLIA

Ma szombat van: ez az egyetlen egy emlékezetre méltó³⁵⁷ különöség, a' mellyre meg emlé-kezhetem.

ASZTALNOK

Szombat! igenis, Nagyságos Kis-asszony! a' nyugalomnak napja; mert első az, hogy az Isten a' mi Nagyságos Urunkat, belső meg-nyugosztalásunkra, a' nagy veszedelemtől meg szabadította; más pedig az; hogy ma egy szív-nyugosztaló édes örömmel is a' napja van –

ROSÁLIA

A' veszedelemtől szabadította meg? – az én Atyámat? Mit akar Ked ezzel mondani?

ASZTALNOK

Szinte most érkezett a' Vadász Ferkó haza ló halálában, 's hírül hozta az egybe-gyűltt házi tselékednek azt a' gonosz tselekedetet, melyet még az utánnunk leendő legutóbbik világ-is – ditsekedés nélkül szóllván – nagy rémüléssel fog olvasni.

ROSÁLIA (*belső szorongatással.*)

No, tsak hamar, hamar! mi történt rajta?

ASZTALNOK

A' mi Nagyságos Urunk és a' jövevény Gróf Úr – Tsak fél órát járván töretlen úton 's mulat-ván magokat nemes *vadászaton* –

ROSÁLIA

Kérem Kendet, most tsak prózában szólljon.

³⁵⁵ Kp, c: <veressek> **csapjak** [Az áthúzás piros, az átírás fekete ceruzával.]

³⁵⁶ K: kend

³⁵⁷ Kc: <emlékezetre méltó>

ASZTALNOK

A' Bátor Úr már ³⁵⁸ is egy nyúlat lőtt volt – a' nyúlat magamnak is volt szerentsém látni – az ő bal szaladó szerszáma előll mind össze volt zúzva.

ROSÁLIA (*Tűrhetetlenséggel*)

Tovább, tovább!

ASZTALNOK

Egy másik nyúl is fel volt már hajtva, és az ebek, kötelességjeknek illendőképpen meg felelvén, utána tsaholtak vólt; – holott a' Motskosról mondgyák, hogy magáért különösen ki tett vólna; – a' mint hírtelen a' Nagyságos Urasság, közepén a' sik mezőnek, egy katonát talált, a' ki alamisnáért esedezett vala. Vadász Ferkó meszéről maga is látta, hogy a' Nagyságos Bátor – Belé gyökerezett nagy *kegyességéből*, saját kezeivel pénzt vett ki *zsebéből*, és néki oda nyújtotta. De a' háladatlan és vakmerő úti Lator ki rántya hírtelen kardgyát, s a' Nagyságos Úrra – ditsekedés nélkül szóllván – mint a' veszett Kutya r'á rohan, és ha vadász Legénnyeink szaporán oda nem ugrottak vólna, úgy nékem, szegény öreg embernek, egy halotti kárment, és ³⁵⁹ egyy epítáfiumot kellett vólna készítenem.

ROSÁLIA (*Meg ijedvén*)

Az Istenért!

PRÉDIKÁTOR

Úti Lator?³⁶⁰ – fényes nappal? – ez különös!

ASZTALNOK

Én erre négyes versekben, háladás gyanánt, egy hosszú éneket tsinálok.

PRÉDIKÁTOR

És a' Katonát meg fogták-e?

ASZTALNOK

Kétség kívül! A' Nagyságos Úr azt parantsolta, hogy további rendelésig a' régi toronyba zárattasson. Ferkó azt mondgya, hogy mindgyárt itt teremnek. (*Az ablakra megy*) Úgy tetszik bizonynyára – de a' nap-fény el kábíttya egy kevesé a' szemem' világát – úgy tetszik, hogy már amott jönnek. – Énekelly én *Klióm!* szóllly harsogva *lantom!* (*ki siet*)³⁶¹ – (*a' többiek az ablakhoz mennek*)³⁶²).

ROSÁLIA

Én még Latrot³⁶³ soha sem láttam. Rettenetes ábrázattyanak kell lenni.

³⁵⁸ K: már <egy> is

³⁵⁹ K: egy halotti kárment [A kéziratban nem szerepel.]

³⁶⁰ Kc: Úton álló [Átírva.]

³⁶¹ K: (*ki megy*)

³⁶² K: (*a többi az ablakhoz fut*)

³⁶³ Kc: <Latrot> |utonállót| [Javítás a törlés fölött.]

PRÉDIKÁTOR

Nem látta még a' Kisasszony Laváter' Könyvében annak a' Leánynak a' képét, a' ki az Attyát³⁶⁴ meg ölte?

ROSÁLIA

Mitsoda? a' ki az attyát meg ölte? vólna-e a' világon egy ilyen személy? De nézze tsak az Úr, már közelebb jönnek; – egy ifjú ember – mitsoda szép és magához vonzó termete van. – Óh bizonynyára³⁶⁵ nemes, nézze tsak az Úr, melly nemes az ő tekintete! – szelíd ortzáján a' nagy keserűség. – Nem, nem; ez minden bizonynyal nem lator³⁶⁶ – Szegény ember! szánakodom rajta. – Aha! gyalázat! mitsoda embertelenül taszíttyák bé szegényt a' toronyba; óh! azok a' kemény szívű vadászok! – most már bé zárják – már a' setétben ül; – melly nehéz lehet a'³⁶⁷ szive ennek a' szegény szerentsétlennek!

PRÉDIKÁTOR (*magában*)

alig nehezebb az enyímnél.

HATODIK JELENÉS.

*Az Elöbbeniek. Az Oberster.*³⁶⁸

ROSÁLIA (*elejébe szaladván*)

Ezer szerentséltetést, édes Uram Atyám!³⁶⁹

OBERSTER

Az egekre kérlek, kimélly meg vélle! Az alatt, hogy a' garáditsokon³⁷⁰ fel jöttem, az öreg Krisztof az ő cadentiás versekbe foglalalt szerentséltetéseivel majd agyon fárasztott.

PRÉDIKÁTOR

Úgy hát tsak ugyan még is igaz vólna? Ez a' történet nékem az öreg Tsevegőnek szájában³⁷¹ hihetetlennek³⁷² látszott.

ROSÁLIA

Az a' szelíd és magához vonzó tekintetű Ifjú tehát, igaz úti lator vólna?³⁷³

OBERSTER

Az vólt; de alig hiszem, hogy ez ne vólt vólna egész életében az első és utolsó próba-tétele. Prédikátor Uram! Ez egy különös törtönet vala. Ezen ifjú az Annyáért kóldúlt; – én őnéki

³⁶⁴ Kf: <a'> ki <az> Atyját

³⁶⁵ Kc: [Átírással javítva:] bizonyososan

³⁶⁶ Kc: <lator> |utonálló| [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

³⁶⁷ Kf: <a'>

³⁶⁸ K: 6^{ik}. Jelenés. Voltak. Oberster.

³⁶⁹ Kc: Ezer szerentséltetést, édes Uram Atyám!

³⁷⁰ Kc: gráditsokonn

³⁷¹ Kf: <Ez a' történet> |Ez eset| nékem az öreg Tsevegő<nek> szájában

³⁷² kihetetlennek [Sajtóhiba, em.]

³⁷³ Kc: <igaz> Uton <Lator vólna> |álló vólna|?

egynéhány³⁷⁴ garast adtam, és valóban többet adhattam volna; de a' nyúlak szaladoztak éppen idestova a' fejemben, és fűleim körül az ebek' tsahogását hallottam hangzani. Tudgya az Úr, hogy, mikor az ember egyszer a' mulatságnak indul, akkor ember-társainak szenvedésén nem igen szokott meg illetődni. Röviden: ő többet kívánt; – ortza-vonásból a' kétségben-esés szóllott – én őhöz háttal fordultam, ő pedig el felejtette magát, s kardot rántott. De én az életemet-merném egy gombos-tőért fel-fogadni, hogy a' latorkodás néki nem mestersége.

ROSÁLIA

Minden bizonynal nem.

OBERSTER

Reszketett Szegény! még akkor is, mikor a' mellyemnél meg ragadott; – tsak egy gyermek-is meg birhatta volna³⁷⁵. Bánom, hogy el nem hagytam illantani. Ezért a' tréféért még fejét is el vesztheti, és én egy embernek az életét egy nyomorúlt forinton meg vehettem volna. Bár tsak a' Tselédek ne látták volna! de a' rossz példa. – Jöjjön az Úr a' szobámba: lássuk egy kevesé, mitsoda jó móddal rázhatnánk le ezt az ifjú rabot a' nyakunkról³⁷⁶; mert ha egyszer a' törvény-szék³⁷⁷ körmei közé akad, nints mód benne, hogy meg szabadúllyon. *(El akar menni.)*

ROSÁLIA

Édes Uram Atyám! Tisztlaki Úrral én sokat beszélgettem.

OBERSTER

Ugy-e? a' szent házasságról.

ROSÁLIA

Igen-is. Én néki világosan meg mondtam –

PRÉDIKÁTOR *(belső szorongatással.)*

A' reám bizatott hivatal³⁷⁸ szerint –

ROSÁLIA

De nem akarja hinni –

PRÉDIKÁTOR

Ki tudakoztam a' Kisasszonytól –

ROSÁLIA

Pedig én igaz szivemből szóllottam –

PRÉDIKÁTOR *(A' szobára mutatván.)*

Kérem Nagyságodat –

³⁷⁴ Kp: <ő>neki <egynéhány>

³⁷⁵ vólua [Sajtóhiba, em.]

³⁷⁶ nyakuukról [Sajtóhiba, em.]

³⁷⁷ törvény-szék [Sajtóhiba, em.]

³⁷⁸ Kf: <reám bizatott hivatal> |megbízás| [Javítás a törlés fölött beszurva.]

ROSÁLIA

Az ő szemérmességé³⁷⁹ – –

PRÉDIKÁTOR

Hogy beszélgetésünk' rezultátumát a'³⁸⁰ szobájában –

OBERSTER

Mi az ördög? Hiszen beszélni sem haggyátok egymást. Rósi, Rósi! egészen el felejtetted-e az illendőséget?

ROSÁLIA

Óh' nem, édes Uram Atyám! De úgy-e, meg engedi nékem, hogy ahhoz mennyek férjhez, a' kihez akarok.

OBERSTER

Minden bizonnyal.

ROSÁLIA

Ihol, Tisztlaki Uram³⁸¹! most maga is hallja az Úr.

PRÉDIKÁTOR (*Keszkenőjét az ortzája' elejébe tartván:*)

Botsánatot kérek! színte az³⁸² örrom' vére kezd folyni. (*El megy.*)

OBERSTER (*utánna³⁸³ kiáltván.*)

El várom az urat. (*Azutánn maga is el akar menni.*)³⁸⁴

ROSÁLIA

Tsak még egy szempillantásig, Uram Atyám! igen fontos állapotokat³⁸⁵ akarok mondani.

OBERSTER (*mosolyogva*)

Fontos állapotokat³⁸⁶? talán hogy egy legyezőt vegyek? (*El megy.*)

ROSÁLIA (*Magányosan*)

Egy legyezőt? magam is alig hogy el nem³⁸⁷ hiszem, hogy legyezőre volna szükségem. (*Keszkenőjével tsinál magának szellőt.*)³⁸⁸ Nem; ez rajtam nem segít; amúgy belsőképpen érzek én

³⁷⁹ Kc: sze<mérmességé> |rénysége| [[Javítás a törlés fölött beszúrva.]

³⁸⁰ Kf: <rezultátumát a'> |sikerét| [[Javítás a' törlés fölött beszúrva.]

³⁸¹ Kc: Ur<am>

³⁸² Kf: <Színte az>

³⁸³ utánua [Sajtóhiba, em.]

³⁸⁴ K: (*és maga is el akar menni*)

³⁸⁵ Kc: <állapotokat> |dolgozat| [[Javítás a törlés fölött beszúrva.]

³⁸⁶ Kc: <állapotokat> |dolgozat| [[Javítás a törlés fölött beszúrva.]

³⁸⁷ Kc: <alig hogy el nem>

³⁸⁸ K: (*Keszkenőjével legyezi magát*)

hőséget. – (*Kezét a' mellýére tévén.*³⁸⁹) Ah! Istenem, mitsoda sebessen ver a' szívem! Tisztlaki Uramat³⁹⁰ én nagyon szeretem.³⁹¹ – Igaz is, hogy éppen most kellett órra' vérenek meg indulni! – Nem, nem; a' Gróf énnékem nem is látszik férfiúnak lenni. Mikor az Atyámat meg tekintem, vagy a' Prédikátort, akkor magamban egy bizonyos tiszteletre való hajlandóságot érzek; de amannak, mindúntalan kedvem volna, az órrán játszani. Ha férjhez kellene hozzá mennem, ej, ej! mitsoda tréfákat úznék belőlle.³⁹² (*Az ablakhoz megy.*) A' torony még is bé van zárva – Huss!³⁹³ melly iszonyú állapotnak kell annak lenni, mikor az ember bé van rekesztve. Van-e³⁹⁴ vallyon³⁹⁵ annak a' szegény Rabnak étele és itala³⁹⁶? – (*Intvén és kiáltván*)³⁹⁷ Kristóf! Kristóf! jőjjön Ked³⁹⁸ fel szaporán! – Ezen ifjú ember nékem tetszik, és én³⁹⁹ magam sem tudom, miképp' és mi okra nézve tetszik⁴⁰⁰. Az édes Anyyáért kotzkára vetette az életét: – ezt rossz ember nem tselekszi.

HETEDIK JELENÉS.

*Rosália. Asztalnok.*⁴⁰¹

ROSÁLIA

Hallya Ked, Kristóf! vitt-e már Ked a' Rabnak ételt és italt?⁴⁰²

ASZTALNOK

Vittem, Nagyságos Kisasszony!

ROSÁLIA

'S mit vitt Ked néki?

ASZTALNOK

Szép fekete kenyeret, és világos tiszta vizet.

ROSÁLIA

Aha! gyalázat! nem szígyenli Ked magát! Mennyen Ked töstént; ebben a' szempillantásban,⁴⁰³ a' konyhába, 's adasson magának a' Szakátstól egy darab petsenyét – hozzon azután a' pintzéből egy üvegbort, 's vigye Ked el néki a' toronyba.

³⁸⁹ K: teszi

³⁹⁰ Kc: Ur<amat>

³⁹¹ Kc: De hogy épen most kellett az orra vérenek elindulni. [Beszúrás a lap alján, korrektúrajellel.]

³⁹² K: Igaz is ... úznék belőlle. [A K-ban nem szerepel]

³⁹³ Kc: <Huss!>

³⁹⁴ Kc: 2 [A szó fölé írva.]

³⁹⁵ Kc: 1 [A szó fölé írva.]

³⁹⁶ Kc: <étele is itala> |enni valója| [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

³⁹⁷ K: (*Int és ki kiált*)

³⁹⁸ K: kend

³⁹⁹ Kf: <én>

⁴⁰⁰ Kc: <miképp és mi okra nézve tettzik> |miért| [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

⁴⁰¹ K: *7ik Jelenés. Rozi. Asztalnok.*

⁴⁰² Kc: <ételt és italt> |enni valót?| [Javítás a törlés mellett beszúrva.]

⁴⁰³ Kf: <ebben a' szempillantásbann>

ASZTALNOK

Bár mely örömet tölteném is egyébaránt Nagyságos Kisasszonyak kedvét, most még is a' tsupa kenyérnél és víznél kell őtet egyg általlyában hagynom; mert ezt a' Nagyságos Úr nyilvánvalóképpen meg parantsolta.

ROSÁLIA

Oh! ezt az én Atyám első hevességében⁴⁰⁴ tselekedte.

ASZTALNOK

A' mit ő Nagysága hevességében parantsol, azt hív szolgájának hideg vérrel illik bé tellyesíteni.

ROSÁLIA⁴⁰⁵

Kend egy kobak⁴⁰⁶ ember! olly öreg és még sem tanulta meg, miképp' kell az ilyen Szerentsétlent vígasztalni. Adgya Ked nékem ide a' pintze' kültseit, én magam le megyek.

ASZTALNOK

Protestálok, kedves Kisasszonyom! én nyilvánságosan protestálok.

ROSÁLIA

Adgya Ked ide, én parantsolom.

ASZTALNOK (*Oda nyújtja a' kültseket*⁴⁰⁷.)

Én legottan el megyek az Oberster Urhoz, és az egész dologból exculpálok magamat.

ROSÁLIA

Bízást! (*el szalad.*)

ASZTALNOK (*egy rövid pauza után, meg tsóválván a' fejét*)

Naponként a' sok fáradtság, Lótás, futás, álmatlanság, Ez már az én vén *fejemet* nagyon is meg *bánnya!* Az ifjú fő nemes *vér* hamar irgalmasságra *tér!* Szidgya az én *hívsegetem,* 's a' rabot meg *szánnya.* De ha bátran akarsz *járni,* Vigyázz! kinek? 's mit kell *hinni!*⁴⁰⁸ (*el megy.*)

⁴⁰⁴ Kf: hevé<sségé>benn

⁴⁰⁵ Kp: [Lapszélien:] Ø

⁴⁰⁶ Kc: <kobak> |balga| [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

⁴⁰⁷ K: kultsot

⁴⁰⁸ K: [A nyomtatványban dőlten szereplő szavak a K-ban nincsenek kiemelve.]

NEGYEDIK FELVONÁS.

ELSŐ JELENÉS.

(Tömlőtz. a' Vadligeti Kastélynak egy régi tornyában.)

Ferentz.⁴⁰⁹

Egy pár nyomorúlt szempillantások mely könnyen semmivé tehetik az embernek egész boldogságát! egy pár nyomorúlt torkos órák.⁴¹⁰ A' mint ma reggel a' vendégfogadóból ki léptem, a' nap olly szépen fel jöve,⁴¹¹ és én reggeli háladásomat el énekelém⁴¹² – óh!⁴¹³ mely derült szívű, mely szerentsés valék! Dobzódtam már gondolatomban az öröm asztala mellett, és az Anyámnak első meg-ölelését⁴¹⁴ mely édesnek, óh! mely édesnek álmodtam! – Bé lappangtam gondolatomban abba az útszába, a' hol az előtt lakott, a' fal mellett túsúztam el, hogy az ablakból engemet észre ne vegyen; a' ház' ajtaján lassatskán zörgetvén, láttam, miként veti félre varró eszközeit, miként kel fel, miként jön le hozzám: – hallottam járását a' garábitsokon⁴¹⁵, dobogni kezdett szívem, ő nékem az ajtot fel nyitotta, én pedig karjai közé rohantam!⁴¹⁶ – Oda müllyatok levegőben épült szép kastélyok, oda kellemetes színekkel hízelkedő szappan-buborékok! Vissza térvén hazámba, az első tárgy, mely előmbé tűnik, az én haldokló Anyám – első lakásom a' tömlőtz – első menetelem az – akasztófa! – Óh igazságnak Istene! meg érdemlettem-e sorsomat, vagy talán a' fiú az attyának gonoszságait viseli? – De tsendesebben, Ferentz! tsendesebben!⁴¹⁷ te itt egy veszedelmes labirinthusha veszed el magadat!⁴¹⁸ Morgolódás nélkül túrni, panasz nélkül szenvedni, erre tanított tégedet a' te Anyád; és a' te jó Anyád sokat – valóban sokat szenvedett. Istenem! Te legjobban tudod, mit tselekszel! (*fel-emeltt kezekkel az egekre tekintvén.*)⁴¹⁹

⁴⁰⁹ K: *Negyedik fél-vonás.*^a *Tömlőtz a' Kastélynak egy régi tornyábann. 1° Jelenés. Ferentz egyedül.*

^a Kp: 15. [Beszúrás a sor végén.]

⁴¹⁰ Kf: Egy pár <nyomorult szem> pillanat milly könnyen semmivé teheti<k> az ember<nek> egész boldogságát! <Egy pár nyomorúlt torkos órák.>

⁴¹¹ jöve [Sajtóhiba, em.]

⁴¹² Kc: el éneklém

⁴¹³ Kf: <a' nap olly ... Óh!>

⁴¹⁴ Kf: Milly derültt szívű, milly szerentsés valék! <Dobzódtam már gondolatomban az öröm asztala mellett, és az Anyámnak első meg-ölelését> |mi boldognak álmodtam magamat édes anyám viszont látásában. | [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

⁴¹⁵ K: grábitsokonn

⁴¹⁶ Kf, c, p: <melly édesnek ... közé rohantam.> [A szakasz tintával, fekete és piros ceruzával áthúzva. A lapszélén ceruzával feljegyezve: „marad”. A szó utóbb pirossal áthúzva.]

⁴¹⁷ Kf: Oda <müllyatok> |vagytok| levegőben épült <szép kastélyok> |várak|, <oda kellemetes színekkel hízelkedő szappan buborékok!> Vissza **térek** hazámba, |s| az első tárgy, mely előmbé tűnik, <az én> haldokló Anyám – első **lakom** a' tömlőtz – első menetelem az – akasztófa! – <Oh> igazságnak Istene! Meg érdemlettem e' sorsomat, vagy talán a' fiú <az> Attya<nak gonoszságait viseli?> |büneiért lakol?| – **De csendesen**<benn>, Ferentz! csendesen<benn>! [Javítások a törlések fölött beszúrva.]

⁴¹⁸ Kp, f: <De csendesen ... el magadat!> [A piros áthúzás utóbb feketével érvénytelenítve.]

⁴¹⁹ Kf: <Morgolódás nélkül> |békével| túrni, <panasz nélkül szenvedni>, erre tanított tégedet a' te Anyád; és a' te jó Anyád <sokat> – valóba|n| sokat szenvedett. Istenem! Te legjobban tudod, mit tselekszel! (*fel-emeltt kezekkel az egekre tekint.*)

MÁSODIK JELENÉS.

*Rosália (be lép a' tömlöztbe egy tányér süteménnyel, és egy üveg borral.) Ferentz.*⁴²⁰

FERENTZ (*a' zubogásra meg fordú'ván.*)⁴²¹

Ki jön énhozzám?

ROSÁLIA

Barátom! egy kevés frissítőt hozok. – Hihető, hogy éhen van Ked, és szomjan.

FERENTZ

Óh! nem vagyok. Soha nem éhezem én, sem nem szomjúhozom.⁴²²

ROSÁLIA

Egy butélia⁴²³ ó bor, és egynéhány falat sütemény⁴²⁴.

FERENTZ (*hirtelen.*)

Ó bor? igazán jó régi bor?

ROSÁLIA

Én ugyan nem tudok hozzá, de az Anyámtól sokszor hallottam, hogy ezt a' bort valóságos szíverősítésnek nevezte.

FERENTZ

Ezer hálákat, kedves, szeretetre méltó, esméretlen Barátném! Drága ajándékot ad nékem ezzel az üveg-borral! Óh! hamar, hamar! jóvoltú, szelíd Leányka! küldgye bé a' legelőszőr elejébe akadó paraszt gyereket, küldgye bé ezzel a' borral a' szomszéd faluba; mindgyárt a' Kortsma mellett áll egy kicsiny kalyiba, ott egy beteg asszonyra talál – egy senyvedő beteg asszonyra – néki ezt a' bort, néki, ha még él! (*Ki veszi a' kezéből az üveget, 's fel emeli.*) Az Isten' áldása erre az italtra! miért nem lehet ezt saját kezeimmel – (*vissza adván az üveget.*) Tsak hamar oda vélle, kegyes asszonyi állat! tsak hamar ahhoz a' beteghez!⁴²⁵ – Szabadítsd meg az Anyámat, 's míg élek, oltalmazó Szentemnek tartalak.

ROSÁLIA (*illetődve*)

Jó szívű Ember! Úgy-e bizony? Kend nem gonosztévő, nem gyilkos?

⁴²⁰ K: 2^{ik} Jelenés. Ferentz. *Rozi egy tányér süteménnyel és egy üveg borral be lép.*

⁴²¹ K: (*A' zörgésre meg fordul*)

⁴²² Kf: <Oh!> nem vagyok. <Sem nem éhezem én, sem nem szomjúhozom.>

⁴²³ Kf: <butélia> |üveg| [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

⁴²⁴ Kp: **sült**<mény> [Átírva.]

⁴²⁵ Kf: Ezer <hálákat> |köszönet|, kedves, <szereetre méltó>, ismeretlen Barátném! Drága ajándékot ad nékem ezzel |a'| <az üveg> borral! <Oh! Hamar, hamar jóvoltú> szelíd Leányka! Küldje bé a' legelső<őszőr elejébe akadó> paraszt gyermeket, küldje bé ezzel a' borral a' szomszéd faluba; mindjárt a' Kortsma mellett áll egy **kisded kunyhó**<iny kalyiba>, ott egy beteg Asszonyra talál – <egy senyvedő beteg asszonyra> – néki ezt a' bort, <néki>, ha még él! (*Ki veszi a' kezéből az üveget, 's fel emeli.*) Az Isten' áldása erre az italtra! Miért nem lehet ezt saját kezeimmel – (*vissza adván az üveget.*) Csak hamar <oda vélle>, kegyes <asszonyi állat> |leányka|! Csak hamar **azonn**<ahhoz a'> beteghez! [Javítások a törlések fölött beszúrva.]

FERENTZ

Istennek hála! meg érdemlem még, hogy egy nemes Lélek pártomat fogja.⁴²⁶

ROSÁLIA

Én mindgyárt magam el megyek a' Beteghez. Ez a' butélia⁴²⁷ tsak, hadd, maradjon itt; az Annjának majd másikat viszek. (*Ott haggya, a' mit hozott, és el akar menni.*)

FERENTZ

Tsak egy szót még! – Hadd, tudgyam,⁴²⁸ jó szívű, kegyes Leányka! hadd, tudgyam, kivel beszéllek, hogy Jóakarónémnak⁴²⁹ nevét az Isten előtt meg nevezhessem.

ROSÁLIA

Az én Atyám Báró Vadligeti, ennek a' Jószágnak az Ura.

FERENTZ

Boldog Isten!

ROSÁLIA

Mi lelte Kendet?

FERENTZ (*reszketve*)

És az a' Férjfiú, a' kit ma meg akartam ölni?

ROSÁLIA

Az én Atyám volt.

FERENTZ

Az én⁴³⁰ Atyám!

ROSÁLIA

Én Kednél félni kezdek. (*El szalad.*)

HARMADIK JELENÉS.

*Ferentz egyedül.*⁴³¹

(*Újra el mondgya irtózva ezeket a' szókat:*) Az én Atyám volt. – Örökké való Igazság! te valóban nem szunnyadozol! Az a' férjfiú, a' ki ellen ma kardot rántottam, az én Atyám volt! – tsak egy

⁴²⁶ Kf: Istennek hála! <meg érdemlem> még|is|, <hogy> |van| egy nemes Lélek |ki| pártomat fogja. [Beszúrások a sor fölött.]

⁴²⁷ Kf: Ez a|z| <butélia> |üveg| [Javítás a törlés fölött.]

⁴²⁸ Kf: <Hadd tudjam>

⁴²⁹ Kf: **jóltevóm** [Átírva.]

⁴³⁰ Kf: <én>

⁴³¹ K: 3^{ik} Jelenés. *Ferentz egyedül.*

hajszálon állott, hogy saját Atyámnak gyilkosává nem lettem! Huss! mitsoda⁴³² borzasztó hideg futtya el hátamat! fel emelkednek hajam szálai; és szemeim' elejébe⁴³³ egy homályos fátyol vonódik! Enyhülést! egy kevés enyhülést! (*le rogy a' székre.*) (*Pauza*) Miként habzik ezen történet, miként zúg a' fejemben! miként repdes szemeim előtt, mint a' felleg, mely magára mindúntalan másmás formákat vesz.⁴³⁴ – És ha ötöt⁴³⁵ a' Sors áldozatnak⁴³⁶ rendelte volna, ha végbe vitte volna karom a' szerentsétlen tsapást! – Igaz Biró! ki volna vallyon⁴³⁷ az oka? Nem Te magad fegyverkeztetted fel a' fiúnak karját, hogy ezenn a' természetlen Atyán az ő megbántatott Annyáért bosszút álljon? – Óh Zádig! – (*Egy minútumig tartó gondolkodásba merül*) És ez a' Leányka! – ez a' gyönyörű, ki-mondhatatlanul jó és szeretetre méltó Teremtés, a' ki szinte itt vala, – mitsoda kellemetes érzés ébred fel az én mellyemben! – ez a' Teremtés az én Húgom! – De az a' balgatag Ifjú, az a' majom, a' ki az Atyámat késérte, az aligha nem az Ötsém! – Egy kényyére nevelt gyerkőzte, a' mint észre vettem, a' ki gyermekségétől fogva esméretes lévén az ő gazdagságával, nemességével, tobzódik, dölősködik, mert ő lessz híhetőképpen az egyyetlen eggy örökös; én pedig, az ő testvérje, én senyvedek! és Anyám is senyved.⁴³⁸

NEGYEDIK JELENÉS.

*Prédikátor. Ferentz.*⁴³⁹

PRÉDIKÁTOR

Jó napot, Barátom!

FERENTZ

Hozta Isten az Urat! Ruhája szerint ítélvén, a' Relígióának szolgáját és így a' békességnek Követyét látom az Urban.⁴⁴⁰ Látogatását⁴⁴¹ tehát kettős tisztelettel fogadom.

⁴³² Kf: (*Újjra el mondgya írtózva ezeket a' szavakat:*) Az én Atyám volt. – Örökké való Igazság! te valóban nem szunnyadozol! <Az a' férjfiú, a' ki ellen ma kardot rántottam,> az <én> Atyám volt! – Csak egy hajszálon állott, hogy <saját> Atya<mnak> gyilkos<ává> nem lettem! <Huss! Mitsoda>

⁴³³ K: eleibe

⁴³⁴ Kf, c: <Fel emelkednek ... formákat vesz. - > [A lap szélén ceruzával írt megjegyzés: „marad”. A szó utóbb tintával áthúzva.]

⁴³⁵ Kf: öt<et>

⁴³⁶ Kf: áldozatúl [Átírva.]

⁴³⁷ Kf: <vallyon>

⁴³⁸ Kf: Nem Te magad fegyverkeztetted |e| fel a' fiúnak karját, hogy ezenn <a'> természetlen Atyán az <ő> meg bántatott Annyáért bosszút álljon? (*Kevés gondolkodásba merül*) És ez a' Leányka! – Ez a' gyönyörű, <kimondhatatlanul jó és> szeretetre méltó |áldott| Teremtés, a' ki <szinte> itt vala, – mitsoda kellemetes érzés <ébred fel az én mejjemben> |támad keblemben!| – ez a' <Teremtés> |kis angyal| az én Húgom! – De <az a' balgatag ifjú, az a'> |az a' haszontalan| majom, a' ki az Atyámat kísérte, az alig ha nem az Ötsém! – Egy kényyére nevelt gyerkőzte, a' mint észre vettem, a' ki gyermekségétől fogva ismeretes lévén <az ő> gazdagságával, |s| nemességével, <tobzódik, dölősködik> |pöffeszkedik|, mert <ő lessz> híhetőleg<képpen> |ő lesz | az egyyetlen <eggy> örökös; én pedig, <az ő> testvére, én senyvedek! és Anyám is **senyved**. [Javítások a törlések fölött besúrvva.]

⁴³⁹ ⁴⁴ Jelenés. Ferentz. Prédikátor.

⁴⁴⁰ Kf: Hozta Isten az Urat! Ruhája **szerint** ítélvén, a' <Relígióának> vallás szolgáját <és> így a' béke<sségnek> **Követét látom** az Urban<n>.

⁴⁴¹ Látogaiását [Sajtóhiba, em.]

PRÉDIKÁTOR

Békességet és nyugodalmat kívánok én a' te lelkedbe hozni. A' szemre-hányásokkal meg kéméllek; mert erre nézve a' te saját lelkiismeretnek a' Prédikátor⁴⁴² szavánál tehetősebbnek kell lenni.

FERENTZ

Minden bizonnal, Prédikátor⁴⁴³ Uram! és a' hol a' lelkiismeret hallgat, nem azt tartya-e az Úr is, hogy ⁴⁴⁴ a' törvénszegés is kétséges?

PRÉDIKÁTOR

Vagy hogy gonoszúl meg-keménykedett szívből származik.⁴⁴⁵

FERENTZ

Ez nem az én esetem! Bizonnal mondom én, hogy ezt a' szívet akármely Fejedelemmel, – akármely Pappal fel nem tserélem. Prédikátor Uram! botsásson meg nékem: ez nem az Urat illeti: –⁴⁴⁶

PRÉDIKÁTOR

Bár ha illette is! a' szelidség, testvérje annak a' religiónak, a' mellyet én tanítok.⁴⁴⁷

FERENTZ

Én tehát tsak azt akartam mondani,⁴⁴⁸ hogy az én szívem nem átkodott, és a' mái történetet még sem tartya törvénszegésnek lelkiismeretem.

PRÉDIKÁTOR

Barátom! meg ne tsald magadat! A' lelkiismeretnek helyét sokszor a' maga-szeretet⁴⁴⁹ szokta el foglalni.

FERENTZ

Nem, nem! – Óh miként⁴⁵⁰ sajnálom, hogy nem tanultam! hogy gondolatimat rendbe szedni nem tudom, hogy tsak érezni tudok, nem pedig okoskodásokkal ⁴⁵¹ bizonyítani. De, kérem az

⁴⁴² Kf: Békességet és nyug<od>almat kívánok <én a' te> lelkedbe hozni. A' szemrehányásoktól meg kéméllek; mert erre nézve <a' te saját> Lelkiismeretnek a' <Prédikátor> |Lelkész| [Javítások a törlések fölött beszúrva.]

⁴⁴³ Kf: Prédikátor [Átírva.]

⁴⁴⁴ Kf: hogy |ott|

⁴⁴⁵ Kf: Vagy <hogy gonoszul> meg <keménykedett> |átkodott| szívű<ből származik> |a' bünös|. [Javítások a törlések fölött betoldva.]

⁴⁴⁶ Kf: Ez nem az én esetem! <Bizonnal mondom én> |higye el az úr|, hogy ezt a' szívet akármely Fejedelemmel, – akármely Pappal fel nem tserélném. <Prédikátor Uram!> Botsásson meg <nékem> |Pred. úr| ez nem az Urat illeti. – [Javítások a törlések fölött betoldva.]

⁴⁴⁷ Kf: És ha illette is!? A' szelidség, <testvérje annak> |édes testvére| a **Vallás**nak, a' mellyet <én> tanítottok. [Javítás a törlés alatt beszúrva.]

⁴⁴⁸ Kf: **Hanem** tsak azt akartam mondani |az által|, [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

⁴⁴⁹ Kf: magad<at>! A' lelki esméret<nek> helyét sokszor <a' maga> |az ön| szeretet [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

⁴⁵⁰ Kf: **mint** [Átírva.]

⁴⁵¹ K: <biztatni> [Törlés a lejegyzőjével megegyező tintával.]

Urát, mi is volt vallyon⁴⁵² az én törvényszegésem? – hogy rabolni akartam? – Óh tsak egy szempillantásig tegye magát az Úr az én állapotomba. – Élnek-e még az Úrnak Szülőji?

PRÉDIKÁTOR

Igen korán történt, hogy árvaságra⁴⁵³ jutottam⁴⁵⁴.

FERENTZ

Kár! nagy kár! mert így az Úr a' dolgot meg nem ítélheti. De le festem még is az egész esetet, ha le festhetem. Vegye tsak fel az Úr, mikor az ember amúgy körül tekénti magát, és láttya, miképp' hinti el adakozó kézzel a' Természet az ő ajándékait, a' bővséget, az eleségeket, mindenfelé, valamerre a' szemünk fordul, – mikor ő ezt a' nagy jelenést meg vizsgálja, egy haldokló Anyának oldala mellett, a' ki száraz ínnyel egy két tsöppetske bor után esenkedik, – mikor ő mellette a' Gazdagok és a' hizlaltt Urak el mennek, és a' Kétségben-esendőtől egy forintot meg tagadnak, mivel – mivel egyébaránt a' nyúl talán el szaladhatna; óh! akkor azután hirtelen fel serken benne az a' belső érzés, hogy az emberek mindnyájan egyenlők; el hiteti magával hogy a' szerentsétől el hagyatva lévén, vissza teheti magát, legalább rész szerint, az ő jussaiba; mert a' kegyes Természet egyik Gyermekeit sem haggya gondviselés nélkül; akarattya ellen ki nyújtja karját, hogy ennek ajándékiból, mellyeket mindnyájoknak készített, egy parányi részt vegyen, és ezt valóban – jól is tselekszi.⁴⁵⁵

PRÉDIKÁTOR

Az ilyen erköltsi tanítás, Barátom! ha közönségessé lenne, a' társaságos életnek köteleit szükségképpen fel bontaná, és így minket nem sokára valóságos Arábiai csoportokká változtatna.⁴⁵⁶

FERENTZ

Meg lehet; és, hogy mí ez által szerentsétlenebbek nem lennénk, az is meg lehet. A vendég-szerető Arábiai Lakosok között az én édes Anyám az ország' úttján, éhen, soha meg nem halt volna.⁴⁵⁷

⁴⁵² Kf: <vallyon>

⁴⁵³ Kf: <Igen> korán <történt, hogy> árvaságra

⁴⁵⁴ jutottam [Sajtóhiba, em.]

⁴⁵⁵ Kf: le <nem> festhetem. Vegye tsak fel az Ur, mikor az ember <amúgy> körül tekinti magát, és láttya, miképp hinti el <adakozó kézzel a'> |a' bőkezű| természet <az ő> ajándékait, <a' bővséget, az eleségeket>, mindenfelé, valamerre a' szem-<ünk> fordul, – mikor ő ezt a' nagy jelenést <meg vizsgálja>, egy haldokló Anyának oldala mellől |nézi|, <a'> ki száraz ínnyel egy két tsöppetske bor után **eseng**, – <mikor ő mellette a'> |ha ekkor| Gazag<ok> és <a'> hizlaltt Urak <el> mennek |el mellette|, és a' Kétségbe<nn> esendőtől egy forintot meg tagadnak, <mivel> – mivel <egyébaránt> a' nyul talán el szaladhatna; Oh! |Uram| ha ilyenkor <azután> hirtelen fel <serken> |ébred| benne |azon| <az a' belső érzés> |sugallat|, hogy az emberek mindnyájan egyenlők; <<el hiteti> magával hogy a' szerentsétől el hagyatva lévén>, vissza **teszi** magát, <legalább rész szerint, az ő jussaiba; mert a' kegyes Természet egyik Gyermekeit sem haggya gondviselés nélkül> |természeti jogaiba| ; akarattya ellen ki nyújtja karját, hogy ennek ajándékiból, mellyeket mindnyájo<knak> |számára| készített, egy parányi részt vegyen, <és> ezt valóbann – jól <is> tselekszi. [Javítások a törlések fölött besúrva.]

⁴⁵⁶ Kf: |Ha| <Illyen> |ily'| erköltsi tanit<t>ás, <Barátom! Ha> közönségessé lenne, a' társaságos élet<nem köteleit> |szerkezete| szükség-képp<en> fel bontanék, és <igy> mi<nket> nem sokára valóságos Arabiai csoportokká változ**znánk**. [Javítások a törlések fölött besúrva.]

⁴⁵⁷ Kf: **Arabok** <lakosok> között az én édes Anyám az ország **uton**, éhel <soha> meg nem **halna** <volna>.

PRÉDIKÁTOR (*tsudálkozva.*)

Ifjú Ember! Tenéked, a' mint látszik, sorsod föllött való nevelésed volt.⁴⁵⁸

FERENTZ

Haggyuk ezt! a' mi vagyok, azt az én édes Anyámnak köszönöm. – Az Úrnak én tsak annak az okát akartam meg mondani, miért nem vádol engemet az én lelkiismeretem. A' Bíró az ő törvényének lelketlen betőji szerint szól; de a' Prédikátornak nem a tselekedetet magát, hanem az indító okokat kell meg itélni, mellyek a' tselekedetre alkalmatosságot adtak. Így engem a' Bíró meg kárhoztat, az Úr pedig minden bizonnyal ártatlannak vall. Hogy az, a' ki már úntig jóllakott, és még egy fátzánnak utolsó falattyán rágódik, a' Szomszédgyának fekete kenyéréhez nem nyúl, ez bizonyára nem nagy érdem.⁴⁵⁹

PRÉDIKÁTOR

Légyen úgy, ifjú Ember! ha helytelen okoskodásodat helybe hagyom is, ha meg vallom, hogy a' te különös és a' világon talán egyetlen egy állapotod meg engedte, hogy magad *végy*, minekutánna *adni* nem akartak; ki ment-e az tégedet a' gyilkosságból, mellynek el-követésére készülő félben valál?⁴⁶⁰

FERENTZ⁴⁶¹

A' gyilkosságból? Nem, ebből engemet ki nem menthet, De még ebben is tsak szerszáma voltam én egy fellyebb való hatalomnak. Az Úr ebben a' történetben tsak egy magányos tzikellyét látta annak a' lántznak, melly egy láthatatlan kézben tartatik. Én ezt meg nem magyarázhatom, és így tselekedetemet nem is mentegethetem. De még is derültt homlokkal lépek én a' Bíró' elejébe 's meg-nyugodott szívvel megyek el tőlle a' halálra; bizonyosan tudván, hogy egy hatalmas Kéz egy felségesb tzelnek el-érését a' Sors' könyvébe az én véremmel írta bé.⁴⁶²

⁴⁵⁸ Kf: <Tenéked, a'> mint láttzik, sorsod <föllött való> neveléseddél.

⁴⁵⁹ Kf: <azt az én> édes Anyámnak köszönöm. – Az^a Úrnak^b én^c <tsak annak az okát> |csak azt| akartam meg **mutatni** |hogy| miért nem vádol <engemet az én> **Lelkem ismerete**. A' Bíró <az ő> |a'| törvény<ének> lelketlen betűi szerint <szól> |ítél|; de a' Prédikátornak nem a' tselekedetet magát, hanem az indító okokat <kell meg itélni, mellyek a' tselekedetre alkalmatosságot adtak> |is tekintetbe kell venni|. Így engem a' bíró <meg> kárhoztat|na|, az Úr pedig <minden> bizonnyosan <ártatlannak vall> |feloldoz; mert| **hogy az, <a'>** ki már úntig jól lakott, és még egy Fátzánnak utolsó falattyán rágódik, <a'> Szomszédja<nak> fekete kenyéréhez nem nyul, **a' bizony<ára>** nem nagy érdem. [Javítások a törlések föllött beszúrva.]

^a Kf: 2 [A szó fölé írva.]

^b Kf: 3 [A szó fölé írva.]

^c Kf: 1 [A szó fölé írva.]

⁴⁶⁰ Kf: <ifjú ember>! Ha helytelen okoskodásodat helybe|n| hagyom is, ha meg vallom, hogy <a' te> különös és a' Világonn talán egyetlen <egy> állapotod meg engedte, hogy magad **vedd** |el| mit<neki> <nekutánna> adni nem akartak; ki ment e' az téged<et> a' gyilkosság<ból> |gyantúja alól|, mellyet<k> el követni<ésére> készültél<ő félbenn valál?> [Javítások a törlések föllött beszúrva.]

⁴⁶¹ Kc, p: <marad> [A szakasz mellett, a lap szélén ceruzás megjegyzés piros ceruzával áthúzva.]

⁴⁶² Kf: A' gyilkoságtól! Nem ettől engemet **fel** nem menthet, De még ebbenn is tsak <szerszáma> |szekőze| voltam én egy **fentebbi** <való> hatalomnak. Az Úr ebbenn a' történetbenn tsak egy <magányos tzikellyét> |résztékjét| látta <annak> |azon| a' lántznak, melly egy láthatatlan kézbenn tartatik. Én ezt meg nem magyarázhatom, és így |tette| <tselekedete>met nem is mentegethetem. <De még is derültt homlokkal lépek én a' bíró' eleibe 's meg nyugodott szívvel megyek el tőlle a' halálra; bizonyosan tudván; hogy egy hatalmas Kéz egy felségesb tzelnek el érését a' sors könyvébe az én véremmel írta bé. – [Javítások a törlések föllött beszúrva.]

PRÉDIKÁTOR

Méltó, különös Ifjú! valójában méltó, hogy téged közelebről meg esmérjelek, és hogy egynéhány vélekedéseidre nézve talán más helyesebb útra hozzalak. Ha meg lehet, maradgy egynéhány hétig nállam, és ajándékozz meg engemet társalkodással; a' te beteg Anyádat házamhoz veszem.⁴⁶³

FERENTZ (*meg öleli.*)

Az édes Anyámra nézve, ezerszer köszönöm az Urnak betsulhetetlen⁴⁶⁴ szívességét. A' mi engemet illet, tudgya az Úr, hogy én rab vagyok, és hogy a' halálra való kárhoytatásomat minden órában várom. Azzal az idővel, mellyet még nékem talán a' törvényes formalítások⁴⁶⁵ engedni fognak, éllyen az úr tetszése szerínt.

PRÉDIKÁTOR

Nem úgy, Barátom! nem Te egy nemes szívű embernek kezében vagy, a' ki a' te fiúi szeretetedet betsüli, szerentsétlen állapotodon sajnálkodik, és azt,⁴⁶⁶ a' mi ma történt, tiszta szívéből meg botsáttya. – Szabad vagy. A' végre küld engemet ide, hogy szabadulásodat tudtodra adgyam⁴⁶⁷, azután pedig, eggy atyai oktatással, eggy atyafiságos⁴⁶⁸ intéssel, a' tömlöztzből ki botsássalak.

FERENTZ

És ennek a' nagy szívű Férjfiúnak⁴⁶⁹ a' neve?

PRÉDIKÁTOR

Báró Vadligeti.

FERENTZ

Vadligeti? – (*mintha valamiről meg emlékezne.*) Nem lakott-e az előtt Német-országban.

PRÉDIKÁTOR

Úgy vagyon! Asszonyának⁴⁷⁰ halála után, kevés hetek előtt, ide költözött a' jószágára.

⁴⁶³ Kf: <Méltó, különös Ifjú!> Méltó, hogy <tégedet> közelebről meg ismerjelek, 's <hogy egynéhány> **tévelygésedből** <nézve talán más helyesebb útra hozzalak.> |az igaz utra vezesselek|. Ha <meg> lehet; maradgy <egy>nehány hétig nállam, <és ajándékozz meg engemet társalkodással; a' te> beteg Anyádat házamhoz veszem. [Javítások a törlések fölött beszurva.]

⁴⁶⁴ betsulhetetlen [Sajtóhiba, em.]

⁴⁶⁵ Kf: <a' halálra való kárhoytatásomat> |<ítéltemet> elítéltetésemet| minden órában várom. Azon <az> idővel, mellyet <még nékem> talán a' törvények <formalítások> [Javítások a törlések fölött beszurva.]

⁴⁶⁶ Kf: kezébe|n| vagy, <a'> ki <a' te> fiúi szeretetedet betsüli, szerentsétlen állapotodonn <saajnálkodik> |szánakozik|, és <azt> [Javítások a törlések fölött beszurva.]

⁴⁶⁷ Kf: adjam [Atírva.]

⁴⁶⁸ Kf: <atyafiságos> |szelid| [Javítás a sor fölött beszurva.]

⁴⁶⁹ K: férjfiúnak

⁴⁷⁰ Kp: <Asszonyának> |neje| [Javítás a törlés fölött beszurva.]

FERENTZ

Asszonya⁴⁷¹ tehát meg halt? És az a' szeretetre méltó Kisasszony, a' ki kevés szempillantások előtt itt vala, az ő Leánya?⁴⁷²

PRÉDIKÁTOR

Rosália Kisasszony, az ő Leánya.

FERENTZ

És ama' jó illatú Ifjú az ő Fia?

PRÉDIKÁTOR

A' Bárónak nints Fia.

FERENTZ (*hirtelen*)

De van! (*meg gondolván magát*) Azt értem, a' ki a' mái vadászaton velle volt.

PRÉDIKÁTOR

Óh! ez nem⁴⁷³ az ő Fia.

FERENTZ (*félre*)

Hála Istennek!

PRÉDIKÁTOR

Tsak egy látogatás a' fő városból.⁴⁷⁴

FERENTZ⁴⁷⁵

Köszönöm az Úrnak e' véllem közlött kitsiny tudósításokat; ezek engem nagyon illetenek. Köszönöm egyszersmind jóvoltú fáradságát is, barátságos ember-szeretetét. Felette igen⁴⁷⁶ sajnálom, hogy barátsággal meg nem kínálhatom – hasonlók között nem volna talán utolsó.

PRÉDIKÁTOR

És a' barátságnak nem volna-e olly tulajdonsága, mint a' szerelemnek, hogy a' polgári rendeket egyenlőkké tegye?⁴⁷⁷

FERENTZ

Nints, Predikátor Uram! minden bizonnal nints. – Ez a' bájos tehetség tsak a' szerelemnek tulajdona. – Most még egy kérésem van hátra. Vezessen engemet az Úr Vadligeti Báróhoz, és

⁴⁷¹ Kp: <Asszonya> |neje| [[Javítás a törlés fölött beszurva.]

⁴⁷² Kf: <szem>pillanatok előtt itt vala **az ő** Leánnya?

⁴⁷³ Kf: <Oh!> **Az** nem

⁴⁷⁴ Kf: Csak <egy látogatás a'> Város|i|<ból> |látogató.]

⁴⁷⁵ Kp: # [A szakasz mellett pirossal írt jel.]

⁴⁷⁶ Kf: <az Urnak e' véllem közlött kitsiny> tudósításait; ezek engemet nagyonn <illetenek> |érdekelnek|. Köszönöm egyszersmind <jóvoltu> fáradságát és <barátságos> ember szeretetét. Felettebb <igen>

⁴⁷⁷ Kf: És a' barátság<nak> nem <volna-e olly tulajdonsága mint a'> |birna azon erővel melyel| szerelem<nek>, hogy a|z| <polgári rendeket> egyenlőkké tegye? – [Javítás a törlés fölött beszurva.]

nyerje ki nékem, ha lehet, hogy egynéhány szempillantásig véle – magányosan beszélhessek; nagy szívűségét meg akarnám köszönni; de ha emberek vagynak körülötte, nints annyi⁴⁷⁸ bártorságom; nem szállhatok amúgy szívem szerint.

PRÉDIKÁTOR

Jöjj velem, Barátom! (*mind a' ketten el mennek.*)

ÖTÖDIK JELENÉS

(*Szoba a' Kastélyban.*)

Oberster (egy széken ülve, és dohányozván.) Rosália (mellette állván és beszélgetve.)

A' Gróf (a' párna-széken, már dohány-port szíván, már jó illatú vizeket szagolván, és a' dohány-füst miatt a' párna-széken hánykolódván.)⁴⁷⁹

OBERSTER

Nem, nem édes Gyermekek! haggy te fel azzal! Majd estve felé a' hivesben oda sétálunk.

ROSÁLIA

De a' jótétemény olly szép; miért végeztesse tehát azt az embert az Inas által? A' jótétemény örömet okoz, és az örömnélk észére még azok is, a' kik nemes ágból születtek, nem nagyok.

OBERSTER

Esztelenke! kitsoda beszél a' nagy születésről? Ez egy ostoba jegyzés volt, melly engemet meg haragíthatna. Hiszen mondom, hogy már magam oda küldöttem:⁴⁸⁰ az Asszony jobbskán van. Estvére mindnyájan együtt el sétálunk ' faluba, és a' Prédikátor is el késér bennünket.

ROSÁLIA (*meg elégedve.*)

Ha úgy gondollja Uram Atyám, én is meg elégszem véle. (*Le ül, s' valami asszonyi munkát vészen⁴⁸¹ elő.*)

OBERSTER (*a' Grófhöz:*)

Az Úrnak, reményem, nem lessz az ilyen sétálás kedve ellen?

⁴⁷⁸ Kf: **Nem** Prédikátor Uram! minden bizonnyal **nem**. – Ezen <bájos> |bűvös| tehetség tsak a' szerelem<nek> tulajdona. – <Most> még |csak| egy kérés van hátra. Vezessen engemet az Ur Vadligeti Bárhoz, és nyerje ki nékem, ha lehet, hogy <egy> néhány <szem>pillanatig véle – magányosan beszélhessek; nagy**lelkűségét** meg akarnám köszönni; de ha emberek vagynak körülötte, nints <annyi> [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

⁴⁷⁹ K: 5. ^{dik} Jelenés. *Szoba a' Kastélyban. Oberster egy széken ülve, és dohányoz; Rosi mellette áll és beszélget; A' Gróf a' párna széken majd dohány port szív, majd jó illatú vizeket szagol, és a' dohány füst miatt a' széken hánykolódik* [A szakasz mellett ceruzával írt jel, amelynek vonásait piros színű ceruzával megerősítették: #]

⁴⁸⁰ **küldöttem** [Sajtóhiba, em.]

⁴⁸¹ K: vesz

GRÓF

Je n'en doute pas, mon Colonel! A' Kiasasszonyban lévő Douceur és bonté d' ame charmirozni fognak engemet. Tsak az a' jó Asszony valami ragadós betegséget ne nyert volna! – De semmi! van nékem egy incomparable Vinaigre a' pestis ellen; ezzel minket legalább praeserválhattuk.

OBERSTER

A' mint tetszik, Gróf Uram! Én az únalom ellen, a' szívnek egy ilyen megújításánál, jobb módot nem mutathatok.

GRÓF

Az únalom ellen? o, mon Colonel! hogy juthatna bé az únalom az olyan helyre, a' hol a' Kisasszony lakik?

OBERSTER

Sok betsület! felette sok! – Rósi! köszönd meg legalább.

ROSÁLIA

Köszönöm a' Grófnak.⁴⁸²

GRÓF (*Complementomokat hány.*)

OBERSTER

Mondgya meg nékem, Gróf Uram! sokáig mulatott-e Frantzia-országban?

GRÓF

Ah! ne szóllyon, Oberster Uram! kérem, ne szóllyon! Fel mészárollya nékem az én szívemet. Az én Atyám, a' Barbar, azzal a' Sottissal illetett engem', hogy nékem ezer Louisd'ort refusirozott, mellyeket én erre destináltam. Én ugyan ott voltam egynéhány hónapig⁴⁸³ – meg látogattam ezt a' helyt, teli kellemetességgel, és talán még most is ott volnék, az én barbar-szívű Atyám' trutzára, ha egy gyalázatos eset –⁴⁸⁴

⁴⁸² Kp, c: <5.dik Jelenés ... Grófnak.>

⁴⁸³ K: Holnapig

⁴⁸⁴ Kf: [Korrektúrajellel külön lapon, más kézzel írt szöveg betoldva. A lap felső része hiányos, a legfelső sor olvashatatlan.] – és passirozom a palais du^a royalt, – nem tudtam semmiről semmit, egyszer csak körül véve látom magamat egy falka gazemberektől, – innen tászingálnak, – amonnan csipkednek, ökleimmel az orrom alatt kavarisznak, – én fenszóval kiáltom: mi dolog? mit akarnak? – Én vagyok le Comte du sant amper, – arra csak kiáltanak – hogy nem viselek a' Kalapomon kokardot, – megszidtak, – megöklöztek poan donet om. – még egy piszkos poszard egy fricskát is nyomott az orromra, és engemet a' lámpásoszlophoz akart vezetni. – mit gondol mon Colonel? – mit cselekedett volna ama plaze? én nyakra főre behajítottam magamat a' posta csezámba, 's ki siettem; – Ez egy fasche^b Historia^c volt, – de én még is repetáloom^d azokat a' de^cciös monanokat, a' mellyeket szagoltam abban a' Capitalban, – és azt kell mondanom – azt kell megvallanom, bár melly kevés ideig mulattam is ott, hogy az én nevelésem, és a pludeⁱ, mellyet az ember én rajtam remarqual, egészen a' franczia. – [?]^g mellyet a' gróf beszél, nem látszik énnekem magyar nyelvnek. Gróf: Ah! mon Colonel! Ez által nekem nagy complementot csinál. Obers. Vegye az Úr jó neven. Gróf: Én öt esztendőktől fogva minden lehetséges fáradságomat arra fordítottam, – hogy a magyar nyelvet egészen elfelejtsem. – mit mond hozzá Kedves Kisasszonykám? – a' magyar nyelv nincsen-e megfosztva minden gratziától? – ez legfőljebb ha süpportabl egy olyan szép szájban mint a' Kisasszonyé az a' sok csikorgás, – nyiho-

OBERSTER (*tsüfolódva.*)

Hihetőképben egy Affaire⁴⁸⁵ d'honneur⁴⁸⁶?

GRÓF

Point du tout! itt egy Cavalier semmi betsülethez nem juthatott. – Hallott az Úr valamit a Revolutióról? hogy ne hallott volna, egész Europa beszélt a' felől. Elt⁴⁸⁷ bien! imaginez vous! én Parisban vagyok, én! én passirozom a' Palais Royalt, és semmiről sem tudtam – tout d' un Coup körül véve látom magamat egy falka gazemberektől, – innen taszigálnak, amonnan tsipdelnek, ökleikkel az órrom alatt hadaráznak. – Én kérdezem, mi az? minek kellene ennek lenni? Öszve gyaláznak, és azt kiáltyák, hogy a' kalapomon kokárdot nem viselek – érti az Úr, nationális kokárdot. Én fenn szóval mondom, hogy én vagyok egy Comte du St. Empire. – Mit tselekszenek? meg vernek, meg öklöznek⁴⁸⁸ engem, foi d' honette homme! Meg vertek, és egy piszkos Poisarde az órromra egy fritskát adott; sőt még voltak, a' kik engem' a' lámpás-oszlophoz akartak vinni. Mit mond az Úr erre? mit tselekedett volna a' ma place? Én nyak-főre bé hagyítottam magam' az én posta-chaisámba, és a' Barrierekből ki siettem. Voila tout! ez egy facheuse historia volt; de még is regrettálom én azokat a' delicieuse Momentokat, mellyeket én szagoltam abban a' Capitálban du monde, és azt kell mondanom, azt kell meg vallanom, hogy, jóllehet tsak kevés hónapokat passiroztam én ott, még is az Savoir vivrem, az én formálásom, a' Pli, mellyet az ember énrajtam remarquál, az egészen frantzia, egészen párisi.⁴⁸⁹

OBERSTER

Ahhoz én nem értek; de legalább a' nyelv, a' mellyet a'⁴⁹⁰ Gróf beszélt, nem látszik énnékem magyar nyelvnek.

GRÓF

Ah! mon Colonel! ez által nékem nagy Complimentet⁴⁹¹ tsinál.

gás, – gége zörgés, – ha az ember akar par exempl – egy declarasion damur csinálni, alig egy tutzet szo kijön, már megbotlik, megakad, nem hempelyeg, – nem foly, – a' nyelv a' fogakkal összeütközik, összekeveredik, s' ha az ember hirtelen egy tutzet francia szót nem küld utána, hogy mindent helyrehozasson, utoljára azt reskirozza az ember, hogy az egész szóllás formáját elveszti. – Igaz ugyan – tudom a' Magyarok már ma piguirozzák magokat, a gout de lecture^b a' bellesettes iránt, itt vagnak bizonyos urak, a' kik magoknak szereztek valami kevés renomét egynehány könyvecskék által, mellyeket fordítottak, – de istenem! az originális még is Francia!

^a Kf: <du>

^b Kp: fasch<e>

^c Kp: Histo<ria> |ár| [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

^d Kp: <regetalom> |regretálom| [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

^e Kf: de|li|ciös [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

^f Kp: plüd<e>

^g K: [A lap felső része hiányos, a legfelső sor olvashatatlan.]

^h Kf: lectur<e>

⁴⁸⁵ Kc: Aff<aire> |er| [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

⁴⁸⁶ K: dehonneur

⁴⁸⁷ K: Eh

⁴⁸⁸ öklöznek [Sajtóhiba, em.]

⁴⁸⁹ én! én passirozom ... egészen párisi. [A K-ban nem szerepel.]

⁴⁹⁰ Kf: [Lapszéli jegyzet:] itt vissza

⁴⁹¹ K: Complimentot

OBERSTER

Vegye az Úr jó néven.

GRÓF

Így tehát valamennyi Soins nyaim nem voltak még is mind a' pure perte. Öt⁴⁹² esztendőktől fogva minden lehetséges fáradtságot arra fordítottam, hogy a' magyar nyelvet egészen el felejtsem. Mit mond hozzá, kedves Kisasszonykám! a' magyar nyelv nintsen-e meg-fosztva minden gratziától? és legfellebb ha supportable egy olyan szép szájban, mint a' Kisasszonyé? Az a' sok tsikorgás, nyikorgás, tunnyogás, gége-zörgés: az embernek nyelve abban a' tout moment meg botlik, meg ötlük, nem hempelyek, nem foly. – Hogyha par Exemple egy declarationt d' amour akar az ember tsinálni, az ékessen-szóllásban itt egy igaz Chef d' oeuvre akar mutatni – érti az Úr, hogy már előre tanúlt is az ember reá, – hélas! alig, hogy egy douzaine szó ki jött, már is meg akad a' nyelv, már itt, már⁴⁹³ amott meg botlik, már erre, már amarra dől, a' fogak péle méle egymásba keverednek, az így a' gégevel öszve vesz, és ha az ember hamarjában egy dutzet frantzia szókat nem küld utánna, hogy mindent megint illendő rendbe szedhessen, azt risquirozza az ember, hogy a' szóllást örökre el veszti. És conveniállyon e' felől, Kisasszonyka! Nem is lehet ez másképp! Miként? miért? mert nintsenek nállunk celebre Geniek, a' kiktől a' Gout meg tisztítva van.⁴⁹⁴ Igaz ugyan, én tudom, a' Magyarok már ma piquirozzák magokat a' gout, a' lecture, a' belles Lettres iránt; itt vagynak bizonyos Urak, a' kik magoknak szereztek valami kevés Renoméet egynéhány könyvetskék által, mellyeket fordítottak, De Istenem! az originalis tsak még is frantzia.⁴⁹⁵

OBERSTER

De mi az őrdög az, Gróf Uram! hogy minden szempillantásban egy szippant dohány-port⁴⁹⁶ vesz, az illatos üvegetskével az órrát bébé dugja, ruháját és a' párna-székemet lavandula szaggal egészen el borította, és a' levegő eget a' szobámban úgy meg vesztegeti, hogy az ember r'á esküdne, hogy abban valami frantzia Ruha-kúfárné lakik.

GRÓF

Pardonnez⁴⁹⁷, mon Colonel! de meg kell vallani, hogy a' dohány-füst tellyességgel insupportable⁴⁹⁸. Az én inaim attól felette nagyon affectirozva vagynak; – a' ruhámnak egy egész hónapig⁴⁹⁹ a' szabad levegőn kell függni, és én igazán mondom az Úrnak, mon Colonel, hogy még az ember' hajába, még a' hajába is bé veszi magát. Egy igen ros szokás, mellyet azonban meg kell bortsátani a' Militairból való Uraknak; mivel önékik en Campagne az alkalmatosság manquirozik, a' finom világgal élni, és a' jó tónust meg tanulni. Azonban, nints már mód benne, hogy ezt a'

⁴⁹² Kf: |Én| Öt

⁴⁹³ mar [Sajtóhiba, em.]

⁴⁹⁴ K: Az a' sok tsikorgás ... tisztítva van. [A K-ban nem szerepel.]

⁴⁹⁵ Kf, c, p: <Hihetőképben ... Frantzia> [Ceruzával, pirossal és feketével is többszörösen áthúzva, az áthúzások utóbb érvénytelenítve lettek. A lapszéleken fekete tintával és piros ceruzával többször szerepel a „marad” szó, amelyet utóbb áthúztak.]

⁴⁹⁶ Kp: <dohány-port> |burnotot| [Javítás a törlés fölött besúruva.]

⁴⁹⁷ Kc: Pardon<nez>

⁴⁹⁸ Kf: ensupportable [Átírva.]

⁴⁹⁹ K: holnapig

horrible szagot ki tartsam.⁵⁰⁰ Vous⁵⁰¹ m'excuserez⁵⁰², mon Colonel! én a' friss levegőre megyek, és a' ruhámat el változtatom. (*El megy.*)

HATODIK JELENÉS.

*Oberster. Rosália.*⁵⁰³

OBERSTER

Bravo, Úrfi! bravo. Legalább tudom a' módgyát, miképp' szabadúlhassak meg tőled, ha tsevegésedet el únom.

ROSÁLIA

Uram Ayám! én ötöt Férjemnek nem akarom.

OBERSTER

Én sem vőmnek.

ROSÁLIA (*a' kinn meg lehet esmérni, hogy valami a' szívéen fekszik.*)

Én ötöt nem szenvedhetem.

OBERSTER

Én sem.⁵⁰⁴

ROSÁLIA

Mit tehet az ember rólla, ha valakit nem szenvedhet.

OBERSTER

Semmit.

ROSÁLIA

A' szeretet minden hír adás nélkül már⁵⁰⁵ meg' el távozik.

OBERSTER

Az igaz.

ROSÁLIA

Sokszor maga sem tudja az ember, mi okra nézve szeret vagy gyűlöl.

OBERSTER

Az ugyan meg történik.

⁵⁰⁰ K: Egy igen ... ki tartsam. [A K-ban nem szerepel.]

⁵⁰¹ Kp: Vous<s>

⁵⁰² Kp: excüser<z> [Átírva.]

⁵⁰³ 6^{ik} Jelenés. Oberster. Rozí.

⁵⁰⁴ Kc: <Pardonnez ... Én sem.>

⁵⁰⁵ Kf: <már> |jön| [Javítás a sor fölött beszúrva.]

ROSÁLIA

De vannak még is esetek, hogy a' hajlandóság és a' gyűlölés helyes okokra van építve.

OBERSTER

Minden bizonnyal.

ROSÁLIA

Példának okáért a' gyűlölés, mellyet a' Grófhhoz magamban érzek.⁵⁰⁶

OBERSTER (*figyelmetességgel.*)

Úgy-e? és ezt⁵⁰⁷ te szívedből mondod?

ROSÁLIA

Oh! igen is.

OBERSTER

Ha, ha, ha! No, no; majd meg lássuk.

ROSÁLIA (*vígán fel tekintvén.*)

És ezt szívéből mondgya Uram Atyám?

OBERSTER

Óh, nem.

ROSÁLIA (*El szomorodva*)

Nem?

OBERSTER

Igaz!

ROSÁLIA

És a' hajlandóság, mellyel a' mí Predikátorunkhoz viseltetem.

OBERSTER

Az is igaz. (*Pausa.*)

ROSÁLIA

Férjhez menni akarnék ugyan!

OBERSTER

Fogsz is (*Pausa.*)⁵⁰⁸

⁵⁰⁶ Kf, p: |És a' Predikátorhoz való hajlandóság –| [A betoldást piros ceruzával áthúzták. A lap szélén piros ceruzával írt megjegyzés: „Igen?”]

⁵⁰⁷ ez [Sajtóhiba, em.]

⁵⁰⁸ Kp: <Úgy-e és ezt te ... Fogsz is!> [Pirossal többszörösen áthúzva. Az áthúzás utóbb érvénytelenítve.]

ROSÁLIA

De a' mi Prédikátorunk⁵⁰⁹, miért nem akar ő vallyon meg házasodni?

OBERSTER

Már ezt, Rósi! magától kell meg tudakoznod. *(Pausa)*

ROSÁLIA *(mindúntalan a' munkáját folytatván, és szemeit reá szegezvén.)*

Ő énhozzám igen jó.

OBERSTER

Azonn örvendek.

ROSÁLIA

Én is őhozzá igen jó vagyok.

OBERSTER

Méltó is, hogy az légy *(Pausa.)*

ROSÁLIA

Én azt tartom, hogy, ha ötet Uram Atyám az én kezemmel meg kínálná, ő azt meg nem vetné.

OBERSTER

Magam is azt tartom.

ROSÁLIA

És én Uram Atyámnak örömet engedelmeskednék.

OBERSTER⁵¹⁰

Nem, Rósi⁵¹¹! nem; az nem megy. Eggy olyan Románkát játszani, mint Abälard és Heloise, mint St. Preux és Julie – az nem nekünk való, és a' mi Prédikátorunk maga is nemesebben gondolkodik.

ROSÁLIA

Uram Atyám az ő Jótévője.

OBERSTER

Legalább annak tart.

ROSÁLIA

Úgy tehát illendő volna, hogy Jótévőjének Leányát szerentséssé tegye.

⁵⁰⁹ Kp: <a' mi Prédikátorunk>

⁵¹⁰ Kf: *Ober:* És ezt te szívedből mondod. *Rósi:* Oh igen. *Ober:* Há! há! no hiszen majd meglátjuk. *Rósi:* És ezt apám szívéből mondja? *Obers:* Oh nem – *Rósi:* Nem [Beszúrás a lap alján, korrektúrajellel.]

⁵¹¹ Kp: [A sor fölött elolvashatatlan szavak betoldva.]

OBERSTER

De, hogyha ez a' Leány még csak gyermek, ha gyermekes gondolattjai vagynak, és ma egy báb után heveséssel eskenedik, mellyet hólnap talán magától únakodással el vet.

ROSÁLIA

Óh! ilyen gyermek már én nem vagyok.

OBERSTER

Lyányka, haggy magaddal szóllani! Látod-e; száz és megmeg száz Atyák azt mondanák néked: Te fő nemes vérből vagy, fő nemes férjfiúhoz kell menned – De én így nem szólok. Én a' gyermekemet egy előítéletnek fel nem áldozom. Az Asszony a' nemességet soha meg nem érdemelheti, abban tehát soha ne is kevélykedgyen.

ROSÁLIA

Így hát tovább?⁵¹²

OBERSTER

Így hát én azt mondanám: Menny Isten' hírével a' Prédikátorhoz, ha te a' mi fő nemes Ifjaink között egyet sem találsz, a' ki a' szépségre és a' nemes-szívűségre nézve a' te várákosaidnak meg felellyen. De ilyenek minden bizonynal vagynak még elegenden – talán sokan is. Te még az Ifjakat nem igen esméred; várd el a' jövő telet; – akkor majd bé megyünk a' városba, ott a' bálakat és az assemblékat el járjuk; csak elő adgya majd valami magát.

ROSÁLIA

Óh, kérem édes Uram Atyám⁵¹³ Ezeket az Ifjakat nékem még előre meg kellene esmérnem, és végtére csak ugyan még is meg tsalátkoznám. A' mi Prédikátorunkat már régtől fogva esmérem, – olly jól esmérem őtet – az ő szíve énelőttem olly nyitva áll, mint a' Kathekizmusom.

OBERSTER

Lyánka! te még soha sem szerettél. – Tisztlaki tégedet fel-nevelt, és te a' benned lévő forró háládást⁵¹⁴ szeretetnek veszed, mivel még nem tudod, mi a' szeretet.

ROSÁLIA

Hiszen azt már ma reggel meg magyarázta nékem Uram Atyám.

OBERSTER

Meg-e? – No 's, az én kérdéseim?

ROSÁLIA

Mind egy szálíg úgy illenek a' mi Predikátorunkra, mintha Uram Atyám az én szívemnek a' legrejtekebb részeit⁵¹⁵ ki kímlette volna.

⁵¹² Kp: <Az Asszony ... tovább?>

⁵¹³ K: Atyámat

⁵¹⁴ K: háládást

⁵¹⁵ részeis [Sajtóhiba, em.] K: részset is

OBERSTER
Úgy-e? hm! hm!

ROSÁLIA
Úgy vagyon, édes Uram Atyám! én őtet szeretem – és ő is szeret engem⁵¹⁶.

OBERSTER
Ő is tégedet? És ezt ő maga mondotta meg néked?

ROSÁLIA
Maga meg vallotta.

OBERSTER
Pih! ez őtölle nem szép!

ROSÁLIA
Óh! ha tudná Uram Atyám, miként leptem meg őtet!

OBERSTER
Őtet te?

ROSÁLIA
El jött ő Uram Atyám' parantsolattýára, hogy velem a' Gróf iránt, és a' Gróf mellett szóllyon; én pedig azt feleltem néki, hogy én a' Grófhhoz nem megyek –

OBERSTER
Hanem a' Prédikátorhoz?

ROSÁLIA
Igen is, őhozzá!

OBERSTER
No ez, úgy segéllyen, természetesen volt. Hát ő tenéked mit felelt?

ROSÁLIA
Sokat beszéllet a' nemességemről, a' familiámról, az atyámfiairól – az ő kötelességeiről Uram Atyámhoz. – Egy szóval: arra akart birni, hogy erről soha tsak ne is gondolkodgyak; – de az én szivem rá nem hagyta magát venni.

OBERSTER
Ez szép volt tőlle! E' szerint ő engem' e' miatt meg nem⁵¹⁷ fog szóllítani?

⁵¹⁶ K: engemet

⁵¹⁷ K: sem

ROSÁLIA

Nem: ő azt mondgya, hogy az őnéki lehetetlen.

OBERSTER

Annál jobb! így én tehát úgy viselhetem magamat, mintha az egész dologról semmit sem tudnék.

ROSÁLIA

De én őtet bizonyossá tettem, hogy azt én magam meg tselekszem.

OBERSTER

Annál rosszabb! így valójában nem tudom, mit tévő legyek?

ROSÁLIA

És most igazán meg is tselekszem.

OBERSTER

Azt hallom

ROSÁLIA

Édes Uram Atyám!

OBERSTER

Édes Rósim!

ROSÁLIA

Nézzé, Uram Atyám! könyhúllatások tolódnak fel a' szemeimbe.

OBERSTER *(el fordúlván tőlle:)*

Szidd vissza! *(Pauza)*

ROSÁLIA *(Fel kel, meg hajlik, mintha valamit keresne, és az Attya felé megy.)*

OBERSTER

Mit keresel?

ROSÁLIA

A' varró tőmet vesztettem el.

OBERSTER *(Vissza tolyya a' székét, meg hajlik előre, hogy keresni segítssen.)*

Illy messze tsak nem eshetett.

ROSÁLIA *(Közelebb megy hozzá, és a' nyakába borúl.)*

Édes Uram Atyám!

OBERSTER
No, mi kell?

ROSÁLIA
Ezt az egy kérésemet!

OBERSTER
Botsáss el! hiszen könyhúllatásiddal az egész ortzámat meg nedvesíted⁵¹⁸.

ROSÁLIA
Én soha senkit egyebet nem szerethetek – soha más valakivel szerentsés nem leszek.

OBERSTER
Gyermekség, Rósi! hiábavalóság! Légy te jó leányka! (*meg simogattya az ortzáját*) Ülly le a' munkádhoz! Másszor majd erről többet szóllunk. Hiszen még elég időd van. Az ilyen állapotot extra postán nem szoktuk végezni. Egy szempillantásban meg van kötve a' házasságbéli szövetség, azután pedig sok esztendőig tart. Némelly Leányka egy vagy két könyhúllatást ejt, mivel Szeretőjéhez nem mehet, azután pedig milliomokat, mivel hozzá ment. – Te már legalább szívednek súlyát le vetted, és azt ezentől te helytetted, kedves Leánya helyett, a' te édes Atyád fogja magáén hordozni⁵¹⁹. Az idő a' sebnak helyét talán meg gyógyította – és ha nem – akkor azután Orvost magad választhatsz.

ROSÁLIA (*a' ki régi helyére ismét le ül, és munkáját folytatta, a' háladatosságnak ki-fejezésével.*)
Édes jó Atyám!

OBERSTER
Azt ugyan hidd el hogyha még az Anyád élne, ő előtte a' dolgod nem olly könnyen folyna. Sokat tartott ő azokról a' Meg-holtokról, a' kiket Őseknek nevezett.

HETEDIK JELENÉS. *Az Elöbbeniek. Prédikátor.*⁵²⁰

OBERSTER
Há! szinte jókor érkezik az Úr.

PRÉDIKÁTOR
Parantsolattyára Oberster Uramnak, azt az ifjú embert a' tömlötzből ki botsátottam. Az előszobában vagon, és személlye szerint akarja az Úrnak jó akarattját meg köszönni.⁵²¹

⁵¹⁸ Kp: <Nézzé Uram Atyám ... nedvesítet> [Az áthúzást később érvénytelenítették. Megjegyzés a lap szélén: „marad”.]

⁵¹⁹ Kp, b: <Te már legalább ... hordozni.> [Barnával áthúzva, az áthúzás pirossal érvénytelenítve.]

⁵²⁰ K: 7^{ik} Jelenés. *Voltak. Prédikátor.*

⁵²¹ Kf: |Ezredes ur| Parants<olatty>ára <Oberster Uramnak,> azt az <Ifjú> |fiatal| embert a' tömlötzből ki botsátottam. Az előszobában ann va<gyo>n, és személlye|sen| <szerént> akarja <az Urnak jó akarattját> |nagyságod kegyét| meg köszönni. – [Javítások a törlések fölött beszurva.]

OBERSTER

Azt szeretem! üres kézzel én ötlet el nem küldhetem, ha azt akarom, hogy jótéteményem egész legyen.

PRÉDIKÁTOR

Magányosan akarna Oberster Urammal szóllani.⁵²²

OBERSTER

Magányosan?⁵²³ véllem egyedül? és mi okra nézve?

PRÉDIKÁTOR

Azt mondgya, hogy mások jelenlétében nem tud olly hevesen szóllani. – Talán valami egyéb is fekszik a⁵²⁴ szívéen, a' mit közleni akar.

OBERSTER

Isten neki! Te Rósi! menny ki, és maradgy addig a' Prédikátor Úrral az elő-szobában: majd azután mind a' kettőtökkel valami beszédetském lessz. (*Rosália⁵²⁵ el megy. A' Prédikátor ki nyitnya az ajtót; Ferentz, minekutánna neki a' Prédikátor intett volna, bé lép, a' Prédikátor pedig el megy.*)

NYOLTZADIK JELENÉS.

*Oberst. Ferentz.*⁵²⁶

OBERSTER (*elejébe⁵²⁷ menvén.*)

Menny, barátom! Isten' hírével; szabad vagy. El küldöttem az Anyádhoz is; jobban érzi magát. Az ő kedvéért tenéked meg botsátok; de ezt többé ne tselekedd. Az úton való rablás rosz mesterség. – Ihol egy Souverend'or⁵²⁸, keress magadnak betsületes kenyeret; és ha meg hallom, hogy szorgalmatos és rendszerető ember vagy, házam és erszényem tenéked jövendőben is nyitva áll. – Most menny, Fiam! jól viseld magadat; az Isten áldgyon meg.

FERENTZ (*El veszi a' Souverend'ort*)

Az Úr valóban nagy-szívű Férfiú; adakozó az arannyával⁵²⁹ – és nem szűk kezű még jó tanátssával is. De én még egy más – egy nagyobb jótéteményért esedezek. Az Úr gazdag és nagy tehetségű Férfiú⁵³⁰ – szolgáltasson énnékem⁵³¹ igazságot az én természetlen Atyám ellen.

⁵²² Kf: <Magányosan akarna> |Külön kívánna az| Ezredes Urral szóllani. – [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

⁵²³ Kf: <Magányosan?> |Külön?| [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

⁵²⁴ Kf: Azt mondgya, hogy más<ok> jelenlétében nem mer <olly hevesen> szóllani. – Talán valami egyéb is fekszik <a'>

⁵²⁵ K: Rozi

⁵²⁶ K: 8^{ik} Jelenés. Oberster. Ferentz.

⁵²⁷ K: eleibe

⁵²⁸ K: Souverend'or<t>

⁵²⁹ Kf: Az Úr valóban nagy|lelkű|<szívű> Férfiú; adakozó <az> arannya|i|val

⁵³⁰ K: férfiú

⁵³¹ Kf: <én>nékem

OBERSTER

Hogyhogy? kitsoda a' te Atyád?

FERENTZ (*keseredéssel.*)

Óh! egy nevezetes Úr, sok jószágoknak és Jobbágyoknak az⁵³² Ura, nagy tekintetű az Udvarnál, nagy betsületű az Országban, kedves az ő⁵³³ Alattavalóinál, adakozó, betsület-szerető, nemes-szívű, nagy-lelkű.

OBERSTER

És fiát még is nyomorogni hagyja?

FERENTZ

És fiát még is nyomorogni hagyja?⁵³⁴

OBERSTER

Úgy de, barátom! ezt talán te meg érdemletted. A' szilaj Ifjú talán sokat el pazarlott, talán játszott, ágyasokat tartott⁵³⁵? – jól esmérem én az ilyen rigókat. Az Atya tehát azt gondolta magában: hadd járjon az Úrfi egy pár esztendeig a' borjú-bőr után. Oh! a' katona-dob az ilyen genie-tselekedetek ellen eggy igen derék orvosság. Ha így van a dolog, barátom! akkor én a' te Atyádot nem okozhatom.

FERENTZ

Ebben az Úr, Báró Uram! meg⁵³⁶ tsalatkozik. Az én Atyám nem esmér⁵³⁷ engemet, soha nem is látott. Még az Anyám' méhében meg vetett.

OBERSTER

Mitsoda?

FERENTZ

Az Anyámnak könnyhúllatásai, ez öszvességgel mind, a' mit Atyámtól örökség gyanánt vettem.⁵³⁸ Soha nem tudakozódott utánam, soha véllem legkissebbet sem gondolt.

OBERSTER

Ez rossz! (*báborodva*) Ez – ez tölle nem szép.

FERENTZ

Én a' szerelemnek gyermeke vagyok. Az én el-tsábított szegény Anyám számtalan búbanatok és sohajtások között nevelt fel engemet; az ő kézi munkájával annyit keresett, a' mennyi szük-

⁵³² Kf: <az>

⁵³³ Kf: <az ő>

⁵³⁴ Kf: hadgya !!! [Átírva.]

⁵³⁵ Kb: <ágyasokat tartott>

⁵³⁶ Kf: <Meg>

⁵³⁷ Kf: ismer [Átírva.]

⁵³⁸ Kf: <Az> Anyámnak könnyei<húllatásai, ez öszvességgel mind, a'> |mindenen| mit Atyámtól örök-lék <gyanánt vettem>. [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

séges volt arra, hogy szívemet és elmémet minden nevelés nélkül hagyni ne kintelenitessen. – Így énbőlöllem, az én ítéletem szerint, olly ember vált, a' ki Attyának örömére lehetne. De az én Atyám önnként meg fosztya magát az ilyen örömtől, és lelkiemérete olly annyira nem veti szemére szerentsétlen gyermekének sorsát, hogy néki e' miatt még tsak legkissebb nyughatatlanságot sem okoz.⁵³⁹

OBERSTER

Semmi nyughatatlanságot⁵⁴⁰? ha az ő lelkiemérete meg nyughatik, úgy ő – úgy ő egyg átkozott féreg!

FERENTZ

A' mint fel nőtem, és a' szükségtől környül-vett édes Anyámnak terhére lenni továbbá nem akartam; semmi egyébhez folyamodásomat nem vehettem, hanem tsak ehhez a' ruhához; – mert a' fattyú gyermeket még a'⁵⁴¹ mesterség-tanúlásra sem szokták fel fogadni.

OBERSTER

Szegény Ifjú!

FERENTZ

Így múltak el merő viszontagságokban ifjúságomnak esztendeji. – A' bút és gondokat, úti társak gyanánt, az erősebb Férfiúnak ódala mellé rendelte a' Természet; a' könnyen-gondolkodó Ifjúnak pedig az örömet, hogy ezáltal magát a' jövődébéli szomorú napokra meg erősíthesse. – De az én ifjúságomnak örömei, a' fekete kenyér, a' tiszta víz, és a' Káplár' kezéből érdemetlenül r'ám szabott verések voltak.⁵⁴² – De mit gondol ezekkel az én Atyám? Az ő asztala jól meg van rakva; az ő szíve a' lelkieméretnek⁵⁴³ ostorozásira érzéketlen.

OBERSTER (*Magában.*)⁵⁴⁴

Ezen Ifjú nékem szívemre beszéll.

⁵³⁹ Kf: Én a' szerelem<nek> gyermeke vagyok. <Az én> el tsábított szegény Anyám <számtalan> |engem| búbanat<ok> és <sóhajtások> |sanyarúság| között nevelt fel <engemet>; az ő' kézi munkájával <annyit> kereste <a' mennyi> |azt, mi| szükséges volt arra, hogy szívemet és elmémet minden nevelés nélkül hagyni ne kintelenitessék. – Így én belőlem, <az én> |csekély| ítéletem szerint, olly ember vált, a' ki Attyának |talán| örömére lehetne. De az én Atyám <önnként> meg fosztya magát az ilyen örömtől, és lelki ösmérete <olly> annyira nem veti szemére szerentsétlen gyermekének sorsát, hogy néki e' miatt még tsak legkissebb nyughatatlansága **sincs**<em okoz>.

⁵⁴⁰ Kf: nyughatatlansága [Átírva.]

⁵⁴¹ Kf: környezett édes Anyámnak terhére lenni továbbá nem akartam; semmi egyébhez |nem| folyamodhattam <nem vehettem, hanem tsak ehhez a'> ruhához; – mert a' fattyú gyermeket még <a'> [Javítások a törlések fölött beszúrva.]

⁵⁴² Kf: <merő viszontagságokban> ifjúságom<nak> éveim<ndei>. – A' bút és gondokat, úti társak gyanánt, az erősebb Férfiúnak ódala mellé rendelte a' természet; a' könnyelmű<gondolkodó> Ifjúnak pedig az örömet, hogy ezáltal magát a' jövődébéli szomorú> |sanyarú| napokra meg erősíthesse. – De az én ifjúságom<nak> örömei, a' fekete kenyér, a' tiszta víz, és a' <Káplár' kezéből érdemetlenül rám szabott verések voltak> |nem érdemlett káplár pácza volt,|. [Javítások a törlések fölött beszúrva.]

⁵⁴³ Kf: lelkieméret<nek>

⁵⁴⁴ K: (*Magába*)

FERENTZ

Öt esztendő előtt való el-válásom utánn az én édes Anyámtól, vissza térek ma hozzá, teli születésem' helyének szeretetével, teli az én képzellő tehetségemnek, kellemetes képekből álló, édes álmaival. Az én szegény Anyámat betegen találok koldús-bottyán, éhen tegnap-előttől fogva, – szalma nélkül bús feje alá – fedél nélkül az esső és az égnek viszontagságai ellen – irgalmas ember nélkül, a' ki haldokló szemeit bé fogja – hely nélkül, a' hol lelkét ki adhassa. – De mit gondol ezekkel az én Atyám? Néki szép kastélya, puha 's pehellyel tömött ágya van, és ha meg hal, az ő keresztény erköltseit a' Prédikátor egy pompás halotti beszédben nagy magasztalással terjeszti majd a' következő világ elejébe.⁵⁴⁵

OBERSTER (*rémüléssel*)

Ifjú ember! hoggy hijják a te Atyádat?

FERENTZ

Hogy egy ártatlan Leánynak gyengeségével vissza élt; – hogy hamis esküvésekkel meg tsalta, – hogy egy szerentsétlen alkotmánynak, a' ki őtet átkozza, életet adott, – hogy fiát majd nem az ő saját Attyának a' gyilkosává tette, – óh! ezek tsak kitsinységek, mellyek magokat az itéletnek napján egy ilyen aranypénzzel könnyen ki pótolattayák.⁵⁴⁶ (*Oda veti a' Souverend'ort a' lábaihoz.*)

OBERSTER (*Magán kívül.*)

Ifjú ember! hoggy hijják a' te Atyádat?

FERENTZ

Báró Vadligeti.

OBERSTER (*Mind a' két kezével meg üti homlokát, 's mintegy bé-gyökerezve meg áll.*)

FERENTZ (*Heves indulattal*)

Ebben a' házban történt, ebben a' szobában talán, hogy az Úr az én Anyámat az ő jó erköltésétől meg fosztotta, és hoggy engemet a' hóhér pallossára nemzett! – És így,⁵⁴⁷ Uram! én szabad nem vagyok! én rabja vagyok az Úrnak! – én szabad lenni nem akarok – én úton rabló lator, én

⁵⁴⁵ Kf: Öt esztendei<ő előtt való> el-válásom utánn <az én> édes Anyámtól, vissza térek <ma> hozzá, teli szülő<etésem helyének> |helyének| szeretetével, teli <az én> képzellő|dése'm'| <tehetségemnek> kellemetes képekből álló, édes álmaival. <Az én szegény> Anyámat betegen találok <koldus bottyan>, éhen tegnap-előttől fogva, – szalma nélkül <bús> feje alá – fedél nélkül <az esső és az égnek viszontagságai ellen> |zivatarok ellen, egy| irgalmas |ember| nélkül, a' ki haldokló szemeit bé fogja – hely nélkül, a' hol lelkét ki adhassa. – De mit gondol ezekkel az én Atyám? Néki szép kastélya, <puha 's> pehellyel tömött ágya van, és ha meg hal, <az ő> keresztény erköltseit a' Prédikátor egy pompás halotti beszédben <nagy magasztalással> terjeszti majd a' <következő világ> |maradék| eleibe. [Javítások a törlések fölött beszúrva.]

⁵⁴⁶ Hogy egy ártatlan Leány<nak> gyengeségével vissza élt; – hogy <hamis> |ál| esküvésekkel meg tsalta, – hogy egy szerentsétlen alkotmánynak, <a'> ki őt<et> átkozza, életet adott, – hogy fiát majd nem <az ő> saját Attya<nak a'> gyilkosává tette, – <oh!> ezek <tsak> |mind| kitsinységek, mellyek|et| <magokat> az itélet<nek> napján egy ilyen arany pénzzel könnyen ki <pótolattayák> |fizethetnek|. [Javítások a törlések fölött beszúrva.]

⁵⁴⁷ Kf: <Mind a' két kezével ... így>

gyilkos vagyok! fennszóval adom fel magamat.⁵⁴⁸ – Az Úr maga adgyon által engemet a' törvény-széknek. Késérjen el engem' az akasztó-fához; hallgassa meg ott, melly hasztalanúl fog engemet az Isten' szolgálja vigasztalni; hallgassa meg, mitsoda kétségben-eséssel átkózzom meg az én Atyámat!⁵⁴⁹ Közel állyon hozzám, mikor az én fejem a' testem' törzsökétől el repül, hogy az én vérem – az Úrnak vére, Atyámnak ruhájára fetskendgyen.⁵⁵⁰

OBERSTER

Álly meg!

FERENTZ

És ha majd éntöllem el-fordulván, az állásról le menend,⁵⁵¹ az akasztó-fának az allyán az én szegény Anyám tűnnyön az Úrnak tekéntetébe,⁵⁵² a' mint éppen utolsó fohászkodását ki lehelli.

OBERSTER

Álly meg, embertelen!

PRÉDIKÁTOR (*bé rohanván*)

Mitsoda⁵⁵³ ez? heves beszédet hallok – – mi megy itt végbe? Ifjú ember! arra talán tsak ne vetemedsz⁵⁵⁴ – –

FERENTZ

De már reá is vetemedtem, Prédikátor Uram! hogy magamat az Úrnak hivatallyába avassam. Egy Bűnöst rémítettem meg. (*az Obersterre mutatván.*) Nézze az Ur, miként áll bosszút egy helytelen gyönyörködés huszon-eggy esztendő k után! Én gyilkos, én, Uram! úti lator vagyok, de a' mit ebben a' szempillantásban érzek, az bizonynyára tiszta boldogság az ő mellyében dühösködő szagatásokhoz képpes. El megyek én töstént⁵⁵⁵ a' törvény-székhez, fel adom magamat, és a' Férfiú⁵⁵⁶ ellen véres tanúságot tészek. (*El megy.*)

⁵⁴⁸ Kf: <lator, én> gyilkos vagyok! <Fennszóval adom> fel |adom| magamat [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

⁵⁴⁹ Kf: <hallgassa meg ... Atyámat!>

⁵⁵⁰ Kf: Közel állyon |ott| hozzám, |hogy| mikor <az én> fejem <a' testem'> törzsökétől el **esik**<pül, hogy az én> vérem – <az Úrnak vére,> Atyámnak ruhájára fets**senjen**.

⁵⁵¹ Kf: <És ha majd ... le menend>

⁵⁵² Kf: akasztó fa<nak az> allyán <az én> |pedig| <szegény> Anyám tűnnyön az Úrnak <tekéntetébe,> |szemébe|

⁵⁵³ Kf: Mi<tsoda>

⁵⁵⁴ Kf: vetemedel [Átírva.]

⁵⁵⁵ Kf: Ur<nak> hivatallyába avassam. <Egy bűnöst rémítettem meg.> (*az Obersterre mutatván*) Nézze az Úr, **mint** áll bosszút <egy helytelen> |<a' vétkes> a' bűn| gyönyör<ködés> huszon egy esztendő<k> után! Én |uram| <gyilkos, én, Uram! **útonálló** vagyok, de a' mit ebbenn a' szempillantásbann érzek, az bizonynyára tiszta boldogság az ő mellyében dühösködő szagatásokhoz képest.> El megyek <én töstént>

⁵⁵⁶ K: férfiú

KILENTZEDIK JELENÉS.

*Oberster. Prédikátor.*⁵⁵⁷

PRÉDIKÁTOR

Az Isten kedvéért – mi lehet ez? – én meg nem foghatom –

OBERSTER

A' fiam, Prédikátor Uram! a' fiam! Tsak hamar tanátsot, segítséget. Siessen ahhoz a' beteg Asszonyhoz a' faluba – az én vadászom, az Andris, meg mutattya majd az útát. Siessen az Úr!

PRÉDIKÁTOR

De mít tévő – –

OBERSTER

Óh Istenem! az Úrnak szíve legjobban meg mondgya majd, mit tévő légyen. – (*Prédikátor el megy.*) – (*Az Oberster mind a' két kezével a' fejét meg fogván.*)⁵⁵⁸ Eszemen vagyok-e, vagy magamon kívül? – Fiam van, egy derék fiam, és én még ötet az én karjaim közé,⁵⁵⁹ az én szívemhez nem szorítottam! – He Jantsi! (*Az Inas el jön.*)⁵⁶⁰. Hová ment, hol vagyon?

INAS

Kitsoda, Nagyságos Uram! az úti lator?⁵⁶¹

OBERSTER

Gaz ember! – az Ifjú, a' ki előbb nállam volt.

INAS

A' Fiskális⁵⁶² Úrhoz akar menni; – mí már a' Tömlözt-tartóért el küldöttünk.

OBERSTER

Vessétek le a' Tömlözt-tartót a' garáditson, ha ide jön. Azt az Ifjút senki se merészellye nékem tsak az újjával is illetni; hallod-e!

INAS (*tsudálkozva*)

Hallom, Uram!⁵⁶³ (*El akar menni.*)

OBERSTER

He! Jantsi!

⁵⁵⁷ K: 9^{ik} Jelenés. Oberster. Prédikátor.

⁵⁵⁸ K: (*Prédikátor el megy; az Oberster mind a' két kezével a' fejét meg fogja*)

⁵⁵⁹ közé [Sajtóhiba, em.]

⁵⁶⁰ K: elő jön

⁵⁶¹ Kf: Uton álló [Átírva.]

⁵⁶² Kf: <Fiskális> |ügyvéd| [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

⁵⁶³ Kf: <Hallom, Uram!> |Igen is nagy uram!| [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

INAS

Nagyságos Uram!

OBERSTER

Vezessétek azt az Ifjút a' zöld szobába az ebédlő palota mellé, 's maradgy mellette az ő szolgálattýára.

INAS

Nagyságos Uram! ott a' Muldai Gróf lakik.

OBERSTER⁵⁶⁴

Vessétek a' Grófit ki, hadd mennyen pokolba (*Az Inas meg áll, 's nem tudgya, mit tselekedgyen. Az Oberster fel 's alá jár.*) Nékem Vő nem kell! van nékem Fiam! Fiam van, a' ki nevemet fenn tartya; a' ki Jóságaimnak örökösse lessz. Fiam van, a' kinek karjai között lelkeket ki adhassam! – Úgy vagon! helyre hozok én mindent, – és pírulás nélkül. Valamennyi Jobbágyaim, valamennyi Tselédgyeim, tudgyák meg mindnyájan, hogy Fiamat el felejtettem ugyan, de hogy még is meg nem tagadom! – He! Jantsi!

INAS

Nagyságos Uram!

OBERSTER⁵⁶⁵

Vezesd ide őtet! Kérd, hogy jőjön bé hozzám; és, a' kik az elő-szobában vagnak, jőjjenek⁵⁶⁶ bé véle mindnyájan! – (*Az Inas el megy.*) Vén Gyermekek! mely tsudálatos állapotban vagy! Mi korbátsollya úgy ereimen keresztül véretem, hogy azoknak dobogó veréseit talpamtól fogva egész' koponyáig érezzem? – Az öröm, egygy olyan öröm, a' minőt⁵⁶⁷ meg nem érdemlettem! – (*Ferentz, az Inasok' seregétől késértetvén, bé lép. Az Oberster által ellenében állván.*) Jön már! – Ide, ide! közelebb⁵⁶⁸ a' szívemhez! (*A' mint reá rohan, és nagy hevességgel karjai közé szoríttya.*) Édes Fiam! –

⁵⁶⁴ Kp: Kp: [A szakasz mellett piros ceruzával írt jel: Ø]

⁵⁶⁵ Kp: [A szakasz mellett piros ceruzával írt jel: Ø]

⁵⁶⁶ őjjenek [Sajtóhiba, em.]

⁵⁶⁷ Kf: mi<nő>t

⁵⁶⁸ közelebb [Sajtóhiba, em.]

ÖTÖDIK FELVONÁS.
(*Paraszt szoba, mint a' második felvonásban.*)

ELSŐ JELENÉS.
*Magdolna. A' Paraszt, Feleségestől.*⁵⁶⁹

MAGDOLNA

Óh! mennyen ki Kend még egyszer, édes Öregem! nézze meg, ha nem jön-e már?

PARASZT

Az, lelkem Asszonyom! semmit sem használ. Szint' ebben a' szempillantásban voltam az ország' úttján; fel felé is, le felé is néztem, de sehol sem láttam senkit.

ÖRZSE

Tsak még egy kevés békességes tűréssel legyen Kend, Asszonyom! Ki tudgya, hová futotta el magát.

PARASZT

Igaz is! ő minden bizonnal a' Városba szaladt.

ÖRZSE

Jól mondd, Apjok! pedig ott nem sokat adnak néki. A' Városban az emberek kemény-szívűek.

MAGDOLNA

Óh!⁵⁷⁰ lelkem Öregem! nézzen ki tsak megint, talán már érkezik.

PARASZT

No, no; szívesen. (*el megy.*)

ÖRZSE

Ha az Asszonynak a' Fia tudná, mit küldött az alatt az Isten – már régen itt vólna.

MAGDOLNA

Óh! mitsoda szív-szorongatás jön reám!

ÖRZSE

Ah! dehogy szorongatás! a' kinek illy teli erszény pénze van, nem jöhet arra szív-szorongatás; úgy értem, Lelkem Asszonyom! ha betsületesen van keresve.

MAGDOLNA

De hol is maradhat olly sokáig? Négy órája már, hogy el ment; azt szegényt – minden bizonynyal – valami szerentsétlenség érte.

⁵⁶⁹ K: Ötödik Fel-vonás. Paraszt szoba. 1⁶⁶ *Jelenés. Magdolna. A' Paraszt Feleségestől.*

⁵⁷⁰ K: Oh <Lek> Lelkem

ÖRZSE

Nem érte, Lelkem! nem! hol venné most magát a' szerentsétlenség? hiszen még világos napfény van. Legyen Kend⁵⁷¹ jó kedvű, édes Asszonyom! estvére majd süssünk, főzzünk, a' mit az Isten adott. Óh! ezzel a' pénzzel sokáig el élhet Kend, Lelkem! és még jól is élhet. De úgy-e bizony, tsak igaz még is, hogy a' mi Nagyságos Urunk egyg áldott jó lélek!

MAGDOLNA

De vallyon, miképp' tudhatta meg, hogy Kenteknél vagyok?

ÖRZSE

Azt a' jó Isten tudgya! Az Andris vadász olyan rendesnek látszott nékem, mintha teli volt volna titkokkal –

MAGDOLNA (*Felénnyére magában.*)

Vallyon tudgya-e, ki vagyok? – Óh! minden bizonytal tudni kell néki, mivel olly sok pénzt küldött.

ÖRZSE

Az, lelkem Asszonyom! semmit sem tesz. A' mi Nagyságos Urunk egygaránt segíti az Esméretlent úgy, mint, a' kit nem esmér.

PARASZT (*be lép, a' fejét vakarván.*)

MAGDOLNA (*mihelyt meg láttya*)

Még sem látni, hogy érkezik?

PARASZT

Ki nézhetné ott az ember a' szemét.

MAGDOLNA

Ah! Istenem! mi lesz még ebből?

PARASZT

A' mi Predikátor Úrunkat láttam, hogy amott a' szegletnél fel felé jön.

MAGDOLNA

Ide Kentekhez?

PARASZT

Meg lehet, a' jó Isten tudgya! Minden harmadik, vagy negyedik héten bé szokott hozzánk tekénten.

ÖRZSE

Óh! igen szorgalmatosan meg látogattya ő az alatta lévő Híveket. Tudakozódni szokott

⁵⁷¹ K: ked

mindegyiknél, hogy megy a' házi gazdaság, azután pedig azt is, hogy élnek egymás közt?
Ha valahol tzivakodást, vagy haragot talál, ott őket öszve békélteti⁵⁷²; és a' hol láttya, hogy a'
szegény ember el nem élhet, azt még segíti is. Tudod-e még, Apjok! mikor a' minapában Tsonka
Miskának a' tehene fel dőlt? –

PARASZT

Tudom, Örzse! tudom. Saját istállójában oda ajándékozta néki legjobb fejős tehenét. Az Isten
áldgya meg érte⁵⁷³!

ÖRZSE

Az Isten áldgya meg!⁵⁷⁴

MÁSODIK JELENÉS. *Az Előbbiek. Prédikátor.*⁵⁷⁵

PRÉDIKÁTOR

Jó napot, Atyámfiai!

PARASZT és ÖRZSE

Fogadgy' Isten az Úrnak!

PARASZT

Örvendünk, hogy egészségben láttyuk Tiszteletes Urat!

ÖRZSE (*Egy fa-székert hoz, melyet köténnyével meg törül*⁵⁷⁶)

Tessék le ülni nállunk.

PARASZT

Meleg idő van; ha egy ital serrel szolgálhatunk?

ÖRZSE

Vagy⁵⁷⁷ egy pár leves körtvélyyel?

PRÉDIKÁTOR

Köszönöm, édes Atyámfiai! köszönöm; de szomjan nem vagyok. – A' mint látom, kegyelme-
teknek vendégjek van.⁵⁷⁸

⁵⁷² Kf: haragot |lát|ott őket <valaki> öszve békélteti <k>

⁵⁷³ K: érte [A K-ban nem szerepel.]

⁵⁷⁴ K: Örzse: Az Isten áldgya meg! [A K-ban nem szerepel.]

⁵⁷⁵ K: 2^{ik} Jelenés. *Voltak. Prédikátor.*

⁵⁷⁶ K: törli

⁵⁷⁷ Kf: |Vagy| egy [A kézíraton tintafolt látható. A betoldás a nehezen olvasható részeket pótolja.]

⁵⁷⁸ Kf: <?> |Köszönöm| édes Atyám fiai, köszönöm! De szomjan <?> |nem vagyok|. Amint látom, ke-
gyelmeteknek <vendégjek van?> |betegük van.| [A kézíraton tintafolt látható. A betoldások a nehe-
zen olvasható részeket pótolják.]

PARASZT

Úgy vagyok,⁵⁷⁹ kedves Tiszteletes Uram! Egy szegény Asszonyság, igen gyenge és beteges; – az Ország úttjáról hoztam bé.

PRÉDIKÁTOR

Ezt az Isten Kegyelmeteknek⁵⁸⁰ meg jutalmazza.

PARASZT

Ah! már meg is van jutalmazva. Ólly víg, olly jó kedvű vagyok, mintha még ma lakadalomba kellene mennem. Úgy-e Örzse? (*oda nyújtja a' kezét.*)

ÖRZSE (*kezébe tsapja a' kezét.*)

Jól monddod, Apjok! magam is úgy vagyok. (*meg rázzák kezöket.*)⁵⁸¹

PRÉDIKÁTOR (*Magdolnához.*)

Az Asszony, ha tudakozódnom⁵⁸² szabad, kitsoda?

MAGDOLNA

Én – ah! – (*alatsonyabb hanggal*⁵⁸³) ha magunk volnánk.

PRÉDIKÁTOR (*a' Paraszthoz.*)

János Gazda! tselekedgye meg Kegyelmed nékem, 's⁵⁸⁴ hagyjon egy kevés ideig ezzel az Asszonysággal magamat – valami beszédem van vélle.

PARASZT

Örzse, hallottad-e? Jer, mennyünk ki egy kevesé. (*Feleségével együtt el megy.*)⁵⁸⁵

HARMADIK JELENÉS.

*Prédikátor. Magdolna.*⁵⁸⁶

PRÉDIKÁTOR

Most már, Asszonyom! magunk vagyunk.

MAGDOLNA

Minekélötte számot adgyak arról, mi vagyok? és mi voltam? engedgye meg az Úr, hogy egy-néhány kérdéseket tegyek. Ebben a' vidékben született-e az Úr?

⁵⁷⁹ Kf: <Úgy vagyok kedves> |Ugy van| [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

⁵⁸⁰ Kf: <kegyelmeteknek>

⁵⁸¹ K: (*megrázzák egymás kezét*)

⁵⁸² Kf: tudakoz<ód>nom

⁵⁸³ *hangyal* [Sajtóhiba, em.] K: hangonn

⁵⁸⁴ Kf: <Cselekedgye meg Kegyelmed nékem, 's>

⁵⁸⁵ K: (*El megy Feleségével együtt.*)

⁵⁸⁶ K: 3^{ik} Jelenés. *Prédikátor. Magdolna.*

PRÉDIKÁTOR

Nem; az én születésem' helye határos Német-országgal.

MAGDOLNA

Nem esmérte az Úr az Istenben boldogúltt öreg Prédikátort, a' ki ebben a' helységben ezt a' hivatalt az Úr előtt viselte?

PRÉDIKÁTOR

Nem esmértem.

MAGDOLNA (*tudakozódva*)

Az Úr tehát az én szerentsétlen esetemről semmit sem tud? és így tsak a' tsupa történet, a' mi az Urat ide vezetí?

PRÉDIKÁTOR

Ha az Asszonyban azt a' Személyt találok fel, a' kire gyanítok, és a' kit – már régen keresek; úgy az Asszonynak esete én előttem nem tellyességgel esméretlen.⁵⁸⁷

MAGDOLNA

A' kire az Úr gyanít?⁵⁸⁸ – a' kit már régen keres? – és kitsoda volt az, a' ki az Urat erre kérte?

PRÉDIKÁTOR

Egy jó lelkű Férjfiú, a' ki az Asszonynak⁵⁸⁹ sorsát, nagyon szivére veszi.

MAGDOLNA

Úgy-e? – óh! édes Uram! ne késsen tehát; kinek gondol az Úr engemet?

PRÉDIKÁTOR

Bodnár Magdolnának.

MAGDOLNA

Igen is, én vagyok az a' szerentsétlen el-tsábított Bodnár Magdolna: és az a' Férjfiú⁵⁹⁰, a' ki az én sorsomon olly nagyra magasztaltott részt vesz – Báró Vadligeti! – Ő az, a' ki engemet ártatlanságottól meg fosztott, édes Atyámat a' koporsóba vitte, engemet az én Fiammal együtt hús egész esztendeig a' nyomorúságban el hagyott, 's mind ezeket ma – egy nyomorúltt erszény-arannyal ki pótolni akarja. (*Ki veszi az erszényt.*) Akár mi végből jött az Úr énhozzám: hogy engemet meg alázzon, vagy hogy rajtam segítssen; vagy pedig hogy e' tartományból, a' hol az én tekintetem a' Bújának pirongságára vólna, el igazítszon; tsak egy kérésem van az Úrhoz.⁵⁹¹ Vigye vissza ezt az erszényt annak a' Férjfiúnak,⁵⁹² a' ki engemet meg rontott. Mondgya meg néki, hogy az én erköltsöm nem volt aranyért el-adó! Mondgya meg néki, hogy az én

⁵⁸⁷ Kf: a' kit gyanítottok, és a' kit – már régenn keresek; úgy <az Asszonynak> esete <én> előttem nem <tellyességgel> |egészen| ismeretlen. – [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

⁵⁸⁸ Kf: A' kit <az> Úr gyanított?

⁵⁸⁹ Kf: férfiú, a' ki az <Asszonynak> |önnek|

⁵⁹⁰ K: férfiú

⁵⁹¹ Kc: <Ki veszi ... Úrhoz.>

⁵⁹² K: Férfiúnak

lelki-esméretemnek nyugodalmát arannyal meg fizetni nem lehet; hogy az arany az én öreg Atyámnak átkát lelkemről le nem veheti. Mondgya meg néki, hogy a' szegény éhező Magdolna még köldús-ronggyában is nemesebben gondolkodik, hogysesem az ő Tsábítójának jótéteményeit el-fogadgya. – Nints már minékünk egymáshoz semmi közünk. Ő az én szivemet meg vetette – én az ő pénztét vetem meg; ő engemet lábai alá tapodott, én az ő pénztét tapodom meg. (*El veti hevesen az erszényt.*) De nyugodtt elmével! Légyen még is, egészen meg nyugodtt elmével!⁵⁹³ élyen vigan, 's legyen jó kedvű, mint eddig; az én tekéntetem az ő édes örömeit meg ne keserítsse. Mihelyt tsak egy keveset előbbi erőmre juthatok, el hagyom örökre ezt a' helységet, a' hol engemet a' Vadligeti név, és az én édes Atyámnak sirja olly annyira meg aláz, 's mondgya meg néki az Úr, hogy én nem tudtam, – valójában nem tudtam, hogy Német-or-szágból vissza érkezett, és hogy énhozzám olly közel légyen! azt gondolhatná talán, hogy utánna járok. – Gyalázatos állapot volna, ha ezt magával el hitetné! – (*Nehezebben vévén léleketet.*) Láthattya az Úr, hogy jelenléte és látogatásának tárgya egész erőmtől meg foszt. Nem tudnám, mit mondhatnék többet; valaminthogy azt sem, mit kívánhatna éntőllem többet az, a' ki az Urat hozzám küldötte. – (*El keseredve.*)⁵⁹⁴ De még-is! – az jutott eszébe talán a' Bárónak, hogy nékem a' házasságot valaha meg ígérte, hogy előttem térgyeire esvén, az Istent hívta ez iránt bizonyságúl, és hogy zálog gyanánt betsületét tette fel! – Ha, ha, ha! – Mondgya meg néki az Úr, hogy e' miatt ne nyugtalankodgyon; én ezt már régen el felejtettem.

PRÉDIKÁTOR

Én az Asszonyt egészen ki hagytam beszélni, hogy a' Báró iránt való vélekedéseit, és egyáltalában gondolkozása' módgyát ki tanulhassam.⁵⁹⁵ Ebben a' készület nélkül való szempillantásban, mellyben énnékem szivét egészen meg nyitotta, lehetetlen, hogy tettetéssel szóllhatott volna; és így nagyon örvendek, hogy az Asszonyban egy olly nemes szívű személyt találhattam, a' ki valójában méltó mindenekre, a' miket érette egy nemes lelkű Férjfiú⁵⁹⁶ meg tehet.⁵⁹⁷ Örülök rajta, hogy azt a' tévelygést, melly talán az Asszonymnak előbbeni beszédgyében némelly keseredésekre okot adhatott, egy szóval semmivé tehetem. Ha a' Báró tudta volna, hogy a' beteg Asszonymság, a' ki ebben a' házban tartózkodik, Bodnár Magdolna légyen, és akkor, az egész vigasztalás helyett, ezt az erszényt küldötte volna; meg érdemlené, hogy saját fiától – meg ölettessen. De nem! bizonynal mondom, nem így van a' dolog. Nézzen szemembe az Asszony! az én hivatalom bizodalmat kíván; de még e' nélkül is: – nem hazudok. A' tsupa eset tette az Asszonyt az ő jótéteménnyé' tárgyává, mellyel ő egy Esméretlenen akart volt segíteni. –⁵⁹⁸

⁵⁹³ K: <legyen még is egész> [A K-ban áthúzott rész nem szerepel a nyomtatványban.]

⁵⁹⁴ Kc: <mint eddig, az én tekéntetem ... *el keseredve*>

Kf: <*nehezebben vévén ... el keseredve*>

⁵⁹⁵ Kf: Én <az Asszonyt> |önt| egészen ki hagytam beszélni, hogy a' Báró iránt|i| <való> vélekedéseit, és <egyáltalában> gondolkozását|t| <módgyát> ki tanulhassam.

⁵⁹⁶ K: Férjfiú

⁵⁹⁷ Kf: <Ebben a' készület ... meg tehet.>

⁵⁹⁸ Kf: Örülök <rajta,> hogy <azt> a' tévelygést, melly talán <az> Asszonymságod<nak> előbb<en>i beszéd<gy>ében némi<elly> |el|keseredésre<ekre> okot adhatott, egy szóval semmivé tehetem. Ha a' Báró tudta volna, hogy a' beteg Asszonymság, a' ki <ebben a'> házban tartózkodik, Bodnár Magdolna légyen, és akkor, <az egész> vigasztalás helyett, ezt az erszényt küldötte volna; meg érdemlené, hogy saját Fiától – meg ölettessék. De nem! Bizonynal mondom, nem így van a' dolog. Nézzen szemembe <az Asszony! az én> hivatalom bizodalmat <kíván;> |követel| de <még e' nélkül is> |hidje el| – nem |is| hazudok. A' **puszta** eset tette <az Asszonyt> |önt| az ő jótéteménnyé' tárgyává, mellyel ő egy isméretlenen akart <volt> segíteni. – [Javítások a törlekés fölött beszúrva.]

MAGDOLNA

De hogyhogy, Uram! Azt akarja-e vallyon el-hitetni velem, hogy ezen ajándék merő eset volt légyen? Eggy Esméretlennek, legfellyebb, ha egy forintot, vagy egy tallért küld az ember, nem pedig eggy erszény-aranyat.

PRÉDIKÁTOR

Igaz ugyan, hogy első tekintettel úgy látszik, mintha az Asszony helyesen okoskodna. – De egy különös eset – az Asszonynak a' Fia –⁵⁹⁹

MAGDOLNA

Mitsoda? az én Fiam –

PRÉDIKÁTOR

Tsenedesen, kérem, tsenedesen! – Egy jó Fiú az Annjáért koldúlt, és ez a' Bárót nagyon meg indította –⁶⁰⁰

MAGDOLNA

A' Bárónál koldúlt? saját Attyánál?

PRÉDIKÁTOR

Úgy vagyon; de azt tsak meg gondolhattya az Asszony, hogy egymást nem esmérték, és hogy e' szerint ezt az ajándékot az Anya tsupán tsak a' Fiának kedvéért nyerte.⁶⁰¹

MAGDOLNA

Egymást nem esmérték? – Hol van hát vallyon az én Fiam?

PRÉDIKÁTOR

A'Kastélyban.

MAGDOLNA

És még sem esmérik egymást?

PRÉDIKÁTOR

Most már esmérik; és én a' Báró' Követye vagyok. Ide jöttem én, nem mint egy beteg és esméretlen Asszonyhoz, hanem mint Bodnár Magdolnához; nem arannyal telt erszényt hozván magammal, hanem azt a' parantsolatot vévén tőlle;⁶⁰² Tselekedgye az Úr azt, a' mit szíve mond!

⁵⁹⁹ Kf: Igaz <ugyan, hogy> első tekintet**re** <úgy láttzik, mintha az Asszony helyesen> |ön| okoskodása |helyesnek látszik| – De egy különös eset – <az Asszonynak a' Fia -> |önnek fija| [Javítások a törlések fölött beszúrva.]

⁶⁰⁰ Kf: <Egy> jó Fiú az Any**j**áért koldult, és ez a' Bárót nagyon meg**h**atotta.

⁶⁰¹ Kf: Úgy vagyon; <de> azt <tsak meg> |azonban| gondolhat**ja** <az Asszony> |ön|, hogy egymást nem ismérték, és hogy e' szerint <ezt> az ajándékot az Anya tsupán <tsak> a' Fia'**'**<nak> kedvéért nyerte. [Javítások a törlések fölött beszúrva.]

⁶⁰² Kf: Most már **i**smerik; és én a' Báró' követe**<**tye> vagyok. <Ide jöttem> Én |ide|, nem mint <egy> beteg és **i**smeretlen Asszonyhoz, hanem mint Bodnár Magdolnához |jöttem|; nem arannyal telt erszényt hoz**ta**m magammal, hanem az**on** <a' parantsolatot vévén tőlle> |megbízást| [Javítások a törlések fölött beszúrva.]

MAGDOLNA

Az Úrnak a' szíve? – Óh Uram! ne költsönözze, kérem, szívének érzéseit ennek a' kemény Férjfiúnak.⁶⁰³ – De még is! el felejtí az Asszony⁶⁰⁴ örömet, a' mit őmiatta szenvedett, – tsak az Anyát⁶⁰⁵ vígasztallya meg. Az Asszony meg botsát néki, ha az Anyának háladását meg érdemli. Mit tsinál az én Ferentzem? miként fogadta őtet?

PRÉDIKÁTOR

Heves indúlatban hagyta a' Bárót – szinte a' megesmérésnek a' szempillantása volt; de végsőképpen meg-választva még semmi nem vala. Tudom azonban minden bizonynyal, hogy, a' míg rólla beszélünk, a' Fiú Attyának' karjai között fekszik. Ezt ígéri nékem a' Bárónak szíve. –⁶⁰⁶

MAGDOLNA

Ismét az ő szíve? – Istenem! melly hírtelen meg változott ennek a' Férjfiúnak⁶⁰⁷ szíve! minekutánna a' Természet' szavára hűsz egész esztendeig nem figyelmeztet.

PRÉDIKÁTOR

Az Asszony őfelőlle helytelen itélettel van. Hallgasson meg előbb engemet, minekelőtte őtet meg kárhoztassa.⁶⁰⁸ – Némelly törvényszegés, egy pár szóba foglalva, útalatosnak tetszik előtünk: de ha mindent tudnánk, a' mi közibe jött; mindent, a' mi a' Tselekedőt, az ő saját tudta nélkül, meg határozta, mind azokat a' kútsínységeket, mellyeknek ereje olly érezhetetlen, és még is olly nagy; hogyha a' Törvényszegőt lépésről lépésre követtük volna, a' helyett, hogy most tsak első, tizedik, és huszadik lépését láttyuk; sokszor meg történne bizonynyára, hogy, a' mit most meg kárhoztatunk,⁶⁰⁹ akkor azt mindenképp' mentegetnénk.⁶¹⁰ Távul legyen éntőllem, hogy a' Bárónak helytelen ügyét védelmezni akarjam; de azt mondhatom még is, hogy még a' jó Ember is el követhet némellykor⁶¹¹ egy rosztselekedetet, a' nélkül, hogy jó ember lenni meg szűnyön. Hol van az ollyan Fél-isten, a' ki azzal merészelné ditsekedni, hogy az ő lelkesmérete olly tiszta, mint az égből le-húllott friss hó? És ha találatna is egy illyen Kérkedő, az Isten' kedvéért kérem az Asszonyt, ne higgyen néki; az efféle Ember a' töredelmes Bűnösnel sokkal veszedelmesebb.⁶¹² – Botsásson meg az Asszony⁶¹³ szószaporításomnak.⁶¹⁴ – Most már tsak

⁶⁰³ K: férjfiúnak

⁶⁰⁴ K: [A K-ban a szó nincs kiemelve.]

⁶⁰⁵ K: [A K-ban a szó nincs kiemelve.]

⁶⁰⁶ Kf: <<Szinte> |Épen| a' meg ismerésnek <a' szem>pillanatában volt; <de végsőképpen meg-választva még semmi nem vala> |és| Tudom azalatt-onban minden bizonynyal, hogy> a' míg rólla beszélünk, <a'> Fija Attyának' **keblén** <köztt fekszik.> |a' legedesebb pillanatokot éli| Ezt ígéri nékem a' Bárónak szíve. – > [Javítások a törlések fölött beszúrva.]

⁶⁰⁷ K: Férjfiúnak

⁶⁰⁸ Kf: <Az Asszony ő felőlle> |ön| helytelen|ül| itél|i|<ettel van.> |őt| Hallgasson meg <előbb> engem<et>, mi<nek> előtt<e> őt<et meg> kárhoztatná.

⁶⁰⁹ K: mind azokat ... kárhoztatunk, [A K-ban nem szerepel.]

⁶¹⁰ Kp: <Némelly törvényszegés ... mentegetnénk.>

⁶¹¹ Kf: <én>tőllem, hogy a' Báró<nak helytelen> ügyét véd<elmez>ni akarjam; <de> az<t mondhatom még is,> |azomban áll| hogy <még> a' jó Ember is <el> követhet |el| <némellykor> [Javítások a törlések fölött beszúrva.]

⁶¹² K: [A K-ban nem szerepel:] Hol van az ... veszedelmesebb.

⁶¹³ Kf: <az Asszony>

⁶¹⁴ Kc, f: <Némelly törvényszegés ... szaporításomnak.> [Az áthúzás utóbb fekete tintával érvénytelenítve.]

kevés szóba foglalom öszve a Bárónak történeteit, elválásoktól fogva. – Akkor ő az Asszonyt igazán szerette; tsak az ő kemény Annyától való félelem tartóztatta meg őtet ígéréteinek bétellyesítettétől. A' hadakozás el hívta őtet a' táborba; súlyosan meg sebesítettett; egy egész esztendeig nyomta az ágyat; maga nem írhatott, és az Asszony iránt legkisebb tudósítást nem vett. Így kezdett az Asszonynak képe az ő lelkében meg gyengülni. – A' halálosan megsebesítettett Báro az ütközet' helyéről egy jó-szívű, 's gazdag Nemes-embernek közel-lévő jószágára vitetett, és ennek egy szép Leánya volt. Az Ifjú a' Leánynak meg tetszett, ritkán hagyta el az ő beteg ágyát, atyafiságosan szolgált néki, könnyhúllatásokat ejtett érette, melyek észrevétlenül nem maradtak. A' jótétemény és a' háládatosság volt, melly ököztök azt a' szövetekezést kötötte, mellyet a' halál kevés hónapok előtt fel bontott.⁶¹⁵ Így szenderedett el az ő lelkében az Asszonynak a' képe. – Fel tserélte a' Báro ezzel az alkalmatossággal az ő Hazáját egy német-oroszági Nemes-üléssel; házas társ, atya és gazda lett; semmi ökörülötte nem volt, a' mi őtet az Asszonyra meg emlékeztette volna. Így aludt volt az Asszonynak képe őbenne, míg azt a' sok bú és kedvetlenség fel nem ébresztették, mikor életét a' házi tsivakodás keseríteni kezdette: mert tsak későre esmérte meg Asszonyában azt a' büszke és epével telyes Teremtést, azt az el-kényeztetett Gyermeket, a' ki mindenben ellenére szólott, mindenben fejeskedett, és úgy látszott, mintha őtet a' haláltól tsak azért szabadította volna meg, hogy agyon kínozhassa⁶¹⁶. Akkor vezetett engem' az eset az ő házához.⁶¹⁷ – Meg szeretett: – Nevelője lettem egyetlen egy Leányának, és nem sokára engemet még titkos barátságával is meg hitt.⁶¹⁸ – Óh! hányszor nyomta kezemet, belső szorongatások között, bús szívére? hányszor mondotta nékem panaszos hanggal: Bosszút áll rajtam ezen Asszonyság az én ártatlan Magdolnámért!⁶¹⁹ – Hányszor átkozta meg azokat a' gazdagságokat, mellyeket őnéki Hitestársa hozott; kevésbé tündöklő de véghetetlenül szerentsébs sorsról álmodozván az Asszonynak karjai között! – A' mint elvégre⁶²⁰ itt Vadligeten az öreg Prédikátor meg halt, és ő engemet ezzel a' hivatallal meg kínált, első szava, mellyet a' kínálásához függesztett⁶²¹, az volt: Édes Tisztlakim! meg tudgya majd ott azt is, mi lett az én Magdolnámból? Az ő sok levelei közül, mellyeket hozzám küldött, egy sem volt, mellyben azt a' kérdést ne olvastam volna: Még sins tudósítás az én

⁶¹⁵ Kf: <szókba> |szóba| foglalom <öszve> a' Báró<nak> történetét, <elválásoktól fogva> |miolta elváltak egymástol.| – Akkor ő <az Asszonyt> igazán szerette |önt>; tsak <az ő kemény> |büszke| Annyától|i| <való> félelem tartóztatta <meg> őt<et> ígéréte<nek bé> tellyesítettétől. A' <hadakozás el hívta őtet a' táborba> |harcz csatába hívta|; súlyosan meg sebesítettett; egy egész esztendeig <nyomta az> ágyban |feküdt>; maga nem írhatott, és <az Asszony> |ön| iránt leg kisebb tudósítást nem vett. Így kezdé<tt> az Asszonynak képe az ő lelkében meg gyengülni.> |önt felejteni| – A' halálosan meg sebesítettett Báro a' <z ütközet helyéről> |harcztérről| egy jó szívű, 's gazdag Nemes ember<nek> közel <lévő> jószágára vitetett, <és ennek> |kinek| egy szép Leánya volt. Az Ifjú a' Leánynak meg tettett, ritkán hagyta el <az ő> beteg ágyát, <atyafiságosan szolgált néki> |résztvevőleg ápolta őt|, könny|eket| <húllatásokat> ejtett érette, melyek észre vét<et>lenül nem maradtak. A' jótétemény és a' hála<datosság> volt, melly <ö>köztük azt a' szövetekezést <kötötte> |szközlél|, mellyet a' halál kevés holnap<ok> előtt fel bontott. [Javítások a törlések fölött beszúrva.]

⁶¹⁶ K: Így szenderedett ... kínozhassa [A K-ban nem szerepel.]

⁶¹⁷ K: Engem az eset az ő házához vezetett;

⁶¹⁸ Kp: <Akkor vezetett ... meg hitt.>

⁶¹⁹ Kf: hányszor nyomta <kezemet, belső szorongatások között> |szorítá aggodalmaiban|, bús szívére? Hányszor mondotta nékem panaszos hanggal: <Bosszút áll rajtam> Ez<en> Asszony<ság az én ártatlan> |boszúlja meg| Magdolnámát? |Hányszor monda mely igen szeretné önt feltalálni? [Javítások a törlések fölött és a lap alján beszúrva.]

⁶²⁰ K: végre

⁶²¹ függesztett [Sajtóhiba, em.]

Magdolnámról? – Ezek a' levelek énnállam még most is meg vagynak; ha tetszik, meg mutathatom.⁶²² – De nem is állott rajtam, hogy az Asszonynak hol-léttét ki tanulmány; a' Gondviselés ebben engemet mái napig meg gátolt⁶²³, mivel az Asszony iránt felségesb végzései voltak.⁶²⁴

MAGDOLNA

Az Úr engemet meg illetett, és ezt az illetődést az én szívem meg-győződés gyanánt terjeszti előmbe. De mitsoda vége legyen már ennek? Mi lesz belőlem?

PRÉDIKÁTOR

Azt ugyan a' Báró soha nem mondotta, mit akarna tselekedni, ha az Asszonyt fel találná. De az Asszonynak szenvedései elégtételt kívánnak, és én erre csak egyetlen egy módot tudok. – Nemes szívű Asszonyság! ha erőtlensége meg engedi, kövessen engemet. Az én kotsim már⁶²⁵ várakozik reánk – az út nem alkalmatlan, és a' kastély nem messze van.

MAGDOLNA

Én az Úrral mennék? Ebben a' rongyban lépjek elejébe?

PRÉDIKÁTOR

És miért nem?

MAGDOLNA

A' végre megyek-e hozzá, hogy ötet szemre-hányásokkal illessem?

PRÉDIKÁTOR

Áldott jó Lélek! – Tsak jőjjön az Asszony! A' házam mellett kell úgy is el mennünk, az én Húgom majd az Asszonynak egy tisztességes öltözet-ruhát fog adni.⁶²⁶

MAGDOLNA

És ott találom majd az én Ferentzemet is?

PRÉDIKÁTOR

Bizonyosan.

MAGDOLNA *(fel kelvén.)*

Isten neki! meg teszem én ezt a' keserű utat az én Ferentzem' kedvéért. Ő az egyetlen egy ág, mellyben még az én reménységeim virágzanak; a' többiek mind el hervadtak. – De, hol vagynak az én házi Gazdáim, hogy el-bútsúzzak tőlök, és hogy jóvoltyokat meg köszönnyem?

⁶²² K: Az ő sok ... mutathatom [A K-ban nem szerepel.]

⁶²³ gatolt [Sajtóhiba, em.]

⁶²⁴ Kp, f: <Hányszor átkozta ... végzései voltak.>

⁶²⁵ Kf: Azt ugyan a' Báró soha nem mondá, mit <akarna> tselekednék, ha <az Asszonyt> |önt| fel találná. De <az Asszonynak> |ön| szenvedései <elégtételt> |kárpótlást| kívánnak, és én erre csak egyetlen egy módot tudok. – <Nemes szívű Asszonyság!> Ha erőtlensége <meg> engedi, kövessen engemet. <Az én> kotsim <már> [Javítások a törlések fölött beszúrva.]

⁶²⁶ Kf: Csak jőjjön <az Asszony! A' házam> |Lakom| mellett kell úgy is el mennünk, <az én> Hugom majd <az Asszonynak egy> tisztességes öltözet|et|<ruhát> fog <adni.> |önnek adni.]

PRÉDIKÁTOR *(fel emeli az erszényt, az ajtóhoz megy, és kiált.)*
János Gazda!

NEGYEDIK JELENÉS.
*Az Elöbbeniek. Paraszt Feleségestől.*⁶²⁷

PARASZT
Hallom, hallom; itt vagyok!

ÖRZSE
Hála legyen a' jó Istennek! a' mi Betegünk már talponn is van. No, ezenn ugyan nagyon ör-
vendek.

PRÉDIKÁTOR
Én, kedves Atyámfiai! ezt a' jó Asszonyságot magamhoz veszem; tsak még is alkalmatossabb⁶²⁸
helye lessz nállam.

PARASZT
Igaz, igaz! minállunk nintsenek a' Vendégnek el-fogadására olly jó készületek.

ÖRZSE
Örömet adna az ember mindent; de mikor a' nélkül vagyunk, a' mi legjobb volna.

PRÉDIKÁTOR
Kigyelmetek mind meg tették azt, a' mit emberséges emberek meg tehetnek. Ezért a' jószívü-
ségért fogják ezt Kigyelmetek jutalom gyanánt.⁶²⁹ – *(Oda nyújtja a' Parasztnak az erszényt.)*

PARASZT *(Hüvelk-újjait a' két oldalára szögezi, újjáival a' mellyre-valóján játszik, a' pénzre néz
és a' fejét rázza.)*

PRÉDIKÁTOR
Nó, nem akarják Kigyelmetek⁶³⁰ el venni? – *(A' Paraszt-asszonynak nyújtja.)*

ÖRZSE *(A' köténnyé' pántlikájával játszik, félig el-fordúltt ortzával az erszényre néz, és a' fejét
rázza.)*

PRÉDIKÁTOR
Miért nem veszik el Kigyelmetek.

⁶²⁷ K: *4^{ik} Jelenés. Voltak. A' Paraszt Feleségestől.*

⁶²⁸ Kf: <tsak még is> alkalma<to>ssabb

⁶²⁹ Kf: Kegyelmetek <mind> meg tették <azt,> a' mit emberséges ember<ek meg> tehet<nek>. <Ezért a'
jószívűségért fogják ezt Kigyelmetek jutalom gyanánt.> |Ennek jutalmául vegyék ez erszényt!|
[Javítás a törlés fölött beszúrva.]

⁶³⁰ Kf: <kigyelmetek>

PARASZT

Tiszteletes Uram! ne vegye rossz néven, de az ilyen dolgot én magamnak meg nem fiztettem.

ÖRZSE (*Az égre tekintvén.*)

Meg fizetődik⁶³¹ az majd egyszer.

PRÉDIKÁTOR (*meg illetődvén, a' kezét az Asszony' vállára teszi.*)

Meg fizetődik⁶³², minden bizonnyal meg! Ezért a' jószívűségért áldgya meg az Úr⁶³³ Isten Kigyelmeitek!

MAGDOLNA

De az én köszönetemet talán tsak meg nem vetik Kigyelmektek?

PARASZT

Jól van, édes Asszonyom! jól.

ÖRZSE

Szívesen tselekedtük.

MAGDOLNA

Kivánom, hogy jó egészségben maradgyanak Kigyelmeitek. (*A' Paraszt és a' Felesége kezet adnak neki.*)

PARASZT

Fogadgy' Isten, édes Asszonyom! jobb egészséget az Úr Istentől az Asszonynak is!

ÖRZSE

És ha erre találna menni az Asszony, szóllyon be hozzánk másszor is.

MAGDOLNA (*Meg törli szemeit, s a' Prédikátor' karjába akasztja magát.*)⁶³⁴

PRÉDIKÁTOR

Az Úr⁶³⁵ Isten maradgyon Kigyelmeitekkel! ⁶³⁶

PARASZT (*A' sípkáját le wévén, és fejét meg hajtván.*)

Fogadgy' Isten! Tiszteletes Uram!

ÖRZSE

Köszönnyük az Úrnak látogatását.

⁶³¹ Kf: Meg fizettetik [Átírva.]

⁶³² Kf: fizettetik [Átírva.]

⁶³³ Kf: <az Úr>

⁶³⁴ K: (*Meg törli szemeit, s a' Prédikátor karjába fogódzik.*)

⁶³⁵ Kf: <Az Úr>

⁶³⁶ Kf: kigyelmeitekkel |el|

MIND A' KETTEN

Tekétsen bé az Úr hozzánk, ha nem sokára megint erre talál menni. *(El kísérik az ajtóig.)*

PARASZT *(Feleségének kezét nyújtván.)*

No, Örzse! mit gondolsz? hogy alszunk majd az éjjel?

ÖRZSE *(Kezet tsapván.⁶³⁷)*

Mint a' zsákok!⁶³⁸ *(El mennek.)*

ÖTÖDIK JELENÉS.⁶³⁹

Oberster (a' párna-széken ül, erőszakadtan sokféle szívbeli indulattjai miatt.) Ferentz, (előtte áll, ez keveset feléje hajolva, és az Attyának kezét két kézben tartván.)

OBERSTER

Igazán az ellenség előtt állottál tehát? puska-port szagoltál? – Fiam! eb volt a' lelkét! tsókolly meg! – Látod-e, a' fejemet merném fel tenni egy répáért, hogy tégedet, mint Vadligeti Ferentzet, az Atyád és az Anyád el kényeztettek volna; mint Bodnár Ferentz derék Legény lettél. – Igaz ugyan, hogy ez tenéked sok veretékébe telt; a' te ifjúságod rósákat nem hozott. – De semmi, Ferentz! majd másképp' lessz minden; ezentől jobb napjaid lesznek. Én tégedet legitimállak. – Úgy van, Ferentz! én legitimállak. Az egész Világ előtt Fiamnak és Örökösémnek esmérlek. – Mit mondasz hozzá?

FERENTZ

És az én Anyám?⁶⁴⁰

OBERSTER

Ő se nyomorogjon! Azt gondold talán, hogy a' te Atyád szegény Úr? – Tudod-e, hogy Vadliget az Országban egy a' legjobb jószágok közül való? És egy mértöldnyire innen Habfalva, egy kies Jóságatska fekszik; az is az enyim; Német-országban pedig az én Feleségem, az Isten nyúgosztallya! három nagy nemes üléseket hagyott.

FERENTZ

De az én Anyám?⁶⁴¹

OBERSTER

Szinte azt akarnám mondani: – az Anyád, a' hol tetszik, ott választhat magának Lakást. – Ha Német-országba nem akar menni, Habfalván maradhat. Ott egy szép házatskám vagyon, nem nagy, nem is kitsiny – egy igen gyönyörű kert, – egy pompás tekéntetű környék – rövideden

⁶³⁷ K: tsap

⁶³⁸ K: Mint az Ezzetes korsó! (El mennek)

Kp: <No Örzse ... zsákok!>

⁶³⁹ K: 5^{ik} Jelenés. *Egy Szoba a' Kastélyba.*

⁶⁴⁰ Kf: <És az én Anyám?> | De hát az anyám? | [Javítás a törlés mellett beszúrva.]

⁶⁴¹ Kf: De az <én> Anyám?

szóllván: kitsinyben⁶⁴² egy egész paraditsom. – Itt néki semmi baja ne légyen! Itt a' vidám Korosság egyengesse ki néki a' rántzokat mellyekkel ortzáját a' keserűségben töltött ifjúság meg borozdálta.⁶⁴³

FERENTZ

Mitsoda? (*vissza lépven.*)

OBERSTER

Úgy lessz, Fiam! ne kételkedgy rólla! Ez a' Helység Vadligettől nem messze van. – Reggel fel kelünk – eszünkbe jut, hogy édes Anyádat meg látogassuk – nossza tehát, meg nyergeltetünk magunknak egy pár paripát; és egy óra alatt – hopp, hopp! – nálla vagyunk.

FERENTZ

Úgy-e? És mitsoda név alatt lakjon⁶⁴⁴ ott az én Anyám?

OBERSTER (*meg ütközvén.*)

Hogyhogy?

FERENTZ

Mint Atyámnak Gazdasszonya, vagy mint Ágyassa?

OBERSTER

Esztelenke!

FERENTZ

Értem, kedves Atyám! értem. Én egy kevesé el megyek, és időt hagyok arra, hogy ezt a' gondolatját jól meg fontollya. – Tsak egyet szóllok előre, és ezen meg-másolhatatlan mondasomat esküvésemmel is petsételem!⁶⁴⁵ – Az én sorsom az édes Anyám sorsától el-választhatatlan. – Vadligeti Ferentz, és Vadligeti Magdolna; vagy pedig Bodnár Magdolna, és Bodnár Ferentz. (*El megy.*)

OBERSTER

Mi az ördögöt? Mit akar ő ezzel? – Tsak nem akarja talán, hogy az Anyát el vegyem? Lassan, Úrfi! lassan: te az Atyádnak törvényeket ne szabj! – Azt gondolám magamban, hogy, tudgya, melly helyesen tselekszem; jó kedvű vagyok, mint egy Király – nem rég hempelygetvén-le lelkiismeretemről egy nagy terhet, itt állok, 's ki pihenem magamat, 's amúgy igazán, és szívből friss lélekzetet akarok venni; – 's ihol! eszre sem veszem, a' mint ez a' Gyermekek egy követ hagyít lábam alá, 's azt akarja, hogy azonn újjólag át-botollyak.⁶⁴⁶ – De nem bánom, visgállyuk meg egy kevesé a' dolgot fontosabban. He! Barátom! Lelkiismeret! – Istennek hála,

⁶⁴² K: kitsinybe

⁶⁴³ Kf, p: <Itt a' vidám ... borozdálta.> [Az áthúzás utóbb pirossal érvénytelenítve.]

⁶⁴⁴ Kf: <Ugy-e?> És mitsoda név alatt lakjék

⁶⁴⁵ Kf: <és időt hagyok arra,> hogy ezt a' gondolatját jól meg fontollya. – Csak <egyét szóllok> |annyit kívánok| előre, <és ezen meg-másolhatatlan mondasomat esküvésemmel is petsételem!> |is mondani, hogy|

⁶⁴⁶ Kp: <Azt gondolám ... botollyak.> [Az áthúzás utóbb érvénytelenítve.]

megint jó barátoknak nevezhetjük egymást. Mit mondasz te hozzá? Hallgatsz? mitsoda? vagy morgasz még egy keveset?

HATODIK JELENÉS.
*Oberster. Prédikátor. (Az óldal-ajtón.)*⁶⁴⁷

OBERSTER

Szinte jókor érkezik az Úr! – Az én lelkiismeretem, és én, egy processusba keveredtünk; és az ilyen processusok az Úrnak fórumához tartoznak.

PRÉDIKÁTOR

Az igazság a lelkiismeret mellett áll.

OBERSTER

Hó, hó! Biró Uram! ne legyen olly részre-hajló. Hiszen még nem is tudgya, miről van a beszéd.

PRÉDIKÁTOR

A lelkiismeret mindenkor igazat mond; mert egyébaránt meg sem szállamlík, hanem ha igazsága van.

OBERSTER

Úgy-e? De én még azt sem tudom, ha száll-e, vagy hallgat. Egy Prédikátornak az ilyen állapotokban vékonyabb füle van, mint nekünk. Figyelmezzon az Úr egy kevesé. A status causæ két szóval, ime! itt vagyon. Én a Fiamat fel találtam. – *(A' vállát ütven a Prédikátornak.)* Prédikátor Uram! egy derék és szeretetre méltó Gyermekek! tüzes, mint a Frantzia; büszke, mint az Anglus, nagy⁶⁴⁸ szívű, mint a Magyar! Erről most elég! – Én ötlet legitimálni akarom. – Nem jól tselekszem-e?

PRÉDIKÁTOR

Jól, helyesen.

OBERSTER

Az ő Anyja pedig úri módon és vígan töltse el korosabb napjait. – Habfálvát néki ajándékozom, ott el lakhatik. Tetszése szerint rendellyen el benne mindent; élledgyen fel az ő Fiában, ifjadgyon meg Onokáiban. – Nem jól tselekszem-e?

PRÉDIKÁTOR

Nem!

OBERSTER *(meg ütközvén.)*

Nem-e? – 's mit tselekedgyek tehát?

⁶⁴⁷ K: 6^{ik} Jelenés. Volt. Prédikátor az oldal ajtónn.

⁶⁴⁸ Kp: <nagy> |jól| [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

PRÉDIKÁTOR

Vegye el az Úr⁶⁴⁹ feleségül.

OBERSTER

No bizony, még el is vegyem.

PRÉDIKÁTOR

Báró Vadligeti egy olyan Férjfiú, a⁶⁵⁰ ki elegendő ok nélkül semmit sem tselekszik. Én, mint lelkiismeretének Ügyésze, itt állok, és okait várom. Majd azután el mondom az enyimeket is.

OBERSTER

De mi az ördögöt gondol az Úr? hiszen egy Kóldús-asszonyt tsak⁶⁵¹ el nem vehetek.

PRÉDIKÁTOR (*pauza után.*)

'S ebből állanak az Úrnak valamennyi⁶⁵² okai?

OBERSTER (*el-gondolkodva.*)

Nem, nem szinte – van még több is – még sokkal több –

PRÉDIKÁTOR

Szabad-e azokat tudnom?

OBERSTER (*még is gondolkodva, s nem tudván, mit felellyen.*)

Én – fő nemes ember vagyok –

PRÉDIKÁTOR

Tovább!

OBERSTER

Az Emberek újjal mutatnának reám⁶⁵³ –

PRÉDIKÁTOR

Tovább!

OBERSTER

Az Atyámfiai fél vállról néznének engemet. –

PRÉDIKÁTOR

Tovább!

⁶⁴⁹ Kf: <el az Úr>

⁶⁵⁰ K: egy olly<an> Férfi<ú, a'>

⁶⁵¹ tsal [Sajtóhiba, em.]

⁶⁵² Kf: <az Úrnak valamennyi> |minden| [Javítás a törlés fölött besúrvva.]

⁶⁵³ K: OBERSTER Az Emberek újjal mutatnának reám [A K-ban nem szerepel.]

OBERSTER

És – és – (*igen hevesen*) Az ebszülettét! én – én már többet nem tudok.

PRÉDIKÁTOR

Így tehát a' sor már énrajtam vagyok. De minekelötte szóllyak, egy pár kérdésem van az Urhoz. – Adott-e Magdolna, vagy Koketteria, vagy szerelmes könnyű-szívűség által, okot arra, hogy el-tsábítására az Úr egy plánomot tsinállyon?⁶⁵⁴

OBERSTER

Nem, az nem igaz! Ő mindenkor tisztaság-szerető, 's jó erkölcsű Leány volt.

PRÉDIKÁTOR

Fáradságába telt-e az Úrnak, az ő erkölcsén való győzelem?⁶⁵⁵

OBERSTER (*rövideden*)

Igen is.

PRÉDIKÁTOR

Meg ígérte-e néki az Úr a' házasságot?⁶⁵⁶

OBERSTER (*meg akad.*)

PRÉDIKÁTOR (*fontosabb hanggal.*)

Meg ígérte-e néki az Úr a' házasságot?⁶⁵⁷

OBERSTER

Meg⁶⁵⁸.

PRÉDIKÁTOR

Igéreténél az Istent hívta bizonyságúl?

OBERSTER

Azt.

PRÉDIKÁTOR

És zálogúl a'⁶⁵⁹ betsületét adta?

⁶⁵⁴ Kf: Így tehát a' sor már <én> rajtam va<gyo>n. De minekelötte szóllok, egy pár kérdésem van az <Urhoz.> – Adott e' Magdolna, vagy <Koketteria, vagy szerelmes> |?| könnyelműség által |arra|, okot <arra,> hogy el tsábítására <az Ur egy plánomot tsinállyon?> |ön tervet készítsen?| [[Javítások a törlések fölött beszúrva.]

⁶⁵⁵ Kf: <az Úrnak, az ő erkölcsén való győzelem> |önnek a' diadal melyet erény fölött nyert?| [[Javítás a törlés fölött beszúrva.]

⁶⁵⁶ Kf: <Meg> Igérte e néki <az Ur a'> házasságot? –

⁶⁵⁷ Kf: <Meg> Igérte e néki <az Ur a'> házasságot? –

⁶⁵⁸ Kf: <Meg> |Igen.|

⁶⁵⁹ Kf: <a'>

PRÉDIKÁTOR

Így tehát, Báro Uram! az Isten volt a' bizonyosság, a' ki az Urat akkorában látta, és most is látta! A' zálog a' betsülette volt, melyet az Úrnak vissza kell váltani, ha valóságos Nemes-ember. Itt állok én az Úr előtt, teli az én szép hivatalomnak méltóságával. Szabad énnékem az Úrral úgy beszélni, mint legalábbvaló Jobbágával beszélnem kellene. Az én kötelességem ezt hozza magával; és kötelességemet bé akarom én tellyesíteni, még ha ez által az Úrnak barátságát el veszteném is. – Ha az Úr, mint vidám és könnyen-gondolkodó Ifjú, a' ki tsak a' jelenvaló szempillantásnak él, egy ártatlan Leányt el tsábított, a' nélkül, hogy az ilyen tsábításnak következeit meg gondolta volna; ha korosabb esztendeiben az efféle hibás lépését meg bánta, és, a' mit abból helyre hozhatott, helyre hozott: óh! akkor az Úrban kiki egy olyan Férfiút betsül, a' ki a Derekas-szívűeknek tiszteletét meg érdemli. – De hogyha egy bújá Ifjú, gonosz keleptzék által, egy ártatlan Teremtést a' nyomorúságba ejtett; ha egy jó Leánynak erkölcsét és szerentséjét semmivé tette, hogy egy szempillantásig tartó rendetlen kívánságát meg elégtsse; ha bújá részegségében saját betsületét zálogul adta, és jó lelkiesméretét egy baromi kívánságnak fel áldozta; és ha elvégre azt hiteti el magával, hogy ezekért egy marok-arannyal, melyet a' Sors-tól vett, úntig eleget tehet: óh! akkor ugyan meg nem érdemli⁶⁶⁰ – Botsásson meg Báro Uram! az én hevességemnek; ez talán az igazságnak ártalmára is lehetne, jóllehet ebben az esetben igen természetes volna. – Óh! tí régi Vitéz-századok! valamennyi jó erköltseiteket, egész egyenes-szívűségteket, és az asszonyi Nemnek tisztaságához való egész tiszteleteteket, mind el vittétek magatokkal a' sírba! tsak a' legrosszabbik részt, a' titulaturát, és a' duellumot hagyátok meg nekünk magatok után! Az ártatlanságon való győzelem a' mostani esztendőkbén bajnoki tselekedetnek tartatik, mellyel a' Tsábító egy pohár-bor mellett ditsekedni szokott; míg az alatt a' szegény el-tsábított Személy könyhúllatásokkal föröszi ortzáját, betsülettének Gyilkossa ellen átkokra fakad, méhében a' gyermekét; szívében pedig az ennek meg öléséről való szörnyű⁶⁶¹

⁶⁶⁰ Kf: Így tehát, Báro Uram! az Isten volt <a> bizonyosság, a' ki az Urat <akkorában> látta, és most is látja! A' zálog <a> betsülette volt, melyet az Urnak vissza kell váltani, ha valóságos Nemes-ember. <Itt állok én az Úr előtt, teli az én szép hivatalomnak méltóságával.> |En hivatalom méltóságában állok ön előtt.| Szabad <énnékem az Úrral> |Önnel| úgy beszéllenem, mint leg<alábbvaló> |<alacsonyabb>^a| Jobbágával <beszélnem kellene.> <<Az én> kötelességem ezt hozza magával; és kötelességemet bé akarom én tellyesíteni, még |akkoris| ha ez által <az Urnak> |ön| barátságát <el> veszteném |el|.> – Ha az Ur, mint vidám és könnyen gondolkodó Ifjú, a' ki tsak a' jelen<való szem>pillanatnak él, egy ártatlan Leányt el tsábított, a' nélkül, hogy az ilyen<en> tsábításnak következeit meg gondolta volna; ha korosabb esztendeiben az <efféle hibás lépését> |?| meg bánta, <és, a' mit abból helyre hozhatott, helyre hozott: Oh!> |jóvátön| akkor az Úrban kiki <egy> olly<an> Férfiút betsül, <a> ki a <Derekas> |nemes| szívűek<nek> tiszteletét meg érdemli. – De <hogy>ha egy bújá Ifju, <gonosz keleptzék által,> egy ártatlan teremtést <a> nyomorúságba ejtett; <ha egy jó Leánynak> erkölcsét és szerentséjét semmivé tette, hogy egy szempillantatyni <tartó rendetlen> |bújá| kívánságát kielégítsse; ha bújá részegségében saját betsületét zálogul adta, és jó lelki esmérétét egy baromi kívánságnak fel áldozta; és <ha elvégre> azt hiteti el magával, hogy ezekért egy marok arannyal, melyet a' sorsból vett, until eleget tehet: Oh! Akkor <ugyan meg nem érdemli> |megvetésre méltó| – [Javítások a törlések fölött beszúrva. A lap teteje hiányos, az odaírt beszúrások nem olvashatók.]

^a Kp: leg<alacsonyabb> |szegényebb| [Javítás a törlés alatt beszúrva.]

⁶⁶¹ szörnyű [Sajtóhiba, em.]

gondolatot viseli.⁶⁶² – Még egyszer Báró Uram!⁶⁶³ ígéretének tartozik az Úr meg felelni, még ha országoló Fejedelem volna is! – A' Fejedelmet az ilyen kötelességtől az Ország ugyan fel szabadíthatja, – de az ő lelkiesmérete soha sem.⁶⁶⁴ Adgyon az Úr az Istennek hálát, hogy saját hatalmában áll, legdrágább kintsét, lelkiesméretének nyugodalmát, illy ótsó áron meg venni. – Amaz el-tökéllés, hogy az Úr Magdolnát el veszi, még nem is érdem: mivel ez a' házasság az Úrnak szerentséjét ki-mondhatatlanul meg nagyobbítja.⁶⁶⁵ Kár, hogy fáradságába,⁶⁶⁶ vagy akármiféle nagy áldozatába nem telik; kár, hogy e' házasság miatt az Úrnak egész jószága kotzkán nem áll! Még akkor is egész Világ előtt méltán fel kiálthatna az Úr: Én Magdolnát el veszem: nem helyesen tselekszem-e? De most mikor Magdolna egy drága jegy-kintset hoz magával; nagyobb, mint akármely Hertzegasszony hozhatna, az Úr' lelkiesméretének nyugodalmát, és egy szeretetre-méltó Fiút, most az Úrnak azt kell fel kiáltani: Barátim! örüllyetek az én⁶⁶⁷ szerentsémnek! én Magdolnát el veszem!

OBERSTER (*a' ki nagy nyughatatlansággal és belső indulattal, már fel's alá járván, már meg állván, már bosszonkodást, már illetődést mutat; minekutánna magát a' Prédikátor ki beszéllette, nyílt karjaival reá rohan, mellyéhez szorította, és azt mondgya.*)

Barátom! örülly az én szerentsémnek! én Magdolnát el veszem.

PRÉDIKÁTOR (*viszontag meg ölelvén ötet.*)

Örülök rajta tiszta szíveimből.

OBERSTER

De hol vagyon? Hiszen az Úr ötet fel találta, úgy-e? beszéllett is véle?

PRÉDIKÁTOR

Az ő régi szobájában vagyon. Hogy a' házi⁶⁶⁸ Tselédeknek okot ne adgyak a' beszédre, a' kertenn által vezettem ide.

OBERSTER

Jól vagyon! – Prédikátor Uram! ma menyezőt tartunk! Még ma estve adgyon az Úr mireánk áldást.

⁶⁶² Kp: <Óh! ti régi ... viseli.> [Az áthúzás fekete tintával, és ceruzával utóbb érvénytelenítve. A lapszé-
li ceruzás feljegyzés pirossal áthúzva: „nem marad”.]

⁶⁶³ Kp: <Botsásson meg ... Báró Uram.> [Az áthúzott rész mellett piros ceruzával írt feljegyzés: „nem”.]

⁶⁶⁴ Kf: ígéretének |tehát| tartozik <az Úr> meg felelni, <még ha Országoló> Fejedelem volna is! –
A' Fejedelmet az ilyen kötelességtől az Ország ugyan fel szabadíthatja, – de <az ő> lelkiesmérete
soha sem.

⁶⁶⁵ Kc,p: <Adgyon az Úr ... meg nagyobbítja.> [Az áthúzás utóbb pirossal érvénytelenítve.]

⁶⁶⁶ Kp: <Fejedelem ... fáradságabann,>

⁶⁶⁷ Kf: <vagy> |És ha bár| akármiféle nagy áldozatába^a **telnek** <telik; kár, hogy> |ha| e' házasság miatt
az Úrnak egész jószága kotzkán <nem> áll|ana|! Még akkor is egész Világ előtt méltán fel kiált-
hatna az Úr: Én Magdolnát el veszem: nem helyesenn tselekszem e'? De most mikor Magdolna egy
drága jegy <kintset> |ajándékot| hoz magával; nagyobb, mint akármely Hertzeg Asszony hozhat-
na, az Úr' lelki esmérétének nyug<od>almát, és egy szeretetre méltó Fiút, most az Úrnak azt kell fel
kiáltani: Barátim! Örüllyetek <az én> [Javítások a törlések fölött beszurva.]

^a Kp: áldozatába [Átírva.]

⁶⁶⁸ Kf: van<gyon.> Hogy <a' házi>

PRÉDIKÁTOR

Ne olly hamar, kérem, Oberster Uram! ne olly alattomban, ne olly lopva! Az egész Helység tanú-bizonysága volt Magdolna' gyalázattyának; legyen tehát tanú-bizonysága az ő helyre-állított betsülettyének is. Három vasárnap egymás utánn ki hirdetem ezt a' házasságot a' predikáló székéből. Meg nyugszik-e az Úr rajta?⁶⁶⁹

OBERSTER

Nem bánom!

PRÉDIKÁTOR

Azutánn egy örvendetes menyegzőt tartunk, és ezt az egész Helység véllünk egygyütt nyilvánvaló örömmel ünnepegye. Tetszik-e az Úrnak javallásom?⁶⁷⁰

OBERSTER

Tetszik.

PRÉDIKÁTOR

A' processusnak már tehát vége⁶⁷¹ van. Tsendes-e az Úrnak lelkiismerete?

OBERSTER

Még tsak meg sem mottszan! Tsak már az első egybejövetelenn által estem volna! – Ugy szígyenlem magamat első tekintetétől, mint a' Tolvaj, mikor azt a' Személyt, kit meg lopott, elejébe állítyák.

PRÉDIKÁTOR

Nyúgodgyon meg az Úr! Magdolnának szíve a' Bíró, a' ki előtt az Úr állani fog.

OBERSTER

Azutánn pedig – mert minek tagadnám? az előítéletek is szinte olyanok, mint a' régen bégyógyúlytt sebek: mikor az idő változik, szurdallyák az embert. – Én – én igazán mondom – szígyenlem ezeket – a' Leányom előtt – a' Gróf előtt – az én Tselédeim előtt meg vallani⁶⁷². – Azt akarnám, hogy már mindennek vége volna! Magdolnát pedig nem akarom előbb látni – az örömmek nem adhatom előbb által egészen magamat – míg mind ezeknek vége nints. – Hé! Jantsi! (*az Inas bé lép.*) Hol van a' Leányom és a' Gróf?

INAS

Az ebédő szobában.

⁶⁶⁹ Kf: Ne olly hamar, kérem, **Ezredes** Uram! Ne olly <alattomban> |titkon|, ne olly lopva! Az egész Helység tanú-bizonysága volt Magdolna' gyalázat<ty>ának; legyen tehát tanú-bizonysága <az ő helyre állított> betsülettyének is. <Három> |helyre állításának is, három| Vasárnap egymás utánn ki hirdetem <ezt a'> házasság<ot> a' < predikáló> |szónok| székéből. Meg nyugszik e' <az Ur> rajta?

⁶⁷⁰ nyilvános örömmel ünnepegye. Tettzik e' <az Urnak javallásom?> |ez önnek|

⁶⁷¹ vege [Sajtóhiba, em.]

⁶⁷² Kp: <A' processusnak ... meg vallani>

OBERSTER

Hídd őket ide. – (*Az Inas el megy.*) Maradgyon az Úr nállam, hogy engemet az a' Majom, az ő frantzia tekintetével, meg ne háborítsson. Én őnéki az én gondolatimat rövideden meg mondom; és ha esze van, a' szürkéket bé fogattya, 's valamennyi pomáda-berbentzéivel együtt el megy pokolba.

HETEDIK JELENÉS.

*Az Elöbbeniek, Rosália. Gróf.*⁶⁷³

GRÓF

Nous voila á vos Ordres, mon Colonel! Mí egy delicieuse⁶⁷⁴ Promenadet tsináltunk. Vadliget egy földi Paraditsom, és egy Évája van, melly hasonlít arra az Annyára minden embereknek. Tsak egy Ádám manquírozik, a' ki, mint a' mythologia taníttya, az ő kezéből a' halálnak almáját belső ragadtatással el vegye; és – ez is fel találtatott; ez az Ádám fel találtatott!

OBERSTER

Kitsoda? Ferentz, Ferentz találtatott fel, nem az Ádám.

GRÓF

Ferentz? kitsoda ez a' Ferentz?

OBERSTER

Az én Fiam! az én egyetlen egy Fiam!

GRÓF

Comment?⁶⁷⁵ Az Úrnak a' Fia? – Mon Pere nékem azt mondotta, hogy az Úrnak van tsak egy Leánya.

OBERSTER

A' Pere azt nem tudhatta; mert magam is tsak egynéhány szempillantások előtt tudtam meg.

GRÓF

Vous parlez des Enigmes!⁶⁷⁶

OBERSTER

Rövideden! amaz Ifjú, a' ki ma az Ország' úttján r'ánk rohant – tudgya az Úr, mikor olly sebessen el szaladt?

⁶⁷³ K: 7^{ik} Jelenés. *Voltak. Rozália. Gróf.*

⁶⁷⁴ Kc: No<us> voila <á vos Ordres,> mon Colonel! Mi egy deliciós<use>

⁶⁷⁵ Kc: *Commat* [Átírva.]

⁶⁷⁶ Kf: <Vous parlez des Enigmes!> |Vu parle dezenigm| [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

GRÓF

Van még rólla egy confuse⁶⁷⁷ emlékezetem: tsak tovább!

OBERSTER

Ezen ifjú az én Fiam!

GRÓF

Azon Ifjú? – de miképp’ lehetséges ez? – hogy higgyük?

OBERSTER

No’s – ő – (*titkon a’ Prédikátorhoz.*) Prédikátor Uram! igaz lelkemre mondom, e’ Majom előtt szígyenlem magaat.

PRÉDIKÁTOR

Egy⁶⁷⁸ Férjfú, mint az Úr, egy fél ember előtt.

OBERSTER (*fenn szóval.*)

Ő az én Fiam a’ bal óldalamról. De az semmit sem tesz. Egy vagy két hét múlva el veszem az Annyát, és a’ ki e’ miatt az órrát fintoríttya, ki tekerem a’ nyakát. – Úgy van, úgy, Rósi! ha a’ nagy szemedet még egyszer annyira fel nyitod is, – néked Bátyád van.

ROSÁLIA (*Örömmel.*)

Nem tréfál Uram Atyám? El higgyem-e?

GRÓF

És az ő Annya? – hogy nevezi magát? esméretes Famíliából való-e?

OBERSTER

Az Annya – – Prédikátor Uram! ezt az Úr mondgya meg néki!

PRÉDIKÁTOR

Egy⁶⁷⁹ Köldús-asszony!

GRÓF (*mosolyogva*)

Vous badinez!⁶⁸⁰

PRÉDIKÁTOR

Ha szinte a’ nevét akarja az Úr tudni,⁶⁸¹ Bodnár Magdolna.

⁶⁷⁷ Kf: confus<e>

⁶⁷⁸ Kf: **Oly** [Átírva.]

⁶⁷⁹ Kf: <Egy>

⁶⁸⁰ Kf: Vou<s> badine<z>

⁶⁸¹ Kf: <Ha szinte a’> nev<et akarja az Úr tudni,>

GRÓF

Bodnári? Ezt a' Familiát nem esmérem.

OBERSTER

Ő a' betsületes Embereknek a' Familiájából való; és ez a' Familia mennykő mód kitsiny.

GRÓF

Így ez tehát egy Mesalliance?

PRÉDIKÁTOR

A' nagy-szívűség és a' derekasság szövetséget köt a' szeretettel és a' hívséggel. Ezt az Úr nevezze bár, ha tetszik, Mésalliancenak.⁶⁸²

GRÓF

Meg kell vallani; szükséges, hogy az ember Oedipus legyen, ezeket a' titkokat meg fejteni. Un fils naturel? á la bonne heure, mon Colonel⁶⁸³! nekem is van kettő. Vannak az embernek Momennyai, a' hol az Instinctus ötet vezeti egy szép konyha-leányhoz – ez minden nap arrivirozik!⁶⁸⁴ De Istenem! az ilyen gyermekekkel nem sokat teszünk; egy mesterségre meg tanítattjuk, és így kész emberek lesznek. Az enyimek mind a' ketten Friseurek legyenek.

OBERSTER

Az enyim pedig nemes ember legyen, Örökösse Vadligetnek és Habfalvának.

GRÓF

Me voila stupéfait! – Kisasszony! én a' dolgát plaidirozom – Azonn a' pointon vagynak, hogy a' Kisasszonyt ecrazirozzák.

ROSÁLIA

Kérem az Urat, ne fárassza magát!

GRÓF

La fille unique! L'unique heritière!

ROSÁLIA

Il me reste l'amour de mon pere!

OBERSTER

Bravó, Rósi! jösz't ide egy tsókra! (*Rosália a' karjai közé szalad.*) Gróf Uram! engemet az Úr nagyon le kötelez, ha minket egy szempillantásig magunkat hágy: itt egygy olyan jelenés lehet végbe, mellynél sem nevetni, sem fütyülni nem lehet.

⁶⁸² Kf: A' <nagy> |nemes| szívűség <és a' derekasság> szövetséget köt a' szeretettel és a' hívséggel. Ezt <az Ur> nevezze bár, ha |Nagysádnak| tetszik, Mesalliancénak

⁶⁸³ Kc: <á la bonne beure, mon Colonel> | a la bonör Mon Colonel!| [Javítás a törlés fölött beszúrva.]

⁶⁸⁴ Kp: <Vannak az embernek ... arrivirozik!>

GRÓF

De tout mon Coeur! ha nem hibázok, clair de lune van – és így meg engedi az Úr, hogy még ezen estve a' városba retournirozzak.

OBERSTER

Tetszése szerint.

GRÓF

A drie vrai⁶⁸⁵ mon Colonel! én nem jöttem, nékem keresni egy Voleurt de grand Chemin Sógoromnak, és egy Gueufet⁶⁸⁶ napamnak. (*Ki-szökdösvén.*) Henri! Henri!

NYOLTZADIK JELENÉS.

*Az Elöbbeniek. a' Gróf nélkül.*⁶⁸⁷

OBERSTER (*Rosália*⁶⁸⁸ még is karjai között tartván.)

Há! így már szabadabban vehetek lélekzetet! – Most egy-két szót hozzád, édes Leányom! – A' te Atyád húsz esztendő előtt egy balgatagságot követett el – egy szegény Leányt el tsábitott, és egy fiút nemzett, a' ki a' mai napig az egyik nyomorúságról a' másakra idestova tévelygett. Az egész dolog úgy feküdt szívemen, mint egy malom-kő. Emlékezel még azokról a' szomorú estvékről, mikor a' pipámmal a' kar-székből ültem, magamban el bámúltam, 's nem hallottam, mikor hozzám szólottál, nem mosolyogtam, mikor engemet ápolgattál: akkor lelkiismeretem ostorozott, akkor éreztem azt magamban, hogy valamennyi gazdagságaim, véled eggyütt, édes Gyermekem! ki nem pótolhattyák énbennem a' betsületes embernek belső nyugodalmát.⁶⁸⁹ Most, ime! meg találtam őket – az Asszonyt a' Fiammal eggyütt, és ez (*a' Prédikátorra mutatván*) azután pedig az⁶⁹⁰ is (*a' szívére mutatván*) abban a' vélekedésben vagynak, hogy kötelesség, őket nyilvánvalóképpen Feleségemnek és Fiamnak esmérni. – Mit mondasz hozzá?

ROSÁLIA (*Hozzá tsatolván magát.*)

És ezt még az én Atyám kérdezheti?

OBERSTER

Nem fog-e tenéked a' te veszteséged fohászzkodásokat okozni, ha Atyád ez által nyugodalmát meg nyeri?

ROSÁLIA

Mitsoda veszteség?

⁶⁸⁵ Kc: <A drie vrai>

⁶⁸⁶ Kf: <Gueufet> |<Koldusasszonyt>|
Kc: |Suset|

⁶⁸⁷ K: 8^{ik} Jelenés. Voltak a' Grófné nélkül.

⁶⁸⁸ K: Rozit

⁶⁸⁹ Kp: <Az egész dolog ... nyugodalmát>

⁶⁹⁰ K: ez

OBERSTER

Te voltál egyetlen eggy Örökösöm.

ROSÁLIA (*érzékeny pirongatással.*)

Óh! édes Uram Atyám!

OBERSTER

Két jószágot vesztel.⁶⁹¹

ROSÁLIA

Ezt nékem az én Bátyám' szeretete pótollya ki.

OBERSTER

És az enyim! (*hevesen a' mellébe szorítva*)

PRÉDIKÁTOR (*félre fordulván*⁶⁹²)

Óh! miért nem az enyim is?⁶⁹³

OBERSTER

Prédikátor Uram! Az *eggyik*⁶⁹⁴ elő-ítéleten való győzedelmemet az Úrnak köszönöm; egy *másik*⁶⁹⁵ előítéleten vett-győzedelmemet pedig önnön magamnak. Eggy olyan Férjfiú⁶⁹⁶, mint az Ur, a' jó erkölcsnek Tanítója egyszersmind és példája, elsőnek teszi papi rendgyét a' Világon. Ha hivatalbéli Társai az Úrhoz mindnyájan hasonlítanak, akkor a' Kereszténység valóban szerentsés volna. Az Úr egy nemes szívű ember – én pedig tsak nemes ember vagyok. És ha talán készülő félben volnék arra, hogy több legyek, az Úrnak köszönöm.⁶⁹⁷ – Én az Úrnak nagy adóssa vagyok.⁶⁹⁸ – Rósi! nem akarnál-e helyettem meg fizetni?

ROSÁLIA (*Egy szempillantásig kétségesen az Attyára néz. Az Attya Rosáliának*⁶⁹⁹ *kezét el eresztí, 's egyszersmind a' Prédikátor felé kanyarítja. Rosália*⁷⁰⁰ *oda szalad, és a' Prédikátor' nyakába tzipmelkedik*⁷⁰¹.)

PRÉDIKÁTOR (*Felette meg lépve.*)

Istenem! – Nagyságos Uram! –

⁶⁹¹ Kc: vesztesz |el|

⁶⁹² fordulván [Sajtóhiba, em.]

⁶⁹³ Kp: <Most egy két ... enyim is>

⁶⁹⁴ K: [A K-ban a szó nincs kiemelve.]

⁶⁹⁵ K: [A K-ban a szó nincs kiemelve.]

⁶⁹⁶ K: Férjfiú

⁶⁹⁷ K: több legyek, <az vagyok> |azt az urnak köszönöm| [[Javítás a törlés fölött besúrva.]

⁶⁹⁸ K: Én az Úrnak nagy adóssa vagyok. [A K-ban nem szerepel.]

⁶⁹⁹ K: Rozinak

⁷⁰⁰ K: Rozi

⁷⁰¹ K: tzipmeszkedik

OBERSTER

Egy szót se többet!⁷⁰²

ROSÁLIA

Egy szót se többet! Hiszen tudom én, hogy az Úr engemet szeret!

PRÉDIKÁTOR (*Ki fejt magát karjai közül. Könyübe⁷⁰³ borúlnak szemei. – Beszélni akar, – s nem szállhat. – Az Obersterhez megy, meg fogja kezét, s meg akarja tsókolni. Az Oberster kezét el vonnya, s meg öleli ötét⁷⁰⁴.*)

ROSÁLIA

Ah! melly könnyű a' szívem!

OBERSTER (*A' Prédikátor öléből ki fejtven magát.*)

Haggyatok békét! – Igaz lelkekre mondom⁷⁰⁵, most töstént el ordítom magamat.⁷⁰⁶ – Haggyatok egy kevesé! tsak hogy egy szempillantásig magamhoz jöhessek – Még egy jelenés várakozik reám, melly szívemet még ennél is erősebben meg ragadgya. – No, édes Fiam! kevés szempillantások múlva vége van mindennek, és már az alkonyodó Napnak utolsó sugárja, egyg olyan Férjfiúra⁷⁰⁷ fog énbennem onnan le tekinteni, a' ki magát az egész Természetnek országában legszerentsébb alkotmányak tartya!⁷⁰⁸ – Hol van az én Mantzim?

PRÉDIKÁTOR

Ide vezetem töstént.

OBERSTER

Még egy keveset! – olly szorongatásim vagynak – olly tsúdálatosan vagyok, hogy ki nem mondhatom. – Tsak még egy szempillantásig, hadd szedgyem öszve magamat. (*Fel s alá jár, nehezen vesz lélekzetet, egynehányszor a' szobának az ajtajára tekint.*) Ott fog ki jönni – az volt az Anyámnak háló szobája – onnan láttam ötet sokszor ki jönni. – gyönyörködtem ártatlan mosolygásában. – Miként visellyem most el az ő komor, az ő büntető tekintetét! – Az én⁷⁰⁹ Ferentzem esedezzen⁷¹⁰ ér'ttem. – Hol az én Ferentzem? – Hé, Jántsi? hallod-e? (*Az Inas bé⁷¹¹ lép.*) Hol van a' Fiam?

INAS

A' szobájában.

⁷⁰² Kp, c: <Egy szót se többet>

⁷⁰³ K: könnybe

⁷⁰⁴ K: őket

⁷⁰⁵ Kc: <Igaz lelkekre mondom>

⁷⁰⁶ K: most töstént el orítom magam [A K-ban nem szerepel.]

⁷⁰⁷ K: Férjfiúra

⁷⁰⁸ Kp: <No, édes Fiam ... tartja>

⁷⁰⁹ **Azén** [Sajtóhiba, em.]

⁷¹⁰ Kp: esedezték [Átírva.]

⁷¹¹ **Inasbé** [Sajtóhiba, em.]

OBERSTER

Hadd, jöjjön ide! ⁷¹²– (*A' Prédikátorhoz.*) No, most már nem bánom; óh! mely erősen dobog a' szívem – tsak hamar, hamar, vezesse az Úr ide! – (*A' Préd. az oldal-ajtón ki megy. – Az Oberster szinte arra az ajtóra fordúlva' de egynéhány lépésnyire távulabb, meg áll, Ortzájának valamennyi inatskái mozgásban vagynak.*)

KILENTZEDIK JELENÉS.

Az Előbbienek. Magdolna. Prédikátor. ⁷¹³

OBERSTER (*Minden szó nélkül Magdolnának karjai közé*⁷¹⁴ *rohan.*)

MAGDOLNA (*Az Oberster' karjai között fél ájulásba esik. A' Prédikátor széket tesz neki.*)

OBERSTER (*Az egyik térgyén állván, egyik karjával által öleli, másik kezében pedig Magdolnának kezét tartja.*)

Magdolna! esméred-e még az én szavamat?

MAGDOLNA (*érzékenyen és gyengén.*)

Vadligeti! –

FERENTZ (*Bé rohan*⁷¹⁵.)

Az Anyámnak a' szava! – Há! az Anyám, az⁷¹⁶ Atyám! – (*A' másik részén, az Anya előtt térgyre esik, mind a' kettőre oda borúl. – A' Prédikátor hálát adván, az égre tekint. – Rosália*⁷¹⁷, a' Prédikátor' karjából tsüggvén, könyhúllatásait törli. – *Az alatt.*)

OBERSTER

Meg botsátol-e nékem?

MAGDOLNA (*Reá borulván.*)

Meg botsátok.

A' Kárpit le folyik. ⁷¹⁸

Imprimatur.

Budae, 9. Aug.

1791.

Michael Hübner,

Reg. Libr. Censor. m. p.

⁷¹² K: Hadd jöjjön ide! (*Inas el*)

⁷¹³ K: ^{9^{ik}} Jelenés. *Az előbbiek. Magdolna, Prédikátor.*

⁷¹⁴ *közé* [Sajtóhiba, em.]

⁷¹⁵ *rohan* [Sajtóhiba, em.]

⁷¹⁶ Kf: <Az> Anyám<nak a'> szava! – <Há! az Anyám, az>

⁷¹⁷ K: Rozi

⁷¹⁸ K: VÉGE.

A' LE-BILINTSEZETT PROMÉTHEUS

Egy régi Görög dramatikus
Poétából.

BUDÁN,
Landerer Katalin' Özvegy' betőivel.
1792.

A' Poéta, a' Nézőjátékos, és a' Musikus az Országban sokkal fontosabb személyek, hogysen az ember vélné! Az ő kezeikben vagynak a' Lelkeknek munkálkodásra ébresztő inai, mellyeket semmiféle Törvénykönyv, semmiféle Monarcha-tekéntet mozgásba nem hozhat.

*Schlosser
Schröderhez írtt Levelében.*

A'
le-bilintsezett
PROMÉTHEUS.

Egy régi Drama Aeschylusból.

A' JÁTÉK' FOGLALATTYA.

Minekutánna Prométheus Jupiter' tüzének valamely kevés részét el lopta, és azzal a' vadságban élő Embereket meg ajándékozta volna, hogy annak segedelme által külömbféle mesterségeket lelven, pallérozottabb állapotra juthassanak; Jupiter haragra gerjedvén, és Prométheus' jó tanátssát, mellyel őnéki Krónos, avagy Szátarnus, atya ellen a' győzedelmet meg szerezte, el felejtvén, által adta őtet az Erőnek és a' Hatalomnak, hogy Vulkánus által egy magos kősziklára kováltsoltassák.

Ez meg lévén, meg látogattyák őtet a' Tengeri Nimfák, és azután maga is az öreg Ótzeanus, a' ki magát még arra is ajánlya, hogy Jupiteret meg kérleli; de Prométheus Istentől engedelmet erre nem nyervén, el megy. Ide érkezik tovább Inachus' Leánya, a' tévelygő Jó, 's meg érti Prométheustól, miket fog még eddig való tévelygései után szenvedni; meg érti tovább, hogy Jupiternek Epaphust fogja szülni, és hogy az ő Maradékának az eggyike – Herkules – leszén, a' ki még őtet is a' bilintsekből valaha meg szabadította. A' mint elvégre Prométheus Jupiter ellen szabadabb szidalmakra fakad, és azt jövendőli, hogy őtet a' mennyei thrónusról az ő saját Fia fogja le taszítani; el érkezik hozzá Merkúrius, Jupiter' Követtye, 's menykövekkel fenyegeti, ha Jupiteret illető jövendöléseit világosabban ki nem mondgya. Ezt Prométheus meg nem tselekedvén, rettenetes menydörgések között egy menykő által, a' kősziklával eggyütt, a' mélységbe tsapattatik.

A' SZEMÉLYEK.

PROMÉTHEUS.

VULKÁNUS.

ERŐ.

HATALOM.

HERMES.

JÓ.

ÓTZEANUS.

AZ ÓTZEANIDESÉK' KARA.

A' Nézőhely az Európai Stzithiában fekszik, egy kősziklán, nem messze Meótis' tavától.

Ez a' Drama Athénában állítottatott elő a' 77 Olimpiásnak az utolsó esztendejében,
és az arra ki-tett jutalom Aeschylusnak adatott.

A' LE-BILINTSEZETT PROMÉTHEUS.

ELSŐ JELENÉS.

*Vulkánus a' lántzokkal és a' kovátsolásra való szerszámokkal meg terhelve;
Az Erő és a' Hatalom, a) kik Prométheust lántzon vezetik.*

ERŐ

Így hát el érkeztünk már egyszer a' Szittyai földre, e' messze tartományba, **b)** e' kietlen pusztaságokba. Nossza tehát, Vulkán! Vidd végbe hivatalodat, mellyet tenéked a' te Atyád meg hagyott, és akaszd az Árúlót törhetetlen bilintsekbe, gyémánt erejű lántzokkal, a' kőszálak' hegyére oda fel. Ő, a' ki a' te drága sajátodat, a' tüzet, melly által ezer és megmeg ezer mesterségek támadnak, el orozta, és a' Halandóknak adta, meg érdemli Jupitertől és Tetőlled a' bosszúállást; hogy az Istennek a' hatalmát betsúlni meg tanullya, és az Emberek mellett való pártoskodásával fel hagyjon!

VULKÁNUS

Erő és Hatalom! Tínállatok Jupiter' parantsolattyai legjobb helyen vagynak. Nagyon is hajlandók vagytok azoknak tellesítettésére! De én! ah! én ezt nem tehetem; ezt az Istent, az én vér szerint való atyámfiát, **c)** lehetetlen, hogy én erre a' szélvész kőszirtre fel függessem! – És még is kintelen vagyok, ah! kinteleníttem meg tselekedni! Miként mellőzhetném én el a' hatalmas Atyának a' parantsolattyait? – Ah! bölts Thémisnek nemes lelkű Fia, mit nem szenvedek én, mikor majd most tégedet fel-öldhatatlan bilintsekkel a' kőszálakhoz kovátsollak, mellyekre halandó láb nem tapod; holott emberi szózat a' te füledbe, vagy emberi forma soha szemedbe tűnni nem fog! Itt nappal a' te isteni testednek a' virágját a' meg-tüzesedett nap fogja el sütni, és te függni fogsz és sohajtani, hogy tégedet az éjj amannak az ő sűgári elő el takarjon; és ha ez el takar, ismét sohajtani fogsz, és vissza kívánod azokat a' sűgárokat, hogy

a' reggeli harmatot, és az éjjeknek az ő nedves ködgyeit el széllyesszék. Így a' te kínzóid éjjel nappal körülötted lésznek, és körül belől semmi – semmi szabadító! Óh barátom! mitsoda jutalom ez az emberekhez való szeretetedért! – Ah! bizonynyára nagyon is bíztál te istenségedbe, és a' hatalmas Isteneknek az ő súlyos karjait keveset félted! Minek kellett tenéked az ő akarattyok ellen az emberekkel azt közleni, a' mit közlened nem kellett volna? – Íme! most már a' rettenetes kőszirten kell maradnod, ki-feszítve függnök a' kősziklán; bé nem húnyhatod szemedet az álomra, meg nem hajthatod a' nyúgodalomra térgyedet, és a' te segítség nélkül való kesergésed örökké fog itt hangzani! Ah! kérlelhetetlen Krónionnak a' szíve, és az új Urak felette kemények.

ERÖ

Elég! ne késlelly tovább! Mit használ ez a' könnyörülés? és miként lehetsz még kedvezéssel az Istenek' ellenségéhez, a' ki a' te saját tüzedet el lopta, és az Embereket azzal meg ajándékozta?

VULKÁNUS

Ah! barátom ő nékem és atyámfia; ez a' szívet hatalmasan illeti.

ERÖ

Meg lehet! De végbe kell vinned még is, a' mit Atyád parantsol. Ez tenéked nem több-e barátodnál és atyádfiánál?

VULKÁNUS

Ah! te sem tudsz egyebet, hanem tsak makatszkodni, és dúlni fúlni!

ERÖ

De mit is sajnálkodgyam rajta? Mi haszna? – Ne múlattasd véllünk az időt haszontalanúl!

VULKÁNUS

Óh kezeimnek boldogtalan mestersége!

ERÖ

Miért boldogtalan? A' te mesterséged nem oka az ő szenvedéseinek.

VULKÁNUS

Birna vélle, a' kinek tetszene!

ERÖ

Hallod-e! Előb lehetséges minden, hogysen az Istent meg gyözni; mert ő mindeneken uralkodik, és nállánál fellyebb senki sints.

VULKÁNUS

Igen is igaz! Ah! Én ezt jól tudom.

ERÖ

Fogj hozzá tehát, és verd bé ötet a' bilintsekbe. – Vigyázz! mert láttya ám Zevsz a' te késedelmességedet.

VULKÁNUS

Jól van, jól! Hiszen itt vagynak, lám-e, a' bilíntsek.

ERÖ

Ragadd meg tehát a' karjánál, vond öszve a' békókat, és kovátsold le őket a' kősziklához.

VULKÁNUS *(Fel mászik és a' karját le kovátsollja; a' kőszikláról:)*

Meg van; ez ugyan meg tartya.

ERÖ *(Alólról.)*

Erőssebben, még erőssebben; vond öszve még szorossabban és meg ne erезд; mert a' hol semmiféle Isten nem tud már többé a' szabadulásra módot, ez magának még ott is talál.

VULKÁNUS *(Még is a' kőszikláról.)*

Ezt az ő karját senki többé fel nem szabadította.

ERÖ *(Még is alólról.)*

A' másikat is olly erőssen tsináld. Bár melly furtsa légyen is, tudgya meg, hogy az Isten tovább lát még is, mint ő.

VULKÁNUS

Ez is meg van. Szegény Prométheus! Te kívülled ezt a' munkát senki sem fogja ótsálni.

ERÖ

Üssd által már most a' gyémánt-szöget a' mellye' közepén, és verd bé méllyen a' kősziklába.

VULKÁNUS *(A' bé-verés közt.)*

Szegény, szegény Barátom! Mit nem szenvedek én velled?

ERÖ

Mit szegény? Krónionnak az ellenségén sajnálkodol te? Vigyázz, hogy egyszer még magadon ne kellyen sajnálkodnod.

VULKÁNUS

Há! mitsoda nézőjáték! mitsoda szem viselhesse el!

ERÖ

Mi egyéb, hanem az igaz bosszúnak a' nézőjátéka! Tedd már most ágyékaira az atzél-karikát.

VULKÁNUS *(Bosszonkodva.)*

Meg teszem én, a' mit meg kell tennem; haggy te tsak fel a' parantsolással!

ERÖ

A' parantsolással? Parantsolok én majd, és olly fenn szóval, hogy az ég 's föld meg hallya! Jőjj le már, és szedd bilíntsekbe a' lábait.

VULKÁNUS
Ehhez kevés kell.

ERÖ
Erőssebben, vond meg erőssebben a' bilintseket a' lábán! – vigyázz! eggy olyan lát ám tégedet, a' kivel nem jó tréfálni.

VULKÁNUS
Há! A' te szavaid útálatossak, valamint az ortzád.

ERÖ
'S illy szelíd vagy te? Illy nehezedre esik haragom?

VULKÁNUS (*A' le-jövés közt.*)
Mennyünk! hiszen tsak egy tagja sints már szabadon az egész testén. (*El megy.*)

ERÖ
Makatskodgy már most a' kőszikládön; lopd el még ezentől az Istenek' jószágait, és vidd el a' Tegnapiaknak! – Hadd segítsenek már most rajtad a' te kedves Embereid! – Há! te bizonyára nem vagy az okos Prométheus, a' mint neveztenek! Jó volna most magadnak is az okos Tanátsád, **d** a' ki tégedet meg szabadítana. (*El megy.*)

MÁSODIK JELENÉS.

Prométheus egyedül.

Óh tí magos egek! óh szapora szelek!
Ti víz-eredetek, és tengeri habok!
Mindennek annya, föld! és te nap-ösvény,
Melly mindeneket által fogsz és szemlélsz;
Néktek panaszkodom mindnyájotoknak!
Lássátok! Isten léttemre miket kell
Egy másik Istentől ki állanom!

Íme' mennyi gyötrelmet kell
Századokról századokra
Szenvednem!
Ím' minémű kínokat lelt
Isteneknek új Királlya
Énnekem!
Ah! keserves jajgatás közt
Kell el élnem a' gyötrelmes
Napnak korjait;
Jajgatás közt a' jövendő

Gyötrellemmel töltt napoknak
Hosszas sorjait.
Oh! mikor lessz, hogy meg lássam,
Fel derülni azt az órát,
Melly lelkemnek végezendgye
Illy nagy kínnyait.

De, mit beszéllek én? Tudom mind, a' mi következni fog! Semmi – még tsak egy kín is, mellyet szenvednem kell – nem váratlan énnékem. És én el viselem azt, nagy szívvel viselem el, a' mit a' változhatatlan Sors parantsol; mert én tudom, hogy, a' minek meg kell lenni, azt semmiféle hatalom el nem távoztattya! – De miként hallgathatok, miként beszélhetek a' nyomorúságnak a' mélységében? Mivel a' Halandóknak azt az ajándékot vittem, azért fekszem itt most a' bilintsekben? – És mi egyébert? – Úgy vagy! botomba rekesztve, el loptam a' szikrányi tüzet; ez vezérlette a' szegény Halandókat minden mesterségre, minden boldogságra! És ez! vétek-e vallyon ez, egygy ilyen büntetésért? Engem' ide kovátsolni a' magos levegőben a' kősziklához! –

O jaj! o jaj! (*Messze egy zúgás.*) De hallyad!
Mi zúg, mi gőzölg úgy?
Ki jön? Halandó? avvagy Isten?
Vagy a' Meg-boldogúttak' egyyike?

Ki jön ide vallyon, a' földnek a' széleire?
Gyötrelmemet jön-e ki kémleni egy valaki?
Jőjj, 's mond el: e' messze vidékeken mit keresel?

Óh! jőjjetek bár!
'S lássátok a' bilintsbe vertt,
És gyötrelmekkel tellyes Istent!

Isteneknek ellenségét,
Kit mindnyájan gyűlölnék.
Óh! kik ott a' Zevsz Istennek
Sámolyához meg görnyednek,
Tsak mivelhogy a' Halandók'
Nemzetét meg kedvellettem,
Engemet mind gyűlölnék.
(*A' zúgás megmeg értelmesebb.*)

Hallyadsza megmeg! hallyad!
Miképpen zúg?
Mint szinte a' madár-repülés,
Úgy zeng az ég
A' szárnyazás alatt! – – –
Há! – minden gyáva kis szeletske
Miként meg rettent engemet!

HARMADIK JELENÉS.

Prométheus. Az Ótzeánidések' Kara, e) egy repülő szekerén.

A' KAR

1. Strófa.

Ne fély, Barátom! – –
Szárnyálló kotsinkon
Mí, barátid, érkezünk.
Ah! hogy keserves gyötrelmedben
Tégedet meg látogassunk;
Esdeklő rimánkodásra
Jó Atyám meg engedé.
A' gyors szelek' szárnyain jöttünk ide;
Mert barlangjainkba hatottanak
Hangos ütései
A' kalapátsnak a' szirtes hegyen: f)
Ah! itt már félénk leányka nem valék!
A' szárnyas szekérbe vettem magam',
'S repülve siettem el hozzád.

PROMÉTHEUS

Ah! Thétisnek Leányai!
Mindent környöskörül folyó
Nagy Ótzeán' Leányai!
Nézzétek a' kőszirt' magos tetőjinek
Ki tsüggedő párkányain,
Atzél-bilintsbe bé kovátsolva,
Miként függök!

A' KAR

1. Antistrófa.

Ah! látom én, Prométheus!
Mind látom én ezt!
'S a' könyhúllatások' egy egész fellege
Úszik szememben, hogyha tégedet
Meg tekéntelek, nagy Szenvedő!
Miként fügsz itt, a' testedet
Szorossan által hurkoló
Atzél-bilintsekbenn, erőd
Szakadva, e' meztelen
Kőszirt hegyén.

Ah! amaz örökké tartó thrónuson¹
Eggy új Monarcha ül! Zevsznek kezében van
A' hatalom; új törvények szerint ítél,
És a' miként tetszik, mind semmivé teszi
A' régiebb időknek a' böltselkedéseit. g)

PROMÉTHEUS

Hogyha engem' ő a' föld alá,
A' halálnak tartományiba,
A' meg-mérhetetlen Tartarus'
Mélly gyomrába bé taszított vólna;
Hogyha engem' ottan a' setétség'
Lántzain kötözve tartana;
Úgy talán tsak semmiféle Isten,
Semmi szem nem múlatozna rajtam!
Ám de most itt tsüggök fölnt az égben,
Illy magassan, múlató tsudájúl,
Gúnyoló tekintetére
Gyűlölőimnek ki téve.

A' KAR

2. Strófa.

Ah! mellyik Isten' szíve
Örvendezne rajta?
Egy sintsen, a' ki nem siratna,
Króniont ki véve.
E' kérlelhetetlen az, a' ki hatalmasan
Mind le bilintsezi
A' vas-igával az Isteneket;
'S meg sem szünik addig
Míglen a' szíve
Meg nem elégszik;
Vagy míglen egygy erősebb kéz
E' bátorságos thrónusról
Alára nem taszítja.

PROMÉTHEUS

Óh! bár miként le légyek én alázva;
Bár mi súllyal meg terhelve függjek
E' bilintsben:

¹ thrónusou [Sajtóhiba, em.]

Ám de még is
Érkezik majd olly időpont,
Mellyben nékem, Isteneknek
E' kegyetlen Ostromlója,
Hasznomat vehetné;
Majd, a' mikor töllem
Szorgalmatos szívvel
Az új veszedelmet,
Melly ötet a' székről,
A' mellyben tündöklük,
Alára taszítja,
Meg kérdeni fogja.
De hasztalan kérdeni,
Hasztalan fog fenyegetni,
A' míglen bilintsimet
Mind le nem óldgya;
'S a' míglen gyötrelmimet,
Bő jutalommal,
Helyre nem hozza.

A' KAR

2. Antistrófa

Óh barátom!
Meg keménykedett barátom!
Vedd zablára
Értzes büszkeségedet!
Istenem! melly vakmerően szólalsz! – –
Óh! miként reng szívem
Illy szavadra meg borzadván!
Óh! mi lessz, mi lessz belölled?
Hol fogod még
Látni végét
Kínyaidnak?
Engesztelhetetlen Krónion, és
A' mit ő magában fel tesz,
Abban állandólag meg marad.

PROMÉTHEUS

Légyen úgy! esmérem én is ötet!
Irgalmatlan ő; 's tulajdon kéjje,
A' mihez, mint egyetlen törvényhez,
Alkalmaztat mindent!
Ám de meg olvad

Illyes hatalma,
Hogyha meg érik
A' nagy időpont.
Akkor haragja
Majd el enyészik;
'S nyájas ortzával,
Karjait nyitván,
Hogy meg ölellyen
El siet hozzám.

A' KAR

De mondsza meg nekünk, Prométheus, mi még is a' te vétked, melly miatt téged' Jupiter illy rettenetesen büntet. Mond meg minékünk, ha veszedelmed nélkül meg mondhatod.

PROMÉTHEUS

Fájdalom énnékem rólla beszélni, és fájdalom az is, ha rólla hallgatok! Ah! valamérré tekéntek, nints egyéb körülöttem, hanem tsak gyötrelem és gyötrelem! Tudgyátok, miként kezdettek az Istenek magok között vetekedni, és miképp' támadott legyen a' Mennyben a' pártütés. Az eggyik felekezet Krónost akará a' királyi székről le taszítani és Jupiteret ültetni reá; a' másik pedig még Jupiteret is örökre ki akarta zárni. Én akkor jól gondolkodék; de a' Titáneseket, a' Mennynek és a' Földnek a' Fiait, rá nem beszélhettem. Meg-vetették büszke gondolattyokban a' fortélyt, **h**) mellyet javaslottam volt, és azt gondolák magokban, hogy kevésbé telik őnékiek, a' Mennynek és a' Földnek a' birodalmát meg hódítani. De énnékem az én Anyám, Thémis és a' Föld, egy Lélek a' két név alatt, **i**) sok ízben mondotta vala, hogy nem az erő, hanem a' fortély segíthet fel minket egyedül a' mí Fellyebvalóink ellen. Meg mondám én ezt a' Titáneseeknek. De ők reám nem figyelmeztek, r'ám sem néztek. E' környülállások alatt tehát legjobbnak itéltem volt, Anyámmal eggyütt, a' ki erre hasonlóképpen hajlandó vala, Jupiter' részére állani. Meg tselekedtük; és én őnéki eggy olly tanátsot adtam, **k**) melly által Krónost, és ennek segéző társait örökre pokolba taszította. Há! ezt tselekedtem érette, a' Tiránnusért, és íme! mi most énnékem ezért a' jutalmam! De úgy van a' Tirannusok' dolga; nem hisznek ők még az ő legjobb Baráttynak is!

De halljátok már tovább, a' mit tudakoztok, miért bánik így véllem.

Mihelyt a' thrónuson ült, külömbféle ajándékokat osztogatott az ő Barátinak, és birodalmát rendbe szedte; tsak a' szegény Embereket mellőzte volt el egészen. Gyűlöli vala nemzettyeket, 's el akará törölni, 's eggy újjat plántálni. **l**) Én kívüllem, mindnyájan hallgattak; tsak én állottam ellent egyedül, és a' Halandók tsak nékem magamnak köszönhetik, hogy őket el nem törölte², és a' pokolba le nem taszította. – Ez az én vétkem; ezért gyötrenék engem' a' kínok, mellyeket túrni, ki-mondhatatlan, és látni, túrhetetlen állapot. Meg könyörültem én az Embereken; de a' midőn én, Jupiter' gyalázattyára, itt a' legkegyetlenebb kínok között függök, senki nintsen, a' ki énrajtam meg könyörülne.

² törölte [Sajtóhiba, em.]

A' KAR

Óh! annak, Prométheus! vas-szívűnek és kő-kemény érzékenységűnek kellene lenni, a' ki te-
rajtat meg nem könyörülne. – Ah! hogy illyes valamit lássak, soha nem véltem volna, és a' mint
látom, meg reped szívem.

PROMÉTHEUS

Az én Barátimnak ugyan szomorú néző-játék lehetek.

A' KAR

És ennél semmit egyebet nem követtél el?

PROMÉTHEUS

Azt vittem végbe, hogy az Emberek többé a' jövődöbéliről ne szorgalmatoskogyanak.

A' KAR

És miként gyógyíthattad ki őket ebből a' nyavalyából?

PROMÉTHEUS

A' vak Reménységet küldöttem közikbe. **m)**

A' KAR

Ez őnékik valóban nagy ajándék.

PROMÉTHEUS

A' tüzet is én adtam nékiek.

A' KAR

Mitsoda? Van hát már tüzők a' Halandóknak?

PROMÉTHEUS

Van igen is; 's ez által számtalan mesterségeik.

A' KAR

És e' miatt nyomorgat téged' Jupiter olly sok gyötrelmekkel, e' miatt nem szünik meg, tégedet
kínozni? De nem tudod-e te, mikor lesz ennek vége?

PROMÉTHEUS

Tudom! Mikor őnéki tetszeni fog.

A' KAR

És miként lesz ez? Van-e reménységed? – –

De igazat szólván, nem látod-e által magad is, hogy vétettél légyen: – Botsáss meg! sajnosan
esik énnékem és néked, hogy ezt mondom. De légyen már a' dolog, a' mint van; tenéked tsak
azonn kellene inkább iparkodnod, hogy a' nyomorúságból ki szabadúlhass.

PROMÉTHEUS

Ah! könnyű a Szerentsésnek a Szerentsétlent meg feddeni és inteni! A' mit mondotok, azt én már mind tudtam. Igen is, hibáztam, nem tagadom; de készakartva tselekedtem. Örömet magamra vállaltam én mind ezeket a' fáradságokat, hogy a' szegény Emberen segítenék; de, hogy ezért így szenvednem, ezért a' kietlen pusztaságban, a' hozzá-férhetetlen kősziklára kovátsolva, így kell majd függenem, azt én nem gondoltam! Tí azonban ne sajnálkodgyatok a' nyomorúságon, melyet magatok előtt szemléltek. Jőjjetek inkább, szálljatok le, és halljátok, a' mi még következni fog, hogy mindent tudhassatok. Jőjjetek, és könyörüllyetek meg szenvedésem! Ah! a' szenvedés fel's alá jár, és az eggyiket a' másik után éri.

A' KAR

Íme! le szállunk. --
Ládsza, Prométheus,
Mint igazíttyuk
Szárnyas kotsinkat
Onnan alá
A' levegőből:
Érted el hagyván
A' madaraknak
Nyomtalan úttját:
Íme! le szöktünk
Már az ülésből! --
Nossza beszélld el
A' te gyötrelmidet.

NEGYEDIK JELENÉS.

Ótzeán egy szárnyas lovon. Az Ótzeánidések földszíntt. Prométheus.

ÓTZEÁN

Hosszas utazás után érkezem hozzád, Prométheus, azonn a' madáron, mely nem a' zablának, hanem az én pillantásimnak engedelmeskedik. Sajnálak! ezzel a' mí vér szerint való atyafiságunknak tartozom; **n**) és azonkívül tégedet legtöbbre is betsüllek. Ezt pedig, Kedvesem! tselekedetimből fogod tapasztalni; mert én nem beszéllek úgy, mint egy Hízelkedő, tsupa szépet a' füledbe; azt beszéllem én, a' mit szívem parantsol. Mond meg, miben szolgálhatok tenéked? híveb Barátot, az öreg Ótzeánnál, soha sem találsz.

PROMÉTHEUS

Ezt én tetőlled nem vártam volna! Tehát te is látogatni jössz engemet az én nyomorúságomban? Miképp' vehetted reá magadat, hogy a' te kőszirtes barlangjaidból és folyóvizeidből ide utazz, ebbe a' vas tartományba? – Ah! az én sorsomat jössz látni, és nyomorúságomban a' panaszkodást véllem fel osztani! Jöszte, és nézzed itt Krónionnak a' Baráttját, azt az Istent, a' ki által ő az Istenek' Urává lett, nézzed, ő ezt mitsoda gyötrelmekre alázta le!

ÓTZEÁN

Ah! Látom én ezt, Barátom! – Te ugyan okos vagy, de még is engedd meg, hogy néked tanácsot adgyak. Tanúld meg, magadat meg esmérni! Gondolkozásod' módgyát tenéked, hasztalan! meg kell változtatnod. – Más Uralkodó ül most a' thronuson. Haggy fel már ezentől a' kemény és mardosó beszéddel! Jupiter ugyan magassan ül feletted, de még is meg hallhatná szavadat, és akkor azután a' te mostani szenvedésed tsak játék lessz ahhoz képest, a' mivel tégedet sanyargathat. – Szegény, szerentsétlen Barátom! tsillapítsd le még is a' te haragodat, és azonn légy inkább, hogy magadat a' te nyomorúságból ki segíthessd. Meg ne vessd, a' mit mondok, bármely közönséges légyen is; hanem hidd el, hogy, a' mit most te szenvedsz, természet szerint való következése az a' te makatsságodnak és büszkeségednek. De tellyességgel nem is tudod te magadat meg mértékleni, éppen nem tudsz egy keveset engedni, és az által a' rosszat mind tsak súlyosabbá tészed. Fogadd szavam! – Ne ökleldezz a' fülánk ellen! Mert kemény az, a' ki felettünk vagy, és kitsoda vonhattya ötet számadásra? – Engedd meg, hogy hozzá mennek; meg próbálom, ha reá birhatom-e, hogy tégedet a' szenvedéstől meg szabadítsom. Te azonban tsendesen légy, és ne makatskodgy úgy véle. Vagy, a' melly bölts vagy is egyébaránt, el felejtetted-e talán? hogy a' zabolátlan nyelvnék a' büntetése nem messze van.

PROMÉTHEUS

Jó néked beszélteni! Mindenben részes valál te, a' mit tselekedtem, és most tsak én magam egyedül szenvedek ér'tte, te pedig baj nélkül vagy. – De haggyán! Tedd te félre ez iránt minden gondodat! te ötet r'á nem beszélled. Há! nem olly könnyen lehet ötet valamire beszélteni. Tsak arra vígyázz te inkább, hogy a' te útazásod ártalmadra ne légyen.

ÓTZEÁN

Ah barátom! másoknak te mindenkor jobb tanácsot tudsz adni, mint magadnak. A' tapasztalás azonban meg fog tégedet ez iránt győzni, ha azt a' szavak meg nem tehetik. Ne tartóztass tőlle! Én tudom, bizonyosan tudom, hogy kérésemet meg nem veti, és hogy tégedet minden bizonynyal fel szabadít.

PROMÉTHEUS

A' te jó akaratod kedves én előttem, és barátságodat soha el nem felejttem. Látom én, hogy a' mit meg tselekedhetsz, meg tselekszed. De fogadd szavam, és ebben ne is fáradozz. Nékem minden bizonynyal semmi hasznomra nem válik; hasztalan, a' mit tselekszel, mind hasztalan. Fogadd szavam, maradgy veszteg, és a' dologból vond ki magadat. Távul légyen éntöllem, hogy, mikor én szenvedek, másokat is a' nyomorúságomba vonnyak.

ÓTZEÁN

De hadd, mennek még is; mert még a' te szegény Testvérednek, az Atlasnak, az ő szerentsétlensége is szívenem fekszik. Ah! ez a' szegény ott áll a' napnyúgoton, és a' vállán viseli a' mennynek és a' földnek az oszlopot. Rettenetes teher! – A' Földnek a' Fiát is láttam, a' Tzilítziait, az iszonyú, rettenetes, százfejű Tifont, a' ki maga egyedül valamennyi Isteneknek ellent állott; és a' ki az ő iszonyatos agyari közül tsak öldöklést és halált pihegett vala. – Ezt láttam én! óh mennyire le alázva a' Győzedelmesnek az ő hatalmas karjai alá! Hasztalan villámlott az ő szemeiből az emésző tűz, melly Krónion' tirannusságát a' végső veszedelemmel fenyegeté! Mert a' Mindenhatónak a' fáradhatatlan villámja hatott le reá. Az ő gőzölgő mennydörgése r'á rohant, úgy, hogy zabolázhatatlan makatskodása legottan el némúlt; Zevsznek a' mennyköve által-ütötte

az ő mellyét, és az ő ágyékainak az erejét mind fel emésztette. Ereje fosztva fekszik az ő haltt teste, kiterpesztve a' tengernek a' partyán, meg tapodva Ethnának a' lábai alatt, mellynek a' tetején Vulkánus' ülőji tsikorognak. Ki ütnek itt a' tűznek patakjai nem sokára, mellyek Szitziániának virágzó földgyeit meg emésztik; majd, ha Tifon, bár meg égettve feküdjön is a' mennyei tűztől, az ő dühösségét lángos habokban ki ontani fogja.

PROMÉTHEUS

Ótzeán! elég okos vagy magad is, és az én tanátsomra tenéked nints szükséged! De higgy énnekem, és ragadd ki a' dologból magadat, ha lehet. Én az én szenvedésimet ki szenvedem, míg Zevsznek a' lelke az ő haragját le tsillapítja.

ÓTZEÁN

De, hiszen magad is tudod, Prométheus, hogy a' harag ellen a' jó szó legjobb orvosság.

PROMÉTHEUS

Igen is, mikor a' szív annak idejében meg lágyítottatik: nem, mikor még forr, és erőszakkal kellene le tsendesíteni.

ÓTZEÁN

De mit árthat még is, hogyha próbát teszünk.

PROMÉTHEUS

Haszontalan fáradságot okoz, és gúnyolást az agyvelőtlen eggyügyüségről.

ÓTZEÁN

Gúnyolást? Óh ezt én örömet el viselem! Okosnak lenni és eggyügyűinek tetszeni, nem szerentsétlenség.

PROMÉTHEUS

Óh! tenéked nem olly nagy vétékül tulajdoníttyák: de nékem!

ÓTZEÁN

Azt akarod tehát, hogy ismét haza térjek?

PROMÉTHEUS

Igen is, menny! Egyébaránt az én szerentsétlenségem még néked is ellenségeket szerez.

ÓTZEÁN

Az új Királynál, gondolod?

PROMÉTHEUS

Kíméld meg őtet, hogy ne haragudgyék.

ÓTZEÁN

Igaz ugyan, hogy róllad példát vehetnék.

PROMÉTHEUS

Úgy vagyon, végy; és menny.

ÓTZEÁN

Én ugyan készülő félben valék. De madaram is tsattogtattya már szárnyait és lakásába kívánczik. (*Ótzeán el megy.*)

A' KAR

Epodica.

Strófa.

Sajnálom szenvedésidet,
'S a' sorsodon való keservnek
Heves könyhúllatása
Ortzámot el borította.
Zevsz engesztelhetetlenül
Akarja ezt;
Visellyük engedelmességgel
Az ő hatalmas kéjjitől
Tett rendeléseket.
Ah! hathatós haragja,
Lám! vas-vesszőkkel ostorozza
A' régibb Istenségeket.

Antitstrofa.

A' Tartományok
Felette szánakodnak
Testvérjeidnek estein,
És a' te véres szenvedéseden,
Mindnyájan, a' kik
A' Földet lakják,
Sajnálnak tégedet.
Nagy Ásiának Népei
Mind érzik a' te kínodat.

Kolchisnak bajnok Asszonyi,
A' vad Stzitáknak Népe,
A' Földnek vég' határjain
Meótis mellett;
Mind, a' kik a' hatalmas
Arábiában,
E' bajnok tartományban, laknak;
És ott a' Kaukaszus hegy mellett
Ama' vas Nemzet,

Épodos.

Melly a' véres ütközetben
Fog-tsikorgatás közt
Rettenetessen agyarkodik.
Az Istenek közül
Meg nem volt senki úgy alázva
Mindeddig, mint te!
Tsak Títan Atlas,
A' ki a' nagy Égnek, és a' Földnek
Terheit viselvén,
Szinte úgy sohajtoz', mint te.
A'Tenger' habja is
Ordítva szánnya sorsodat.
A' Földnek mély örvénynei,
A' nagy Folyó-vizeknek
Kőszirtes forradékjai,
És a' legmélyebb barlangoknak Éjje
Mind sírva Szánakodnak rajtad.

PROMÉTHEUS

Hallgatok én, Barátim! Ótzeánidesek! hallgatok. Óh! bizonyára nem erőtlenségből, vagy makatsságból. De szívem vérzik az én legrejtekeiből gondolatomban, mikor meg tekéntem, melly kegyetlenül nyomattatom le! És kitsoda vallyon, kitsoda tselekedett az új Istenekért többet, nállamnál? De tí ezt úgy is tudgyátok, mit beszéllek rólla? Tsak azt – tsak az én vétkemet – Há! vétkemet! – az emberek iránt akarom az én tettemet el mondani, a' kiket mindenre nézve olly ostobáknak, olly tudatlanoknak találtam; és a' kiknek én magam egyedül ész és érzékenységet adtam. – Nem mintha ő ellenek panaszom **o** volna, hanem tsak, hogy néktek meg mutassam, melly jó voltam hozzájuk.

Én ellőttem idestova jártak ők; szemek voltak, és nem láttak, füleik és nem hallottak; a' mit hallottak és láttak, mind tsak álom-jelenésnek tetszett önökik, mellyben minden ösvény és kimenetel nélkül tsak idestova³ tapíntottak.

Házaik nem voltak, sem agyagból sem fából; a' fával éppen nem tudtak báni. Bé vájták volt magokat a' földbe, mint a' hangyák, vagy a' hegyek' hasadékaiba rejtekeztek. Nem esmérték ők az égi jeleket, a' télnek követyeit, a' virágzó kikeletnek és a' gazdag ősznek a' kalaúzzait. – Így éltek ők minden értelem nélkül! Itt azután én érkeztem hozzájuk, 's meg-esmértettem vélek a' tsillagok' fel-támadását, és az ő titkos alkonyodásokat; meg tanítottam őket a' számakra, mellyek az embert minden tsalatkozásból és tévelygésből ki-segítik; meg mutattam nékik a' betőket, és azoknak az egybe-szerkeztetését; és az ő emlékeztettyeket, e' minden mesterségeknek és tudományoknak az eszközét, a' gyakorlás alá vettem. Meg tanítottam őket, miként szelídítssék meg a' tereh-hordozó állatot, és miként hajtsák meg azokat engedelmesen az iga alá, hogy az embernek a' munkáját véle együtt végezvén, az ő nyomorúságát meg könnyebbítssék. Én szoktattam nékik a' zabolához a' lovat; én tanítottam meg őket, bé fogni a' virgontz paripát, a' puha gazdagságnak a' büszkeségébe, a' kotsiba. Én voltam azonkívül, és

³ destova [Sajtóhiba, em]

senki egyéb, a' ki a' deszkákat a' vászon lobogókkal meg szárnyasítottam, hogy a' haboknak a' hátán úszhassanak.

Mind ezeket a' mesterségeket én, találtam fel az embereknek; és most, én nyomorúlt! senkire nem találok, a' ki engemet, itt ebből a' nyomorúságból, ki szabadíthatna.

A' KAR

Ah! melly súlyosan vétettél te, és melly rettenetes a' te büntetésed! Szegény Orvos, a' ki maga meg betegedvén, meg nem tudgya magát gyógyítani!

PROMÉTHEUS

Hallyadsza tovább és még jobban fogsz álmélnodni, mitsoda mesterségeket és mindenre mitsoda segítő módokat találtam légyen. – Az egyyike a' legnagyobbaknak ez volt. Mikor egyvalaki nyavalyába esett, nem volt az ő számára semmiféle orvosság, sem bé-venni, sem inni-való, sem, a' mivel külsőképp' élhetett volna; így ők a' segítségnek a' fogyatkozása miatt tsak el haltak. Én tehát őket meg tanítottam, öszve keverni a' jótéteményű nedveket, mellyek minden betegséget meg gyógyítanak. A' jövő-dő-mondásnak a' mesterségét is én találtam fel. Meg tanítottam őket legelőször is, az álmakat meg fejteni, a' homályos elő-jelenségeket észre-venni; a' titkos-értelmű elő-érzésekre, a' madarak' repülésére a' fellegek alatt; mit jelent jobbra, mit balra; miből táplálkodnak mellyek üldözik és mellyek szenvedhetik meg egymást, mellyek élnek egyyütt csoportonként? A' béleknek az esméretére is az áldozatbéli állapotokban én tanítottam meg őket, miféléknek és mitsoda színűeknek kell azoknak lenni, hogy az Isteneknek tessenek; az epének, és a' májnak külömbféle tulajdonságait; miképp' kell a' tsontokat az áldozatnál a' kövérséggel bé fedni, miképp' a' hosszú oldalakat az oltárokon el égetni, miképp' kell a' lángnak fel emelkedni vagy le-szállani. Az egész áldozatbéli nehéz mesterségre én tanítottam meg őket. Le vezettem őket azonkívül a' földnek a mélylységeibe, és ott őket az ő szükségekre szolgáló leghasznosab szerszámoknak, az értznek, a' vasnak, az aranynak, az ezüstnek a' fel-találására tanítottam. Mert, kitsoda mondhattya, hogy őnékik ezeket én előttem valaki meg mutatta volna? A' ki ezt mérészli mondani, hazugsággal ditsekedik. – Egy szóval, a' mi mesterségeik vagynak az Embereknek, azokat ők mind Prométheustól vették.

A' KAR

Ah! Kérlek tégedet, ne szorgalmatoskodgy te az Emberekről, minekutánna te magad a' nyomorúságba olly méllyen el merültél. Bizonyosan tudom, hogy, ha te öröllok le mondasz, a' te bilintseidből nem sokára ismét meg szabadúlsz, és olly szabad lészesz, mind maga Jupiter.

PROMÉTHEUS

Nem! ezt az a' Végzés, melly meg-másolhatatlanul el rendelt mindent, nem akarja. Ezer, és megmeg ezer kínok által kell még énnékem meg aláztatnom, minekelőtte ezekből a' bilintsekből ki-szabadúlljak. – Ah! nagyobb rossz ám ez a' mesterségnél!

A' KAR

És kitsoda tette meg azt a' meg-törhetetlen Végzést?

PROMÉTHEUS

A' Sorsnak a' három Húgai, és az Erinnisek, a' kik semmit el nem felejenek. p)

A' KAR

És ezek többet tehessenek-e vallyon, mint Zevsz-krónion?

PROMÉTHEUS

Minden bizonynal! Ő sem változtathattya meg, a' mit ők végeznek.

A' KAR

Az is az ő végzéssök-e tehát, hogy ő ne örökké uralkodgyék?

PROMÉTHEUS

Ne kérdezd! Ezt én most néked meg nem mondhatom.

A' KAR

Nagy állapotnak kell lenni, a' mit szívedben el-rejtve tartasz.

PROMÉTHEUS

Hadd, beszéllyünk más valamiről; nints még itt az ideje, hogy ezt ki nyilatkoztassam. Titok még ez, általhathatatlan fellegekbe borított titok. Tsak, ha ezt el titkolom, tsak akkor szabadúlhatok meg e' vas-bilintsekből.

A' KAR

Antistrophica.

1. Strófa.

Mindenható Kéz!
Óh! soha ne! soha ellent ne állyon
Lelkem azoknak,
A' miket egyszer
Krónion végzett.
Engedd! Atyámnak pitvarában
Az Isteneknek szent oltárihoz
Mindenkor jámbor,
'S fiúi szívvel járalnom.
Mindenkor szent maradgyon nyelvem!
És ezt te nékem el-törülhetetlenül
És méllyen iktasd bé
Az én lelkembe.

1. Antistrófa.

Óh! édes,
Ki-mondhatatlan' édes!
A' hosszas élet' úttyait
Mindenkor nyíltt homlokkal járni,

'S meg-telve istenes reménnyel
A' tiszta szívben örvendezni.
Mert undorodva nézlek tégedet,
Ki olly makatskodással,
És olly felette kedvelletted,
Trutzára Zevsz Istennek,
Az Embereknek Nemzetét.

2. Strófa.

Ki ád jutalmat néked
E' kedvezésedért?
Ah! illy nagy szenvedésedben
Ki fog te rajtad,
Óh, mond meg, kérlek,
Ki fog segíteni?
Az Embereknek karja tégedet
Meg menthet-e?
Vagy tán nem tudtad
Már régen gyengeségét
E' földi Nemzetségnek,
Melly, mint az árnyék,
És, mint az álom, el tűnik?
Vagy meg-zavarhassák-e
Az Isteneknek eggyességét
E' pornak Magzati?

2. Antistrófa

Ez, Prométheus! ez, a' mit
Kőkemény sorsodnak
Fontolásiból tanúltam.
Óh! melly más hangúak voltak
A' peánok, 's hímenéusok,
Mellyeket tenéked
Akkorában énekeltem,
A' midőn Hezióné tevélled,
E' szerelmes erkölsű,
'S drága jegy-kintsekkel
Meg-vett Kedvesed!
A' midőn tevélled hajdan
A' menyasszony ágyba ment.

ÖTÖDIK JELENÉS.

Io, és az Előbbeniek.

Io q)

Miféle tartomány ez?
Kik vallyon itt ezek?
Ki függ amott a' szirten
A' vas-bilintsben?
Mondgyátok meg
Nekem szegénynek, hol vagyok?
Mondgyátok meg
E' szíve-tévedettnek, hol?

Monostrophica:

O jaj! o jaj!
Te lelki fülánk! r)
Megtintlen fürdalsz engemet!
O! mentsetek meg, mentsetek!
Argusnak Lelke mindenütt,
E' száz szemű Tündérnek
A' Lelke, íme! mindenütt
Utánnam jár.
E' sok szemek, óh!
Melly rettenetessen villámlanak!
Óh! jaj nekem!
Nem tartya meg magában
E' Holtat a' koporsó!
Jaj! itt jön, itt jön ő
Megtint a' Holtak' tartományiból;
Űzőbe vesz megint
'S meg kerget engemet,
Boldogtalant, erőm-szakadva 's éhen
A' tengerek' fővennyein keresztül. – –
Hallyadsza, hallyad!
Az álom-ének
Miképpen zeng!
Óh! jaj nekem szegénynek!
Hová kell még! hová
Futékony lábaimnak
El tévelyedni?
Szólly Krónion!
Szólly, mit követtem el,
Hogy engem' ily gyötrelmes
Igába fogsz?

Mi okra nézve kíztteted
A' Tébolygo' lelkébe
Méllyebben, 's megmeg méllyebben
A' fúrdaló tövist?
Küld el a' villámt!
Hogy meg emésszen;
Nyissd meg a' földet,
Nyissd! hogy el nyeljen;
Vess a' tengerbe,
'S adgy rabolásúl
A' fene habnak;
Tsak engedd meg, hogy egyszer már,
Akárhol, óh! akárhol,
Meg nyugodhassam.
Nem volt-e még elég,
A' mennyit tévelygettem?
Mikor lessz, óh mikor lessz már
E' szenvedésnek vége?

A' KAR

Hallod-e a' szegény Tébolygót sírátkozni?

PROMÉTHEUS

Ah! hogy nem hallanám a' szegény Ináchidét, e' szerentsétlen szarándoknét, a' kit a' titkos fúlánk világról világokra kerget; a' kinn Jupiter az ő egész szívével függ, és a' ki már most Júnónak a' gyűlölségétől a' nyugodalmatlan tébolygások által egészen meg vesztegettetik.

Io

Miképp' tudod te meg nevezni az én Atyámat? Mond meg énnékem szegénynek, ki vagy te? – Ah! igen is igazat szóllottál felöllem, igen is helyesen meg írtad nyavalyámat, mellyel az Istenek engem' meg büntettek.

Monostrophica.

Ah! mint emészt ez engemet!
Mindúntalan, mindúntalan
Furdallya szivemet
A' lelki fúlánk;
Mindúntalan hajt, üldöz;
'S félelmes szökdösésre kízttet;
Reszketve, szív-szorongatás közt, éhen,
Továb, 's mindúntalan tovább
Hajt, kízttet, kerget, 's üldöz⁴ engemet.
Így senyveszti

⁴ uldoz [Sajtóhiba, em.]

A' hatalmas
Isteneknek
Nagy bosszúja lelkeket!
Volt-e vallyon a' világon,
Bár mi hallatlan volt kínnya,
Bár mi képtelen gyötrelme,
A' ki ennyit szenvedett?
Óh! mond meg nékem, mond meg,
Mennyit kell még ki állanom?
Vagy óh! ha tudsz
A' mentekezhetésre módot,
Mutasd meg énnékem
Szegény futékony Tébolgónak!

PROMÉTHEUS

Igazán meg mondom én tenéked mindent, a' mit tudni kívánsz; híven, egyenesen és nyilván, a' mint egymásra nézve a' jó Barátokhoz illik. – Én vagyok az, a' ki az Embereknek a' tüzet adtam!

Io

Óh! te jóvoltú Baráttya az Embereknek, tégedet látlak-e? Szegény Prométheus! mi okra nézve szenvedsz ily kínokat?

PROMÉTHEUS

Ah! haggy fel ezzel! szinte imént már eleget síráncóztam rajta.

Io

Nem akard énnékem azt a' szolgálatot meg tenni? –

PROMÉTHEUS

Mellyiket? Én mindent meg tselekszek!

Io

Mond meg énnékem, ki tett tégedet a' bilintsekbe?

PROMÉTHEUS

Há! kitsoda? Jupiter akarta, Vulkánus tselekedte!

Io

És mit követtél el, az ilyen büntetésért?

PROMÉTHEUS

Mi hasznod volna benne, ha tudnád?

Io

Mond meg hát legalább, mikor jön el már egyszer az én tébolgásomnak a' vége? Mikor fog már egyszer a' Nyomorúlnak a' nyúgodalom' órája fel derülni?

PROMÉTHEUS

Ah Io! jobb tenéked, ha nem tudod.

Io

Nem! – Mond meg; mond meg mind, a' mit még nékem szenvednem kell.

PROMÉTHEUS

Rosz szolgálat ez, olly rossz, hogy azt énnékem meg nem köszönöd.

Io

Tsak te ne tartóztass engemet, és tedd meg, hogy tudgyam.

PROMÉTHEUS

Tudgyad tehát; de vaj! mi sajnosan esik énnékem, hogy téged' olly annyira meg szomorítsalak.

Io

Ah! ne kímélly meg engemet jobban, hogysen én akarom.

PROMÉTHEUS

Hogyha tehát úgy kívánod, hallyad!

A' KAR

Tsak egy szempillantásig még! Hadd, hallyuk előb tölle az ő szenvedésének a történetét; a' többit azután mond el te.

PROMÉTHEUS

Tselekedd meg nékik, Io! meg érdemlik, és azonkívül vér szerint való atyafiak is vagytok! – Ah! szinte jól esik, ott panaszkodni, és a' szenvedéseket ott siratni, a' hol minékünk egy véllünk szenvedő irgalmas könyhúllatás meg felel.

Io

Ezt én títölletek meg nem tagadhatom. El beszéllem néktek, a' mit tudni kívántok; jóllehet szígyenlem a' nyomorúságot, melyet az Istenségnek a' karja r'am küldött, és a' formát, mellybe változtatott. Gyakran meg jelent énnékem az én hálószobámban egy Álom-kép, melly a' fülembe súgván, azt mondgya vala: „Szép és szerentsés Leány! meddig akarsz még magányosan feküdni! Íme! egy nagy Völegény várakozik tereád! Meg van sebesítve Zevsz a' szerelemnek tsendes nyílától! Zevsz a' te öleléseid után sováro. Meg ne vessd, óh Leány! a' Halhatatlanok' szerelmét! Menny el a' lernéusi völgybe, a' hol a' te Atyádnak a' nyájai legelnek, hogy ott Zevsznek a' szeme terajtd a' szerelemmel meg elégíttessék.” – Mivelhogy ezen Álom-látás éjjelenként vissza érkezett, azt tselekedtem én szerentsétlen, hogy azt az én Atyámnak ki⁵ nyilatkoztattam. El-küldött ő Pithusba, el küldött Dodónába, és Jövendőölőji által kérdést tétetett, mit mondgyon, mit tselekedgyen, hogy a' Lelkeket magához hajlandókká tegye? Ezek vissza érkezvén, mindenféle üres üzeneteket hoztanak, mellyeknek sem reánk nézve, sem egyébféle értelmök nem vala. Ináchus elvégre egy értelmeseb feleletet vett, melly néki azt parantsolta, hogy

⁵ hi [Sajtóhiba, em.]

engemet az ő házából's az én haza-földemből ki-taszítsson, és a földnek⁶ a' legvégsőb határra tébolygani hagyjon. Vagy, ha ezt meg nem tselekszi, reá rohannak Jupiternek a' mennykövei, és az ő egész nemzetségét fel-emésztik. A' jövendő Apollónak erre a' feleletére el űzött ő engemet szegényt, és házából ki rekesztett; ő könyező szemmel, és én is; de mit tselekedgyen, minekutánna Zeusz az ő szájába zabolát vetett! El mentem én; de nem sokára meg háborodott volt lelkem, és az én test-állásom el változott. Szarvak nyöltek az én homlokomon, és a' fülánk, melly lelkemet mindúntalan furdallya, el kergetett engem' dühösködő szökdősésekben Tzenkréa' tiszta forrásához, és a' lernéusi halmakhoz. Valahová szaladtam, Argus, a' pásztor, a' Földnek a' fia, mindenütt utánam volt. Kérlelhetetlen volt az ő keménysége, és álmotlan szemei minden lépésemet láttak. A' Sors ugyan ötet hírtelen és véletlenül a' sírba fektette, de a' fülánk a' lelkemben meg maradt, és az Isteneknek az ostora mindeddig tovább és tovább kergetett engem' a' Földnek az egyik szegletéből a' másikba. Tudgyátok ezzel mind, a' mi énrajtam történt. Te most már mond meg énnékem, ha tudod, mitsoda szenvedések várokoznak még reám? Ne kímélly, kérlek, és valótlan tudósításokkal engemet meg nyúgosztalni ne iparkodgy. Ah! nints nagyobb kín, a' megtsalatkozott reménységnél.

A' KAR

Systema.

O jaj! o jaj nekem!
O gyötrem, o gyötrem!
Óh! tí tsuda-szózatok!
Tí füleimbe,
Jaj! soha ne! -- soha
Bé ne hathassatok!
Óh! illy dühös
Kínszenvedés,
Illy el-viselhetetlen gyötrem
Szívembe bé ne üsse,
A' míglen élek,
Két éllel vagdaló törét,
Óh Isteneknek Istene!
Iónak, a' szegény Iónak
Képtelen-nagy szenvedése
Meg-repszti szívemet.

PROMÉTHEUS

Óh! ez még idein korán van, sírátkozni! A' te szíved lágy! Hallyad tsak még előb, a' mi következni fog.

A' KAR

Ah! mond el tehát még ezt is! Szinte egy néminémű vigasztalására van a' Szenvedőnek, ha legaláb mind tudgya, a' mitől még néki tartani kell.

⁶ földnek [Sajtóhiba, em.]

PROMÉTHEUS

A' mi őrajta mindedig történt, azt már nállam nélkül is tudgyátok, mert ezt magától kívántátok volt hallani; a' mit pedig Júnótól ennek a' szegény Leánynak még ezentől szenvedni kell, azt most éntőllem fogjátok meg érteni! Te azonban, Io! jól szívedbe vedd, a' mit tenéked mondani fogok, hogy tudhassd, hol találd fel végtére a' te nyúgodalmadat.

Ha innen el mégy, fordúlj napkelet felé a' pusztaságnak; itt majd a' Szittyai Kóborlókhoz érkezel, a' kik tzelítűtő nyilakkal fel-fegyverkezve vagynak, és a' kik az ő fontt házaikat szeke-reiken hordozzák. Ezekről őrizkedgy, 's mind végig szorgalmasan a' tenger' partyához⁷ tartsd magadat, míg az ő tartományokat egészen el hagyod. Balra ezektől a' Kalibesek laknak, a' kik az atzél dolgozzák; ezeket is kerüld, mert kegyetlenek, és az Idegeneket meg nem szenvedik.

Azutánn egy folyó-vízhez fogsz érkezni, melly Hibrisztisnek s) nevezetik. Ezt által-lábolni meg ne próbáld, mert igen sebess, és gázlőji nintsenek. Meg látod te ezt, minekelőtte Kaukazushoz érij, magassan fölnt, a' hol iszonyú tajtékozás közt zúdúl le a' hegytetőkéről, mellyek majdnem a' tsillagokat érik. Oda fölnt majd dél felé fordúlsz, 's el érkezel azután az Amazonokhoz, a' férjfiak' ellenségéihez, a' kik ezentől Thermodontes' partyain Themiszkirába vonódnak, Szalmidesszus' t) kőszikláihoz, mellyektől a' Révészek el iszonyodnak, 's mellyekhez semmiféle Hajó nem közelít büntetés nélkül. Ehhez a' Néphez el mehetsz; atyafiságosan meg mutattyák tenéked a' te útaidat. Őtöllök a' Tzimmériai földszorúlatához, Meótis tavának a' szoross kapujához érkezel; serkentsd fel itten szívedet, 's ússz által rajta bátran. Mert ezenn a' tón való általmenetelednek a' híre az Embereknél örökké fenn marad, és a' tartomány teróllad fog el neveztetni. Itt már Európát el hagyta, és Ásiának a' földgyn⁸ vagy.

És tí már ezekre mit mondotok? Nem ki-mondhatatlanúl kegyetlen-e az Istenek' Tirannussa? Isten léttére – hogy egy szegény halandó Leányt az ágyába vonhasson, idestova kergetteti őtet széles e' világon! Óh! te nyomorúltt alkotmány! iszonyú Szeretőre akadtál te! valóban iszonyúra; mert a' mit eddig hallottál, tsak kezdete még a' te szenvedésednek!

Io

Óh jaj! óh jaj!

PROMÉTHEUS

Sírsz már? jajgatsz már olly hamar? Mi lessz még akkor, ha majd a' többit meg hallod?

A' KAR

Tehát van még valami, a' mit őnéki ezeken kívül szenvedni kell?

PROMÉTHEUS

Van, igen is! A'Tenger van még hátra valamennyi veszedelmivel egygyütt.

Io

Há! mitsoda nékem az élet! miért nem szóktetem le magamat legottan a' kősziklák' tetejéről? Őszve zúzva a' mélységben, az én szenvedésemnek egyszerre vége lessz. Jobb tőstént meg halni, mint a' legkegyetleneb kínok közt naponként habzani!

⁷ pattyához [Sajtóhiba, em.]

⁸ földyén [Sajtóhiba, em.]

PROMÉTHEUS

Jobb-e? Hát még Prométheusnak a szenvedését hogy viselhetnéd el, a' kinek még csak meg halni sem engedtetik meg? Óh! bizonyára nyúgodalom volna, nyúgodalom a' halál, a' semmisülés! De most, ah! nem éri végét, nem éri az én szenvedésem, míg a' thrónusról le nem taszítatik.

Io

'S nem ül hát örökké rajta?

PROMÉTHEUS

Szeretnéd, hogyha nem?

Io

Hogy ne? Kitsoda kínoz engemet így, hanem ő?

PROMÉTHEUS

Örülly hát egy keveset: meg lessz!

Io

És kitsoda fogja őtet le taszítani?

PROMÉTHEUS

Maga magát, esztelenségből.

Io

Hogyhogy? Magyarázd meg ezt nékem, ha lehet.

PROMÉTHEUS

Egy Asszonyt vész majd ölebe, a' ki őtet szerentsétlenné teszi.

Io

Istenasszonyt-e, vagy mí közüllünk egyet? Ha tudod, mond meg.

PROMÉTHEUS

Mi gondunk van arra, akárki légyen. Ezt én meg nem mondhatom.

Io

'S az Asszony fogja őtet le taszítani?

PROMÉTHEUS

Ez egy Fiat szül, a' ki amannál erősebb léssen.

Io

És ezt ő el nem távoztathattya?

PROMÉTHEUS

Nem! a' míg én meg nem szabadúlok, addig nem!

Io

Ha ő nem akarja, kitsoda fog tégedet meg szabadítani?

PROMÉTHEUS

Eggyik a' te Maradékid közül.

Io

Mitsoda? Az én Fiam lessz a' te Szabadítód?

PROMÉTHEUS

Úgy vagyon! utánnad a' tizenharmadik.

Io

Én a' te jövendölésidet még sem értem jól.

PROMÉTHEUS

Ah! ne kívánd látni a' nyomorúságnak az úttyát, melly még előtted fekszik.

Io

Óh! szóly. Alig hogy nékem jó reménységet mutattál, már is meg akarsz attól engemet ismét fosztani?

PROMÉTHEUS

Válassz! Eggyet a' kettő közül a' te kedvedért meg tselekszek.

Io

Mit tehát? Választok én, ha meg engeded.

PROMÉTHEUS

Jól van! Vagy azt mondom meg tehát tenéked, a' mi reád következni fog; vagy pedig ki légyen az, a' ki engem' meg szabadít.

A' KAR

Emlékezz meg ígéretedről! Tedd meg néki az eggyikét, nékem pedig a' másikat. Mond meg ő néki, hová kell még mindenövé tébolyognia; énnékem pedig, ki fogja nyomorúságodat végbe szakasztani. Óh! ezt én olly örömet tudnám!

PROMÉTHEUS

Légyen úgy! Meg tselekszem ténéktek, a' mit kívántok. Te, tehát⁹, Io! hallyad további sorsodat, de jól szívedbe vedd, a' mit tenéked mondani fogok.

Ha majd által mégy a' tengerszorúlaton, melly a' száraz tartományt meg választya, és a' tengert, napkelet felé, mind meg járod, akkor azután egy Várashoz érkezel, melly Kiszténának nevezetik, a' Gorgonesek' tartományába: itt laknak a' Pfortzidések, az örök Vének, a' hattyúfejérségű három Szűzek, a' kiknek mind a' hármoknak tsak egy szemök, és tsak egy fogok van; 's

⁹ tehát [Sajtóhiba, em.]

a' kike sem a' napnak a' sűgárai, sem a' holdnak a' fénnye soha nem világít. Ezek mellett laknak az embergyűlölő három Gorgonesek is, az ő kígyóhajokkal, amazoknak a' testvérjei. Ezeket semmiféle Halandó meg nem láthattya a' nélkül, hogy meg ne hallyon. Ezt néked intés gyanánt mondom. – De még ez nem elég! Még több veszedelmek állanak előtted. Mert tébolygásod között még a' grifekhez is el érkezel, Jupiternek az ő néma és mardosó kutyáihoz, az egy szemű Arimaspusokhoz, a' kik az ő lovaikon viaskodnak. Ezek a' Plútó folyónak a' forrásai mellett laknak, mellynek vizeiben aranypor úszik. Ne közelíts ezekhez is, hanem költözz el tovább, míg a' Világ' végéhez nem érkezel, egy fekete néphez, melly a' világosságnak az eredeténél lakik, a' hol az Aethiops x) folyik. Menny azután ezzel a' folyóval, míg ahhoz a' kősziklához jössz, mellyről a' szent Níl a' nádton által édes habokkal le zúdúl; menny el velle, és ő tégedet elvégre Egyiptomba vezet, ebbe a' tartományba, a' te Tzenkréádtól olly messze fekvő tartományba, mellyet a' te Sorsod tenéked és gyermekidnek¹⁰ adott. – Most már sokat is tudsz! Ha vagyon valami, a' mit tenéked emlékezetedbe venni, vagy meg érteni nehéz volna, mond meg, és én azt néked meg magyarázom. – Mert nékem, ah! igen sok üres óráim vagynak.

A' KAR

Ha még valami hátra van, vagy ha talán el felejtettél volna valamit, a' mit ennek a' Szerentsétlennek az ő tébolygásinál tudni, szükséges volna, vagy néki hasznára¹¹ válna, mond el még; ha pedig mindent meg mondottál, tudod, mit ígértél nekünk.

PROMÉTHEUS

Őnéki meg mondtam már, a' mit tudnia kell. De, hogy annál bizonyosab légyen benne, hogy nem valótlanságokat szóltam, szavaimat erősítő jel gyanánt, abból is mondok őnéki valamit, a' mit már eddig szenvedett. Az előbbenit, a' mit ő néktek maga el mondott, hogy hosszas ne légyek, elő nem hozom újjolag, hanem tsak első költözködésénél kezdem. A' mint te a' Molosszusok' tartományába a' magos Dodónához érkeztl, a' hol Theszpróta Zevsznek az ő jövendőli székei vagynak, és a' hol, meg-foghatatlan tsuda! az örök tölgyfa y) jövendőli, itt ez tégedet, fenn szóval, világosan, és nem titkos értelmű ígéssel, Jupiter' jövendőbéli feleségének nevezett, hogyha még el-viselheted ezt a' nevet, – és akkor jött r'ád a' dühösködés, 's el-szaladtál a' Rhea tengereknek a' partyain, a' hol nyűgodalmatlan futással idestova és egész' eddig kergettettél. De ezek a' tengerek jövendőben – tudd meg és hidd el – Ióniai tengereknek fognak teróllad neveztetni, és a' te tébolygásodnak az emlékezetét a' Halandók között örökké fenn-maradandóvá tészik. – Itéld meg ebből, a' mit tenéked mondok, hogy többet tudok, mintsem talán te gondoltad volna.

A' mi még hátra van, azt onnantól fogva, a' hol meg szűntem, mind a' kettőtöknek mondom.

Egy város fekszik a' tengernek a' legvégső partyán, mindgyárt Níl vizének az egykik bészakadásánál; ezt Kanópusnak nevezik. Ide fogsz te vetődni, és itt Zevsz tenéked a' te eszedet ismét vissza adgya. Gyengén és szerelmesen meg érént majd tégedet az ő keze, 's nehézkes léssel, és fiat szűlsz. Színére nézve fekete lessz, és Epaphusnak fog neveztetni. Ő uralkodik mind azokonn a' tartományokon, mellyeket a' messze terjedő Níl vize mos. Az ötödik nemzetség őtölle, vissza fog térni Argosba, ötven Szűzek, egy Atyától. Nem örömet költöznek el. Az ő Völégényeik, ötven Ifjak, mindnyájan az ő annyok' bátyáinak a' fiai, dühödvén a' szerelemtől, utánnok esnek majd, mint az ölyv a' közel lévő galambra le rohanni szokott. – Utól érik ők a'

¹⁰ gyermeidnek [Sajtóhiba, em.]

¹¹ hasznára [Sajtóhiba, em.]

Leányokat, és feleségül veszik őket, a' kiket feleségül venniök nem kellene, mivel őket az Istenek halállal fenyegetik. Pelaszgyiában várakozik ezekre az Ifjakra a' halál, asszonyi kéztől, az éjjnek árnyékában. Mindenik Asszony meg öli az ő Férjét, és vérebe mártva két élő pallossát. – Óh! ilyen Asszony feküdjön az én Ellenségemnek a' karjai között. De az egyiknek a' szerelem parantsolni fog. Meg lágyúl az ő szíve, meg kémelli baráttyát, és inkább szívtelennek akar majd, mintsem gyilkosnak, neveztetni. Ez végtére Argosban egy királyi nemzetséget plántál, **z**) és – de nem akarok én néktek mindent meg mondani, mert igen sok. – Elég az, hogy ebből egy Férjfiú származik, szívére nézve vitéz és bátor, és nyilai által ditsősséges. **aa**) Ő szabadít meg engemet ebből a' szenvedésből. Ezt nékem régen meg jövendölte az én Anyám, Titáne Thémis; de hol, és miképp' fog meg történni? azt én olly hamar meg nem mondhatom, és néked keveset is használhatna! –

Io

Elelelee!
Há! megintlen
Ébred bennem,
Fel ébred ismét
A' lelki tűz,
Párjai a' dühösködésnek!
A' kínozó tövis
Furdallya megmeg szívemet!
Óh! a' halál' szorongatási
El fognak engemet!
Miként hempelygnek szemeim!
Melly ellent-álhatatlanúl
Unszolnak a' tüzek! –
Ah! nyelvemet meg nem zablázhatom; –
De, óh! panaszkodásaim
A' gyötrelemnek hajjai alól
Mind hasztalan' kiáltanak.
(Io el megy)

A' KAR

Epodica.

Strófa.

Bölts, valóban bölts vala,
A' ki azt először által látta,
'S a' ki minket arra meg tanított:
Hogy nem tanátsos sorsainknak
Korláttyain kívül
Meg sógorodni a' Nagyokkal,
Sem a' szegénynek és alávalónak
A' gazdag vagy nemessebb Nemzetségbe
Bé házasodni.

Antistrofa.

Óh! soha engem'
Fel ne repítssen
Zevsznak ölébe
A' szomorú sors!
Óh! soha engem'
Meg ne szeressen,
Soha ne kérje
Kezemet Isten!
Iszonyodással
Nézem e' Szűzet,
A' ki halandó
Férfi' kezével
Meg nem elégült,
'S most Júno' üldözésitől
Így sújtogattatván,
Az Istenek' szerelmes
Ölelgetésekért
Hallatlan szenvedésekkel
Fizetni kínszeríttetik.

Epodus:

Óh! Nem vetem én meg
Magamhoz hasonló
Személynek a' szívét,
Hogy véllé meg-nyúgodtt
És tsendes elmével
Örvendetes napokat éllyek!
De a' nagy Istenek' szemének,
Óh! ennek meg ne tessék én soha!
Ki futhat el, ki vallyon ő előlle?
Ki állhat ellene?
Ki menti meg
A' Lyánka' szívét
Az olyan törtől,
A' mellyet néki
Eggy Istenség vetett?
Óh! gyáva Leányka!
Eggy ilyen esetben
Mi lenne belölled?
Vagy tán a' földi böltesség
Az Istenek' tanátssát
Meg tzáfolhassa-e?

PROMÉTHEUS

Há! és még is, bár melly vas-szívű légyen is, egy Asszonyt vész ölébe, a' ki őtet meg alázza! Hanyatt homlokkal fog ő ez által az ő büszke székeről le rohanni; és az átkok, melyeket édes atya, hogy ígért¹² thrónussáról le-taszíttaték, az ő fejére mondott, ezek ő rajta mind bé tellyesednek. Akkor azután mennyen ő, és kérdezze meg az ő Isteneit! Senki nem ad, senki nem adhat őnéki tanátsot, én kivüllem. Én tudom egyedül, miként kell néki a' dolgot jóra fordítani. Tsak hadd ülljön ő, 's trutzollyon hempelygő mennydörgésivel; hadd hánya tüzes villámjait! Nem segítenek ezek ő rajta, meg nem ójják őtet iszonyú veszedelmében, meg nem oltalmazák a' rettenetes Bajvivótól, a' kit ő maga magának nemzeni fog. Tüzet hány ez, emésztőbbet az ő villámjainál; bizonyosabb lészen ütése, mint az ő hempelygő menny dörgésinek; 's öszve zúzza majd bosszúságában Neptúnusnak az ő három ágú villáját, melly a' földet és tengert meg rezzenti. Itt ő, az ő nyomorúságában öszve tiporva, itt tanúllya meg, melly más állapot légyen szolgálni, hogysem uralkodni!

A' KAR

Ah! Barátom, azt jövendölöd te, a' mit örömet látnál.

PROMÉTHEUS

Azt jövendölöm, a' mi bizonytal meg történik, és a' mit magam is óhajtok.

A' KAR

Tehát egy Hatalmasab fog-ellene érkezni?

PROMÉTHEUS

Igen is, érkezik, és ez őtet még mélyebben meg alázza, mint ő engemet.

A' KAR

Óh Prométheus! mérészelly-e vallyon így szóllani?

PROMÉTHEUS

Meg nem halhatok, nints mitől félnem.

A' KAR

De régi kínyyaidra újjakat halmozhat.

PROMÉTHEUS

Tegye bár! Én mindent meg fontoltam.

A' KAR

Ah! mi nagy okosság ám, a' Bosszúlót meg engesztelni!

PROMÉTHEUS

Engeszteld bár, áldozz őnéki, hízelkedgy a' Hatalmasnak te! Én Jupiterrel semmit sem gondolok. Tselekedgyen ő, a' mit akar, uralkodgyon még egy kis ideig, a' mint őnéki tetszik! – Nem sokáig parantsol ő már az Isteneknek! – De nem az ő Követyét látom-e, az Istenek' Szolgáját? Ez ismét újságot hoz.

¹² ígér [Sajtóhiba, em.]

HATODIK JELENÉS.

Hermes. Az Előbbiek.

HERMES

Hallyad te! Te álnok és vakmerő káromló, te Istenek' ellensége, te jótévője a' földi nemzetségnek, te tűz-lopó, hallyad! Az én Atyám azt parantsollya, hogy mond meg néki, mitsodaféle Asszony az, a' kit ő magához veend, és a' ki által, a' mint fenyegeted, a' thrónusról le taszítottassék? Szóly! de ne olly titkos értelmű beszédekben, a' mint szoktál, hanem világosan¹³: mitsodaféle asszony ez? Ne hagyj engemet kétszer járnai, mert látod, hogy ötöt a' te fenyegetéseid meg nem ijesztették.

PROMÉTHEUS

Te olly pompásan szóllasz és olly böltsen, a' mint egy Istenek' Követyéhez illik. Újjak vagytok még a' tí új thrónustokon, s' azt vélitek, hogy ez erőss lábón áll minden viszontagság ellen. De tudgyátok meg, hogy két Monarchánál kevesebbet én arról nem láttam le rohanni, **bb**) és az, a' ki most rajta ül, a' harmadik lészen; pedig nem sokára; és az ő esete gyalázatosab lessz, mint a' két elsőjé. Óh Hermes! ne hidd te azt, hogy én títölletek, új Istenektől, félek, vagy hogy vélletek sokat gondolok! Távul vagyok én ettől, távul! Menny te tsak vissza megint, a' honnét jöttél, mert éntőllem ugyan semmit sem hallasz mind azokról, a' miket kérdezel.

HERMES

Szinte illy hajólhatatlanul vakmerő voltál te az előtt, és íme! mire vitt ez tégedet!

PROMÉTHEUS

Én az én szenvedésemet a' te szolgaságoddal fel nem tserélem, azt tudd meg! nem én! – Há! ezerszer inkább szolgálok a' kőszirtnek, mint atyádnak. – Így trutzszolom én meg a' Trutzszolót! –

HERMES

Úgy látszik, mintha tetszenél magadnak ebben az állapotban?

PROMÉTHEUS

Igen is, tetszek magamnak benne! Igy tetszenek magoknak az én ellenségim is az övékben, és te köztök¹⁴!

HERMES

Miért én? Én vagyok-e a' tiédnek az oka?

PROMÉTHEUS

Nints külömbség köztetek! Gyülöllek mindnyájotokat! Mindnyájotokkal jót tettem, és tí viszontag, valamennyien vagytok, mind rosszal fizettek!

HERMES

Dühösködöl te, Prométheus!

¹³ világosau [Sajtóhiba, em.]

¹⁴ koztök [Sajtóhiba, em.]

PROMÉTHEUS

Ha ellenségimet gyűlölni annyit tesz, mint dühösködni!

HERMES

Ki állhatná-ki véled, ha úgy volna dolgod, a' mint akarnád?

PROMÉTHEUS

Óh!

HERMES

Fohászkodol? Jupiter nem fohászkodik.

PROMÉTHEUS

Az ősz Idő sokra meg taníthattya még őtet.

HERMES

De tégedet nem, hogy okosab légy.

PROMÉTHEUS

Ha az volnék, Jupiter' Szolgájával tsak egy szót sem vesztenék.

HERMES

Tsak meg nem akarod tehát mondani, a' mit Jupiter tudni kíván?

PROMÉTHEUS

Én ugyan őnéki sok jó akarattal tartozom.

HERMES

Te tsak úgy beszéllesz véllem, mint egy gyermekkel! –

PROMÉTHEUS

'S több vagy-e vallyon? A' legostobáb gyermek vagy, hogyha magaddal el hitethetted azt, hogy én tenéked tsak legkissebbet is ki nyilatkoztatok. – Tudd meg, hogy Jupiter semmi kint, semmi gyötrelmet ki nem gondolhat, mellyel ezt énbelöllem ki sajtolhassa, míg engemet ezekből a' bilintsekből fel nem oldoztat. Essen bár reám az égnek emésztő tüze; hívja bár elő az ő jégessős háborúit és földindulásait, hogy mindent meg rezzentsenek, széllyel szaggassanak. Semmi engemet r'á nem bir arra, hogy néki meg mondgyam, kitsoda légyen az, a' ki őtet a' thrónusról alára taszíttya.

HERMES

Jól gondold meg magadat, Prométheus! meg fogod bálni.

PROMÉTHEUS

Én mindent meg fontoltam: ez nékem az én meg-másolhatatlan tökélésem.

HERMES

Térj magadba, Esztelen! térj magadba, és tanúld meg legaláb szenvedésedből az okosságot.

PROMÉTHEUS

Hasztalan fárasztod füleimet a' te tanátsadásiddal, szinte miként az előttem lévő tenger' habjainak a' zuhogása. Légy te bizonyos abban, hogy Jupiter' fenyegetési engemet, eggy asszony gyanánt, soha meg nem rezzenenek. Soha nem kérem én ezt a' nagy Gyűlölőt, mint a' gyáva Leányka, ki-terjesztett karokkal, hogy meg szabadítsson. Soha nem én, mind örökké nem!

HERMES

Látom én, hogy a' mit tenéked mondok, mind hasztalan. Intéseim meg nem indítanak téged' legkisebbet sem érdeklenek. Mint az engedetlen ló, úgy rágod a' féket, és a' zabola ellen viaskodol. De vaj! mi erőtlen a' te makattságod! Erőtlen fegyver ám az Oktalanoknak a' fejeskedése. Fontold meg még egyszer, hogyha szavamat nem fogadod, mitsoda háború, és a' kínoknak mitsoda szélvése fog tégedet el borítani! Legelőször is ezt a' vas-erejű kősziklát az én Atyám az ő vilámjaival és dörgő mennykővel ketté hasította, és a' te testedet le üti, s a' kőszikla-darabokkal el borította. Itt fekszel majd te sok – felette sok ideig, míg ismét napfényre jössz. El érkezik azután Jupiternek a' madara, a' szárnyas rabló, a' vérszomjúhozó sas; fel szakasztja mellyedet, naponként rágódik a' húsodon, és a' te fekete májaddal naponként jól lakik. Ez pedig tartani fog és tartani vég nélkül, míg egy másik Isten a' te pártotad fel nem vállallya, s míg arra nem ajánlya magát, hogy te éretted a' halál' barlangjába le száll. Most már fontold meg, mit tévő légy; mert a' mit én itt mondok, nem hiú fenyegetés, hanem igaz és bizonyos. – Mert, a' mit Isten mond, való az, és meg kell annak történni. – Még most választhatsz. Óh ne engedd, hogy makattságod a' te helyesebb eszeden erőt vehessen!

A' KAR

Óh barátom! az ő tanátssa legjobb. Hiszen tsak arra kér, hogy makattségodat meg törd, és a' helyesebb okosságnak engedgy. – Óh! Fogadd szavát, s engedd meg győzni magadat. Gyalázat ám a' bölts Férjfiúnak, hogyha magának rosz tanátsot ad.

PROMÉTHEUS

A' mit ő nekem beszéllet,
Az lelkemnek mind nem új;
És az sem új, hogy eggy ellenség
A' másikat gyötörje.
Hadd ötet! Hadd hagyítsa
Emésztő mennykővit!
Hadd zúgjanak vészes fuvalmi,
Hadd bőgjenek égi dörgési,
A' mennynek felhőji között!
Hadd zúzza fergeteg szele
A' Földet két felé!
Hadd verje a' tenger'
Tajtékos habjával
A' tsillagok' úttját!

És tsontyaimmal együtt testemet
Pokolnak a' legalsó
Völgyébe, hadd, taszítssa le!
Meg törhet, meg tiporhat karja,
De meg nem ölhet engemet!

HERMES

Tsak a' Dühösködők beszélnek
És gondolkodnak így!
Ah! esztelenségének
Mértéke meg telt!
A' mennyivel nagyobb aláztatása
Óh! annyival dühösebb
'S hajóhatatlanab haragja.
Tí! a' kik véle szenvedni,
És rajta síránkozni jöttetek!
Óh! mennyetek, javaslom, mennyetek!
Hogy a' bosszonkodó Istennek
Közelgető dörgése' órdításinál
A' rettegés közt meg ne halljatok!

A' KAR

Ne mond ezt énnékem!
'S ne adgy efféle rossz tanácsot!
Egész erővel ellent áll
E' gondolatnak lelke!
Illy rosszat-e?
Illy nagy gonoszt kövessék el?
Akármit rendel ellene
Az Istenek' haragja,
Azt én, o Hermes¹⁵ véle –
Óvéle mind el szenvedem.
Mert gyűlölöm
Az áruló Barátot,
És semmiféle vétek ennél
Elöttem nem gyalázatosb!

HERMES

Légyen úgy! de jusson ott is
Szívetekbe jó intésem!
És majd ha ki omlik

¹⁵ Herme [Sajtóhiba, em.]

Reátok is véle
A' kínok' kehellye;
Ne morgolódyatok
A' Sorsnak ostora,
'S a' mindent szemlelő
Istennek karja ellen,
Hogy véletlen tsapásival
Reátok üt haragja.
Tsak önnön szívetekre vessetek!
Mert nyíltt szemekkel botlotok
Az általnézhetetlen
Inségnek gyászos méllyibe.

(*Hermes el megy* — — — Rövid Pauza. A' szélvész emelkedik, és a' mennydörgés 's a' t.)

PROMÉTHEUS

Há! itt jön már!
Itt érkezik!
Már érzem reszketni a' szirtet; — — —
Ordítani hallom a' dörgést!
Zuhognak mellettem
A' lángos villámok!
A' fergeteg szél
Fel úzi a' port!
A' képtelen vészek
Egymással küszködnek,
'S tajtékos habokkal
El árad az ég!
Mind énreám!
Mind r'ám rohan
A' nagy Természet! —
Óh! Anyámnak szent szeme!
Óh! te mindent szemlelő Nap!
Lásd illetlen kínomat.

Mithologyiabéli
Jegyzések
Prométheushez.

- a) *Erő és Hatalom.* Ezek a régi mithológiában nem allegoriák, hanem valóságos személyek, Ótzeánusnak Maradéki, a Buzgóságnak és a Győzelemnek testvérjei, és Jupiter' szolgái voltak.
- b) Prométheus kétszer koválsoltatott le. Először ehhez a kőszirthez, mellynél ebben a Drámában a nézőhely fekszik; azután pedig Kaukasz' hegyén, a hol az ő kinnyaihoz a sással való gyötrés függesztetett.
- c) Szátarnus Vulkánusnak nagy atya, Japéthus pedig Szátarnusnak testvére, és mind a ketten Uránusnak fiai voltak. Prométheus Japéthus' fia volt.
- d) *Okos Tanácsadó.* Prométheus' nevére tzeloz, melly annyit tesz, mint *Előre-gondoskodó.*
- e) Ótzeánidések. A Folyó-vizeknek Nimfái, Ótzeanusnak és Thetisnek magzati. Olly sokan vagynak, úgy mond Heziodus, hogy azokat elő-számlálni, lehetetlenség legyen. Ki tetszik ebből, hogy a régi mithologia sokszor tsupán tsak régi történet vagy gyeographia, és nem mindenkor allegoria, vagy ki-gondolt mese volt.
- f) *A' szirtes hegyen.* Tudhatták ők Prométheus' sorsát és az ellene ejtett Jupiter' ítéletét; mire nézve a kalapás' hangjaiból meg gondolhatták, hogy ezen ítélet végbe vitetik.
- g) Az arany idöket Jupiter vas-idökre változtatta.
- h) *A' fortélyt.* A Titánészeknek azt javasolta volt Prométheus, hogy *neutrálisok* maradgyanak, avagy semmi párthoz ne állyanak; és ha Jupiter' hadgyai Krónoséval üntig ki fogják magokat veszekedni, akkor azután mind a két ereje-szakadt részre egyszersmind rohanván, a thrónusról mind a kettőt le taszítssák.
- i) *Egy lélek, az az:* egy jövendölő lélek a két név alatt.
- k) *Tanátsot adtam.* Hihetőképpen azt, hogy a Tziklópeseket a maga' részére vonnya; a mi által Jupiter a győzedelmet meg is nyerte.
- l) Újjat plántálni. Ezen ígék miatt történt, hogy valaha az ajtatos eggyügyűség, vagy az allegoriák utánn való esdeklés, vagy a kantsal gondolatoknak ki-pökésére való viszketés, Prométheusnak történetében vagy meséjében Krisztust kereste legyen.
- m) Története Pandóra' berbentzjének, mellyből a nyomorúságok a világra ki áradtak, a mint azt Epimetheus, Prométheusnak testvére, meg nyitotta, esméretes; és tudva van az is, hogy tsupán a reménységet ójhatta meg, melly a berbentze' fenekén maradt volt.

n) *Atyafiságunknak tartozom.* Ótzeanus Thémisnek testvérje vala; mind a' kettőt a' Föld szülte; Thémis pedig Prométheusnak az anyja volt.

o) *Panaszom volna.* Ezt az esetet másféleképp' is beszéllik. Mintha tudnillik az emberek magok voltak volna, a' kik Prométheus Istent Jupiternek el árulták; a' miért ő viszontag nékiek örök ifjúságot adott. Ezt ők egy számárra tették, s úgy küldötték ember-társaikhoz a' világra. A' számár az útfélben meg szomjúhozván, egy forrásra akadt, mellynél egy kígyó őrt áll vala. Ez a' számárnak mindaddig italt nem adott, míg azt a' terhet, melyet - hátán hordott, néki nem engedte. Ez a' mese tulajdonképpen, a' legrégebb Nemzeteknek egyikétől, a'¹⁶ Feníziabeliektől származott.

p) *A' sorsnak a' három Húgai és az Erinnisek.* Az elsők alatt a' Párkák értetődnek, úgymint Klotho, Lachezis, és Atropos, a' kik Jupiter' és Thémis' leányai voltak. – Erinnisek, Eumenidések, Fúriák, ezek mind egyet tesznek. Ezek a' bosszúállásnak az Istenasszonyai, és neveik szerint a' következők voltak: Tiziphone, Alecto, Megéra, mind a' hárman az Acheronnak és az Éjjnek Leányai. Mások szerint, azokból a' vértöppekből származtak ők, melyek Szátarnus' sebéből lehullottak, mikor a' thrónusról le taszítatott.

q) *Ió Inachusnak, az Ótzeanidések' Argolisban lakó egyik testvérjének, az az, egy Argolisban lévő folyóvíz' Istenének a leánya és Júnó' papnéja volt.* Jupiter belé szeretett, és Júnó' szerelem-féltését észre vévén, és le tsillapítani akarván, tehénné változtatta. Júnó ezt a' tehenet olly móddal kérte, hogy Jupiter az ő kívánságának eleget tenni kéntelen volt. Kezében lévén a' tehen, Argust, a' Földnek egy százszemű fiát, rendelte melléje az irigy Istenasszony, hogy arra szorgalmasan vigyázzon. Merkúrius, Jupiter' kérésére, az ő furuglyájával Argust el altatta, és a' tehenet el is lopta volna, hogyha egy bojtár' kiáltására Argus fel nem ébredett volna. Merkúrius tehát Argust agyon ütötte. De mínekelőtte Iót el vezethette volna, Júnó egy bögyölyt küldött ellene, melly magát erre a' tehenre akasztotta, és olly dühösségbe hozta, hogy a' tengereken és a' tartományokon keresztül idestova szaladozott. Aeschylus' Játékában nem úgy jelenik meg Ió, mint tehen, hanem tsak tehen-fővel, a' mint a' régi köveken, Izis' neve alatt, le rajzolva van.

r) *Lelki fülánk.* A' görögben οἰττος, melly költsönözött értelemben, a' szerelem' vagy a' dühösség' hevesebb indulattyanak is vétetik.

s) *Hibrisztis.* Ez a' folyó esméretlen; a' szó pedig annyit térszen, mint erőszakos, sebess 's a' t.; mire nézve azt némellyek tsak mellék-névnek veszik, nem pedig folyóvíz' nevének.

t) *Szalmidesszus' köszikláihoz,* a' hol a' Propontis a' fekete tengerbe szakad.

u) *Pfortzidések. Gorgo. Gorgonesek.* A' Pfortzidések Pforkusnak, a' Tenger' és a' Föld' fiának három leányai, és már születésekkor őszhajúak voltak. Az ő neveik Ento, Pamphredo és Dino. Közönségesen¹⁷ Gréáknak avvagy vén leányoknak is neveztetnek. Ezt a' mesét némellyek így magyarázzák. Az ő Attyok az atlanticum tengerben lévő három szigetnek az ura volt, és ezeket az ő három leányi között fel osztotta. De egyszersmind egy közönséges jó Barátot is hagyott

¹⁶ [A nyomtatott szövegben a névelő egymás után kétszer szerepel, em.]

¹⁷ Közönségesen [Sajtóhiba, em.]

nélik, a' kit ők azután fontosabb állapotoknál egymásnak költsön adtak. Ez volt az ő közös szemök, mint tanácsadó, és fogok, mint hadi vezér.

Gorgo. Egy sziget a' Hesperusi tengeröbölnél; alsó Aethiopiában.

Gorgonesek. A' Gréák' három testvérjei a' Gorgonesek, neveik szerint: Euriale, Stheno, mind a' ketten halhatatlanok, és Medúza, a' ki halandó volt.

x) *Aethiops.* Ez a' folyóvíz *Niger*nek nevezetik.

y) Tölgyfa jövendől. Két galamb, a' mint mondgyák, az az, két Papné el szállott Thébe várossából, az egyik Líbiába, a' másik pedig Epirusba, Dodónának tölgyes erdejébe. Az egyik amott, a' másik pedig itt azt mondta, hogy Jupiter, a' ki erre nézve Epirusnak egyik vidékéről, Dodónai vagy Theszpróta Jupiternek neveztetett, azt parantsolta volna, hogy ezeken a' helyeken orákulum állíttassék fel. Ez volt ennek az orákulumnak az eredete, mely Dodónában elejénten az értz-medentzéknek hangja szerint, azután¹⁸ pedig a' tölgyfák között el-rejtett Papoktól adatott.

z) *Argosban plántál.* Az ötven Leányok közül Hipermenesztra volt egyedül, a' ki Attya' parantsolattára az ő szeretőjét Lintzeust meg nem ölte. Ezekből Abbas, Akρίζius; Danae, Perzeus, Altzeus és Anaxo, Altzéustól Amphítrion, és Anaxótól Alkméne, Alkmenétől pedig Herkules származott.

aa) *Nyílai által.* Tudva van, hogy Herkules az ő nyíllait Oeta hegyén Philoctetesnek ajándékozta, mellyek nélkül Tróját meg nem lehetett volna venni.

bb) Apollodorus' mithologiájának az elején olvastatik, hogy ezek a' Monarchák Uránus és Krónos voltak.

¹⁸ azutáun [Sajtóhiba, em.]

A' FORMENTÉRAI REMETE.

Egy
néző egyszersmind
és
énekes játék
három fel-vonásban.

Kotzebue Augustus úr utánn
szabadon fordította, és né-
melly keményebb kifejezése-
re nézve meg-enyhítette N. N.

A' negyedik kötetnek II. darabja.

A' JÁTSZÓ SZEMÉLYEK.

A' REMETE.

FERNANDÓ, amannak régi szolgája.

SZELIMA, egy török Leány.

HASZSZAN MAHMUD, egy Algíriai Török; a' tengeri Rablóknak Kapitánya.

DOM PEDRO OLIVEIRO, ifjú Spanyol.

PEDRILLO, Pedro szolgája.

SPANYOL MARTALÉKOK.

TÖRÖKÖK.

*(A' Játék' helye Formentéra; nem messze a' Spanyol parttúl egy Sziget, mellyben a'
kigyók' sokasága miatt senki sem lakhatik.)*

Az éneket Wolf Úrnak, a' Szászvináriai Muzsika-szerzőnek Áriái szerént lehet énekelni, vagy, ha a' Játék tsak néző, a' darabnak minden kára nélkül el-is lehet hagyni, vagy ha tetszik, szóval mondani. Melly utolsó esetben mindazáltal azokat, a' mik az énekekben foglaltatnak, a' prósábúl, hogy kétszer ne mondassanak, ki kellene hagyni.

Ha Gyűjteményünknek második esztendőjét elegendő elő füzetőink miatt folytathattuk, az. illetén énekeknek ariáival is, szépeink' kedvéért szolgálni fogunk.

I. FEL-VONÁS

I. JELENÉS

*(Egy vidék a' tenger mellett. – A' szélvész nem rég' szünt-meg, és a' nap szinte támadásban
vagyon, Egy felül a' Remetének mohhal fődött lakása egy kősziklán a' tenger mellett; más felül
pedig egy pázsitból tsináltt ülés. – A' tenger' parttyán Szelima ájulásban fekszik. – A' Remete a'
kunyhóból ki-jő, a' nélkül, hogy Szelimát meg-sajdította.)*

I. ÉNEK

A' REMETE

Bús Homályok' oszlatója,
Támadó Nap! üdvöz légy.
Ah! ki vélye, hogy te ősz fejemnek
Még egy gyámolója légy?
Meg-szüntek a' vészek;
A' tenger el-söpped;
A' fürge madárcák,
Zöld ágra repülvén,
'S örülve köszöntik a' reggeli fényt.
Bús homályok' oszlatója,
Támadó Nap! üdvöz légy.

Egy hoszszú, álomtalan, éjszakám ismét el-múlt. Setét volt, és iszonyúsággal tellyes, mint életemnek rettenetes sorsa. – És a' szélvész után a' támadó nap! – Miképp' reszket a' tsillapodó habokon mosolygó képe; miképp' tündöklük ki a' gyenge harmatnak tükrös tsöppeiből; mitsoda elevenségbe hoz minden alkotmányt; ki-édesgeti még a' legkissebb férget-is; fel-ápolgattya az égi háborútól le-homorított palántát! – Az egész Természet mosolyogva ünnepli jelenését; és tsak én vagyok egyedül, a' ki vígasztaló sugárait sírásnak indúltt kép-vonásokkal, és szívem' mélyéből ki-forró fohászkodásokkal fogadom. Az égi háborúnak nyomdokit fel-szikkaszttya; és ki-sírtt szemeimből a' könnyúllatásokat fel-nem száríthattya. *(meg-törli szemeit)*

De légy azonban jó reménységgel, meg-őszültt Szarándok! – Szinte illy pompával támadand-fel néked valaha a' jobb életnek napja, melly nem a' meg-hoszszabbodott nyomorúságnak követtye lészen, mint a' mai. –

(Rövid nyugovás után a' vászon-falak közé egy meszszebb fekvő vidékre függeszti tekintetét)

Kinek világosíttyák-meg olly fényesen a' reggeli sugárok azt a' Márványt? Hiszen tsak én vagyok egyedül e' pusztaságnak lakossa; és bús szívemben örökös emlékeztető jelet viselek, melly még a' márványnál-is, mint a' szeretet, sokkal tartósabb. – Eleonóra! Eleonóra! Mélyebben be van metszve szívembe drága neved, mintsem e' remegő kéz ama' kőre fel-vághatta. – Tizennyoltz esztendőbéli sanyarúságim el-nem törülhették keblemből emlékezetedet! –

Istenem! e' pusztaságot tsak a' kígyóknak alkottad; és még ezek-is futtyák színemet; mivel mindenható kezdeddel, mint az első gyilkost, meg-béllyeztetél.

II. JELENÉS.

Fernandó a' Kunyhóból. A' Remete.

Szelima.

FERNANDÓ

URAM! A' reggeli eledel az asztalon áll!

A' REMETE

Kedvesebb nékem a' derültt reggelnek tekintete minden eledelnél.

FERNANDÓ

Majd most meg-járom egy kevesé a' kő-sziklákot. Egy pár libotztojást ebédre, úgy-e? Uram!

A' REMETE

A' mint gondolod, Fernandó.

FERNANDÓ

Le-megyek azután a' tengeröbölbe. Tegnap, estve felé, erős lövéseket hallottam. Alig, ha a' mi betsületes tengeri Rablónk az úton nintsen. Érkezésének szokott ideje már közelít.

A' REMETE

Vagy már el-is múlt, akarád vala mondani. Én az ő élete miatt nagy gondban vagyok.

FERNANDÓ

Én nem. Mert jóllehet tsak török, de még-is derék egy ember; és így az Isten ötet meg-oltalmazza.

A' REMETE

De hová marad tehát? Eleségünk már nem sokára egészen el-fogy.

FERNANDÓ

Nem jött-e taval-is két héttel később' mint egyébkor szokott? – – – Uram! Én el-megyek, libotztojást keresni. – (*menni kezd, és ismét vissza-fordúl*) Nem jobbítaná-ki addig az Úr a' kert ajtaját? – Új kosarat-is kellene fonni; a' vesszőket már el-készítettem.

A' REMETE

Jól van, Fernandó, jól.

FERNANDÓ (*szorgalmatoskodva*)

Az éjjel nagy esső-is esett. Ha az Úr egy kevés mohot venne, és a' réseket szurokkal be-kenné

--

A' REMETE

Azt is meg-tselekszem.

FERNANDÓ

Fát-is kellene vágni; de az estvére maradhat. – *(el-megy, és Szelimát meg-sajdítja)* Irgalmas Istenem! mitsoda ez?

A' REMETE *(el-iszonyodik)*

Egy holttest! *(közelébb megy)* A' szélvész' prédája.

FERNANDÓ *(meg-fogja Szelima kezét)*

Ez, Uram, nem holttest. Az ilyen merevedés csak ájúlást jelent; ebben még élet van. *(Be-szalad a' Kunyhóba)*

A' REMETE *(Szelimát vizsgálván)*

Ortzájában csak egy töspetske vér sem vereslik, – ajaki halaványok, – körmei kékek, – és még-is olly kellemetes alkotmány! – Majd nem kegyetlenségnek tartom, halálos álmából fel-serkenteni, minekutánna egyszer a' leg-keményebb bajvivást ki-állotta.

FERNANDÓ *(Azonban orvosló szereivel vissza tért, és Szelima' élesztésében foglalatoskodik)*

A' Keresztény kötelesség hozza magával, hogy fel-serkenttjük. Ki tudgya, mitsoda jó követke-zése lehet tselekedetünknek. Talám Szülői vagynak, kik minket érette áldani fognak. Talám Kedvesse, a' ki utána síránkozik.

A' REMETE

Kedvesse talám? Ah, Fernando! malom kő gyanánt estek szívemre ezen szavaid. –

FERNANDÓ

Uram! az orvoslás használ! Léleket vesz, – – mellye már emelkedik, – szíve dobog – –

SZELIMA *(Fel-veti szemeit)*

Allah! – – *(Lassanként fel-emelkedik, félelmesen körül tekint, és rebegő szózáttal mondgya)* Nagy Proféta! hol vagyok? – Mi történt velem szegénnyel? – És ti körülöttem kik vagytok?

A' REMETE

Emberek, mint te; csak másféle ruházatban, mintsem a' minőt te talám közönségesen láttál. E' hoszszú öltözet alatt érzékeny szív fekszik. – A' mi az enyém, az a' tiéd is. – Szívem, és kunyhóm akármelly szerentsétlennel nyitva áll.

SZELIMA

Bár kik legyetek, jó emberek! ajánlástok által egy háladatos szívet köteleztek-le magatokhoz; de ez-is ám egyedül, a' mit még nékem boldogtalan sorsom meg-hagyott. *(A' Remete, és Fernando a' pázsit-ülésre vezetik Szelimát, a' ki le-könyökölve, szomorú sobajtások közt fejét kezére botsáttya)*

II. ÉNEK.

A' REMETE, és FERNANDÓ *(egygyütt)*

Nyúgodgy-meg! nyúgodgy-meg
Isten' akarattyán!
Rendeléseit titkok,
De ösvényei jók.

A' REMETE

Ember-elme meg-nem fogja
Sorsainknak titkait;
Mert el-rejtett kéz intézi
Életünknek úttyait.
A' Remény tsak, melly temérdek
Kínnyaink között ránk nevet.
Bízz Istenbe, a' ki téged'
Roszsz ügyedben meg-nem vet.

EGYGYÜTT.

Nyúgodgy-meg! 's a' t.

FERNANDÓ

Szedd össze erődöt, jó Leányka! és semmit se búsully. Tizenkettedik esztendeje múlik már, hogy e' szigeten lakunk, és Istennek hála! tsak egyszer sem feküdtünk még le éh gyomorral. A' szükséges nélkül, fogadom, nem szűkölködsz. Friss gyékényből, és puha mohból jó ágyat tsinálok, és ezenkívül még gyapjú-takarómat-is néked adom. Zsíros tej, édes narantsok, leves dinnyék – –

SZELIMA

És ezt a' tartományt vallyon miképp' nevezik?

A' REMETE

Formentéra Szigettye? Közel a' Spanyol parthoz.

SZELIMA *(Örvendetes indulattal)*

A' Spanyol parthoz? – Meszsze van-e ide a' Spanyol tartomány?

A' REMETE

Tsak egynehány mért földnyire.

SZELIMA *(esedezve)*

Óh jámbor emberek! nem vihetnétek ti engemet e' tartományba?

FERNANDÓ

Jó Leányka! ez mitöllum ki nem telhetik. Egész hajói készületünk egy kormány nélkül való, és tsak egy darab vitorlával felfegyverkezett ladikból áll, mellyel az öbölben halászni szoktunk.

SZELIMA

Hát tikivületek ezen szigetben senki egyéb nem lakik?

FERNANDÓ

Senki. Az egész sziget szinte pözsög a' sok kígyótúl; és egyébaránt is keveset talál az ember benne, el-vinni valót. Nem egyhamar tökélli el magát valaki, hogy itt telepedgyen.

SZELIMA (a' Remetéhez)

És te?

A' REMETE

A' boldogtalan nem fél a' kígyóktúl.

FERNANDÓ

Nékünk jó lelki esméretünk vagyon, és ezt a' kígyók meg nem támadgyák.

SZELIMA

Ah! így hát annyival inkább nem maradhatok nállatok.

FERNANDÓ

No, no, jó Leányka! Hiszen a' ki maga magát vádollya, már ez által is tsak félig bűnös.

SZELIMA

És hajósok sem szoktak ide kikötni?

A' REMETE

Ritkán, vagy soha sem.

FERNANDÓ

De tsak ugyan még sem vagyunk egészen el-hagyva. Esztendőnkint meg-látogat bennünket egy betsületes szívű Török, és akkor ezen roszz kunyhóban nagy vendégség tartatik. Azzal, a' mit ő nekünk hoz, és a' mit magunknak kézművünk által a' földből természetünk, egész esztendő által be-érjük. A' kevés mellett pedig jó kedvünk is vagyon; a' mi e' pusztaságban leg-nagyobb boldogágunk.

III. ÉNEK.

FERNANDÓ

Itt lelki béke a' szakáts,
Jó kedv a' fűszerszámunk.
Sokkal édesb' a' gyümöltk,

Mellyet mi oltottunk.
Kedvesebb az olly ital,
Mellyet mi sajtoltunk.
Több erőt hoz a' kenyér,
Mellyet mi sütöttünk;
Ízesebb a' fűgyökér,
Mellyet mi öntöttünk.
Itt lelki béke a' szakáts,
Jó kedv a' fűszerszámunk.

Fogadom, Leányka! hogy miközttünk semmi fogyatkozásod sem lészen. Haggy fel a' keserűséssel, és légy jó kedvű. Lám! Az elmúlt éjjel fekete volt az ég; most pedig a' jó voltú nap ismét tündöklöklik. – Száritsd meg egykevesé ruhádat a' napon; én majd egy tsibét levágok, és számodra olly levest főzök, a' minőt még az Astúriai Hertzeg sem eszik. (*el megy a' Kunyhóba.*)

III. JELENÉS.

*Szelima. A' Remete.*¹

A' REMETE

Miképp' érzed magadot, Leányom!

SZELIMA (*báladatos mosolygással*)
sokkal jobban.

A' REMETE

Mi a' neved?

SZELIMA

Szelima.

A' REMETE

Te török leányzó vagy?

SZELIMA

Algyíriábúl.

¹ Kemete [Sajtóhiba, em.]

A' REMETE

És mitsoda eset hoz ide tégedet. A' partra?

SZELIMA

A' szeretet. – Tiszteletre méltó Öreg! a' te szelíd tekinteted nagy bizodalmat támaszt szemérmes szívemben. Engedd, hogy búmat kebeledbe önttsem. – Te keresztény vagy, úgy e?

A' REMETE

Keresztény, és oltalmazója minden jámbor, és ártatlan léleknek.

SZELIMA (*jobáskodván*)

Jámbor, és ártatlan voltam én is valaha.

A' REMETE

'S még most is az vagy, ha szelíd tekinteted nem hazudik.

SZELIMA

Ah! most már bűnös vagyok! kösziklák fekszenek rajtam! Emésztő tűz dühösködik belső részeimben; jól-lehet csak egyetlen egy volt a' rendetlen lépés, melyet el követtem. A' lelki esméretbéli furdalások kegyetlenül mészárollyák szívemet; a' nyomorúság, és keserv mindenütt nyomomban vagnak, – és csak egy volt a' rendetlen lépés, melyet el-követtem.

A' REMETE (*belső indulattal magában*)

Tsak egy rendetlen lépés! – Óh: mitsoda tűzbe hozza ez szenderedő indulatimat! (*Szelimához*)
És ezen rendetlen lépés, Leányom! miből állott?

SZELIMA

Abbúl, hogy édes Atyámnak karjai közül elsöktem, (*félbe szakadozó zokogások között*) a' ki engemet mindenek felett szeretett, – a' ki minden leg-kissebb kívánságimat meg előzte, – és a' ki most talán atyai átkát utánnam kiáltta.

A' REMETE

Térj magadhoz, Leányom! – Reszketnek minden tagjaid. – Térj magadhoz.

SZELIMA

Botsásd meg érzékenységimnek háborodását. (*öszve szedi, amint lebet erejét*) Az én Atyám Agyiriában nagy tekintetű férjfiú. Amint tudósítást vettünk, hogy a' spanyol gallyák várasunkra akarnak ütni, két hajóval, zsákmányozásnak okáért, a' tengerre szállott. Egy ágyús tsajka kevés üdő múlva spanyol rabokat hozott házunkhoz, és ezek között egy ifjú volt, (*tüzesen*) illy ifjút még soha sem láttam. Kezében az ásó, Királyi páltzává, rabkötösse a' testén, biborrá változott. Az ő szeme, haja, ajaki, – (*szelíden*) Édes Öregem! szerettél-e valaha?

A' REMETE (*szomorúann a' márvány vidéke felé tekint, és keseredéssel mondgya*)

szerettem.

SZELIMA

Beszédemet tehát egészen érted?

A' REMETE (*Szelima kezéz meg-fogván*)

Értem, Szelima!

SZELIMA

És tselekedetemet rosra nem magyarázod?

A' REMETE (*sírásig meg-indulván*)

Nem magyarázom.

SZELIMA (*az égre tekintvén*)

És Allah sem vonnya meg töllem kegyelmes botsánattyát! A' Proféta meg nem büntetheti e' szivet azért, hogy a' szeretetre leg-méltóbb férjfiúhoz olly forró indulattal viseltetett.

IV. ÉNEK.

SZELIMA

Az Ég e' gyenge szívnek meg-botsáttya,
Hogy illy szerelmes férjfiúnak hódolt.
Vasbilintse martaléknak tette,
'S termetére nézve hertzeg volt.
Ah! ő, – kinek szemében a' szerelmek,
Nyílt homlokán a' legnemesb' indulatok,
A' józan erkölts, a' szelíd vitézség,
Olly győzedelmesen tündöklenek,
Ő, ki engem olly hamar meg-győzött,
Vasbilintsre nem volt érdemes.
Az Ég a' gyenge szívnek meg-botsáttya,
Hogy illy szerelmes férjfiúnak hódolt.

A' REMETE

Remély az Istentől, édes Leányom! minden jókat ... De vallyon, hogy érzékeny szívedet meg-elégítenéd, mit tselekedtél tovább?

SZELIMA

Mit tselekedtem? – szerettem. (*tökéletes ki-fejezéssel, és az érzékenykedésnek leg-indulatosb hang-jával*) Kellemetesebben virágzottak nékem Atyámnak kerttyei; ingerlőbb tekintettel mosolygott reám a' támadó nap, és a' felhők közt remegő hold világ, mert szerettem. Minden emberhez lealáztam magamat, barátságos voltam szolgáló leányimhoz, jámbor, és jó voltam, mert szerettem. Végtére pedig egy igen kedves komorság foglalta el szívemet; szemeim sokszor nedvesek voltak; mellyem meg-szomorúlt, ah! mert szerettem. –

A' REMETE

És viszontag kedvesed szeretett?

SZELIMA (*tüzesen*)

Ő is szeretett! – és minden bizonnyal még most is szeret. – Én örömet el-beszélleném néked, miképp' szerettük egymást, – de, amint már előbb mondad, – mivel magad is szerettél, – a' nélkül is tudod, hogy az ember amúgy kellemetes szorongatást érez, – szíve egészen megtelik, – semmit sem lát, hall, gondol, vagy érez egyebet, hanem tsak drága Kedvessét, – pedig még ha egygyütt nintsenek-is; – és ha ismét öszve-találkoznak, (*örvendezve*) ha öszve-találkoznak, – – és ah! mikor egymástól el-válnak (*szomorúan oda olvadván*) mikor egymástól el-válnak, ah! – –

A' REMETE (*Titkolni akarván indulatlyát*)

Szelima! ne szomorítsd, kérlek, szegény öreg fejemet.

SZELIMA (*Részesüléssel*)

Minden bizonnyal te sem vagy szerentsés?

A' REMETE

Ne kérdezd, kérlek! – Az én szerentsém régen meg-holt, barátom; ne emlékeztess halálára. – Mond-el tovább, miképp' jutottatok-ki Algyíriából?

SZELIMA

A' szeretetnek szárnyain, egy essős éjjnek homályaiban. Örvendezve fogadtak bennünket a' Spanyol hajók; öröm-kiáltások között vezetett Kedvesem az Admirál' hajójának pártázattyára. Leg-először állottam szemfödél nélkül idegen férjfiak előtt; szemeimet le-ütöttem, s Pedróhoz kütsoltam magamot. – Hogy a' hadi Zenebonák közt aszszonyi szorongatásokba ne jussak, által-vittek magamat egy Fregátába, melly előre Karthegyéába indult, hogy ott Kedvesemre nyúgodtabb szívvvel váraкоzzak.

A' REMETE (*Édesded váraкоzással*)

És ezen Fregáta? – –

SZELIMA

Közel e' parthoz hajó-törést szenvedett. Sok százan el-veszték; és tsak engemet (*keseredve*) tsak engemet tartott-meg a' sorsnak hatalmas karja, hogy Kedvesemnek, és édes Atyámnak veszteségét, míg élek vígasztalás nélkül sírassam. (*Ortzáját el-takarja*)

A' REMETE

Ne szomorkodgy, édes Szelimám! A'ki ártatlanságát fenn tartotta, semmit sem veszett. – – Naponként várom Algyíriából egy jó barátomat; ez tégedet édes Atyádnak karjai közé vissza vezet.

SZELIMA (*Szorongatások között*)

Óh! ne, édes Öregem! tsak ezt az egygyet ne tselekedd velem. Az én Atyám ugyan, mióta eszemet tudom, érzékeny szívvvel volt hozzám; de a' háladatlanokhoz mindenkor nagy keménységét mutatott; én pedig, ah! Háladatlan gyermeke vagyok. – Engedd-meg, hogy nálad maradgyak, – hogy néked szolgálgyak. – Van még lelkemben egy kevés reménység, melly en-

gemet jóval biztat. Közel vagyok a' Spanyol parthoz; szint azon levegő vesz körül, melyben Kedvesem fel-neveltetett. Ő nála nélkül, ah! nála nélkül – –

A' REMETE

Nem nála nélkül, kedves Leányom! – Haszszan Mahmud olly férjfiú –

SZELIMA *(fel-ijedvén)*

Az Istenért, Öreg! mitsoda nevet említettél?

A' REMETE

Haszszan Mahmud. – Ösméred talám?

SZELIMA *(rövid nyugovás után)*

Haszszan Mahmud – – az én Atyám.

A' REMETE *(El-álmélkodik; öszve kútsollya kezéit, s nagy indulatossággal az égre tekint)*

Az Isten' karja! – Uram! A' te ösvényeid titkosak, de jók. – – Szelima! légy jó reménységgel, én tégedet édes Atyádnak vissza adlak!

SZELIMA

Ah! kérlek, az Istenre kérlek, ne tselekedd. – *(lábaihoz borúl)* Rejts-el inkább előle, rejts-el valahová, hogy fel-ne találhasson.

A' REMETE *(fel-segítvén)*

Szerentsétlen! Tudod-e, mit kívánsz tőlem?

SZELIMA

Ah Pedro!

A' REMETE

Hányszor ditsekedett előttem Haszszán Mahmud jó, és engedelmes Leányával? Hányszor nevezte őtet öregsége' gyámolójának? És ezen jó Leány Szelima volna? a' rendetlen indulatnak olly annyira engedő Szelima?

SZELIMA

Haggy-fel, kérlek! – – Sanyarú szemre-hányásiddal öszve-tiporod szívemet.

A' REMETE *(feddő banggal, és tekintettel)*

Öszve-tiporhatom tehát, de meg-nem indíthatom?

V. ÉNEK.

A' REMETE és SZELIMA.

(Egygyűtt)

A' REMETE

Szánd-meg, Leányka! ősz Atyádot,
A' ki értted sírba dül!

SZELIMA

Ah! hogy hagygyam-el Pedrómat,
Míg szerelme meg-nem hül?

A' REMETE

Ősz Atyádot, a' ki téged'
Irgalmától el-nem zár.

SZELIMA

Hű Pedrómat, a' ki engem'
Nyíltt ólébe vissza vár.

A' REMETE

Térj hazádba, 's ápolgasd-el
Bús Atyádnak gondgyait!

SZELIMA

Hogy nevellyem hűtlenséggel
Kedvesemnek kinnyait?

(egygyűtt)

A' REMETE

Árva Haszszán! sírni látlak Leányodért!

SZELIMA

Árva Pedro! halni látlak Hívedért!

A' REMETE

Menny sietve bús Atyádhoz,
Tsillapítsd-le fájdalmát;
Hadd kaptsollya irgalmát
Eddig közlött jóvoltához.

SZELIMA

Ah! meg-vetve mindenektől,
El-rekesztve Kedvesemtől,
A' ki nékem mindenem,
Bánat volna életem.

(Egygyütt)

A' REMETE

Árva Haszszan! sírni látlak Leányodért!

SZELIMA

Árva Pedro! halni látlak Hivedért!

IV. JELENÉS.

Fernando, az előbbienek.

FERNANDÓ *(A' Konyhából ki-jövéen)*

A' VIZ már forr; a' tyúk a' fazékban fő; a' gyékény-ágy meg-van vetve; a' gyapjú-takarót rá borítottam; az asztal terítve áll; az üvegeket meg-mostam; az egész házat friss virágokkal meghintettem, a' mit egyébaránt tsak húsvét' ünnepén szoktam tselekedni; –

A' REMETE *(mosolyogva)*

Van-e eszed, Fernando? *(Szelimához)* Kövess engemet, Leányom! mennyünk-be nyugodalmas magánosságomba.

SZELIMA

Lábaim reszketnek; fejem kimondhatatlanul nehéz. – Oh! minek vetettetek-ki, barátságatlan habok? Minek ébresztettek-fel halálos álmomból, kegyetlen férjfiak? *(A' Remetére támaszkodván, a' konyhába megy)*

V. JELENÉS.

Fernandó (egyedül)

(Utánnok néz.)

„Van-e eszed, Fernandó?” – Eszem ugyan, hála Istennek! el-nem távozott; de, hogy bennem valami változás történt, az bizonyos; mivel a’ házat friss virágokkal meghintettem, a’ mit egyébaránt tsak húsvétkor szoktam tselekedni, ’s mivel munkámból ma egy óra alatt többet végzek, mint másszor három egész napig – – *(nevető hanggal)* Hm, hm, hm! mitsoda tsiklandós az ember’ szíve, mikor tizenkét esztendő múlva ismét egy ilyen leánykát lát? *(Fejét meg-rázza, hogy gondolattjától meg-szabadúlylon)* Mit-is akartam tsak előbb végbe vinni? – Ah! Libotztojásokat keresni? – de ez már most sokáig tartana. – A’ tenger-öbölbe-is le akaréék menni. – Ez-is egy kevesé meszsze van, *(mosolyogva)* De bezzeg, ha jövendőben ő keresne velem libotz-tojásokat, és ha az öbölhöz ő jönne velem, akkor, úgy-e? sem a’ keresés sokáig nem tartana, sem az öböl meszsze nem volna. – – *(fejét tsóválván)* Bolond gondolat! és még-is mitsoda hőséget okoz bennem. *(a’ kunyhóba el-andalodik)*

VI. JELENÉS.

(Egy tsajka a’ parthoz érkezik)

Dom Pedro és Pedrillo

(ki-ugranak belőle. A’ tsajka vissza-tér. – Azonban)

VI. ÉNEK.

A’ TSAJKÁN LÉVŐ TÖRÖKKAR.

DITSŐ nevednek Mahomet!
Allának Biztosa!
Add, hogy terjeszsze híredet
Töröknek pallosa.
Meg-győzte Haszszan bajnokod
A’ hütlen népeket!
Apróra szelte táborod
Az ellenségeket.
Ditső nevednek ’s a’ t.

PEDRILLO (minekutánna a’ tsajka el-tűnik)

Vigyen benneteket Belzebub, mind Mahomet Profétáttokkal egygyűtt!

VII. ÉNEK.

PEDRILLO

Hordgyon az ördög, hitetlen nemzet,
Mahomet Úrral egyetemben.
Mondotta nékem egy szent szarándok,
Melly hazug jós volt könyveiben.
Már buta volt, mikor törvényében
A' bor italt tilalmasnak tette.
Már meg' okos, mikor azt meg-engedte,
Hogy egy férj több feleséget vegyen.
Már fene volt mint a' vad kan;
Már agyafúrtn mint a' róka.
Eb hidgye, hogy olly nagy proféta legyen.

DOM PEDRO (*a' ki azalatt gondolkozva, és lassú lépésekkel fel, s alá sétált*)
Mi voltam, és egy szerentsétlen eset által mi lett belőlem.

PEDRILLO

A' Spanyol Seregnek Hadnagygya volt az Úr valaha; most pedig egy török gallyán, mulatságnak okáért, országokat látogat.

DOM PEDRO

Időtlen tréfáddal el-maradhatsz.

PEDRILLO

A' mint az Úr parantsollya. De, engedelmével szóllván, a' tréfa soha sem lehet időtlen. Mert a' tréfa nevetést okoz, a' nevetés örömet jelent, az öröm az embernek fő boldogsága, a' boldogság soha sem érkezik alkalmatlan időben; a' tréfa² tehát időtlen soha sem lehet.

(*Dom Pedro, rá nem hallgatván, sohajtások között a' pázsit-ülésre dül.*)

PEDRILLO

Ismét egy sohajtás? – Talám bizony tsupa sohajtásokból él az Úr? Tegnap estve-is tsak el-hagyta fogyni maga előtt a' jó petsenyét; jóllehet a' Török Kapitány, szokása szerint, igen barátságosan kínálta vele.

DOM PEDRO (*el-andalodva*)

Szenvedésimnek kelyhe meg-telt. – Oh! vajha ne születtem volna! – Vajha boldogtalan sorso-mat mennél hamarább végezné a' jóvoltú halál!

² tráfa [Sajtóhiba, em.]

VIII. ÉNEK.

DOM PEDRO

Óh! minek születtem én vitéznek!
Mért kereng eremben bajnokvér?
Mellyre nézve a' nemes szabadság
Én előttem kétszer többet ér!

Mennyi kinok gyászosittyák
Életemnek hajnalát!
Óh! Madonna! nézz ügyemre,
'S küldgy oltalmat, vagy halált!

Óh! minek születtem 's a' t.

PEDRILLO (*a' ki azalatt idestova nézegetett*)

Uram! látok én amott a' hegy oldalban egy sűrű erdőt; amott pedig egy barlangot. Leg-böltsebb tanátsom az volna, hogy lábainkat szaporán vállunkra tegyük, 's Isten hírével, fel a' hegyre, vagy be a' barlangba. Itt egykét napig éhezünk, míg észre veszszük, hogy a' Kapitány elment; azután pedig azon leszünk, hogy első alkalmatossággal Spanyol országba viszsza térhessünk.

DOM PEDRO

És én a' Kapitánynak hozzám való bizodalját, és hajlandóságát ezzel hálállyam meg?

PEDRILLO

Hiszen az egész Kapitány tsak török.

DOM PEDRO

Ő minket meg-győzött, és győzedelme után hozzánk emberséget mutatott.

PEDRILLO

No bizony nagy emberség volt tőlle, hogy embereinket le-fegyverkeztetvén, mind kardra hányatta.

DOM PEDRO

Ezt az egy kegyetlenséget az ő nemes szívével én sem tudom öszve egyeztetni.

PEDRILLO

Öszve tudom én, Uram! – Egész embersége oda tzéloz, hogy minket Algyiriába viszsza hurtzollyon, és a' martalékdolmánnyal ismét fel-ruházzon. Mi egy pár derék ifjú legények vagyunk, és így (*szaporán beszélvén*) a' favágásnál, szántásnál, vetésnél, aratásnál kertművelésnél, öntözésnél, hernyószedésnél, gyomlálásnál nagy hasznunkat veheti.

DOM PEDRO

Ne beszéllj, kérlek, hiába valóságokat. – Ha ő ezt akarná, minek mutatna hozzám olly nagy szívességet?

PEDRILLO

Édesgetés, Uram! tsupa édesgetés, mint a' horogra fel-akasztott eledel a' halnak. Az én tanácsom leg-jobb – – –

IX. ÉNEK.

*Dom Pedro, és Pedrillo
(együtt)*

PEDRILLO

Fel, fel, fel!
A' rejtevényes hegyre
Az ágbogas ligetbe
Fel, fel, fel!

DOM PEDRO

'S meg-szegjem szavamot?

PEDRILLO

Meg ám, ha esküdtt volna is.
Hűséggel a' pogánynak
Tsak barmok tartozhatnak.
Fel, fel, fel!

DOM PEDRO

Nem, nem, nem!

PEDRILLO

Ki tartaná itt meg szavát? *(körül tekint)*
Tsak rajta! siessünk;
A' latrok' tsatáját
Már hallom megettünk.

DOM PEDRO

Bajnoknak a' bötsület
Ezt meg nem engedi;

'S én halni készebb volnék,
Mind ezt elveszteni.

PEDRILLO

De kérem az égre,
Mi hát a' bötsület?
Nem láttya szemem,
Nem fogja kezem,
Nem hallya fülem,
Nem érzi fejem.
Én tudni szeretném,
Mi hát a' bötsület?
No, mondgya meg,
Vagy fejtse meg!

DOM PEDRO

E' nagy kints ---

PEDRILLO

No 's? ---

DOM PEDRO

Olly kints ---

PEDRILLO

Tsak rajta! ---

DOM PEDRO

Melly nélkül tsak gazember élhet,
'S melly törpe órroznak magos.

PEDRILLO

Magos?
Maradgyon magának a' lustos bötsület,
Ha jámbor Pedrillo hozzája nem férhet!

PEDRILLO *(együtt)*

Jobb nékem szegénynek a' kellemes élet;
Nem adgya ezt vissza a' büszke bötsület.

DOM PEDRO

Mi nékem vitéznek a' hertzezi élet,
Ha vissza nem térhet a' vesztett betséglet.

(Meszirül örömkialtás hallatik.)

PEDRILLO

Ihol! már a' nyakunkra is érkezik! — Édes Uram! még most a' szaladásra elég időnk volna, —

DOM PEDRO

Hallgass! — Láttad-e valaha, hogy az ellenség elől elszaladtam?

VII. JELENÉS.

(egy tsajka a' parthoz érkezik.)

Haszszan Mahmud, Dom Pedro. Pedrillo a' Játék-színnek mélye felé. Martalékok.

HASZSZAN MAHMUD *(ki-ugrik a' partra)*

Jó kedvet, Ifjú! — Nem érzed-e Hazádnak levegő egét, melly a' túlsó részekről egész idáig lengedezik?

DOM PEDRO

A' martaléknak el kell felejteni, hogy hazája van.

HASZSZAN MAHMUD

A' hól jó barátokat találsz, ott boldogságban élhetsz; a' hol pedig boldog vagy, ott van igazán a' hazád is. Ifjú én jó barátod lehetnék!

DOM PEDRO

De én nem lehetek a' tiéd.

HASZSZAN MAHMUD

Makrantz! El-felejtetted-e, hogy tsupán tsak akaratomtól függ életed?

DOM PEDRO *(állhatatossággal)*

Félénkebb tekintettel nézek-e azért szemeid közé? Minek kéméllettel meg valamennyi hazafitársaim közül tsak engemet? — A' rabság sokkal keményebb a' halálnál.

HASZSZAN MAHMUD

Hallyad Ifjú! — Mikor hajóinknak pártázattain viaskodánk; mikor katonáim ellen szikrázó tekintettel dühösködtél; mikor fegyvered a' hartzolót leszabdálá, és a' tehetetleneket meg-kéméllé; akkor, vitez Ifjú! akkor nyered meg szívemet. Tégedet a' sors hatalmam alá vetett; de vitézséged egyszersmind, és emberséged jó barátodnak tettek. — Büszke Spanyol! ha barátságomat akarod, itt a' kezem!

DOM PEDRO

Menny velem! – Tsöpög még most is rólla hazafitársaimnak vére.

HASZSZAN MAHMUD

Há! E' temérdek emberi vér csak azon egynek istentelen fejére szálljon, a' ki leányomat elragadta.

DOM PEDRO *(figyelmetesebb tekintettel szemei közé néz.)*

HASZSZAN MAHMUD

Mit bámulsz reám, Ember! – – – Nem de pogánynak tartasz? – – – Ti Európaiak Algyiriának még csak pusztá nevére is leg-ottan reszkettek; pedig ott is hasonlóképpen taláztatik jó erkölts, és nagy szívűség, mint tinálatok. Haszszan Mahmud is ember, a' bötsületnek, és gyalázatnak, a' szeretetnek, és boszszú-állásnak indulatyait hevesen érzi.

DOM PEDRO *(szemre-hányással)*

Az utolsóknak világos próbáit adad.

HASZSZAN MAHMUD

Jól mondd, adtam; és kitsoda közzületek, a' ki engemet ezért kegyetlennek nevezni mérészellyen? Ti pallérozott Pogányok! Ki-párolgott-e már a' földnek gyomrából az a' temérdek ártatlan vér, mellyel Mexico' mezeit el-borítottátok? Mit vétettek néktek e' szerentsétlen áldozatok?

DOM PEDRO

Mit vétettek néked hazámfiái? Nem voltak-e fegyvertelenek? – Pirülly-meg Haszszán!

HASZSZAN MAHMUD *(vad tekintettel meg-rázván kezét)*

Hallod-e Ember! – Nékem egy leányom volt. – Az Anyja meg-halt. – Nem sírhattam ugyan, de szívem, kevés hija volt, hogy meg-nem repedt. – A' gyermek hozzám kútsolta magát, és mosolygott; és szinte úgy mosolygott, mint az Anyja; – ez tartott-meg egyedül az életben! – Azonban fel-nőtt; szép, és jó lett, mint az Anyja. E' leányka volt egygyetlen egy örömem, vigasztalásom. Ha holnaponként kúszkódtam az égi háborúkkal, a' dühös habokkal, az emberekkel, el-végre pedig hazámnak partyán kikötöttem; ki-terjesztett karokkal szökdösött előmbe, és fáradt ortzámról a' rántzos bánatot el-nevette. *(Pedrót még erősebben meg-ragadván)* Vigyázz szavamra, Spanyol fajzat! – Kevés hetek előtt vissza-érkezek ütközetimből; hazámnak partyán ki-kötök; és senki előmbe nem szalad. Fel-vetem szemeimet Szerályom' rostélyaira, és senkit sem látok, a' ki nyájasan le-tekintene. Be-megyek a' házba, és egy reszkető martalék lábaimhoz borúl, – ah! Szelima leányom édes Attyának házától el-osontott.

DOM PEDRO *(meg-illetődve, magában)*

Ha! Szelima!

HASZSZAN MAHMUD

Hazafi-társaidnak egygyike, kinek lábairúl a' vas-bilintseket le-szedettem, kit asztalomról tápláltattam, kinek fáját betsületén kívül semmi egyéb őrizetet nem adtam; el-tsábította leányomat, attya' házától el-ragadta, 's meg-őszültt fejemet el-viselhetetlen búval, és gyalázzattal le-

homorította – Az ő fejére szálljon hazafi-társaidnak vére; az ő fejére a' bűba merültt Atyának forró könyhúllatásai; az ő fejére a' meg-vesztegetett ártatlanságnak boszszúja, hogy magánn viselje, míg él, a' fel-háborodott Atyának rettenetes átkát!

DOM PEDRO (*magán³ kívűl*)
Az Istenért, Haszszán!

HASZSZAN MAHMUD

No már most, Ifjú! saját ítéletedre hagyom, ha meg-érdemlem-e a' kegyetlen pogánynak bötstelen nevét? – Vagy talám a' heves Afrikánus ne légyen érzékeny, mikor testéből az ő egygyetlen egy szívért erőszakosan ki-szakaszttyák? – Hallod-e, Ifjú! ha az a' Leány a' te szeretőd volt volna, mindaddig a' gyilkolástól meg-nem szünendesz vala, míg viaskodó karodban tsak a' legkissebb inatska meg-feszülhetett volna. – – El némúlsz úgy-e? – Mentegesd, ha lehet, e' bötstelen embernek tselekedetét!

DOM PEDRO
Az ifjúság, a' szeretet – –

HASZSZAN MAHMUD

Ki-menthetik az éretlen leányt, a' ki a' világot nem esmérte; nem pedig a' vitézt, a' ki Dom Bartselóval Algýria ellen költözött.

DOM PEDRO (*magában*)
Ortzámonn üt-ki gyúladó lelki-esméretem.

(*Fernandó ki-tekint a' kunyhóból. Haszszánt meg-látván, meg-ijed, és fel-kiált: Haszszán, ' legottan vissza-tér*)

HASZSZAN MAHMUD

Mitsoda ez? – Minden ember kerüli színemet, mióta leányom el-hagyott – – (*Dom Pedróhoz*) Nemes szívű Spanyol! te; a' mint látom, valamit forralsz; – gyűlölséget-e, vagy szeretet? nékem mind egy. Haszszan Mahmud a' barátságra senkit sem erőltet. – Két meg-sebesített Töröknek életét, szemem láttára meg-kimilleted, és erre való nézve martalékom nem lehetsz. – Szabad vagy! – Ladikomon, szolgálóddal egygyütt, Yvika' partyára ki-tételek. Onnan hazádba könnyen vissza-térhetsz.

DOM PEDRO (*tüzessen meg-ölelvén*)
Haszszán!

HASZSZAN MAHMUD

(*Férjfiúi mosolygással*) Tsak ugyan meg-indúl még-is el-végre e' büszke szív! – Fiam! menny vissza hazádba. – Él még talám szegény édes Atyád, a' ki vesztésedet kútsoltt kezekkel sírattya. – Menny hozzá; boríly karjai közé, és mond-meg néki: hogy Haszszán Mahmud, a' kinek leányát el-ragadták, Atyai ölebe tégedet vissza-küld. (*el-megy a' kunyhóba*)

³ *mogán* [Sajtóhiba, em.]

VIII. JELENÉS.

DOM PEDRO (*A' ki rettenetes álmélkodásban sokáig áll vala, el-tökéltett szívvel hirtelen fel-kiált*)
ÉBREDGY-FEL, Pedro! – Bötstelenség volt, a' mit el-köveltél. – Ha végbe-vinni nem szégyen-
letted, mit szégyenled előtte meg-is vallani? (*el-akar menni*)

PEDRILLO

Vitéz Hadnagy Uram! egy szóra! Ezt a' szép gyónást, ki-kérem magamnak, halaszsa-el leg-
alább addig, míg Haszszan' ladikja Pedrillót, az Úrnak köteles szolgáját, Yvika' parttyára
betsületesen ki-tálallya. Ha az Úr saját hátáról szijakat akar metszteni, lássa! De, hogy én
magamat az Úrnak szerelmeskedései miatt, elevenen nyársra vonassam, azt én tőlem igazság
szerént nem kívánhattya.

IX. JELENÉS.

Fernandó, a' kunyhóból ki-jövéén, és az előbbeniek.

FERNANDÓ

TÉRJETEK be hozzánk, Jövények! Egy Remete, szegény ugyan, de Hazafi-társotok, szívesen
lát benneteket romlékony kunyhójába. Valami tsak kertünkéből, és pintzétskénkből ki-telhetik,
azzal tinéktek a' jó akarat örömet szolgál.

PEDRILLO (*magában*)

Ezt az emberséget nem kerestem volna benne! Mert a' jó akarat, és az éh gyomor ritkán vagynak
egymással jó barátságban. (*Fernandóhoz*) Noszsza, Öreg! lássuk tehát, mit vihetne leg-először-
is végbe a' pintzéd?

DOM PEDRO

Hallgass! (*Fernandóhoz*) Jó Öreg! ennek a' kunyhónak te vagy a' lakossa?

FERNANDÓ

Lakossainak egyyike. Tizenkét esztendeje, hogy abban magunkat szegény Urammal egygyütt
meg-vontuk.

DOM PEDRO

Kik? és honnan valók vagytok? Mi kényszerített arra, hogy lakni e' kígyó fészekbe jöjjetek?

FERNANDÓ

Mink Spanyolok vagyunk. Tizennyolt esztendőök előtt el-hagytuk⁴ hazánkat. Hat esztendeig
ide's tova tévelyegtünk. Szegény Uram nyugodalmat keresett, és nem talált; kereste sokszor a'
halált-is, de ezt sem találhatta fel. Meg-únván életét, e' pusztaságba költözött, mellyben őtet,
könyörületességből-e, vagy kegyetlenségből? még a' kígyók is meg kímílik. Kívánám, hogy
többet mondhassak, de – –

⁴ el-hagytuk [Sajtóhiba, em.]

DOM PEDRO

Hallgatásodat nagyra betsülöm. De, a' mi tégedet illet?

FERNANDÓ

Én egy el hagyott árva voltam, mikor szolgálattyaiba vett. Jó-tévőmet tehát el nem hagyhattam, 's vele-is maradok, míg valamelyikünket az Isten magához veendi.

DOM PEDRO *(kezet adván néki)*

Örülök rajta, hogy Hazafitársod vagyok. – De miképp' jöttetek ezen Töröknek esméretségébe?

FERNANDÓ

Óh, ha ez a' Török nem volna, már régen meg-haltunk volna éhen. Tíz esztendőök előtt e' partonn ki-kötött, hogy hajójába való forrás-vizet keressen. A' veszedelmet nem tudván, embereitől amott a' sík mezőnn el-vált, és egy kígyó azonnal meg-támadta. Az én Uram olly szerentsés volt, hogy őtet a' kígyónak veszedelmes üldözésitől megszabadította, és ezen szempillantástól fogva szíves barátok lettek. – E' kunyhót már régen palotává tette volna, ha szegény Uram többet akarna tőle venni, mintsem a' mennyi arra szükséges, hogy nyomorútt életét fenn tarthassa. – Botsáss-meg tsevegésemnek, vitéz Ifjú! és térj-be, szolgáladdal egygyütt hozzánk. A' reggeli eledel, a' mint a' pusztán kitelik, már készen áll.

DOM PEDRO

Jó akaratodat köszönöm; de, hogy most emberek közé mennek, lehetetlen. Magányosságot kell keresnem, hogy szívemet egészen meg-nyithassam. *(Induló félben)* Haszszán! Szabadság! Hazám! Szeretet! Betsület! – Oh Istenem! segíts-meg viaskodásomban. *(el-akar menni)*

FERNANDÓ

Az Istenért, Ifjú! hová akarsz magánosan menni? Nem tudod talám, melly veszedelmes legyen e' sziget a' kígyók' sokasága miatt?

DOM PEDRO

Tudom, Öreg! – De vallyon irgalmasabbak légyenek-e hozzám a' kígyók, mint szerentsétlen Uradhoz? Vagy talám azt hiszed, hogy a' kígyó-harapás nagyobb fájdalmat okozhat, mint a' lelki-esméretnek furdalásai? *(el-megy a' márvány vidéke felé)*

X. JELENÉS.

Pedrillo, Fernandó.

PEDRILLO

NE tartóztasd, kérlek! Mennyen Isten' hírel. A' mit ő egyszer makrantzos fejébe vesz, azt többé bottal sem verheted ki. – *(Fernandót magához vonván)* Valamit mondok; – de köztünk maradjon! – Egy ágyúgolyóbisnak a' szele meg-ütötte egyszer az agykoponyáját, 's azóta – tudod már a' többit. – De mit is vesztegettyük mi az ilyenekkel a' drága időt? Beszéllyünk fontosabb állapotokról! – Nékem egyszer a' gyomromat lótték meg, és az orvoslás olly rosszszúl vitetett végbe, hogy azóta szüntelen éhezek. Előbb, úgy tetszik, valami reggeli eledelt emlegettél?

FERNANDÓ

És szavamat meg is tartom. (*el akar menni*)

PEDRILLO

Még egyet! – – – Nem tudom már, ha álmodtam-e, vagy igazán hallottam, hogy a' pintzérül is szollottál valamit.

FERNANDÓ

Ezt sem rosszúl hallottad.

PEDRILLO

No 's tehát – – – – – (*hizelkedve*) tehát egy szomjúhozó hazafitársodnak itallal is szolgálsz?

FERNANDÓ

Ha szépen kér értte, miért⁵ nem?

PEDRILLO

Óh! mi azt illeti, a' kérdésben sem vagyok én utolsó. (*Levonnya kalapját*) Egy szomjúhozó hazafitársod, Dom Pedro los Burgos, los Patados el voltila magno ventoso, egyéb aránt pedig tsak rövideden Pedrillo, igen alázatosan kér tégedet egy ital borért.

FERNANDÓ (*Mosolyogva*)

'S több neved ezeknél nintsen?

PEDRILLO

Mikor nem szomjúhozok, még egyszer annyi van.

FERNANDÓ

A' te familiád spanyolországban igen terjedt.

X. ÉNEK.

PEDRILLO

Nagyságos-Aszszonyámnak képét
Most is nyakamban hordozom.
Atyám, ha híres bajnok volt-e,
Vagy markotányos? Nem tudom.
És ha bajnok volna is,
Gyomrom többször nem korogna,
Torkom jobban nem szomjazna
A' mint mostan szomjazik.
Nagyságos 's a' t.

⁵ miért [Sajtóhiba, em.]

FERNANDÓ (*Pedrilló kezét meg-fogván*)

Jer velem, barátom! a' kunyhóba, és iszonyú szomjúságodat leg-ottan el-óltom.

PEDRILLO

Mitsoda? én teveled a' kunyhóba mennék? Azt gondolod talán, hogy az eszem elveszett? Majd el-oltaná nékem örökre Haszszan Mahmud egész szomjúságomat.

FERNANDÓ

No tehát maradj itt; én azonnal vissza térek, (*el-megy*)

XI. JELENÉS.

PEDRILLO (*utána kiált.*)

NEM szükséges, hogy nagyon meg terheld magadot; mert én igen mértékletes borívó vagyok. Három vagy négy kulats elegendő lesz arra, hogy első szomjúságomat le-tsillapítsam. (*meg-veregeti a' hasát*) Örvendezz hasam! szenvedésednek vége közelit. (*az erdő felé tekint.*) Szegény Uram! ki tudgya, mitsoda sárkányon mutattya meg valahol vitézségét? Lássá! Ha a' kígyók fel-fallyák, én nem tehetek rólla. 'S mélyebben meg-fontolván a' dolgot, még jobb is volna, mintsem hogy Donkihót⁶ szabású balgatagsággal az öreg Haszszánnak órra alá dörgöllye, hogy mink ötöt olly szépen meg-tsaltuk.

XII. JELENÉS.

Fernando, és Pedrillo.

(Fernando vissza érkezik két szalmabutéliával, és valami eledellel Pedrillo leg-ott az üvegeknek, és az ételnek esik.)

FERNANDÓ

IHOL, Pedrillo! inni és enni való. — — De én is viszontag arra kérlek, hogy nekem azon esetet el-beszéld, melly titeket ezen szigetre hozott.

PEDRILLO (*Ivás, és evés között*)

A' leggyönyörűsebb eset, melly Haszszan Mahmudnak neveztetik, 's melly egy tengeri latorhoz olly hasonló, mint az én órrom Pedrillo órrához.

FERNANDÓ

De honnan jöttök tehát?

PEDRILLO (*mint előbb*)

Egy átkozott ütközetből. A' múltt esztendőben szolgálatba állottunk, mivel reménylettük, hogy a' békeesség még sokáig tartand. Nem tudom azonban, mitsoda irigy ördögnek jutott eszébe, hogy hajónkat a' pogány kősziklák ellen küldgye. — — Pajtás! azt én tenéked meg nem mondhatom, mitsoda oroszlánmérészség, mitsoda kutyagyomor kell arra, hogy az ember a' tábori nyomorúságokat el-viselhesse.

⁶ Donkisót [Sajtóhiba, em.]

FERNANDÓ

Szegény Pedrillo! – – – Tsudáлом, hogy életben vagy.

PEDRILLO

Mit nem tselekszik az ember a' bötsületért?

FERNANDÓ

Igaz! – Hihető, hogy szép borostyánkoszúrokat is szerzettél magadnak.

PEDRILLO

Mit nekem, kérlek, a' borostyánkoszorúk? Ezekkel tsak a' kutyám sem lakhatna jól. Ha engemet a' Király a' Kalatrávai renddel's leg-alább tizenkét faluval meg nem ajándékoz, spanyolországban nints igazság.

FERNANDÓ

Úgy-e? Minden bizonynal tehát egy vagy két algyíriai hajót fogságba kerítettél?

PEDRILLO (*Ivás közt*⁷)

Azt ugyan nem.

FERNANDÓ

Vagy első voltál az ostromlott bástyára való fel-kapaszkodásnál?

PEDRILLO

Az sem.

FERNANDÓ

Vagy valamelly ütközetben sok sebekbe estél?

PEDRILLO (*mint előbb*)

Egészségesen jöttem én ki valamennyi ütközetimből.

FERNANDÓ

Vagy igen mesterségesen vetted a' városokba a' gyújtó golyóbisokat?

PEDRILLO

Az illyenekbe nem is avattam magamat.

FERNANDÓ

Vagy talán, bötsülettel szolgálatot tettél?

PEDRILLO

Ezt én az élheterlen kép-mutatókra bízam.

⁷ kezt [Sajtóhiba, em.]

FERNANDÓ

No de mit tselektél tehát?

XI. ÉNEK.

PEDRILLO

Én? — — —

Váltig szomjaztam,
Váltig reszkettem,
Váltig koplaltam.
A' sok golyóbist
Zengeni hallván;
El nem alhattam.
Tengeri vészek
'S égi nyilak közt
Épen maradtam.
A' török ellen,
Mint az oroszlány,
Váltig hartzoltam.

Sokszor, a' mint éh gyomorra
Tsirketzombnak estem volt,
A' nagy ágyú' durranása
Lábaimrúl el-tsapott.
És ha egy nagy tonna jó bort
A' golyóbis tsapra vett,
Akkor szívem meg-rettenvén,
Ájulást⁸ is szenvedett.

Én? — — 's a' t.

PEDRILLO

Hm, hm, hm! még az is rendes kérdés tölled: mit tselekedtem? — Szomjaztam, mint a' szarvas; koplaltam, mint az eb; reszkettem, mint a' falevél.

FERNANDÓ

És ezekért várod te a' kalatrávai rendet?

PEDRILLO

'S miért nem? — Hány spanyol vitézzeink jöttek a' háborúból nagy jutalmakkal vissza, a' kik nállamnál többet nem tselekedtek? De azonkívül nem jutottam-e Urammal együtt fogsága? Négy egész hétig, míg rabok voltunk, riskásánál egyebet nem ettünk, és a' bornak tsak hírét sem

⁸ Ajulast [Sajtóhiba, em.]

hallottuk. Dom Bartselo el-vége az ostromlást félbe szakasztotta; fel-szedtük vasmatkáinkat; hazámnak hús-fazekait már előre örvendezve láttam, a' mint hirtelen egy hivatlan szélvész hajonkat a' többiektől el-szakasztván, ennek az algyíriai tengeri vad kannak mord kezébe vezette.

FERNANDÓ

Adgyatok Istennek hálát, hogy az ő kezébe estetek. Haszszan Mahmud egy bötsületes, egy érzékeny szívű ember.

PEDRILLO

No bizony gyönyörű érzékenység lakhatik benne! – Más nap' valamennyi embereinket mind kardra hányatta; és még a' mi nyakunkra is el-jött volna a' sor, ha az ő szívét, és hajlandóságát vitézségem által egyszersmind, és nagy szívűségem által meg nem nyertem volna, midőn egy fegyvertelen Töröknek tsupa irgalmasságból pardont adtam.

FERNANDÓ

És ezt te tselekedted volna?

PEDRILLO

Olly igazán, Pajtás! a' mint bizonyos, hogy ezen egygyik butélia már üres⁹, és a' második-is nem sokára haldoklani fog. – De már most hadd kérdezzek tőled én-is valamit! – Igaz-e az, a' mit te tsak imént az én Uramnak mondottál, hogy az a' másik Remete szántt szándékkal költözött volna ebbe a' bomlott kígyó fészekbe?

FERNANDÓ

Igaz.

PEDRILLO

És hogy te őtet ide tsupa háladatosságból követted?

FERNANDÓ

Igaz.

PEDRILLO *(az üres butéliát meg-tekintgeti)*

Ha egyszer az ember jól lakott, akkor az igazat a' házi gazdának-is meg-mondhattya. *(Fernandóhoz)* Hallod-e, Pajtás! akármi okra nézve történt, de én azt mondom, hogy mikor ti ketten ebben a' szigetben a' kígyók között le-telepedtetek, tsak egy szikrányi eszetek sem volt. Te kiváltképp' sültt bolond voltál, mikor Uradat egész' idáig követted.

⁹ ures [Sajtóhiba, em.]

XII. ÉNEK.

Pedrillo, és Fernandó.

(egygyűtt)

PEDRILLO

Én tsak éhes gyomromért szolgálok,
'S életemmel másokért nem játszok.

FERNANDÓ

A' ki jó-vóltával engemet
Érdemetlent meg-tetéz,
A' miatt a' mennykövektől,
'S bár mifele rettentő veszélytől
Nem sajnálom éltemet.

PEDRILLO

Míg hasam' meg-tölthetem,
Kész vagyok sok fáradságra.
A' veszélyre, a' halálra
Még nem ért meg életem.

FERNANDÓ

'S illy semmi előtted a' hálaadás?

PEDRILLO

Jobb hasznokat hoz nekem a' bor-ivás!

FERNANDÓ

Jámborabb volt a' Török,
A' ki tegnap; tompa törzsök,
Éltedet meg-kímílette.

PEDRILLO

Ő-is bolond, kend-is bolond,
Sültt bolondok vagytok egyetemben.

FERNANDÓ

'S illy semmi előtted a' hálaadás?

PEDRILLO

Jobb hasznokat hoz nekem a' bor-ivás!

FERNANDÓ (*magában*)

Tsak igaz az, hogy jó tett helyébe soha viszontag jót ne várj. (*Pedrillohoz*) Barátom! gyere-be velem a' konyhába; majd ott – –

PEDRILLO

Nem, nem; a' ti konyhótokba én nem megyek. Mivel illy drágalátos pajtásra akadtam, (*a' buteliára mutat*) meg-nézem egy kevesé a' vidéket. Talám valahol, leg-alább fél holttan, az Uramat-is fel-találom.

FERNANDÓ

Vigyázz magadra. Pedrillo! A' kígyók te hozzád alig ha kevesebb irgalmasságot nem mutatnak, mint a' mi boldogtalan Urainkhoz.

PEDRILLO

Én miattam te leg-kissebbet se búsully! Itt benn (*a' mellyére mutat*) a' jó lelki-esméret, fejemben a' bor, gyomromban a' derék eledel, hónom alatt a' magazin; ha háromezer kígyó jön-is ellenem, még sem félek tőlök. (*el-megy*)

FERNANDÓ (*gondolkozva*)

Az a' leánya tsak ki-nem mehet az én öreg fejemből. (*a' konyhába megy*)

II. FEL-VONÁS.

(A' Játék-szín meg-marad.)

I. JELENÉS.

Pedrillo (részegen elő-tántorog; hóna alól ki-veszi a' buteliát, és a utolsó kortyot ki-hörpenti)

XIII. ÉNEK.

PEDRILLO

HASZSZAN Mahmud! a' ked' házát,
Hogyha tetszik, meg-veszem.
Tízezer Scudóval dupla árát
Helyben állva le-teszem.
Tágas Udvarát azonnal
Meg-rakom friss duplonokkal.
Torkig ülök
A' sok aranyban.
Váltig fürdök
A' veres borban.
Száz inast tartok,
Tíz lovon járok,
Bíborban hálok.
A' gazdai kormányt hordozza,
A' kinek tetszik, a' ki akarja.

PEDRILLO

Mahmud Kapitány Uram! hogy adgya ked a' házát? – Tízezer scudót, ha tetszik, le-teszek értte itt helyben tüstént. – Hi, hi, hi! – Az egész Udvarat ki-rakatom új duplonokkal; minden áldott nap' harmintz tál ételt eszek; malaga bort minden órában iszok négy itzét. – A' házi gazdaságot űzze helyettem, a' kinek tetszik, mert ehhez Pedrillo nem sokat ért. – Egész életemben tsak egy kopó volt egyszer gondviselésem alatt; 's még ez-is a' szemem közé vigyorgott, mikor néki valamit parantsoltam. (a' pázsit-ülésre tántorog, és az utolsó szavakat szenderedve mondgya) Ni, ni! – Bizony már talám Mahmud Kapitány-is vagyok. Úgy bokol előttem minden, mint a' Basa előtt a' martalékok. – Szerelmes kígyó Uraimék! – kérem kenteket, hagyjanak engem' tsak egy kis fertályig aludni. Én ezen a' Szigeten vendég vagyok, és déli álmomat kentek' kedvéért el-nem hagyom. És ha valamelyik meg-harap, – azt tudgya-meg – hogy ezt az üveget – – úgy a' fejéhez tsapom – – hogy halála előtt – – tsak azt se mondgya: – – bakfitty! (el-szenderedik)

II. JELENÉS.

Fernandó, Szelima.

(Fernandó Szelimát utánn vonván, Mind a' kettén a' kunyhónak egy hátulsó ajtajából jönnek.)

XIV. ÉNEK.

Fernandó, Szelima, Pedrillo.

(egygyütt)

FERNANDÓ

LEÁNYKA siess!
Hogy édes Atyád
Időnek előtte
Itt meg-ne sajdítottson;
Leányka siess!

SZELIMA

Nints erőm a' gyors menésre,
Testem kész a' süllyedésre,
Gyenge lábam tántorog.

PEDRILLO *(fél álmában)*
Mit? -- (Ki tántorog)

FERNANDÓ *(Szelimához)*
Tedd most félre a' panaszt,
Melly tsak jobban meg-fogyaszt.

SZELIMA

Mennyi kínok váltották fel
A' szerelmes részegséget?

PEDRILLO

Sok, ha ittam három pintet.

FERNANDÓ *(Szelimához)*

Térj magadhoz, jó Leányka!
'S jöjj utánnam e' barlangba.

PEDRILLO

Nem megyek!
Ha százszor hisz-is;
Míg az álmat el-nem végzem,
Egy tapodtat sem megyek.

FERNANDÓ *(Szelimához)*

Jer hamar!

PEDRILLO

No, nem mek.

FERNANDÓ

Ne mulass!

PEDRILLO

No, nem mek.

FERNANDÓ *(Pedrillohoz)*

A' part üsse lusta szádod!
(Szelimához)
Fátyolozd-be bús ortzádot,
'S tedd most félre a' panaszt,
Melly tsak jobban meg-fogyaszt.

SZELIMA

Oh, Atyám! botsáss-meg magzatodnak,
A' ki téged' el-hagyott!
'S hogyha engedsz a' boszszúnak,
Meg-ne átkozd Leányodat.

PEDRILLO

Mennyi tűrhetetlen sívás
Háborgattya álmat!
Lélek vagy-e, vagy boszorkány,
Ki meg lepted ágyamat?

FERNANDÓ *(Szelimához)*

Nem hallod?

PEDRILLO

No 's, mi kell?

FERNANDÓ *(Szelimához)*

Jer frissen!

PEDRILLO
Menny pokolba.

FERNANDÓ

Kelnek már az asztaltól;
Jőjj utánnam frissen a' barlangba.
Karszékeiket
Nem hallod-e,
Hogy zörgenek?
Leányka siess!

SZELIMA

Oh! nagy Allah!
Vajha tsendes síromat
Lellyem e' setét barlangban,
Melly meg-olttsa kínomat.

FERNANDÓ

Jer hamar!

SZELIMA

Bár itt lellyem síromot!

(egygyűtt)

FERNANDÓ

Jönni hallom Mahmudot!

SZELIMA

Bár itt lellyem síromot!

FERNANDÓ

Siess, Leányka, siess. – Most még az asztalnál ülnek; könnyen el-rejtheted magadot, hogy édes atyád üdőnek előtte meg ne sajdittson.¹⁰

SZELIMA

Reszketnek minden tagjaim; testem roskadni készül; lábam tántorog, – –

PEDRILLO (*fél álmában*)

Mitsoda? ki tántorog?

FERNANDÓ

Légy jó reménységgel, és ne mulass, hanem jer velem szaporán e' szomszéd barlangba.

PEDRILLO

No, nem megyek; míg az én kis fertályomat ki nem alszom, egy lépést sem megyek.

SZELIMA

Istenem! melly sanyarú kinokat szült nekem szerelmes részegségem!

PEDRILLO

Azt gondolod talán, hogy részeg vagyok?

FERNANDÓ (*Szelimához*)

Hagy fel most a' panaszokkal, és siess, hogy az asztaltúl fel-kelvén, itt ne talállyanak.

SZELIMA (*a' kunyhó felé fordúlván*)

Óh, Atyám! kedves Atyám! Botsáss meg Szelimádnak, és ha boszszút állasz is rajta, tsak meg ne átkozd szerentsétlen leányodat! (*Fernandóval el-megy*)

III. JELENÉS.

Pedrillo. (kezével mindenfelé hadaráz, és felébred.)

XV. ÉNEK.

PEDRILLO

MÁR tovább e' tűrhetetlen
Sivogást nem hallhatom.
Bármiféle lélek légyen,
Tudgya meg, hogy el-fogom;
'S míg pokolba viszsza nem megy,
Mindaddiglan nyagगतom.

¹⁰ sajdittson- [Sajtóhiba, em.]

Oh! de mit tsinálljon itt
Fényes nappal ollyas lélek,
A' ki engem' bántana?
Nem Leánynak szózatit
Vettem észre Fernandóval,
A' ki erre illana?

Én ezt, Remete Uram!
A' ki szentes homlokod'
Annyi ránttzal hornyolod,
Róllad meg sem álmodtam.

Ám de, tudd meg, lesbe veszlek,
'S bár ha titkos udvarokba,
Kősziklákba, barlangokba
Rejtekezz-is, fel-kereslek.

Meg-pírítlak, meg-nevetlek,
Öszve-szidlak, meg-nyakazlak,
Meg-pofozlak, meg-botozlak,
'S mindenütt el-híresztellek.

PEDRILLO

A' mi sok, tsak sok! – Szeretném látni azt a' békességes tűrő embert, a' ki ennyi sok nyifogások között el-alhatna. *(meg-törli szemeit, 's körül tekintget.)* De álmodtam-e, vagy igazán hallottam, hogy Fernando egy Aszszonyi szózattal beszéllgetett? – Vagy talán kígyó volt, a' mi körülöttem sziszegett? – Kettő közül az egygyik minden bizonynal! – – Hadd lássam, ha nem vagyok-e valahol meg-harapva? – *(meg-tapintgattya tagjait.)* Hála Istennek! semmit sem érzek. – Nem kígyó volt tehát, hanem Aszszonyi állat! – De azt ugyan, Remete Uram! el nem viszed. Az egész világ előtt ki-kiáltalak, és ha tagadod, meg-botozlak, azután pedig fel is adlak. – De hát ha tsak álom volt? – Üsse a' part, ha álom is! Az efféle emberekről még a' sültt hazugságokat is örömet el-hiszi a' világ, tsak tsúfot űzhessen belőlök. *(el-tántorog)*

IV. JELENÉS.

Haszszan, és a' Remete

A' REMETE

Tudod, Haszszan! hogy a' hízkelés nem tulajdonságom; de még egyszer mondom, hogy érkezésenden tiszta szívemből örvendek. E' pusztaságban te vagy egyedül minden vigasztalásom.

HASZSZAN MAHMUD

Köszönöm, Öreg! hogy hozzám illy szíves hajlandósággal viseltetel. De nem vagyok ám már az a' jó kedvű, és nyájas Haszszan, a' ki bánatodat sokszor megenyhítette, 's kinek tréfái örök rántzokba vontt ábrázatodat mosolygásra kiszítették. *(szorongatások közt)* Most már, Öreg! te vigasztally engemet.

A' REMETE

Én tégedet? – Hányszor predikáltad nékem, hogy valamennyi sorsaink a' Gondviselésnek változhatatlan tanátságában végeztettek el?

HASZSZAN MAHMUD

Botsáss meg, Barátom! ha tégedet valaha így vigasztaltalak. Az ilyen vigasztalás csak a' tsendes elmét illetheti meg, nem pedig a' meg-háborodott szívet. – Nagy Proféta! mit vétettem vallyon, hogy engemet illy keményen büntetsz? – Magam maradgyak-e a' világon? semmihez ne legyen kötve érzékeny szívem? semmiben örömet ne találjak? Szelima nevénel csak azt érezzem, a' mit bennem egy el-szökött rosz leánynak emlékezete támaszthat? Idegenek zárják be haldokló szemeimet, és temetésemnél bérlett Aszszonyok sirassanak? – Öreg! oda van nékem e' világon minden örömem! Nálad maradok Formentérán; te légy, míg élek, vigasztalom, és ha meg-halok, a' te kezeid temessék el régi jó barátodat.

A' REMETE

Mit gondolsz Haszszan?

HASZSZAN MAHMUD

Ne ellenkezz, kérlek! – Viszsa mennyek-e pusztá szobáimba? hol a' vánkosokat, mellyeken Szelima Leányom ült vala, mind egyig ösmérem? Mulató kertembe? hol annyi gyümölsös ágak virágzanak, mellyek Szelimával felnevekedtek?

A' REMETE

De mitsoda roszsz lélek tette illy ellenkezésbe szivedet az édes reménységgel, melly minket még akkor is, midőn ortzánkhoz minden szerentse háttal fordul, sőt még a' végső kétségbenesésnek meredek tetejérül is, anyai ölebe vissza ránt?

XVI. ÉNEK.

A' REMETE

Nemde a' kegyes Reménység?
Melly, ha minket minden el-hagyott,
Sokszor a' dühös veszélyből
Hathatós kezével vissza vont?

A' keserves szenvedésben
Ő leg-hivebb gyamolunk;
Ő vigasztal leg-böltsebben,
Míg e' földön vándorlunk.

Ő volt, ő! a' jó Reménység,
Melly, ha minket minden el-hagyott,
Sokszor a' dühös veszélyből
Hathatós kezével vissza vont!

A' REMETE

Én tégedet, Haszszan! nem ösmérlek. Hová lett belőled amaz el-tökéllett állhatatosságú fér-fű? – Oda veszett-e azonnal minden, mihelyt egy ifjú Leánynak melléjében a' szeretet a' gyer-meki kötelességet el-fojtotta?

HASZSZAN MAHMUD

Óh, ne mond azt, Öreg? – Kit szerethetett volna ő jobban, mint attyát? mint édes attyát, kinek egyetlen egy öröme ő volt? – Eltsábította szegínyt egy alatsony szívű gyermek, – édes attyátúl, kinek egyetlen egy öröme ő volt? – Eltsábította szegínyt egy alatsony szívű gyermek, – édes-gető beszédgyeivel, európai hazudozásival. Az én ártatlan Szelimám nem tudta, mit tselekszik. – – Mond, kérlek, az Istenre kérlek, mond hogy el-tsábított.

A' REMETE

Annyival jobb; mert annál hamarabb el-gőzölög szerelmes részegsége, és atyai öledbe önkint vissza tér.

HASZSZAN MAHMUD

Nem, Öreg! nem. – Ki tudgya, hová osontott vele istentelen Tsábítója? Ki tudgya, mitsoda szögletbe rejtette el-magát ártatlan prédájával? – Félre, pokolbéli képezetek! félre tekintetem elől! – Oh Barátom! segíts rajtam, az Istenért! hogy azt a' rettenetes gondolatot fejemből kiverhessem: mitsoda alatsony szívűséggel hagyja el Szelimámot az a' gaz gyermek, minekutánna ártatlanságátúl meg-fosztotta! (*könyhúllatások között*) Előttem a' képe, miképp' tévelyeg ides-tova gyalázatos magzattyával! köldülni látom házonkint! Hallom átkozódásait, mellyekkel álnok Tsábítóját illeti; Zokogásait, mellyek közt édes Attyátúl botsánatot kér; utolsó léleketét, mellyel egy rohadtt szalma nyalában boldogtalan lelkét ki-botsáttya! – Szelima! – Leányom! édes Leányom! térj vissza karjaim közé, térj vissza édes Atyádhoz, a' ki azonnal mindeneket el-felejt, mihelyt tégedet szívéhez szoríthat.

A' REMETE

Térj magadhoz, Haszszan! – Bizonyos lehets benne, hogy jámbor szívű Leányod már is for-ró könyhúllatásokkal sirattya tselekedetét, mellyre őtet a' szeretet, és a' gondatlan ifjúság el-tsábította. – – Talán már el is tökéltette magában, hogy lábaidhoz borúl! (*nyomozó hanggal, és tekintettel*) Talán tsak atyai haragodtúl, – boszszúállásodtúl fél?

HASZSZAN MAHMUD

Minha engemet Szelima nem ösmérne! – Nézték-e reá semeim egyébképp', hanem atyai szeretettel? Nevezték-e ajakim egyébknek, hanem kedves Leányomnak?

A' REMETE

Mindaddig tudnillik, míg ezeket meg-érdemlette. – De most? – vallyon, ha vissza térne, nem mutatnál-e hozzá keménységet?

HASZSZAN MAHMUD

Ha vissza térne? – Óh, Barátom! mitsoda hevességgel szorítanám őtet karjaim közé? sirva fakadnék, és örömem miatt, a' nagy Proféta tudgya! még talán meg is tébolyodnék.

A' REMETE

'S rendetlen tselekedetét meg-botsátanád?

HASZSZAN MAHMUD

Minden bizonnal, Barátom! – Egyszerre meg-felejtkeznék mindenekről, még ha tizszer any-
nyi volna is, a' mit el-követett.

A' REMETE

És ezt te nékem férjfi szavadra meg is ígéred?

HASZSZAN MAHMUD (*Gyanakodva*)

Mit akarsz ezzel mondani?

A' REMETE (*Fontossan*)

Azt, hogy Leányodat még ma, még ezen szempillantásban meg-láthatod.

HASZSZAN MAHMUD (*kétkedés, szorongatás, és öröm között fel-riadván*)

Szelimát?

A' REMETE

A' mint ma reggel kunyhómból kiléptem, hogy a' támadó napnak Alkotóját meg-köszönténém;
egy Leányzót találtam, kit a' múltt éjjeli szélvész a' szárazra vetett.

HASZSZAN MAHMUD (*buzgó figyelmetességgel*)

Egy Leányzót?

A' REMETE

Élet nélkül látszott feküdni, –

HASZSZAN MAHMUD (*szorongatások között*)

Mitsoda? – tehát tsak ugyan meghalt?

A' REMETE

Úgy látszott, mondám; de tsak ájulásbéli szenderedés vala, mellyből segedelmünk által könnyen
felotsúlt. És ezen Leányzó, Haszszan! – –

HASZSZAN MAHMUD (*Rebegő szózáttal*)

Ezen Leányzó?

A' REMETE

A' te Szelimád.

HASZSZAN MAHMUD

Az én Szelimám? (*magán kívül*) az én Leányom? – Hazudsz, Öreg! vén léttedre hazudsz! – De
kérlék, hol volt, hová lett, hol van? (*rettenetes tekintettel a' Remetét megragadgya*) Hallod-e, Öreg!

iszonyú állapot volna tőlled, ha hazugságot mondanál! – Mutasd meg, édes jó öregem! mutasd meg Szelimámat, add vissza gyermekemet! (*ki-terjesztett karjaival a' kunyhó felé szalad*) Szelima! Szelima!

A' REMETE

Álly meg, Haszszan! – Én a' te Leányodnak meg-ígértem, hogy előre el-készítelek, és hogy néki viszontag hirül viszem, ha botsánodat reményllheti-e, vagy sem?

HASZSZAN MAHMUD

Minek, kérlek, a' sok készület! minek a' botsánat? – Tsak hogy ismét elő kerültél, istentelen Leány! – Mennyünk, Barátom! mennyünk száporán! Megládd, mit tsinálok vele. – De úgy-e, Öreg! az én Szelimám egy szép, egy szelíd, egy kellemetes Leányka?

A' REMETE

Egy szívgyőző alkotmány.

HASZSZAN MAHMUD

Noszsza, jer tehát, örökös papoló! jer hamar, hogy karjaim közé szorítsam, és hogy – – meg átkozzam.

A' REMETE

Kérlek, Haszszan! engedd meg, hogy előre mennek. Szegény Leányod sokat szenvedett, egészsége gyarló; ha előtte hirteen meg-jelennél, az öröm, – – a' félelem, – – a' szégyen – –

HASZSZAN MAHMUD

Értem, Öreg! értem. – – No tsak menny tehát; de, hitedre kinszerítelek, sokáig engemet ne várakoztass.

A' REMETE

Mennél hamarabb lehet, meg-meg itt leszek. (*el-megy arra, merre Szelimát Fernando el-vezette volt.*)

V. JELENÉS.

Haszszan (maga)

(nagy elmebéli széllyedéssel fel 's alá járván.)

Tsak hogy ismét elő kerültél! – – Egyszerre olly könnyen vagyok, – olly másképp' – olly jól. – A' Spanyolokat, Haszszan! tsak még sem kellett volna kardra hányatnod. – Ez tőlled nem volt igazság. – Egy őszbe vegyeledett bajnok, és még is úgy fel borzad, mintha sok ópiumot vett volna. – De minek is szakaszttyátok ki tehát testemből egyetlen egy szívemet? – Az indúlatoskodókat tsak olyanak ítélhetik meg igazán, a' kik némellykor magok is indúlatoskodnak.

VI. JELENÉS

Dom Pedro, és Haszszan

(Vad és, mindenfelé nyomozó tekintettel kirohan, a' nélkül, hogy Haszszant megsajdíttsa.)

XVII. ÉNEK

DOM PEDRO

TAGJAIM reszketnek,
Vérem egybe gyűl;
Lábaim dermednek
Mellyem meg-hevűl.
Mit jelent e' szörnyű
Szívszorongatás?
Honnan jó testembe
Illy nagy borzadás?

DOM PEDRO

Reszketnek minden tagjaim; – meg-hevűltt vérem dobogó szívemhez gyülekezik. – Mit jelent vallyon e' szörnyű változás? miért¹¹ merednek meg lábaim? miért borzadok? mit akarnak bennem e' rettenetes szorongatások? – *(Haszszant meg-látván)* Haszszan, az Istenért! Haszszan! *(Nyakába borúl.)*

HASZSZAN MAHMUD *(Szorgalommal)*

Mi bajod, Ifjú!

DOM PEDRO

Mit láttak szemeim, Istenem! mit láttak!

HASZSZAN MAHMUD

Azt a' nagy Proféta tudgya.

DOM PEDRO

Mitsoda szörnyű változást érzek magamban! – Mond meg, kérlek, ébren vagyok-e, vagy tsak álmodok?

HASZSZAN MAHMUD

Nem álmodsz ugyan; de az is igaz, hogy magadonn kívül vagy. *(A' játszónak mesterségére hagyatik, hogy Haszszan' személlében a' Dom Pedro beszédgyére való és garáditsonkint emelkedő figyelmetességet, saját Leánya után való sovárgásával illendőképpen öszve kaptssollya.)*

DOM PEDRO

Botsáss meg, Haszszan! öszve háborodott érzékenységimnek! – Nézz amoda! – Nemde egy fejér márvány ötlík szemedbe?

¹¹ miért [Sajtóhiba, em.]

HASZSZAN MAHMUD

Ezen emlékeztető oszlopot én jól ösmérem. – Tsak tovább!

DOM PEDRO

Az allyán egy könyvező Gyénius egy el-aludtt szövétnekkal; felette pedig kimettzve -----

HASZSZAN MAHMUD

Donna Eleonora della Torre.

DOM PEDRO (*kesergő szózáttal*)

Édes Anyámnak neve.

HASZSZAN MAHMUD

Édes Anyád' neve?

DOM PEDRO

Kitsoda épithette egyébb' ezen oszlopot, hanem édes Atyám, kit én nem ösmérek, 's kit szívem e' világon oly sok időtül fogva hasztalan keres.

HASZSZAN MAHMUD (*figyelmetes tsudálkozással*)

Ifjú! szabad-e nevedet tudnom?

DOM PEDRO

Pedro Oliveiro.

HASZSZAN MAHMUD (*magában*)

Mennyei Gondviselés! – (*Pedróhoz*) Atyádnak esete vallyon nem titok-e?

DOM PEDRO

Te előttd nem. – Édes Atyám egy Spanyol Grádnak leányát szerette. – Szegény volt. – Tudod, Haszszán! miképp' gondolkoznak a' házasságról a' Szülők? – –

HASZSZAN MAHMUD

De nem Algyíriában, jó Ifjú! hanem tsak nálatok. – Tovább!

DOM PEDRO

Őtet-is szerette viszontag a' leány. – Öszve-kelések meg-hátráltatott. – – Ők pedig örök hűséget esküdtek egymásnak; – 's jöllehet a' jó erköltsnek buzgó tisztelői voltak, a' szeretett még-is hatalmasabb volt benne a' jó erköltsnél – –

HASZSZAN MAHMUD

Ez már Algyíriában-is úgy vagyon.

DOM PEDRO

E' tévelyedésnek köszönöm eredetemet.

HASZSZAN MAHMUD (*magában*)

Szórúl szóra! –

DOM PEDRO

Édes Anyám, a' mint a' szülés' ideje közelgetett, Attyának lábaihoz borúlt. – Ennek dühössége ki-mondhatatlan volt. – Saját leányát meg-átkozta. – Édes Anyja érzékenyebb lévén, meg-botsátott néki. – – Egy meszszebb fekvő jószágon – a' búbanat által meg-erőtlenedvén, – engemet ugyan a' világra hozott, – de ő meghalt. (*könyhúllatási miatt nem beszélhett*)

HASZSZAN MAHMUD (*saját könyhúllatásait vissza-tartóztatván*)

No, ne sírj. – Nem szégyenled magadat? – Ne sírj!

DOM PEDRO (*öszve-szedvén erejét*)

Nagy Anyám tizenhat esztendő's koromig fel-neveltetett. – Szinte az ő jóvoltából azután Hadnagy-is lettem, 's mindenekkel meg-ajándékoztattam, a' mik egy világba ki-lépő Ifjúnál meg-kívántatnak. – De Jótévőmet nem esmértem. – Végtére, a' mint parantsolatot vevék, hogy Dom Bartselo' hajóján Algyíria ellen ki-költözzek, egynéhány nappal előbb éjfél táján egy Duenna nagy Anyámhoz vezetett. – Tekintetem hatalmas indulást okozott benne, mivel, a' mint mondá, édes Anyámhoz nagyon hasonlítok. – Ő közlötte velem azokat, a' miket néked tsak imént beszéllettem. Valamennyi drágaságait mind el-adta, hogy engemet illendőképpen fel-neveltessem. Édes Atyámnak holléte tudva nem volt; – a' szerentsétlen eset után leg-ottan el-tűnt, 's mindedig holtnak tartatik.

HASZSZAN MAHMUD (*magában*)

Oh, hogy az igazságot ki-nem mondhatom! (*Pedróhoz*) De hát ha még élne?

DOM PEDRO

Hihetetlen; mert lehetséges lett volna-e, hogy tizennyóltz esztendők alatt tsak egyszer sem gondoskodott volna egy szerentsétlen alkotmányról, kinek élete tőle származott?

HASZSZAN MAHMUD

De hát ha ő tégedet holtnak tart? Ha nagy Anyád holtnak hirdetett, a' végből, hogy kegyetlen Férjének üldözéseitől meg-oltalmazzon?

DOM PEDRO

Jó Haszszan! nem örömet hagynál vigasztalás nélkül, és erre nézve azonn vagy, hogy biztatásiddal el-altass. – Igaz ugyan, hogy édes Atyámnak e' Szigeten kellett tartózkodni; mert amaz emlékeztető márványt senki egyéb fel nem állíthatta. Ez a' föld, mellyet tapodott; ez a' sziget, mellyben talám életét el-végezte. Mitsoda esméretlen, és szívszorongató indulat ébred-fel bennem! – – Még egyszer el-olvasom édes Anyámnak nevét, 's forró könyhúllatásimmal boldogtalan Atyámnak meg-száradt könyveit újra fel-olvasztom.

XVIII. ÉNEK.

DOM PEDRO

Óh, Anyám! kit e' világon
Meg-nem tisztelhettelek,
'S kit most e' vad pusztaságon
Hamvaiddban üdvözlek!
Nézz-le árva magzatodra,
Nézd keserves kínnyait;
'S áld-meg őtet, míg hamvadra
Sírja sohajtásait.

(El-megy oda, a' honnan jött)

VII. JELENÉS.

Haszszan (utána nézvén)

ÖRVENDEZZ Haszszan! Olly jelenéseket látsz ma, millyeneket még életemben soha nem szemléltél! – Az öreg Pedro! miképp' áll majd előttem, – szavakat keresvén, és tsak szódarabokat-is alig találván! Miképp' terjeszti-ki száraz karjait, hogy soha nem látott fiát meg-ölellye! – Lám, heves Haszszan! mitsoda szép dolog lett volna tőled, ha a' szegény Spanyolokat meg-kímíltetted volna. Ki tudgya, nem voltak-e köztök oly magzatok, a' kik után honnyokban a' szomorú Atyák hasztalan esdeklenek? Ki tudgya, ha ezen szempillantásban meg-nem átkoznak-e tégedet némelly el-keseredett Szülők? – – De Szelima! – – hol marad valyon oly sokáig? – – Fél talám fel-háborodott Attyának tekintetétől? – – De hiszem, tudgya, hogy tsak ugyan, még-is Attya vagyok. – – – Vagy talám valami baja van? – – Leg-jobb leszz, ha magam meg-tekintem. *(el-akar menni)*

VIII. JELENÉS

Haszszan, a' Remete.

A' REMETE

MARADGY Haszszan! Szegény Leányod tekinteted' elejébe jönni oly annyira fél, hogy egész teste reszket.

HASZSZAN MAHMUD

De úgy-is kell; tsak hadd reszkessen.

A' REMETE

Kérlek, Barátom! Ne légy hozzá kemény; ne támadd-meg!

HASZSZAN MAHMUD

Engedelmeddel, Öreg! te magadat házi dolgaimba ne avasd. – – Nekem kell tudni, miképp'

beszéllyen a' meg-bántatott Atya hűtelen leányával. --- Meg-mutatom, hogy nem büntelenül okozott nékem annyi szomorúságot. --- Elég az, hogy én most látni akarom. *(el akar menni)*

A' REMETE

Meg-látod azonnal; tsak! kérlek, a' mit ígértél, el-ne felejtsd. Gondold-meg, hogy Leányod, és hogy Anyya Fatíme volt.

HASZSZAN MAHMUD

Jól van, Öreg! jól; tsak hadd jöjjön.

(A' Remete a' vászon-falak közé int)

IX. JELENÉS.

Szelima, az előbbienek.

SZELIMA *(ki-rohan, és Haszszán' lábaihoz borúl)*

Atyám!

HASZSZAN MAHMUD *(fel-ragadgya, és hevesen meg-öleli)*

Szelima! -- Te gonosz leány! *(el-ereszti)* Menny szemem elől. --- Szegény öreg Atyádat meg-akartad ölni.

(A' szeretet, és a' harag között való viaskodás Haszszanban, a' ki Szelimától el-akar fordulni.)

(Szelima fél ájúlással egy fára könyököl)

HASZSZAN MAHMUD *(Újra karjai közé veszi, és szüntelenül való ápalások között szemre-hányásait folytatta)*

Mit vétettem néked, Szelima? --- Meg-tagadtam-e valaha tőled, a' mit kívántál? Meg-szomorítottalak-e bár ha tsak egyszer is barátságatlan tekintetemmel? Nem kértelek-e sok ezerszer, hogy bennem az öreg zsémbelődő Atyát el-felejtven, tsak jó akaró barátodat szeresd? --- Így jutalmazod-meg szeretetemet? így Atyai szorgalmimat? --- Titkon el-osontani, és szegény öreg Atyádat, kinek egygyetlen egy öröme te vagy, árván hagyni! *(el-taszította, és azon szempillantásban ismét karjai közé vissza-veszi.)*

SZELIMA

Kímíly-meg, kérlek, atyai szemre-hányásiddal! Kegyességedet, melly helyett haragot vártam, el-nem viselhetem. A' mint belső szorongatásim ortzámon lánoltanak, a' mint az álom nedves szemeimmel hasztalan küszködött, 's a' mint el-végre rövid, és erőltetett szenderedésemben halavány képed meg-jelent, és haragos tekintettel meg-átkozott ---

HASZSZAN MAHMUD *(belső illetődéssel reá-eresztvén kezét)*

Meg-áldott, édes Leányom! meg-áldott. --

SZELIMA

Óh! akkor ki-mondhatatlanul el-rémültem ugyan; de szívem még sem érzett olly szörnyű szorongatásokat, mint most, mikor haragod helyett kegyességedet tapasztalom!

XIX. ÉNEK.

SZELIMA

Atyám, Atyám! ne ölly-meg
Kegyess tekinteteddel!
Óh, a' mint szívemet
A' bánat ostromlotta,
'S el-bágyadt szememet
Az álmom el-foglalta;
Halavány ortzádat sokszor
Elöttem állani,
'S feddő szikráit láttam
Fejemre omlani.
Szívemnek rettegése
Ki-mondhatatlan volt:
De, ah! irgalmad százszor
Súlyosbnak tészí sorsomat.
Atyám¹²! Atyám! büntess-meg
Bár mennyi gyötrelmekkel!
Tszak, ah! ne dönts a' sírba
Kegyess tekinteteddel!

A' REMETE

Kímíld-meg, Haszszan! A' leg-szelídebb szemrehányások' az érzékeny szívnek leg-keservesebbek. Botsáss-meg néki!

HASZSZAN MAHMUD (*meg-illetődve*)

Lehetetlen, Öreg! lehetetlen, hogy meg-botsássak. (*Szelimához*) Gondolod meg önn magad, ha a' szerentse Atyai karjaimba vissza nem hozott volna, mi lett volna belőlem? Kitsoda fogta volna utolsó órámban haldokló szemeimet? Hasztalan terjesztettem volna ki bágyadt karjaimat; és atyai áldásomat senki sem kérte volna. Éhes martalékok rablották volna el — — — Gonosz Leány, ezt érdemlettem-e tőled?

SZELIMA

Az Istenért, kedves Atyám! öszsze-szagatod szívemet!

HASZSZAN MAHMUD

És te az enyimet nem szagattad öszve? – Botsássa meg néked az Isten azokat a' forró könyhúllatásokat, mellyeket öreg Atyádnak szemeiből ki-sajtoltál. (*szorgalommal*) Mitsoda halavány vagy! – Talám rosszszül érzed magadat?

SZELIMA

Nem, édes Atyám!

¹² Atyam [Sajtóhiba, em.]

HASZSZAN MAHMUD

No, no; ha beteg volnál-is, nem ártana; meg-érdemletted. --- Egy ifjú majommal el-szökni, kit nyoltz napok előtt leg-először láttál. --- Gyalázat! Hogy ezt az én leányom el-követhesse, soha sem reménylettem volna.

A' REMETE (*a' ki eddig tsak néma, de részesülő Néző vala, szeliden intő hanggal*)
Haszszan!

SZELIMA

Óh, kedves Atyám! ki nem mondhatom én, mitsoda szeretetre méltó ifjú volt.

HASZSZAN MAHMUD

Ha mindgyárt angyal volt is, még sem kellett volna ezt tselekedned, --- Nem vára-kozhattál, míg atyád haza érkezett? Hiszem tudod, hogy öregléttemre sem vagyok olly zsémbes¹³, hogy zúgolódásimmal valakinek árttsak. Ha betsületes ifjú volt, miért sajnálotta előttem száját megnyitni?

SZELIMA

Attúl félt, ne talántán, mivel európai -----

HASZSZAN MAHMUD

Akár európai, akár nem; hiszem az európaiak között is vagynak bötsületes emberek. --- Mond meg nékem, hová maradt el tölled? hol vagyon?

SZELIMA (*keserűséggel*)

Ah! a' szélvész választott el tőlle ---

HASZSZAN MAHMUD

Hála légyen a' nagy Profétának! ---

SZELIMA (*kérlelve*)

Édes Atyám!

HASZSZAN MAHMUD

No, no! hiszem majd számot vetünk még. - (*szorgalommal*) Mitsoda rossz színben vagy, - lábaid olly gyengék, hogy allig állhatsz. - Eredgy a' kunyhóba, Leányom! eredgy; nyúgodd ki magadat.

SZELIMA

Én tellyes egészségben vagyok édes Atyám! tsak botsánodat -

HASZSZAN MAHMUD (*Szeliden*)

No ne hazudgy! Látom én, hogy beteg vagy; - tekinteted bádgyadtt, - ortzád halavány. - De a' mi a' botsánatot illeti, azt töllem ne várd. --- Eredgy! (*a' vászonyfalak' közzé kiált*) Hallod-e,

¹³ zsembes [Sajthóhiba, em.]

Mulej! Szaladgy a' hajóra, főzz riskását; tégy bele egy ifjú pulykát; tsinálly jó erős levest, azután hozd ide. – – – (a' Remetéhez.) Házi gazda! Meg-engeded, úgy-e?

A' REMETE

Szerentsés Haszszan! még kérdezheted?

HASZSZAN MAHMUD

Szerentsésnek nevezel, Öreg! és nem hibázol, mert Leányomat ismét feltaláltam. De légy tsak egy kevés várakozással, rád is eljön nem sokára a' sor, hogy szerentsés légy.

A' REMETE (*Komor mosolygással az égre tekintvén*)

Ott fenn.

HASZSZAN MAHMUD

Itt, Öreg! itt – (*Szelimához, a' ki azonban tekintetei által botsánatot látszik várni*) Eredgy, Leányka! A' kunyhóba, – Az Istenért, mitsoda roszsz színben vagy! – És én tenéked meg-botsássak? – Nem, nem; abbúl semmi sem leszsz! – Menny a' kunyhóba, Szelima, 's nyugodd ki magadat. – Vagy talán a' járásra gyenge vagy.

A' REMETE

Támaszkodgy reám, Szelima! be-segitlek. (*Szelima karját meg akarja fogni.*)

HASZSZAN MAHMUD (*A' Remetét szorgalmasan el-tologatván*)

Mi gondod néked, öreg Remete! az Ászszonyi állatra? – Azt véled talán, hogy atyai kötelességemet nem tudom? – Szelima! van még a' te édes atyádnak annyi ereje, hogy reá támaszkodhass. (*Szelima kezét vállára teszi, hogy nyakába kapaszkodgyon, és a' kunyhóba bevezeti.*)

X. JELENÉS.

A' Remete (maga)

(Könyvező szemekkel utánnok nézvén, szomorú szózáttal)

ATYAI boldogság! – – – (*Gondolkodva*) És Haszszan! – – – Mitsoda nagy szív, mitsoda nemes indulatú ember tündöklik e' tsalmás-Törökben! Óh emberek! tiszteletre méltó a' mi felebarátainknak emberisége, akár azok európai palotákban lakjanak, akár a' Tungúzusoknak kulibáikban! (*el-megy*)

III. FEL-VONÁS. (A' Játékszin megmarad.)

I. JELENÉS.

Haszszan, a' Remete (a' kunyhóból kijövéén.)

HASZSZAN *(megrázza a' Remetének kezét)*

Ezt néked Haszszan Mahmud el nem felejtí. A' Mekkaí szent koporsóra esküszök, hogy ezen barátságodat jutalom nélkül nem hagyom. *(az ajtóhoz a' Remetét vissza vezetvéén)* Nézdsze, melly édesen alszik! – – – – – Még aluvásában is szép!

A' REMETE

Botsáss meg Leányodnak! Az ő belső meg-nyugtatása légyen egész jutalmam.

HASZSZAN MAHMUD

Meg-botsássak? Nem, Öreg! nem. Ezt az egyet, lehetetlen, hogy még kérésedre is meg-tselekedgyem. Láttad, melly keményen bántam vele! Igazat szólván, magamnak is sajnosan esett; de a' büntetésnek meg kell lenni. Jó Öreg! én tégedet másképp' jutalmazlak meg. *(az ajtót tsendesen bevonnya.)*

A' REMETE

Jó akaratodat köszönöm. El-hiszem, hogy jó szívvel vagy hozzám; de tudod, hogy semmire sintsen szükségem.

HASZSZAN MAHMUD *(magában nevetvéén)*

Ha, ha! De majd leszsz; és fogadom, hogy a' mit én néked adok, az tégedet szerentséssé teend?

A' REMETE *(komor mosolygással)*

Szerentséssé teend? – engemet? – El-felejtetted már, hogy tsak a' közelítő tsendes halál – –

HASZSZAN MAHMUD

Nem halál, nem! Eleven minden; váltig teli az étlettel!

A' REMETE

Botsáss meg, Haszszan! de beszédgyeid olly homályosak, hogy én valóban nem tudom, mit gondollyak felölled.

HASZSZAN MAHMUD *(mosolygva)*

Meg-lehet! – – Azt mondád előbb, hogy számodra nints már szerentse e' világon. Öreg! az én kérésemre visgáld meg szívednek minden rejtekeit, és valld meg nékem, ha nem találsz-e valamhol benne egy kis reménységet?

A' REMETE *(állhatatossággal)*

Tsak egy szikrányit sem.

HASZSZAN MAHMUD

Annyival jobb! Szerentsés leszel, a' nélkül, hogy reményletted volna. A' szomjúhozó, a' ki a' homokos pusztaságban véletlenül hűvitő almákat talál, sokkal jobban meg-újjúl azoktól, mint a' ki a' gyümölsöt a' fárúl mulatásképpen szaggattya.

A' REMETE

Szólly világosabban, Haszszan! ha azt akarod, hogy megérttselek.

HASZSZAN MAHMUD

Világosan mondom, hogy szerentsés leszel. Itt Formentérán kezdődik szerentséd. Azután vagy hazádba vissza térsz, vagy pedig, ha tetszik, Haszszan Mahmud szíves barátodhoz Algyíriába költözöl.

A' REMETE

Álmodozások!

HASZSZAN MAHMUD (*beszédgyét folytatván*)

E' hosszú ruhából kivetkezel, szakállodat leberetváltatod; és száraz öledben onokákat ápolgatsz.

A' REMETE (*komor tekintettel*)

Haszszan! mit vétettem néked, hogy kinnyaimból illy tsúfot űzöl?

HASZSZAN MAHMUD

Látom, hogy boszszonkodni akarsz; de a' szent Profétára esküszök, hogy nem tsúfollak. (*a' vászonyfalak közé*) Pedrillo! kurafi Pedrillo! hol vagy?

A' REMETE

Én tégedet meg nem foghatlak.

HASZSZAN MAHMUD

El-hiszem; de majd elérkezik az idő, mellyben mindenek fel-derúllnek. – Pedrillo! Kujon Pedrillo! ide korbátsoltassalak-e?

II. JELENÉS.

Pedrillo, sietve. Az előbbienek.

PEDRILLO

NEM, nagyságos Uram¹⁴! nem. Tsak hogy még fülem a' török titulusokat meg nem szokta.

HASZSZAN MAHMUD

Jer ide, Gődény! jer. (*Titkosan beszél velle, és oda mutat, a' hová Pedro elment volt.*) Érted-e?

¹⁴ Utam [Sajtóhiba, em.]

PEDRILLO

Értem. – De, Nagyságos Uram! messze van ám az, és ezen a’ szigeten a’ kigyók, a’ mint hallom, tsak egy szikrányi bötsületet sem tudnak. – Előbbeni sétálásomnál volt szerentsém egyet messziről látni, és igazán mondom, hogy spanyol bugyogóm olly szűk lett, mintha – –

HASZSZAN MAHMUD

Lódully, kurafi! egyébaránt le-húzatlak töstént, és a’ hasadra jó sort veretek.

PEDRILLO

Hasamra? (*hasát veregetvén*) Az én hasam nékem leg-szentebb bálványom; és a’ ki hasamot bánttya, bálványomat bánttya.

HASZSZAN MAHMUD (*néki rugaszkodik*)

Idötlen kolomp! (*Pedrillo elszalad*)

III. JELENÉS.

Haszszan. Remete.

A’ REMETE

MIT akarsz velem, Haszszan! – Szivemhez űzöd egész véremet. – Szólly világosabban!

HASZSZAN MAHMUD

No, no; tsak légy békével. – Én néked külömbféle állapotokat hoztam. Égett bort, pöszmétet, tábor nyoszolyákat, egyet néked, és egyet Fernandónak, spanyol borokat, angliai sert, frantzia jó illatú pomádát, melly a’ Hajókapitányé volt. Ha mindnyájan afféle széltömlők voltak volna, mint a’ Kapitány, ez a’ zsákmány tsak felényi vérbe sem telt volna. (*a’ Remetéhez, a’ ki gondolatokba merültt*) Öreg! hallod-e, mit mondok?

A’ REMETE (*elandalodva*)

Hallom, Haszszan! hallom. – De nékem ezekre nints szükségem.

HASZSZAN MAHMUD (*mosolyogva*)

No, no; talán vendégeid érkeznek, a’ kik hasznát vehetik.

A’ REMETE (*még is andalodva*)

Nagy volt-e vallyon veszteséged?

HASZSZAN MAHMUD

Az alkóránra! nagy. – Legjobb embereim közül huszonketten estek el. Adgyon nékiek Mahomet a’ paraditsomban szép jutalmat! – Hazafitársaid zabolázhatatlan dühösséggel hartzoltak. Kivált egy negédes Legény olly gyorsan vagdalkozott, mintha negyedik esztendejétől fogva tsak karddal játszott volna. Mikor az ágyúgolyóbis füle mellett sövítetett, megrázta fejét, mintha tsak egy bögölyt akart volna magárul elűzni; és ha szőrös szájú embereim hatankint rohantak reá, egy szempillantásban mind a’ hatan úgy hüllottak a’ földre, mintha bojtorványtsútsok lettek volna. Szakállomra mondom, hogy elvégre még magam is reszkettem e’ vakmerő Ifjúnak

élete miatt. – Nézd, öreg! nézd; amott jön, és, a' mint látom, hozzánk igyekeznek. Méltó, hogy vele meg-esmérkedgy. – Azt vélnéd, hogy a' szelídség lakik szívében, valamint külső tekintetében; de adgy tsak markába egy kardot, lehetetlen, hogy vele valamire mehess.

IV. JELENÉS.

Dom Pedro, Pedrillo, és az előbbiek.

A' REMETE (*meg-sajdítván Pedrót, meg-rezzen*)
ISTENEM! mi volt ez?

DOM PEDRO (*komoran*)
Mit akarsz velem Haszszan!

HASZSZAN MAHMUD
Hazafitársoddal akarlak meg-ösmértetni. Méltók vagytok mind a' ketten, hogy egymással barátságot kössetek.

A' REMETE (*magában*)
El-múlt eseteim úgy lebegnek tekintetem előtt, mint a' jelenvaló szempillantás. – – Ezen hasonlatosság, – szavának hangja – – Lehetetlen, hogy tekintetét el-viseljem. (*el-akar menni*)

HASZSZAN MAHMUD
Hová, Öreg! hová? Miótától fogva tagadtad-meg a' vendég-szeretést? Íme! Nemzetednek egy nemes szívű bajnokát állítom elődbe.

A' REMETE (*szorongatások között*)
Örvendek, hogy vele meg-esmérkedni szerentsém vagyok.

HASZSZAN MAHMUD
De még ez nem elég! – Nézz erősebben szemei közé! – Miképp' tetszik termete? – Nem volna-e méltó arra, hogy barátidak számát meg-szaporítsa?

A' REMETE (*mint előbb; de mintegy akarattya ellen Dom Pedróhoz közelgetvén, és már reá, már ismét a' földre tekintvén*)
Barátságra egy szerentsélennek, kit szomorú sorsa az emberek' világából számkivetett – – – (*vállát vonyította*)

DOM PEDRO (*magában*)
Miért dobog szívem olly sebesen? – Miért emeli olly hatalmasan véretem ezen Öregnek tekintete? – – Vallyon – a' márvány oszlop – (*Ő-is hasonlóképpen közelít a' Remetéhez*)

HASZSZAN MAHMUD (*közéjük állván, Dom Pedróhoz*)
Ifjú! e' jámbor Öregnek köszönöm életemet; ő szabadított-meg egynéhány esztendő előtt a' haláltól. – (*a' Remetéhez*) Öreg, régi adósságomat le-fizetem. Ezen Ifjúban, kivel tégedet meg-ajándékozlak, édes fiadat látod.

A' REMETE
Fiam!

(egyszersmind)

DOM PEDRO
Atyám!

(Mind a' ketten fel-emelik reszkető kezeiket a' meg-ölelésre, és tsillogó szemekkel visgállyák egymást.)

A' REMETE *(kezeit le-eresztvén)*
Lehetetlen!

DOM PEDRO *(hasonlóképpen)*
Haszszan! e' szomorú tréfa!

HASZSZAN MAHMUD *(fél boszszankodással)*
A' bizony rendes! – Hallod-e, Ifjú! ki volt az Anyád?

DOM PEDRO *(az Öregre függesztvén szemeit)*
Donna Eleonora della Torre.

HASZSZAN MAHMUD
És Atyádat miképp' nevezték?

DOM PEDRO *(mint előbb)*
Dom Pedro Oliveiro. Tizennyoltz esztendőök előtt el-hagyta hazáját, és holttnak tartatik.

HASZSZAN MAHMUD
És ezeket kitől hallottad?

DOM PEDRO
Donna Diana della Torre nagy Anyámtól, nevelőnémtől, jó akarónémtől.

A' REMETE
Tsak ugyan tehát nints különben. *(nyakába borúl)* Fiam! édes Fiam!

(Dom Pedro, Attyát hasonlóképpen meg-öleli. – Néma indulatok)

HASZSZAN MAHMUD *(az égre tekintvén)*
Mennyei Lelkek! Örvendezzetek. *(boszszú nyugovás)*

A' REMETE
Óh! Fiam! Fiam, búbanatnak gyermeke! mennyi köny hullatásokkal áztattam miattad a' földet, mellyben nyugodni gondoltalak! – Nem reménylettem hamarább, hanem tsak ott fenn, hogy

ajakidből az Atyának édes nevezetét hallyam. – – Még most-is tsak alig hitethetem-el magammal, hogy az álmodozás, és a valóság között ne lebegjek. – Istenem! a' te ösvényeid homályosak, de jók! – – Segítség egy kevesé, Fiam! Az öröm olly nagy volt, hogy egész erőmet el-vette. *(Dom Pedrotól a' pázsit-ülésre vezeteti magát)*

DOM PEDRO

Édes Atyám! – Nintsenek szavaim, mellyekkel belső érzéseimet ki-fejezhessem. *(le-térgyel)*
Hadd ölellyem-meg térgyeit, míg Atyai áldását reám adgya.

A' REMETE *(rá teszi kezeit)*

Istennek áldása szálljon reád! – Légy Atyádnál szerentséebb! – De mire-is fakadok? *(összevett kezekkel az égre)* Botsáss-meg, véghetetlen Irgalmasság! Ha súlyos inségeim között némellykor panaszoknak eredtem. Még életemnek vége előtt olly örömmel áldasz-meg, melly velem minden nyomorúságimat el-felejteti.

PEDRILLO *(a' ki eddig figyelmetes bámulásban áll vala, fél tzikkelyezésű hangokkal)*
Ez rendes!

HASZSZAN MAHMUD

No már most, Öreg! valld-meg ha nem mondtam-e igazat? – Költözz-ki ebből a' száraz pusztaságból, és egyenessen hozzám Algyíriába. Ott egymással kezét fogván, tsendesen lépdesünk ama' tzelünk felé melly mindnyájunkat vár. Hajóimat el-adom. A' mi gazdaságom vagyom, abból mindnyájan el-élhetünk. – Légy testvérem gyanánt, *(Dom Pedróhoz)* te pedig légy fiam!

DOM PEDRO *(kezét bevesen meg-fogván)*
És te Atyám akarsz lenni?

HASZSZAN MAHMUD

Tiszta szívemből.

DOM PEDRO *(magával tusakodván)*
Haszszan! nem tudod te, kire pazarlod jó akaratodat!

HASZSZAN MAHMUD

Egy derék ifjúra, – – annak fiára, a' ki engemet a' haláltól valaha, és ma újjolag meg-szabadított.

DOM PEDRO *(vad hevességgel)*

Egy háladatlanra, a' ki asztalodról tápláltatott; kinek saját betsületén kívül semmi egyéb őrizete nem volt, és a' ki jó tétéményidért egygyetlen egy gyermekedet el-orozta.

HASZSZAN MAHMUD *(vad tekintettel)*
Ifjú! tudod-e, mit beszéllsz?

DOM PEDRO *(mint előbb)*

Álly boszszút, meg-bántatott Atya! – – Meg-ölted az ártatlanokat, és tsak az egy bünöst

kímíltetted-meg. *(térgyre esvén, emelkedő indulattal)* Üsd által dákosoddal hitetlen mellyemet! A' semmire-való, a' ki Leányodnak erőtlen szívébe be-lopódzott, én valék! A' szemtelen, a' ki őtet el-ragadta, én valék! A' kegyetlen, a' ki atyai szívedet majd nem a' repedésig meg-búsította, és a' ki szeméidből forró könyhúllatásokat sajtolt, én valék! Az átok, mellyet tudatlanképpen reám vetettél, súlyosan fekszik fejemem! – – – Vedd vissza átkodat, és üsd helyette bötstelen mellyembe boszszuló fegyveredet!

HASZSZAN MAHMUD *(ki-ragadgya ellene dákosát)*

Szemtelen Gyerme! *(A' Remete Haszszan karjának esik, és a' döféstől tartóztatya. Haszszan pedig a' dákosat a' hüvelybe vissza-eresztvén)* De nem! – – – E' dákos nem a' te számodra élesztett-meg. Néked a' halál nem volna büntetés. *(tettetett dübösséggel fel's alá jár. Dom Pedro pedig le-homorodott fővel térgyeinn marad)*

A' REMETE

Haszszan! azért hoztad-e karjaim közé fiamat, hogy tőlem ismét el-ragadd?

HASZSZAN MAHMUD

Nem ó¹⁵ volt-e, a' ki leányomat én tőlem el-ragadta?

A' REMETE

Úgy de, minekutánna ez – – –

HASZSZAN MAHMUD *(ki-fejezéssel tellyes jelt adván a' Remetének; és Pedróhoz fordúlván)*

Mond-meg, istentelen! hová rejtetted meg-bötstelenített leányomat?

DOM PEDRO *(nemes büszkeséggel fel-ugorván)*

Meg bötstelenített leányodat? Bátorságom ugyan elegendő volt arra, hogy Leányodat el-ragadgyam; de alacsony szívűségem nem volt annyi, hogy ártatlanságától, és betsületétől meg-foszthattam. Én Spanyol vagyok.

A' REMETE

Oh! Fiam!

HASZSZAN MAHMUD *(kinek tekintetében az emelkedő örömet észre lehet venni, tetetéssel)*

Annyival kegyetlenebb legyen sorsod, mivel tzélotod el-nem érhetted. Valld-meg, szemtelen! hová rejtetted Leányomat!

DOM PEDRO

A' szélvész választotta-el tőlem. *(kesergéssel)* Hihető, hogy a' habokban találta koporsóját.

HASZSZAN MAHMUD

Istennek hála¹⁶! – Az én veszteségem ugyan nagy, de leg-alább reád nézve-is örökre oda van. – – Büntetésűl, míg élsz, ugyan azon habokat evezed, mellyek Leányomat el-temették.

¹⁵ ó [Sajtóhiba, em.]

¹⁶ hála [Sajtóhiba, em.]

DOM PEDRO

Illy kemény szívű ember-e Haszszan? – Áldottak légyenek az Egek, hogy Szelimát egy illy érzéketlen Atyától meg-mentették.

HASZSZAN MAHMUD *(néki rugaszkodik)*

Vakmerő Gyermekek!

A' REMETE *(Haszszant vissza tartóztatván)*

Haszszan!

HASZSZAN MAHMUD *(oldalvást a' Remete kezét meg-nyomja)*

Lehetetlen, Öreg! hogy boszszút ne álljak rajta.

A' REMETE *(A' ki kéznyomását megéri)*

Haszszan!

HASZSZAN MAHMUD *(Dom Pedróhoz)*

Előbbi ajándékomat vissza veszem; szabadságodat ismét el-vesztetted. Szolgáddal együtt örökös rabjaim vagytok.

DOM PEDRO

A' szabadság nékem nem volt ajándék. – De szegény atyám! –

PEDRILLO *(Dom Pedro háta megett alattomban tégyre esik, 's reszketve amannak ruháját tzimbállya.)*

Ah! tekintetes vitézlő Hadnagy Uram! könyörüllyön meg rajtam! Bizonyítsa meg Nagyságos Haszszan Uramnak, hogy az egész állapotra nézve olly ártatlan vagyok, mint a' ma született gyermek! – A' dereglyét a' parttúl fogva egész a' spanyol hajóig úri parantsolattyára eveztem; a' minek eleven bizonyosságai a' hólyagok, mellyek mind a' két kezemen még most is látszanak. *(Haszszanhoz tsúszván)* Betsületemre mondom Nagyságodnak, hogy az utolsó villongásban a' Törökök közül senkinek tsak egy hajszalát sem bántottam. Én oka nem vagyok sem a' leányragadásnak, sem a' szélvésznek, melly a' Leány veszedelmére tudtom, és akaratom nélkül támadott. – Nagyságos Uram! az egész ütközetben a' nagy Proféta Gyermekeinek tsak egy tsöppetske vérét sem ontattam. *(Dom Pedróhoz tsúszván¹⁷)* Vallya meg az Úr az igazságot, ah! vallya meg, kérem, hogy az egész ükőzet alatt egy hordó megett kutzorogtam. Ah! – –

HASZSZAN MAHMUD *(A' kunyhó ajtajához megy, és bekiált)*

Fernandó! Még is aluszik?

FERNANDÓ

Nem; már jó üdeje, hogy ébren van.

(Dom Pedro szomorúan egy fának dű¹⁸; Pedrillo térgyen állva háta megé rejtekezik. A' Remete várakozással tellyes tekinteteit már fiára, már Haszszanra, és már a' kijővő Szelimára veti.)

¹⁷ tsúszván [Sajthiba, em.]

¹⁸ fánakdül [Sajthiba, em.]

V. JELENÉS.

Szelima. Fernando, Haszszan. Remete. Dom Pedró. Pedrillo.

HASZSZAN MAHMUD *(Megragadgya Szelima kezét, egynéhány lépésnyire. Killyebb vezeti, keményen, és háborodva szeme közé tekint. Nyugovás)*

SZELIMA

Az én Atyám belső háborodásban, – – amott pedig egy szomorkodó, és egy térgyen álló Spanyol –

HASZSZAN MAHMUD *(Szavába esvén)*

Kiknek vétkét tsak az egy vérontás moshattya el. – – De még is ez napon, melly téged ölembe viszsa hozott, ez napon kezeim emberi vért nem onthatnak. *(Eleresztí kezét.)* Menny hozzá, és mond meg néki, hogy rajtam elkövetett boszszúságát meg-botsátom.

SZELIMA

Ennél előttem nints édesebb hivatal.

(A' Remete Haszszan nyakába borúl, a' ki részesüléssel Dom Pedróra néz.)

SZELIMA *(Dom Pedróhoz érkezvén)*

Vigasztalódj meg, szerentsétlen Ifjú! az én atyám tenéked meg-botsát.

DOM PEDRO *(A' mint Szelima szavát meg-hallya, felijedvén ki-fordúl, és ki-terjesztvén karjait, fel-kiált)*

Szelima!

SZELIMA *(Karjai közé rohanván)*

Pedro!

HASZSZAN MAHMUD *(Közikbe férkezvén, és minekutánna őket el-választotta, kezeiket meg-fogván)*
Mi dolog ez? *(Hoszzú nyugovás után melly alatt mindnyájan fájdalmas várakozásban állanak, Dom Pedróhoz.)* Te töllem el-ragadtad, – én pedig – – néked adom. *(Szelimát Dom Pedro karjai közé veti.)*

DOM PEDRO és SZELIMA *(Haszszant egyszerre meg-ölekvén)*

Atyám!

A' REMETE *(Illetődéssel közikbe megy)*

És én róllam el-felejtkeztek?

(Dom Pedro a' Remete nyakába borúl.)

PEDRILLO *(A' ki mindgyárt elejénten térgyeirül fel-ugrik.)*

No ezt ugyan meg nem álmodtam volna.

A' REMETE

Fiam! atyai kötelességem hozná magával, hogy tselekedeted miatt meg-fedgyelek; de a' szerelem engem is törvényszegésre birt.

SZELIMA (*A' Remetére álmélkodván nézvén*)

E' jámbor öreg a' te atyád? – (*a' Remétéhez*) Édes öregem! a' haláltúl tehát Leányodat szabadítottad meg? (*meg-öleli*)

FERNANDÓ (*Lágy hanggal*)

Szép Leányka! a' szabadításnál én is ott valék.

SZELIMA (*Fernando kezét meg-nyomván*)

Jó lelkű Öreg! szívességedet, míg élek, el-nem felejttem'.

HASZSZAN MAHMUD (*Fernándóhoz*)

Nemes szívű Férjfiú! (*kezet nyujtván*) légy barátom!

A' REMETE és DOM PEDRO

Jó Fernando!

(*Fernando szeméit törli.*)

HASZSZAN MAHMUD

Ma senki se szomorkodgyon! – Pedrillo! (*Pedrillo félénk lépésekkel előre ólálkodik.*) Vedd ezen erszényt! – Pótolás gyanánt azon szorongatásokért, melyeket előbb szenvedtél, néked ajándékozom.

PEDRILLO

Óh, leg-hatalmasabb, leg-győzhetetlenebb, leg-nagyságosabb, leg-teintetesebb Haszszan Uram!

HASZSZAN MAHMUD

Ne lotsogj! – Menny, és vidd hírül valamennyi rabjaimnak, hogy szabadok. – Vezesd ide mindnyájokat; mert itt még kevesen vagynak, a' kik velem örvendezzenek.

PEDRILLO

Töstént, nagyságos Uram! – De az erszényt csak az én rabságomban maradgyon-e, vagy feloszszam a' többiekkel?

HASZSZAN MAHMUD

Fősvény ördög! – Mi maradna néked? – Mintha Haszszannak több erszénye nem volna. (*Pedrillo az erszényt zörgetvén, örömkialtások között el-szalad.*)

VI. JELENÉS.

Az előbbiek Pedrillo nélkül.

HASZSZAN MAHMUD (*Fernandóhoz*)

És tégedet, jámbor öreg! miképp jutalmazalak meg?

FERNANDÓ (*ki-fejezéssel*)

Fogadgy engemet martalékaid közé.

A' REMETE

Engemet tehát el akarsz hagyni?

HASZSZAN MAHMUD (*Fernandóhoz, a' ki azalatt a' Remete kezét meg-nyomta, és ki-fejező jellel hűségét bizonyította.*)

Légy mind a' kettőnknek, és valakik hozzánk tartoznak, mindnyájoknak köz baráttyok.

FERNANDÓ

Tiszta szívemből! Ha e' jó leányka körül lehetek, mindenre kész vagyok.

HASZSZAN MAHMUD

A' haláltul való menekedésének te voltál egygyik eszköze; örök háladatosságot várhatsz tőlle.

SZELIMA (*Fernandóhoz*)

Míg élsz, édes Leányod gyanánt én leszek gondviselőd.

HASZSZAN MAHMUD (*Dom Pedróhoz*)

De Ifjú! ha valaha leányomhoz való szereteted meg-hűlhetne – –

DOM PEDRO

Hozzá való szeretetem szinte olly határatlan, mint a te nagyszívűséged.

SZELIMA (*Szerelmes tekintetet vetvén Pedróra*)

A' mi szeretetünk soha meg nem hűlhet.

VII. JELENÉS.

Pedrillo. Haszszan emberei. Spanyol martalékok. Az előbbiek.

PEDRILLO

NAGYSÁGOS Uram! itt vagyok embereimmel együtt.

HASZSZAN MAHMUD

Fiaim! örvendeztetek velem! – Egyetlen egy leányomat, és vele együtt jövődébéli vőmet fel-találtam. Ünnepellyetek meg ezen örvendetes napot. – Kintstartóm segítse fel kedveteket, és rabságtoknak bilintseit szedesse le! Szabadok vagytok! mennyetek hazátokba, és emlékeztetek meg róllam.¹⁹

¹⁹ **megróllam** [Sajtóhiba, em.]

(Közönséges kiáltás) Éljen Haszszan, és Szelima! *(Pedrillo közikbe kiált)* és Dom Pedro!
(Egynéhány Martalékok előre hatnak, és Haszszan lábaihoz borúlnak.)

HASZSZAN MAHMUD
Mit akartok, Fiam!

(Az egyik Martalék) Uram! miért büntetsz meg minket?

HASZSZAN MAHMUD
Mivel? Fiaim! miképp’?

A’ MARTALÉK
Szabadságunkkal. – Miért veted meg hű szolgálodat? – Miért nem engeded meg, hogy nállad maradhassunk?

HASZSZAN MAHMUD *(Meg-illetődve kezet nyújt nekik.)*
Kellyetek fel! Maradgyatok nállam, mint atyátoknál. *(Felkelnek örvendezve Haszszan mindnyájokhoz.)*
Ezen Ifjú, e’ spanyol vitéz, Szelimámnak férje, az én vöm, a’ ti jövendőbeli gondviselőtök.

PEDRILLO *(Míg a’ Törökök, és a’ Martalékok megbajtyják magokat)*
Éljen Dom Pedro, és Szelima!

MINDNYÁJAN
Éljen Dom Pedro és Szelima!

DOM PEDRO
Nagy szívű Haszszan! Leányodat egy európai ifjúnak? – –

HASZSZAN MAHMUD
Egy derék ifjúnak. A’ ki ötet és öreg attyát szerentséssé teendi.

FERNANDÓ *(örvendezve)*
Szelima tehát tsak ugyan nállunk marad, és én az ő számára is szántok, vetek, ültetek, libotztojásokat keresek, mint eddig.

A’ REMETE
Nem úgy, Fernando! E’ pusztaságot mi is el-haggyuk, és az emberi nemzettel ismét megbékélünk. Esztendőnkint egyszer meg-látogatgyuk e’ szigetet, *(Pedróhoz)* hogy édes Anyádnak, drága Eleonórámnak emlékezetét könyhúllatásinkkal meg-tisztelgyük.

HASZSZAN MAHMUD
Én-is el-jövök veletek, hogy Leányom fel-találásáért a’ mindenható Allának hálákat adgyak.

A’ REMETE
Valamint én Fiamnak fel-találásáért.

DOM PEDRO

Szelima! *(Kezet fogván vele, a' Remetéhez)* Édes Atyám, mond reánk az áldást!

SZELIMA *(Haszszánhoz)*

És te, édes Atyám! hasonlóképpen.

(A' Remete, és Haszszan a' két Jegyesek közé állanak, kik kezeiket el-eresztik)

HASZSZAN MAHMUD *(Újra öszve-adgya kezekiket)*

Az áldást én mondom. *(A' Jegyesek térgyre esnek. Haszszan felséges illetődéssel az égre tekintvén)*
A'Mindenhatónak, az egész világ' Urának, mindnyájunk' Istenének áldása szálljon reátok. *(kezeiket el-ereszti, és saját kezeit fejeikre terjesztvén)* Így szentelem meg szövetségéteket! A' Természet legyen a' bizonyosság; a' mindenható Isten pedig jutalmazza-meg szerelmeiteket, boszszúllyá-meg hűtelenségteket. *(Nyúgová. Szelima Haszszannak, Dom Pedro pedig a' Remetének nyakába borúl)*

XX. ÉNEK.

A' REMETE

Botsásd-meg, óh nagy Isten!
Esztelen vétkemet;
Ha bölts tanátsid ellen
Szegeztem szívemet.
Homályos sorsaimmal
Nagy jókra tzéloztál;
Halálos bánatimból
Vígsgót alkotál.
Botsásd-meg's a' t.

A' KAR

Áldgyuk hangos énekünkkel
A' Világnak Istenét!
A' ki fényre változtattya
Bánatinknak felleget.

A' REMETE

Életemnek tzéllya mellett
Fel-találom Fiamat;
'S holttaimból fel-serkenvén,
El-hagyítom gyászomat.
Magzatomnak ápolása
Fel-lobbanttya kedvemet;
Hü karjára támaszkodva
Újra kezdem éltemet.

A' KAR

Áldgyuk hangos 's a' t.

SZELIMA

Hol van, a' ki rajzolhassa
A' gyermeknek kinyitait?
Hogyha láttya Kedvessével
A' Szülőknek harttzaít.
A' nagy Allah fel-viraszttya
Éjbe omlott életemet;
'S ősz Atyámmal vissza hozza
Hűlt őlembé Hívemet.

A' KAR

Áldgyuk hangos 's a' t.

DOM PEDRO

Árva sorsom, melly sok búval
Gyászos úton hórdozott.
E' veszélyes pusztaságon
Mély örömré változott.
Itt egyszerre fel-találom
Ősz Atyámnak tsókjait,
Kedvesemnek hű szerelmét,
'S jó Ipámnak karjait.

A' KAR

Áldgyuk hangos 's a' t.

FERNANDÓ

A' veszélyes útazások,
A' keserves árvaság,
A' szüntelen fáradságok,
A' halálos pusztaság,
'S a' mit még a' bal szerentse
Vén fejemre tornyozott,
Az most egy szempillantásban
Drága bérré változott.

A' KAR

Áldgyuk hangos 's a' t.

PEDRILLO

Hogyha mind Haszszanhoz mennek,
Én itt mit tegyek?
'S bár a' kígyók meg-nem esznek,
Magam mit egyek?
Üsse a' part! Illy Törökkel
Tsak meg-egygyezek.
A' mint ő belőle látom,
A' tsalmák-is emberek.

A' KAR

Jöjj velünk te-is, Pedrillo!
Egygyútt örvendgyünk.
Hú valál bal sorsainkban,
El-ne haggy szebb napjainkban;
Jöjj, hogy egygyútt örvendgyünk.
Jöjj, hogy egygyútt énekellyük
A' Világnak Istenét;
A' ki fényre változtatta
Bánatinknak felleget. — — —

EDUÁRD SKÓCZIÁBAN,
AVVAGY EGGY SZÖKEVÉNYNEK
AZ
ÉJSZAKÁJA.

Valóságos Történetből csináltt Nézőjáték három felvonásban,
mellyet francia nyelvonn írt

DÜVÁL ÚR,

a' Szerzőtül közlött kézírásból németre fordított szabadon

a' Bécsi Császári és Királyi Theátrum' számára

KOTZEBUE AUGUSTUS ÚR,

németből pedig magyarra

V. F.

PESTEN,

Engenberger Jó'sef Könyvárosnál. 1805.

A' SZEMÉLYEK.

EDUÁRD KÁROLY, a' Stuárt Famíliának maradéka, második Jakabnak onokája.

ARGYLE, György Királynak Generálissa a' tenger' partyainn.

LORD ATHOL, a' Királynak kedves embere és biztossa.

COPE, a' Király' szolgálattában egy Regimentnek az Obestere.

A' CUMBERLANDI HERCZEG, a' Királyi hadi seregeknek Generalisszimussa.

TAMÁS, Lord Athol' házában Udvarmester.

LADY ATHOL, a' Lordnak hitvesse, a' Királynénak kedves barátnéja.

MACDONÁLD MALVÍNA, Atholnénak közelrül való való leány-rokonnya.

ÁNGLUS KATONATISZTEK.

LORD ATHOL' INASSA.

A' Nézőhely Skóczsiának egy kis szigetében van.

ELSŐ FELVONÁS.

ELSŐ JELENÉS.

Malvína egyedül, kezében egy levelet tartván.

A' szárazrúl elköltöztek. Hová szökhettek szegények? Tartok tőle, hogy üldözőiknek kezeit el nem kerülik. – Szegény Stuárt! – Áh! mélyen kell nekem szívembe amaz érzeményeket elrejtennem, mellyek e' kastélynak valamennyi lakosi előtt bűnösöknek tetszenének! Melly súlyos állapot! Mi gondom nekem a' felekezeteknek harczaira, mellyek Skóczyát pusztították? Gyengeségből és udvariságból olly vélekedésekben kell részesülnöm, mellyeket szívem megvet. – Jönni hallok valakit. – A' Néném! Félre a' levéllel; nem jó volna, ha meglátná; mert György' pártjához buzgón ragaszkodik.

MÁSODIK JELENÉS.

Lady és Malvína.

LADY ATHOL

Jó hogy itt talállok, kedves öcsém! Kellemetes hírt hozok. Vitéz Argyle érkezett. – Pirúlsz?

MALVÍNA

Édes Asszonyom Néném – –

LADY ATHOL

De minek titkolod előttem ártatlan indulatodot? Argyle ifjú, szeretetre méltó, és születésére nézve hozzád hasonló. –

MALVÍNA

Mikép jöhetett Asszonyom Néném e' gondolatra?

LADY ATHOL

A' szerelem, kedves Gyermeke! nem keres rejteket, kivált asszonyi szem elől.

MALVÍNA

Hogy a' Vitéz engemet interesszál, azt nem tagadom.

LADY ATHOL

Csak interesszál?

MALVÍNA

Ha már csak meg kell az igazat vallanom, igen is! én őtet szeretem. Ragyogó tulajdonságok által külömbözteti ő meg magát a' többi ifiaktól. Az Atyám kedvelte. Házunknál ezelőtt sokszor volt. Így támadt bennem az indulat tudtom nélkül. Azonban az Atyám meghalt, Asszonyom Néném pedig házába fogadott; Asszonyom Nénémet és Férjét úgy nézem azóta mint anyámat és atyámat. Ki tudja, ha Lord Athol helyben haggya-e hajlandóságomat? Ha a' Vitéz hú marad hozzám, válassza meg az üdö szerencsénket.

LADY ATHOL

Hogy férjem egybekelésteket nem fogja ellenezni, fogadni merem. Mint Györgynek kedves biztosa majdnem szüntelen' messze lakott Skócziátúl, és e' szigetet, mellynek legnagyobb része az övé, allig ösmeri. De nem sokára el-érkezik. Ha ezt meg nem ígérte volna, el nem temetném bizonynyára magamot ebben a' pusztaszigetben, mellynek tündér és vad szépségei a' szerelmes szívet lenyűgözhetik ugyan, de az olyan Asszonyoknak, köztünk maradjon a' szó! a' ki az udvarnak multságihoz szokott, tűrhetetlen unalmat okoznak.

MALVÍNA

Megvallom, hogy e' gyönyörű vad vidék engemet sokszor édes komorságú álmokba ringat.

LADY ATHOL

Románokban derekasan tündöklene. Mert mit is lát itt az ember egyebet, hanem meredtt kősziklákat, tajtékozó tengert, fenyves erdőköt, egy pár szegény halászt, és a' havasoknak nyomorúlt lakosait.

MALVÍNA

Kik jótévő földes asszonyoknak elérékezésével megszűntek a' nyomorúsággal küzdelem.

LADY ATHOL

Csak egy különös dísz van e' kis tartományban: nem volt részes a' Stuártok mellett harcoló lázadásban; azért mentt is volt mindeddig ama' pusztításoktól, mellyek Skótziában dühösködtenek.

MALVÍNA

Boldogtalan hadakozás!

LADY ATHOL

Mellynek, fájdalom! még sincs vége. Csak imént szállítottak ki megint fegyveres népeket a' hajókból; mi végre? nem tudom. Ezeknek vezérlését a' szerelmes Argyle hihetőképén csak azért vállalta fel, hogy szép Malvínáját ezen alkalmatossággal meglátogathassa. Kevesebb néppel szívesebben láttuk volna.

(Az Inás belépve:)

Vitéz Argyle engedelmet kér - - - -

LADY ATHOL

Hadd jöjjön. *(Az Inas elmegy.)*

MALVÍNA

Én elmegyek azonban - - - -

LADY ATHOL

Mi okra nézve?

MALVÍNA

E' neglizsében - - - -

LADY ATHOL

Melly rajtad gyönyörűen áll. Azonkívül, a' szeretőnek jelenléte a' leányt meg is szebbíti. Ha pedig azt akarod, hogy hajlandóságodat észre ne vegye, ügykezz rajta, hogy háborodásodat jobban eltitkold.

HARMADIK JELENÉS.

Az előbbienek, és Argyle.

ARGYLE

Asszonyságod álmétkodni fog azonn, hogy engemet itt lát.

LADY ATHOL

Tellyességgel nem! Én az Úrnak érkezését készen vártam.

ARGYLE

A' tengeri levegő egészségére látszik Asszonyságodnak válni! Olly szép, olly virágzó — — —

LADY ATHOL

Az én virágzó szépségemnek magasztalási miatt el ne felejtse az Úr Macdonáld Kisasszonyt megköszönteni.

ARGYLE *(kétkedve:)*

Bocsásson meg a' Kisasszony! azt gondoltam valóban, hogy megtettem már tiszteletemet.

LADY ATHOL *(mosolyogva:)*

Nem, Uram! a' tiszteletet meg nem tette még az Úr; de mink jók vagyunk, 's most egyszer megbocsátunk, úgy mindazonáltal, hogy közünkéből ezentúl mind számkivessük a' czeremóniákat. Én vagyok az első, a' ki erre jó példát adok. Hogy az Úr ebben a' Kastélyban száll meg, arról kérdés sincsen. Hozzánk tehát minden bejelentés nélkül jön, és tőlünk minden búcsúzás nélkül elmegy. Úgy van köztünk egy szóval, mint egy fiú, a' ki a' házhoz tartozik.

ARGYLE

Tiszta szívből.

LADY ATHOL

Mink a' mi részünkről kötelességünknek tesszük, az unalmat elszéleszteni. A' Kastély, ammint látta az Úr, a' tenger mellett egy nagy kősziklán fekszik. Reggelenkint a' toronyban früstökölünk, 's üvegcsöveinkenn öszveszámláljuk a' kikötő hajókat, akár jó barátinknak akár ellenségeinknek hajói, akár hadi akár kereskedő hajók legyenek. Délkor hűs árnyéket és éhséget a' homályos fenyesekben keresünk. Halász horgokkal megkerüllyük a' szigetet egy könnyű dereglyében. Estve olvasunk, vagy Malvína öcsém egy panaszkodó Skócziai Románczot énekel, mellyből az Úr megtanúlhasa, melly súlyos egy szegény szerelmesnek a' dolga. Így múlnak majd a' napok! az elmúltakat örömezt emlegettyük, a' jövendőkről azt reméllyük, hogy jobbak lesznek.

ARGYLE

Kellemetes és ártatlan örömek valóban! Csak azt sajnálom, hogy benne nem részesülhetek.

MALVÍNA

Hogyhogy? Az ősz tehát nem akarja az Úr velünk tölteni?

ARGYLE

Nem tölthetem, szép Malvína! Nem olvassa ezt a 'Kisasszony komor tekintetemben?

LADY ATHOL

Szomorú dolgokat mink nem örömet olvasunk. De minek jött hát az Úr ide? Én azt gondoltam, hogy a 'hadakozásnak vége van, és hogy az Úr a ' nélkül is Skócziában tartózkodván, eszébe juttatta, régi baráttyait meglátogatni.

ARGYLE

A' fő hadi vezérnek parancsolattya küldött ide. A' Cumberlandi Herczeg, Culloden mellett győzedelmeskedvén, meg nem elégszik azzal, hogy a' Stuártoknak végső reményeit ezen ütközet által letiporta, hanem magát Stuárt Károlyt is György' elejébe akarja vinni mint foglyot. Engem' szeret, ammint Asszonyságod tudgya – – –

LADY ATHOL

Böcsüli az Urat.

ARGYLE

Reám bízta tehát vezérlését ama' népnek, melly e' szökevényt nyomozza. Kétszer voltam már közel ama' szerencséhez, hogy kezembe essen. Tegnap hallottam meg, hogy e' szigetre menekedett, 's azonnal ide siettem. Embereim már nagyrészt a' szárazonn vannak. A' tengernek túlsó partyaival minden közösülés el van vágva, a' halászok visszaidéztettek mindenfelül, a' sziget' partyarúl semmiféle dereglyének el nem szabad költözni, 's talán még, minekelőtte besetétedik, olly szerencsés leszek, hogy a' parancsolatot, mellyet mindazáltal kellemetesnek csak kötelességem tehet, betellesséhetem.

MALVÍNA *(indúlattal:)*

Olly sok szép hadi tetteket a' Herczeg szebb móddal jutalmazhatott volna meg.

LADY ATHOL

Hogyhogy? Én azt tartom, hogy e' parancsolat a' Vitéznek böcsületére, és tellyesítése dücsösségére válik. Még a' meggyőzött Stuárttúl is nem ok nélkül félhetünk, 's olly ellenséget kézbe keríteni, a' ki eggy polgári hadakozásnak kezdője lehet, valóban több mint nevezetes szolgálat.

MALVÍNA

Most én Eduárdban csak számkivetett szökevényt látok, kinek fejére bér tétetett; 's mint ilyenenn szánakonom szabad.

ARGYLE

Szánakodnia? Ez ugyan a' Kisasszony' szívének böcsületére válik, de csak nem egyéb ő még is, hanem halálos ellenségünk, 's olly férjfiú, a' ki ama' színfogás alatt, hogy nagy attyának jussai erővel elragadtattak, Skócziába jön, hogy a' havasiakat elcsábítsa, és így tellyes erővel azonn van, hogy a' három országot felzavarja és szerencsétlenségekbe ejtse. Tudgya-e a' Kisasszony, mennyire nőtt már azoknak száma, a' kik hozzá állottak? Az újságnak ingere, a' magos póczokra való vágyakodás, a' sok esztelen projectum sok embert csűdített öszve hozzá olly annyira, hogy zászlói alatt már tízezer Skótus hadakozott. Nagy áradás gyanánt borította volt el e' sereg boldogtalan Hazánkot, 's a' Culloden mellett nyertt győzedelem nélkül György Királyunk, az Országnak Naggyai, a' Kisasszonynak saját famíliájával eggyütt, mind áldozattjai lettek volna hadi dühösködésének.

LADY ATHOL

Szükséges legyen-e illy rettenetes rajzolás arra, hogy Malvína Öcsém meggyőződjön? Tudom ugyan, hogy egynehány Macdonáld, sőt még férjemnek testvére is kötelességekről elfelejtkezvén, Eduárd' részére állottak; de te Malvína - - -

MALVÍNA

Mi gondom nekem a' Károlyokra, és Györgyökre? Mi közöm a' pártos felekezetekhez? Én leány vagyok, 's keblemben érzékeny szívet hordozok. Ama' nemes és vitéz férjfiúnn, a' ki még szerencsétlenségében is képes volt, magának ellenségeitől akarattyok ellen tiszteletet és tekintetet érdemlenni, szabad nekem sőt kell is szánakodnom, és én bizonyos vagyok benne, hogy Lady Athol Asszonyom Néném lágy szívének titkos mellyében szintügy gondolkodik, szintügy érez, mint én.

LADY ATHOL

Én? a' Királyné' barátnéja? én, kit György különös jóvoltaival megtetézett? én felejthetném el valaha - - - De haggyuk ezt abban! Beszéllyünk másrúl! férjemnek hazaérkezésérül. Az Úr még ötöt nem ösmeri?

ARGYLE

'S most sem remélhetem, hogy vele meg ösmerkednem, szerencsém legyen. Én itt felette keveset mulathatok.

LADY ATHOL

Talán még ma elérkezik. De ha a' tengerenn valami történne rajta, ha kénytelen volna, valamellyik szomszéd partonn kikötni, nem fogják-e ötöt a' strázsák, mellyeket az Úr mindenfelé kiállított, visszatartóztatni?

ARGYLE

Óh! itt a' Mylordot minden ember ösmeri.

LADY ATHOL

Bocsásson meg az Úr! Ez a' jószág csak imént maradt reá eggyik bátyjárúl-Gyermekségétül fogva nem volt itt, és most szinte a' végből jön ide, hogy mint új földes Úr, átvegye a' reá maradt részt.

ARGYLE

E' szerínt tehát lesznek nála írások! – Azonkívül a' neve! – Legyen Asszonyóságod minden gond nélkül. A' parancsolat egyébaránt is csak az, hogy a' szigetbűl ki ne eresszenek senkit. Partyainn kikötni minden embernek szabad.

LADY ATHOL

Így már megnyugszok. Tamás Udvarmesteremet a' révparthoz küldöttem, hogy Urának érkezésére vigyázzon. Már régen itt lehetne. Jó öreg ember ugyan, de ha egyszer beszédbe merűl – – – –

MALVÍNA

Ihol! éppen érkezik.

NEGYEDIK JELENÉS.

Az Előbbeniek, és Tamás.

LADY ATHOL

No's Tamás! még sem hallottál Mylordunkrűl semmit?

TAMÁS

Eggy Hajós legény a' szomszéd szigetbűl ezt a' czédulát hozta.

LADY ATHOL

Istenem! talán férjemnek valami baja lett?

TAMÁS

Illy nyugodtt elmével állanék-e én itt, ha baja volna?

LADY ATHOL *(olvas:)*

„Ma nehezen láttyuk egymást. Hajó törésbűl menekedtem ki. Eggy járatlan kormányos kősziklára vetette hajónkot; életemet egynehány halászok' bátorságának köszönöm. Most gunnyójokban vagyok, hol szívesen fogadnak 's vendéglenek. Az éjszaka itt maradok; mert a' tenger még háborog, 's a' nyugalomra is nagy szükségem van. Küld el nekem holnap hű udvarmesteremet. Azt átlátod könnyen, hogy mindenem elveszett; ruháim – írásaim – drága köveim. De a' leg drágábbik kincsem meg van még, mert holnap meglátlak.” – Boldog Isten! ijedtemben egészen oda vagyok.

ARGYLE

Elég az, hogy veszedelmenn kívül van.

MALVÍNA

Nagyon kívánom látni.

ARGYLE

Én is; mert nekem nála nagy kérésem van.

LADY ATHOL

Mellynek tárgyát én nagyon gyanítom. Hogy pedig annál bizonyosabban szólhasson az Úr vele, végezze el most minden tábori foglalatosságait, 's estvére legyen egészen a' miénk.

MALVÍNA

Meg cselekszi az Úr?

ARGYLE

Hogy állhatnék e' kegyes hivatalnak ellent? Elsietek azonnal, hogy foglalatosságimtúl, a' meny-nyire lehet, megmenekedhessek. *(Meghajtya magát és elmegy.)*

LADY ATHOL

Tamás! siess és hozz rendbe mindent. Estveledik. Gyűjtsd meg a' gyertyákat mindenütt. Mihelyt a' Generális vissza érkezik, jelentsd meg nekünk. Teveled pedig, Malvína, egy kis *festinrül* akarok tanácskozni. A' te szeretőd már itt van, én pedig férjemet várom. Ez tán csak üntig elég arra, hogy két Dámának dolgot adgyon. *(Malvínával elmegy.)*

ÖTÖDIK JELENÉS.

Tamás maga.

Legények! gyertya világot! *(Egy inas világot hoz; ő pedig csevegvé meggyűjtya a' szálában a' gyertyákat.)* Vallyon mirevalók lehetnek azok a' katonák, a' kiket a' hajókból kiszállítottak? – Hihető, hogy ama' vakmerő ifjú embert, Eduárdot keresik. Ezt a' szép projectumot minden bizonnal egy pár udvarnok tette a' fejébe. „Az Ország a' nagy atyádé volt, így szóllottak hihetőképén hozzá, eredgy oda 's vedd el.” A' legény egy marok néppel ide jön, olly néppel, melly nálánál egy csöppet sem okosabb, – azt gondollya, hogy csak mutatnia kell magát, 's a' koronát azonnal elejébe viszik. – Szegény Ifiú! a' nagy születés sokszor valóban nagy szerencsétlenség! Rajtam ilyen dolog nem is történhet. Ha nappal kötelességemet végbe viszem, estve minden gond nélkül fekszek le 's jó ízűt alszok.

HATODIK JELENÉS.

Tamás és az Inas.

INAS

Udvarmester Uram! Egy ember jött éppen most a' házba.

TAMÁS

No 's? Ez hát talán nagy szerencsétlenség?

INAS

Nem; hanem – rendes tekintete van – szemei amúgy szilajan forognak.

TAMÁS

Nem kérdezte meg Kend, mit akar?

INAS

Megkérdeztem, de semmit sem felelt, hanem az egyik grádicsrúl a' másikra hágdogálván, csak feljött, 's most már az előszobában van.

TAMÁS

Ki lehet vallyon?

INAS

Az Isten tudgya. Ruhái rongyosak, orczája halavány mint a' halalé, tekintete háborodott. Vagy gonosztévőnek kell neki lenni, vagy szerencsétlennek.

TAMÁS

Hadd jöjjön be. (*Az Inas elmegy*) Talán nem tudgya, hogy Lord Athol' Kastélyában van, hová nem lehet egyébaránt vaktában beszaladni. Itt jön. – Nem! Tekintete ugyan nem hirdeti gonosztévőnek. Szerencsétlennek kell neki lenni. Azért vén Tamás! bányi vele emberségesen.

HETEDIK JELENÉS.

Eduárd és Tamás.

EDUÁRD KÁROLY

Nincs más mód benne! Oda vagyok! minden irgalom nélkül oda vagyok!

TAMÁS

Szabad-e tudakozni?

EDUÁRD KÁROLY

Mit akar Kelmed? Ösmer-e engemet?

TAMÁS (*magában:*)

Istenem! melly nyomorúlt színben van! Reszketek, ha szavát hallom.

EDUÁRD KÁROLY (*magában:*)

Kegyetlenek! még itt sem hagytok békét! üldöztök itt is! Istenem! óh Istenem! – Csendesedgy elmém! csillapodgy szívem!

TAMÁS

Az Úr itt egy olyan házban van,¹ mellynek ura egy emberszerető és nagyszívű férjfiú.

EDUÁRD KÁROLY

Emberszerető? nagy szívű? Igaz-e az?

TAMÁS

Az Úr szerencsetlen embernek látszik lenni? Szóllyon, segíthetek-e rajta?

¹ . [Sajtóhiba, em.]

EDUÁRD KÁROLY

Szerencsétlennek látszok lenni? Igen is, az vagyok. Jó Öreg! ehhez a' házhoz tartozik-e Kelmed?

TAMÁS

Én csak a' háznak udvarmestere vagyok; de Lord Athol mellett, a' kinek szolgállok, megmerek esküdni, hogy emberséges ember.

EDUÁRD KÁROLY

Lord Athol? – Áh! ösmerem. (*Magában:*) Testvére barátom volt; ő maga pedig? – – Hisz ő volt, a' kit én nem rég Romában – – – –

TAMÁS (*magában:*)

Mit beszéll Romárúl?

EDUÁRD KÁROLY (*magában:*)

Igen is, ő volt, a' kit Romában a' haláltúl saját életem' veszedelmével megmentettem; még orczavonásairúl is jól emlékezek. (*Fenn szóval*) Szóllhatok-e Lord Athollal?

TAMÁS

Most nem, mert nincs itthon; de az Asszony itt van. – Derék egy Dáma!

EDUÁRD KÁROLY

Az Asszony? – Ez talán – –

TAMÁS

A' Lord a' Királynak nagy szolgálatot tett, az Asszony pedig a' Királynénak legkedvesebb Dámája. Mind a' kettő tiszta szívből szít a' Király' házához.

EDUÁRD KÁROLY

Tiszta szívből szít – a' Király házához – –

TAMÁS

Nincs különben! a' hadakozásnak pedig már most vége van. A' Stuártok semmivé tétettek.

EDUÁRD KÁROLY

Semmivé tétettek? Ez az igazi íge! Mit veszthetek egyebet? Asszony létére megkönyörül rajtam.

TAMÁS

Elejénte, még jól ment a' dolog sok nagy Úr állott Eduárd' részére; most tartok tőle, hogy keservesen meg ne bánnyák.

EDUÁRD KÁROLY

Szegény szerencsétlenek!

TAMÁS

Az én kegyelmes Uraságom készebb volna életét hagyni, hogysen a' Király' részétől elállani.

EDUÁRD KÁROLY

Elhiszem. De mennyen Kelmed, mondgya meg az Asszonynak, hogy egy jövevény akarna vele szóllani.

TAMÁS

A' nélkül is itt terem nem sokára.

EDUÁRD KÁROLY

Mennyen Kelmed, édes Öregem! mennyen. Parancsolom – – – kérem Kelmedet.

TAMÁS (*magába:*)

Egészen meglágyította szívemet. (*Fenn szóval*²) Elhívom. (*Magában:*) Ezen ember nekem gyanúsnak tetszik, és szívemet még is megilleti. (*Elmegy, nem sokára ismét visszatér, és hátul megáll.*)

EDUÁRD KÁROLY (*azt vélvén, hogy maga van, egy karszékre ül.*)

Lord Athol nincs itthon. Ő menthetett volna meg egyedül. Hiszen csak két esztendeje! – lehetetlen, hogy elfelejtette volna, mikép támadták, meg egy estve Romában az útszánn pártossaim, és hogy dühösségeknak áldozattyává lett volna, ha én nem voltam volna. Ah! de csak elfelejtette talán már még is! – Sok embert tettem én háladatlanná. – Pedig itthon sincs! Hitvesse nem tudgya talán! – 's mit használna, ha elbeszélném is neki? – A' Királynénak barátnéja! – Büszkesége – saját üdvössége! – De hiszen mit is kívánok olly nagyot! Csak egy pár órányi nyugodalmat engedgyen szegény fejemnek! – Hassanak azután be, nem bánom. a' barbarusok! – Egész erőm oda van! A' halál körülöttem, bennem is! – lehetetlen, hogy tovább szökjek. – A' halál? nem üldöz-e ez engemet mindenütt ezerfelé formában? – Óh! hisz' ő szabadítana meg engem' nyomorúságomtól, mellynek súllyait lehetetlen többé elviselnem.

TAMÁS (*magában:*)

Leült, 's magával beszéll.

EDUÁRD KÁROLY

Úgy elfáradtam, hogy szemeimet allig tarthatom nyitva.

TAMÁS

Egy szót szót sem érthetek.

EDUÁRD KÁROLY

Öt nap, öt éjszaka csak egy szempillantásig sem volt nyugtom.

TAMÁS

Mit akar vallyon az Asszonyunktól?

² szóval [Sajtóhiba, em.]

EDUÁRD KÁROLY

Akaratom ellen húnyódnak be szemeim.

TAMÁS

Talán valami szegény nemes ember a' szomszédságból?

EDUÁRD KÁROLY

Az egész világ' kincsét ----

TAMÁS

Úgy tetszik, hogy szenderedik.

EDUÁRD KÁROLY

Oda³ adnám egygy órányi álomért.

(Elalszik; de álma nagyon nyughatatlan; némelykor egy két szót ejt álmában.)

TAMÁS *(közelebb kullog:)*

Igazán elaludt. Szegénynek sokáig kellett nyilván szaladozni, még hajlékra akadt.

NYOLCZADIK JELENÉS.

Az előbbiek, és Lady.

LADY ATHOL

Hol van a' jövevény, a' ki velem szállani akar?

TAMÁS

Amott ül. Mikor érkezett, nagyon fáradtnak látszott lenni, s még Asszonyságodra várakozott, elaludt.

LADY ATHOL

Nem tudom, micsoda félelem fogja el szívemet! – Gyermekség! – De mit akarhat tőlem? – Nem mondotta meg neked?

TAMÁS

Nekem csak azt mondotta, hogy Asszonyságoddal maga akar szállani.

LADY ATHOL

Álma nagyon nyughatatlannak látszik lenni.

EDUÁRD KÁROLY

György! György!

³ oda [Sajtóhiba, em.]

TAMÁS
Beszéli.

EDUÁRD KÁROLY
Ide énhozzám, Francziák!

LADY ATHOL
Ha a' pártütőknek valamellyike volna? Egek!

EDUÁRD KÁROLY
Skótusok! megszaladtok? Elhaggyátok Királyotokat?

LADY ATHOL
Boldog Isten! Talán maga – – – – Hinni sem akarom.

EDUÁRD KÁROLY
Annyi vér! – Áh!

TAMÁS
Nem is akarom érteni! – Magányos ígék! – Én nem értettem.

LADY ATHOL
Jó Tamásom! Eredgy ebbe a' szobába, 's ne jőjj vissza, még nem hílak.

(Tamás elmegy.)

KILENCZEDIK JELENÉS. *Lady és Eduárd.*

LADY ATHOL
Megvárjam-e a' szempillantást, hogy felébredgyen? – De micsoda okom van azt tartani, hogy e' férjfiú Eduárd? – Szakadozott ígék! – – Nem, nem! Eduárd ő nem lehet. – E' nyomorúltt öltözet!

EDUÁRD KÁROLY *(álmában:)*
Szerencsétlen Eduárd!

LADY ATHOL
Hát csak még is? – Gyanúm nem helytelen! – Maga Eduárd biz ő! Mit cselekedgyek? Lármát üssek Ő olly szerencsétlen! – De én, Athol' hitvesse, elárúllyam-e Királyomot? – Én, Györgynek barátnéja, segítséget nyújtsak annak, a' ki őtet a' trónusról akarta letaszítani? – Úgy elfogott a' rémülés, hogy önnön magamnak tanácsot nem tudok adni. Argyle vitézre bízom a' dolgot, ő válassza meg! – Kegyetlen! hisz' ez annyi volna, mint e' szegény ügyefogyottat halálra ítélni. Argyle Generálist tegyem bírójának, a' ki katona létére csak kötelességét ösmeri, a' ki életének vesztesége alatt tartozik a' neki adott parancsolatot tellyesíteni, a' ki a' szerencsétlent gyűlöli,

gyűlölni kénytelen, 's a' ki egy szóval, testvéreinek halálát megbosszulni tüzesen ohajtya? –
Eduárd! szerencsétlen Eduárd! Kicsoda menthet meg tégedet e' veszedelemtől?

EDUÁRD KÁROLY (*félserkevén:*)

Nevemet hallottam emlegetni. – Istenem! kit látok előttem?

LADY ATHOL

Lady Atholt.

EDUÁRD KÁROLY

Asszonyságod engemet ösmer?

LADY ATHOL

Azt tartom, hogy a' pártütőknek egyike.

EDUÁRD KÁROLY

'S tudgya-e Asszonyságod, mellyik?

LADY ATHOL

Ha a' szerencsétlenségnek bélyegei az Úr' orczájánn, 's álmában ejtett egynehány szavai meg
nem csalnak, tartok tőle, ne hogy az Úrban – – –

EDUÁRD KÁROLY

Boldogtalan onokáját lássa a' hajdani – – – –

LADY ATHOL

Boldog Isten!

EDUÁRD KÁROLY

Igen is, Asszonyom! én vagyok, én vagyok a' semmivé tett Stuárt.

LADY ATHOL

Ah! Herczeg, mit keres, kérem, e' helyenn? e' kastélyban?

EDUÁRD KÁROLY

Súlyos életemnek végét.

LADY ATHOL

Tudgya-e a' Herczeg, kit lát énbennem?

EDUÁRD KÁROLY

Hítves társát egyg Lordnak, a' ki Györgynek baráttya, nekem pedig ellenségem.

LADY ATHOL

Ha ezt tudta, minek is keresett tehát e' házban menedékhelyet?

EDUÁRD KÁROLY

A' kegyetlen üldözéstől nyomoztatván, fájdalokkal terhelve, a' sok nyomorúság és fáradtság által minden erőmtől megfosztva, a' katonáktól, kik véremet szomjazzák, környúlve, megsajdítottam e' házat, nyitva találtam, 's bejöttem. Az én állapotom olly ügyefogyott, hogy menedékhelyért még legkegyetlenebb ellenségemet is megszólítottam volna.

LADY ATHOL

Ah! de mit cselekedhetek én javára, ha mindgyárt a' legszívesebb könyörületeség ösztönözne is reá? Saját üdvözségünk.

EDUÁRD KÁROLY

Ezt én nem akarom kockára tenni. Csak egyetlen egy kegyelemért esedezek, melyet Asszonyságod egy nyomorultt embertől meg nem tagadhat. Stuárt Herczeg, második Jakob Királynak onokája egy darab kenyérért könyörög.

LADY ATHOL *(gyenge szózattal és nagyon megilletődve:)*

Egy darab kenyérért!

EDUÁRD KÁROLY

'S egykét órányi bátorságos nyugalomért.

LADY ATHOL

Ah Herczeg! – Óh! Pártdühösség! *(Hamar eltökélvén magát)* Tamás! Tamás!

TIZEDIK JELENÉS.

Az előbbeniek, és Tamás a' mellékszobából.

LADY ATHOL

Hallod-e Tamás! *(Titkon beszéll vele, azután pedig)* Okosan bány és ne szólly. *(Tamás elmegy. Lady megilletődve vizsgálja a' Herczeget, és szeméit törülgeti.)*

EDUÁRD KÁROLY

Asszonyságod sír? – Óh! ha mind tudná, a' mit én szenvedtem – –

LADY ATHOL

Tudom - - - Az utolsó ütközet - - -

EDUÁRD KÁROLY

Ha Culloden mellett győzedelmeskedek, Angliának ura vagyok; meggyőzetvén, meg kell halnom. – Óh! ha havasí Skótussaim azonn a' naponn úgy harczoltak volna, mint a' *Lallyk*, a' *Macdonaldok* és én, országom megint kezemben volna. *(Lady megütközik)* Bocsásson meg Asszonyságod oktalanságomnak! A' legmélyebb nyomorúságban, az egész világtól elhagyva, mikép szólhatok én még trónusokrúl, ütközetekrúl? – Ha vágyakodásaim vakmerőek voltak, óh! melly keményen büntetik azokat az Egek! Cumberlandtől nyomoztatván, kunnyóbúl kunnyóba bujkálok e' rongyokban; a' rettegéstül és szükségtül környúlve, koldúlással keresem

kenyeremet; álmomban elveszett szerencsémét nyomozom, ébren pedig nem látok egyebet magam előtt a' hóhér' pallossánál.

(Tamás bort és kenyeret hoz.)

LADY ATHOL

Vegyen magához a' Herczeg egy kis táplálékot. Talán veszedelmes volna, ezen szempillantásban többel megkínálni. *(Bort töltvén, Tamáshoz)* Várákoddz kint.

(Tamás elmegy.)

EDUÁRD KÁROLY *(iszik.)*

Ah! csak Asszony tehát ismét, a' kinek életemet másodszor köszönöm. Nincs különben! A' háborgásnak és nyomorúságnak üdejénn ezen érzékeny nemnek szívébe rejtezik az emberség, a' nagyszívűség, az igazi jószág.

LADY ATHOL

Mit akar a' Herczeg ezzel mondani?

EDUÁRD KÁROLY

Asszonyi könyörületesség volt, melly engem' ellenségeimnek dühösségetül mindedig megmentett. Csak a' minap is – egy Dáma – nevét meg nem mondhatom, – egy Dáma ragadott ki a' közelgő halálnak hatalmábúl. – Úgy sírt ő is, mint Asszonyságod! – Az ő oltalma alatt várákoddtam a' tenger' partyánn francia hajókra, mellyek segítséget hozzanak. Hiú reménységek! Az árulás vagy az eset kinyilatkoztatta menedékhelyemet! – Ismét el kellett szöknöm! – Új kínok, új keserűségek! – Óh! Asszonyom! volt ugyan erőm, ezeket kiállani, de lerájjolnom⁴ lehetetlen.

LADY ATHOL

Herczagséged nagyon megilleti szívemet. Elfelejttem, hogy Hazámnak ellenségével szóllok. Haggyuk ezt! Ügyekezzen a' Herczeg egy kis eledel által erejéhez jutni; azután pedig vesse magát a' bátorságos álomnak édes ölébe.

EDUÁRD KÁROLY

Asszonyságod tehát nekem ád menedékhelyet házánál?

LADY ATHOL

Nem szerencsétlen-e, a' kinek adok?

EDUÁRD KÁROLY

De megfontolta-e, hogy egy kegyetlen törvény - - - -

LADY ATHOL

Én a' Herczegnek kínnyait saját szájábúl hallottam, és a' törvényt - - - elfelejttem.

⁴ lerájjolnom [Sajtóhiba, em.]

EDUÁRD KÁROLY

Nem úgy, Asszonyom! Én a' veszedelmeket jól tudom, mellyek felettem függnék. – Asszony-ságodnak nagyszívűsége meg nem menthet ezektől engemet. A' sziget környűl van véve, én el nem szökhetek. Minek hurczollyam még tovább magammal nyomorúlt lételem? Mindenik új hajnal új halálos kínnal gyötri szívemet. Még reménylenem lehetett, vitézen türtem; a' vég-ső reménység elenyészvén, örömmel várom a' halált. Ha Asszonyságod ma nekem nyugodalmat enged, ez csak arra való legyen, hogy e' romlékony testnek ereje megújúlván, bátrabban lép-hessek mint Herczeg és Bajnok ellenségeim' elejébe. Holnap, Asszonyom! holnap arra kérem Asszonyságodot, hogy engemet e' sziget Commendánsának maga átadgyon.

LADY ATHOL

Én a' Herczeget halálra vigyem? én? – Óh! Herczeg, látom én, hogy engemet nem ösmer. Azt ugyan szabadon megvallom, hogy mindenemet oda adnám, ha a' keserű eset arra nem kény-telenített volna, hogy Királyomhoz hűtelen legyek; de, minekutánna egyszer az Egek azt akarták, hogy Herczegséged házannak küszöbéhez folyamodgyon, és hogy tőlem nemes bi-zodalommal vendéglést kérjen, mellyel minden szerencsétlennek tartozok, – legyen úgy! e' régi skócziai vendég-just én szentnek ösmerem és hűven tellyesítem. Hazámban mentt legyen a' Herczeg minden veszélytől hajlékomban, mint vendég, oltalmat lellyen.

EDUÁRD KÁROLY

Óh! Asszonyom!

LADY ATHOL

Nem titkolom én el Herczegséged elől a' fenyegető veszedelmeket. Az én házam talán csak maga egyedül van kivéve az egész szigeten a' katona-szállításnak törvényre alól; meglehet, hogy talán a' szorosabb nyomozásnak törvényre alól is ki fog vetetni, mivel a' Generális nálam lakik, s a' Királyhoz való hűségemet ösmérvén, méltán tarthatna attúl, nehogy engemet meg-bántson, ha erről csak legkisebbet is kételkedik. Még férjemnek visszaérkezése sem fog nekem akadályt vetni. Ösmerem én ötet. – Testvérenek szent emlékezete, – saját nemesszívűsége –

EDUÁRD KÁROLY

Ösmerem én is, és bízok jó szívébe.

LADY ATHOL

Maradgyon a' Herczeg ama' szobában, melly túnan be van zárva; itt senki sem fogja eszre venni. Várja meg benne, még a' hadi seregek ismét hajókra ülnek. Egy hű szolga mindent fog hozni, a' mire szüksége lessz. Én azonban készen tartatok egy dereglyét. Az első kedvező szempillantásban késérjék egynehány derék havasi Skótusok egy franczia révparrtra. Ez az én plánumon. Most Herczegséged *az enyím: én* vagyok köteles életerűl számot adni saját szívem-nek nem különben mint annak, a' mi az embert önnön magából kiemeli és saját szemei előtt tekintetre méltónak teszi. Az emberségnek, a' böcsületnek és a' vendégfogadásnak jussai, szük-séges, hogy mindennémű üdőkben és felekezetekben szenteknek tartassanak.

EDUÁRD KÁROLY

Nagyszívű Asszonyság! Ah íme! könyhüllajtásokra fakadhatnak ismét szemeim! Könyhüllajtásokra, mellyek háladatosságomat kifejezni segítik. – Lábaihoz borúlván - - - (*térgyre esik előtte.*)

LADY ATHOL

Az Istenért! ki jön ide? – Egek! maga Argyle.

TIZENEGYEDIK JELENÉS.

Az előbbiek, és Argyle.

ARGYLE

Én Asszonyóságod' parancsolattjainak, ammint láttya, engedelmeskedek.

LADY ATHOL (*magában:*)

Ah! oda van szegény!

ARGYLE

Bocsásson meg Asszonyóságod – Lehetséges-e, hogy megcsalatozzak? – Nem, minden biztonnyal nem! – Az indulat, mellyben Asszonyóságod látom, a' Könnyhúllajtások szép szemekben – ezen Úr minden biztonnyal – – –

LADY ATHOL

Mellyik Úr? Kicsoda?

ARGYLE

Asszonyóságodnak férje, kire olly érzékeny kívánczossággal várakozott?

LADY ATHOL (*magában:*)

Óh! mennyei Gondviselés! – Igen is, Generális Uram! az én illetődésem, az én könnyhúllajtásaim csak olly jelenésből támadhattak egyedül, melly engemet véletlenül meglepett.

ARGYLE

Magamonn kívül vagyok örömben, hogy Mylorddal ösmeretséget egy illy interesszans szempillantásban csinálhatok.

LADY ATHOL

Nézze csak az Ur, melly halavány! – És e' ruházat! – Tudgya az Úr, hogy hajótörést szenvedett! Hajótörést, Uram! és közel a' parthoz. Hisz', úgy tetszik, maga is olvasta az Úr a' levelét. Azt gondolta ugyan magában akkor, hogy szüksége lessz a' nyugalomra; de famíliájához való kívánczása üdőnek előtte ide vonta. A' veszedelmekkel semmit sem gondolt.

ARGYLE

Ha az inasok Mylordnak érkezését tudtomra adták volna, nem voltam volna olly alkalmatlan, hogy ezen első beszélgetést félbe szakasszam.

LADY ATHOL

Idevaló embereim allig ösmerik; jövevénynek tartották; én pedig első örömben nem is gondolkodtam arról, hogy a' házat ösvehívassam.

ARGYLE

De a' Kisasszony talán csak tudgya már?

LADY ATHOL

Nem még; mert férjem csak imént érkezett; hanem mennyen az Úr, hogy Mylord Athol még most abban a' kellemetes örömben nem részesülhet, melly az Úrnak jelentéséből házunkra forr. A' hajótörés, az álom, a' fáradságok! Mondgya meg az Úr Malvína Öcsémnek, hogy Battyának egynehány óráig szükségképen kell nyugodnia, minekelőtte képes lesz szeretett hűgát látni. Az Úrnál lesznek azonnal magam is.

ARGYLE

Engedelmeskedek. (*Elmegy*)

TIZENKETTEDIK JELENÉS.

Eduárd, és Lady.

EDUÁRD KÁROLY

Ez hát amaz ifjú ember, a' ki fejemnek pallos alá való hurczolását magára vállalta?

LADY ATHOL

Hagdyuk⁵ ezt most! Vegyük inkább az esetnek hasznát. Csalatkozása nélkül oda volnánk. Az Egék a' Herczeg' életére vigyázni látszanak.

EDUÁRD KÁROLY

És ő semmit sem gyanítana?

LADY ATHOL

Minden bizonnal semmit sem! Én ötet jól ösmerem. A' gyűlölség, mellyel a' Stuártokhoz viseltetik, sokkal hevesebb, hogy sem eltitkolhatná. Ha a' Herczegben pártütőt gyanított volna, sem az én tekintetem, sem a' szerelem, mellyel Malvína öcsémhez szít, meg nem tartóztathatta volna attúl, hogy rabságra ne hurczollya.

EDUÁRD KÁROLY

Így hát az esetnek játéka eggy szerencsétlennek sorsához kötötte Asszonyságodat. – Óh! én az Asszonynak kegyességével nagyon vissza élek.

LADY ATHOL

Hogy első lépéseim szerencsések voltak, az nekem új kedvet ád. Mennél nagyobbak pedig az akadályok, annál nagyobb dücsösség rajtok győzedelmeskedni. De most szükséges, hogy a' Herczeg magát kinyugodgya. Tamás! Tamás! (*Tamás érkezik.*) Vezesd e' jövevény Urat ama szobába, strázsáld minden kitelhető vigyázással, 's hozz neki mindent, a' mire szüksége lessz. Házi cselédgyeimnek és minden embernek, a' ki kérdeni találna, sőt még Argyle Generálisnak is mond, hogy férjem elérkezett és hogy e' jövevény az én férjem.

⁵ Hagdyuk [Sajtóhiba, em.]

TAMÁS

Hogyhogy, Asszonyom?

LADY ATHOL

Hallgass és fogadgy szót. Hűségedre és titoktartó szótalanságodra számot tartok. (*Eduárdra tekintvén.*) Fenn tartom magamnak azt a' júst, hogy tégedet e' titokkal magam ösmerkedtesselek meg.

TAMÁS

Eggy szót se többet, Asszonyom! Negyven esztendeje, hogy házánál szolgállok. (*Megnyitja a' szobát.*)

EDUÁRD KÁROLY

Áh! leszek-e valaha képes - - - -

LADY ATHOL

Eggy szót se erről! Ha jóságos cselekedetemnek kívántt kimenetele lesz, meg vagyok jutalmazva.

(*Eduárd Tamással elmegy.*)

LADY ATHOL (*maga.*)

Hadd vegyek eggy kis lélekzetet! – Most már mihez fogjak? – Az Egekre bízom, hogy megsugarolják. – Most hamar Malvinához és a' Generálishoz. Derülttnek kell tetszenem, szívragadó örömet színlelnem férjemnek szerencsés érkezésénn. Óh! szabad az ilyen ártatlan tetetés, mikor a' tiszta szívet emberségre készítő kötelességek, jóságos cselekedetekre indító vágyakodások megragadgyák. (*Elmegy*)

MÁSODIK FELVONÁS.

ELSŐ JELENÉS.

Lady maga.

Senki sem gyanakodik. Jól megy minden. Malvína Öcsém kívánva kívánnya Bátyját látni, 's allig várja fogy felébredgyen. Megmondgyam-e neki? – Ő ugyan a' Stuártoknak nem ellensége; de bízhatok-e ifiúságához? Argyílt szereti, és így magát előtte könnyen elérülhatná. Nem, nem! jobb, ha semmit sem szóllok neki. Tamásnak mondtam meg egyedül. Szegény jó Tamásom! neki is megesett a' szíve a' szerencsétlen jövevényenn.

MÁSODIK JELENÉS.

Lady és Tamás.

LADY ATHOL

No 's Barátom! végére jártál-e mindennek? Szereztél-e már vendégünknek ruhát is?

TAMÁS

Mindent. A' cselédekét könnyű volt megcsalnom. Azt mondtam nekik, hogy Mylord Asszonyságodot meg akarja véletlen érkezésével lepni, és hogy errevaló nézve nekem megtiltotta, hogy be ne jelentsem. Oly természetesen hazudtam, Asszonyom! hogy szavam mellett készek volnának megesküdni. Jó szívű, jámbor és böcsületes emberek ezek a' Havasiak, de ezenn felül semmi egyebek.

LADY ATHOL

Én abban a' reménységben voltam, hogy minden embernek tekintete elől szerencsésen elrejtethem; de Argyle' érkezése ezen ügyekezetetemet semmivé tette. Most már kénytelen vagyok, a' Herczeget minden ember előtt férjemnek vallani. A' csalatkozás mindazáltal sokáig nem tarthat. El kell neki mennél hamarabb menni.

TAMÁS

Minden kétség kívül. Négy órája már hogy alszik. Tíz órakor legalább el kell indulnunk.

LADY ATHOL

De kegyetlenség ám, a' szerencsétlent nyudodalmából és talán vígasztaló álmodozásából felverni.

TAMÁS

Pedig ennek csak meg kell lenni még is. Volt azonban gondom mindenre. Most már ismét képes, új' fáradságokat elviselni.

LADY ATHOL

Jámbor öreg! ezen emberségedet soha sem felejttem el.

TAMÁS

Haggyon békét Asszonyságod! Hiszen nem is bánhatnék vele másképp, ha akarnám is. Tudgya-e Asszonyságod, mi jutott eszembe, mikor nekem e' szerencsétlen Herczegnek szomorú történeteit elbeszéllette? Hát ha György' felekezete meggyőzetett volna? ha most az én jó Uram kénytelen volna mint szökevény rejtekről rejtekre tébolyogni? nem áldanánk-e ama' nemesszívű embereket, a' kik őtet a' haláltól megmentenék? Mink is tehát, Asszonyom! mentsünk meg a' végső veszélytől eggy embert, akármeltyik felekezethez tartozzon; rokonnjai minket e' nemes szívűségért áldani fognak.

LADY ATHOL

Vajha minden ember úgy gondolkodna, mint te!

TAMÁS

Bemegyek hozzá. A' szökésre készen van minden. Tíz órakor elindulunk. A' magos kőszirt mindgyárt a' kastély megett, melly a' tengerre messze kinyúlik, elrejt bennünköt a' strázsáknak tekintetei elől. Minden legkisebb zörgés nélkül hajóra ülünk; a' homályban szerencsésen elrepülünk a' sziget mellett; s ha egyszer testvéremnél vagyunk, óh! azután meglátom én azt az embert, a' ki őtet megtalálhassa.

LADY ATHOL

Malvína öcsémet hallom. Eredgy! Buzgóságodra és okosságodra bízom e' szerencsétlennel életét.

TAMÁS

Bízzon Asszonyságod öreg Tamássába. Kezekbe nem kaparíttják! el ne felejtse az Asszony, hogy én mondtam. (*Elmegy.*)

HARMADIK JELENÉS.

Lady és Malvína.

MALVÍNA

Felébredt-e már Uram Bátyám? Leszek-e hamar olly szerencsés, hogy lássam?

LADY ATHOL

Tamás szinte most ment be hozzá. Hát a' Generális? régen volt-e hogy elment?

MALVÍNA

Legalább két órája már van. Minduntalan' szaladnak hozzá a' követek, a' kik neki hírt hoznak mindenről, a' mi a' szigeten történik.

LADY ATHOL

Csak erősen nyomozza tehát a' pártütőköt?

MALVÍNA

Erősen. Előbb nekem azt beszéllette, hogy katonái egy szökevényt kergettek, a' ki elvégre magát amaz erdőbe vonta, melly egész a' kastélyig nyúlik. A' katonák szinte most visgállyák ki az egész erdőt. Szegény szerencsétlen!

LADY ATHOL

Ah! valóban szerencsétlen!

MALVÍNA

Asszonyom Néném is sajnálkodik rajta? Hissz előbb könyörületességemet rosszalotta?

LADY ATHOL

Hányszor forgattya fel szívünköt csak egy érezhetetlen esetecske?

MALVÍNA

Óh! jól tudom én azt, hogy a' pártoskodásnak fanatizmussa Asszonyom Nénémnek szép szívénnem vehet erőt.

LADY ATHOL

Jó Malvína.

MALVÍNA

Nem szép, valóban nem szép tőlem, hogy szívemet Asszonyom Nénémnek megnyitni, olly sokára halasztottam, és hogy életemnek leginteresszansabb esetét elhallgathattam.

LADY ATHOL

Neked tehát előttem titkod volt?

MALVÍNA

Politikabéli vélekedéseinek keménységétől tartottam.

LADY ATHOL

Mi közünk nekünk a' politikához? Nem ösmered szívemet?

MALVÍNA

Ösmerem, és ezt a' szívet titkossal örömet meghiszem. Egynehány nap múlva az Atyám' halála után, ammint Asszonyom Nénémnek feleletét, ha házához fogad-e? abban az iszonyú-nagy és pusztá kastélyban egyedül vártam, sétálni mentem egyszer lóháton az erdőbe. Szinte vissza kezdettem térti, egyetlen egy inastúl kísértetvén, ammint hírtelen' egy csoport embert megsajdítottam, kiknek félénk tekinteteiktől és nyomorúlt ruházattyaiktól eliszonyodtam. El akartam előlök nyargalni, de egyik közülök elállván útamot, megfogta reszketve lovamnak zablóját, 's így szóllott hozzám - - - -

NEGYEDIK JELENÉS.

Az előbbiek, Tamás, mindgyárt utánna Eduárd.

TAMÁS

Itt jön már - - - (*Malvínát megsajdítván, ehhez:*) Mylordunk érkezik.

MALVÍNA (*örömmel:*)

Az én kedves Uram Bátyám! Elejébe szaladok.

LADY ATHOL

Maradgy, Malvína!

TAMÁS

Ihol van már!

MALVÍNA

Boldog Isten! Eduárd Hercege!

LADY ATHOL

Hát ösmered?

EDUÁRD KÁROLY

Nem csálnak-e meg érzékenységeim? Ő biz az! Nincs különben! Macdonáld Kisasszony! – Asszonyom! én egy oltalmazó angyalról szóllottam ma Asszonyságoddal, a' ki engem' üldözőimtől megmentett - - - -

LADY ATHOL

És ez ő volna?

EDUÁRD KÁROLY

Igen is, ő! e' nagyszívű lélek! Dupla súllyal nyom le e' szempillantásban engemet szerencsétlenségemnek terhe. Óh! miért nem parancsolhatok királyi trónussal! még ez is kevés volna arra, hogy szívemnek szent adósságát lefizessem. De mint egész világtól elhagyott Számkivetett is legalább egy háladatos könyhüllajttással ünneplem lábainál azt a' szerencsét, hogy ismét láthatom.

LADY ATHOL (*megölelvén Malvínát:*)

Malvína!

TAMÁS

Olly szép és olly jó!

EDUÁRD KÁROLY

Nem csak iszonyú nagysága a' veszedelemnek, mellytől megmentett, hanem ama' kegyes és érzékeny kímélés is, mellyet hozzám mutatott, és ama' bajnoki bátorság, melly esztendeit és erejét messze felmúlta, örökre lekötelezték hozzá szívemet.

MALVÍNA

Kérem Herczegségedet, elég - - - -

EDUÁRD KÁROLY

Nem elég, drága Kisasszonykám! Nénnye Asszonya tudgyon meg tőlem mindent: mikép keresett és talált nekünk egyetlen egy inassal az erdőnek egy setét barlangjában menedékhelyet? mikép csúszott keresztül a' legsűrűbb gallyaknak bokrainn futékony őzecske gyanánt, hogy üldözőinket kinyomozhassa, kik utánnuk minden szögletben lesekedtek? mikép repültt szárnyas lépésekkel előnkbe, mikor hűveim, a' havasi Skótusok, kúrtyeiket hangoztatták? A' barlangban veszedelmenn kívül voltunk ugyan, de eleség nélkül szűkölködtünk, – és ime! ezen Angyal éjfélkor köztünk terem, megrakva eleséggel. A' tisztelet és háladatosság lábaihoz vetettek bennünköt; mennybéli Angyalunkot láttuk benne! Adományai lecsillapították éhségünköt, szelíden vígasztaló szavai kétségbenesésünköt. Abban a' szempillantásban elfelejtettük mind, a' mit elvesztettünk; boldogok voltunk jelenléte által. Sőt még azután is sokáig tűrhetőbbnek éreztük nyomorúságunköt; mert boldogító emlékezetet hagyott szíveinkben.

TAMÁS *(szemeit törülvén:)*

Drága Kisasszonykám! E' szempillantástúl fogva nekem is Asszonyom!

LADY ATHOL

Mikép jött ki azután a' Herczeg abbúl a' barlangbúl?

MALVÍNA

Ah! kedves Asszonyom Néném! ne említse, kérem, azokat a' szörnyű kínokat.

EDUÁRD KÁROLY

Nyolcz napot kellett ott töltenünk. Az üldöző Anglusok már itt, már amott fogtak el egyegy csoportot népeimből. Mink sem voltunk már bátorságban, 's eltökélttük magunkban, hogy üdvözségünköt új szökésben keressük. Macdonald Kiasasszony nem segíthetvén többé rajtunk, elhagyta kastélyát; de egy hű szolgálja, kit hozzánk küldött, elvezetett bennünköt szilaj és ösmeretlen útakonn a' tenger partyára, hol francia hajóra akadni reménlettünk. Csak éjszaka mentünk, ama' skóciai Nemeseknek kastélyaiban nyugodván ollykorollykor, kik valaha zászlóim alatt harczoltak. Áh! nem sokára megfosztva láttuk magunkot még e' menedékhelyektől is. Szerencstlenségem hamar elzárta előllem mind ama' kapukot, mellyek a' szerencsés Eduárdot valaha tárva nyitva és hízelkedéssel fogadták.

LADY ATHOL

Orczátlan, szívtelen emberek!

EDUÁRD KÁROLY

Ah! ez nem volt még viszontagságimnak legsúlyosabbika. Hisz' ezek soha sem voltak igaz barátim! Csak a' haszon csatolta őket hozzám; a' félelem e' gyenge köteléket könnyen elszagatta. De valamennyi vitéz társaim közül csak kilencz volt még mellettem, – szint azok, Kisasszonykám, kik kegyességében részesek voltak; – ezekről csak reménlettem, hogy soha sem hagynak el.

MALVÍNA

'S mi lett hát belőlök?

EDUÁRD KÁROLY

Az egyik ide, a' másik amoda ment; naponkint kisebb lett a' csoport; ez hírem nélkül ment el, 's mivel rosszat felőle nem gyanítottam, megcsalódott szívemnek sorsa iránt még bút is okozott; amaz pedig mint hitszegő ment át az ellenséghez, s hogy saját életét fenn tartsa, az enyímet árulta el. Mások az epekedéstől és nyomorúságtól lenyomatván, a' legrettenetesebb szempillantásokat választották arra, hogy szerencsétlenségeket szememre hányják; tőlem kéréven vissza jószágait, familiáikat, hazájokat az Irgalmatlanok! mintha nekem magamnak hazám, familiám, jószágom volt volna!

LADY ATHOL

Szerencsétlen Herczeg!

(Tamás és Malvína szeméiket törlik.)

EDUÁRD KÁROLY

Csak két jó barátom volt, a' ki mellettem mind végig megmaradt. Morgás nélkül viselték ők nyomorúságomnak egész súlyát, nem panaszkodtak, és a' kétségbeesésnek minden könnyhullajtását vitézen elfojtották. Óh! Sheridan! Óh! Sullivan! tikteket is elvesztettelek végre! De akármicsodás legyen sorsotok, a' ti nagyszívű áldozatotoknak emlékezete az én szívemből soha el nem enyészik.

LADY ATHOL

El kellett talán nekik Herczegségedtől válniok?

EDUÁRD KÁROLY

A'katonák reánk rohanván hármunkra, kétségben-esettek gyanánt védelmeztük ugyan magunkot, de a' sokkal nagyobb szám csak elválasztott végtére bennünköt egymástól. Én nagynehezen egy szomszéd erdőbe hurczoltam magamot, lesüllyedtem egy forrás mellett, megmostam sebeimet, 's bekötöztem ama' rongyokkal, mellyek rajtam függtenek.

MALVÍNA

Istenem!

EDUÁRD KÁROLY

Hasztalan' hidogáltam neveiknél szerencsétlen bajtársaimot már lassú már fenn szóval; csak a' tompa viszhang felezte szavaimot. Rettenetes magányosság! Akkor éreztem egészen nyomorúságomat. Eduárd, a' Stúártok' fia, csak imént egy hadi seregnek vezére, most maga – megsebesítve – a' halállal küzködvén. – Országot akartam hódítani, 's fejem alá csak egy követ is allig találtam; ezer Nemesnek parancsoltam, csak egy szolgám sem maradt. Reszkettem, ha eszembe tünt, hogy elevenen jutok György' kezébe, öszveszedtem minden erőmöt, felverekedtem, a' büszkeség állhatatosságot adott; – azóta erdőből erdőbe tévelygek; – a' pusztta föld volt az ágyam, a' gyökerek eledelem, a' tócska-vizek italom. Az erdőnek állatival viaskodtam a' táplálékért, 's úgy éltem mint ők, még végtére az Isten, ki ellen sokszor morgásra fakadtam, e' menedékhelyre vezetett, hogy háladásimmal két jótévő mennyei valóban újra megtiszteljem.

LADY ATHOL

Reménylyük, hogy a' Herczegnek nyugodalmát és boldogságát ismét lábra állíttjuk.

EDUÁRD KÁROLY

Az én számomra nincs már boldgoság e' világonn.

LADY ATHOL

Legyen a' Herczeg jobb bizodalommal! A' miben a' szerencse Malvína öcsémnek kedvezett, abban nekem is kedvezhet. Készen van minden. E' hű szolga a' Herczeget a' tengernek legközelebb fekvő partyánn egy bátorságos menedékhelyre vezeti. Ott a' Herczeg félelem nélkül várhattya meg egy francia hajónak érkezését. De nekünk csak egy szempillantást sem lehet vesztenünk. Egy kis eset valamennyi plánumainkot elronthatná. Bízza magát a' Herczeg ezen emberre; hű ő és derék.

EDUÁRD KÁROLY

A' mi Asszonyságod körül van, az rossz erkölcsű nem lehet,

LADY ATHOL

Siess Tamás, és készitss el mindent, a' mit szükségesnek gondolsz. – Tíz óraker ki fog a' Herczeg csendesen menni a' kis ajtónn, melly a' kősziklában egy föld alattvaló járáshoz vezet. Így a' strázsákat elkerüli, és a' dereglyéhez szerencsésen eljuthat.

TAMÁS

Megyek és elkészítek mindent. Minekelötte a' hold feljön, az útonn vagyunk. (*Elmegy.*)

EDUÁRD KÁROLY

Nagyszívű Asszonyság! Háladatosságomnak semmi egyéb jelét nem hagyhatom kezében, hanem csak ama' rongyokot, mellyeket viseltem, mikor házába beléptem. De ha a' szerencse ismét rám mosolyog, és francia országnak fegyverei kezembe szolgáltattyák őseimnek trónussát, akkor Asszonyom! hozza e' rongyokot Királyainak palotájába, és Eduárd ki fogja váltani.

ÖTÖDIK JELENÉS.

Az előbbienek, és Argyle.

LADY ATHOL

Argyle jón. 's ne felejtse a' Herczeg, hogy az én férjem.

ARGYLE

Lord Athol! az Úrnak tiszteletére jövök, és⁶ nagyon örvendek, hogy tekintetében nyugodalmat és derültt kedvet találok.

EDUÁRD KÁROLY

Bocsásson meg az Úr, ha elébb, mikor még az allig kitértt veszedelem miatt magamonn kívül voltam, nem olly szíves volt első fogadásom, a' minőnek lennie kellett volna.

⁶ éz [Sajtóhiba, em.]

ARGYLE

Ez igen természetes dolog. A' hosszú és veszedelmes útazás után az első szempillantásokat csak barátinak kívánna áldozni az ember. Nem mintha idegennek tartanám magamot e' házban: sőt e' Dámák azzal a' büszke reménységgel méltóztattak nekem hízelkedni, hogy az Úrnak tekintetét és barátságát valaha meg fogom érdemlenni.

EDUÁRD KÁROLY

Ezekre már is méltó az Úr; mihelyt az Úrért magokat e' Dámák, kik nekem mindeneim, interezzállyák.

LADY ATHOL

Tegyük félre, kérem, a' complementumokat.

ARGYLE

Engedgye meg Asszonyságod, a' szép szempillantást arra fordítanom, hogy a' Lordot kérésemnek meghallgatására hajlandóvá tegyem.

LADY ATHOL

Micsoda kérésének?

ARGYLE

Én Katona vagyok; még ma vagy holnap ismét elhíhat innen kötelességem; a' közönséges formalitásokat tehát félre tehetem, hogy életemnek boldogságát hamar, sőt ha lehet, most mindgyárt megválasszam. Tudva van már kétség kívül az Úr előtt, melly igazán szeretek.

MALVÍNA

Óh! Generális Uram! most van-e annak üdeje, hogy erről beszéllyünk?

ARGYLE

Engedgye meg a' Kisasszony, hogy a' mit kezdettem, elvégezhessem. Uram! az én születésem nemes. Szegény vagyok ugyan, de a' Király tudgya, hogy neki hüven szolgállok. Két testvérem esett el Eduárd' pártossainak fegyvere alatt; ez az oka, hogy engem' a' Király annyival többre böcsül. Most egy fontos munkával tiszteltek meg. Tudom, hogy Eduárd erre a' szigetre szökött; felkeresem, megfogom - - - -

LADY ATHOL

Elég, Generális Uram! elég.

MALVÍNA

De mire való ez? kérem.

ARGYLE

Ösmeri a' Kisasszony a' Királyt, és a' gyűlölséget, mellyel a' Stuártokhoz viseltetik. Azt tartom, országának oda adná felét, ha kezébe kaphatná e' pártütőt, kitül trónussánn reszketett. Ezért tehát tőle gazdag jutalmat várhatok. Böcsületet, és dücsösséget, Uram! hadi szolgálattal szereztem magamnak, és így lehet talán okom azt reményleni, hogy az Urnak rokonságára méltatlan nem leszek.

EDUÁRD KÁROLY

Ha Malvína az Úr' érdemeinek csak imént említett jutalmazását akarja megvárni, minekelőtte az Úrnak kezét adgyon, én ellene semmit sem szóllhatok.

MALVÍNA

Nem Uraim! én - - - -

ARGYLE

Ő ugyan e' reménységeimet nem tartya szerencsének, mivel érzékeny szíve a' Herczegnek nyomozásában kegyetlenséget lát, melly tőle nekem már szemrehányásokat is szerzett.

EDUÁRD KÁROLY

Generális Uram! én igazságosabb vagyok. E' szerencsétlenn minden böcsületes embernek szabad sajnálkodni, de a' jó katona köteles ellenben hivatalyának megfelelni.

LADY ATHOL

Felellyen meg tehát ennek előbb az Úr, és kívánságárúl szólljunk más alkalmatossággal többet. Mink asszonyok semmit sem gondolunk a' felekezeteknek bajaival, hanem csendesesen tellyesíttjük a' kötelességeket, mellyeket az emberség lágy szíveinkbe plántált.

(Az Inas belépvén:)

Vitéz Generális Uramhoz egy levél - - -

ARGYLE

Asszonyságtok megengedik - - - -

LADY ATHOL

Minden erőltetés nélkül! *(Malvínához lassan)* Nem tudom, miért reszketek ennek a' levélnek tekinteténél.

ARGYLE *(olvás és nagy álmélkodást mutat:)*

Ez valóban rendes.

LADY ATHOL

Mit mond?

EDUÁRD KÁROLY

Háborodni kezd.

MALVÍNA

Gondolatokba merül.

(Argyle, minekutánna a' levelet elolvasta, a' földre szögezi szemeit. Mindnyájan hallgatnak. Orczáikonn eleven háborodás látszik.)

LADY ATHOL

Szabad-e tudni, micsoda újság - -

MALVÍNA

Álmélnodni látszott az Úr, most pedig mosolyog?

ARGYLE

Álmélnodásomonn nem fog a' Kisasszony csudálkozni, ha azt mondom, hogy ezen szempil-lantásban a' szomszéd szigetenn egy embert fogtak el, a' ki magát Lord Atholnak mondgya.

MALVÍNA (*a' Nénnyéhez lassan:*)

A' Bátyám!

EDUÁRD KÁROLY (*magában:*)

Egek!

LADY ATHOL (*magában:*)

Melly mostoha eset!

ARGYLE

A' dolog nagyon nevetséges. Hallyák Asszonyságtok⁷ önnön magok. (*Olvass:*) „Csak imént fogtam el egy embert, a' ki hihetőképen Eduárd' legfőbb pártossainak egyike, vagy ő maga. A' halászoknál találtam elrejtve. Hábórodása, halavány orczája, gazdagságának nyomdoki még rossz ruhái alatt is, egy szóval mindene, nem kis okot adott nekem a' gyanakodásra. Tudako-zás alá vettem. Akadozás nélkül felelte: hogy ő Lord Athol, és hogy a' part mellett hajótörést szenvedvén, kastélyába ügyekszik. Írásait kértem, de ő azt mondta, hogy a' habok elborították. Feleleteiben magával soha ellenkezett, tekintetében félelem soha sem látszott, és a' két halász is bizonyította, hogy a' tengerből ők vonták ki. Mindazonáltal jónak ítéltem még is őrizet alatt Generális Uramhoz küldeni, kinek könnyű lessz, az igazságot kitudni, mivel azt mondgya, hogy a' szigetenn szép jószágot bír.”

LADY ATHOL (*lassan:*)

Az én férjem a' katonák' kezében!

MALVÍNA (*lassan:*)

Az Istenért, csendesesen!

ARGYLE

Mi baja van Asszonyságodnak? nagyon meg van, ammint látom, illetődvé.

LADY ATHOL

Igen természetesen.

MALVÍNA (*lassan:*)

Eggyetlen egy szó a' hóhér' pallossa alá vezet.

⁷ Asszonyságtok [Sajtóhiba, em.]

ARGYLE

Ösmeri talán az Asszony a' szökevényt?

LADY ATHOL

Kétség kívül! azaz: ösmernem kell; mert ha könyörületességünkben nem bízna, merészlett volna-e Mylord' nevével vissza élni?

EDUÁRD KÁROLY

Már melly méltó volna is egy szökevény a' könyörületességre, csak vannak még is szempillantások, mellyekben a' kötelesség azt hozza magával, hogy pártyát ne fogjuk.

ARGYLE

Lord Athol úgy beszéll, mint hűve a' Királynak. A' pártütő azt gondolta nyilván, hogy az Úr nincs még itthon, és így saját menekedésének okáért bátran koholta ki meséjét.

LADY ATHOL (*folyvást tartó háborodással:*)

Nem lehetetlen! – Sőt úgy lessz – minden bizonnyal úgy van. – De a' katonák nem fognak-e a' szerencsétlennel embertelenül bánni? Ellenségeinek kezében a' pártoskodásbéli dühösség még életétül is megfoszthatja.

ARGYLE

Nem, Asszonyom! a' ki meg van fogva, az többé nem ellenségünk.

LADY ATHOL (*hirtelen' felderülvén:*)

Ez szép, ez nemes egy törvény!

ARGYLE

Asszonyságodnak buzgosága valóban nagyon forró, – könyörületessége felette nagy – vagy a' gyűlölség, mellyel a' Stuártokhoz viseltetett, nagyon meggyengült.

LADY ATHOL

Nem, Uram! Én úgy gondolkodok, mint eddig, de – (*lassan:*) nincsen-e Malvínának két bátyja e' szerencsétlen pártütők között? – Nem kénytelen-e testvére miatt még maga férjem is rezketni? – Én őket ezekre nem akarom megemlékeztetni; de maga láttya az Úr háborodásokat - - - -

ARGYLE

Most látom át - - - -

LADY ATHOL

Akárhogy legyen azonban a' dolog, csak azt az egyet parancsollya meg az Úr, hogy a' rabbal tisztességesen bánnyanak. A' szerencsétleneket megkímélni, felette kevésben telik, és még is olly tiszta gyönyörűséget okoz. Ezt az Úrtól⁸ úgy kívánom, mint bizonyító jelét hozzám való barátságának.

⁸ Úrtál [Sajtóhiba, em.]

ARGYLE

A' nélkül is kötelességem. Sajnáltnám, ha a' rab Asszonyságtoknak rokonnya volna, mert kénytelen leszek, ötöt Londonba küldeni.

LADY ATHOL

Londonba? – Óh igen is! – Miért nem? – Londonba kell neki menni, az bizonyos. De ide csak elhozhattya előbb az Úr? Én leszek az első, a' ki orczájárúl a' lárvát levonom. *(Eduárdhoz.)* Mylord! Semmit se aggódgyon! Nincs nekünk semmi ollyas kedves rokonnyunk, a' ki miatt búsúlnunk kellene.

EDUÁRD KÁROLY

Myлады, én kivált Asszonyságod miatt aggódtam magamban.

LADY ATHOL

Azt vettem észre.

ARGYLE

Én meg nem foghatom, minek gondolta ki ezen ember éppen ezt a' mesét, melly neki semmit sem használhat; mert hiszen azonnal el van árúlva, hogy hazudik, mihelyt ide hozzák.

LADY ATHOL

Hát semminek tartya az Úr, ha ő csak öt vagy hat órányi üdőt nyerhet? *(Eduárdra tekintvén)* Öt, hat óra alatt sokat végezhet az ember, sokszor menekedésére még ennyi sem kell.

ARGYLE

Az igaz! és a' dolog, hihető, úgy is van.

LADY ATHOL

Mikor lehet tehát szerencsém, új férjemet hazámnál megtisztelnem?

ARGYLE

Mindgyárt meg fogja Asszonyságod hallani. *(A' levelet tovább olvasván)* „Távúlrúl a' francia hajósereget látni, és attúl, hogy ki ne kössenek, méltán tarthatunk - - -

EDUÁRD KÁROLY *(nagy indulattal:)*

A' francia hajósereget?

ARGYLE

Igen is! Ezt én már tudtam. *(olvas)* E' gyanús embert, mennél hamarább lehet, elküldöm Generális Uramhoz. A' hajó ki van már számára rendelve; de hajnal előtt, nem hiszem még is, hogy a' sziget' partyához érhessen.”

LADY ATHOL *(csendesen Eduárdhoz)*

Hajnalkor az én foglyom már szabadságban lessz.

ARGYLE *(olvasván:)*

A' Cumberlandi Herczeg szinte most üzeni, hogy a' révpartokat maga meg fogja vizgálni, 's a' t.

TAMÁS *(érkezik 's az Asszonynak azt mondgya lassan:)*

Az útra készen van már minden.

LADY ATHOL

Mylord! Nekem a' Mylorddal még külömbféle házi dolgokrúl kell tanácskoznom. Generális Uram! engedgye meg - - -

MALVÍNA

'S elhagynak bennünköt kedves Rokonyim?

EDUÁRD KÁROLY *(lassan, Malvína' kezét megnyomván:)*

Háladatos búcsúzás helyett!

ARGYLE

Mylord, reménylem, hogy nem sokára ismét lessz szerencsém látni.

EDUÁRD KÁROLY *(meghajtya neki magát 's az Asszonnyal elmegy.)*

MALVÍNA *(magában:)*

Istenem! rendeld vezéreinek szent angyalidot.

HATODIK JELENÉS.

Malvína és Argyle.

ARGYLE

Kedves Kisasszonykám! Bátyya Urának kegyessége, mellyel engemet fogadni méltóztatik, újra felbátoríttya szívemet. Remélhetek-e?

MALVÍNA

Minden vonakodás nélkül, Generális Uram! én az Urat szeretem. De, kérem, tolyla másra tellyesítését ama' gyűlölendő parancsolatnak, mellyet az Úrnak a' Cumberlandi Herczeg adott; eressze szét zsoldossait, kik csak a' szegény szigetbélieknek terhére vannak; maradgyon az Úr nálunk a' kastélyban, és én örömost leszek az első, a' ki egybekelésünköt azon szempillantásban sürgetem.

ARGYLE

Engem' a' Kisasszony e' kérésével nagyon megszorít. Ösmeri kötelességemet. Megjátszhatom-e így ama' bizodalmat, mellyre egy ifú ember érdemesnek tartatot?

MALVÍNA

Látom én, hogy a' dücsösségre való vágyakodás nagyobb az Úrban a' szeretetnél. Én azt tartottam, hogy az én vagyonom elég lessz mind a' kettőnknek.

ARGYLE

Méltó volnék-e arra, hogy a' Kisasszonynak kezét kérjem, ha minden dücsösségrül lemondanék, és tartásomat gyalázatosnak csak Szeretőmnek akarnám köszönni?

MALVÍNA

A' Néném érkezik vissza.

HETEDIK JELENÉS.

Az Előbbeniek, és Lady.

ARGYLE

Asszonyságodnak gyors visszaérkezése ad-e nekünk reménységet arra, hogy nemes szívű férjének jelenlététől sem maradunk sokáig megfosztva?

LADY ATHOL

Kétkedek róla.

ARGYLE

Fontos dolgai vannak talán?

LADY ATHOL

Folette fontosak. (*Lassan Malvínához.*) Elment. Most azonn leszek, hogy a' Tiszteket a' kastélyba csallyam; így a' vigyázásban a' katonák is megtágnak.

ARGYLE

Nem akarok alkalmatlan lenni.

LADY ATHOL

Maradgyon az Úr. Csak egy olyan dologrul szóllottam az Öcsémmel, melly miatt nagyon aggodott.

ARGYLE

Szabad-e Asszonyságoddal egy jegyzésemet közlenem? – Egyik részét ama' derültt kedvének elvesztette Asszonyságod, melly mindent megszépít, a' mi körülötte van.

LADY ATHOL

Meglehet. Férjemnek hajótörése – hisz' ez igen természetes dolog. De már most sokkal nyugodttabb elmével vagyok. Szokott jó kedvem, fogadom, nem lessz hozzám hűtelen. A' vocsoránál, reménylem, egészen megtér. Apropó! Generális Uram! én azt tartom, hogy az Úrnak jó baráttyai, a' Tiszt Urak közül, sokan szükölködnék e' szegény szigetenn jó szállás nélkül. Hívassa ökök az Úr ide kastélyomba, – de mindgyárt, mert már nagyon éjjeledik. A' katona nem veti meg a' táborban a' jó vocsorát. Ha férjem meg nem jelenne is az asztalnál, – mert még nagyon gyenge, és így hihető, hogy szobájában fog enni, – ez vígasságunknak semmi rövidségére ne legyen. Tellyes erővel azonn leszek, hogy vendégeim velem megelégedgyenek.

(Az Inas érkezvén:)

Cope Óbester Úr kíván Generális Urammal szólni.

ARGYLE

Ha megengedik Asszonyságtok.

LADY ATHOL

Magát hagyjuk vele az Urat.

ARGYLE

Nem szükséges. Csak tudósítást fog hozni, micsoda gyümölcse volt az erdőben tartott nyomozásoknak? Ennek egy szempillantásban vége van.

LADY ATHOL *(az Inashoz:)*

Az Óbester Úr hadd jöjjön be. *(Az Inas elmegy.)*

MALVÍNA

Ezen Óbester rokonság-e vallyon ama' Cope Generálishoz, kit Eduárd Herczeg *Preston-point* mellett megvert?

ARGYLE

Rokonság, és éppen ez teszi szörnyűbbnek az Óbesterben a' régi gyűlölséget a' Stuártok ellen. Külseje szilaj ugyan és szívrettentő, de magában nemes szívű és derék egy ember.

NYOLCZADIK JELENÉS.

Az Előbbeniek, és az Óbester.

ÓBESTER

Generális Uram! Azt jövök mondani – (Észre veszi a' Dámákat, és meghajtván magát) Asszonyaim! szerencsémnek tartom - - - -

ARGYLE

Az erdőben haszontalanok voltak az Úrnak nyomozásai?

ÓBESTER

Minden szöget, lyukat kikutattam, 's egy lélekre sem tudtam akadni.

ARGYLE

Rendes! Bizonyosnak mondták pedig, hogy egy embert a' bokrok között láttak bújkálni. Hiszen csak nem tartottak talán bennünköt e' híradással bolondoknak?

MALVÍNA

Láttya Generális Uram, hogy a' szigetenn hasztalan' nyomoztat. Maradgyanak az Urak nálunk mint vendégeink, a' szegény Szigetbélieket pedig mentsék meg a' súlyos szállásadástúl.

ARGYLE

Helyesen mondgya a' Kisasszony! Holnap elindulunk.

ÓBESTER

Én más vélekedésben vagyok. Nagy reménységem van még nekem, hogy Jakob' pártossait a' bokrokból kiverjük.

LADY ATHOL

Reménysége volna még erre az Úrnak?

ÓBESTER

Engem' az ördög vigyen el, ha azt a' pártütőt, a' kit keresünk, még ezen ejszaka kezembe nem kaparítom.

ARGYLE

De mikép?

ÓBESTER

Óh! értem én az' én mesterségemet. Az erdőben senki sincs; és ez igen természetes; de miért?

MALVÍNA

Nó 's, miért tehát?

ÓBESTER

A' szökevények csak azért jöhettek e' szigetre, hogy első alkalmatossággal, hajóra ülhessenek. Most tehát az utánn kell nekik lesekedni, ha nem látnak-e valahol a' sziget' környékében hajót? Ezt pedig az erdőben nem láthatták; elbújtak tehát a' kősziklák közé, mellyek a' kastély körül vannak.

LADY ATHOL (*megrettenvén:*)

És így?

ÓBESTER

És így 150 granadérost szétküldöttem, hogy minden barlangot, minden sziklarést kikutassanak: és én fel merek fogadni, hogy kezeiket senki sem kerüli el, a' kinek húsa és csontya van.

LADY ATHOL (*magában:*)

Istenem!

MALVÍNA (*magában:*)

Oda van szegény!

ARGYLE

Ebben Asszonyságaitok meg látszanak ütközni?

LADY ATHOL

Sőt inkább az Óbester Úrnak előre látó gondolattját csudálom. (*Malvínához lassan*) Semmit se búsúlly.

ÓBESTER

Nem de jó gondolatom volt, Asszonyom? Jobb eszembe nem juthatott volna. És tudgya-e az Asszony, mi teszi még erősebbnek reménységemet? Ammint embereimet oda vezetem, a' ten-ger' partyánn a' kastélynak általellenében megsajdítok egygy dereglyét.

LADY ATHOL (*hirtelen*!)

'S mit csinált az Úr veled?

ÓBESTER

Mit csináltam volna? Elvettem.

LADY ATHOL (*magában*!)

Oda van minden!

ÓBESTER

Ellenkeztek ugyan. A' dereglye, azt mondták, az Asszonyé; de én ezzel semmit sem gondoltam, mert én az Asszonynak hűségét a' Királyhoz ösmerem. Lady Athol ugyan egygy pártütőnek az elszökését meg nem könnyebíti.

LADY ATHOL

Nem, Uram! valóban nem. – Jól cselekedte az Úr. –Azonban, ha az Úrnak nyomozásai végre hajtatnak, legyen olly jó az Úr és küldgye nekem vissza a' dereglyét; – szükségem van némellykor reá.

ARGYLE

Erre nekem lessz gondom. Óbester Uram! egygy szóra. (*Lassan beszél vele.*)

LADY ATHOL (*Malvínához lassan*!)

Nincs még oda ügyekezettünk. Tamás a' kősziklák közt a' titkos utakat mind ösmeri. Ha a' dereglyét meg nem talállyák, ismét vissza osonhatnak a' kastélyba. Térj magadhoz! Háborodásod elárúlhatná ökö, s veszedelembé ejthetne mindnyájunkot.

ÓBESTER

Jól van, Generális Uram! azt tartom én is. (*Lövés történik.*)

(*Malvína elkiáltja magát.*)

ÓBESTER

Ahá! minden bizonnal megkaparították embereink. Amonnan jött a' hang: egyenesen ama' kősziklárúl. Holdvilágunk van, észre vehetünk talán valamit. (*Az ablakra mennek.*)

MALVÍNA

Végső reménységünk enyészik.

LADY ATHOL

Fájdalom! enyészik.

ÓBESTER

Láttya-e Generális Uram? A' katonák valakit kergetni látszanak.

ARGYLE

Látom, jól látom.

ÓBESTER

És itt alól – egy ember, a' ki az egyik kősziklárúl a' másakra ugrik. Testállása! - - - Ha Eduárd Hercege volna!

ARGYLE

Nem lehetetlen.

ÓBESTER

Örüllön velünk az Asszony, a' pártütő most mindgyárt a' kezünkben lesz.

LADY ATHOL

Úgy-e? Nagyon örvendek rajta. *(Magában)* Szerencsétlen!

(Malvína elájul.)

ARGYLE

Az Istenért, Malvína ájúl!

LADY ATHOL

Semmit sem tesz - - - A' lövéstől ijedt meg, Én magam is – megvallom – Ismét magához kezd térni. *(Mégint lövés történik.)*

ARGYLE

Ismét?

ÓBESTER *(az ablakonn:)*

Megfogták! – Nem biz azt! – Újra megtámadgyák – Mi a' mennykőt! védelmezni kezdi magát! – Úgy harcol, mint a' dühös ember. – A' katonák elszaladnak. – Generális Uram! – én leszaladok – *(Elmentében)* Eb a' lelke nyúlszívü emberei! Őrdöggel teli pokol a' nyakatokra!

ARGYLE

Megyek én is.

MALVÍNA
Maradgyon az Úr!

ARGYLE
Kicsoda merne így ellent állani, ha maga nem Eduárd? Magam támadom meg! – Ő vagy én!
– Elevenen vagy holttan, de kezembe kerítem! (*Elmegy.*)

MALVÍNA
Szegény Eduárd!

LADY ATHOL
Nincs most a' szánakodásnak, nincs a' jajgatásnak üdeje. Menteni, menteni kell szegényt, ha még lehet.

HARMADIK FELVONÁS.

ELSŐ JELENÉS.

Lady, és Malvína

LADY ATHOL

Még sem érkezett semmi tudósítás?

MALVÍNA

Eggy inas mondta éppen, hogy több sereget látott a' kőszikla felé tolódni.

LADY ATHOL

Ne csalogassuk magunkot hiú reménységgel. Eduárdot megfogták, és Tamásunkon is nagyon búsúlok.

MALVÍNA

Lármát hallok! – Nem Tamás' szava ez?

LADY ATHOL

Legyünk készen a' legrosszabb híre.

MÁSODIK JELENÉS.

Az előbbiek, és Tamás.

MALVÍNA

Tamás! az Istenért, szóly!

TAMÁS

Lehetetlen.

LADY ATHOL

Oda van, úgy-e, minden? A' Herczeget elfogták?

TAMÁS

A' Herczeget? Ki mondgya azt?

MALVÍNA

Beszéld hát el nekünk - - - .

LADY ATHOL

Hol van? mit csinál?

TAMÁS

Ezen szempillantásban itt terem.

MALVÍNA
Lehetetlen?

LADY ATHOL
Nem ösmerték meg? Szólly!

TAMÁS
A' kis ajtónn kijutván — — —

LADY ATHOL
Odáig magam elkésértettelek benneteket.

TAMÁS
A' kastélytól valami száz lépésnyire hallyuk kiáltani: *ki vagy?* Mink nem felelünk, egyszersmind pedig sem előre nem mehetünk, sem vissza sem térhetünk. A' kőszirt' csúccsa körül el akarunk illanni, 's hirtelen egy lövés történik, melyre felelevenedik minden. A' Herczeg kardot ránt, én a' pisztolomot vonom fel; ő dühösen támadgya meg a' katonákat; senki sem állhat ellene; de a' sokaság majdnem egészen bekerített volt már bennünköt. Szerencsénkre a' hold szinte egy setét felhő megé búik. Mink a' rövid homálnak hasznát vesszük; én a' Herczeget magam utánn vonom; áttekerődök vele a' kősziklák között, 's a' mezőre szerencsésen kijutunk. Itt új seregre akadunk, melly fákllyakkal jött, 's mellyet Argyle maga vezetett. Ijedtemben elmeredtem. „Hogyhogy? kiáltya a' Generális, Lord Atholt itt találom?” – Nossza én kapok a' hibánn, és hogy a' Herczegnek háborodását eltitkollyam, azt kiáltom hirtelen: „Őt magát, Uraim! Meghallottunk közel a' kastélyhoz a' lövést; azt gondoltuk, hogy valamellyik szökevény rejtette talán ide magát a' kősziklák közé; s Lord Athol buzgott a' dücsösségért, hogy saját kezével megfoghassa.” – A' Herczeg nem szóll, a' Generális elhiszi, a' Lord' buzgóságát megdicséri, megköszöni, új parancsolatokat ád, 's a' Herczeggel ide viszatér. Nekem malomkő esett le a' szívevről, 's büszkélkedvén magamban egy keveset, hogy óköt olly szerencsésen megcsaltam, előre ügettem, hogy Asszonyságtokot lecsillapítsam.

MALVÍNA
Édes jó Tamásom!

LADY ATHOL
Ezt neked soha sem felejtem el.

TAMÁS
Eh! hisz az illy dolog amúgy magátúl jön; nem is tudgya az ember, mikép? Most az üdöt ne vesztegessük; mindgyárt itt lesznek. A' kőszikláknak kivisgálását a' katonák már elvégezték, és így az éjszaka csak tehetnének még valamit.

LADY ATHOL
Jól mondod, Tamás; mert hajnalkor férjem elérkezik.

TAMÁS
Tizenegy óra allig van. Tudok én még a' tenger' partyához sok titkos ösvényt.

LADY ATHOL

A' tenger partyához⁹? Ah! Istenem! el is felejtettem, hogy a' dereglyét elvették.

TAMÁS

Elvették? Már ez rossz.

LADY ATHOL

De a' Generális megígérte, hogy visszaküldi. Menny hozzá, kérd vissza tőle nevemben; nézz, mikor ezt cselekszed, amúgy feszesen a' szeme közé. Mond, hogy szükségünk van reá.

TAMÁS

Csak bízza rám az Asszony. Cope Óbesterrel szólok. Ez mennykő ember! Ihol jönnek! Én elmegyek a' lesre, megcsalom a' strázsákat, 's az új szökésre készen tartok mindent. *(Elmegy)*

HARMADIK JELENÉS.

Az előbbiek, Eduárd, és Argyle.

LADY ATHOL

Az Istenért, Mylord! hogy merészel éjjel a' házbúl kimenni. Ijedésbe és háborodásba hozott mindnyájunkot.

MALVÍNA

Ha tudná Uram Bátyám, mikép búsultunk rajta.

EDUÁRD KÁROLY

Hozzám való jó szíveiket jól ösmerem.

ARGYLE

Valóban, Mylord! minek teszi életét kockára ama' kétségben esett emberek ellen, kik már semmit sem veszhetnek el.

EDUÁRD KÁROLY

Hirtelen' rohantak reám.

ARGYLE

Dühösen harcoltak, azt mondhatom; egynehány embereimet megsebesítették. Nem úgy mondta-e az Úr, hogy hárman voltak, és hogy az erdőbe vették magokat?

MALVÍNA

Ah Generális Uram! mióta ide érkezett az Úr, semmi egyébrül nem hallok beszélni, hanem csak katonákrúl, üzesrúl, kergetésrúl. Ez Dámáknak nagyon unalmas mulatság.

ARGYLE *(lassan Eduárdhoz:)*

Veszi az Úr észre megint, mikép interesszálla magát a' Herczegért?

⁹ partyáhz [Sajtóhiba, em.]

EDUÁRD KÁROLY
Óh! én ezt jól tudom.

(*Az Inas belépve:*)
Tiszt Urak tudakozódnak Generális Uramról. (*Elmegy*)

ARGYLE
Asszonyságod megengedte nekik hogy vocsorára megjelenjenek.

LADY ATHOL
Igaz, jól emlékezek róla.

ARGYLE
Elsietek tehát, hogy őket Asszonyságod' elejébe vezessem. (*Elmegy.*)

MALVÍNA (*lassan:*)
Ah! Istenem, ha volna közöttök egygy olyan, a' ki - - - -

LADY ATHOL
Reményünk jót – Férjem már régen nem volt köztök; nem ösmerik.

MALVÍNA
Nem jobb volna-e, ha a' Herczeg elmenne?

LADY ATHOL
Itt vannak már. Csak el ne felejtsük magunkot.

NEGYEDIK JELENÉS. *Az előbbiektől, Óbester, egygy Tiszt, s Argyle.*

ARGYLE
Mylord, szerencsém van az Úrral két derék bajtársomat megösmerkedtetni.

A' TISZT
Asszonyságtok meg fog bocsátani - - - -

ÓBESTER
A' táborban a' Katona kevés complementumokat csinál.

ARGYLE (*mosolyogva:*)
Csak a' táborban, kedves Óbester Uram?

ÓBESTER
Igaz, hogy én biz' egyébkép sem sokat értek hozzájuk.

LADY ATHOL (*szemes vizsgálás után Malvínához lassan:*)
Nem ösmerik.

ÓBESTER
Amaz ördög, a' kit Stuártnak hínak, sok dolgot ád nekünk. De megadgya az árát.

TISZT
Megadná, ha kezünkben volna.

LADY ATHOL (*Malvínához:*)
Eredgy, nézd meg, ha kész-e már a' vocsora? (*Malvína elmegy.*)

ÓBESTER (*Eduárdhoz:*)
Mylord is szolgált a' Herczeg ellen?

EDUÁRD KÁROLY
Nem, Uram! Én - - -

LADY ATHOL
Az én férjem akkor Hollandiában volt; a' Király mellől el nem mehetett.

ÓBESTER
Brabantiában az Urak' nem voltak olly szerencsések, mint mink Skócziában. *Culloden'* mellé-keire megemlékeznek a' Skótusok.

LADY ATHOL (*magában:*)
Kegyetlen ember!

EDUÁRD KÁROLY
De, ha nem hibázok, ezek a' megvetett havasi Skótusok csak jól megverték még is vagy kétszer az Urakat.

TISZT
Igaz. A' Herczegnek meg kell adni, a' mi az övé; kevés hijja volt, hogy nagy Britanniának ura nem lett. A' ki csak kilenczed magával az ellenségnek révpartyára jönni merészel, és csupán csak elméjének és bátor szívének segedelmével egy hadi sereget tud gyűjteni, az valóban nem közönséges ember. Magaviselése világosan mutattya, hogy nemes-indúlatú és nagylelkű férjfiú. Nekünk ugyan ellenségünk, de én ötet tisztelem még is és csudálom.

(*Malvína vissza jön. Az inasok terített asztalt hoznak.*)

LADY ATHOL (*megfogván a' Tisztnek kezét:*)
Az Úr úgy gondolkodik, ammint egy derék emberhez illik, Uram! üllünk az asztalhoz, ha tetszik.

ÓBESTER

Tiszta szívemből. Az éhség és szomjúság tűrhetetlen már bennem. Mylord meg fogja engedni, hogy igaz Anglus létünkre több palaszkot üresítsünk ki eggyénél.

(Leülnek mindnyájan; Eduárd és az Óbester elől, Lady Eduárd mellé, Argyle pedig Malvína mellé.)

ARGYLE

Az én kedves Óbester Uram el nem fogja felejteni, hogy Dámák közt vagyunk.

ÓBESTER

Éllyenek a' Dámák! *(Iszik.)* Mit árt az, ha egy kevéssel többet iszik az ember? A' bor feloldgja a' nyelvet. Akkor az ember a' szókot nem válogattya ugyan, de annyival bizonyosabb, hogy szívből erednek.

(Hadi Musika távúlrúl.)

LADY ATHOL

Micsoda ez?

Argyle fel akar kelni.

ÓBESTER

Ha, ha, ha! maradgyon az Úr! maradgyon, mondom.

TISZT

Ez minden bizonynal Óbester Uramnak a' galanteriája.

ÓBESTER

Eltalálta az Úr! Mihelyt tudtam, hogy szerencsénk lessz Mylordnál vocsorálni, azonnal olly rendelést tettem, a' minőt az Országának ama' Naggya megérdemel, a' ki Királyához mindenkor hű volt.

LADY ATHOL *(nyugbatatlansággal:)*

Micsoda rendelést?

ÓBESTER

Granadérossaimnak azt mondtam: Fiaim! ma estve a' Királynak kedves emberénél eszek vocsorát, mutassátok meg, hogy derék legények vagytok! Vegyétek magatokkal a' Regiment' musikáját és a' zászlókat, mellyeket *Culloden* mellett Eduárdtól elvettünk, gyűllyetek ösze a' vendégfogadóba és kiáltsátok: éllyen György! éllyen Lord Athol! Meglássátok, le küld nektek egy hordó bort, és tik azután az egészségéért jól isztok.

LADY ATHOL

Óbester Uram nagyon kegyes. *(Az inashoz:)* Vigyetek nekik bort és pénzt, és küldgyétek el őket.

(A' musika amaz áriát játsza: God save the King.)

ARGYLE (*egy rövid pauza után:*)
Az Óbesternek legalább jó szándéka volt.

ÓBESTER (*Eduárdhoz:*)
Úgy-e, Mylord! én az Úrnak nagyobb örömet nem tehettem volna.

EDUÁRD KÁROLY
Minden kétség kívül.

ÓBESTER
Azonban nem látszik még is, hogy az Úrnak öröme felettébb nagy volna.

EDUÁRD KÁROLY
Higgye meg Óbester Uram, hogy figyelmettségét érdeme szerint tudom böcsülni.

ÓBESTER
Ha talán Stuártnak néhány pártossai itt körülbelül lappanganának, a' *God save the King* éneket velünk hallathatták.

LADY ATHOL (*magában:*)
Micsoda kín! (*Fenn szóval*) Uraim! én azt tartom, hogy most a' politikát félre kellene tennünk.

ÓBESTER
Szívesen! (*Bort tölt*) De azt Mylord! csak megengedi talán, hogy egy egészséget igyunk.

EDUÁRD KÁROLY
Magam vagyok az első. (*A' poharat kezébe vévén:*) Éllyenek az Asszonyok, kik életünköt édesítik.

ÓBESTER
Ehhez én keveset értek.

ARGYLE
Én pedig szívesen fogadom. (*öszveüti Eduárddal a' poharat és iszik.*)

LADY ATHOL
Köszönjük nemünk' nevében. Adgyák meg az Egek, Mylord, hogy azt egészen megérdemelhessük, a' mivel nekünk magát tartozni gondollya.

ÓBESTER
Nossza még egy egészséget!

LADY ATHOL
Elég lesz már Óbester Uram!

ÓBESTER

Engem' az Isten verjen meg, még egyet kell innunk. Hiszen mink itt mindnyájan vitéz Britannusok vagyunk. A' Király' fegyvereinek a' vízenn és szárazonn szerencse! a' Stuártok' pártossainak pedig halál!

EDUÁRD KÁROLY (*baragosan eltaszítván magátúl a' poharat:*)
Emberhalálért soha sem iszok.

ARGYLE

Micsoda ez?

LADY ATHOL

Mylord! ne felejtse el magát.

EDUÁRD KÁROLY

Kicsoda ne felejtse itt el magát? Hogy Györgynek felekezete Eduárdot üldözi, az helyes, annak úgy kell lenni; de egy szerencsétlennek, akárki legyen az, haláláért örvendetes vendégségnél inni, ezt csak gonosz ember cselekedheti.

ÓBESTER

Mylord!

LADY ATHOL (*magában:*)

Elárúllya magát velünk együtt.

ÓBESTER

Az Úr tehát egy pártütőnek akarja pártyát fogni?

EDUÁRD KÁROLY

Egy szerencsétlen Herczegnek, ki, mikor győzedelmei Györgyöt elrémítették, valamennyi pártossainak kemény parancsolatot adott, hogy az ellenségnek életét megkíméllýék.

LADY ATHOL

Valóban, Uraim! emlékezzenek meg az Urak, hogy a' Király maga sem hagyja helyben az ef-féle vad és szilaj érzeményeket. Nem tudgyák az Urak, hogy a' minap egy maskarás bálban egy álorczás ember a' Királyhoz közelítvén, azt súgta neki: én Stuárt' egészségéért iszok! a' Király pedig nyugodtt elmével azt felelte neki: én is, mert szerencsétlen Herczeg. Ne csudálkozzanak tehát azonn, hogy férjem is Királynának nagyszívűségét akarja követni.

TISZT

De nem is úgy gondolkodunk mink, mint - - - -

LADY ATHOL

Tudom.

MALVÍNA *(magában:)*
Hála Istennek, csillapodik a' háború.

ARGYLE *(felkelvén:)*
Óbester Uram! üdeje hogy indúlljunk.

ÓBESTER *(felkelvén:)*
Ne vegyék az Urak rossz néven! Én igaz britannus vagyok. *(Mind felkelnek)*

LADY ATHOL
Úgy válunk el még is egymástól, mint jó barátok.

ARGYLE *(az Óbesterhez:)*
Emberek a' nyomozásba kifáradtak; vissza kell őket híni, hogy magokat kinyugodhassák.
(Az Óbester, és a' Tiszt elmennek.)

MALVÍNA
Ezt az Úr bizonyára helyesen cselekszi.

LADY ATHOL
A' kősziklák tehát strázsák nélkül maradnak?

ÖTÖDIK JELENÉS.
Az előbbiek, és egy másik Tiszt.

TISZT
Generális Uram! azt az ösmeretlent hozom, a' kit a' túlsó partonn fogtunk el.

ARGYLE
A' ki magát Lord Atholnak mondgya.

LADY ATHOL *(magában:)*
Egek!

TISZT
Arra kért, hogy vezessem őtet azonnal Myladyhez, kit hitvessének nevez.

MALVÍNA *(magában:)*
Kegyetlen sors!

LADY ATHOL *(nagy háborodással:)*
Hadd jőjjön! *(A' Tiszt elmegy.)* A' szerencsétlen mindenkor méltó a' kímélésre. *(Eduárdhoz:)*
De Mylord! Az Úr könnyen felhevülhetne. Nem akarna inkább szobájába menni?

MALVÍNA

Én Uram Bátyámat elkésérem.

ARGYLE

Bocsásson meg Asszonyágod, Mylordnak jelenléte egyáltalában szükséges. (*Eduárdot kezénél megfogván:*) Kérem az Urat, maradgyon.

EDUÁRD KÁROLY (*magában:*)

Oda vagyok!

ARGYLE

Nem az Úrnak távúllétére és ama' reménységre épített-e plánumát e' vakmerő ember, hogy Mylady ötet kegyességből férjének fogja ösmerni? Az Úrnak véletlen tekintete, Mylord! egyszerre le fogja ötet csapni. Íme! itt jön!

HATODIK JELENÉS!

Az előbbienek, Lord Athol, és a' Tiszt a' strázsákkal.

LADY ATHOL (*magában:*)

Ah! bár csak megértené jeladásomat.

EDUÁRD KÁROLY (*magában:*)

Sorsomnak hagyom magamot.

LORD ATHOL (*örömmel:*)

Hitvesemet látom végtére és megölelhetem.

LADY ATHOL

Mit felellyek az Úrnak e' köszöntésre, én valóban nem tudom.

LORD ATHOL

Hogyhogy? Micsoda fogadás ez? – De minden egyéb szóváltás előtt, térítse vissza az Asszony ezen Urakot tévelygésekből; valya meg, hogy én Lord Athol, és hogy férje vagyok. Engemet, György Királynak barátyját, Stuárt' szökevény pártossának tartanak.

LADY ATHOL

Az Úr tehát? az Úr volna?

LORD ATHOL

Mi dolog ez? Mirevalók e' kétkedések?

LADY ATHOL

Mindenkép kívánnám, megvallom, e' szempillantásban, hogy képes volnék, egy szerencsétlen szökevényt a' veszedelemből kiragadni, – de nagyon félek – hogy kötelességemet meg ne sértsem.

LORD ATHOL

Egy szökevényt? a' veszedelemből kiragadni?

ARGYLE

Minek ennyi kímélés, Mylady! – Uram! az Úr nem Lord Athol.

LORD ATHOL

Nem-e?

ARGYLE

Lord Athol itt áll, és szinte jókor érkezett ma este, az Úr' lárvájának levonására.

LORD ATHOL

Kicsoda?

ARGYLE (*Eduárdot, a' ki másfelé fordult volt, Athol felé fordítván:*)

Ez!

LORD ATHOL (*nagyon felindulván:*)

Ez itt? – Hisz ez - - - - (*Félbeszakítván szavát, 's magában morogván:*) Romában a' haláltúl mentett meg.

LADY ATHOL (*ezt észre vévén, magában:*)

Szíve az enyímnek plánumát észrevette. (*Fenn szóval:*) Látták az Urak, melly háborodásba hozza a' jövevényt Mylord' tekintete.

LORD ATHOL (*rövid pauza után magában:*)

Most már átlátok mindent.

ARGYLE

Mit mond az Úr ezekhez?

LORD ATHOL (*fél-lassú szózáttal:*)

Szerencsétlen Eduárd!

ARGYLE

Eduárd? Mit mond magában Eduádrúl?

LORD ATHOL

Uraim! véletlen jelenléte egy férjfiúnak, kit távul lenni gondoltam, arra kényszerít engem', hogy mindent megvallyak. E' szempillantástúl fogva az vagyok, a' kinek az Urak tartani akarnak. (*Eduárdhoz*) Láttya az Úr, hogy orczavonásait el nem felejtettem. Ha egy szempillantásig háborodást okoztam az Úrnak, bocsásson meg. Legyen az Úr szerencsés, és ha a' sors valaha szökevény pártütőnek álapottyába vetné, mentse meg az Isten ellenségeinek hatalmátúl. Ezt szívemből kívánom. – Uraim! Tudnak már most az Urak mindent. Vessék őr alá személyemet, 's hagyják el velem együtt e' házat, mellynek Asszonya jelenlétünköt súlyos tehernél egyébnek nem nézheti.

EDUÁRD KÁROLY (*Athol' nemesszívűségétől megilletődvén:*)
Nem, Uram! e' házat ne haggya el az Úr!

LORD ATHOL
Elég, Mylord! Énrajtam az Úr semmit se búsúllyon.

ARGYLE
A' neve az Úrnak?

LORD ATHOL
Ezt el kell hallgatnom, és el is akarom hallgatni.

ARGYLE
Tekintete az Úrnak olly nemes, és egy szó, melyet előbb ejtett, könnyen egy gyanúra bírhatna engemet –

LORD ATHOL
Micsoda gyanúra?

ARGYLE
Hogy előttem Eduárd Herceg áll.

LORD ATHOL
Mikor tagadtam én ezt?

ARGYLE
Így hát tudom, kivel szóllok. Herceg! Nekem a' Herceg iránt kemény parancsolatim vannak; de a' tekintetet soha sem fogom még is elfelejteni, mellyel nevének és szerencsétlen sorsának tartozok.

HETEDIK JELENÉS. *Az Előbbeniek, Óbester, és Tamás.*

ÓBETER
Generális Uram! rossz hírt hozok. Jeladásokat hallani. Eggy francia hajósereg közelít a' part-hoz. Kiki attúl tart, hogy ki fogak szállani.

ARGYLE
Lehetetlen.

ÓBETER
A' Cumberlandi Herceg szinte imént érkezett a' szigetre.

LADY ATHOL és MALVÍNA (*magokban:*)
Istenem!

ÓBESTER

Maga akar rendeléseket tenni. Az egész sziget talponn áll. Az ellenség' hajóit már meg is lehet számlálni. Némelyek közülök a' kastélynak általellenében a' tenger' öbléhez közelítenek. A'Herczeggel imént beszéltem; megmondtam neki, hogy Mylord itt van, és e' hírnek nagyon megörült. Itt terem nem sokára, régi bajtársának látogatására, kitúl a' szigetnek védelmezésére nézve jó tanácsot és segédelmet is vár. Ha Mylord elejébe akarna menni, talán még az éjszaknyugoti partonn találná.

LADY ATHOL (*elevenséggel:*)

Minden bizonytal. Ezt mint kötelességet nem csak a' barátság hanem még az udvariság is megkívánnya. (*Eduárdhoz:*) Siessen Mylord! Siessen a' Herczegg' elejébe! Tamás!

TAMÁS

My lady!

LADY ATHOL

Késérd el az Uradot!

TAMÁS

Értem.

LADY ATHOL

De Generális Uramnak legyen kérem arra gondgya, hogy a' Strázsák ne tartóztassák.

ARGYLE

Óbester Uram! Lord Athol és a' szolgája szabadon bocsátassanak. Maga az Úr állyon azonnal Regementye' elejébe, hogy a' Herczeget illendőképén fogadhassa.

ÓBESTER

Maga Generális Uram nem jön?

ARGYLE

Én a' Herczeget magát nem hagyhatom.

ÓBESTER

A' Herczeget?

ARGYLE

Magam akarom a' fő Vezérnek átadni.

LADY ATHOL (*lassan:*)

Tamás! a' dereglye?

TAMÁS

Várakozik.

LADY ATHOL
Mennyetek! Siessetek!

MALVÍNA (*lassan Eduárdhoz:*)
Az Isten vezérélye!

(*Eduárd nem beszélhet, a' Lordra Ladyre, és Malvínára tekint, kezét szívére teszi, és Tamással sebesen elmegy. Az Óbester utána.*)

ARGYLE
Most már nem lehetetlen, hogy e' szigetről sokáig el nem megyek.

LADY ATHOL
Hát csak hihetőnek tartya az Úr, hogy a' francziák oly merészek lesznek?

ARGYLE
Miért nem? Itt csak kevés erővel vagyunk, a' mi az ellenségnek könnyen elárúltathatott. Az ellenség pedig, kinek hajóserege csupán csak a' végből küldetett ide, hogy a' Herczeget megmentse, új dühösségre fog gerjedni, ha meghallya, hogy későn érkezett. Javaslom Asszonyságnak, távozzon e' helytől, melly könnyen a' legvéresebb ütközetnek piarczává lehet.

LORD ATHOL (*magát elfelejtván, nemes hevességgel.*)
Nem, Uram! A' franziák ne próbállyanak kiszállani. Ha mindenik Britannus úgy érez és gondolkodik mint én, tüzesen kapunk a' fegyverhez, és - - - -

ARGYLE
A' fegyverhez?

LORD ATHOL (*magában:*)
Majd elfelejtem magamot.

ARGYLE
Mit tegyen e' beszéd?

LADY ATHOL
Suhogást hallok.

MALVÍNA (*félénken és lassan:*)
Ha a' Herczeget vissza - - -

LADY ATHOL (*lassan:*)
Semmit se búsúlly. Ha üdeje volt, a' parthoz eljutni, szabad szárnyánn van.

NYOLCZADIK JELENÉS.

Az előbbiek, a' Cumberlandi Herceg kísérelével együtt.

(Az Inas előre:)

A' Cumberlandi Herceg.

LORD ATHOL *(lassan az Asszonyhoz:)*

Készítsük magunkot a' szemrehányásokra!

LADY ATHOL

Elégedgyünk meg ama' belső meggyőződéssel, hogy jót cselekedtünk.

(Athol egy székre veti magát az asztal mellé, 's kezével orcáját eltakarja.)

CUMBERLANDI HERCEG *(saját embereihez:)*

Nem hiszem, hogy ki merjenek szállani. Azonban készen kell lennünk mindenre. – Bocsásson meg az Asszony, hogy ily későn alkalmatlankodok. A' környűl állások magokban foglalják mentségemet.

LADY ATHOL

A' Cumberlandi Herceget mindenkor szívesen láttyuk.

CUMBERLANDI HERCEG

Álmélkodtam, hallván, hogy Asszonyságod itt van. Azt gondoltam, hogy Lord Athol még Brabantiában, Asszonyságod pedig az Udvarnál mulat. De hol is van a' Mylord?

ARGYLE

Herczegséged' elejébe siettem; csudáлом hogy öszve nem akadtak.

CUMBERLANDI HERCEG

Fegyver-barátok vagyunk. Ő derék egy ember, vitéz katona, és hű hazafi. Ő benne bízhat a Király, és Britannia dűcsekedhetik vele.

LORD ATHOL *(magában:)*

Piríttya orcámot!

CUMBERLANDI HERCEG

Generális Uram! ha a' francziák megtudgyák, hogy a' Herceg e' szigetenn van, mindent elkövetnek, hogy kezeink közül kiragadgyák. Az Úrnak adom át a' foglyot, vigye el töstént Londonba. De hol is van?

ARGYLE *(lassan:)*

Amott ül! Úgy látszik, hogy Herczegséged' tekintetétűl tart.

CUMBERLANDI HERCEG

Szegény szerencsétlen. Úgy tetetem magamot, mintha nem látnám. A' meggyőzöttet nem kell megalázni. Indúlyon el az Úr vele mindgyárt. Fejével felel érte.

ARGYLE

Kötelességemet tudom. (*Eduárdhoz:*) Herczeg! tesszen velem jönni.

LORD ATHOL (*megfordulván:*)

Nekem itt kell maradnom.

CUMBERLANDI HERCZEG

Mit hallok? Lord Athol!

ARGYLE

Lord Athol?

CUMBERLANDI HERCZEG

Bíz ő ám! Micsoda csalatkozás ez?

ARGYLE.

Árulás! Oda vagyok. Megcsaltak. Most látok át mindent. Ama' háborodás, ama' titkolódás – Asszonyom! az Istenért, mit cselekedett?

CUMBERLANDI HERCZEG

És Herczeg Eduárd?

ARGYLE

Nincs már hatalmomban. Nem ösmerem. Soha sem láttam sem az egyiket sem a' másikat. Lord Atholt adták kezembe helyette. Én magam segitettem elszökését. De talán van még annyi üdöm. (*Tamáshoz, a' ki éppen belép, s' kit hevesen megragad:*) Há! te voltál az! Te vezetted el! Mi lett belőlle? Szóllly!

TAMÁS

Én – én azt tartom – Mylady –

ARGYLE

Szóllly boldogtalan! Mi van itt a' kezedben? (*Kiragad kezéből egy író táblát*) Czeruzával – allig lehet olvasni – (*olvas:*) „Atholné Asszonyomnak és Macdonáld Kisasszonyinak. Szabad szárnyamonn vagyok egy francia hajónn. Szenvedéseimet valaha elfelejthetem, de Asszonyóságaitoknak jótéteményeit soha sem. Eduárd.”

LADY ATHOL és MALVÍNA

Szabadságban van.

CUMBERLANDI HERCZEG

Álmélkodásombúl nem tudok magamhoz térni. Asszonyóságod, a' Királynénak barátnéja, és Mylord, a' Királynak biztossa?

LORD ATHOL

Én csak egygyetlen egy szót mondok: Romában a' haláltúl mentett meg.

LADY ATHOL

Ezt én nem tudtam. Férjem nem volt itthon. Én magam egyedül vagyok a' bűnös.

CUMBERLANDI HERCZEG

És mi birta Asszonyságodat erre?

LADY ATHOL

Herczagséged maga is azt cselekedte volna, a' mit én cselekedtem.

CUMBERLANDI HERCZEG

Én?

LADY ATHOL

Igen is. Ha e' szerencsétlen Herczeg, csupa rongyban, az éhségtől és bűtől felemészttve, Herczagségedhez jött volna, s' a' kétségbenesésnek tónussában azt mondta volna: „Az én fejemre bér tetetett, üldöznek mindenfelől, egész erőm oda van, nem mehetek tovább. Nem kérek egyebet, hanem csak egy órányi nyugalmat, és egy darab kenyeret. Itt a' fejem, nemesszívűségére bízom!” – Mit cselekedett volna Herczagséged?

CUMBERLANDI HERCZEG

Én? – én valóban nem tudom.

LADY ATHOL

Böcsületére kérdem, mit cselekedett volna?

CUMBERLANDI HERCZEG

Mit cselekedtem volna? *(Rövid pauza után megfogja mind a' kettőnek a' kezét, és illetődéssel megnyomja.)* Megmentettem volna.

LADY ATHOL

Óh! ezt én tudtam. Mink kötelességünköt tellyesítettük.

CUMBERLANDI HERCZEG

Igen is, Mylady, és én magam leszek az Udvarnál szószóllójok. Egy illy szép cselekedet soha se homályosítasson meg a' pártoskodásnak dühösségétől. A' kötelesség azt hozza magával, hogy az ellenséggel harczollyunk, az emberség pedig azt, hogy a' szerencsétlennek a' menekedésre kezet nyújtsunk.

A' serge lefolyik.

MAGYAROKNAK HŰSÉGE
ÉS
NEMZETI LELKE.

énekes játék
két felvonásban,
melly
a' Budai és Pesti Theátromban elő-adatott.
Vitéz Sorz Oberster Úrnak verseiből
szabadon fordította Verseghy Ferencz.
Musikába tette
Pacha Gáspár,
a' Magyar Theátrumnak Musikaszerzője.

Pestenn, 1809.
Nyomtat. Trattner Mátyásnál.

MAGYAR ORSZÁGNAK GYÉNIUSSA.
A' HŰSÉG.
MÁRS.
APOLLO.
EGGY VITÉZ.
EGGY LEÁNYZÓ.
MAGYAR VITÉZKAR.
MAGYAR LEÁNYZÓKAR.
A' VÁCZI AKADEMIABÉLI NEVEDÉKEKBŐL ÁLLÓ KAR.
A' NÉPKAR.

A' Játék' helye Rákos' mezeje.¹

¹ K: [A K-ban a címrész és szereplők másképp szerepelnek: A' Magyaroknak HŰSÉGE és Nemzeti Lelke. Énekes játék Két Felvonásban. Vitéz Sorz Öbester Úrnak verseiből szabadon fordította és kidolgozta Verseghy Ferencz. Az Ország' Gyűlésnek végével 1808. A' Személyek. Magyar Országnak Gyéniussa. A' Hűség. Márs. Apollo. Magyar Nemes Leányzókból álló Kar. Insurrectiobéli Tisztekből és egynehány köz emberből álló Kar. A' játék' helye Magyar Orzágnak egyik térsége.]

DIE TREUE UND DER
NAZIONALGEIST
DER
UNGARN.

Ein Singspiel in zwey Aufzügen
von
Obristen Ritter von Sorz.
Frei übersetzt ins Ungarische
von
Franz Verseghy.
Aufgeführt auf dem Ofner und Pester Theater
Anfangs 1809.

Pesth, 1809.
gedruckt mit Trattnerischen Schriften.

DER GENIUS DER NAZION.
DIE TREUE.
MARS.
APOLLO.
EIN UNGRISCHER KRIEGER.
EIN UNGRISCHES MÄDCHEN.
CHOR DER UNGRISCHEN KRIEGER.
CHOR DER UNGRISCHEN MÄDCHEN.
CHOR DER ZÖGLINGE DES LUDOVICÄUMS.
CHOR DES VOLKES.

*Die Handlung geht vor auf dem aus der Geschichte Ungarns bekannten und zur Königswahl,
Königskronung, Landeswehre oder Insurrection bestimmt gewesenen Rakoscher Felde,
ohnweit der Königlichen Frei- und Kommerzialstadt Pest.*

ELSŐ FELVONÁS.

Egynehány fákkal felékesített szép mezőségnek a' közepénn áll egy oltár; e' mellett pedig kétfelül² ő³ Felségeknek képei.

ELSŐ JELENÉS.

Végével az Ouvertúrának⁴ a' Gyénius az oltárra támaszkodik. A' Vitézkar kivontt kardokkal mindenfelül⁵ kiérkezvén,⁶ a' következendő köszöntést énekeli.

A' VITÉZKAR.

Üdvöz légy Ferencz! Honunknak
Attya, Pajzsa, Gyámola!
Üdvöz légy Luíz! Fajunknak
Annya, Kéjje, Angyala!
Téged' választott Nejének
's Asszonyunknak jó Atyánk!
Légy Dajkája nagy Lelkének!⁷
Légy nekünk is jó Anyánk!⁸
Nincs Magyar, ki nagy Férjednek
nem áldozná életét.
Nincs, ki Felséges Fényednek
nem szentelné mindenét.

A' GYÉNIUS.

Recitativo.

Melly kedvezéssel tellyesíti
Hazámért rezkető szívemnek,
e' pillantás, legszentebb vággyait!
Egek! melly fényesen deríti
Felséges Lelke Nemzetemnek
reménnyeimnek bús homáillyait!
Itt, itt! e' bátor Sasnak szárnyainn⁹
építhettek tik léteteknek
hódíthatatlan várfokot!
Itt bátran nézik, régi pócczainn
Szülötti a' Nemes Őseknek

² K: kétfelül

³ K: Ő

⁴ K: *Végével az Ouvertúrának* [A K-ban nem szerepel.]

⁵ K: mindenfelül

⁶ kiérkezven [Sajtóhiba, em.]

⁷ K: Lelkének,

⁸ K: Anyánk.

⁹ K: [K-ban az „Itt, itt! e' bátor Sasnak szárnyainn” sorral új versszak kezdődik.]

ERSTER AUFZUG.

Auf einem erhabenen Hügel prangt eine illuminirte Pyramide, an der Seite derselben sind die Büsten Ihrer regierenden Majestäten in guter Symetrie angebracht. Rings herum aufgeschlagene Zelter, Bäume, Rasenbänke u. d. gl.

ERSTER AUFTRITT.

Bei der Endigung der Ouverture sieht man den Genius an die Pyramide angelehnt. Die Krieger und das Volk erscheinen, erstere mit entblösten Säbeln, und während daß sie sich reihen, singen:

CHOR.

Heil Dir Franz, und Dir Luisen,
Unsrer holden Königin!
Bleib du Zierde unsres Landes,
Unsere Beschützerin.

Dich erwählte unser König,
Du sollst unsre Mutter seyn,
Nun beweise unser Streben,
Daß wir gerne Haab und Leben
So Dir, wie dem König weihn.

DER GENIUS.

Recitativ.

O wie entsprechend dem herzlichen Wunsche,
Welchen zu hegen ich jederzeit strebte!
Wie glänzend die Strahlen der Zukunft enthüllen
Den strebenden Geist der Edlen im Lande.
Da – auf den Schwingen des muthigen Adlers
Können ihr fröhlich die Sicherheit bauen,
Daß niemals die Feinde des Königs und Landes
Könnten die Rechte des Adels zernichten.
Gemeingeist und Treue im schöneren Bunde,
Verknüpft durch Bande holdseliger Eintracht,
Sind itzt nur einzig die Stützen des Landes,

ragyogni szabadságokat!
Nem férnek ahhoz ellenségnek¹⁰
bármelly hatalmas ostromlásai,
a' mit köz lelkű egyességnek
versengve oltalmaznak pajzsai!
Posonyra nézzetek, hol Naggyainkot¹¹
Felséges Őseiknek Lelkei
nagy áldozatra készítetik.
Buzogva védvén régi jussainkot,
csak Országunknak fényes díszei,
a' mik most őket éltetik.
Ott lelke a' nagy Hunnak, a' vitéz Avarnak,¹²
mind egyet ért lelkével a' Magyarinak.

A' VITÉZKAR.

Ha hű volt szíve édes Hazájához,
a' régi Hunnak, a' vitéz Avarnak,
még hűvebb vére kedvelt Királyához
az Érte élni, halni kész Magyarinak.

A' GYÉNIUS.

Aria.

A'hűség, mellyre buzdúl szívetek,
a' szítás, mellyre gerjed lelketek,
megboldogította földünköt.

Urunkot semmi kár nem érheti,
ha ingatlan falának nézheti
hűséggel tellyes mellyünköt.

Ferencz! vesd ránk kegyelmes szemedet,
helyeztesd szívünkben reményedet;
kiontyuk Érted vérünköt!¹³

*Elmegy.*¹⁴

¹⁰ K: [K-ban a „Nem férnek ahhoz ellenségnek” sorral új versszak kezdődik.]

¹¹ K: [K-ban a „Posonyra nézzetek, hol Naggyainkot” sorral új versszak kezdődik.]

¹² K: [K-ban az „Ott lelke a nagy Hunnak, a' vitéz Avarnak,” sorral új versszak kezdődik.]

¹³ K: vérünköt.

¹⁴ K: (Elmegy.)

Die Stützen des Ruhmes, als Erbtheils der Ahnen.
Sehet, wie freudig des Vaterlands Väter
Alles in Presburg dem Könige gehen;
Wie sorgsam sie denken fürs Vaterlands Beste,
Wie lenksam sie folgen dem Geniustriebe;
Das Beyspiel unsterblicher Ahnen begeistert
Das Thun und das Wirken der biedereren Männer.
Run seh' ich erwachen in meinen Ungaren
Die Treue der Hunnen, den Geist der Avaren.

CHOR.

Es bleiben stets Ungaren,
Wie Hunnen und Avaren,
Dem König treu ergeben
Im Tode und im Leben.

DER GENIUS.

Arie.

Der Eifer, der Euch so belebt,
Und über den der Schutzgeist schwebt,
Beglücke Jedermann.

Der König ist fürwahr beglückt,
Wenn Er in Jedermann erblickt
Den treuen Unterthan.

Werf' Franz! auf Ungarn deinen Blick,
Und sehe Dein und auch ihr Glück
In Ihrer Treue an.

Gebt ab.

MÁSODIK JELENÉS.

A' VITÉZKAR.

A' mit rendelték Naggyaink,
örömmel végzik karjaink.
Hogy fenn tarthassuk köz fényünköt,
kockára tesszük életünköt.

Első szavára Koronás Atyánknak,
szélére szállunk szeretett Hazánknak,
Amannak védni jussait,
Emennek óni javait.

HARMADIK JELENÉS.

*A' musika megszeliidül.¹⁵ A' Leánykar mindenfelül¹⁶ kilebeg tánczólo lépésekkel,
kiki közülök¹⁷ viráglánczot tartván kezében, mellyekkel ő¹⁸ Felségeknak Képeit felékesítik.
Meg¹⁹ ezt cselekszik, a' vitézeknek jelenlétében így énekelnek.*

A' LEÁNYKAR.

Vedd tőlünk a' szép Nemnek köz nevében,
Felséges Pár! e' friss virágokat.
Nem víhat ő, mint hajdani fényében,
Tiértetek vérontó harczoekot.
De felbuzdítja²⁰ híres bajnokságra
a' férjfiaknak mellyeit,
az érdemlendő zöld borostyányágra²¹
függesztvén bérül szíveit.

A' Táncz megszünik.²²

¹⁵ megszeliidül [Sajtóhiba, em.] K: megszeliidül.

¹⁶ K: mindenfelül

¹⁷ K: közülök

¹⁸ K: Ő

¹⁹ K: Még

²⁰ K: felbuzdította

²¹ K: borostyán ágra

²² K: (A' táncz megszünik.)

ZWEITTER AUFTRITT.

CHOR.

Die Väter haben es beschlossen,
Wir sind bereit, wir sind entschlossen,
Um uns Dein' Liebe zu erwerben,
Für Dich und 's Vaterland zu streben.

Erschall' Dein Ruf bei Tag und Nacht,
Du findest stets der Ungarn Macht
Für Dich – fürs Vaterland¹ berit
Zur Wehr, zum Schutze und zum Streit.

DRITTER AUFTRITT.

Die Musik wird sanfter. Der² Chor der Mädchen erscheint mit feierlich tanzenden Schritten³, sie behängen die Büsten Ihrer Majestäten mit Blumenguirlanden. Die Krieger reiben sich an beide Seiten, und die Mädchen singen.

CHOR DER MÄDCHEN.

Gegen die Büsten gewendet, mit tiefster Ehrfurcht.

Hier diese Blumenreihen
Bringt Dir, gekröntes Paar,
Im Namen aller Töchter
Panoniens Dir dar,
Mit wonnevollen Herzen
Hier diese Mädchenschaar.

Gegen die Krieger gewendet.

Euch werden Lorbeerkränze
Aus unsrer Hand einst zieren,
Wenn ihr mit Muth und Eifer
Auf die Büste zeigend.
Zum Schutze dieser Holden
Zum Ruhme unsres Landes
Die Waffen werdet führen.

¹ Vateeland [Sajtóhiba, em.]

² Dee [Sajtóhiba, em.]

³ Shritten [Sajtóhiba, em.]

NEGYEDIK JELENÉS.²³

*A' Gyénius és a' Hűség²⁴ kiérkeznek a' Játékszínre, 's mint örülő²⁵ nézői a' két
Karnak megállanak.*

EGGY LEÁNYZÓ.

Ária.

Vitézek! ammint harczotokból
Hazánkba vissza szállotok,
's a' győzedelmet láttyuk arczotokból
ragyogni, szívünk lesz jutalmatok.²⁶

EGGY VITÉZ.

Ária.

Ez szép szó! Ammint harczainkból
Hazánkba vissza hathatunk,
's a' győzelem néz ki arczainkból,
a' szép Nem lesz hű gyámolunk.

A' KÉT KAR EGGYÜTT.

*Duetto.*²⁷

A' LEÁNYKAR.

Ölünkben leltek vidámságot,
ölünkben édes kéjeket;
a' sok veszélyért boldogságot,
hűségtekért hű szíveket.

²³ K: [K-ban az Eggy Leányzó áriája még a harmadik jelenethez tartozik.]

²⁴ K: Hűség

²⁵ K: örülő

²⁶ K: [A K-ban itt indul a negyedik jelenet:] Negyedik jelenés. A Gyénius és a' Hűség kiérkeznek a' játékszínre, 's mint örülő nézői a' két karnak meg állanak.

²⁷ K: Duetto. [A K-ban nem szerepel.]

VIERTER AUFTRITT.

*In dem Hintergrunde erscheinen unbemerkt Genius, und die Treue, und bleiben mit
Aeußerung ihres Wohlgefallens als Zubörer des Wetteurs der beiden Chöre stehen.*

EIN MÄDCHEN.

Spartanern lohnte Mädchentreu
Den wahren Heldenmuth;
Wenn Ungarn itzt ein gleiches thut,
So opfern wir das Herz und Gut
Euch kühn und ohne Scheu.

EIN KRIEGER.

Es foltre jeden Schand und Reu
Der einst verliert den Muth
Der für das Land nicht Haab und Blut
Hinopfert mit der Heldengluth,
Verdient nicht eure Treu.

BEIDE CHÖRE.

Duett.

MÄDCHEN.

Drum lohne nur die treue Hand
Die Helden, die für's Vaterland
Und für den König geben
Mit Freuden Hab und Leben.

A' VITÉZKAR.

Tik adtok nekünk vidámságot,
Tik²⁸ adtok édes kéjeket;
A'²⁹ sok veszélyért boldogságot,
Hűségünkért³⁰ hű szíveket.

A' HŰSÉG.

Recitativo.

Hűségtekért nem csak hű asszonyszíveket,
érdemletek! Örök dücsősség,
hervadhatatlan tisztelet,³¹
e' szép erkölcsnek tündöklő jutalma.
Él még, és élni fog,
még ember lesz e' földön,
Őseiteknek méltóságos fényre,
kik hajdan hűven oltalmazták
Theréziát, imádott Fejedelmeket.
Él még e' kedvelt Koronás Anyának
ama' nyilván tett szép vallása:
Hogy³² hűvebb Nemzet széles e' világonn
nem volt, nem léssen a' Magyaránál.

Ária.

Tekints Magyarság! a' halmokra,
hol nagy Vitézink fekszenek,
's a' hűtlen szívű bajtársokra
sírjokból átkot dörgenek.
E' nélkül ők az ellenségnek
meggyőzték volna düheit,
's mink most a' rettentő inségnek
nem látnók nőni vészzeit.³³

²⁸ K: tik

²⁹ K: a'

³⁰ K: hűségünkért

³¹ K: tisztelet

³² K: hogy

³³ K: vészzeit

KRIEGER.

Dies knüpft das wahre Herzensband,
Für König, Treue und das Land
Kann man sein Gut und Leben
Mit Freuden stets hingeben.

Die Treue tritt hervor.

Recitativ.

Hier ist Euch gedahnet der Weg zu den Herzen,
Die Treue und Liebe zum Preise Euch geben.
Hier ist Euch gedahnet der Weg zu dem Ruhme,
Den ich Euch als Göttin so fröhlich bereite.
Folget den Tritten, die Euch itzt beleben,
So wird das Bekenntniß löblich erwachen.
Das vormals Therese, der Ungarn König,
Zu euerem Ruhme öffentlich machte:

Es seien Ungarn die treuesten Völker,
Die Stütze des Königs in allen Gefahren.

Dieß Denkmahl verewigten Lobes entflamme
Das Feuer der Treue in Vaterlandssöhnen.

Arie.

Blick hin, o Ungar nur,
Blick hin auf manche Flur;
Sieh's an dem Unglück an;
Was Untreu' stiften kann.
Hätt' sonst in jedem Lande
Umschlungen ihre Bande
Gemeingeist und die Treu
Um aller Menschen Herzen,
So würde sie mit Schmerzen
Nicht soltern itzt die Reu.

A' VITÉZKAR.

Nincs köztünk, a' ki a' Hazához
holtáig szítani nem akar;
's ki Nemzetünknek fő Urához
nem holtig hű, az nem Magyar.

Duetto.

A' GYÉNIUS ÉS A' HŰSÉG.

A' GYÉNIUS.

O Hűség! melly hatalmas bájolással
tudod ragadni tisztjeikre
a' bajnokoknak szíveit!

A' HŰSÉG.

Ha Te készited belső ápolással
emberhez illő díszekre
a' vad népeknek mellyeit.

EGGYÜTT.

Csak ott virágzik a' Királyhoz hűség.
a' Honhoz buzgó szeretet,
hol már elterjedt a' nemes szívűség,
's az emberséghez a' mély tisztelet.

A' HŰSÉG.

Gyümölcse így az emberségnek
a' hűség, a' köz bajnokság;

A' GYÉNIUS.

Felséges bére a' hűségnek
a' köz csendesség, boldogság.³⁴

³⁴ K: boldogság!

CHOR.

Süß ist der Treue Pflicht,
Und dem, der diese bricht,
Sey Fluch der Nazion.
Und aller Menschen Hohn.

DER GENIUS UND DIE TREUE.

Duett.

DER GENIUS.

O Göttin! aus der Wahrheit spricht,
Die Jedermannes Trieb zur Pflicht
Ermuntert; ja du sollst allein
Die Leiterin zum Glücke seyn.

DIE TREUE.

Du prägest ja dem Helden ein
Rebst Tapferkeit das Menschlichseyn,
Du wach'st, daß an der Menschheitspflicht
Nie deinen Schützlingen gebricht.

BEIDE.

Nur da sieht man die Frucht gedeihen.
Der Menschen ächter Treue voll,
Wo Triebe wechselweis sich reihen,
Fürs Vaterland und Menschheitswohl.

DIE TREUE.

So wird der Ruhm und Tapferkeit
Die Frucht erfüllter Schuldigkeit.

DER GENIUS.

So wird der Friede jederzeit
Die Frucht der Treu und Tapferkeit.

A' VITÉZKAR.

Gyümölcse³⁵ a' szent emberségnek
a' hűség, a' köz bajnokság;³⁶
felséges bére a' hűségnek
a' köz csendesség, boldogság.

A' GYÉNIUS.

Recitativo.

Utánnam Bajnokok!
utánnam szállatok
a' hadnak fő Urához.
Esküdjünk zászlójához.

A' Hűségnek kezét megfogván³⁷

A' Hűség, ki Nemességünknek
állandó gyámolója,
lessz Mársnál hű vitézségünknek
hatalmas szószólója.

A' VITÉZKAR.

A' hadnak fő Urához!
Esküdjünk zászlójához!

Mindnyájan elmennek.

³⁵ K: Gyümölcse

³⁶ K: köz bajnokság,

³⁷ K: megfogván:

ALLE.

Rur giefer Bund der edlen Triebe
Hält aufrecht König und das Land;
Dann König – Land mit Menschheitsliebe
Sind eins, und unzertrennlich Band.

GENIUS.

Recitativ.

Entzückt von eurem hohen Muth,
Entflammt von eurer Heldengluth,
Folgt mir zum Gott der Kriegesheeren,
Um dort den Bundeseid zu schwören.

Indem er die Hand der Treue ergreift.

Dein' Wirkungskraft, o holde Göttin,
Befeelt der Edlen hohen Muth,
Sei Zeugin, wenn dieselbe schwören,
Sei Zeugin Ihrer Heldengluth.

Alle.

Nur hin zum Gott der Kriegesheeren,
Wir wollen zu der Fahne schwören.
Ende des ersten Aufzugs.

MÁSODIK FELVONÁS.

A' Játékszín megmarad.

ELSŐ JELENÉS.

Mikor a' serge felvonatik, akkor már ő³⁸ Felségeknek Képeit Márs és Apolló tisztelettel visgályák.

Duetto.

MÁRS ÉS APOLLÓ.³⁹

MÁRS.

ő⁴⁰ Felsége⁴¹, Ferencz Császárnak képét nézvén:

Melly szelíd kegy tündöklök szemébül!

Hú Atyának mondgyák képvonásai.

APOLLÓ.⁴²

Ő⁴³ Felsége⁴⁴, Luiz⁴⁴ Császárnénak képét nézvén:

Melly szelídség néz tekintetébül!

Jó Anyának vallyák mosolygásai.

EGGYÜTT.

Oh!⁴⁵ melly boldogok, kik illy Uraknak

kórmánnyátúl függenek!

Tenger bőve zseng ott a' javaknak,

hol illy Napok fénylenek.

MÁRS.

Recitativo.

Kik jönnek ott?

Istenségeknek mondanám,

ha fegyveres vitézek

nyomokban nem követnék.

³⁸ K: Ó

³⁹ K: Apollo.

⁴⁰ K: Ó

⁴¹ Felsége⁴¹ [Sajtóhiba, em.]

⁴² K: Apollo.

⁴³ o [Sajtóhiba, em]

⁴⁴ K: Luiz

⁴⁵ K: Óh!

ZWEITER AUFZUG.
Die Bühne bleibt unverändert.

ERSTER AUFTRITT.

Bei Aufhebung des Vorhanges sieht man den Mars und Apollo, welche die Büsten Ihrer Majestäten mit sichtbarem Entzücken betrachten.

Duett.

MARS.

Auf die Büste Sr. Majestät des Kaisersweisend.
Seh's hier in diesem Vatersblicke
Die Schöpfung zu dem wahren Glücke
Der ganzen Völkerschaft.

APOLLO.

Auf die Büste Ihrer⁴ Majestät der Kaiserinweisend.
Sieh' nur in diesem Engelsblicke
Die Führerin zu dem Gesckicke,
Das uns dies Stück verschafft.

BEIDE.

Nur blos in solchen Zonen,
Wo solche Herrscher thronen,
Gedeihet jeder Glückeskeim.
Rur da ist Treu und Muth daheim.

MARS.

In die Coullisse schauend.

Recitativ.

Wer nähert sich dorten im Glanze der Gottheit,
Umgeben von Kriegen mit Waffen gerüetet?

⁴ **Iherr** [Sajtóhiba, em.]

APOLLO.

Recitativo.

A' Hűség, 's a' Magyar Nemzetnek
szent Gyéniussa, ammint látom,
Vitézivel ama' Nemzetségeknék,
mellyekbül a' Magyar Királynak
tündöklő birodalma áll.

MÁSODIK JELENÉS.

A' Hűség, a' Gyénius, a' Vitézkar, és az előbbiek.

A' HŰSÉG.

Ária.

Hozzád vezérlem e' Vitézeket,
Hadaknak⁴⁶ Istensége!
Fogadd el esküvéseket,⁴⁷
Szíveknek állandó hűsége⁴⁸
Imádott⁴⁹ Királyokhoz,
szerelmes Hazájokhoz,
melly széles e' világonn tudva van,
e' kegyre, mondhatom, nem méltatlan.

MÁRS.

Recitativo.

Köszöntlek Titeket!⁵⁰
Magyar Vitézeimnek,
kik hajdan vélem győztenek,
nagy szívű maradványi!⁵¹
Ha Ősatyáitoknak nyomdokit
buzgón követni, tiszteteknek,
dücsősségteknek vélitek,
szintolylan tündöklő
istápi lesztek a' Hazának,
mint ők éltekben voltak.

⁴⁶ K: hadaknak

⁴⁷ K: esküvéseket.

⁴⁸ K: hűsége

⁴⁹ K: imádott

⁵⁰ K: Tiktetek!

⁵¹ K: Maradványi!

APOLLO.

Recitativ.

Es sind der Ungarn schützende Götter
Treue, und Genius im traulichen Bunde;
Umgeben von Völkern des Landes Bewohnern,
Die unzertrennlich an diese sich schmiegen.

ZWEITER AUFTRITT.

Die Vorigen. Genius und die Treue mit dem Chore der Krieger und des Volkes.

Arie.

DIE TREUE.

Zu dir, o Gott der Kriegesheeren
Führ' ich die treuen Völker her!
Sie wollen zu der Fahne schwören,
Auf ihr Gewissen, Ihre Ehr!

Sie wollen mit der That bewähren,
Daß sie für König und das Land
Der Treue gleiche Triebe nähren,
Verknüpft durch allgemeines Band.

MARS.

Recitativ.

Seyd mir willkommen, ihr Sprößlinge Arpads,
Nachkömmlinge deren, die vormals die Siege
Mit löblichem Eifer, und Tapferkeit pfliegen
In allen Gefahren mit mir stets zu theilen.
Willkommen im Muthe, der Euch itzt begeistert,
Und spornet zu Thaten, würdig des Ruhmes,
Den vormals Ungarn in grimmigen Schlachten
Zum ewigen Denkmal sich tapfer erwarben.

Ária.

Alattam ők nagy bajnoksággal
vítették a véres harcokat;
követhetetlen buzgósággal
őrizték fényes jussokat.
A' vad Törökkel szembe szállván,
letörték gőgös szarvait;
a' rossz szomszédnak ellent állván,
zablára tették vággyait.
Illy nagy munkával emelgették
állandó fényre Honnyokat!
Véreknek ontásával tették
boldognak végső fajjokat.

A' VITÉZKAR.

Az ősi nyomdokot követni,
éltünköt vak koczára vetni,
hogy fenn maradgyon nagy nevünk,
nekünk legszentebb ösztönünk.

*A' Zászlóhoz, melyet Márs a' Zászlótartótól kezébe vesz, közelítvén,
letérgyepelnek az esküvésre.⁵²*

Zászlódra esküszünk,
hogy bármely rettentő harcokban,
vagy szívcsüggesztő balságokban,
meg nem fog hűlni szent hitünk.
Mindaddig küzködünk⁵³
imádott Királyunkért,
sok vérben teltt Honunkért,
még el nem csügged életünk.

⁵² K: *A' Zászlóhoz, melyet Márs a' Zászlótartótól kezébe vesz, közelítvén, letérgyepelnek az esküvésre.*
[A K-ban nem szerepel.]

⁵³ K: [K-ban a „Mindaddig küzködünk” sorral új versszak kezdődik.]

Arie.

Mit großer Tapferkeit
Sah' ich an meiner Seit
Die Helden Ungarns streiten.

Ein jeder war bereit,
Fürs Recht und Sicherheit
Ins Feld mich zu begleiten.

Des Mondes Hörnerglanz
Der Türken konnt' nie ganz
Je ihren Muth bestreiten.

Es möge Krieger Euch,
Den ältern Zeiten gleich,
Ein solcher Trieb stets leiten.

Das Unglück brach ins Land,
Und Glück und Ruh verschwand,
Als sich die Herzen theilten.

Gemeingeist kette Euch
An König, und das Reich,
Für diese müßt ihr streiten.

CHOR.

Dein Geist beseelt uns Alle,
Wir sind in jedem Falle
Bereit für Sie zu geben
Stets unser Hab und Leben.

Sie nähern sich feierlich der Fahne, welche Mars dem Fahnenträger abnimmt, und solche in seiner Hand behält knieen nieder und schwören:

Zur Landesfahne schwören wir
Die reinste Treu und Folge dir;
Wenn wir in allen Fällen
Nicht muthvoll uns hinstellen,
Soll unser Ruhm erblassen,
Und uns dein Schutz verlassen.

Wir schwören, feierlich und rein:
Soll unser Leben nur allein,
Bis es hinwelkt, gewidmet seyn,
Dem König und dem Vaterland.

Stehen auf und reihen sich wieder.

A' GYÉNIUS.

Recitativo.

Mi kell több ennél arra,
o Márs! hogy buzgó népemet
az ütközet' helyére felvezesd?

Ária.

Hol lelni olly vad ellenséget,
hol olly rémítő vészeket,
hogy megjátszhassák e' hűséget,
e' bajnok gerjedelmeket?
Vezesd⁵⁴ o Márs! az ütközet' helyére
e' harcra termett népemet,
hogy felsegítse⁵⁵ legmagosb fényére
sok gonddal dajkáltt földemet.

MÁRS.

Recitativo.

Örömmel hallom buzgóságodat,
örömmel híres Nemzetednek
bajvívó indulatlyait.
De nincs hatalmam arra,
mint hajdan, hogy segédje⁵⁶ nélkül
a' tudományok' Istenének,
bölts⁵⁷ Apollónak, kit jelen szemlélünk,
a' harczpiarczra elvezessem
a' Bajnokoknak rendgyeit.
Közöttem 's közte felosztotta
az Isteneknek nagy Tanácscsa
a' hódításnak fő hatalmát.

Ária.

Én hajdan csaknem vaktában vezettem
a' harczmezőre a' vad népeket,
's már ennek, már amannak készítettem
kényemkint fényes győzedelmeket.

⁵⁴ K: Vezesd,

⁵⁵ K: felsegítse <?> legmagosb

⁵⁶ K: segédgye

⁵⁷ K: bölcs

DER GENIUS.

Recitativ.

Sind dies nicht Zeichen des eifrigsten Strebens,
Würdig nun deiner göttlichen Leitung?

Arie.

Wo findest du mit solchen Trieben
Ein Volk, das Gleiches thut;
Daß mehr könn' seinen König lieben,
Das eifert so mit Treu und Muth.
Du bist der Kriegesheld und Gott,
Dir stehet alles zu Geboth,
Ach leite die Ungaren
In drohenden Gefahren.

MARS.

Recitativ.

Dein Eifer, o Genius, ist Zeuge der Liebe,
Welche du hegest zum Schutz dieser Krieger;
Es freut mich, daß deiner Schützlinge Dasein
Sich widmet mit Freuden dem König und Lande.
Der Zeitlauf hat aber der Tapferkeit Gränzen
Durch Künste des Kriegens gewaltig geenget;
Drum öffne Apollo den Tempel Minervens,
Bahn' Ihnen die Wege zur nöthigen Bildung.
Der Rath hoher Götter hat es beschlossen:
Daß ich meine Siege mit dir solle theilen.
Ja vormals waren wilde Krieger,
Durch tapfern Muth auch öfters Sieger;
Zerriß der Feind auch ihre Glieder,
Ergänzten sie dieselben wieder.
Der Pfeil, der Säbel, und der Speer,
War solcher Helden Kriegsgewehr;
Der Panzer schütze allgemein
Die Brust des Kriegers nur allein.
Von Erden aufgeworfne Schanzen,
Besetzt mit sieggewohnten Lanzen;
Dies waren ihre Festungswerke,
Denn nur der Muth war ihre Stärke.
Es wuchs die Kunst dann mit der Zeit
Des Kriegens, und die Tapferkeit

Földből hánytt halmok voltak váraiknak
majdnem meggyőzhetetlen falai;
nyíl, dárda, kard és pánczél harczaiknak
legközönségesebb szerszámai.
De most a' véres hadnak mestersége
sokféle tudománnyal jár;
's Apollo az, kitül nyers vitézsége
nagy Mársnak győzedelmet vár.

APOLLO.

Recitativo.

E' végből szerzi Felséges Öccsével,
Fő Lelki Pásztortokkal,
's Hontoknak Méltóságival,
Luíza, Koronás Anyátok
a' Váczi bajnok oskolát.
E' végből állít roppant házat,
Pest' várassában, Országtoknak
Istápjá, Dísze, Öröme,
a' Nádorispány, Jósef;
a' neveletlen cultúrának,
's hervadni készültt nyelveteknek;
melly nélkül fényre jutni
amannak nem lehet.

*Aria.*⁵⁸

Nem kíván harcot jó Atyátok,
zászlókhoz gyűjtven népeit.
Csak azt akarja, hogy Hazátok
Könnyebben védgye széleit,
's hogy még a' titkos ellenségnek
irígy tanácsi forranak,
az ellent álló Nemességnek
dandári készen állyanak.
Nem a' szerentse haboztattya⁵⁹
most már az ütközeteket;
nem asszony kénnye osztogattya
a' kívántt: győzedelmeket;
's ammint az észnek furcsasága
lecsépli a' vad barmokot,
úgy a' bölcs népnek visgasága

⁵⁸ K: *Ária.*

⁵⁹ K: [A K-ban a Nem a' szerentse haboztattya sorral új versszak kezdődik.]

Kann ohn' Apollo nicht allein,
Die Führerin zum Siege seyn.
Drum sei Apollo du ihr Leiter,
So werden sie geschicke Streiter.

APOLLO.

Es öffnet die Sorgfalt der dideren Väter
Die Pforten des Tempels Minervens, und dahnet
Den Sprösslingen Arpads den Weg zu der Bildung,
Welcher sie einstens zur Bahne des Ruhmes,
Zum Schutze des Landes und Königs kann führen.
Des Genius Triebe beleben die Herzen;
Die Treue entflammet die Gierde zu frommen;
Der Erbtheil des Ahnen, die Tapferkeit lodert
Im Busen der Edlen und Vaterlandsöhnen.⁵
So seht ihr Ungarn die Keime des Ruhmes
Entsprießen im Glanze zum Stolz eurer Ahnen;
So seht ihr gegründet die Feste des Adels,
Welche die Zähne der Zeiten zerknirschten.
Wem dankt ihr den günstigen Zeitpunkt des Lebens,
Wem eures Erwachsens Dasein und Stärke?
Als Franzen dem weisen und gütigen König,
Als Ludoviken der Mutter des Landes,
Welche vereinigt durch gleiche Gesinnung
Ihres erhabenen Bruders des Primas,
Mit Ihm, und mit Hilfe der Großen des Landes
Die Schule für Helden in Waitzen itzt stiftet.
Bald legt man den Grundstein zum Tempel der Musen,
Verewigt der Ungarn Wiedererwachen.
Herrlich wird prangen in Pest dieses Denkmal,
Zum ewigen Lobe seines Erbauers,
Des Palatin Josephs der Stütze und Zierde,
Der Freude des Landes, und aller Bewohner;
Welcher sich müdet die Sprache des Landes,
Die Bildung, die Künste aufs Höchste zu heben.

Arie.

Der Wunsch des Königs ist nur Frieden,
Nicht Krieg, der seine Kinder drückt;
Wenn aber Feinde Ränke schmieden,
Und man derselben Gang durchblickt,
Dann heischt gemeine Sicherheit,
Zu wachen noch bei rechter Zeit.

⁵ Vaterlandsöhnen [Sajtóhiba, em.]

meggyőzi a' nyers bajnokot.
Tanúlni kell a' harcznak mesterségét,⁶⁰
hogy meggyőzhessük furcsa ellenségét
akár fényünknek,
akár földünknek.

A' NEVENDEKKAR.⁶¹

Tanúlljuk hát a' vívó mesterséget,
hogy meggyőzhessük a' gyors ellenséget.

HARMADIK JELENÉS.

*A' Leánykar a' scénák közül⁶² mindenfelül⁶³ kilebegvén, az egymás mellett homlokkal
a' Nézők⁶⁴ felé álló Gyéniushoz,⁶⁵ Hűséghez,⁶⁶ Márshoz és Apollohoz⁶⁷
tánczó lépésekkel közelítenek, 's közöttök a' következő ének alatt át meg átvonódván⁶⁸,
végtére fejüket négy borostyánkoszorúval⁶⁹ megtisztelik.*

Szent Gyéniussa Nemzetünknek⁷⁰
felserkentvén Nemességünknek
felséges érzeménnyeit,
Hazánknek őrzi diszeit.

A' Hűség addig buzditgattya,
még véle fel nem áldozattya
kedvelt Uráért életét,
édes Honnyáért mindenét.

Mars⁷¹ felgerjesztvén bajnokságra,
's csak a' dücső borostyány ágra
fordítván tekinteteit⁷²,
veszélynek űzi rendgyeit.

⁶⁰ K: [A K-ban a „Tanúlni kell a' harcznak mesterségét” sorral új versszak kezdődik.]

⁶¹ K: A' Vitézkar.

⁶² K: közül

⁶³ K: mindenfelül

⁶⁴ K: Nézők

⁶⁵ K: Gyeniushoz,

⁶⁶ K: Hűséghez,

⁶⁷ K: Apollóhoz

⁶⁸ K: átvonódván,

⁶⁹ K: borostyány-koszorúval

⁷⁰ K: [A K-ban A „Szent Gyéniussa...” kezdetű szakasz előtt: A' Leánykar.]

⁷¹ K: Márs

⁷² K: tekinteteit

Denn nicht des Glückes Wetterlaunen,
Ja nicht des Helden starke Hand,
Besiegt den Feind, der zum Erstaunen
Die Kunst mit Schlaugigkeit verband.
Ein gleiches thun mit Tapferkeit
Erheischet die Nothwendigkeit.

Drum lernet itzt die Kunst des Kriegens,
Damit nicht sinke euer Glanz;
Da keimt und wächet die Gierd des Siegens,
Da reift der Held zum Lorbeerkranz.
So leitet in der Folgezeit
Die Kunst die rohe Tapferkeit.

CHOR DER ZÖGLINGE.

Wir werden und mit Kraft bestreben,
Um deinen Lehren nachzuleben;
Der hohe Geist der Stifter möge,
Uns leiten auf dem rechten Wege.

DRITTER UND LETZTER AUFTRITT.

*Das Mädchenchor erscheint, viere unter ihnen bringen Lorbeerkränze mit, um die vier
Gottheiten damit zu bekränzen, und singen:*

gegen den Genius gewendet

O Genius, der so erhaben
Des Adels Triebe haft erweckt,
Laß uns an deinem Antlitz laben,
Das Huld und Freude itzt bedeckt.

zur Treue

O Treue! du entflammst den Adel,
Zu Opfern für das Vaterland;
Du schüttest ihn vor jedem Tadel,
Und wehst für ihn das Bruderhand.

zum Mars

Du Mars ermunterst die Gemüther!
Du lohnst mit Ruhm und Lorbeerkranz;
Man achtet weder Bluts, noch Güter,
Denn Ruhmiger ist der Ungarnglanz.

zum Apollo

Eszét Apollo felderítvén,
's okos harczokra élesítvén,
mértékli bajnok lángjait,
hogy el ne vétse czéllyait.
E' fő Vezéri' Nemzetünknek⁷³
fenn tartván mind Nemességünknek,
mind Királyunknak díszzeit,
vegyék hálánknak jeleit.

VÉGSŐ KAR.⁷⁴

MINDNYÁJAN.

Boldogítsd Ég! Fő Urunknak
szent Zsengéit, Rokonyit!
Tellyesítsd Fő Asszonyunknak
minden⁷⁵ kívánságait!
Add meggyőznünk⁷⁶ mind azoknak
fondor öldözéseit,
kik a' Vitéz' Magyaroknak⁷⁷
ostromollyák díszzeit.

⁷³ K: [A K-ban az „E' fő Vezéri Nemzetünknek” sorral új versszak kezdődik.]

⁷⁴ Kár [Sajtóhiba, em.]

⁷⁵ minden [Sajtóhiba, em.]

⁷⁶ K: meggyőznünk

⁷⁷ Magyaroknak [Sajtóhiba, em.]

Apollo wird das Feuer dämpfen,
Das euren Muth zur Unzeit reizt;
Er lehrt Euch klug, und künstlich kämpfen,
Wenn⁶ euer Geist nach Siegen geizt.

die Gottheiten krönend

Drum nehmet göttliche Beschützer,
Die Zeichen ächter Dankbarkeit
Aus unsrer Hand, und bleibet Schützer
Des Landes steter Sicherheit.

FINALCHOR.

ALLE.

Laß lange Gott den König leben
Mit unsrer holden Königin,
Wir wollen ihr Beweise geben
Von unsrer Lieb', von unsrem Sinn.

Des Königshauses hohe Sprossen
Nie kränke je ein Unglücksfall;
Dann sind wir insgesamt entschlossen
Zu ihrer Wehr auf jeden Fall.

Des Königsreiches erste Glieder
Beschütz o Himmel jederzeit;
Laß sie als unsre ältere Brüder
Uns leiten zur Glückseligkeit.

Ende.

⁶ Weun [Sajtóhiba, em.]

KÉZIRATBAN MARADT MŰVEK
ÉS TÖREDÉKEK

AZ ESSŐBŰL A' CSURGÓ¹ ALÁ,

Eggy nézőjátékos rapszodia, melly a' gyermek balétnak értelmére
kulcs gyanánt szolgál.

A' SZEMÉLYEK.

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA KÍSASSZONY.

VIRÁGFÖLDI JÚLIA KÍSASSZONY.

TRESZKA, eggy falusi leány.

SZÖGFÜVESI ÚRFI, Rozína' hüsse.

MAGOSHEGYI ÚRFI, Júlia' hüsse.

CHEVALIER DE LA CALOTTE, Magoshegyi' baráttya.

GYURKA, eggy falusi gyermek.

A' nézőhely eggy váras.

ELSŐ JELENÉS.

Szögfüvesi' szobája.

(Szögfüvesi kijön a' játékszín' allyánn, leveti kalapját az asztalra, 's indúlatosan fel s alá jár.)

Nem! már ezt csak lehetetlen kiállanom. Hozzá való szeretetem kimondhatatlan, és ő viszont tag való szeretetének minden bizonyításai mellett úgy bánik velem, mint a' laptával, melly csak arra való, hogy vele játszunk.

2. JELENÉS.

Magoshegyi, Chevalier, Szögfüvesi.

MAGOSHEGYI

Jó reggelt, barátom!

SZÖGFÜVESI *(Komoran:)*

Jó reggelt.

MAGOSHEGYI *(Kétkedve nézvén reá:)*

Mi bajod van? Te nekem bosszonkodni látszol.

CHEVALIER DE LA CALOTTE

Talán ízetlenség érte az Urat?

¹ Cs<atorna>urgó. [Jávitás a törlés fölött.]

SZÖGFÜVESI (*búzamosan:*)
Izetlenség, és micsodás!

CHEVALIER DE LA CALOTTE

Megbántotta valaki az Urat? Híjja ki megbántóját kardra; én bosszúállásának secundása leszek.

SZÖGFÜVESI

Az Úr secundánsa az én bosszúállásomnak? - - - saját baráttya ellen? - - - talán ellenem öszveesküdtt czinkossa ellen?

CHEVALIER DE LA CALOTTE

Par bleu! már ez sok! Az Úr ellen én öszve nem esküdhethnék, a' nélkül hogy gaz ember ne legyek. Ki a' titokkal!² Kicsoda bántotta meg az Urat?

SZÖGFÜVESI

(*megnézi Magoshegyit szemrehányó tekintettel, megüti homlokát, és szomorúan leül:*)

Nincs tehát már igaz jó barát e' világonn! Vagy a' barátságunk ki kell térni, mihelyt a' szerelemmel öszveütközik?

MAGOSHEGYI (*figyelmetes lessz, meggondollya magát röviden és Szögfüvesihez közelít:*) Kedves barátom! a' te szemedbe talán az én tegnapi látogatásom tünt, mellyel quasi jegyesedet megtiszteltem?

SZÖGFÜVESI (*hirtelenséggel.*)

Igen is! és te ötöt még quasi jegyesemnek is nevezed?

MAGOSHEGYI

No, no, hiszen tudtomra csak nem valóságos jegyesed még. Szinte kérdezni jöttem tőled, miért nem jelentél meg tegnap Rósavölgyi Kisasszonynál te is. Ő tégedet bizonyosan várt.

SZÖGFÜVESI (*csudálkozva:*)

Ő - - - engemet?

MAGOSHEGYI

Ő tégedet. Utánad akartam látni, fel akartalak keresni. Talán rosszul van, mondám neki, és hozzád kívántam jönni. De ő engemet bizonyossá tett, hogy fél óra előtt nála voltál, és hogy neki szavadot adtad, hogy azonnal visszajössz, ha csak valamelly szükséges dolog meg nem gátol.

SZÖGFÜVESI (*haragosan*)

Kígyó! - - - Csak még egyet³! Magához hivatott-e tégedet, vagy te önnkint

² titokkal? [Átírva.]

³ egyet <kérlek>

MAGOSHEGYI

Magához hívatott Virágföldi Kisasszonnyal együtt. Az új francia tánczot akarta veled és mivelünk gyakorlani. Tudod, melly különös előszeretettel szokta ő e' tánczot megkülömböztetni.

CHEVALIER DE LA CALOTTE

És méltán, mert nincs már fő váras, a' hol ez nagy tekintetben ne volna.

SZÖGFÜVESI (*Magoshegyihez*)

Mivel látom, hogy ártatlan vagy, kötelességem tartya, hogy megkövesslek. De hallgass meg engemet is, és fogadom, hogy minden kétkedés nélkül megbocsátasz.

CHEVALIER DE LA CALOTTE (*magában:*)

Hál' Istennek, hogy secundálnom nem kell.

MAGOSHEGYI

Kedves barátom! Közelebbbrül ösmerem én a' te derekasságodot, hogysesem mentegetésed nélkül

SZÖGFÜVESI

Nem, nem! Még a' pusztá látszat se állhasson fel szívedben ellenem. Tudd meg tehát, hogy engemet tegnap az én quasi jegyesem igen szép móddal szuszakolt ki a' házából. A' színfogás erre az volt, hogy Asszonyannyával az öreg zsémbes atyanénnyéhez⁴ kell a' társaságba mennie.

MAGOSHEGYI

Rendes! (*Rövid meggondolás után:*) Barátom! az én fejemben egy sűgárka támad. Júliám elfogadta ugyan Rósavölgyi Kisasszonytól az invitációt, de mikor oda kellett volna mennie, fejét fájlalta, nyugodni kívánt, és engemet e' mentséggel barátnéjához küldött.

CHEVALIER DE LA CALOTTE

Ez csupa eset legyen-e, ha merem kérdezni, vagy inkább öszvebeszéllett ügyekezett?

MAGOSHEGYI

Az utóbbik könnyen lehetséges; mert én nektek azt bizonyosan mondhatom, hogy Júlia engemet egynehány naptúl fogva bolondulásig kínoz; a' mire neki eszköz gyanánt Szögfüvesi szolgál.

SZÖGFÜVESI

Én neki eszköz gyanánt?

MAGOSHEGYI

Ő tégedet az én jelenlétemben szembetünőképen dicsér. Azt ohajtya, hogy tulajdonságaidnak bár csak felét bírnám. Egy szóval: Szögfüvesi az ő legelevenebb beszélgetéseinek a' tárgya, szívének fő bálványja!

⁴ anyanénnyéhez [Átírva.]

SZÖGFÜVESI
És te?

MAGOSHEGYI
Mit van ⁵ mit tennem? Ha neki tehozzád több hajlandósága van - - - -.

SZÖGFÜVESI
Akkor te Rósavölgyi: Kisasszonynál hozod helyre károdot, ügye?

MAGOSHEGYI
Nem, Barátom! Ha ő legszívesebb barátomhoz, kinek böcsét én legjobban ösmerem, lepke szívvel van, akkor éntőlem minden bizonynal ne várjon egyebet megvetésnél.

SZÖGFÜVESI (*kezet fogván vele*)
Én is így gondolkodok.

CHEVALIER DE LA CALOTTE
És e' dolognak a' vége?

SZÖGFÜVESI
Én innettől fogva mind Rósavölgyi, mind Virágföldi Kisasszonyt hideg vérrel nézem.

MAGOSHEGYI (*kezet fogván vele:*)
Így érzek én is.

CHEVALIER DE LA CALOTTE
A' pörnek tehát már vége van?

SZÖGFÜVESI és MAGOSHEGYI
Vége.

CHEVALIER DE LA CALOTTE
Ennek senki sem örül jobban, mint én.

SZÖGFÜVESI
Mint az Úr?

CHEVALIER DE LA CALOTTE
Minden bizonynal; mert meg kell vallanom, hogy fejemtől fogva talpig átfogott a' borzadás, mikor magamot hirtelenségből secundánsnak ajánlottam.

SZÖGFÜVESI (*nevetve:*)
Elhiszem; az Úrnak vitézségét, mikor bajt kellene vónia, jól ösmerjük Un secondant en amour, voilà tout ce que vous êtes.

⁵ van <nekem>

CHEVALIER DE LA CALOTTE

Eh bien! Tapasztallyátok, akarom, egész alkalmasságomat ebben is. Akarjátok-e bevenni tanácsomat?

SZÖGFÜVESI

Hallyuk!

CHEVALIER DE LA CALOTTE

Barátnéitok, ammint látom, elhagytak benneteket.

MAGOSHEGYI

Követlek! Mink hagyjuk el őket, mint lepkéket.

CHEVALIER DE LA CALOTTE

Az nekem mind eggy. Akarjátok-e azt cselekedni, a' mit én már régtől fogva űzök?

MAGOSHEGYI

Mond el!

CHEVALIER DE LA CALOTTE

A' házasságról gondolkodgyon, a' ki akar! Az ártatlan enyelgéseket szeretem én, mellyeknél az ember az örömet magába szinte lélekzet gyanánt szürcsöli.⁶

SZÖGFÜVESI

Ez távolról van kezdve, ammint látom.

CHEVALIER DE LA CALOTTE

Az örömet csak a' szabad természetnek keblében talállyuk fel. Igen sokszor járok én ki a' szomszéd faluba. Ott felette szép és dévaj leányok vannak. Tudgyák ők, hogy szándékaim nem a' házasságra czéloznak. Láttják azt is, hogy a' tisztességet soha meg nem sértem, és így jusom van nállok arra, hogy tőlök jó portio vidámságot hozzak magamnak üdönként haza, melly engemet szerencsésnek tesz.

SZÖGFÜVESI

Az ilyen multságoknak a' vége csak utóllýára is a' szerelem.

MAGOSHEGYI

És akkor azután eggy jó portió verést is hozol magadnak haza a' paraszt legényektől. Hadgy nekem békét a' te ostoba tanácsoddal. Az enyelgések csak gyermekeknek valók.

SZÖGFÜVESI

A' mi szándékaink magasabbak. Úgy látszik, hogy kopog valaki.

⁶ gyanánt <> szürcsöli

MAGOSHEGYI
Igen is kopog.

SZÖGFÜVESI
Gyere be!

3. JELENÉS.
Treszka, az Előbbienek.

TRESZKA *(félénken.)*
Jó reggelt kívánok az Uraknak.

SZÖGFÜVESI
Jó reggelt, szép gyermekem! Mit akarsz te énnálam?

TRESZKA
Az Úrnál semmit sem; hanem annak az Úrfinak akarnék amott *(a' Chevalierre mutatván)* valamit a' fülébe sügni.

CHEVALIER DE LA CALOTTE
Mond fenn szóval, Treszka! Ezen Urak az én jó barátim; öelöttök nekem nincsen titkom.

(Szög. és Mag. pantomímák által sem mutatták egymásnak, hogy a' leánynak szépsége nekik tetszik.)

TRESZKA
Ammint az Úrfinak tetszik. Az Oskolamester kéreti az Úrfit - - - -

CHEVALIER DE LA CALOTTE
Bértoldaléka iránt az Uraságnál? Ma fizetik ki, és ebéd után magam viszem ki neki a' pénzt.
Mit csinál Amálka?

TRESZKA
Egészes. Megörül majd azonn, hogy az Úrfi ma kijön.

CHEVALIER DE LA CALOTTE
Hogyhogy?

TRESZKA
Mert, láttya az Úrfi, holnap abban a' faluban, melly amott a' miénk mellett fekszik - - - - Tudgya az Úrfi! ott bal kézrül, ammint a' házunktúl a' földekre megyünk.

CHEVALIER DE LA CALOTTE
Tudom.'S mi van tehát ott?

TRESZKA

Búcsú! 's oda megyünk majdnem mindnyájan. Csak a' nagy atyák és a' nagy anyák maradnak otthon.

CHEVALIER DE LA CALOTTE

Jól van. Mond meg Amálkának, hogy ma bizonyosan kimegyek, és holnap talán veletek a' búcsúra is elrándúlok.

TRESZKA

Óh! ezt szeretem. Majd lesz öröm mindnyájoknál. Isten áldgya meg az Urakat. Elvárjuk az Úrfit. Korán elhagyják ma mindnyájan a' munkát. De bizonyosan eljőjjön ám. *(El akar menni)*

SZÖGFÜVESI és MAGOSHEGYI. *(megfogják kezeit)*

MAGOSHEGYI

Várj még egy keveset, jó lyánka!⁷

4. JELENÉS.

Gyurka, az Előbbeniek.

Gyurka bedugja a' fejét az ajtónn és lesekedik.

SZÖGFÜVESI

Mond meg nekünk Treszka! van-e még nálatok több olly szép leány, mint te vagy?

TRESZKA

Az Úrfi amott *(a' Chevalierre mutatván)* jobban meg tudgya az Úrnak mondani.

GYURKA *(a' nyílt ajtónn bekiáltván:)*

Treszka, gyere már! Majd késő lesz.

CHEVALIER DE LA CALOTTE

Gyurka! te is itt vagy! *(Bevonnyá a' szobába)* Jőjjsze be! Treszkának itt még dolga van.

GYURKA *(gúnyolva mutattya, hogy tudgya alkalmasint, micsoda dolga van.)*

MAGOSHEGYI *(magában)*

Olly szépség, mellyre az embernek szíve szinte dobog.

SZÖGFÜVESI *(magában:)*

Eggy kis módosság, és - - -

MAGOSHEGYI

Treszka! nem akarnál te énhozzám csak eggy parányit jó lenni?

⁷ MAGOSHEGYI Várj még egy keveset, jó lyánka! [Beszúrás a lap szélén, korrektúrajellel.]

SZÖGFÜVESI

És nekem megengedné-e, hogy hozzád jó legyek?

(Treszka vonakodik, és nem tudja, mit feleljen.)

GYURKA *(fenn szóval:)*

Treszka! megmondom otthon Jancsinak!

TRESZKA *(eltökélve:)*

Nem! Jók⁸ Egymáshoz csak azok lehetnek szabadon, a' kik egybe akarnak kelni.

SZÖGFÜVESI

Hallod-e Treszka! Én ma ezen Úrfival *(a' Chevalierre mutatván)* Kimegyek hozzátok, és ha hozzám szíved van, majd a' többiről is szóllyunk.

MAGOSHEGYI

Én is kimegyek, és ha neked ezen Úr *(Szögfüvesire mutatván)*, nálamnál jobban tetszik, én magamnak mást keresek.

CHEVALIER DE LA CALOTTE

Mond meg oda ki a' leányoknak, hogy két szép leánynézőt viszek ki magammal hozzájok. De Amálka hozzám hűtelen ne legyen!

TRESZKA

Ammint Jancsihoz én sem leszek. *(Mehajtya magát és elmegy. Gyurka falusi complementumot csinál és vele megy.)*

5. JELENÉS

Szögfüvesi, Magoshegyi, Chevalier.

CHEVALIER DE LA CALOTTE

Mit mondtam én nektek? he!

SZÖGFÜVESI

Én valóban nem sokáig tusakodok. Miért kellene nekem éppen várasit választanom?

CHEVALIER DE LA CALOTTE

Lassan, Barátom! Mihelyt az Úr, mint leánynéző jelen meg, abba a' veszedelembé adgya magát, hogy a' leányok elárúlják, legénnyeik pedig agyon verik. Nem hinné az Úr, melly kevesen hajtanak a' falusi szépségek a' mi ajánlásinkra.

⁸ Jók [Beszúrás a lap szélén, korrekktúrajellel.]

SZÖGFÜVESI

Legyen úgy bár! Ha én őnekik, mint váraasi Úrfi nem tetszek, álорczákban jelenek meg előttök, mint szerelmes Chevalier, mint Lantos, és végtére, ha erre kelne a' dolog, mint paraszt legény.

CHEVALIER DE LA CALOTTE

A' gondolat nem rossz. Ha az egyik formában nem tetszik az Úr, a' másokban talán kedvet lelhet.

MAGOSHEGYI

Szeretnék köztök, mint Kvekker megjelenni. *(Szögfüvesihez.)* Akarsz-e velem tartani?

SZÖGFÜVESI

Van-e eszed? Mellyik leány szeressen Kvekkerbe?

CHEVALIER DE LA CALOTTE

Bocsásson meg az Úr, én ezt jobban tudom. Sok asszonyi szív van, mellyeket a' tündéres hamarább megillet, mint a' regulához szabott. Az Úr talán, mint szerelmes Chevalier leghamarább akad szerencsére. *(Magoshegyihez.)* Én jelenek meg veled, mint Kvekker, Legalább jó mulatságunk lessz.

MAGOSHEGYI

Nem bánom. *(Kezet ad neki)* Szeretném még is tudni, mit mondanak majd a' mi Kisasszonyaink, ha meghallják.

SZÖGFÜVESI

Mondgyanak, a' mit akarnak; az egyszer bizonyos, hogy megérdemlették. *(Kalapját veszi)* Mennyünk és tegyük meg az úti készületet. Treszkának gyönyörű képe ki nem megy az eszemből. *(A' játékszín' allyán való ajtónn kimennek.)*

6. JELENÉS.

*Rósavölgyi Kisasszony' szobája. Rozína maga. Kijön egy mellékajtónn,
egy könyvet olvasván, és leül.*

A' dél már nem messze van, és én sem Szeladonomat nem látom, sem barátnémat. Megőrül ez majd neki, ha Magoshegyinek iránta való állhatatosságát hallja - - -. Csak rendes dolog még is az a' szerelem! Mennyit kínozza az ember magát, hogy kitudhassa, ha igaz, és szíves-e? 's allig gondollya magát bizonyosnak, új okok tűnnek elejébe, mellyek kétkedését megújítják.

7. JELENÉS.

*Júlia. Rozína.
Júlia a' játékszín' allyán kijön.*

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA *(elejébe menvén:)*

Jössz már egyszer? *(Meg csókollják egymást)* És csak magad?

VIRÁGFÖLDI JÚLIA

Csak magam, édes Rozinám. Magoshegyit nem győztem megvárni.

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA

Úgye?

VIRÁGFÖLDI JÚLIA (*csalfán*)

Azt gondolom, hogy nálad találok.

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA

Mivel attúl tartottál, nem de,⁹ hogy szívét tegnap talán tölled elidegenítettem. Légy békével, kedves Júliám! én övele semmire sem mehettem. Ama' fogás alatt, hogy Szögfüvesit hozzám hozza, egynehányszor akart tőlem elszaladni, és beszédgüének tárgya mind csak Júlia volt.

VIRÁGFÖLDI JÚLIA (*fobászkodván:*)

És a' szokott órában még sem jött hozzám.

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA

Szögfüvesi sem volt még ma nálam.

VIRÁGFÖLDI JÚLIA

Komornád beszéllette nekem imént, hogy az útszánn öszvetalálkozott vele, és hogy azt kérdezte tőle, ha tegnap jól mulattad-e magadot az öreg Nénédnél?

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA (*figyelmetességgel:*)

Ihol a' bökkenője! Elfelejtettem a' leányt rá tanítani, mit mondgyon neki, és így ez minden bizonnal elárúlta, hogy én tegnap nem a' Nénémnél hanem a' te Coridonoddal itthon voltam. (*Nevet.*) Ebbül gyönyörű zűrzavar lesz!

VIRÁGFÖLDI JÚLIA

Hogyhogy?

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA.

Szemrehányások, szerelemföltés, mennydörgés! Br! Lessz majd zuhogás, ropogás!

VIRÁGFÖLDI JÚLIA

Így már talán Magoshegyi is észre vette - - - - .

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA

Hogy az én tegnapi Rendez-vous-m a' te¹⁰ híreddel¹¹ történt? Nagyon üresnek kellene neki valóban lenni, ha ezt észre nem vette volna.

⁹ tartottál, <úgye> nem de, [Javítás a törlés fölött.]

¹⁰ a' te <tudtoddal>

¹¹ híreddel [Beszúrás a lap szélén, korrektúrajellel.]

VIRÁGFÖLDI JÚLIA

De most már mit csinállyunk? Magoshegyit csak nem akarnám még is elveszteni.

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA

Óh! a' szeretőköt nem olly könnyen veszti el az ember. Nálloknál hűvebb állatok széles e' világonn nincsenek. Ollyanok ők, mint a'¹² kullancsok.

8. JELENÉS.

Gyurka, Treszka, az Előbbienek.

Gyurka bevonnya az ajtónn Treszkát, és Rozína' elejébe vezetí.

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA

Isten hozott, Gyurka!

GYURKA

Köszönöm szépen. *(Treszkához)* Ide állj, mondom, és beszéld el mind egy szálíg. *(Félre vonódván, a' beszélgetésben többnyire csak pantomímák által részesül.)*

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA

Ki vagy te, szép leányka?

TRESZKA

Én a' bíró' Treszkája vagyok a' Kisasszony' falujábúl.

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA

A' mi jószágunkbúl.

TRESZKA

Onnan; 's az oskolamesterünk arra kért, hogy a' toldalékja miatt, vagy hogy híjják, keressem fel a' Lángkút Úrfit.

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA

Lángkút? *(Nevet.)* De la Calotte a' neve, kedves gyermekem!

TRESZKA

No azt! 's mivel otthon nem leltük, oda vitettük magunkat a' másik úrfiakhoz, a' hol volt.

GYURKA

Csak ki vele!

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA

Tovább, tovább! és ezen úrfiak mit mondtak?

¹² a' <bojtorványok>

TRESZKA

Azt mondták, hogy ők avval a' másik úrfival - - - A' Kisasszony jobban tudgya, hogy híjják - - - még ma kijönnek hozzánk, és egy pár leányt keresnek, a' kiket magoknak feleségül vegyenek.

GYURKA

De azt mondták ám!

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA

Az istentelenek!

TRESZKA

No ugyan istentelenek; mert lássa a' Kisasszony, mikor kijöttünk tőllök, Gyurka megkérdezte az inastúl, hogy kicsodák? Az egyik, azt mondta az inas, Szögfüvesi Ur, Rósavölgyi Kisasszonynak¹³ a' vőlegénnye; ez Nagyságod volna! a' másik pedig Magoshegyi Úrfi, Virágföldi Kisasszonynak a' szeretője. Ezt nem ösmerem.

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA (*Júliára mutatván:*)

Ím előttünk áll.

TRESZKA¹⁴

Úgy? Gyurka azután azt kívánta tőlem, hogy vele ide jőjjenek, és a' Kisasszonynak mindent elbeszéllyek; de én nem mertem.

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA

És miért nem?

TRESZKA

Hogy meg ne haragudgyon reám. De Gyurka félholttnak akart verni, ha olly igazszívű nem vagyok a' Kisasszonyhoz, mint ő.

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA

Jó Gyurkám! (*Treszkához*) Neked, Treszka¹⁵, köszönöm a' tudósítást. Ne szólly róla senkinek. Kimegyek nemsokára hozzátok, és akkor tégedet felkereslek.

TRESZKA

Óh ennek mind én, mind a' szülőim szívesen megörülünk. Mink a' Kisasszonyt nagyon szerettyük.

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA (*Ki azalatt egy keveset gondolkodott*)

Most mennyi be, Treszka, egy keveset barátnémmal e' mellékszobába, és magyarázd meg neki a' lakásodat, hogy egyenesen rá akadgyak. Ő majd papírosra teszi. Je vous en prie, mon amie! J' ai un dessein en tête. - - - Nous en parlons, quand nous serons senles.

(*Júlia és Treszka a' mellékszobába mennek.*)

¹³ Kisasszonynak <a f> <jegyesse>

¹⁴ **Rozína** [Átírva.]

¹⁵ Treszká<m>

9. JELENÉS.

Rozína. Gyurka.

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA

Hát te, Gyurka! egyébaránt hogy vagy?

GYURKA

Jól.

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA

Tudsz-e még szépen táncolni?

GYURKA

Hogy ne tudnék? Hiszen mindennap tánczoklok.

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA

Már úgy szerencsés vagy; mert csak az tánczolhat, a' ki sorsával megelégszik. Ha majd a' jószágra megyek, nekem is tánczolsz megint, úgy-e?

GYURKA

Szívesen.

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA

Hát a' menyegzőmön?

GYURKA *(szeme közé mosolyogván:)*

Akkor legörömetebb. Meglessz-e már hamar?

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA

Azt én magam sem tudom.

10. JELENÉS.

Júlia, Treszka, az Előbbeniek.

VIRÁGFÖLDI JÚLIA

Itt a' ház' fekvése.

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA

Tartsd magadnál, Kedvesem! *(Treszkához; és Gyurkához:)* Most már, gyermekeim, siessenek haza.

TRESZKA

Vissza kocsinn megyünk. Gyurka' apja jön el értünk.

GYURKA

De itt is van már.

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA

Mennyetek tehát. Mind a' kettőtöknek szép ajándékot viszek ki magammal.

TRESZKA (*meghajtván magát:*)

Isten áldgya meg Nagyságtokat. (*Elmegy.*)

(*Gyurka falusi complementumot vet és vele megy.*)

11. JELENÉS

Rozína, Júlia.

VIRÁGFÖLDI JÚLIA

Mit forralsz te magadban, barátém?

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA

Fontos dolgot, mellytől talán még szerencsénk is függ. Meg kell előtted vallanom, hogy ezen esetnél engemet eggy kis szorongatás fogott el. A' falura menni, és ott a' paraszt leányok között hitves társakat keresni! Micsoda bosszúság ez nekünk!

VIRÁGFÖLDI JÚLIA

Igen; és a' tréfából melly könnyen lehetne valóság. Treszka gyönyörű egy leány.

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA

És ilyen a' mi falunkban még több is van.

VIRÁGFÖLDI JÚLIA

Ah Istenem, ha talán Magoshegyi - - - .

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA (*Júliát gúnyolván*)

Ah Istenem! ha talán Szögfüvesi - - - - Hallyad szándékomot. Mink ma ebéd után olly sebesen, ammint csak lehet, kirándulunk a' jószágra falusi ruháinkban, mellyekben farsangot a' Redutban voltunk. Beboríttjuk magunkot palástyainkkal, felkeressük a' mi hú Treszkánkot, 's mihelyt Szeladonnyaink oda érkeznek, a' falusi szépségek közé állunk. Felfogadok, a' miben akarod, hogy szeretőink minket választanak.

VIRÁGFÖLDI JÚLIA

Ah! ez valóban derék gondolat!

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA

Akkor fogjuk még őket igazán kínozni.

VIRÁGFÖLDI JÚLIA (*sebesen és vígan:*)

Keserű próbák alá vetni.

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA *(sebesen és indulatosan:)*

Megmutatom, hogy Szögfüvesi Úrnak az ő falusi szerelmében elvásik a' foga.

VIRÁGFÖLDI JÚLIA *(mint fellyebb.)*

Magoshegyivel fát vágatok, vizet hordatok.

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA

Szögfüvesit a' paraszt legények által úgy megszorítottam, hogy soha el nem felejtí. Most már Asszonyanyámhoz. Adgya mellénk testőrzőnek az öreg Konyhásinét.

VIRÁGFÖLDI JÚLIA

Én is Asszonyanyámhoz sietek, hogy - - - -

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA

Veled megyek én is, kikérlek ebédre, és azután - - - - -

VIRÁGFÖLDI JÚLIA

Derekasan!

RÓZSAVÖLGYI ROZÍNA *(fennyen fenyegető szózáttal:)*

Várjatok hitetlenek! Nem tetszettek itt nektek szerelempróbáink; de rajta leszek, hogy az essőbül a' ¹⁶ csurgó alá jussatok.

(Mind a' ketten a' játékszín' allyan elmennek.)

¹⁶ a' <csatorna>

FALUSI INDERKEDÉSEK

AVVAGY

A' PRÓBÁRA TETT¹ SZERETŐK²

Pantomímákból és tánczokból vegyesleg álló,
víg Ballet két osztályban, melyet Ehrenstein János szerzett és negyven
gyermektanítványi által előadatott.

A' Balétnak rövid foglalattya.

Rósavölgyi Rozína, és Virágföldi Júlia Kisasszonyok, kiérkeznek mint falusi leányok, de palástyaikba rejtve, a' falura, és felkeresik Treszkát, kivel feltett³ szándékokot közlik. Allig lépnek be Treszka' házába, megjelen⁴ előtte Szögfüvesi Magoshegyivel és tejet és kenyeret kér. Az Úrfiak szerencsét próbálnak a' paraszt leánykáknál, kik nekik a' kívántt eledelt kihozzák; de Rozína⁵ Kisasszonynak⁶ intézése szerint meglepik őket a' paraszt legények, és a' faluból kikergetik. Megjelen azután Magoshegyi az ő baráttával, De la Calotte Úrfival, mint Kvekker. De a' már figyelmes leányok megösmérik őket, szorongatásokba hozzák, egy hordóba eldugják, az oda hitt legényeknek elárúllják, lisztel beszitáltatták, a' hordóból kivonatták, és a' veréssel fenyegetődző legényeknek átadják, kik őket⁷ végtére elszaladni hagyják.

Szögfüvesi érkezik azután, mint szerelmes Chevalier, azzal a' reménységgel, hogy a' Kvekkereket még ott leli, kiknek sorsárúl⁸ semmit sem tud. Merészséggel gondolván a' leányoknál boldogulni, megnézegeti őket üvegszemeivel, és czirógatni akarja orczáikat; de mindenütt visszataszítatik. Megsajdítja végtére a' paraszt ruhába öltözött Kisasszonyokat, igazán beléjük szeret, és elővonnja őket. A' Kisasszonyoknak jeladására a' falusi leányok elmennek. Szögfüvesi szerelmes ajánlást tesz nekik, és azzal fenyegetődzik, hogy megöli magát, ha viszontag való szeretettel meg nem boldogítják. A' Kisasszonyok megijedni tetetik magokat, előhíjják a' falusi leányokat, és arra kérik, hogy ötet önnön magának legyilkolásátul meggátolják. Ezt ők legkönnyebben gondolják az által végbe vihetni, ha e' szerelmezt egy zsákba dugják, és bekötik, hogy kezeivel magának ne árthasson.

Eltökéllék végtére magokban Szögfüvesi és Magoshegyi, hogy paraszt ruhába öltözködnek, és imént választott szeretőiknél szolgálatot keresnek. A' Kisasszonyok megösmérik⁹ őket, 's favágásra, vízhordásra, 's egyéb nehéz munkákra kényszerítik. Hirtelen megjelenvén Szögfüvesi'

¹ vett [Átírva.]

² szerelmes [Átírva.]

³ kivel <sz> feltett

⁴ megjelen [Áthúzott ékezet.]

⁵ Rozína' [Az aposztróf áthúzva.]

⁶ <?> Kisasszonynak

⁷ kik <vé> őket

⁸ sorsárúl [Átírva.]

⁹ megösmérik<e>

vadássza, kit onnan hazulról érette küldöttek, egészen elárúltattak. Megvallyák a' véltt falusi leányoknak¹⁰, hogy nem paraszt legények, hanem hogy¹¹ csak hozzájuk való szeretetből öltözködtek paraszt ruhába, és a' búcsúzásnál megígérik, hogy ismét eljönnek, és hogy őket elveszik.

Most már a' Kisasszonyok is eltökéllik magokban,¹² hogy igaz személyeiket kinyilatkoztatják. Szögfüvesi és Magoshegyi elálméklodnak rajta, hogy a' paraszt leányokban, kiknek kedvéért annyit fáradtak, városi szeretőiket és barátnéikat lelik. Megújíttyák végtére a' régi szerelmet és barátságot, előhíjják a' falusi legényeket és leányokat, és azt végzik el magok között, hogy falusi ruháikban az egész napot¹³ különbféle tánczokkal a' falusi ifúságnak társaságában ünneplik.

A' többi jelenések ugyanannyi epizodák, és különbféle falusi inderkedésekből állanak.

Nevei az előjövő tánczoknak és a' tánczoló gyermekeknek.

- I. Egy falusi Concert. Ezt tánczollyák: Schmalhofer Leopoldina s. a. t.
- II. Egy medvetáncz.
- III. Egy falusi Soetito.
- IV. Egy Csoport-táncz.
- V. Egy Kvekker Kettős.
- VI. Egy falusi, és fél characterű Kettős.
- VII. Egy Allemande.
- VIII. Egy falusi Hármas.
- IX. Egy Country-Concert, avvagy ángliai falusi táncz.
- X. Egy szökdöső Kettős.
- XI. Egy fél characterű Kettős
- XII. Egy falusi Solo.
- XIII. Egy Scótiái Concert.
- XIV. Egy Komor Kettős.
- XV. Egy új francia négyes.
- XVI. Egy Szökdöső Concert.
- XVII. Egy Szökdöső Solo.
- XVIII. Egy befejező Country-dance avvagy ángliai falusi táncz.

¹⁰ a' véltt falusi leányoknak [Beszúrás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹¹ hogy [Beszúrás a lap szélén, korrektúrajellel.]

¹² magokban, <hogy álorczáikat>

¹³ napot <ve> <velek>

CASTOR ÉS POLLUX, AVVAGY A' TESTVÉRSZERETET

[Töredék 1.]

Castor és Pollux. Első Actus 1. Scena.

TILÉRA.

Mit pazarollyátok rám e sok drága köveknek tündöklő sorait? mit ezen jóféle arannyal hímzett köntösököt? Gyászt adgyatok! Árva fejemre fűzettek egy szomorú¹ fátyolt. Illy öltözet illik e' könyező szemhez, szívemnek dupla sebéhez.

MATRINA.

Még ide egy tű kell; ide is; a' bonczok egyébkép szét keverik² hajfodraidot. ... Vonogasd le Klitóris! rojtyait a' felső köntösnek.... Melly gyönyörűen áll fejedenn a' gyöngykoszorú! (*magáb[an]*) Ah! lyánka koromban engemet is különös szépségnek, földi Deának mondtanak a' szemesebb³ ifiak.

KLITÓ.

[Töredék 2.]

Castor és Pollux⁴

Két nemes érzésű testvérnek ritka szerelmét énekelem. Pollux és Castor volt nevek. Egymást annyira kedvellénn, hogy készek voltak adni élteket egymásnak bármelly morzsányi javáért.

[Töredék 3.]

Castor és Pollux.

Két nemes érzésű testvérnek ritka szerelmét énekelem, kik az⁵ Égieket⁶ nagy szíveik által annyira megvették, hogy ezek méltónak ítélvén mint különös remeket például tenni előnkbe⁷

¹ szomorú [Beszúrás a lap szélén, korrektúrajellel. Ugyanez a szó a lap bal felén is szerepel, utóbb több vonallal áthúzva.]

² szét <nyomják> keverik [Javítás a törlés fölött.]

³ a' <gyönyörű> szemesebb [Javítás a sor alatt.]

⁴ [A Töredék 2. egy oldalon szerepel a Töredék 3.-mal, az oldal bal szélén, Töredék 3. soraihoz viszonyítva merőlegesen. A Töredék 2. szövege az írással megegyező tintával, több vonallal áthúzott.]

⁵ az <Isteneket>

⁶ Égieket [Beszúrás a lap szélén, korrektúrajellel.]

⁷ <legfőbb pontra <jutott> emelt szeretettyeket, őket is innen>

déli dücsőre jutott szeretettyeket, ökök is innen földi lakásunkból fél-isteni póczra emelték. Músa segíts, hogy kellemetes versekbe tehessem⁸

[Töredék 4.]

Castor és Pollux, avvagy a' Testvérszeretet, egy Énekes Játék 5. Fel.

A' SZEMÉLYEK.

CASTOR { kettős fiai Jupiternek és

POLLUX { Lédának

TILÉRA Castor' szeretője, de Pollux' jegyesse.

FÉBE, Tiléra nényye,

LINCZEOS, egy vitéz.

MATRÍNA, Tiléra' Komornaasszonya.

KLITÓRIS Tiléra' Szobaleánya.

MERCÚRIUS.

EGGY FŐPAP, ES TÖBB PAPOK.

SPÁRTABÉLI IFIAK.

CASTORNAK, POLLUXNAK ÉS LINCZEOSNAK KATONÁI.

ELSŐ FELVONÁS. ELSŐ JELENÉS.

(Tiléra' szobája a' Spártabéli Királyoknak palotájában. Tiléra, Matrína, Klitóris. Matrína és Klitóris már fejjén igazgatnak valamit Tilérának már köntöséinn.)

TILÉRA

Mit pazarollyátok rám e' sok drága köveknek tündöklő sorait? mit ezen jóféle arannyal hímzett köntösököt? Gyászt adgyatok! Árva fejemre tüzzetek egy szomorú fátyolt. Illy öltözet illik e' könyező szemhez, szívemnek dupla sebéhez.

MATRÍNA

Még ide egy tű kell; ide is! a' bonczok egyébkép szétkeverik hajfodraidot. - - Vonogasd le Klitóris! rojtyait a' felső köntösnek melly gyönyörűen áll fejedenn a' gyöngykoszorú! (*magában:*) Ah! lányka koromban engemet is különös szépségnek, földi Deának mondtanak a' szemesebb ifiak.

KLITÓRIS - - - - - Maga Hébe

⁸ [A szöveg az írással megegyező tintával, több vonallal áthúzott.]

ZOTMUND,
A'
MAJTHÉNYI FŐ NEMES FAMÍLIÁNAK TÖRZSÖKE,
AVVAGY
A'
POSONYI OSTROMLÁS.

Énekes játék 3. felvonásban.

[Töredék 1.]

A' SZEMÉLYEK.

VÁRKÖZY, a' Posonyi Őrizetnek hadi vezére.

MÁRIA, Várközy' leánya.

ELEKFI, Mária' kérője, hadi tiszt.

ZOTMUND, al hadnagy

PIROSKA, Zotmundnak húga.

MÁRTHAFI, Kapitány.

BALÁSFALVI, Hadnagy.

TORNYOSI. Strázsamester

ANYICSKA. Máriának szobaleánya.

PALKÓ. Elekfi' inassa

TISZTEK, AL TISZTEK, INASOK.

A' játék' helye Posony.

ELSŐ FELVONÁS.

Várközynek házi kertye.

Dél utánn.

Első jelenés.

Mária, egy pázsitzékről felkel.

Aria

Kegyetlen sors! új gyötrelmekkel
mit kínozod gyenge szívemet?
Elérhetetlen örömekkel

mit játszod képzelésemet?
Elég a' szenvedő elmének
a' bánat, mellyel küzködik.
Ne fess olly kéjet bús szívének,
melly rá mosolyg és eltünik.

Elekfit válasszam férjemnek,
mert fényes ágból származott?
Ám ő nem nyújtja hő mellyemnek
a' mennyet, mellyért tikkadott.
Zotmund, mihelyt megsajdítottam,
megnyerte mély figyelmemet,
'S áh! hogy szívébe pillantottam,
melly tűzre bírta mellyemet!

Amazt kerülöm,
mert nem tűrhetem.
Emezt böcsülöm,
's el nem nyerhetem.

Elég, o csalfa sors! lelkennek
a' bánat, mellyel küzködik.
Ne fess olly képet lágy szívemnek,
melly rám mosolyg és eltünik.

Óh! melly rettenetes az érzékeny szívnek küzdése, mikor indulattya és kötelessége közt habzik. Az¹ Édes atyám azt kívánnya tőlem, hogy főnemes famíliánkhoz illő férjet válasszak; és ezt minden bizonytal nem ok' nélkül kívánnya. Hiszen saját belső meggyőződése is szoros kötelességnek mondgya, hogy férjhez menetelemmel famíliámnak ragyogását meggyarapítsam, vagy legalább fenntartsam. De ha meggondolom ellenben, mi Elekfihez képest, egy Zotmund? egy nemes ágból született, szívtelen és szeles ifjúhoz képest egy nemtelen születésű ugyan, de annyival nemesebb szívű férjfiú? Áh! – (*A' pázsitszékre visszaül.*)

MÁSODIK JELENÉS.

Mária és Piroška. végre Anyicska

PIROSKA

Ismét szomorú elmélkedésekben, kedves Kisasszonykám! Még édes Ura Attya él, és az alatta vitézkedő hadi seregnek ereiben magyar vér forog, az ellenségtől valóbann nincs mit félnünk.

MÁRIA (*Gondolkodva:*)

Jól mondod, kedves Barátném! az ellenségtől nincs mit félnünk.

¹ Az [Beszúrás a lap szélén, korrektúrajellel.]

PIROSKA

Az eleséget pedig arany kertünkéből a' Csalóközi helységekből, rakott hajókonn naponkint várjuk.

MÁRIA (*mint előbb.*)

Hallottam az atyámtól is.

PIROSKA

Az én bátyám engemet² még azzal is bíztat, hogy³ közelget már Posonyhoz a' hadi segítség.

MÁRIA (*mint előbb.*)

Mondotta nekem is.

PIROSKA

Mit szomorkodik tehát édes angyalom? Harmadik holnapja már, hogy az idevaló őrizet az ellenségnek minden próbáit megjártsa. Ha segítségére csak még egyszer annyi vitéz jön, az ellenséget könnyen elveri Posonytúl; és akkor azután – – –

MÁRIA (*mint előbb:*)

Akkor azután – – – – Áh!

PIROSKA

Elekfi megkéri Várközy Mariskát és lakodalmat tartunk.

MÁRIA (*szinte álmából felserkenvén és üléséről felkelvén.*)

Kérlek, édes Piroskám! ne emlékeztess meg erre! Ha hazámot életemnél jobban nem szeretném, azt kívánnám bizonynyára, hogy az ostromlás örökké tartson inkább, mintsem hogy reám nézve így végződjön.

PIROSKA

Mit hallok? szíves barátném! Elekfit – – –

MÁRIA

Nem szerethetem! Óh! mennyit viaskodtam már titkon⁴ konok szívemmel, hogy e' nemes ágból született ifiúhoz legalább barátságos hajlandóságra birjam! De mind haszontalan!

PIROSKA

Hisz Elekfi nagyon szép ember.

MÁRIA

Mint a' tarka lepke, melyet a' szellő már ide, már amoda ragad.

² bátyám <pedig> engemet [Javítás a törlés fölött.]

³ hogy <Posonyhoz> közelget már Posonyhoz

⁴ titkon <?> konok

PIROSKA
Buzgó katona.

MÁRIA
A' szájával, mikor az ellenségtől messze van.

PIROSKA
Fő nemes és gazdag familiának ragyogó csemetéje.

MÁRIA
Ez egyetlenegy érdeme.

PIROSKA
Ura Attyának, Várközy Úrnak, kedves embere.

MÁRIA
Ez egyetlenegy szerencséje.

PIROSKA
Olly okos Úr, mint ő, nem választotta volna vejének, ha – – –

MÁRIA
Óh! az atyák más szemmel nézik a' legényeket, mint mink leányok; azt magad is jól tudod.

PIROSKA
Már a' más! Így hát az én barátnémnak szomorúságát nem az ostromlás okozza, hanem ... De hiszen ezt nem volna nehéz megorvosolni. Az öreg Úr, én bizonyosan tudom, soha sem fogja leányát arra kényszeríteni, a' mi szívével ellenkezik. Ne aggódjunk tehát, hanem mennyünk hozzá... *(Megfogja Máriának a' kezét, és maga után vonnya.)*

MÁRIA
Haggy üdőt, barátném! Neki most más gondgyai vannak. Te pedig szivem' titkának még csak egyik felét tudod.

PIROSKA
Úgy-e? *(vontt szózáttal)*

ANYICSKA
Bátya Ura Piroška leányasszonyra a⁵ kert' ajtajábann⁶ várakozik. Egy szóra általam magához kéreti.

⁵ a' <szobában>

⁶ kert'ajtajábann [Beszúrás a lap szélén, korrektúrajellel.]

MÁRIA

Mond meg neki, hogy jőjön ide. Ha húgával titkos beszédgye van, én azonban amoda a' rósásba megyek.

(Anyicska elmegy.)

MÁRIA

A' te bátyád nagyon idegen hozzám.

PIROSKA

A' tisztelet nem engedi, hogy a' Kisasszonnyal szabadabban barátkozzam.

MÁRIA

Bátyya ő az én szíves barátnémnak.

PIROSKA

Szegény legény, ki ezt különös szerencsének tartja, mellyben részt venni nem merészel.

MÁRIA

Szép magaviseelésű, józann erkölcsű, derék katona.

PIROSKA

Al hadnagyságnál⁷ tovább mindeddig nem vihette.

MÁRIA

Ennek nem ő az oka.

PIROSKA

Íme! érkezik.

HARMADIK JELENÉS.

Mária. Piroška. Zotmund.

ZOTMUND

Parancsolattyára a' Kisasszonynak

MÁRIA

Elég rossz, hogy az Úr parancsolatot vár. Piroskát én úgy szeretem, mint testvéretem. Bátyjának tehát minden jelentés nélkül kellene hozzá jönni még ekkor is, mikor vele vagyok.

ZOTMUND

E' különös kegyességet, ki nem mondhatom, melly nagyra böcsülöm. De a' tisztelet, mellyel a' Kisasszonyhoz viseltetni tartozok, meg nem engedi, hogy e' barátságos engedelemmel élljek. Kötelességemet tudom és semminemű alkalmatosságban el nem felelhetem.

⁷ [A szóban a „dn” tintával megvastagítva, alatta: „gy”.]

MÁRIA

Csudálatos ember az Úr! Hiszen ha én kevesebb tiszteletet kívánok⁸ az Úrtól, lehetetlen, hogy hozzám való idegenségét kötelességnek nézhesse. Piroska! szólly szívére. A' te szavadra talán hamarább megindúl.

PIROSKA

Én azt tartom, édes angyalom! hogy mink leányok a' férjfiakat a' tisztelettől, mellyel hozzánk viseltetni tartoznak, fel nem oldozhattuk; kivált míg szülőinknek gondviselése alatt vagyunk.

MÁRIA

Óh! az én atyám Zothmundot böcsüli és szereti.

PIROSKA

Mivel Zothmund viszontag Várközy Urat és egész házat mélyen tiszteli.

MÁRIA

Látom, hogy te is ellenem vagy. Isten neki! Cselekedgyétek azt, a' mit legjobbnak ítélték. Az Úrnak Piroskával különös beszédgye van? Én tehát azonban - - -

ZOTMUND

Kérem a' Kisasszonyt, maradgyon. Valahányszor a strázsára megyek, mindannyiszor el szoktam én kedves húgomhoz pénzecskémet, írásimot, és vagyonkámnak⁹ legdrágább részét hozni. Ezt akartam cselekedni most is, mivel vocsora utánn embereimmel a' legszélső strázsákra megyek. *(Kivesz a' tarsolyából egy tölt¹⁰ erszényt, egy nyalábka írásokot, és egy kis skatulát, és Piroskának átadgya.)*

MÁRIA *(Eszrevehető szorgalommal:)*

A' szélső strázsák veszedelmesek lehetnek?

ZOTMUND

Nem lehetetlen, hogy az embert az ellenség nagy erővel meglepi.

MÁRIA *(Mint előbb.)*

Úgy de a' Tiszt csak nem áll legközelebb az ellenségnek strázsájához, és a' mi embereink serényen vigyáznak.

ZOTMUND

Ez mind igaz. Magam is azonkívül valamennyi embereimmel együtt egész éjszaka talponn állok.

⁸ tiszteletet <?> kívánok

⁹ és <legdrág> vagyonkámnak

¹⁰ tölt [Beszúrás a lap szélén, korrektúrajellel.]

MÁRIA (*Megnyugodván:*)

Így hát nem¹¹ olly veszedelmes még is e' foglalatosság, a' minőnek első tekintettel gondoltam. Azonban, meg kell vallanom, hogy én még sem alhatnék nyugodtt elmével, ha testvéremet a' szélső strázsánn tudnám.

PIROSKA

Elhiszem. Oh! nekem ezen éjszakák kimondhatatlanul kínosak.

MÁRIA

Hát ha bátyádnak e' veszedelmes óráit szeretője tudná, melly szörnyű rettegéseket kellene neki kiállani.

ZOTMUND

Szerencsémre nincs még e' világonn olyan szív, mellynek miattam illy rémüléseket kellene szenvedni.

MÁRIA

Elhiggyem-e az Úrnak? A' katonák ebben nem igen késedelmeskednek. Ritka, a' kinek több szeretője ne volna.

ZOTMUND

Bár e' puhaságot a' világ szemünkre ne vethetné! Én magamnak ez iránt különös törvényt szabtam.

Recitativo.

Csak fél buzgással harczol¹²
a' szenvedő hazáért,
ki otthon¹³ szerelmének tárgyát
csüggedni tudgya.
üdőtlen szorgalommal
kerüli a' veszélyt,
hol szívrémítő tüzze
az ellenségnek kellene sorába törnie.

Cavatina.

Bájós képe kedvessének
mindenütt előtte áll,
's bajvívásra kész tűzének
buzgásával szembe száll.
Síránkozva oltogattya

¹¹ hát <csak> nem

¹² <a' hazáért, / ki otthon szerelmének>

¹³ ki <szer> otthon

bajnok gerjedelmeit;¹⁴
Átölelve tartóztattya
vész szülő lépéseit.

Aria.

A' bajnok¹⁵ csak honnyának
ügyelvén köz javát,
Legkedvesebb tárgyának
felelji tős buját.
Nincs atya, nincs kedvese,
annyátúl elszakad.
Nincs a' mi gyengíthesse,
mihelyt¹⁶ a harcz riad.

Zotmund.

[Töredék 2.]

POSONY VÁRASSÁNAK COMMENDÁNSA.

A' COMMENDÁNS LEÁNYA.

EGGY BÁRO, FÉLÉNK KATONATISZT, A' SZERETŐJE, KIT A' KÍSASSZONY NEM SZERET.

ZOTMUND, AL TISZT, A' COM[M]ENDÁNS MELLETT.

ZOTMUND' HÚGA, A' KÍSASSZONYNÁL, MINT BARÁTNÉJA.

EGGY ADJUTÁNS.

EGGY MÁSIK TISZT, KI HIRT HOZ.

A' BÁRÓ' INASSA.

A' COMMENDÁNS' INASSAI.

1. *Felvonás.* Estve vocsoráig.¹⁷

2. *Felvonás.* Vocsorátúl fogva éjfélig.

3. *Felvonás.* Hajnalkor.

1. *Felv.* Segítséget és eleséget várván, jó reménységben vannak. Elekfínek megigéri a' Commendáns a' leányát, mihelyt Posonybúl az ellenséget elverik.

2. *Felv.* Vocsora utánn hír jön, hogy az eleség az ellenség miatt a' városba be nem hordathatik; és hogy a' segítő sereget az ellenség szétverte. A' Commendans tehát hajnalra kirohanást rendel. Elekfí megijed, és elkéredzkedik az attyához, olly szándékkal, hogy paraszt ruhában megy keresztül az ellenség táboránn. Zotmund ajánlya magát, hogy a' hajóknak átfúrásával előbb egy próbát tesz.

3. *Felv.*

¹⁴ bajnok <gy> gerjedelmeit;

¹⁵ A' <buzgó> bajnok

¹⁶ [A szóban a „helyt” tintával megvastagítva, tollhibát takar.]

¹⁷ <1. Felfvo> [A sor fölött áthúzva.]

PESTEN.

Abonnement suspendu.

Ma Szerdán Decembernek 7-dik Napján 1808

A' NEMZETI JÁTSZÓ TÁRSASÁG

elé ad:

Nagy Méltóságú L. Bárá Hadadi Wesselényi Miklós Ur mint a'
Magyar Nyelv mívelő Társaság Pártfogója és Fenntartója ditső Nevenapja
méltó meg Inneplésére. Egy újj Nemzeti Vitézi Játékot 5 Felvonásban
e' Tzím alatt:

SZÉTSI MÁRIA A' MURÁNYI VÁRBAN.

Néhai Gyöngyössi István Úr, Murányi Venusból, a' Játékszinre
alkalmaztatta Tiszt. Verseghi Ferentz Ur.

SZEMÉLYEK:

Szétsi Mária, Rimaszétsi Grófné,	Nagy Ferentz, Murányi Hadnagy – Kemény.
Gróf Bethlen István Özvegye – Murányiné	Etre Boldizsár, Porkoláb – Idegen.
Wesselényi Ferentz, Hadadi Gróf, a' Füleki	Kádas Márton Máriának
Várnak Gondviselője – Benke.	Udvarmestere – Garzó
Gróf Illyésházi, Gábor a' Murányi Vár	Nagy János, Ráhoi Kasznár – Kántor.
Gondviselője – Murányi.	Dorottya, Illyésháziné
Gróf Illyésháziné, Szétsi Máriának	Szoba-Asszonya – Susika.
Test vér Öttse – Juliska.	'Sófi, Mária Szobaleánya – Anikó.
Vadászi Pál, Wesselényi Kapitánnya – Sáska.	Fitzék Jakab, egy Rab – Bakos.
Solymossi, Vesselényi Hadnagygya – Láng.	Pál Gergyely, Vesselényi Apródja – Nagy.
Budaházi, Murányi Kapitány – Magyar.	Ferentz, Mária Szolgája – * * *
	András, Illyésháziné Szolgája – * * * *
	Tisztek. Katonák.

A' Játék helye most Murány majd ennek Környéke. – A' Dolog történik 1651dik
Eszteendőbe, Julius 29dikén.

NB. NB. Minthogy ezen Darab Wesselényi Ferentz Magyar Ország Nádor ispánnya valóságos történetét foglalja magában, kinek sok időktől fogva való Pártfogónk és nagy Lelkű fenn Tartónk B. Wesselényi Miklós Ur, K. Szolnok Vármegye mostani Fő Ispánnya rokon maradáka; illendőnek tartottuk neve Napján ezen Darabbal Ő Nagyságának áldozni. – Ezen okért meg változtattuk, a' ki hirdetett Darab elő adását, mellyről alázatossan engedelmet kérünk. – A' Szinnek meg világosítása mellett egy Karének énekeltetik – És Lavotta Úr fog musikálni.

NB. NB. Billéteket lehet váltani a' Kaszszánál délután 4 órától fogva.

A' Játék kezdete lészen Hetedfélkor, vége 10félkor.

JEGYZETEK

BEVEZETÉS

„... hogy ő azon roltt, melyet neki adnak, természet szerént játszódja...”*

Verseghy Ferenc és a dráma

A Verseghy-kutatás eredményeiről

Verseghy Ferencről szólván időről időre vissza-visszatérő momentum az irodalomtörténet-írásban a szerzői oeuvre sokoldalúsága, az életpálya széttartó, ellentmondásosnak látszó jegyei felől párbeszédet kezdeményezni.¹ A több mint négy évtizeden át tevékeny szerző aktivitásának nagy s – mai felfogásunk szerint – számos tudományterületet² érintő életmű a gyümölcse. Hagyatéka nemcsak terjedelme s színekben való gazdagsága miatt figyelemre méltó, hanem annak okán is, mert magán viseli azoknak a tendenciáknak a nyomait, amelyeket a 18–19. század fordulója hozott magával, vonatkozzanak azok akár az irodalom és a nyelv viták kereszttüzeiben álló kérdéseire, akár intézmény- vagy politikátörténeti fordulatokra.

A recepció leggyakrabban nyelvészként emlegeti, nemritkán esztétaként, olykor hitszónokként, drámái kapcsán elvértve. Az utolsó, teljes életművet átfogó, gyakran kritikával illetett, mindazonáltal máig a kutatás kiindulópontját jelentő Verseghy-monográfia 110 esztendő már.³ Szövegeinek ugyan nem készült kritikai kiadása, ám az utóbbi évtizedekben számos munkája jelent meg újra,⁴ amelyek a Szolnoki Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár intézménye és Szurmay Ernő személye köré épülő vállalkozásnak köszönhetőek megszületésüket. A kezdeményezés szimbolikus dátumhoz kötődik: 1972-ben Verseghy halálának 150. évfordulója nyújtotta az apropót.⁵ A szülővárosban szerveződött munkacsoport – a szerző helyi kultuszára építve⁶ – a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete XVIII. Századi Osztálya, s különösen Tarnai Andor szakmai támogatásával szövegkiadásokkal és tudományos konferenciákkal évtizedeken át tevékenyen és eredményesen működött annak érdekében, hogy az életmű szövegek szintjén hozzáférhető legyen, s emellett egyben tudományos diszkurzus témájává is váljék. A szándék mindkét tekintetben bő termést hozott. Verseghy 1816–17-ben megjelent *Analyticae Institutionum Linguae Hungaricae*⁷ című munkájának magyar fordítása tizenkét részletben 1972 és 1979 között látott napvilágot.⁸ *Verseghy Ferenc kiadatlan írásai* címmel 1984 és 1987 között három kötet vállalkozott arra, hogy válogatást tegyen közzé a

* KÓTSI PATKÓ 1973, 137.

¹ MARGÓCSY 1981, 545.

² Verseghy tudományfelfogásáról: *Uo.*

³ CSÁSZÁR 1903. Vö. DEME 1994.

⁴ A Verseghy-szövegkiadás Szolnok előtti eredményei közül kiemelendő: TOLDY 1865, CSÁSZÁR–MADARÁSZ 1910, HORVÁTH 1937.

⁵ Erről lásd: SZURMAY 1998.

⁶ Erről lásd a Verseghy-bibliográfia vonatkozó fejezetét: RÉKASY 1994, 175–195.

⁷ VERSEGHY 1816, VERSEGHY 1817a, VERSEGHY 1817b, VERSEGHY 1817c.

⁸ VERSEGHY 1972–1979.

szerző különböző műfajokba tartozó munkáiból.⁹ A szövegközlések harmadik csoportját két forrásgyűjtemény alkotja, amelyek Verseggy bibliafordításhoz készített értekezését, valamint az azokhoz és az átültetés kérdéseikhez kapcsolódó leveleket közlik.¹⁰ Hosszú szünet és egy újabb válogatás¹¹ után, 1999-ben jelent meg a *Proludium institutiones linguae Hungaricae* című munka magyar fordítása.¹² A fentiek mellett három hasonló kiadás is sajtó alá került.¹³ Az évforduló alkalmából megrendezett tudományos ülés a szövegkiadással párhuzamosan hagyományt teremtett: az előadások – nemcsak helyi, hanem országos szinten megszólaltatva a korszak kutatóit – tanulmányokká fejlődve az *In memoriam Verseggy Ferenc* címet viselő sorozat füzeteiben napvilágot látva gyarapították a Verseggy-szakirodalmat,¹⁴ azt, amelynek tételit összegyűjtve s rendezve, bibliográfia formájában ugyancsak Szolnokon adták ki 1994-ben.¹⁵ A kiadvány előszava felveti a teljes kézirat-katalógus¹⁶ elkészítésének szükségességét is. E két utóbbi gesztus kimondva-kimondatlanul az életműkiadást ösztönzi.

Jelen kötet a fenti eredményekre és tapasztalatokra építve arra vállalkozik, hogy Verseggy a dráma műnemébe tartozó szövegeit összegyűjtve s közreadva részt vállaljon a feladatból. A tíz itt közölt munka leképezi azt a sokféleséget, amely a teljes életművet jellemzi: az érzékenységtől a balettig, a Prométheusz-mítosztól II. Jakab angol király történetéig műfajukat és témájukat tekintve is változatos darabokról van szó. Nyomtatásban közülük öt jelent meg, s jó néhányat színre is vittek. Ami közös szinte valamennyiben: nem eredetiek, többségükben fordítások, magyarítások, átdolgozások. Keletkezésük idejét tekintve úgy tűnik, Verseggy két időszakban mutatott – szövegeket is eredményező – érdeklődést a műnem iránt: az 1790-es és az 1800-as évek első esztendőiben. Nincsenek arra vonatkozó ismereteink, hogy a szerző maga tervezte-e együtt megjelentetni ezeket az írásait, s arról sem szól forrás, volt-e koncepció az átültetett munkák kiválasztása mögött. Mindezek alapján első pillantásra kevés fogódzó kínálkozik egy olyan elbeszéléshez, amelynek bevezető gyanánt feladata, hogy valamennyi szövegről együtt szóljon.

Miféle ösvényeken haladva lehetne tehát a közelükbe férközni? Járható útnak mutatkozik egyfelől Verseggy drámaelméletéhez fordulni, másrészt nem tanulságok nélkül való, ha a szerzői életpálya oldaláról közelítve fókuszálunk ezekre a munkákra.

⁹ VERSEGGY 1982. (A kötetnek bővített tartalommal 50 példányban bibliofil kiadása is készült.)
VERSEGGY 1983. VERSEGGY 1987a.

¹⁰ VERSEGGY 1987b, VERSEGGY 1987c.

¹¹ DEME 1996.

¹² VERSEGGY 1793c, VERSEGGY 1999.

¹³ VERSEGGY 1972, VERSEGGY 1987d, VERSEGGY 2007. Nem faksimile, de nem is hagyományos szövegkiadás a következő minikönyv alakban megjelent munka: VERSEGGY 1988. Itt említendő, noha nem Szolnokhoz kötődik, de fontos szövegeket tesz hozzáférhetővé: VERSEGGY 1989b.

¹⁴ A sorozat hat darabja 1973 és 2003 között jelent meg Szurmay Ernő szerkesztésében.

¹⁵ RÉKASY 1994.

¹⁶ RÉKASY 1994, 11.

„egy romlott fejű Philolog”:¹⁷ Verseghy Ferenc dramaturgiája

Eszttétikai nézeteit a szerző már említett *Analyticae Institutionum Linguae Hungaricae* című munkájának harmadik kötetében¹⁸ foglalta össze, amelynek három utolsó fejezete foglalkozik a dráma műnemével.¹⁹ A recepció álláspontja ezekről a szakaszokról három pontban foglalható össze: egyrészt – miként az egész *Analyticára* vonatkozóan – erre a szakaszra nézve is megállapítják, hogy a szerző vélhetően Sulzerből merít;²⁰ másrészt Péczeli József²¹ és Kótsi Patkó János²² elméleteivel vélik rokonnak, s végül leszögezik, hogy amellet, hogy kivételesen részletes rendszert rajzol fel – ahogy a szóban forgó fejezeteket magában foglaló egész műben –, itt is elavult, meghaladott felfogást rögzít a szerző. Górcső alá véve a vonatkozó passzusokat, Sulzer hatása valóban kétségtelennek látszik. Verseghy szövegalkotó eljárásait vizsgálván rögzült hivatkozási alap az 1820–21-ben folytatásokban megjelent, *Barátságos Tanácskozások az Egyházi Magyar Ékesenszözlásrül* című tanulmánya.²³ Ebben elutasítva a compilációt, a jezsuiták által is kedvelt, s Kaprinai István *Institutio eloquentiae sacrae generatim*²⁴ című munkájában a prédikációszerzés eljárásaként említett excerptálás egy speciális, az önálló „character”-nek és stílusnak nagyobb teret engedő változatának használatáról vall.²⁵ Hasonló praxisról számol be, csaknem harminc évvel korábbi szövegében, bár ezúttal nem a prédikációszerzés, hanem a *Költeményes Enyelgések* megírása és a fordítás során követett gyakorlat kapcsán:

„A' Költeményes Enyelgekről azt is feljegyzem másodsor, hogy azokra nékem a' helyelközzel olvasott idegen nyelvű költemények vagy gondolatok adtak ugyan alkalmatosságot: de hogy én azokat nem akartam szorosán fordítani. Eszemben lévén Horátzius' mondása: imitatorum servum pecus, úgy bántam akármely idegen gondolattal, mintha sajátom lett volna és képzelésemnek vezető kezét követvén sokszor azt olly szabadon megváltoztattam, hogy az enyímnek az idegennel való hasonlatosságát talán még a' fűrészű Kritikus sem sajdíthatná meg. Ez nékem elegendő okot adhatna arra, hogy Enyelgeimnek forrásait meg ne nevezzem.”²⁶

A szóban forgó fejezeteket nem a „Kritikus” szemével nézve, csupán a követett mintákat „fűrészű” Sulzer esztétikai kézikönyvének²⁷ harmincnál is több szócikkét sikerült azonosítani. Hogy pontosan melyeket, azt az alábbi táblázat foglalja össze.

¹⁷ A kifejezéssel Kölcsey Ferenc illeti Verseghyt. Kölcsey Ferenc levele Szemere Pálhoz. Cseke, 1815. október 24. KÖLCSEY 2005, 438.

¹⁸ VERSEGHY 1817c, VERSEGHY 1977. A dolgozat a magyar fordítást használja.

¹⁹ XXI. A drámáról általában, XXII. A drámák különböző fajtáiról, XXIII. A színészek. VERSEGHY 1977, 828–1015.

²⁰ KERÉNYI 1988.

²¹ CSÁSZÁR 1903, 57–68.

²² BARTHA 1980.

²³ MACZÁK 2009, MACZÁK 2010, 32.

²⁴ KAPRINAI 1766.

²⁵ MACZÁK 2009, 52–56. Vö. KECSKEMÉTI 2003.

²⁶ VERSEGHY 1793a oldalszám nélkül.

²⁷ SULZER 1771, SULZER 1774.

Analytica (latin) ²⁹	Analytica (fordítás) ³⁰	Sulzer (szócikk)	Sulzer (hely) ³¹
201–204. § (906–919. o.)	201–204. § (828–838. o.)	Schauspiel	Band 2. S. 1020–1027.
205–207. § (919–937. o.)	205–207. § (838–852. o.)	Drama. Dramatische Dichtkunst	Band 1. S. 274–278.
209. § (942–946. o.)	209. § (855–859. o.)	Aufzug	Band 1. S. 91–93.
210. § (946–950. o.)	210. § (859–862. o.)	Auftritt	Band 1. S. 90–91.
211. § (950–953. o.)	211. § (862–864. o.)	Prologus	Band 1. S. 926.
212–215. § (953–969. o.)	212–215. § (864–877. o.)	Charakter	Band 1. S. 194–200.
216. § (969–973. o.)	216. § (877–879. o.)	Aufführung des Drama	Band 1. S. 83–84.
217. § (973–975. o.)	217. § (879–881. o.)	Denkspruch Ankündigung	Band 1. S. 240–243. Band 1. S. 54–55.
218. § (975–979. o.)	218. § (882–884. o.)	Selbstgespräch	Band 2. S. 1062–1063.
219–225. § (979–1013. o.)	219–225. § (885–917. o.)	Tragödie, Trauerspiel Aeschylus Sophocles Euripides Seneca Politisches Trauerspiel	Band 2. S. 1168–1179. Band 1. S. 18–20. Band 2. S. 1095–1097. Band 1. S. 355–358. Band 2. S. 1063–1064. Band 2. S. 913–916.
226–230. § (1013–1045. o.)	226–230. § (917–939. o.)	Comödie	Band 1. S. 213–223.
231. § (1045–1048. o.)	231. § (939–941. o.)	Satyrisches Drama Harlekin	Band 1. S. 1001. Band 1. S. 511–512.
232. § (1048–1059. o.)	232. § (942–953. o.)	Aristophanes Plautus Terenz	Band 1. S. 80–82. Band 2. S. 907–910. Band 1. S. 1150–1152.
233–235. § (1059–1088. o.)	233–235. § (954–978. o.)	Oper, Opera	Band 2. S. 842–851.
236. § (1088–1092. o.)	236. § (979–982. o.)	Operetten, Comische Opern	Band 2. S. 851–852.
237. § (1092–1101. o.)	237. § (982–989. o.)	Schauspieler, Schauspielkunst	Band 2. S. 1027–1028.
238. § (1101–1115. o.)	238. § (989–999. o.)	Vortrag	Band 2. S. 1242–1247.
239. § (1115–1128. o.)	239. § (999–1010. o.)	Gebehrden Anstand	Band 1. S. 427–430. Band 1. S. 71–72.
240. § (1128–1134. o.)	240. § (1010–1014. o.)	Pantomime	Band 2. S. 876–878.
241. § (1134–1135. o.)	241. § (1014–1015. o.)	Kleidung	Band 2. S. 592–594.

A ráismerés nem volt nehéz: Versegly a cikkelyeknek többnyire szoros, szó szerinti fordításait, olykor tömörített verzióit közli, némelyest eltér tehát ezzel elméletben deklarált módszerétől.³² A lexikonból kiemelt – tehát eredeti kontextusukat veszített – szakaszok egymás mellé rendezésével sajátos rendszert hozott létre. Ez a rendszer azonban – noha Versegly más

²⁹ VERSEGHY 1817c.

³⁰ VERSEGHY 1977.

³¹ SULZER 1771, SULZER 1774.

³² Versegly szövegeinek vizsgálata alapján úgy tűnik, hogy szövegalkotási gyakorlata nemcsak műfajonként, hanem egyes életrészekében is eltérő volt. Erről lásd: MARGÓCSY 1981, passim.

sorrenddel s kisebb fejezetekkel dolgozik, s külön szól a „zenés dráma”-ról – hasonlóságot mutat a széptudományok másik gyakran hivatkozott, s Verseghy által is ismert³³ teoretikusa, Charles Batteux strukturájával.³⁴

Batteux ³⁵	Verseghy ³⁶
<p>Erster Artikel. Von dem Drama überhaupt.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kap. Worauf sich der Geschmack der Menschen an dem Drama gründet. 2. Kap. Erklärung des Drama überhaupt. 3. Kap. Von der dramatischen Wahrscheinlichkeit. 4. Kap. Von den drey Einheiten in dem Drama. Einheit der Handlung. Einheit des Tages. Einheit des Ortes. 5. Kap. Schreibart der dramatischen Poesie. 6. Kap. Kurzer Begriff von der theatralischen Dekoration der Alten, von ihrer Kleidung und Deklamation. 7. Kap. Von den Schauspielern. 	<p>XXI. fejezet. A drámáról általában.</p> <ol style="list-style-type: none"> 201. § A közös értelemben vett látványosságok szükségessége. 202. § A látványosságok hatékonysága és – szabályok korlátozása mellett – haszna. 203. § Milyen módon kell a drámával kapcsolatos túlkapasokat elhárítani. 204. § A drámákat gyönyörködtető, tanító és hazafias drámákra osztjuk. 205. § A drámák formája hármias egységet követel: idő, hely és cselekmény egységét. 206. § A dráma belső tökéletessége. 207. § A dráma története. 208. § A drámai elrendezés sajátos törvényei. 209. § A felvonás fogalma és szabályai. 210. § A jelenet meghatározása és törvényei. 211. § Prológus formájában előrebocsátott drámai exozíció. 212. § A drámában és az epikus műfajokban a hősök jelleme rendelkezik a legnagyobb esztétikai hatóerővel. 213. § A drámai és epikai jellemek sajátosságai. 214. § A jellemek különbözősége, vagyis ellentétessége, franciául „contraste” és szabályai. 215. § Néhány megjegyzés a drámai és epikai jellemekről. 216. § A dráma helyes bemutatása sajátos írásmódot követel meg. 217. § Szólások használata a drámai műfajokban. 218. § A monológoknak szabályai, és azoknak, amelyeket a szereplő magában mond.

³³ SZAJBÉLY 1983.

³⁴ BATTEUX 1774, 211–420.

³⁵ *Uo.*, 423–424.

³⁶ VERSEGHY 1977.

<p style="text-align: center;">Zweiter Artikel. Von der Tragödie.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kap. Was die Tragödie ist. 2. Kap. Was eine heroische Handlung ist. 3. Kap. Was eine Handlung tragisch macht. 4. Kap. Welche der moralische Endzweck der Tragödie seyn kann. 5. Kap. Von der Griechischen Tragödie. Charakter des Aeschylus. Charakter des Sophokles. Charakter des Euripides. 6. Kap. Zergliederung von Oedipus des Sophokles. 7. Kap. Von der Französischen Tragödie. 8. Kap. Vergleichung zwischen dem Heraklius des Corneille und der Athalia des Racine. 	<p style="text-align: center;">XXII. fejezet. A drámák különböző fajtáiról.</p> <ol style="list-style-type: none"> 219. § A dráma felosztása. A tragédia fogalma és fajtái. 220. § A tragédiák hasznossága. 221. § A tragédia Arisztotelész által megállapított sajátosságai. A tökéletes tragédia követelményeinek felsorolása. 222. § A tragikus dráma rövid története. 223. § A karok a régi görög tragédiában. 224. § Aiszkhülosz, Szophoklész. Euripidész, Seneca. 225. § A történeti-politikai dráma fogalma. 226. § A komédia meghatározása és jellege. 227. § A komédiák fősztása. 228. § A komédiáirás lényegéhez tartozó szabályok. 229. § A komikus drámák hasznossága. 230. § A komédia története. 231. § A görögök és rómaiak szatírdramája. Az olaszok Arlechionja. 232. § Arisztophanész, Plautus, Terentius. 233. § A zenés dráma, az opera eredete és fejlődése. 234. § A mai zenés drámának az esztétika elveivel ellenkező hibái. 235. § A tökéletes zenés dráma törvényei. 236. § Az operett, azaz komikus opera. Az intermezzo, azaz közjátéki/embolium/. A vigoopera /opera buffa/.
<p style="text-align: center;">Dritter Artikel. Von der Komödie.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kap. Was komisch heißt. 2. Kap. Kurze Geschichte der Komödie. 3. Charakter des Aristophanes, des Plautus, Terenz und des Moliere. Aristophanes. Plautus, Terenz. Moliere. 	<p style="text-align: center;">XXIII. fejezet. A színészek.</p> <ol style="list-style-type: none"> 237. § Különböző előadásmódok, melyekkel a színészek az általuk játszott drámákat megfosztják esztétikai hatásuktól. 238. § Az előadás sajátosságai: érthetőség, jóhangzás és a tárgynak megfelelő előadásmód. 239. § A játék szempontjából fontos testtartás, a mozdulatok, a színészi előadás és a megfelelő külső. 240. § A pantomim és a némajáték. 241. § A színészek ruházata és a színházi díszletek.

Mind Batteux, mind Sulzer munkája szerepel Verseggy könyvtárjegyzékében, s használatuk nyomait a szerző más szövegei is magukon viselik.³⁷ A kutatás az említettek túl magyar párhuzamot is találni vél, s az *Analytic*ában megfogalmazottakat a Kótsi Patkó Jánosnál leírtakkal rokonítja.³⁸ Kótsi szerint ugyanis „*a szív formálására és a nemzet karakterének jobbítására vagy elrontására a játékszínél alkalmasabb eszközt az emberi elme még fel nem talált*”,³⁹ vallja továbbá, hogy a színész kötelessége, „*hogy ő azon rollt, melyet neki adnak, természet szerint játszódjá, és úgy mintha az éppen rajta történt volna*”.⁴⁰ Ezek a gondolatok valóban szerepelnek Versegghynél is,⁴¹ ő azonban – láttuk – Sulzerből töltekezett. Az egymásra hatás Kótsi és Verseggy között tehát nem egyértelmű, éppoly valószínű viszont, hogy maga Kótsi is Sulzertől kölcsönzött, vagy bárki mástól, aki így tett: követőinek sora ugyanis nem rövid. A populárfilozófia

³⁷ DEME 1985, 55, 51.

³⁸ BARTHA 1980. Vö. KÓTSI PATKÓ 1973, 133–139.

³⁹ KÓTSI PATKÓ 1973, 135.

⁴⁰ *Uo.*, 137.

⁴¹ VERSEGGY 1977, 831.

irányzatához sorolt szerző Magyarországon az 1790-es években vált igazán népszerűvé, hatása azonban még évtizedekkel később, az 1810-es években is kimutatható.⁴² Amit Verseghy e fejezetekben Sulzer nyomán a dráma műneméről megfogalmaz, elemeiben felbukkan a korszak más drámaelméleti szövegeiben is.⁴³ Az *Analytica* – egyaránt képviselve az utóbb a morális, illetve a patrióta⁴⁴ jelzővel illetett színház eszményét – a látványosságok nézőkre gyakorolt hatásából kiindulva a drámát a nevelés igen hatékony eszközének tekinti: középpontba az erkölcsöt állítja, s általa lehetőséget lát egyfelől az egyén lelkének, érzelmeinek formálására, másfelől arra, hogy jó állampolgárokat s hazafiakat neveljen. Amellett tehát, hogy műfajok szerint elkülöníti a tragédiát, a komédiát és a zenés drámát, gyönyörködtető, tanító és hazafias vagy nemzeti drámáról beszél.⁴⁵

„A tanító drámák közül a leghasznosabbak és legnagyobb hatásúak azok, amelyek a tragikus családi eseményeket az otthoni hibákból, a derűs történeteket az otthon erőnyeiből származtatva ábrázolják művészi tollal. Ki sem lehet mondani, hogy az ilyen jelenetek mennyire megrázzák és megindítják a nézőket, [...] Az ilyen tárgyú drámák kidolgozásában mester a németeknél, akik hozzánk legközelebb vannak: Iffland, Schröder, Ziegler, Jüngler és Kotzebue, akiknek, ahogy mondani szokás magyarított meséi nálunk is élénk hatást tudnak kelteni, és igen nemes támaszul szolgálhatnak napjaink erkölcsének formálásához, az emberiesség kitágításához. Ilyenfajta drámára már korábban törekedtem példát mutatni *A' szerelem' gyermeke* című darabommal, anélkül, hogy követőket szereztem volna. Úgy látszik, a csupán mulattatásra szánt vígjátékoknak a honosítására vagy azoknak a drámáknak a fordítására, utánzására való törekvés, amelyeknek a meséje a középkori német hősök erkölcsét, háborús tetteit festi, és sem az emberiesség kiteljesítéséhez sem pedig a magyar nép karakterének a formálásához egyáltalán nem járulnak hozzá, teljesen elfojtja a jobb drámáknak a fordítását és utánzását.”⁴⁶

Noha nem így nevezi, az idézett szakasz egyértelműen arra utal, hogy mindközül voltaképpen az érzékeny drámát⁴⁷ emeli ki, s tekinti a leghatásosabbnak: témaválasztásai mutatják, hogy elmélet és gyakorlat e tekintetben összhangban áll egymással. A hazafias vagy nemzeti drámákról szólván Verseghy megemlíti ugyan, hogy azokat „mindig nagyobb gondal és lelkiismeretességgel kell kidolgozni, mint bármelyik más fajtájút”,⁴⁸ s feldolgozandó témaként ajánlja Szent István, valamint Buda visszafoglalásának történetét,⁴⁹ Kisfaludy Sándor Hunyadi Jánosán⁵⁰ kívül mégsem hoz több példát, pedig az 1810-es évek nem szűkölködtek bennük.⁵¹ Az *Analytica*-ban hivatkozott szerzők sorát áttekintve – ahogy a recepció⁵² rendre kiemeli – úgy tűnik, mintha a Sturm und Drang irányzata kívül esne érdeklődésén: „Schiller neve mindössze két alkalommal, egy drámatörténeti névsor végén fordul elő, Goetheé pedig csupán egyszer hivatkozik a *Götz von Berlichingen*nek mint történelmi drámának említésével, a szerző megnevezése nélkül.”⁵³

⁴² FÓRIZS 2009, 55–56. BORBÉLY 2006, 321–330.

⁴³ JÁNOS-SZATMÁRI 2007, 24–72, SOLT 1970.

⁴⁴ JÁNOS-SZATMÁRI 2007, 33–62, SOLT 1970, 56–79.

⁴⁵ VERSEGHY 1977, 834.

⁴⁶ VERSEGHY 1977, 836–837.

⁴⁷ A fogalmat János-Szatmári Szabolcs értelmezése szerint használom. JÁNOS-SZATMÁRI 2007.

⁴⁸ VERSEGHY 1977, 838.

⁴⁹ VERSEGHY 1977, 838.

⁵⁰ VERSEGHY 1977, 916, KISFALUDY 1816.

⁵¹ NAGY 1993.

⁵² MARGÓCSY 1981, 555, JÁNOS-SZATMÁRI 2007, 98.

⁵³ JÁNOS-SZATMÁRI 2007, 98.

E hivatkozásokból mindazonáltal aligha lehetséges pontos képet nyerni Verseghy tájékoztatójáról, érdeklődéséről, tekintve különösen fent részletezett szövegalkotó módszerét: lényegében Sulzertől fordított, tehát készen kapott részleteket illesztett egymás mellé, Batteux rendszerét követve, a szócikkek között hosszabb-rövidebb összekötő szöveggel teremtven folyamatosságot. Hivatkozásai ezért javarészt Sulzer utalásai. Kevés helyen aktualizál, ezek a kitérők viszont kivétel nélkül személyes tapasztalataira vonatkoznak, az átvett szakaszokat összefűző részekben kapnak helyet. A drámaírók közül kiemelt Kotzebue neve is csupán a fent idézett helyen említődik, s a szövegből kiderül: nem függetlenül saját drámafordítói munkásságától. A műfajok szigorú hierarchiájára épülő struktúra, amelyre az *Analytica* kötetei épülnek, mindazonáltal kétségtelenül a klasszicista tradíciót idézi,⁵⁴ s természeténél fogva átgondolt választás, tudatos koncepció eredményeként jöhet csak létre.⁵⁵

Az *Analytica*-ban követett két fő minta mellett a szerző további szövegei – immár a színház mint intézmény vonatkozásában – más irányú tájékoztatóról is vallanak. *A' szerelem gyermeke* című Kotzebue-tól fordított darabhoz írt előszavában Verseghy a revali (azaz tallinni) színjátszótársulat példájára – amelyet Kotzebue az Orosz Birodalom Estland tartományának kormányzótanácsosaként jól ismert⁵⁶ – egy nemes ifjaktól álló társulat megszervezését szorgalmazza, amely a külföldi mintához hasonlóan a bevételt jótékony célra fordítaná:

„*Ha a' Magyar Nemesség a' mi kisebb várossainkban efféle theátrumokat tartana: a' mellett, hogy a' teli napokat kellemetesen múltatná, és a' helyes erköltsi tanításokkal bővelkedő Játékdarabok által sok jót tanulna 's tanítana; az ilyen várasok' környékében, kivált télen, sokat szenvedő Szegényeken is, sokat segíthetne.*”⁵⁷

Császár Elemér Verseghy inspirációi kapcsán egyértelműen Péczeli József *Mindenes Gyűjteményében* megjelent írásainak hatásáról beszél,⁵⁸ Mályuszné Császár Edit pedig kiemeli, hogy „*Verseghy nemesi műkedvelők útján kívánja a hazai színjátszást megalapítani.*”⁵⁹ A „*hazai színjátszás megalapításának*” szándékát látni a rövid előszóban túlzónak tűnik, s talán helytállóbb óvatosabban úgy fogalmazni, hogy Verseghy Kotzebue írását idézve csatlakozott egy csoporthoz: azoknak a líterátoroknak a sorát gyarapítja, akik – olykor hasonló gondolatokat megfogalmazva – a színház ügyében megszólalnak.⁶⁰ A citált szakaszt első Kotzebue-fordítása elé helyezte, a Magyarországon is népszerű színműszerző példáját a magyar viszonyokhoz és a korábban megszólalók javaslatához idomított ajánlatként szavakba öntve.

A nemesség pártoló szerepének ebben a formában már nincs nyoma az *Analytica* vizsgált fejezeteiben. Verseghy ideális színháza e szöveg nyomán egy felülről, az uralkodó által támogatott intézmény, az egyik – de egyetlen nevesített – követendőnek jelölt minta Bécs: „*A Bécsben és más fővárosokban virágzó udvari színházaknak a példája világosan mutatja, hogy ezeket a feltételeket lehet teljesíteni.*”⁶¹ Az eszményinek vélt teátrum (éppen a támogatásnak köszönhetően) nem bevételorientált: „*a színház adminisztrációja közügy, és sohasem szabad engedni, hogy vállalkozók*

⁵⁴ JÁNOS-SZATMÁRI 2007, 98.

⁵⁵ E rendszer aprólékosságáról, ugyanakkor magában foglalt belső ellentmondásairól lásd: MARGÓCSY 1981, 556.

⁵⁶ KOTZEBUE 1788. Minderről bővebben lásd *A' szerelem gyermeke* jegyzeteit.

⁵⁷ VERSEGHY 1792a.

⁵⁸ PÉCZELI 1789.

⁵⁹ MÁLYUSZNE CSÁSZÁR 1956, 157.

⁶⁰ KERÉNYI 1988, 93.

⁶¹ VERSEGHY 1977, 834.

vagy bérlők vásárolják meg”.⁶² A bemutatásra kerülő darabok kiválasztását ez az elgondolás szakértők közösségére bízta, akik „kipróbált erénnyel, szerető emberséggel rendelkeznek, és kiválóan jártasok mind a drámai műfajokban, mind más szabad művészetekben”.⁶³ Ez a testület szabad kezet kapna a színház vezetésében, s ezt a hatalmát arra fordítaná, hogy a közönséget „erkölcsi tanításokban gazdag” színművek színrevitelével nevelje.⁶⁴ A kitűzött cél csak akkor valósulhat meg, ha a színészek erkölcséhez sem férhet kétség. Ezért elutasítja a vándorszínészetet, hiszen az a színészek rendezetlen életmódjával és anyagi körülményeivel jár együtt. Amit ehelyett kívánalomként megfogalmaz: „Olyan színészeket óhajtok, akik a dráma művészetének és magasztos céljának nem válnak szegényére, akiket azon a bizonyos helyen, ahol művészetüket gyakorolják, felvesznek a polgárok jegyzékébe, s mint bármely más polgártársunk törvényeknek vannak alárendelve, [...] akik kapnak annyi bért, amennyi bőven elegendő ahhoz, hogy tisztességesen megéljenek belőle és öregségük idején biztonságos nyugodalmat élvezzenek; [...]”.⁶⁵

Bécs említése II. József idejét idézi: 1776-ban ő hozta létre a Hof- und Nationaltheatert, amely „udvari”, azaz uralkodói támogatásban részesül, valamint „nemzeti”, tehát az addig működő francia társulat helyébe lépve német.⁶⁶ Versegly az *Analytica* idézett helyén úgy tűnik tehát, kimondottan az emlegetetthez hasonló „udvari” színházat képzel el. Fordításai és másutt, például a hazafias dráma kapcsán tett utalásai pedig kétségkívül arra mutatnak, hogy vágyott teátruma egyben „nemzeti” is, azaz a korábban működő német társulat helyébe, mellé lépve magyar nyelvű.⁶⁷ Összefoglalója megjelenésének éveire azonban azok a kezdeményezések, amelyek efféle pártolást céloztak, rendre kudarcot vallottak: ahogy annak idején Józsefnek nem fűződött érdeke a magyar nyelvű színjátszás támogatásához,⁶⁸ s ahogy 1795-ben és az ezt követő években irreálisnak látszott effélét kívánni, úgy a 19. század első országgyűlései sem adtak okot bizakodni e remények beteljesülésében.⁶⁹

Hogy miféle megfontolások bírhatták a szerzőt arra, hogy a tízes évek második felében a kései szemlélők, de a kortársak⁷⁰ egy csoportja által is több vonatkozásban meghaladottnak ítélt esztétikát, illetve drámaelméletet jelentessen meg, ráadásul latin nyelven, arra több lehetséges magyarázat kínálkozik. Saját maga, szerzőként nyilvánvalóan még vállalhatónak ítélte mindazt, amit nyomdába adott kéziratában megfogalmazott, s a kiadóval együtt számított olvasói-vásárlói érdeklődésre, egyszersmind olyan közönségre, amely e kérdésben hozzá hasonlóan vélekedik.⁷¹ A munka befejező fejezetében, ahol Versegly a szöveg létrehozásának okairól ír, maga így vall motivációiról: „Ez végülis, ami a magyar nyelv műveléséhez, és ennek segítségével a hazai kultúra előmozdításához szükséges, vagy legalább hasznos, s amit kitartó tanúlással, melyet ifjúságotól egészen mai előrehaladott koromig több mint harminc évig e cél elérésére

⁶² VERSEGHY 1977, 833.

⁶³ VERSEGHY 1977, 832.

⁶⁴ VERSEGHY 1977, 833.

⁶⁵ VERSEGHY 1977, 834.

⁶⁶ KERÉNYI 1990, 36.

⁶⁷ VERSEGHY 1977, 917, 983.

⁶⁸ KERÉNYI 1990, 36.

⁶⁹ KERÉNYI 1990, 127–130.

⁷⁰ „Versegly, Édes Barátom, egy romlott fejű Philolog. [...] Versegi csak tanulni tudna, de producálni magától nem. Tanult tehát még pedig Aesthetikai sovány Regulákat s bizonyosan nem másokból csak a Ramler Batteuxjéből, s Sulzerből, ez az oka, hogy Ő a Német Új Aesthetikára s annál fogva a német új philológiára nézve bátramaradt.” Kölcsy Ferenc levele Szemere Pálhoz. Cseke, 1815. október 24. KÖLCSEY 2005, 438.

⁷¹ Erről lásd: BORBÉLY 2006.

fordítottam, a tudomány és a művészet vezérletével megismertem; s melyet mindazonáltal bizonyos írók igazságtalansága miatt, amelyet ellenem elkövettek, ellenem, aki népünk dicsőségén fáradoztam, soha nem hoztam volna elő, a mély hallgatásból előléptem, ha csupán magasabb parancsra, melynek jóságára és kedvességére, amíg élek, a legkegyesebb emlékezettel gondolok, s amely honi nyelvünk törvényeinek kidolgozására buzdított.⁷²

Ahogy azt korábban többek felvetették, nem lehetetlen a jelenséget egyfajta konzervatív, a „modernebb irodalmiság” ellenében tett gesztusként értelmezni.⁷³ Ennek voltaképpen nem mond ellent a másik feltételezhető magyarázat. Mutatnak rá források, hogy az *Analytica* Verseghy már fogsága alatt dolgozott.⁷⁴ Maga a citált szakasz is sugallja, hogy évtizedekig érlelt munkát bocsátott útjára kezei közül. Nem kizárt tehát, hogy egy alapjaiban évekkal korábban kidolgozott, s csaknem kész művet rendezett sajtó alá. Felmerül a kérdés: vajon miért éppen ekkor, s vajon miért nem aktualizálva adta közre a szöveget? Végigtekintvén nyomtatásban megjelent műveinek során, feltűnő, hogy az *Analytica* darabjainak megjelenése idején, 1816–1817-ben, tehát két éven belül tíz olyan munka – hangsúlyozottan teljes könyv, s némelyik többkötetes – látott napvilágot, amelyeknél Verseghy szerzőként, illetve sajtó alá rendezőként, korrektorként közreműködött.⁷⁵ Ez a szám kiugróan magas mind a korábbi, mind a későbbi évek átlagához mérten.⁷⁶ Szembeötlő továbbá, hogy az ezt megelőző három esztendőben nem jelent meg publikáció a szerzőtől.⁷⁷ Az 1813-as *Almarék erdélyi herceg, avagy a szebeni erdő* című romános rajzolat⁷⁸ kiadása után tehát hosszú szünet következett. Verseghy épp ebben az évben nyújtotta be tervezetét a Helytartótanácsnak, amely a magyar nyelv tanítására írandó tankönyvekhez várt javaslatokat.⁷⁹ A megbízást el is nyerte, s 1816-ban nyomtatásban is megjelentek,⁸⁰ s több kiadást megértek *Epitome institutionum grammaticarum linguae Hungaricae*, valamint *Exercitationes idiomatis Hungarici* című munkái.⁸¹ Mindkettő az Egyetemi Nyomda betűivel, éppúgy, ahogy az *Analytica*, és 1806-tól kezdve több megjelent kötete.⁸² Nem lehetetlen tehát, hogy a kiadótól kapott lehetőséggel élt a szerző régi kéziratának kinyomtatásával, épp egy időben a magas kereslettel kecsegtető tankönyvek megjelenésével. Ez magyarázná a kevés – s nyilvánvalóan utólag betoldott – aktuális utalást: a korszerűsítés teljes átdolgozást, az pedig még több időt kívánt volna, s ez a kínálkozó alkalom (és az ezzel járó bevétel) elszalasztásával fenyegethetett.

⁷² VERSEGHY 1977, 1015.

⁷³ MARGÓCSY 1981, 554. Csetri Lajos a latin nyelven íródott *Analytica* kapcsán így fogalmaz: „rendkívül szimptomatikus elfordulás a rendi nacionalizmus kezdő korszakának primitívebb purizmusától”. CSETRI 1974, 245–246. Az említett konfliktusok háttéréről lásd: CZIFRA 2012, CZIFRA 2013, 77–110. Ebben az összefüggésben talán nem véletlen, hogy Verseghy a hazafias drámák kapcsán éppen Kisfaludy Sándor darabját ajánlja. Vö. DONCSECZ 2009b.

⁷⁴ KERÉNYI 1988, 100.

⁷⁵ Sajtó alá rendezőként a következő kötetek körül munkálkodott: OFFICIUM 1817, MISSALE 1817. Vö. ILLÉSY 1897.

⁷⁶ RÉKASY 1994, 50.

⁷⁷ Illésy mindössze egy munka szerkesztését említi csak 1814-ből: BREVIARIUM 1814.

⁷⁸ VERSEGHY 1813.

⁷⁹ CSÁSZÁR 1903, 310.

⁸⁰ Az idézet „magasabb parancsra, melynek jóságára és kedvességére, amíg élek, a legkegyesebb emlékezettel gondolok, s amely honi nyelvünk törvényeinek kidolgozására buzdított” szakasza vélhetően erre utalhat.

⁸¹ [VERSEGHY Ferenc], *Epitome Institutionum Grammaticarum Linguae Hungaricae*, Tom 1–5., Buda, 1816¹, 1820². [VERSEGHY Ferenc], *Exercitationes Idiomatis Hungarici secundum regulas Epitomes concinnatae in usum Gymnasiorum Regni Hungariae*, Buda, 1816¹, 1820², 1822³.

⁸² ILLÉSY 1897.

Vonzások és választások: Verseggy Ferenc drámái

Ez az utóbbi szempont – amely szoros összefüggésben áll a szerzői életpálya sajátos alakulásával – az, amely a kötetünkben közreadott munkák megközelítéséhez a másik utat nyithatja. A szövegek e nézőpontból szemlélve két csoportra oszlanak. Az első egységet az 1792 és 1794 között született négy darab alkotja. Két Kotzebue-fordítás: *A' szerelem gyermeke* (1792) és *A' formentérai remete* (1793); egy Aiszküloosz-fordítás: *A' le-bilintsezett Prométhéus* (1792); valamint az eredetiként számon tartott *Szétsi Mária a' murányi várban* (1794). Az 1790-es évek első fele mind publikációk, mind közösségi szerepvállalás tekintetében a szerző egyik legaktívabb időszaka. Ennek a lendületnek vetett véget 1795-ben a jakobinus per Verseggyt elmarasztaló ítélete. Az ezt megelőző, 1786-tól számított szűk évtized eseményei és írásban megjelent produktumai a szó szoros és átvitt értelmében is e munkák kontextusát alkotják. A periódus nyitányát a pálos rend feloszlása jelenti, amely nemcsak közösséget, hanem egyszersmind egzisztenciát is nyújtott a szerzőnek. E köteléken – legalábbis hivatalosan és lát-szólag – kívül kerülvén a boldogulás számos módját megkísérelte: előbb egyházi vonalon hitszónoknak jelentkezve, majd tábori papként működve; utóbb attól egyre távolodva literátorként, számos más rendjét vesztett szerzeteshez hasonlóan. Ami őt mégis kiemeli, az a párját ritkító érzék és serénység, amellyel meglátta és használta a megszólalásra nyíló lehetőségeket. Kiterjedt kapcsolathálója is az alkalmak közelébe segíthette. A pálosok pesti rendházát – ahol Verseggy is szolgálatot teljesített – szokás szellemi találkozóhelyként⁸³ számon tartani. Az ezt alátámasztó alap kutatások ugyan még hiányoznak, de bizonyosnak látszik, hogy Bessenyei György bejáratos volt hozzájuk, s nem lehet véletlen a Batsányi szerkesztette *Magyar Museum* körül az időközben expálóssá lett szerzetesek koncentrált jelenléte sem.⁸⁴ Verseggynek az utóbbi ajánlotta Millot világtörténetét⁸⁵ lefordításra, általa lett a *Magyar Museum*nak előbb correctora, majd szerzője. A szerző ezekben az esztendőkből megjelent szövegeinek túlnyomó része fordítás,⁸⁶ négy említett drámája közül három szintén ezek sorát gyarapítja. Számos más szerzetestársa példáját, mondhatni egyfajta hagyományt⁸⁷ követett akkor, amikor a színművek felé fordult, azok sorát gyarapítva, akik az indulófélben lévő hivatásos színjátszás darabszükségletét saját munkáikkal igyekeztek orvosolni, nemegyszer iskolai színpadokhoz kötődő tapasztalataikra támaszkodva.⁸⁸ Maga is olyan közösségekből érkezett ugyanis, ahol az iskolai színjátszás múlttal és jelentőséggel bírt.⁸⁹ Apró adatok utalnak emellett arra, hogy az 1790-es években személyes kötődések és élmények fűzték a pest-budai német és magyar színjátszókhoz. Számon tartják ismeretségét Georg Schwarz német színésszel,⁹⁰ tudjuk, hogy gyakran látoga-

⁸³ GÁLOS 1951, 242, DEBRECZENI 1998, 870.

⁸⁴ KÓKAY 1979, 213, DEBRECZENI 2004, 221.

⁸⁵ MILLOT 1772.

⁸⁶ RÉKASY 1994, 28–37.

⁸⁷ BÍRÓ 2003, 223–229.

⁸⁸ JÁNOS-SZATMÁRI 2007, 16.

⁸⁹ Verseggy a pesti piarista, majd egri jezsuita gimnáziumi tanulmányok után lett a pálos rend tagja. Az *Analyticában* saját élményeként a Szent Gergely-napi játékokat és a Szent János születése napján szokásos játékokat emlegeti. CSÁSZÁR 1903, 4–10. VERSEGHY 1977, 830. Vö. KILIÁN 2005, KNAPP 1993, NÁDASDY 1984, VARGA 1990.

⁹⁰ CSÁSZÁR 1903, 115, KERÉNYI 1988, 93, KÁDÁR 1914, 40. Lásd még: Verseggy Ferenc levele Kazinczy Ferencnek. Buda, 1803. november 29. = KAZ. LEV. XXII., 66–68.

tott nézőként színházi előadásokat.⁹¹ Utóbbinak emlékét őrzi a *Magyar Hírmondó*ba írt kritikája a *Pikkó herceg és Jutka Perzsi* bemutatójáról.⁹²

Az irodalom- és színháztörténet-írás által „fordítói mozgalom”-nak⁹³ nevezett kezdeményezéshez a hivatásos magyar színjátszás megindulását követően csatlakozott, darabjai pedig az előadások rendszeressé válása után jelentek meg nyomtatásban. Hármat közülük színművek közreadására létrejött vállalkozások fogadtak be: *A' szerelem gyermeke* és *A' le-bilintsezett Prométheus* a *Budai Magyar Theátrum* című sorozat tagjaiként, míg *A' formentérai remete* az Endrődy János szerkesztette *Magyar Játékszín* negyedik kötetében látott napvilágot. Beszédes, hogy mindkét szöveg eredetije August von Kotzebue, a kor kiemelkedően népszerű színmű-szerzőjének írása: tőle nemcsak darabot fordítani és megjelentetni, hanem színpadra állítani is a garantált siker reményével kecsegtethetett.⁹⁴

„*Ami hűsz évig fennmaradt – mondta –, és a nép tetszését élvezi, az már bizonyára nem akármilyen. Amikor Kotzebue megmaradt körein belül, és nem lépett túl képességein, akkor rendszerint valami jó dolgot írt. Úgy járt, mint Chodowiecki; neki is tökéletesen sikerültek a polgári jelenetek, de mihelyt római vagy görög hőöket akart rajzolni, kudarcot vallott.*”⁹⁵

Nem más, Johann Wolfgang von Goethe nyilatkozott így – a beszélgetésrészlet legalábbis így örződött meg Johann Peter Eckermann emlékezetében. Szavakban kifejezett véleményét tettei is tükrözték: Kotzebue 230 darabja közül az általa igazgatott weimari színházban – a teátrumról vallott nézeteik különbözőségeinek dacára – kilencvennél is többet mutattak be.⁹⁶ Hogy a publikum szélesebb rétegei előtt mennyire kedvelt volt, jól mutatja, hogy szövegei nemcsak német nyelvterületen értek meg rövid időn belül több kiadást,⁹⁷ hanem számos nyelvre lefordították, s szerte Közép-Kelet-Európában évtizedekig játszották őket.⁹⁸ Verseghy tehát biztos kézzel választott témát az 1790-es években, s 1805 táján is, amikor az *Eduárd Skóciában* átültetésébe fogott: a szerzőt mind a magyarországi magyar, mind a német színpadokon ünnepezték. 1812-ben a pesti német színház megnyitójára is őt kérték fel, hogy az alkalomra darabot írjon,⁹⁹ *A' szerelem gyermekét* pedig még a harmincas években is játszották,¹⁰⁰ annak ellenére, hogy az irodalom értőinek és művelőinek bizonyos köreiben már rég nem számított a jó ízlés ismérvének ezt a vonalat követni.¹⁰¹

Verseghy várakozásai tehát beteljesültek, ezt utóbb a bemutatók magas száma igazolta is.¹⁰² Ellenben egy klasszikus szerző – mint Aiszkülosz – fordítása, s főként nyomtatványként való megjelentetése már másféle megfontolásokra utalhat. A kötet ugyanabban a sorozatban, ugyanabban az évben, s szintúgy Landerer nyomdájából került ki, mint *A' szerelem gyermeke*. Egy

⁹¹ Császár 1903, 117–118. Lásd még: Kondé Miklós levele Batthyány Józsefhez. Buda, 1792. november 10. Prim. Arch. Batth. III. PE No. 94. / Nro. 15.

⁹² Budáról. Tegnap, úgymint Májusnak 13-dikán, ismét énekeltetett a Pesti Magyar Theátrumban a' Pikkó Hertzeg nevezetű Darab, Magyar Hírmondó, 1792. június 26.

⁹³ Bíró 2003, 239.

⁹⁴ KERÉNYI 1987, KERÉNYI 1981, 43–58.

⁹⁵ ECKERMANN 1989, 53.

⁹⁶ JÁNOS-SZATMÁRI 2007, 124.

⁹⁷ Erről lásd *A' szerelem gyermeke* jegyzeteit.

⁹⁸ SPIRÓ 1986, 34.

⁹⁹ KERÉNYI 1981, 123, BLEYER 1912.

¹⁰⁰ *A' szerelem gyermekét* még 1837-ben is játszották. Vö. *A' szerelem gyermeke* jegyzetével.

¹⁰¹ VADERNA 2004.

¹⁰² KERÉNYI 1988, 99–100.

évvél később ugyancsak e műhelyben készültek a Horatius-fordítást magában foglaló *Mi a' Poézis?* példányai.¹⁰³ Úgy tűnik tehát, Verseghy egy időben foglalkozott a népszerű kortárs és az antik klasszikus irodalom szövegeivel. E tekintetben szokás arra hivatkozni, hogy ez a darab mindössze egyetlen, 1804-es, nem is biztosan adatolható¹⁰⁴ előadásával nem ért el sikert a nézők körében, akiket inkább a jóval népszerűbb érzékeny-, énekes és vígjátékok vonzottak.¹⁰⁵ Érdemes figyelemmel lenni viszont a körülményre, hogy Aiszkhülosz munkájának ez az első megjelent magyar fordítása, amelyet Verseghy – az általa forrásként használt Schlosser fordította német verzióhoz hasonlóan – szövegmagyarázó jegyzetekkel látott el. A szövegnek ez a jellegzetessége arra utal, hogy a munka ebben a formában önmagában is érdeklődésre tarthatott számot, s a kiadás szándéka nem kizárólag az esetleges bemutatást célozhatta. Szembeötlő továbbá, hogy bár a fordító bírt görög nyelvismerettel,¹⁰⁶ mégis német verziót választott alapszövegül. Magyarázhatja a döntést a Schlosser-kiadás kommentált jellege, az elhatározás ugyanakkor újabb bizonyíték arra, hogy Verseghy meglehetősen jártas és naprakész a korabeli német nyelven megjelent szépirodalmi művek és szakkönyvek terén, s tájékozódásának fő iránya is ez – több más volt rendtársával ellentétben.¹⁰⁷ Még az 1780-as években fordítja magyarra Karl Huber munkáját, Sulzer lexikona mellett Batteux összefoglalóját is németül, Ramler fordításában olvassa, akárcsak Millot világtörténetét Christiani tolmácsolásában, s számos verséhez az alapot a korban sokat forgatott s rendkívül elterjedt német dalgyűjteményekből meríti.¹⁰⁸

Bár fordított munkáinak vizsgálata sem tanulságok nélkül való, drámatörténeti vonatkozásban is módfelett érdekes és izgalmas lenne eredeti műveinek tanulmányozása: sajnálatunkra azonban éppen ezek szövege nem, vagy csak töredékben maradt fenn. Egyik eredetiktől számon tartott darabja témájában és műfaját tekintve is arról vall, hogy ezekben az években a dráma műnemén belül újabb műfajjal kísérletezett: a vitézi játékkal. *Szétsi Mária a' murányi várban* című drámájának szövege azonban nem maradt ránk, csupán színlapjai nyújtanak tájékoztatást róla.¹⁰⁹ Ezek alapján tudható a darabról, hogy az Gyöngyösi István *Márssal társalkodó Murányi Vénusza* nyomán íródhatott. Erre utal a már említett *Mi a' Poézis?* című munkája, ahol a hanggegyeztetés ellen kifejtett érvelésében szól Gyöngyösi művéről:

„Egy kis példa gyanánt lássuk Gyöngyösinek Murányi Venussából, miként tsavarja ezen egyébaránt nagy Poéta a' gondolatokat, és a' magyar szőjétést a' hanggegyeztetés miatt. Az 1664 esztendőbéli Kassai Kiadásban, melyet velem Méltóságos Gróf üdösb RÁDAY Gedeon úr közleni méltóztatott, [...] Ezeket mindazáltal nem úgy mondom, mintba GYÖNGYÖSIT gúnyolni akarnám. Ó az akkori magyar nyelvvel egyébképp' nem bánhatott, mert ez még akkor az ízzel együtt pallérozatlan volt. Egész krízisem mellett tehát meghagyom örömet néki azt a' dütsősséget, mellyel nemzeti Poétáink között díszeskedik.

¹⁰³ VERSEGHY 1793a.

¹⁰⁴ FERENCZI 1897, 522, KERÉNYI 1988, 99.

¹⁰⁵ KERÉNYI 1988, 99.

¹⁰⁶ CSÁSZÁR 1903, 370.

¹⁰⁷ Szemben például Ányos Pállal és Kreskay Imrével. Erről bővebben: DEMETER 2014. Mindez nem jelenti, hogy más nyelveken nem olvasott volna: kéziratanyagában angol, francia, olasz nyelvű kéziratok drámaparódia is található: MTAKK M. Irod. RUI 8r. 31. III–IV. k. OSZK Kt Quart. Hung. 3659.

¹⁰⁸ HUBER 1783, SULZER 1771, SULZER 1774, BATTEUX 1774, SDL I., SDL II., SDL III., SDL IV.

¹⁰⁹ A darabnak két előadásáról tudunk. Ezek közül az 1808-as színlapja maradt fenn: OSZK Színház-történeti Tár, Színlapgyűjtemény. Előadás: Pest, 1808. december 7. Az 1794. június 11-i előadás színlapjáról a Ráday Pál hagyatékában található kéziratok másolat tájékoztat: Sz. É. 1954, 190–191.

*A' Kolosvári Herélő, a' ki Murányi Venust 1702 esztendőben kiadta, 's a' kit azután a' többi Nyomatók is követték, ezen szóokban: szerzőtt, rejtőzött, érkezött az orthographiát rosszalván, mivel már akkor így kezdődtek írni: szerzett, rejtezett, érkezett; és erre nézve az első szóhoz között más hasonló hangú szót keresvén; halhatatlan GYÖNGYÖSINEK szép gondolatnyát, ismét az egy hangeggyeztetésnek kedvéért, még nagyobb homályba temette, sőt fogytig megrontotta, [...] Valahány szó, melly a' Kolosvári Kiadónak agyvelejéből származik, annyi szentségtörés annyi méregforrasztó kábaság! Így ronntya ő a' hangeggyeztetésnek kedvéért több helyeken is a' legjobb gondolatokat!*¹¹⁰

Az idézett szakasz több vonatkozásban is informatív. Egyfelől mutatja, hogy a *Magyar Museum* körüli munkálatok során megteremtődött kapcsolat Ráday és Verseghy között túlmutatott a folyóirat támogatója és korrektora, s egyik szerzője közti pusztá munkakapcsolaton: hogy Ráday az első kiadás egyik ritka példányát adta át Verseghynek használatra jelzi, hogy a lapkiadás részletein túl más témákat is megvitathattak.¹¹¹ Másrészt ez az említés utal a darab előmunkálatainak-készülésének idejére. A Ráday és Kazinczy levélváltása alapján tudható, hogy a személyes ismeretség 1789 tavaszán teremődhetett meg.¹¹² Verseghy tehát az e dátum és Ráday 1792-es halála közé eső időszakban juthatott a kötethez, s használhatta azt.¹¹³ Felkészültsége fokát mutatja, hogy ismerte az elérhető szövegkiadásokat, és tisztában volt azok gyengeségeivel, amelyek az általa „*Kolosvári Herélő*” névvel illetett Tsétsi Zachariás 1702-es kiadásának torzításait örökítették tovább.¹¹⁴ Ennél több a szöveg hiányában bizonyossággal nem állítható a darabról. A műfajmegjelölés viszont jelzi, hogy olyan típusal kísérletezett már ekkor, amelynek kedveltsége majd a századfordulót követően, a második országos műsorregben lesz szembeszökő.¹¹⁵

Verseghy vítézi játékát az első magyar színtársulat 1794. június 11-én mutatta be. Őt magát épp fél évvel a premier után, a december 10-ről 11-re virradó éjjel fogták el a Martinovics Ignác szervezte összeesküvésben való részvétel vádjával.¹¹⁶ Hosszúra nyúlt távollét után 1803-ban térhetett haza.¹¹⁷ Nem érdektelen körülmény szabadon bocsátása tekintetében a kancellária meghagyása: Verseghyt a nádor felügyeletére bízta.¹¹⁸ 1804-től gróf Szapáry János, a nádor főudvarmesterének¹¹⁹ szolgálatában állt: leányának, Leopoldinának¹²⁰ nevelője volt. 1806-ban egy éven át a nádor magyar nyelvmestere.¹²¹ Megújítván a régi nexust *A' magyar musának háladatos öröme*¹²² című szövegéből ugyanekkor küldött tiszteletpéldányt Széchényi Ferencnek, s kérte, továbbítson egy példányt Keszthelyre, gróf Festetics Györgynek, akit ugyan

¹¹⁰ VERSEGHY 1793a, 29–31.

¹¹¹ Értékes adalék ez Verseghy kapcsolati hálójához, hiszen egymásnak írt leveleik nem maradtak fenn.

¹¹² Id. Ráday Gedeon levele Kazinczy Ferenchez, Pest, 1789. március 1. KAZ. LEV. I., 1890, 294.

¹¹³ Ráday Gedeon (1713–1792).

¹¹⁴ JANKOVICS 1998, 192.

¹¹⁵ Erről lásd: KERÉNYI 1988, 114–133.

¹¹⁶ CSÁSZÁR 1903, 140.

¹¹⁷ CSÁSZÁR 1903, 168.

¹¹⁸ CSÁSZÁR 1903, 166.

¹¹⁹ Szapáry János Péter Keresztély (1757 k.–1815. március 2.). 1792-ben Sándor Lipót főudvarmestere, annak halála után ugyanezt a tisztséget tölti be József mellett. Wilhelmine von Clary und Aldringen grófnővel kötött házasságából 1794-ben született lánya, Leopoldina. DONADELLO–CSEH–POZSONYI 2007, 57, MÉL 1982, 706.

¹²⁰ Szapáry Leopoldina (1794. július 26.–1866. május 3.). DONADELLO–CSEH–POZSONYI 2007, 57.

¹²¹ SÁGHY 1825, 152.

¹²² VERSEGHY 1806b.

személyesen nem ismert.¹²³ Ekkortájt megjelent szövegei és azok ajánlásai jelzik, hogy a régi ismerősök közül nem csak a könyvtáralapító gróf köreihez térne vissza. Császár Elemér sejtése szerint ugyanis már fogsága előtt érintkezésben állhatott a Majthényi családdal, Marczibányi István felesége, kesselőköi Majthényi Mária famíliájával.¹²⁴ Az 1800 óta Budán élő Marczibányi István¹²⁵ adományaival nemcsak a Nemzeti Múzeum gyűjteményét gyarapította folyamatosan, hanem mecénásként számos ügyet és literátort támogatott, s úgy tűnik, katolikus preferenciával.¹²⁶ Sejtethetően ugyancsak nem új keletű kötődésnek köszönhetette, hogy 1811 táján báró Prónay Simon fiának, Prónay Lászlónak nevelője lett: növendékének édesanyja Hirgeist Anna a Martinovics-összeesküvésben ugyancsak elítélt Hirgeist Ferenc húga.¹²⁷

A fogság utáni bő egy évtizedet tehát – azt az időszakot, amikor ismét a dráma felé fordult – a nádor és környezete körében töltötte.¹²⁸ Megannyi jel mutat viszont rá, hogy részint régi ismeretségek felfrissítésével, részint újak létesítésével maga törekedett arra, hogy ezt a főúri közeget – voltaképpen potenciális mecénásokat – maga körül tudja.¹²⁹ Egy nem nemes és/vagy jelentős vagyonnal nem rendelkező, egykor összeesküvéssel vádolt, s az átlagnál hosszabb büntetést letöltött személy számára, aki, jóllehet az egyházi rend kötelékébe tartozott, ám a szerzetesrend, amelynek tagja volt, rég nem létezett már, ráadásul korábbi súrlódásai miatt sem számíthatott ebből az irányból komoly támogatásra, az efféle remények nem nyújthattak elégséges biztosítékot egy olyan létforma biztosításához, amely lehetővé tenné, hogy a tudományokkal hivatásaként foglalkozzék. E cél érdekében kezdte el tudását nem(csak) (el)hivatásból, hanem hivatásosan, fizetségért használni. Erről Kisfaludy Sándornak írt levelében maga nyilatkozik:

„Himfit én még fogságomban olvastam. [...] Ő adott nekem új kedvet arra, hogy Aglájámat és Rikótímot, mellyek már részben feküdtek, újjra kisimitsam. Ennek testvérét, a’ Regéket, várva várom. A’ mi nyomtatásbéli hibáinak jobbítását illeti, ez iránt Sághy Ferenc Urral így végeztünk. – Kulcsár Istvány Urra lévén már e’ jobbítás bizva, az első correcturát Sághy Ur övele végezteti, a’ másodikat pedig hozzám küldi. Ezt én két okbul kívántam. Az első az, mivel több szem többet látván a’ nyomtatás így hibátlanabb lehet. A’ másik pedig az, mivel két correctura felette sok üdöt venne el tőlem, ki szerencsétlenségem utánn szegény 82 esztendő anyámat tőkepénzeitül, sőt még házi eszközeitül is család emberek által megosztva találván, kénytelen vagyok a’ könyvárosoknak’ bérért olly munkákat készíteni, a’ minőkötök akarnak, hogy szülőmöt szolgálójával eggyütt eltarthassam.”¹³⁰

Az 1803-at követő évtizedben Verseghytől született munkák valóban magukon viselik egyfelől a lojalitás nyomait, másfelől a törekvését, amely a kereslet igényeinek kiszolgálását célozta. A motivációk első eleme több szinten is tetten érhető: részben a napvilágot látott

¹²³ Verseghy Ferenc levele Széchényi Ferenchez. Buda, 1806. június 22. VALJAVECZ 1934, 393–394.

¹²⁴ CSÁSZÁR 1903, 14–23.

¹²⁵ Marczibányi István (1752–1810) MÉL 1982, 139, VERRASZTÓ 2010, 51.

¹²⁶ Alapítványokat tett az Erzsébet-rendi apácák és az irgalmasok kórháza számára, s ott találjuk környezetében a pálos Verseghy és Virág Benedek mellett, a ciszterci Szekér Joachimot, a piarista Endrődy Jánost. VERRASZTÓ 2010, 37, 66, 90, 95, TOKAJI-NAGY 2001, 38, GÁLOS–GULYÁS 1932, 411.

¹²⁷ FRIED 1963, 794–795, GÁLOS 1935.

¹²⁸ Noha a nádornak csupán rövid ideig nyelvmestere, s a tízes évek elején Szapáry Leopoldina nevelése is befejeződött, úgy tűnik, a kapcsolat életre szóló: Gálos Rezső szerint 1812-től a nádor ajtónálló-jához, Johann Ossitzkyhez és annak családjához költözött. Haláláig velük élt. GÁLOS 1935, 7.

¹²⁹ Ebben a vonatkozásban a kancellária utasítása, illetve ahogy az a gyakorlatban teljesül, Verseghy boldogulása tekintetében akár pozitívan is értelmezhető.

¹³⁰ Verseghy Ferenc levele Kisfaludy Sándornak. Buda, 1806. október 11. KISFALUDY 1931, 543–544.

munkák ajánlásaiban¹³¹ és alkalmi szövegekben,¹³² részben a nyilvánvalóan kormányzati megrendelésre készült produktumokban.¹³³ A második összetevőre kiadói összeköttetések mutatnak: a sajtó alól kikerült szövegek 1805-ben javarészt Eggenberger, 1806-tól jellemzően az Egyetemi Nyomda kiadványai.

E periódus Verseghy tollából származó drámatermése a teljes életmű mutatta tendenciáknak látszik megfelelni. A széles nagyközönség előtt még mindig kedvelt Kotzebue *Eduárd Skóczyában* című darabjának fordítása 1805-ben Eggenbergernél jelent meg.

A két fenti jellemző együttes jelenlétének eklatáns példája a *Magyaroknak hűsége és nemzeti lelke* című énekes játék. A szöveg nyomtatásban, bilingvis kiadványként 1809-ben látott napvilágot, a címlap tanúsága szerint a színházi bemutató után.¹³⁴ Keletkezési idejéről a kéziratot példány vall: „Az Ország’ Gyűlésnek végével, 1808.”¹³⁵ Alkalomra született munkáról van tehát szó. A Pozsonyban tartott diétán koronázták magyar királynévá Mária Ludovikát, I. Ferenc osztrák császár és magyar király harmadik feleségét.¹³⁶ Ugyanekkor járult hozzá az uralkodó a rendek által régóta óhajtott magyar tisztképző akadémia felállításához, mintegy cserébe a francia háborúhoz nyújtott támogatásért.¹³⁷ A frissen megkoronázott királyné a rendektől kapott jegyajándékának tizedét, 50 000 forintot ajánlott fel az utóbb róla elnevezett intézmény javára.¹³⁸ Verseghy Pest–Budáról tisztelgett a pozsonyi esemény előtt, de nem a házasságkötést és a koronázást ünnepelte elsősorban, hanem a rendek tisztképzőjének megalapítását, felidézvén a nemesség és az uralkodó viszonya vonatkozásában a rendi diszkurzus toposzait. Hogy így tett, abban nem csekély a szerepe annak a mecénási körnek, amelyben ez idő tájt mozgott. A Ludoviceum megalapítását az 1808. évi 7. tc. iktatta törvénybe. A célra adakozók neveit a 18. § sorolja fel.¹³⁹ A lista a felajánlott összegeket is rögzíti, s jó néhány olyan személy nevét is tartalmazza, akik Verseghy szövegében, illetve ez idő tájt környezetében fellelhetők. A névadó mellett az adományozók között találjuk József nádort (10 000 forint), a császári–királyi párt összeadó Károly Ambrust, a hercegprímást (20 000 forint), gróf Széchényi Ferencet (8000 forint) s végül puchói Marczibányi Istvánt kereken 50 000 forinttal, amely összeg nemcsak hogy jóval magasabb minden más tételnél, de nyilvánvalóan nem is a véletlen műve, hogy forintra pontosan egyezik a királyné ajánlatával. A szimbolikus gesztust megtoldva, a hozzájáruláson túl vállalta továbbá két tanár fizetésének fedezését is azzal a megkötéssel, hogy azok magyar nyelven tanítanak majd.¹⁴⁰ A Marczibányi támogatta literátorok közé tartozó Verseghy ezzel a munkájával – amely számos más művével ellentétben a címlapon feltüntetve hozza a szerző nevét – nyilvánosan letette a voksot a magyarnyelvűséget pártoló rendi álláspont mellett, amelyet patrónusa is képviselt. A munka textusának és műfajának vizsgálata másféle ösztönzések jelenlétére is utalhat. Ahogy a címlap jelzi, e darab sem erede-

¹³¹ Szapáry Leopoldinának: VERSEGHY 1805d, VERSEGHY 1805c. A Marczibányi család tagjainak: VERSEGHY 1810a, VERSEGHY 1810b, VERSEGHY 1811.

¹³² VERSEGHY 1806a, VERSEGHY 1806c, VERSEGHY 1808, VERSEGHY 1810c.

¹³³ Bizonyosan ilyennek tekinthető Pedro Cevallos munkájának Verseghy által – vélhetően német közvetítő nyelvből – készített magyar fordítása: CEVALLOS 1809. Ehhez lásd: WOHLFEIL 1962–1963.

¹³⁴ VERSEGHY 1809.

¹³⁵ Jelzete: OSZK Kt Quart. Hung. 3659.

¹³⁶ HAMANN 1990, 317–318.

¹³⁷ Ács 2009, 11.

¹³⁸ Ács 2009, 11.

¹³⁹ MTT 1901, 391–418.

¹⁴⁰ VERRASZTÓ 2010, 56.

ti. A hivatkozás szerint egy bizonyos „Vitéz Sorz Óbester úr” szövegét fordította „szabadon” Verseghy. Kiléteéről nem állnak rendelkezésre adatok. Magyarországi gyűjtemények katalógusai nem tartalmazzak rá vonatkozó utalást. Az Österreichische Nationalbibliothek Ritter von Sorz néven egyetlen dokumentumot említ: a kötet 1799-ben jelent meg *Das unglückliche Loos der Freiheits-Völker* címmel.¹⁴¹ A göttingeni Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek digitális archívumában elérhető egy példány belőle, s valóban van magyar vonatkozása: az ajánlás Batthyány Tódor grófnak¹⁴² szól, akivel a szerző személyes ismeretségben állt. Sorz más magyarországi kapcsolatokkal is bírhatott, hiszen az előszóban megemlíti, hogy könyvét olasz minta ihlette, címét németül említi: „*Die Römer im Griechenland.*” Saját bevallása szerint magyar barátaival is megismertette a művet, s örömmel számol be arról, hogy tudomása van annak utóbb elkészült magyar fordításáról.¹⁴³ Vélhetően azonban Sorznak nem ez a szövege lehetett Verseghy mintája: sem témáját, sem műfaját tekintve nem mutat hasonlóságot ugyanis a szóban forgó énekes játékkal. A címlap csupán annyit árul el, hogy mintáját „szabadon fordította”. Egy szóval sem mondja azonban, hogy a fordítás alapjául nyomtatott szöveg szolgált. Összevetve a nyomtatott kiadványt a hagyatékban fennmaradt kéziratossal, feltűnő, hogy a két bilingvis példány német szövegrészei nem egyeznek meg egymással, szemben a magyar szakaszokkal, amelyek között apróbb eltérések találhatók csupán. A leginkább szembevetendő különbség a német variánsok között, hogy a kézirat verzió prózában íródott, szemben a nyomtatottal, amely versben – hasonlóan mindkét magyar szöveghez. Az eltérésre a sorrendiség megállapításával és egy kortárs analógia segítségével lelhető magyarázat. Bizonyosnak látszik, hogy a kézirat a nyomtatványnál korábbi szövegállapotot rögzít. A magyar és a német változatokat összevetve megállapítható, hogy a magyar szöveg a kézirat német pontos fordítása. Különbség a formában mutatkozik: a prózában íródott szövegnek verses magyar fordítása készült. Verseghy címlapon szereplő utalása, tudniillik, hogy „szabadon” fordított, vélhetően erre a differenciára utalhat. Ha ez így van, Sorz szövege sem keresendő tovább: a kézirat példány német felében található. Mivel a kézirat autográf, Verseghy lemásolhatta az eredetiről, amely korántsem biztos, hogy befejezett szöveg volt: elképzelhető, hogy csupán egy kantáta prózában írt tervezetéről van szó. Sorznak voltak magyar kötődései, ez magyarázat lehet a témaválasztásra. Verseghy az eredeti némethez képest a magyar változatban csupán a szereplők és a helyszín esetében eszközölt apróbb módosítást, amely az alkalomhoz igazítást szolgálta: az inszurrekció közlegényei helyett a Ludoviceum növendékeit, egy síkság helyett Rákos mezejét szerepelteti. A szövegváltozatok közül e logika alapján a verses német verzió készülhetett utóljára, így jöhetett létre az 1809-ben sajtó alól kikerült nyomtatott bilingvis kantáta. A verses német verzió több vonatkozásban eltér a magyartól: egyrészt a rímelés kedvéért jelentésárnyalatnyi különbségek adódtak, másrészt a német nyomtatott verzióba olyan magyarázó megjegyzések kerültek, amelyek a nem magyar olvasók számára tartalmazzak el-

¹⁴¹ SORZ 1799.

¹⁴² Gróf Batthyány Tódor (Tivadar) (1730. október 15.–1812. június 3.) MÉL 1967, 148.

¹⁴³ SORZ 1799. [9–14.] (A kiadvány lapjai számozatlanok.) Az olasz mű németül hivatkozott címét magyarra fordítva, a kérdéses kötet nyomába szegődve, a megoldásban Szinnyi segíthet. Gubernáth Antal megjelent munkái között az alábbi is említi: „A rómaiak Görögországban. Olaszból ford. Pozsony. 1798.” SZINNYEI 1894, 1539–1541. A kötet megtalálható az Országos Széchényi Könyvtár állományában: GUBERNÁTH 1798. Jelzete: 175. 552. Vö. VARGA 1990, 264.

igazítást.¹⁴⁴ Ilyen módon olyan kiadvány jött létre, amely kétféle olvasó-, illetve vásárlóközönségre számított. A magyar ajkú és magyar viszonyokat ismerő közönség számára a már említett rendi szempontú olvasatot kínálta, a német ajkú és a magyar körülményekben nem tájékozott publikum számára pedig úgy tűnhetett, ez a magyar kiadvány illeszkedik a császári frigyet ünneplő osztrák munkák tendenciájához.¹⁴⁵ Verseghy mindehhez a kantáta népszerű műfaját választotta ugyanúgy, ahogy bevétel reményében az 1796-os országgyűlés idején Csokonai is.¹⁴⁶

Verseghy eddig vizsgált szövegei számos különbözőségük dacára két tekintetben mégis hasonlóságot mutatnak: részint vallanak arról, hogy szerzőjük otthonosan mozgott a 18. század végének–19. század elejének szerte Európában széles körben népszerű szerzők, témák és műfajok terén, részint felhívják a figyelmet a szerző zenei affinitására.¹⁴⁷ A kirajzolódni látszó keretek közé úgy tűnik, illeszkednek az 1810-es évek első felében keletkezett kéziratban maradt szövegek, töredékek is. Ezek egyfelől arról tanúskodnak, hogy Verseghy nem csak az *Analyticában*, elméletben tulajdonított fontos szerepet – a közönség körében mindig népszerű – zenés daraboknak, az operának és a táncnak. *Falusi Inderkedések avvagy a' próbára tett szeretők* című táncjátékából Johann Ehrenstein rendezett gyermekbalettet, s a darabot színre is vitték.¹⁴⁸ Kerényi Ferenc emellett a Hazai és Külföldi Tudósítások beszámolójára¹⁴⁹ alapozva nem tartja kizártnak, hogy ezt a darabot mutatták be Jekatyerina Pavlovna, a nádor sógornője 1815-ös látogatása alkalmával.¹⁵⁰ Egyértelmű bizonyíték e tekintetben egyelőre nem bukkan fel, Verseghy kötdései ismeretében azonban nem zárható ki a lehetőség. *Zotmund, a'Majthényi fő nemes famíliának törzsöke, avvagy a' Posonyi Ostromlás* című töredéke a Majthényi család eredetét tervezte megörökíteni. Verseghy, ahogy a *Mi a' Poézis?*-ben a *Szétsi Mária* forrásáról szól, *Az Emberi Nemzetnek Történetei* második, Majthényi Máriának dedikált darabjában, az ajánlásban a félbemaradt munka lehetséges forrására utal: Zotmund történetét Bonfini alapján ismerteti.¹⁵¹ Műfaját nézve sejthetően operának szánta, s hogy e tekintetben nem ez az egyetlen próbálkozása, azt a *Castor és Pollux, avvagy a' Testvérszeretet* példája mutatja.

Verseghy tízes évek közepén publikált, ám sejthetően jóval korábban keletkezett, s a 18. század második felének elméleti tradícióit szorosan követő, s egyes kortársai által meghaladottnak ítélt dramaturgiájával szemben, saját szövegei egyértelműen arra mutatnak, hogy praxisában nem konzervatív: jól tapinthatóan reflektál a műnemen belüli divatokra, tendenciákra, valamint reagál, alkalmazkodik a színjátszást befolyásoló külső körülmények korabeli Magyar-

¹⁴⁴ Például Rákos mezeje funkcióját illetően. Erről bővebben lásd a *Magyaroknak hűsége és nemzeti lelke* jegyzeteit.

¹⁴⁵ HAINZMANN 1808, HASCHKA 1808.

¹⁴⁶ Csokonai Wéber Simon Péter pozsonyi nyomdász német nyelvű kantátáját fordította le magyarra. A kiadvány az 1796-os országgyűlés idején jelent meg. A fordítás elkészítését a szerző a remélt bevételek növelése érdekében tartotta fontosnak, mivel az országgyűlésen megjelenő magyar nemesség nem minden tagja tudott németül. CSOKONAI 1992, 175–183, 815–834.

¹⁴⁷ Gondoljunk csak *A' formentérai remete* énekeire, a *Magyaroknak hűsége és nemzeti lelke* című kantátára, s a versei javának forrását jelentő német dalgyűjteményekre. Lásd az említett darabok jegyzeteit.

¹⁴⁸ Erről bővebben lásd a *Falusi Inderkedések avvagy a' próbára tett szeretők*, valamint *Az essőből a' csurgó alá* jegyzeteit.

¹⁴⁹ HKT 1815, 7.

¹⁵⁰ KERÉNYI 1988, 104–105. Lásd: DOMANOVSKY 1941, 210–214, BODNÁR 2005.

¹⁵¹ VERSEGHY 1810b, oldalszámok nélkül. Erről lásd a *Zotmund, a'Majthényi fő nemes famíliának törzsöke, avvagy a' Posonyi Ostromlás* jegyzeteit.

országban tapasztalható változékonyságához. Tematikájukban és műfajukban rendkívül színes munkái pillanatfelvételekként szemlélhetők: illusztrációt kínálnak az iskolai s a főúri színjátszás hagyományainak, valamint az intézményesülő hivatásos színház gyakorlatának együttéléséhez, egyben tanúskodnak arról, miféle színművekkel állt a közönség elé Kelemen László és társulata, milyen darabokat láthatott a publikum a napóleoni háborúk idején, s hogyan válogatott témák és műfajok között a szerző, akit a választásban nem csak egyéni hajlama és érdeklődése vezetett.

A kötet felépítéséről és a jegyzetokről

Jelen kötet a Verseghy-életmű dráma műnemébe tartozó szövegeit két csoportra osztja. Külön kezeli a teljes, befejezett, nyomtatásban megjelent munkákat. Ebben az egységben kapott helyet *A' szerelem gyermeke*, *A' le-bilintsezett Prométheus*, *A' formentérai remete*, az *Eduárd Skóczyában*, avvagy egy szökevénynek az éjszakája, valamint a *Magyaroknak hűsége es nemzeti lelke* szövege. Más csoportot alkotnak a kéziratban maradt művek, töredékek: az egymással szorosan összefüggő *Az essőből a' csurgo alá és a Falusi Inderkedesek avvagy a' próbára tett szeretőök*, a *Castor es Pollux*, avvagy a' *Testvérszeretet*, valamint a *Zotmund*, a *Majthenyi fő nemes famíliának törzsöke*, avvagy a' *Posonyi Ostromlás* szövegei, s szöveg híján ugyancsak itt közöljük a *Szétsi Maria a' murányi várban* című darabról tájékoztató színlapot.

A szövegek közlésének tekintetében a legfontosabb feladat az alapszövegek meghatározása volt. *A' le-bilintsezett Prométheus*, *A' formentérai remete*, az *Eduárd Skóczyában*, avvagy egy szökevénynek az éjszakája esetében egyszerű volt a döntés, lévén: e daraboknak csupán egyetlen egykorú kiadása létezik, kéziratuk lappang vagy elveszett. Hasonló a helyzet a *Castor és Pollux*, avvagy a' *Testvérszeretet*, a *Zotmund*, a *Majthényi fő nemes famíliának törzsöke*, avvagy a' *Posonyi Ostromlás*, *Az essőből a' csurgó alá és a Falusi Inderkedések avvagy a' próbára tett szeretőök*, valamint a *Szétsi Mária a' murányi várban* esetében: ezekről a munkákról csak kézirat, illetve az utolsó esetben színlap tájékoztat.

Határozni kellett viszont *A' szerelem gyermeke* esetében. A mű szövegét ugyanis őrzi egyfelől egy egykorú nyomtatvány, valamint egy utóbb sűgőpéldányként használt kézirat. A két textust összevetvén megállapítható, hogy a nyomtatvány a későbbi, s a sűgőpéldányon kívül létezhetett (legalább) még egy kézirat, amely a nyomtatott verzió alapjául szolgált. Alapszövegként az ultima manus elve nyomán ezért a nyomtatott változatot jelöltük ki. A sűgőpéldány autográf kézírata számos nem autográf módosítást tartalmaz, amelyek vélhetően a színrevitel során kerültek az évtizedekig játszott darab szövegére. A változtatások e jellegüknel fogva forrásértékkel bírnak: tájékoztatnak tudniillik arról, miként hangzott (hangozhatott) Verseghy szövege a színpadról. Fontos információktól esnénk el, ha közlésüket mellőznénk, ezért lábjegyzetben tüntetjük fel őket, annak ellenére is, hogy a több színnel készült, több kéztől származó bejegyzések rendkívül bonyolult struktúrárt hoznak létre, s ezért rögzítésüknek olykor lábjegyzetek tömege lett az ára. (Minderről bővebben lásd *A' szerelem gyermekéhez* fűzött jegyzeteket.)

Mérlegelés tárgya volt, mi legyen a teendő a *Magyaroknak hűsége és nemzeti lelke* kézirat és nyomtatvány őrízete, egymástól eltérő bilingvis szövegváltozatai esetében. A választásban ismét az ultima manus mutatott irányt: kiadványunk az 1809-ben megjelent nyomtatványt tekinti alapszövegnek. Fontolóra kellett venni továbbá, milyen módon rögzítsük a különböző nyelvű szövegvariánsok eltéréseit. Mivel a magyar nyelvű verziók kevésbé különböznek egymástól,

célszerűnek látszott a differenciára lábjegyzetekben felhívni a figyelmet. A német variánsok értelmükben ugyan nem sokban különböznek egymástól, szövegükben, formájukban azonban teljesen eltérnek, itt tehát más megoldást kellett találni: a magyar szövegnek értelmét tekintve pontosan megfelelő kéziratos német verzió szövegét a jegyzetek közé illesztve teljes terjedelmében közöltük. Végül, hogy az olvasó képet kaphasson a szövegváltozatok egymáshoz való viszonyáról, hasonlóságokról és különbségeikről, valamint a kiinduló német kéziratos szöveg fejlődésének a magyar kézirat és a magyar nyomtatvány lépcsőin haladva a német nyomtatványig vezető fokozatairól, valamennyi szövegből kiemeltük s táblázatba foglaltuk azokat a helyeket, ahol eltérnek egymástól. (Minderről bővebben lásd a *Magyaroknak hűsége és nemzeti lelke* jegyzeteit.)

Kiadványunk betűhív szöveggözlésre törekszik, s minden esetben követni igyekszik az alapszöveget. A magán- és mássalhangzók időtartamának jelölése, a kis és nagy kezdőbetűk, valamint a központozás tekintetében mindenkor alkalmazkodtunk az egykorú nyomtatvány vagy kézirat gyakorlatához. A szövegben előforduló sajtóhibákat lábjegyzetben jelöltük. A kötet egységessége érdekében azonban néhány ponton változtattunk: a szöveggözlés során egységesen kiskapitális betűtípussal emeltük ki a szereplők neveit, a rövidített névalakokat jelöletlenül oldottuk fel, s úgyszintén jelöletlenül pótoltuk a hiányzó mondatvégi írásjeleket, az olykor elmaradt záró- és idézőjeleket. A szerzői instrukciókat s a jelenetek elején a szereplőkre és a helyszínre utaló megjegyzéseket mindenhol dőlten jelöltük. Mivel az alapul vett szövegek – legyenek azok kéziratok vagy nyomtatványok – térkezelése egymástól teljesen eltérő, hogy formátumában egységes kiadványt hozhassunk létre, le kellett mondanunk arról, hogy a szövegek elrendezésének minden formai jegyét visszaadjuk, ezért a címek, alcímek, felvonások és jelenetek tekintetében saját, egységes gyakorlatot követ kötetünk.¹⁵² Az egyes szövegekhez társuló jegyzetapparátus hat elemből épül fel. Elsőként a *Kézirat* fellelhetőségéről tájékoztatunk. A *Megjelenés* adatai között külön kezeljük a szövegek egykorú és későbbi kiadásait. A *Szöveggkritika* alfejezetben minden egyes szöveg esetében külön-külön leírjuk az alapszöveg jellegzetességeit, s itt tárgyaljuk a szöveggözlés során felmerült kérdéseket. Verseghy drámáinak java részét fordította, s eredetiként számon tartott darabjai esetében sem érdektelen tudni a kútfőkről, amelyekből merített. *Forrás, keletkezés* tekintetében minden esetben kísérletet teszünk ezért mintáinak felderítésére, s igyekszünk meghatározni a pontos szöveggözlést, amelyből dolgozhatott. Ugyanitt tekintjük át témáinak kortárs magyar és idegen nyelvű recepcióját, külön hangsúlyt fektetve a szerző erős németes tájékozódására és zenei érdeklődésére. Bemutatott darabok esetén szakirodalomból, korabeli sajtóból, színlapokból, színházi zsebkönyvekből törekszünk összegyűjteni az *Előadások* dátumaira vonatkozó lehető legpontosabb adatokat. A *Tárgyi és nyelvi magyarázatok* között kaptak helyet az idegen nyelvű szövegrészek fordításai, valamint a szövegek értelmezéséhez fűzött magyarázatok.

A kötet alapját jelentő magyar nyelvű főszövegek és szöveggkritikai jegyzetek első változatát Hornyák Annamária készítette. Az elkészült munka ellenőrzését, a szükséges átalakításokat és a véglegesítést a sajtó alá rendező végezte. Az így összeállt korpuszt német nyelvű szövegekkel egészítette ki, tárgyi jegyzetekkel és bevezető tanulmánnyal toldotta meg. A munka során kapott segítségért többeknek is köszönettel tartozik. Legelső helyen a kötet lektorának, Demeter

¹⁵² Vö. LABÁDI 2012, 24–25.

Júliának a kéziratához fűzött megjegyzéseiért: számos színház- és műfaj történeti adalékra hívta fel a figyelmet, s a megszerkesztésre vonatkozó tanácsaival növelte a kötet használhatóságát. *A' szerelem gyermeke* és *Az essőből a' csurgó alá* francia nyelvű részleteit Granasztói Olga fordította magyarra. Fáradozásáért köszönet illeti, éppúgy, ahogy Czibula Katalint, amiért készülő munkájába bepillantást engedve, még annak megjelenése előtt rendelkezésre bocsátotta Szigethi Gyula Mihály Kotzebue *A' formentéri remete* című darbjáról készített adaptációjának szövegét. Köszönet és hála Hovánszki Máriának a bevezető tanulmányt illető tanácsaiért, s Versegly kapcsán az értékes konzultációkért. A *Falusi Inderkedések avvagy a' próbára tett szeretők* tánc-típusait Csörsz Rumen István azonosította: segítsége nélkül a mű tánc történeti vonatkozásai alighanem rejtve maradtak volna a szöveg gondozójának szemei előtt.

JEGYZETEK AZ EGYES MŰVEKHEZ

A' szerelem gyermeke

Kézirat

OSZK Színháztörténeti Tár, N. Sz. Sz. 1. (súgópéldány).

Megjelenés

Egykorú kiadása: VERSEGHY 1792a.

Az első felvonás szövege megjelent: DEME 1996, 91–107.

Szövegkritika

A' szerelem gyermeke című dráma szövege egyetlen autográf kéziratos példányban maradt fenn, amely utóbb súgópéldányként szolgált. Ezt összevetve a korabeli nyomtatvánnyal, feltételezhető, hogy léteztek további kéziratok: legalább egy, amely alapján a nyomtatvány készült – a súgópéldány és a nyomtatott verzió között kimutatható szövegszerű és helyesírásbeli eltérések mutatnak erre. A szövegközlés során a nyomtatott változatot tekintjük alapszövegnek, a kézirat ugyanis csonka: első lapjai hiányoznak, a szöveg, amelyet megőrzött, az első felvonás második jelenetének végével indul. A súgópéldányra használatából fakadóan, a darab színpadra állítása során számos – nem autográf – bejegyzés került, ezeket a szövegkritikai jegyzetekben, lábjegyzetben közöljük. A módosítások több különböző kéztől származhatnak: fekete, barna és piros ceruzával, valamint fekete tintával készültek. Nem megállapítható teljes bizonyossággal, milyen sorrendben kerültek a kéziraatra. Arányaik szerint a fekete tintás megjegyzések vannak többségben, s talán ezek születtek legkorábban: a sorok feletti betoldásokat, átíráásokat, a külön lapra írt s utólag a kéziraathoz toldott megjegyzéseket jelezte így a(z egyik) módosító kéz. Számos változtatást piros ceruzás vonások jelölnek, ezek többnyire hosszabb szakaszok kihúzását s lapszéli megjegyzéseket rögzítenek. A kéziraathoz utólag csatolt, fekete tintás betoldásokat tartalmazó lapokon is szerepelnek, ezért feltételezhetően azoknál később keletkezettek. Valószínűleg a többi, fekete és barna ceruzás javításra is igaz ez, mivel azonban ezek főként hosszabb szakaszok áthúzásait jelzik, s gyakran egymás mellett szerepelnek, sem a kézre, sem arra nem lehet minden kétséget kizáróan következtetni, mikor készültek a többi módosításhoz viszonyítva. A kézirat és a nyomtatvány szövege között számos esetben helyesírásbeli különbségek mutatkoznak, ezek azonban nem következetes eltérések, s Verseghyt ezekben az években még más munkáiban, egy adott szövegen belül is ingadozó gyakorlattal jellemzi. Feltűntetésüktől ezért eltekintünk, s helyesírás tekintetében az alapszöveghez igazodunk: jelentősen megnövelnék ugyanis a lábjegyzetek számát, amelyek mennyiségükkel még jelen formájukban is terhelhetik az olvasót. A kéziraaton található módosítások rögzítése azonban nemcsak hogy nem érdektelen, hanem fontos is a tekintetben, mert általa képet kaphatunk arról, miként szólalt, szólalhatott meg végül Verseghy szövege a színpadról. Ebben a vonatkozásban különösen a francia szakaszok sorsa érdekes, amelyek a második felvonás ötödik jelenetében és a negyedik felvonás ötödik jelenetében foglalnak helyet. A darab francia betéteit fordító Granasztói Olga hívta fel a figyelmet arra, hogy eltérések mutatkoznak a Verseghy

szövegében található, Kotzebue-tól származó francia szövegrészek és a kéziratos példány fekete tintás betoldásai rögzítette verzió között. Utóbbiak ugyanis torzított, franciás hangzást mímelő szóalakokat tartalmaznak, ily módon felerősítve – a színpadon – a francia mintákat utánzó Muldai gróf alakjának komikus vonásait. Kerényi Ferenc Csokonai *Sertepertiéje* és *Lipitlottyára*, valamint *A jártas-költés völegény Mélyvölgyére* utalva tesz említést a karaktertípus magyar drámairodalomban felbukkanó előzményeiről, majd megjegyzi: „*A pest-budai magyar színészet műsorán ráadásul A szerelem gyermekét tíz nappal előzte meg Bessenyei György vígjátékának, A filozófusnak bemutatója: Pontyi ottani vádjaira az idegen módi majmolásáról szinte élő válaszul jelent meg a színpadon az a Muldai gróf, akinek megveretése Párizsban a forradalmi nép által /lásd elbeszélését a IV. fekvonás 5. jelenetében/ szinte drámai drámai igazságszolgáltatásként hatott.*” (KERÉNYI 1988, 96.) A *Tárgyi és nyelvi magyarázatok* között szögletes zárójelben minden ilyen esetben feltüntetjük a helyes francia szóalakot.

A szövegek közlés során egységesen kiskapitális betűtípussal közöljük a szereplők neveit, a rövidített névalakokat jelöletlenül oldjuk fel, ugyanígy jelöletlenül pótoljuk a hiányzó mondatvégi írásjeleket. A magán- és mássalhangzók időtartamának jelölése, a kis és nagy kezdőbetűk, valamint a központozás tekintetében alkalmazkodunk az egykorú nyomtatvány gyakorlatához. A szövegben előforduló sajtóhibákat lábjegyzetben jelöljük. Egységesen, kurzívan, zárójelben tüntetjük fel a szerzői instrukciókat, s dőlt betűkkel szedjük a jelenetek elején a szereplőkre és a helyszínre utaló megjegyzéseket.

Forrás, keletkezés

A fordítás August von Kotzebue *Das Kind der Liebe* című darabja alapján készült. (A szerzőről részletesen alább, a *Tárgyi és nyelvi magyarázatok* között.) A munka 1791-ben jelent meg, ugyanebben az évben több helyen: Leipzig, Wien, Augsburg, Frankfurt–Leipzig. A Verseghy használta kiadás azonosításához támpontot kínálhatnának a szerző könyvtáráról készült jegyzékek, amelyek elárulják: Kotzebue több más munkájával együtt, ez a darab is gyűjteménye része volt. Verseghy könyvtáráról két könyvjegyzék ad tájékoztatást: az elsőt 1810-ben maga állította össze, a második halála után, a hagyaték rendezése során készült. Mindkét lajstrom jellemzője, hogy nem pontos könyvészeti leírásokkal regisztrálja a felsorolt tételeket, így eldönthetetlen, Verseghynek pontosan melyik kiadás volt a birtokában. A könyvjegyzékek nyomtatásban is megjelentek: DEME 1985. Deme igyekszik azonosítani az egyes tételeket. Ezeket az adatokat az Österreichische Nationalbibliothek, a Bayerische Staatsbibliothek, a Staatsbibliothek zu Berlin és a British Library katalógusainak adatai alapján pontosítva alább, szögletes zárójelben a fellelhető legkorábbi kiadások adatai szerepelnek. Verseghy tájékozódása vonatkozásában nem érdektelen ezeket a darabokat felsorolni. Ezek a jegyzékben elfoglalt rendjük szerint a következők:

399. „*Der Taubstumme von Kotzebue, oder der Abbé de l' Epee*” [KOTZEBUE 1800]

401. „*Die Hussiten von Naumburg. Von Kotzebue.*” [KOTZEBUE 1803]

403. „*Donaujungfrauen*” [KOTZEBUE 1791f]

412. „*Das Kind der Liebe*” [KOTZEBUE 1791a]

415. „*Die Indianer in England*” [KOTZEBUE 1790b]

445. „*Eremit von Formentera.*” [KOTZEBUE 1790a]

447. „*Edle Lüge*” [KOTZEBUE 1792a]

514. „*Menschenhass und Reue*” [KOTZEBUE 1790c]

546. „*Papagey*” [KOTZEBUE 1792b]

A listák – hiányosságaik okán – tehát nem nyújtanak fogódzót, s ha pontos könyvészeti leírásokat tartalmaznának is, akkor sem vehető biztosra, hogy Verseggy saját példányát használta, hiszen mindkét jegyzék több esztendővel a fordítás elkészülte után jött létre, ilyen módon ugyanúgy fennáll a lehetősége annak, hogy később, munkája befejezte után került birtokába a kötet. A nagy európai, német nyelvterületen található könyvtárak (Österreichische Nationalbibliothek, Bayerische Staatsbibliothek, Staatsbibliothek zu Berlin) katalógusainak vizsgálata arra mutat, hogy Kotzebue darabjai – rendkívül népszerű színpadi szerző lévén – nemcsak a megjelenés évét tekintve értek meg számos kiadást, hanem egyazon éven belül, egymással egy időben, több európai nagyvárosban jelentek meg nyomtatásban. S ezek még csupán az eredeti, azaz német nyelvű szövegek: velük párhuzamosan, legfeljebb néhány éven belül sorra születtek s árasztották el a könyvpiacot a más nyelvű edíciók, olykor adaptációk. *A' szerelem gyermeke* esetében dán, svéd, holland, angol, francia, román, orosz, cseh nyelvű változatokról tudni. (GOEDEKE 1966, 192–193.) A szöveg legkorábbi német nyelvű nyomtatott kiadásai 1791-ből származnak, a darabot először 1790. február 10-én mutatták be, a revali színház színpadán (KOTZEBUE 1791a [címlap, oldalszám nélkül]. Vö. *Tárgyi és nyelvi magyarázatok*.) A Verseggy használta példány azonosítására az 1791-es kiadások közül a fellelhető öt különböző verzió összevetése után kerülhetett sor: KOTZEBUE 1791a, KOTZEBUE 1791b, KOTZEBUE 1791c, KOTZEBUE 1791d, KOTZEBUE 1791e. A magyar fordító művének címlapján elárulja: „az originális Kiadás szerint” dolgozott. Hasonló megjegyzés a fenti német verziók közül három címlapján olvasható: „Einzige ächte Ausgabe” [‘Az egyedüli hiteles kiadás’] (KOTZEBUE 1791a, KOTZEBUE 1791b), „Nach der ächten Originalausgabe” [‘A hiteles eredeti kiadás nyomán’] (KOTZEBUE 1791c). A fennmaradó két példány közül az augsburgi annak ellenére, hogy nem jelzi külön, szövegében megegyezik a három magát „hiteles”-nek valló kiadással. Nem így a Frankfurt–Leipzig megjelenési helyű változat. (KOTZEBUE 1791d.) Tehát négy egymással egyező (KOTZEBUE 1791a, b, c, e), s egy a többitől eltérő (KOTZEBUE 1791d) szövegváltozattal van dolgunk.

A felvonások száma azonos, a szerkezetben azonban némi módosulás érhető tetten a szövegváltozatok között. Az első felvonás első jelenése KOTZEBUE 1791d-ben Wilhelmine monológja, KOTZEBUE 1791a-ban ez a szakasz a harmadik jelenés után kerül, s a negyedik számot kapja a jelenések között. KOTZEBUE 1791a-ban KOTZEBUE 1791d első jelenete helyett a Kortszáros és Magdolna dialógusa szerepel. A harmadik jelenés KOTZEBUE 1791d-ben Wilhelmine és az Árendás, KOTZEBUE 1791a-ban a Kortszáros és az Árendás párbeszéde, közvetlenül utána található a KOTZEBUE 1791d-ben elsőként szereplő jelenet fordítása. Az első felvonás ötödik jelenésétől kezdve egyeznek a különböző kiadások.

A módosításokat az alábbi táblázat foglalja össze.

KOTZEBUE 1791d	KOTZEBUE 1791a
–	[Ajánlás:] An meinen biedern Heinrich Ardelius
–	[Előszó:] Vorbericht
Act 1. <i>Der Schauplatz ist an der Landstraße nahe bei einer Stadt; die Straße führt bei einem kleinen Dorf vorbei, dessen letzte Häuser sichtbar sind.</i>	Erster Akt. <i>Der Schauplatz ist an der Landstraße nahe bei einer Stadt; die Straße führt bei einem kleinen Dorf vorbei, dessen letzte Häuser sichtbar sind.</i>
[‘Első felvonás. A nézőhely az országúton, egy város közelében; az út egy kis falu mellett halad el, amelynek láthatóak utolsó házaí.’]	[‘Első felvonás. A nézőhely az országúton, egy város közelében; az út egy kis falu mellett halad el, amelynek láthatóak utolsó házaí.’]

KOTZEBUE 1791d	KOTZEBUE 1791a
<p>Scene 1. Wilhelmine. (<i>steht auf einem Steine an der Landstraße, neben ihr ein Stab und ein kleiner leerer Sack. Ihre Kleidung ist zerrissen, ihr Gesicht trägt Spuren von Krankheit und Kummer, doch sind ueberreste vormaliger Schönheit sichtbar.</i>)</p> <p>[‘Első jelenet. Wilhelmine. (Az országút mellett, egy kővön áll, mellette egy bot és egy kis üres zsák. Ruhája szakadt, arca betegség és bánat jegyeit viseli, mégis láthatók egykori szépségének nyomai.)’]</p> <p>Ez a szakasz Kotzebue 1791a-ban később szerepel. Lásd ott: Vierte Scene</p>	<p>Erste Scene. (<i>Der Schenkewirth, welcher Wilhelminen bey der Hand aus der Hütte zieht.</i>)</p> <p>[‘Első jelenet. (A korcsmáros, Wilhelminét a karjánál fogva kivezeti a kunyhóból.)’]</p> <p>Ez a jelenet KOTZEBUE 1791d-ben nem szerepel.</p>
<p>Scene 2. Ein Bauer mit Arbeitsgeräthe auf der Schulter, kömmt die Strafe her.</p> <p>[‘Második jelenet. Egy paraszt közeleg az úton, vállán szerszámokkal.’]</p>	<p>Zweyte Scene. Ein Bauer (mit Arbeitsgeräthe kömmt die Strafe her).</p> <p>[‘Második jelenet. Egy Paraszt (szerszámokkal közeleg az úton).’]</p>
<p>Scene 3. Ein dicker Pachter, geht gemächlich daher.</p> <p>[‘Harmadik jelenet. Egy kövér árendás, kényelmesen jön.’]</p>	<p>Dritte Scene. Ein dicker Pachter (schreitet gemächlich daher).</p> <p>[‘Harmadik jelenet. Egy kövér árendás (kényelmesen lépdel).’]</p>
<p>–</p>	<p>Vierte Scene. Wilhelmine allein. (<i>Ihre Kleidung ist dürrftig, ihr Gesicht trägt Spuren von Krankheit und Kummer, doch sind Ueberreste vormaliger Schönheit sichtbar.</i>)</p> <p>[‘Negyedik jelenet. Wilhelmine egyedül. (Öltözéke szegényes, arca a betegség és bánat jegyeit viseli, mégis láthatóak egykori szépségének nyomai.)’]</p>
<p>Scene 4. Eine junge Bäuerin, welche Eyer und Milch zu Markte trägt, kömmt flink die Strafe her, und spricht, sobald sie Wilhelminen sieht.</p> <p>[‘Negyedik jelenet. Egy fiatal parasztasszony, aki tojást és tejet visz a piacra, fürgén közeleg az úton, s mihelyt meglátja, megszólítja Wilhelminét.’]</p>	<p>Fünfte Scene. (Eine junge Bäuerin, welche Eyer und Milch zu Markte trägt, kömmt flink die Strafe her, und spricht, sobald sie Wilhelminen sieht.)</p> <p>[‘Ötödik jelenet. (Egy fiatal parasztasszony, aki tojást és tejet visz a piacra, fürgén közeleg az úton, s mihelyt meglátja, megszólítja Wilhelminét.)’]</p>
<p>Scene 5. Ein Jäger mit Gewehr und ein paar Hunden geht auf die Jagd.</p> <p>[‘Ötödik jelenet. Egy vadász fegyverrel és néhány kutyával vadászatra indul.’]</p>	<p>Sechste Scene. (Ein Jäger mit Gewehr und ein paar Hunden, geht auf die Jagd.)</p> <p>[‘Hatodik jelenet. (Egy vadász fegyverrel és néhány kutyával vadászatra indul.)’]</p>
<p>Scene 6. Ein Jude, ist im Begriff vorüber zu gehn, als er Wilhelminen sieht, bleibt er stehn, und betrachtet sie einen Augenblick.</p> <p>[‘Hatodik jelenet. Egy zsidó, feléje indulván, amint meglátja Wilhelminét, állva marad, s egy pillanatig nézi őt.’]</p>	<p>Siebende Scene. (Ein Jude, ist im Begriff vorüber zu gehn, als er Wilhelminen sieht, bleibt er stehn, und betrachtet sie einen Augenblick.)</p> <p>[‘Hetedik jelenet. (Egy zsidó, feléje indulván, amint meglátja Wilhelminét, állva marad, s egy pillanatig nézi őt.)’]</p>

KOTZEBUE 1791d	KOTZEBUE 1791a
Scene 7. Fritz, mit seinem Tornister auf der Schulter schreitet munter einher und trällert für sich: als er näher kömmt, erblickt er das Schild der Wirthshouses, und bleibt stehn. [‘Hetedik jelenet. Fritz, tarisznyájával a vállán vidáman érkezik, és magában dalol: amint közelebb ér, meglátja a korcsma cégéré, s megáll.’]	Achte Scene. (Fritz, mit seinem Tornister auf der Schulter munter einher und trällert für sich; als er näher kömmt, erblickt er das Schild des Wirthshauses, und bleibt stehn.) [‘Nyolcadik jelenet. (Fritz, tarisznyájával a vállán vidáman érkezik, és magában dalol: amint közelebb ér, meglátja a korcsma cégéré, s megáll.)’]
Scene 8. Ein Bauer tritt in die Thüre, Vorige. [‘Nyolcadik jelenet. Egy paraszt a küszöbre lép, az előb- bik.’]	Neunte Scene. Ein Bauer tritt in die Thüre, Vorige. [‘Kilencedik jelenet. Egy paraszt a küszöbre lép, az előb- bik.’]

Verseghy magyar fordítását összevetve a német verziókkal megállapítható, hogy a fent ismertett négy egymással egyező szövegváltozat valamelyikéből dolgozhatott. A jegyzetekben jelen kiadás a KOTZEBUE 1791a variánsra hivatkozik Verseghy mintájaként.

A fordítás szövege hűen, szóról szóra követi a német eredetit. Verseghy a szereplők nevét néhol magyarította, néhol megváltoztatta: így lett a magyar változatban Baron Wildenhain báró Vadligeti, Amalie Rosália, Fritz Böttcher Bódnár Ferentz, a Rudolph nevű inas Jantsi, Christian az asztalnok Kristóf, s Wilhelmine – talán bibliai utalással – Magdolna. A módosításokat az alábbi táblázat szemlélteti, benne az eltérések félkövér betűtípussal kiemelve szerepelnek, feltüntetve a pontos magyar jelentést is.

KOTZEBUE 1791a	Verseghy
Obrister, Baron von Wildenhain, ausser Diensten. [‘Oberster, báró Vadligeti, szolgálaton kívül’]	Oberster, Báró Vadligeti, szolgálaton kívül
Amalie, seine Tochter [‘Amália, a lánya’]	Rosália, az ő Leánya.
Der Pfarrer auf dem Gute des Obristen. [‘Lelkész, az Oberster birtokán’]	A’ Predikátor, az Oberster’ jószágában.
Graf von der Mulde, Kammerjunker. [‘Mulda grófja, kamarás’]	A’ Muldai gróf
Wilhelmine. [‘Vilma’]	Magdolna
Fritz Böttcher, ein junger Soldat. [‘Bódnár Frigyes, egy ifjú katona’]	Bódnár Ferentz, egy ifjú katona
Ein Bauer und sein Weib.	Egy Paraszt, Feleségestől.
Ein Wirth.	Egy Kortszmáros.
Ein Pachter.	Egy Árendás.
Ein Bauer.	Egy másik Paraszt.
Ein junges Bauermädchen.	Egy Paraszt-Menyetske.
Ein Jude.	Egy Zsidó.
Ein Jäger. [Franz. A keresztnév a szereplők listájában nem, csak a szövegben szerepel.]	Egy Vadász. [Vadász Ferkó. A név a szereplők listájában nem, csak a szövegben szerepel.]
Christian, Tadeldecker des Obristen. [‘Krisztián/Keresztély, az Oberster asztalnokja.’]	Kristóf, az Oberster’ asztalnokja.
Bediente, Jäger	Szolgák. Vadászok.
*Rudolph [A karakter nem szerepel a szereplők listájában, a második felvonás negyedik jelenetében tűnik fel először]	Jantsi

A darab műfajmegjelölése Kotzebue-nál „*Schauspiel*”, Verseghy tükörfordítással a címlapon „*Nézőjáték*”-ként határozza meg. A mű magán viseli mindazokat a jellemzőket, amelyeket a drámaelmélet az érzékenyjáték sajátjainak ismer el. A középpontban erény kérdése áll; a darab egy (polgári) család történetét meséli el; kiemelt figyelmet kap az apa-leány kapcsolat, ahol mindkét fél érzékeny tulajdonságokkal (belátás, figyelmesség, engedékenység, illetve szelídség, jóság, erkölcsösség) bír; szerzői utasítások jelzik, hogy az előadásban nagy szerepet kapnak a metakommunikáció eszközei; zárásként pedig hatásos tabló foglalja össze a tanulságokat (JÁNOS-SZATMÁRI 2007, 81–99).

Kotzebue népszerű német darabjáról Bécs színpadairól értesülhetett a magyar közönség – sajtóhírek utalnak erre. A *Hadi és Más Nevezetes Történetek* 1791. május 27-én adott hírt arról, hogy a fordítás gondolata ez idő tájt több literátort is foglalkoztatott: „*Szándékozott volna Tiszt. Simai Kristóf Úr /úgy szintén Tiszt. Versegi Ferentz Úr/ Kotzebuenek, Fiúi szeretetből lett úton álló Tolvaj tzmű Darabját is Magyarra fordítani, de mivel annak a Bétsi teátromban való többszöri jádzását meg tiltotta ő Felsége: kén-telenített le tenni szándékáról.*” (WELLMANN 1982, 77.) A kiemelt idézet a szóban forgó színmű tekintetében több vonatkozásban is informatív. Tájékoztató arról, hogy a különböző szövegváltozatokban létező színmű más címen is ismert volt: a közleményben emlegetett *Fiúi szeretetből lett úton álló Tolvaj*, németül *Der Straßenräuber aus kindlicher Liebe*-ként. (GOEDEKE 1966, 192.) A darab eltiltásához Rexa Dezső a következő magyarázatot fűzi: „*A magyar színészet kezdetétől fogva csak azokat a fordított darabokat hozhatta színre, melyek a bécsi privilegizált színházak valamelyikében két előadásnál többször adattak. E két színház volt az akkor »udvari és nemzeti színház«-nak nevezett Burg-színház és a »Karinthiai kapu melletti.« A császári tilalom, mely a bemutatott darab további játszását így betiltotta – hallgatagon bár, de a magyarországi előadásokra éppen úgy vonatkozott.*” (REXA 1934, 136.) Adatok mutatnak azonban arra, hogy a korlátozás csupán időleges lehetett: 1791. április 21-ét követően 61 burgtheaterbeli előadásról tudunk (GOEDEKE 1966, 192), s a *Hadi és Más Nevezetes Történetek* pedig alig egy hónappal az előző híradást követően már a fordítás folyamatban lévő munkálatairól számol be: „*Egy érdemes Hazafi, Kotzebuenek, Das Kind der Liebe nevezetű jeles Darabját kezdette magyarra fordítani; melyet azért jelentet általunk, ne hogy többen is foglalatoskodjanak.*” (WELLMANN 1982, 77.)

Nem telt bele egy esztendő, a *Magyar Hírmondó* 1792. június 26-i és július 20-i lapszámaiban a Verseghy fordította szöveg magyar nyelvű előadásairól tudósított. (WELLMANN 1982, 103, 104–106.) Kotzebue német eredetijét a pest-budai német társulatok a magyar előadásokkal párhuzamosan folyamatosan játszották: KÁDÁR 1914, 114, KÁDÁR 1923, 147.

A szerelem gyermekén kívül Verseghy két másik darabot is lefordított a szerzőtől: KOTZEBUE 1790a, KOTZEBUE 1804.

Előadások

A szerelem gyermeke – a lenti jegyzék mutatja – Kotzebue egyik legnépszerűbb s legtovább játszott darabja. Az előadásokra több különböző típusú forrás utal: színlapok, színházi zsebkönyvek, sajtó, szakirodalom. A színpadra állítás helyét és napra pontos dátumát is tartalmazó utalás azonban nem minden esetben áll rendelkezésre. Alább a darab színrevitelének összegyűjtött alkalmait soroljuk fel, az előadásra vonatkozó minden olyan adattal, amelyet a tételt tartalmazó forrás kínál: ezek tehát a forrásadottságoktól függően hol teljesek, hol hiányosak. Az egyes tételek után minden esetben kerek zárójelk között olvasható az említés lelőhelye.

Bemutató: 1792. június 14. (BAYER 1887, 380–381.)

További előadások:

Buda, 1792. szeptember 13. (Színlap, OSZK Színháztörténeti Tár, Színlapgyűjtemény); Kolozsvár, 1793. február 21. (KERÉNYI 1988, 99.) 1793. szeptember 13. (MTZs 1793), 1793. június 19. (MTZs 1793), 1794. március 12. (MTK 1795, 32); 1794. augusztus 29. (MTK 1795, 40), 1795 (BAYER 1887, 380–381). Debrecen, 1798. augusztus 11. (KERÉNYI 1988, 99), Pest, 1807. július 8. (MJZs 1808, 14. o.); 1809. szeptember 15. (MJA 1810, 17), 1810. április 4. (MJA 1811, 11), 1810. november 8. (MJA 1811, 18), Pest, 1812. május 24. (MJZs 1813, 30, Színlap, OSZK Színháztörténeti Tár, Színlapgyűjtemény); Pest, 1813. november 30. (MTHA 1814, Színlap, OSZK Színháztörténeti Tár, Színlapgyűjtemény. Bayer 1813-ból két előadást említ. BAYER 1887, 380–381), 1814. március 16. (MTHA 1815), Buda, 1833. szeptember 21. (BAYER 1887, 444–445, KERÉNYI 1988, 99), Buda, 1835. április 7. (KERÉNYI 2000b, 601, vö. BAYER 1887, 444–445, KERÉNYI 1988, 99), Pest, 1839. április 2. (KERÉNYI 1988, 99–100). Kerényi Ferenc az említettek mellett a darab alábbi vidéki előadásait említi, az előadás helyének és évszámának rögzítésével. Ezek a következők: Veszprém (1821); Szombathely, Keszthely, Marcali, Kaposvár, Nagybajom, Nagykanizsa (1827), Kaposvár (1828), Kötcse, Ireg (1830), Tinynye, Selmec, Besztercebánya, Gyöngyös (1834), Gyöngyös (1835), Jászberény, Heves, Abony, Kecskemét, Baracska (1836), Ráckeve, 1837. (KERÉNYI 1988, 100.)

Sajtóhírekben is rendre feltűnik Kotzebue darabjának címe, ám változatos formában: *A gyermeki szeretet példája, A fiúi szeretetből lett utonálló*. A szereplők nevei sem teljesen felelnek meg a Verseghegy-féle verzióknak: Rosália például Rózsaként említetik. Az eltérések utalhatnak arra, hogy a darabnak több fordítása létezett, ugyanakkor fennáll a lehetősége, hogy a hosszú évtizedek alatt a számos színrevitel során Verseghegy fordításának jöttek létre az eredeti nyomtatott verziótól különböző szövegváltozatai, amelyek kéziratokban, akár szöveggönyvként léteztek. A darab népszerűségéről – a fordító személyétől függetlenül – árulkodnak ezek a tudósítások, ezért nem érdektelen itt felsorolni a bennük említett előadásokat: Pozsony, 1820. július 2., Kassa, 1831. január 24., Nagyikinda, 1834. március 24–25., Hódmezővásárhely, 1834. július 5., Kolozsvár, 1834. szeptember 11., Keszthely, 1835. március 19., Baja, 1835. december 28., Győr, 1836. január 31., Gyula, 1836. május 17. (KERÉNYI 2000a, 68; 138; 366; 407; 456–457; 599, KERÉNYI 2000b, 845; 881; 1006.)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Nézőjáték – Verseghegy műfajmegjelölésként a Kotzebue használta „*Schauspiel*” kifejezést alkalmazza. A korabeli magyar drámaelméleti terminológia eltér a maitól, s használata nemritkán következetlen. A darab leginkább a korban gyakran „*Rührstück*” megnevezéssel illetett érzékenyjátéknak tekinthető. (JÁNOS-SZATMÁRI 2007, 95–99, 121–122.)

Kotzebue Augustus Úr – August von Kotzebue (Weimar, 1761–Mannheim, 1819). Korának Európa-szerte egyik legnépszerűbb drámaírója. Tanulmányai nem jeleztek előre, mivel szerezte magának utóbb hírnevet: jogi stúdiumokat folytatott, majd ügyvédként Weimarban telepedett le. 1781-ben Szentpétervárra került a színházügyért is felelős Bauer főkormányzó titkáráként, négy év múlva pedig az Orosz Birodalom Estland tartománya kormányzótanácsának elnöke lett. (RAUN 2001, 45–51, LAAR 1999, 93–101.) A tisztséget évekig viselte, közben a revali (mai nevén: tallinni) műkedvelő színház munkájában is részt vett. Első drámaival ekkor tett szert ismertségre. 1795-ben bejelentette visszavonulását, viszont alig telt el három év, már Bécsben,

a Burgtheaterben volt színpadi szerző, ám csak rövid ideig: 1799-ben visszatért Weimarba, majd Oroszország felé vette az irányt. Útközben, a határon pontosan máig nem tisztázott okok miatt letartóztatták, majd Szibériába száműzték. Hamar szabadon engedték, úgy tartják, a cárt dicsőítő darabja miatt: *Der alte Leibkutscher Peter des Dritten*, Leipzig, 1799. Szabadulása után színházigazgatói poszt várta Szentpéterváron. Orosz földön sem maradt sokáig: I. Pál halála (1801) után visszatért Weimarba. A következő éveket – újabb színdarabok születése mellett – Goethével, Schillerrel és Schlegellel folytatott polémiái tették emlékezetessé. Az irodalom és a színház kérdései mellett továbbra is foglalkoztatta a politika. Véleményének részben olyan lapok hasábjain adott hangot, amelyek megjelenítésében társkiadóként maga is részt vett. *Der Freimütige* (1804–1806), *Die Biene* (1808–1809), *Die Grille* (1811–12). Orosz kapcsolatait mindvégig fenntartotta: Napóleon bukása után kinevezték Poroszország orosz főkonzuljává, Königsbergbe költözött, és történeti kutatásokkal foglalkozott. 1817-ben tért vissza Weimarba, s újra lapszerkesztésbe fogott: *Litterarische Wochenblatt* (1818–1819). Ezen a fórumon is hangot adott véleményének, miszerint elítéli az egyre aktívabb, s az egységes német állam létrejöttének meghíúsulása miatt csalódott liberális diákmozgalmat, s annak patrióta nézeteit. Konfliktusa a mozgalom tagjaival valamivel korábban kezdődött: azok ugyanis orosz kémnek vélték, s tény, hogy Kotzebue ebben az időben levelezést folytatott a cárral, aki felkérte, hogy adjon hírt a legújabb német fejleményekről, jóllehet az elküldött jelentések tartalmáról nem tudunk. A gyanú mindenesetre élt: a diákmozgalom 1817. október 18-án, a lipcsei népek csatájára, valamint egyben a reformációra is emlékezőn wartburgi ünnepély (Wartburgfest) néven megemlékezést és tüntetést tartott, ahol „némettelen”-nek ítélt írásokat – köztük Kotzebue egyes műveit – égettek el. A nézetkülönbség gyilkosságig fajult: Karl Ludwig Sand teológushallgató 1819. március 23-án Mannheimben egy törrel megölte Kotzebue-t. Metternich a tettet ürügyül használta fel, s érvényre juttatta a karlsbadi határozatokat: a Német Szövetség államaiban állami cenzurát vezettek be, ellenőrizték az egyetemeket, feloszlatták a nem hivatalos diákszervezeteket. Puskin *A tör* című versében emlékezett az esetre, ahogy Kövesdi Boér Sándor, *A' formentérai remete* egyik fordítója is költeményben reagált a drámaíró halálára, akinek darabjait még hosszú évekig sikerrel játszották a színházak. (ADB 1882, 772–780, NDB 1980, 624–625. Boér 1819. Vadász 2005, 218–219.) Népszerűségének titka abban rejlett, hogy téma- és műfajválasztásaival, dramaturgiai megoldásaival jó érzékkel találta el a széles nagyközönség ízlését. Olyannyira, hogy nemcsak német nyelvterületen volt kedvelt, hanem számos más nyelvre is lefordították színműveit, s évtizedekig stabilan jelen volt Közép-Kelet-Európa színpadain. A recepcióban szokás az érzékenyjáték „atyamesterének” nevezni. (KERÉNYI 1990, 66.) A műfaj a francia *comédie larmoyante* hagyományaira épít, magyar tükörfordításban könnyfakasztó komédiaként emlegetik, jellegzetessége a megható és komikus elemek együttes használata. Kotzebue erre a tradícióra alapozva dolgozta ki, s alkalmazta az érzékenyjáték eszköztárát. A színjátéktípus ismerve a fordulatossá cselekmény, tanulságos jellemek, követelmény továbbá a műfajjal szemben, hogy szelíd érzelmeket ébresszen a nézőkben, és morális üzenetet közvetítsen. A főszereplő olyan, általában polgári karakter, aki mindennapi környezetében jelenik meg, amely így a nézőközönség előtt is ismert. A drámai konfliktus abból fakad, hogy veszélybe kerül a főhős erénye, s ez önhibáján kívül történik, általában intrika, ármány vagy félreértés okozza. A cselekmény során szomorú és vidám jelenetek váltják egymást, végül helyreáll a rend, fény derül az igazságra, az intrikusok elnyerik büntetésüket. A színrevitel jellegzetessége, hogy hangsúlyos szerepet kapnak – részint a verbális kommunikációt helyettesítendő, részint kiegészítendő – a néma jelenetek. Az előadásban ezért dominánsak a non-verbális kommunikáció eszközei, gesztusai, mint a térdre omlás, csók, ölelés és a könnyek.

Különösen fontosak a – Kotzebue-nál igen jellegzetes – jól megkomponált zárótablók, amelyek mintegy kimerevített képként a darab tanulságát hivatottak megjeleníteni. (SPIRÓ 1986, 23–52, JÁNOS-SZATMÁRI 2007.)

Az Ebstlandiai Tartományban lévő Gubernialis Magistratusnak Praesidense – a jogi tanulmányokat végzett Kotzebue francia és orosz nyelvismerettel is rendelkezvén az 1780-as években a cári kormányzat alkalmazásába került. 1785-ben a cári Oroszország Estland tartománya kormányzótanácsának elnöke lett. (RAUN 2001, 45–51, LAAR 1999, 93–101, ADB 1882, 772–780, NDB 1980, 624–625.)

az originális kiadás szerint – Verseghy vélhetően a darab első kiadására gondol: KOTZEBUE 1791a. A később megjelent szövegváltozatok ettől számos helyen eltérnek, lásd: KOTZEBUE 1797.

Landerer Katalin', Özvegy' – a budai Landerer-nyomda élén álló, Landerer Lipót Ferencnek második felesége, 1764-ben megözvegyülvén a nyomda vezetője, amely irányítása alatt éli fénykorát. (BÜKYNÉ 1966.)

Reváliai Nézőjártékos Társaságnak – Reval: a mai Észtország fővárosa, Tallinn német elnevezése

Rubel – orosz pénznem

billyétekre – biléta: belépőjegy

Consacré à la bienfaisance. Honny soit qui mal y pense! – (fr.) 'Jótéteménynek szánva. Rossz az, aki rosszra gondol.' Az utóbbi egyben az angol térdszalagrend jelmondata is. A rendet III. Edward angol király alapította 1348-ban. A hagyomány szerint III. Edward Salisburgy gróf-nőjével, Kenti Johannával táncolt, amikor annak kék harisnyakötője a földre hullott. A király a kínos jelenetet feloldandó saját lábára kötötte a szalagot, a kuncogó francia udvaroncokhoz pedig így szólt: *Honi soit qui mal y pense!* A mondat a Reváliai Nézőjártékos Társaság motója volt, s mint ilyen, szerepelt az előadásokra szóló belépőjegyeken, erre maga Kotzebue is utal: „*Auf den Einlaßbilletten steht der Wahlspruch der Gesellschaft: Consacré à la bienfaisance. Honny soit qui mal y pense!*” A belépőjegyeken a társaság jelmondata áll: Jótéteménynek szánva. Rossz az, aki rosszra gondol.' (KGSCH 1788, 374.)

A' Reváliai Nézőjártékos Társaságnak bővebb meg-írását fel lehet találni... – a hivatkozott munka: *Nachricht von einem theatralischen Institut zu Reval welches der Welt bekannt zu verdient* ['Híradás a reváliai színházi társulatról, amely rászolgált a világhírnévre'] = KGSCH 1788, 343–374. Kotzebue a fenti oldalakon a társaság lapjából (Journal der Gesellschaft) válogatott híreken keresztül mutatja be annak történetét, működését. A terjedelmes írást Verseghy alaposan ismerte, s hatásának nyomai fellelhetők az *Analyticában* is kifejtett, színházról alkotott felfogásában. (Erről lásd a bevezető tanulmányt.) A szövegből alább a társaság működésére vonatkozó részletek olvashatók.

Da diese Stadt zu klein ist, um eine stehende Schauspieler-Gesellschaft zu unterhalten; so wünschten die Freunde der Bühne schon lange ein gesellschaftliches Theater zu errichten, das in den langen nordischen Winterabenden eine angenehme Unterhaltung gewähre, und dessen Zweck zugleich Bildung des Herzens und des Verstandes sey. Tausend Vorurtheile waren zu bekämpfen, tausend Albernheiten zu widerlegen. Umsonst wurden die Schönen unsrer Stadt eingeladen, an diesem schuldlosen Vergnügen Theil zu nehmen, keine wollte es wagen, die Bahn zu brechen, und sich der Kritik ihrer Mitschwesteren auszusetzen. Kurz! ohne Beihülfe der Liebhabergesellschaft im baltischen Port, würde der ganze Plan in sein erstes Nichts zurückgesunken seyn. Ihrer Unterstützung verdanken wir den Flor der Gesellschaft.

Um zu gleicher Zeit den Zweck der Wohlthätigkeit mit dem Zweck geselliger Freude zu verbinden, und da, wo das Glück uns nicht vergönnt hat, aus eignen Mitteln zu helfen, wenigstens durch vereinte Bemühungen dem Nothleidenden beyzustehn; wie auch, um dem hãmischen Vorurtheil einen unverletzbaeren Schild entgegen zu halten, verband sich die Gesellschaft dahin, ihre Vorstellungen für Geld zu geben, die jedesmalige Einnahme aber unter die Armen zu vertheilen. [...]

Jährlich versammelt sich am drey und zwanzigsten Januar die ganze Gesellschaft und wählt durchs Balottiren aus ihrem Mittel einen Directeur. Diesem werden auf gleiche Weise vier Assistenten zugegeben, welche fünf Personen, sammt einem Sekretär, die Kommission ausmachen, und die Gesellschaft repräsentiren. Diese Kommission ernennt aus den übrigen Mitgliedern sich einen Kassirer, welcher von Einnahme und Ausgabe ihr strenge Rechnung ablegt. Ferner übergiebt sie verschiedenen Mitgliedern die Besorgung der Garderobe, die Dekorationen u. s. w. Sie wählt die aufzuführenden Stücke, und vertheilt die Rollen, welchen Vertheilung sich jedes Mitglied willig unterwirft.

Wenn nun eine Vorstellung gegeben werden, so versammelt sich Tages darauf die Kommission, der Kassirer berechnet derselben seine Einnahme und Ausgabe, worauf nach Abzug der letztern, die Einnahme unter die Armen ausgespendet wird. Doch ist bey der Bestimmung dieser Gelder, die Kommission dahin eingeschränkt, daß sie zum Vortheil Eines Subjects über nicht mehr als zwanzig Rubel disponieren darf. Soll aber an einen Hülfbedürftigen eine größere Summe ausgezahlt werden – wie der Fall oft vorgekommen – so wird die ganze Gesellschaft zusammen berufen, der Sekretär trägt die Noth desjenigen vor, welcher Anspruch auf eine größere Hülfe macht, und das Ballotiren entscheidet sodann, ob man ihn deren würdig befindet oder nicht. Die Namen derjenigen, welche man auf diese Art unterstützt – in so fern sie pauvres honteux sind – werden verschwiegen, nicht das Publikum, nicht einmal die ganze Gesellschaft erfährt sie, nur die Kommission weiß darum, und ist von Amts wegen zur strengsten Verschwiegenheit verpflichtet. Uebrigens steht es jedem Mitgliede der Bühne frey, den Namen Eines oder mehrerer Nothleidender, für welche sich dasselbe vorzüglich interessirt, in einem verschlossenen Zettel der Kommission zu übersenden, und diese ist gehalten, auf dergleichen von Mitgliedern der Gesellschaft empfohlene Subjecte vorzüglich zu achten, und ihnen vor allen andern Hülfe angedeihen zu lassen. Auch ist die Kommission nicht befugt zu untersuchen, ob die auf solche Art Empfohlenen wirklich durch ihre Dürftigkeit den Vorzug vor andern verdienen; sondern man überläßt es dem Gewissen eines jeden Mitgliedes, in der Zuversicht, daß Keines dieselben durch seine Empfehlung Hülfbedürftigern die Unterstützung rauben wird. Im ersten Jahre als dieses Institut entstand, hielt man für nöthig, die Bestimmung der jedesmaligen Einnahme zwar selbst festzusetzen, die Gelder aber an das kaiserliche Kollegium der allgemeinen Fürsorge zu übersenden, mit der Bitte dieselben im Namen der Gesellschaft auszutheilen. Durch diese Einrichtung wollte man jeder möglichen hämischen Vermutung vorbeugen, als würden vielleicht die Gelder nicht ganz dem Vorgeben der Gesellschaft gemäß verwandt. Auf diese Weise erhielt das Kollegium der allgemeinen Fürsorge durch die Hände der Gesellschaft eintausend dreyhundert und achtzehn Rubel, [...].

Und doch – es thut mir weh, daß ich das von meinem zweyten Vaterlande sagen muß – und doch gab es noch immer einen grossen Theil des Publikums, besonders unter dem Adel, welcher spöttelte, und unsere Unternehmung mit Anmerkungen begeiferte, die ihm wahrlich nicht zur Ehre gereichen.

A kiemelt szövegrészlet magyar fordítása: Mivel ez a város túl kicsi ahhoz, hogy állandó színjátszó társaságot támogasson, a színpad barátai már régóta azt tervezték, hogy társulati színházat alapítanak, amely a hosszú, északi téli estéken kellemes szórakozást nyújthatna, s amely cél egyúttal a szívből és az értelem képzését is szolgálja. Ezer előítélettel néztünk szembe, ezer dörséget cáfoltunk meg. Hiába hívták városunk szépségeit, hogy vegyenek részt ebben az ártatlan mulatságban, egyikük sem mert úttörő lenni, s magát társnői kritikáinak kitenni. Röviden: a balti part műkedvelő társaságának segítsége nélkül az egész terv összeomlott volna a rámondott első nem hatására. Támogatásuknak köszönjük a társulat virágzását.

Részint, hogy a jótékony célját egyszersmind a barátságos örömeivel összekösse, s azért, mivel nekünk nem adatik meg, hogy saját eszközökből segítsünk, legalább közös fáradozás által álljunk a szükségét szenvedők mellé, s részint azért is, hogy a rosszízú előítéletek ellenében sérthetetlen pajzsot tartson: a társulat összefogott, hogy pénzért tartson előadásokat, a mindenkori bevételt pedig a szegények között ossza szét.

Minden év január 23-án összegyűlik az egész társaság, s golyóval való szavazás útján igazgatót választ tagjai közül. Mellé a fentibez hasonló módon négy asszisztent rendelnek, akik a titkárral együtt öten a bizottságot alkotják, s képviselik a társaságot. Ez a bizottság a többi tag közül pénztárost nevez ki, aki a bevételről és a kiadásról szigorú számlát ad. Továbbá a bizottság ad megbízást különböző tagoknak a ruhatárra, a dekorációra stb. Az választja ki az előadandó darabokat, s osztja szét a szerepeket, s ennek minden tag szívésen aláveti magát.

Ha lezajlott egy előadás, a rákövetkező napon összeül a bizottság, a pénztáros megszámlolja a bevételt és a kiadást, majd levonja az utóbbit, s a [tiszt]a bevételt a szegények között osztják szét. A bizottságot a pénzek feletti döntésben mégis korlátozza, hogy egy ember javára nem szabad húsz rubelnél többet rendelnie. Nagyobb összeget is kifizethet a rászorulóknak – ilyen gyakran előfordul –, ebben az esetben az egész társaságot összehívják, és a titkár ismerteti a szükségletet, amely ekkora segítséget igényel, s aztán golyóval történő szavazás dönt arról, hogy érdemesnek találják-e az ügyet, avagy sem. A személyek nevét, akiket ilyen módon támogatnak – amennyiben szánni valóan szegények –, elhallgatják, sem a közönség, sem a társaság tagjai nem tudják, csak a bizottság tudja ezért, s azt hivatalból a legszigorúbb diszkréció kötelezi. A színpad egyébként minden tag számára szabad, hogy egy vagy több szükséglet szenvedő nevét, akiért személyesen különösen érdeklődik, lezárt cédulán elküldje a bizottsághoz, s azokat megtartják, hogy az ilyen, a társaság tagjai által ajánlott személyek számára kiemelt figyelmet biztosítsanak, s minden egyéb segítség előtt a javukat szolgálják. A bizottság nem illetékes abban, hogy megvizsgálja, hogy az ilyen módon ajánlott személyek szegénységük miatt valóban előnyt érdemelnek-e másokkal szemben; hanem a tagok lelkiismeretére bízzák, bízva abban, hogy közülük senki nem fog ajánlása által a támogatásból lopni. A társaság fennállásának első évében szükségesnek ítélték, hogy jóllehet maguk állapítják meg a mindenkori bevételt, a pénzt magát az általános ellátásért felelős császári kollégium számára küldjék meg, a kéréssel, hogy azt a társaság nevében osszák szét. Ezzel a berendezkedéssel akartak minden lehetséges gyanút elkerülni arra nézvést, hogy a pénzt nem egészen a társaság vállalásaira fordították.

Christian von Glehn – Christian von Glehn (1760–1832), tallinni könyvkereskedő

Paul Gotthelf Kummer – Paul Gotthelf Kummer (1750–1835), lipcsei könyvkereskedő

A' Magy. Ford. – Verseghy Ferenc

Oberster – ezredes

Báro Vadligeti – a nevet Verseghy magyarította. Az eredetiben: Baron von Wildenhain.

Rosália – a nevet Verseghy magyarította. Az eredetiben: Amalie.

Predikátor – itt: protestáns lelkész

Mul dai Gróf – Mulda: település Szászországban

Magdolna – a nevet Verseghy magyarította. Az eredetiben: Wilhelmine.

Bódnár Ferentz – a nevet Verseghy magyarította. Az eredetiben: Fritz Böttcher.

Árendás – bérlő: aki egyénileg vagy többedmagával földet vesz bérbe a tulajdonostól, akivel szerződéses jogviszonyban áll. A fogalom már a 17. század második felében létezett, a 18. században viszont általánossá vált az elnéptelenedett vagy elpusztult települések határait legeltetésre vagy művelésre bérbe venni. A latin eredetű *contractus*, szerződés jelentésű szó nyomán kontraktualistaként is szokás nevezni.

Kristóf – a nevet Verseghy magyarította. Az eredetiben: Christian.

templom' napja – templombücsű: a templom védőszentjének vagy felszentelésének ünnepe
ked' – kegyelmed, kend

A' ki a' mezőn a' lilíomokat rubázza – utalás a Bibliára: „Hát a rubázat miatt miért nyugtalankodtok? Nézzétek a mezők lilíomait, hogyan nőnek: nem fáradoznak, nem szőnek – fonnak,

mégis mondom nektek, még Salamon sem volt dicsősége teljében úgy felöltözve, mint egy ezek közül. Ha a mezői virágot, amely ma virít, holnap meg a kemencébe kerül, így öltözteti az Isten, akkor benneteket, kishitűek, nem sokkal inkább?” (Mt 6, 29–31. Jelen kötet az alábbi kiadásból idéz: BIBLIA 2008.)

A' ki az égi madarakat táplálja. – utalás a Bibliára: „Ne aggódjatok életek miatt, hogy mit esztek vagy mit isztok, sem testetek miatt, hogy mibe öltöztök! Nem több az élet az edeldnél s a test a rubánál? Nézzétek az ég madarait! Nem vetnek, nem aratnak, csűrbe sem gyűjtenek – mennyei Atyátok táplálja őket. Nem többet értek ti náluk? Ugyan ki toldhatja meg életét csak egy könyöknyi-vel is, ha aggodalmaskodik?” (Mt 6, 25–28.)

Kennek – kendnek, kegyelmednek

hideglelés – a láz hirtelen emelkedése okozta fázás, reszketés

Keserűséggel kell az embernek a' világon az ő kenyereit keresni – az utalás a Bibliára vonatkozik, az Úr Ádámhoz intézett szavait idézi a bűnbeesés után: „Az embernek ezt mondotta: »Mivel ballgattál az asszony szavára, és ettől a fáról, jöllehet megtiltottam, hogy egyél róla, a föld átkozott lesz miattad. Fáradsággal szerzed meg rajta táplálékodat életed minden napján.«” (Ter 3, 17.) Verseghy itt Kotzebue szövegét követi: „Ja, man muß sichs sauer in der Welt werden lassen, man muß arbeiten, [...]” (KOTZEBUE 1791a, 5.)

marha-dög – marhavész, járványos megbetegedés

tallérokot – általános értelemben: ezüstpénz. Számos változata ismert, a 19. században a Mária Terézia-tallér népszerű, értéke két forintnak felel meg.

garasom – ezüsből vagy rézből vert váltópénz, a forint egyhuszada

piartzra – piacra

itsze – icce: úrmérték. Egy budai híg icce a 18. század végéig körülbelül 1,14 liternek felelt meg. (BOGDÁN 1991, 293.)

Betzközi bor – Beckó: község Trencsén vármegyében. Ezen a vidéken van a Vág völgyének legészakibb bortermő helye, savanyú boráról ismert, amelyről közmondás is megemlékezik: Valatol, mint a bezckói bor. Verseghy ebben az esetben magyarít, Kotzebue szövegében *Frankenwein* szerepel. Ballagi szerint jelentése: frankbor. (KOTZEBUE 1791a, 11, BALLAGI 1881, 373.)

Budai bor – Verseghy magyarít, Kotzebue szövegében *Rheinweinsäure* szerepel. (KOTZEBUE 1791a, 11.) Ballagi szótára nem hozza a szó jelentését, vélhetően egyfajta rajnai savanyú borról lehet szó.

Szekszárdi bor – a szekszárdi borvidéken termett bor. Bél Mátyás *Notitia Hungariae novae historico-geographica* című munkájában a vidék vörösborairól szól. Verseghy ebben az esetben is magyarít, Kotzebue-nál: „Ich habe auch noch einen köstlichen französischen Wein im Keller, [...]”. Azaz: *Van nekem még egy pompás francia borom is a pincében [...]*. (KOTZEBUE 1791a, 11.)

krajtzáron – krajcár (németül Kreuzer) Mária Terézia idején kis értékű ezüstpénz: egy tallér 2 forintot vagy 120 krajcárt ér. A napóleoni háborúk idején rézből készül.

obsitodat – obsit: szolgálatból elbocsátó levél. Az elnevezés a német *e Abschied*, 'búcsú, elbocsátás' kifejezésből származik. A szolgálati idő letelte után, a tisztí állományba nem tartozó katona elbocsátó levelet kapott. Sérülés, nem szabályos toborzás, kivándorlás esetén lehetőség volt a szolgálati idő letelte előtt is kikérni az obsitot.

inasságra akarnék szegődni – inas: kézműves-mesterséget céhes keretek között tanuló fiú. Céhenként változott az inasoként eltöltendő évek száma. A céhen belüli hierarchiában az inas állt legalul, fölötte a legény, a mester fizetett alkalmazottja, végül maga a mester foglalt helyet. Vö. ZOLTÁN 1963, 237–240, RICHTER 1941.

hol van a' kereszt-levéél? – az inasnak jelentkezőtől törvényes származása s keresztény hite igazolását kérték, erre volt alkalmas a keresztlevél. Városi magisztrátusi források szerint a „fattyú” jelző súlyos sértést jelentett a korban, a vád alaptalansága esetén akár pénzbírság is követhette használatát. (ZOLTÁN 1963, 238, RICHTER 1941, 219, FARKAS 1985, 308–309.)

srófra vett – Verseghy szó szerint fordít, az eredetiben: „so schraubte er mich”, azaz 'kötekedett velem'. A *schrauben* ige jelentése az ingerelni, kötekedni mellett: csavarni, tekerni. (KOTZEBUE 1791a, 13, BALLAGI 1881, 812.)

szeges beszédekkel illetett – szidalmazott

árestomba – áristom: kisebb büntetések letöltésére szolgáló zárka, börtön

Strázsa-mester – őrmester

exercirozásnak – gyakorlatozásnak

Két forintos tallért – egy Mária Terézia-tallér két forintot ért

szerelem' gyermeke – házasságon kívül született, törvénytelen gyermek

biztosom – bizalmasom

egyházban – templomban

nehézskes – várandós

gyermek-ágyamnak – szülésemnek

füles tallért – füles tallér: hogy a pénzermét ékszerként viselhessék, fület, azaz akasztót forrasztottak rá. Innen ered a füles tallér vagy füles forint elnevezés. (HORVÁTH 2006, 92.) A német eredetiben „und warf mir einen gebenkelten Thaler zu”, ahol a *gebenkelt* akasztóval, füllel ellátott jelentésben szerepel. (KOTZEBUE 1791a, 17.)

Regementye – ezrede

Béresnek – hosszabb időre, akár egész évre elszegődő, mezőgazdasági feladatokat végző munkás, aki munkájáért fizetséget kap

Prókrátornak – ügyvédnek

Isten engemet meg segít: el nem hagyja ő azokat, a' kik Szülőiket szeretik – az utalás a Bibliára vonatkozik, lásd: Kiv 20, 12; MTörv 5, 16; Ef 6, 1–3.

mérttföldnyire – mérföldnyire. Hosszmérték, egy magyar mérföld 8353, 6 m. (BOGDÁN 1990, 167.)

dobzódgyon – tobzódjon

a' mitsodás – amilyen

égett bor – a német eredetiben *Brandwein*. A *r Brandwein/Branntwein* jelentése égett bor, pálinka. (KOTZEBUE 1791a, 23, BALLAGI 1881, 188.)

kodátsolni – kotkodácsolni

tárituppal – púppal

komrába – kamrába

Consiliárius – tanácsos

ptütsköket – tücsköket

kényesővel – higannyal

alkotmányka – teremtés

bibirkélt – babrált

Menuéet – menüet: francia udvari tánc. A szó jelentése 'kicsike', utalván az apró lépésekre, amelyekből a 3/4-es ritmusú tánc felépül. A 18. századi szvitek állandó tételtípusa. Korabeli magyar szövegekben előforduló elnevezése minét. (SZABOLCSI-TÓTH 1965b, 584.)

szugolyából – szugoly: zugoly, zug

protestatióval – tiltakozással

Romanokban – regényekben

neglizsét – pongyolát

Ah, bon jour, mon Colonel! – (fr.) Ah, jó napot, Tábarnokom!

Pardonnez, mon Colonel! – (fr.) Elnézést, Tábarnokom!

homme de Chambre – (fr.) inas

betiset – (fr.) [bêtise] butaságot. A szöveg a francia szó mellé illeszti a magyar tárgyragot.

pour le moment – (fr.) pillanatnyilag

Hébe – Hébé a görög mitológiában az örök ifjúság istennője, Zeusz és Héra lánya, az istenek pohárnoka, aki nektárt töltöget poharaikba az Olümposzon

Venus – a római mitológiában a szerelem istennője, görög megfelelője Aphrodité

a' la place – (fr.) helyett

a' triste – (fr.) a szomorú

enveloppirozva – (fr.) bezárva

Nektar – nektár: a görög mitológiában az istenek örök életet adó itala

Török kávé – török kávé vagy arab kávé: a kávé elkészítésének egyik módja. Az őrölt kávé cukorral és vízzel együtt főzik fel, az eljárást többször megismétlik, kardamommal ízesítik. Verseghy az eredeti szövegben szereplő „*Congo Thee*” kifejezést fordítja így, amely Prierer lexikona szerint a fekete tea egyik vékony, rövid levelű, kellemes ízű fajtája. (KOTZEBUE 1791a, 35, PUL 1858, 358.)

homme de Chambre – (fr.) inas

pot a' Pomáddal – (fr.) az a kis tálka a hajkenőccsel

odeurt – (fr.) illatot

comparabel – (fr.) [comparable] hasonló

dü roa – (fr.) [du roi] királyi

Adelaide Herczeg asszonyál – Marie Adelaide Clotilde Xaviere de Bourbon (1759–1802), a Bourbon-házból való francia hercegnő, IV. Károly Emánuel szárd-piemonti király felesége, savoyai hercegné

anti chambre – (fr.) előszoba

Comte de sur – (fr.) gróf

Vaut rien – (fr.) semmit sem ér

mauvais Sujet – (fr.) rossz alattvaló

Pot – tálka

incomparable, tout droit – (fr.) páratlan, egyenesen

Parfumeur du roi – (fr.) királyi parfümkészítő

Dejour – nappal [?]

Comte – (fr.) gróf

Antichambre – (fr.) előszoba

Cavalier – (fr.) lovag

Voilà, mon Colonel! – (fr.) Íme, Tábarnokom!

Raison – (fr.) ok

Oextraction ember – (fr.) [extraction] ember: származású ember

extractióból – (lat.) extractio: eredet, származás

O Ciel! – (fr.) Ó, egek!

leg-delikátusabb – legfinomabb

vissza pöttyödven – az eredetiben „*zurückprallend*”, magyarul szó szerint ’visszapattanván’, azaz megütközvén. (KOTZEBUE 1791a, 64.)

in petto – (lat.) keblembé zárva
excellens – (fr.) [excellent] kiváló
bagatelle – (fr.) semmisség
sentimánnyai – (fr.) [sentiment] érzései
Quantité – (fr.) csomó
egygy Age műrhez jutnak – (fr.) [âge mûr] felnőtté válnak
aimable – (fr.) kedves
Bravo, mon Colonel! – (fr.) Bravó, Tábournokom!
charmant – (fr.) bájos
én a' parthiát acceptálok – (fr.) én a vadászatot elfogadom
elegant – (fr.) elegáns
gustus – (fr.) divat
exprés – (fr.) kifejezetten
Tourra – (fr.) eseményre
Monsieur le Colonel! – (fr.) Tábournok úr!
gout – (fr.) [goût] ízlés
adászat-parthiából – (fr.) azaz: vadászaton
per hazard – (fr.) [par hazard] véletlenül
attrapíroztam – (fr.) fogtam, löttem
sacrifice – (fr.) áldozat
magyar Originálisom – az eredetiben: „deutsches Original”, azaz ’német eredeti’. (KOTZEBUE 1791a, 68.)

Correctorát – korrektor: a nyomtatásra szánt szerzői kézirat javítását végző személy
allegoriát – allegória: költői képben, képsorban megjelenő, hasonlításra alapuló gondolat-
 alakzat

parthia – itt: származás

trasszírozott – (ném.) trassieren: megállapít, intéz, tukmál

valutákat – Versegly szó szerint fordít: a német eredetiben szereplő *Valuta* jelentése érték, becs. (KOTZEBUE 1791a, 41.)

preambulumot – bevezetést

dito – detto: éppúgy, szintén

új világig – Amerikáig

libériája – libériája: egyenruhája

verbunkos – toborzó

előpénzért – előlegért

somma – summa: összeg

Tant mieux, tant mieux! mon Colonel! – (fr.) Annál jobb, annál jobb, Tábournokom!

mon ami! – (fr.) barátom

Herkulesnek – a római mitológiai Hercules a görög Héraklész megfelelője: Zeusz és egy földi asszony, Alkméné kivételes testi erővel bíró fia

Krétaí Milonnak – Diotimus fia, Krotónban született, többszörös bajnok az olümpiai játékokon, híres testi erejéről

E' bizony rendes – jelentése itt: rendkívüli, különös, szokatlan. Vö. KARDOS 1931.

Allons, mon Colonel! – (fr.) Menjünk, Tábournokom!

Lator – gonosztevő

plánumjai – terveí

religióznak – vallásnak

hogy egymást te 's tünak ne nevezzek – hogy ne tegeződjenek

parodírozván – kifigurázva

garáditsokon – lépcsőkön

Inventáriumjával – inventárium: leltár

Énekelly óh! Klióm! szólly harsogva lantom! – Klió a görög mitológiában a történetírás múzsája. Kotzebue eredetijében: „*Drum singe, o Muse! ertöne o Leyer.*” Magyarul: 'Hát énekelj, ó Múzsza, harsogj, ó, lant!' (KOTZEBUE 1791a, 55.)

poszdarek – Kotzebue eredetijében ezen a helyen a *Kindertaufschaus*, keresztelő jelentésű szó szerepel. (KOTZEBUE 1791a, 55.)

Ma szombat van – Kotzebue eredetijében *Freitag*, azaz péntek. (KOTZEBUE 1791a, 96.)

bal szaladó szerszáma – bal lába

halotti kárment – halotti éneket

epitáfiumot – sírverset

Laváter' könyvében – Johann Caspar Lavater (1741–1801) svájci teológus, költő, filozófus. Nevéhez fűződik a fiziognómia (arcisme) elméletének kidolgozása, amely azt vizsgálja, hogyan lehet következtetni az arcvonásokból a jellemre. Nézeteit négykötetes művében foglalta össze: *Physiognomischen Fragmente zur Beförderung der Menschenkenntnis und Menschenliebe*, I–IV, Leipzig, 1775–1778.

cadentiás versekbe – rímes versekbe

rezultátumát – eredményét

Protestálok – tiltakozom

exculpálok – felmentem

dobzódtam – tobzódtam

vagy talán a' fiú az atyának gonoszságait viseli? – az utalás a Bibliára vonatkozik: „*Aki vétkezett, az hal meg, a fiú nem viseli apja vétkét, és az apa nem viseli fia vétkét, az igaznak az igazsága, a bűnösnek meg a bűne számít.*” (Ez 18, 20.)

butélia – hosszú nyakú, karcsú palack

Zádig – az utalás Voltaire *Zadig* című regényének (1747) hasonló nevet viselő főszereplőjére vonatkozik, aki a történet szerint a babiloni király minisztereként bölcs ítéleteivel több vitás esetben szolgáltatott igazságot. Lásd a regény *A miniszter*, illetve a *Viták és kiballgatások* fejezeteit. (VOLTAIRE 1995, 47–54.)

Je n'en doute pas, mon Colonel! – (fr.) Nem kétlem, Tábornokom!

Douceur és bonté d' ame charmirozni fognak engemet – (fr.) A kisasszonyban lévő szelídség és jóság el fog bűvölni engemet.

incomparable Vinaigre – (fr.) páratlan ecet

a' pestis ellen – az úgynevezett pestis ecet (acetum quatuor latronum) fertőtlenítőszerként, gyógyításra is használatos volt

praeserválbattyuk – megvédhetjük

o, mon Colonel! – (fr.) Ó, Tábornokom!

Complementomokat hány – (fr.) bókol, hajlong

azzal a' Sotissal illetett – (fr.) [sottise] azzal az ostobasággal illetett

Louis'd'ort – (fr.) [Louis d' ort] Lajos-aranyat

refusirozott – megtagadott, visszautasított

destináltam – rendeltem

trutszára – truccára: valaminek ellenére

passirozom a palais du royalt – (fr.) elmentem a Palais Royal ('királyi palota') mellett
le Comte du sant amper – (fr.) [le comte du Saint Empire] birodalmi gróf
kokardot – kokárda: itt az 1789-es francia forradalomban használatos szimbólum, a hazafiság jelképe, kék-fehér-vörös jelvény. A kokárda megkülönböztető jelzésként már a forradalom előtt is használatos volt: 1767 óta a franciák a Bourbonok színét, a fehérét viselték. 1789. július 12-én a felkelők előbb a reményt jelképező zöld színű kokárdát hordták, később áttértek Párizs színeire, a kékre és a vörösre. A fehérét a Bastille bevétele után illesztették a két másik szín közé. (HAHNER 1989, 90.)

poan donet om – [?]

poszard – (fr.) [poissard] goromba fickó

lámpásoszlophoz akart vezetni – a francia forradalom idején végrehajtott kivégzések egyik módja az akasztás volt, a lámpaoszlop ilyen értelemben szimbólum, utalásként számos korabeli szöveg címében is felbukkan, például az *A' la lanterne* ('Lámpavasra vele!') című forradalmi dalban, illetve a magát „*a lámpavas főügyészének*” nevező Camille Desmoulins műveiben: *Discours de la lanterne aux Parisiens* ('A lámpavas szónoklatai Franciaországhoz'). (HANÁK 1989, 48.)

ama plaze – fr. [à ma place] helyemben

csezámba – cséza: kocsi

fasche Historia – (fr.) [fâcheuse Historia] bosszantó história

repetáalom azokat a' deciös monanokat – (fr.) sajnálom azokat a kellemes pillanokat

Capitalban – (fr.) fővárosban

plude – vélhetően a francia pli, 'szokás' jelentésű szó torzított alakja

remarqual – (fr.) észrevesz

gratziától – bájttól

süpportabl – (fr.) [supportable] elfogadható

par exempl – (fr.) [par exemple] például

declarasion damur – (fr.) [declarasion d'amour] szerelmi vallomás

tutzet – tucat

reskirozza – kockáztatja

piguirozzák magokat – (fr.) [se piquer] azzal dicsekednek

gout de lecture – (fr.) [goût de lecture] olvasás

bellescettes – (fr.) [belles-lettres] szépirodalom

renomét – (fr.) [renommée] hírnevet

Affaire d'honneur – (fr.) becsületbeli ügy

Point du tout! – (fr.) egyáltalán nem

Cavalier – gavallér

Revolutióról – forradalomról

Elt bien! imaginez vous! – (fr.) Hát akkor képzelje el!

én passirozom a' Palais Royalt – (fr.) elmentem a Palais Royal ('királyi palota') mellett

tout d' un Coup – (fr.) hirtelen

hadaráznak – hadarász: hadonászik

Comte du St. Empire – (fr.) birodalmi gróf

foi d' honette homme! – (fr.) becsületszavamra

Poisarde – (fr.) goromba néember

à ma place – (fr.) helyemben

a' Barrierekből ki siettem – (fr.) a barrikádokból kisérttem

Voila tout! – (fr.) Ez minden!

facheuse historia – (fr.) bosszantó história
regrettáлом – Kotzebue szövegében: *regrettieren*. A szó francia eredetű, jelentése: sajnálni.
 (KOTZEBUE 1791a, 71, MEYERS 1888, 667.)
delicieuse Momentokat – (fr.) különleges pillanatokat
a' Capitálban du monde – (fr.) a világ fővárosában
passiroztam – (fr.) töltöttem
még is az Savoir vivrem – (fr.) életformám
Pli – (fr.) szokás
remarquál – (fr.) észrevesz
Ah! mon Colonel! – (fr.) Ah! Kedves Tábarnokom!
Complimentet – (fr.) bókot
Soins nyaim – (fr.) fáradásaim
pure perte – (fr.) tiszta veszteség
gratziától – kellemtől
supportable – (fr.) elviselhető
tunnyogás – motyogás
tout moment – (fr.) minden pillanatban
hempelyek – hempelyeg
par Exemple – (fr.) például
declarationt d' amour – (fr.) szerelmi vallomást
Chef d' oeuvre akar mutatni – (fr.) remekművet akar mutatni
hélas – (fr.) sajnos
douzaine – (fr.) tucatnyi
pêle mèle – (fr.) összevissza
dutzet – (ném.) [s Dutzend] tucat
risquirozza – (fr.) kockáztatja
conveniállyon – megfeleljen
celebre Geniek – (fr.) híres tehetségek
Gout – (fr.) ízlés
piquirozzák – (fr.) azzal kérkednek
lecture – (fr.) olvasás
belles Lettres – (fr.) szépirodalom
Renoméet – (fr.) hírnevet
Ruha-kúfárné – kufár: kereskedő
Pardonnez, mon Colonel! – (fr.) Elnézést, Tábarnokom!
insupportable – (fr.) elviselhetetlen
afféctirozva – (fr.) rossz hatással van rá
Militairból – (fr.) katonaságból
en Campagne – (fr.) hadjáraton
manquirozik – (fr.) hiányzik
tónust – hangnemet
horrible – (fr.) szörnyű
Vous m' excuserez, mon Colonel! – (fr.) Bocsásson meg, Tábarnokom!

Egy olyan Románkát játszani, mint Abälard és Heloise – Pierre Abélard (1079–1142) francia skolasztikus filozófus, teológus. Beleszeretett tanítványába, a párizsi Fulbert kanonok unokahúgába Héloise-be. A lány családja ellenezte a kapcsolatot, s Abélard-nak el kellett hagynia

a házat. Héloïse azonban ekkor már áldott állapotban volt, ezért volt tanítója megszőktette, s titokban feleségül vette. Miután a történetek kitudódtak, Héloïse zárdába vonult, Benedek-rendi apáca lett. Nagybátyja pedig büntetésül megfosztotta Abélard-t férfiasságától, aki aztán utóbb szerzetesnek állt. Héloïse és Abélard évek múlva újra találkoztak, s levelezésbe kezdtek. Ez a levélváltás ihlette utóbb Jean-Jacques Rousseau-t *Júlia vagy Új Héloïse* (1760) című regényének megírására. A téma a 18. század folyamán nagyon népszerű: az első feldolgozást, Alexander Pope *Eloiza to Abelard* című művét utóbb számos nyelvre lefordították, s több átdolgozása is született. A francia tájékozódású magyar szerzők Charles-Pierre Colardeau feldolgozását használták, így tett Czirjék Mihály s Dayka Gábor is (CZIRJÉK 1785, DAYKA 2009, 93–119.) Ismertek továbbá Csépan István német minta után készített szövegei. (DEBRECZENI 2001, 199–200.)

St. Preux és Julie – Saint-Preux és Julie Jean-Jacques Rousseau *Júlia vagy Új Héloïse* (1760) című regényének főszereplői. A levélregény Abélard és Héloïse történetét dolgozza fel.

assemblée – (fr.) összejöveteleket

Katekizmusom – katekizmus: vallási tételek összefoglalása kérdés-felelet formában

extra postán – itt: elhamarkodottan

Souverend'or – (fr.) aranypéncz

hadd járjon az Úrfi egy pár esztendeig a' borjú-bőr után – Verseghy ezúttal is szó szerint fordítja Kotzebue-t, az idézett mondat a német eredetiben: „*laß den jungen Herrn ein Paar Jahre dem Kalbfell folgen*”. (KOTZEBUE 1791a, 80.) A „*Kalbfell folgen*”, azaz szó szerint 'a borjúbőrt követni' német kifejezés jelentése: katonának állni. (BALLAGI 1881, 533.) Hasonló szófordulat magyarul is ismert: „*Szinte annyi borjúbőrt visznek a vásárra mint ökörbőrt*”, jelentése azonban a némettől eltérő: Halnak fiatalok, idősök egyaránt. (Vö. MARGALITS 1900, 80, O. NAGY 1966, 100, DUGONICS 1820, 326.)

genie-tselekedetek – Kotzebue szövegében: *Geniestreiche*. (KOTZEBUE 1791a, 80.) A szó jelentése Ballagi szerint: „elmés v. merész csín”. (BALLAGI 1881, 418.)

Káplár – tizedes

Fiskális – ügyvéd

Tömlőztartóért – tömlőctartó: porkoláb, börtönőr, elzárt személyek felügyeletével megbízott személy

Jantsi! – a nevet Verseghy magyarította. Az eredetiben: Rudolph. (KOTZEBUE 1791a, 84.)

Tsonka Miskának – Verseghy ebben az esetben is magyarít. Az eredetiben: „*wie neulich dem lahmen Michel seine Kuh gefallen war*”. Magyarul: ahogy a minap a sánta Miska tehene feldőlt. Michel vagy „*német Miska*” alakja személyében a németekre jellemző karakterjegyeket testesíti meg. Lásd: HANÁK 1985, NEHRING 1987, VÁRI 2000.

körtvélyvel – körtével

pirongságára – szégyenére

német-országi Nemes-üléssel – Verseghy ezen a helyen módosít. Kotzebue szövegében: „*Er vertauschte sein Vaterland gegen ein Rittergut in Franken; [...]*”. Magyarul: 'Hazáját frankországi lovagbirtokra cserélte el.' [KOTZEBUE 1791a, 93.]

tsivakodás – civakodás

fejleskedett – dacolt

még titkos barátságával is meg hitt – Kotzebue szövegében más hangsúllyal bír a vonatkozó szakasz: „*Ich war der Erzieher seiner einzigen Tochter, und bald sein Vertrauter.*” Magyarul: '[A báró] Egyetlen leányának nevelője voltam, s hamarosan bizalmasa [értsd: a báróé].' (KOTZEBUE 1791a, 93.)

legitimállak – legitimál: törvényesít, törvényesnek ismer el

Habfalva – Verseghy ebben az esetben tükörfordítással él. Az eredetiben: Wellendorf.
(KOTZEBUE 1791a, 97.)

borozdálta – barázdálta

processusba – (lat.) perbe

status causae – (lat.) a probléma felvetése

Koketteria – (fr.) kacérkodás

titulatúrát – (lat.) címzés, megszólítás

duellumot – (lat.) párbajt

jegy-kintset – eljegyzési ajándékot

Három vasárnap egymás után ki hirdetem – az utalás arra a szokásra vonatkozik, miszerint az egyházi esküvőt annak megtartása előtt három vasárnapon át nyilvánosan ki kell hirdetni, hogy a házasságkötést esetlegesen akadályozó körülményekre fény derülhessék. (DÖMÖTÖR 1990, 45–46.)

pomáda-berbentzéivel – pomádé: kellemetlen illatú, olcsó hajkenőcs; berbence, börbönce: kis, főként dohányt tárolására alkalmas edény

Nous voila á vos Ordres, mon Colonel! – (fr.) Szolgálatára, Tábornokom!

delicieuse Promenadet – (fr.) nagyszerű sétát

manquirozik – (fr.) hiányzik

Comment – (fr.) hogyan

Mon Pere – (fr.) apám

Pere – (fr.) apa

Vous parlez des Enigmes! – (fr.) Érthetetlen dolgokat beszél!

confuse – (fr.) zavaros

Vous badinez! – (fr.) Viccel!

Mesalliance – (fr.) rangon aluli házasság, illetve kapcsolat

Oedipus – Oidipusz a thébai mondakörben Laiosz és Iokaszté fia. Egy jóslat szerint felnővén apja gyilkosává és anyja férjévé válik majd, ezért apja átszúrja bokáját, és el akarja veszejteni. A csecsemő azonban a gyermektelen Polübosz korinthuszi királyhoz kerül, aki fiaként neveli fel. Oidipusznak később tudomására jut a jóslat, az azonban nem, hogy nem vér szerinti szüleinél nevelkedett, ezért, hogy a jövődőlés beteljesülését meggátolja, elhagyja Polübosz udvarát. Vándorolván egy útkereszteződésben találkozik egy kocsival, a benne ülő felszólítja, hogy térjen ki, s mivel Oidipusz ezt nem teszi meg, megüti a botjával. Oidipusz ezért megöli a kocsi utasát, akiről nem tudja, hogy saját édesapja, Théba királya, Laiosz volt az. Útja során eljut Thébába, amelyet szfinx ostromolt, Oidipusz válaszolt a szfinx találós kérdéseire, így megmentette a várost. Jutalmul megkapta az özvegy királyné, Iokaszté kezét és a trónt. A Muldai gróf utalása Oidipusz a szfinxnek adott leleményes feleleteire utal. Kotzebue drámája ugyanakkor az apa-fiú konfliktus tekintetében is párhuzamot mutat Oidipusz történetével.

Un fils naturel? á la bonne heure, mon Colonel! – (fr.) Törvénytelen gyermek? Hát legyen, Tábornokom!

Momennyai – (fr.) [moment] pillanatai

Instinctus – (fr.) hajlam, ösztön

arrivirozik – (fr.) elérkezik

Friseurek – (fr.) fodrászok

Me voila stupéfait! – (fr.) meg vagyok döbbenve

plaidirozom – (fr.) sajnálom

pointon – (fr.) ponton

ecrazirozzák – (fr.) eltapossák

La fille unique! L'unique héritière! – (fr.) Egyedüli leány, egyedüli örökös!

Il me reste l'amour de mon père! – (fr.) Marad nekem apám szeretete!

De tout mon Coeur! – (fr.) Tiszta szívemből!

clair de lune – (fr.) holdfény

retournirozzák – (fr.) visszamenjek

A drie vrai mon Colonel! a dire vrai – (fr.) Igazat szólva, Tábornokom!

Voleurt de grand Chemin – (fr.) útonálló

Gueufet – vélhetően elírásról van szó. A kézirat 69. oldalának versóján az áthúzott szó fölött fekete tintával ez áll: Koldusasszonyt. A magyar kifejezés francia megfelelője a *gueux*.

napamnak – napa: a házastárs anyja, anyós

Imprimatur – a könyvvizsgálat során használatos kifejezés, a latin *imprimo*, 'belenyom,' 'nyomtat' szóból származik. A cenzortól ezt a minősítést kapták azok a munkák, amelyeknek megjelenését engedélyezték. (Vö. STEMPÉLY 2013, 40.)

Michael Hübner – Hübner Mihály (†1792). Jezsuita szerzetes, pest-budai censor primarius. Halála után, a megüresedett cenzori állásra Versegly is pályázott. (BENDA 1957, 758, MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR 1985, 45, MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR 1977, 91–92.)

A' le-bilintsezett Prométheus

Kézirat

Nem maradt fenn.

Megjelenés

Egykorú kiadása: VERSEGHY 1792b.

Szövegkritika

A szövegközlés alapja az egyetlen rendelkezésre álló nyomtatott kiadás: VERSEGHY 1792b. A nyomtatványban változatos formában, következetlenül rövidített szerepneveket jelöletlenül, a bennük esetlegesen előforduló sajtóhibákat automatikusan emendálva oldottuk fel, s egységesen, kiskapitális betűtípussal emeltük ki. A magán- és mássalhangzók időtartamának jelölése, a kis és nagy kezdőbetűk, valamint a központozás tekintetében az egykorú nyomtatvány gyakorlatát követtük, az esetlegesen hiányzó mondatvégi írásjeleket jelöletlenül pótoltuk. A szövegben előforduló sajtóhibákat lábjegyzetben jelöltük. A szerzői instrukciókat minden esetben egységesen kurzívan, zárójelben jeleztük. Kurziváltuk a jelenetek elején szereplő, a szereplőkre, illetve a helyszínre vonatkozó megjegyzéseket. Verseghy fordítását végjegyzetekkel látta el, amelyekre a főszövegben az ábécé kis betűiből képzett jelöléssel utal. Jelen kiadványban a könnyebb követhetőség érdekében ezeket félkövérrel emeltük ki mind a szövegben, mind a hozzá kapcsolódó jegyzetekben.

Forrás, keletkezés

Verseghy – kortársaihoz hasonlóan – életműve számos darabjában reflektál az antikvitásra. Versei egy része horatiusi, vergiliusi és ovidiusi ihletettségről árulkodik. A hatás azonban nem feltétlenül közvetlen: zenei érdeklődése és tehetsége révén költeményeinek jelentős hányada ugyanis énekelhető, s mind szöveg, mind dallam tekintetében korabeli népszerű német dalgyűjteményekre támaszkodik. Ezek a kiadványok jó néhány olyan versszöveget tartalmaznak, amelyek szereplőkkel, témáikkal ókori mintákat, például a pásztorköltészet darabjait idézik. (BÍRÓ 2003, 319. Erről bővebben lásd a *Castor és Pollux, avagy a' Testvérszeretet* jegyzeteit.) Az irodalomtörténet-írásban szokás kiemelni Verseghy antik eszményeket kritikával illető szemléletét. (BÍRÓ 2003, 330, FRIED 1994.) Az *Analyticában* ennek valóban van nyoma. Annak drámára vonatkozó fejezetében, a műnem ókori görög és római hagyományainak Sulzer nyomán való ismertetését a szerző az alábbi bevezetővel készíti elő:

„A 7. §. és a 38. §.-ban leszögeztük, hogy a régi szerzők hasznos tanulmányozása egyedül abban állott, hogy műveikből megtanuljunk a lelkek művészi beszéddel való megindításának és lebilincselésének legjobb és legbiztosabb útját. Mármost ez az út ezeknek a műveknek nem a külső formájából, nem azokból tárható föl, amiket a régiek vallásáról, politikai, erkölcsi vagy bármilyen más nézeteiről tartalmaznak, sem járulékos részleteikből, hanem egyedül a jellemfestés és az érzelmek kezelésének a művészetéből. Ehhez járul még az is, hogy még a klasszikus szerzőknél is fordulnak elő hibák, ame-

lyeket a magyarázók szabályokba foglaltak, bár a legkevésbé sem méltók utánczásra. Úgy ítélem tehát, hogy helyénvaló lesz, hogy itt a régiek drámáiról megemlítsem a megbízhatóbb kritikai megjegyzéseket, hogy azok útmutatása alapján a mai írók könnyebben megérthessék, mi bennük a követendő és mi az elvetendő.” (VERSEGHY 1977, 901–902. Vö. VERSEGHY 1974, 284, VERSEGHY 1973, 20.)

A fordítást – jóllehet jártas volt a görögben – nem az eredetiből, hanem Johann Georg Schlosser (1739–1799) német változatából készítette: SCHLOSSER 1784. (KERÉNYI 1988, 99.) Döntése feltehetően nem a nyelvismeret hiányából fakadt, hanem az *Analytic*ából fent idézetekkel függ össze: kommentált kiadást kívánhatott az olvasók elé tárni, s ennek legegyszerűbb és leggyorsabb módját választva, közvetítő nyelvből, maga is ilyenből dolgozott. Verseghy szorosán követte a német mintát: a beszélt részeket prózában, az énekelt szakaszokat időmértékes formában, olykor rímekkel ellátva fordította. Schlosser szövegének elrendezésén azonban változtatott. A német fordító magyarázó lábjegyzetekkel látta el művét, szám szerint ötvennégyel. A magyar verzió ezek közül huszonötöt használ fel, néhol szó szerinti fordításban, néhol tömörített formában. Verseghy a megjegyzéseket végjegyzetként függesztette a szöveghez, amely elé – *A' játék' foglalattya* címmel – a dráma rövid tartalmi összefoglalóját illesztette, saját leleményként: a német kiadásban ugyanis nem szerepel ilyen. Ritoók Zsigmond nem tartja kizártnak annak lehetőségét, hogy Verseghy előtt munka közben a német mellett egy görög szövegkiadás is lehetett, mivel Schlosser fordítása nem tünteti fel a strophé–antistrophé–epódos beosztást szemben a magyar változattal (RITOÓK 2001, 65). Könyvjegyzéke saját fordításának példányain túl nem említ sem görög, sem más nyelvű Aiszkhülosz-kiadásokat (DEME 1985, 18, 50). Hogy ennek ellenére tájékozott lehetett e téren, arra maga utal az *Analytic*ában: „*Franciául Pompignan fordításában Párizsban 1770-ben jelent meg a teljes Aiszkhülosz, angolul Rob. Potter fordításában 1777-ben. Olaszul és németül csak a Prométheusz, és az utóbbi nyelven a Heten Thébai ellen olvasható Goldhagen fordításában. A Prométheuszt harminc évvel ezelőtt én próbáltam magyarra fordítani.*” (VERSEGHY 1977, 905.) Az idézett szakasz utalásai – Schlosser már említett fordításán túl – valószínűleg a következő munkákra vonatkoznak: POMPIGNAN 1770, POTTER 1779, GIACOMELLI 1754, GOLDHAGEN 1777. Magyarra – jóllehet nem közvetlenül görögéből – ő ültette át Aiszkhülosz drámáját elsőként. Császár Elemér ennek kapcsán megjegyzi: „*Kilencz évvel Verseghy fordítása előtt már Molnár János adott velős mondatokat A lélánczolt Prometheusból, de prózában és összefüggés nélkül.*” (CSÁSZÁR 1903, 65.) Verseghy munkája után több mint fél évszázad telik el a következő hasonló vállalkozásig: ZILAHY 1861. A fordítás megjelenéséről a *Magyar Hírmondó* 1792. február 28-i száma adott hírt. Lásd: WELLMANN 1982, 118.

Előadások

A Verseghy fordította darab bemutatójára sem színlapok, sem a korabeli sajtó nem utalnak. A szakirodalom egy 1804 előtti, de pontosan nem datált előadást tart számon, ennek igazolásául azonban nem hivatkozik forrásokra. (FERENCZI 1897, 522, KERÉNYI 1988, 99.) A színpadra állítás lehetősége mindazonáltal fennáll, hiszen a nyomtatott szöveg mind a pest-budai magyar színtársulat 1792-ben készült inventáriumában, mind a kolozsvári–debreceni társulat könyvtárában szerepelt. (KERÉNYI 1988, 99.)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Prométheusz – titán. Származása a különböző genealógiai hagyományokban eltérő. Aiszkhülosznál: apja Iaphétosz, anyja Themisz.

AESCHYLUSBÓL – Aiszkhülosz görög tragédiaköltő (Eleuszisz, Kr. e. 525–Gela, Kr. e. 456). A hagyomány szerint *A leláncolt Prométheusz* (*Prométheusz deszmótész*, Kr. e. 457) szerzője. A darab vélhetően a *Prométheia* trilógia középső része, a másik két darab – a *Tűzhozó Prométheusz* (*Prométheusz pürphorosz*) és a *Feloldozott Prométheusz* (*Prométheusz lüomenosz*) – nem maradt fent.

Landerer Katalin – német eredetű nyomdászcsalád tagja, Landerer Lipót Ferenc örököse. Lásd *A' szerelem gyermeke* jegyzeteit.

Schlosser – Johann Georg Schlosser (1739–1799) jogász, történész, író, politikus. Felesége Johann Wolfgang von Goethe húga, Cornelia. Terjedelmes életműve a politika, filozófia, teológia, történelem és jog kérdéseivel foglalkozó írásokból és versekből áll. Fordítóként, s különösen a klasszikus nyelvek ismerőjeként is tevékeny: Aiszkhülosz mellett többek között Platón, Arisztotelész, Euripidész és Arisztophanész munkáit ültette át németre.

Schröderhez írt Levelében – Friedrich Ulrich Ludwig Schröder (1744–1816) színész, színigazgató, drámaíró. 1780 és 1785 között a bécsi Burgtheater igazgatója. A levél az 1784-es kiadás előszava előtt foglal helyet: *An Schroedtern in Wien* (3–24. o.). Az idézett szakasz, amelyet Verseghy szó szerinti fordításban magyarul közöl, a 24. oldalon található: „Denn der Dichter und der Schauspieler, und der Tonkünstler, sind warrlich wichtiger im Staat als man glaubt! In ihrer Hand liegen Nerven der Seelen, die kein Gesetzbuch, kein Monarchenwink spannen kann!”

Jupiter' – a római mitológiában főisten, a fény, a ragyogás, égi jelenségek, villám és mennydörgés istene. A rómaiak a görög Zeusz alakjával azonosították.

Prométheusz' jó tanátssát – Zeusz Prométheusz javaslatát megfogadva, a küklpszokkal szövetkezve győzte le apját, Kronoszt. Erről lásd Verseghy jegyzetét: k). Vö. Schlosser 15. jegyzetével: SCHLOSSER 1784, 53.

Kronosz, avagy Száturnusz – Kronosz a görög mitológiában a könyörtelen idő, a vetés, a mezei munkák istene. A római mitológiában megfelelője Saturnus. Hésziodosz szerint a legifjabb a titánok, Uranosz és Gaia elsőszülött gyermekei közül. Miután Uranosz más gyermekeit, a küklpszokat és a százkezüeket a Tartaroszba vetette, Gaia arra biztatta a titánokat, hogy öljék meg apjukat. A feladatra egyedül Kronosz vállalkozik, aki egy sarlóval megfosztja Uranosz férfiasságától, amelyet aztán a tengerbe hajít. (A tenger vetette tajtékokból születik Aphrodité, a földre hullott vércseppekből pedig az Erinnüszök, a Gigászok és a nimfák.) A titánok ezután kiszabadítják a küklpszokat és a százkezüeket, és Kronoszt választják vezetőjüknek. A haldokló Uranosz megjósolja Kronosznak, hogy saját fiainak egyike fogja elhozni uralma végét.

Erőnek és a' Hatalomnak – Pallasz titán és Sztüx két gyermeke Kratosz (Hatalom) és Bié (Erőszak). Testvéreik: Zélosz (Buzgalom) és Niké (Győzelem). Erről lásd Verseghy jegyzetét: a). Vö. Schlosser 1. jegyzetével: SCHLOSSER 1784, 27.

Vulkánusz – a római mitológiában a tűz és a kovácsmesterség istene. A görög mitológiában megfelelője Héphaisztosz.

Tengeri Nimfák – a nimfák a természet erőit megtestesítő istennők a görög mitológiában. A természetben található elemek szerint különböző csoportjaik léteznek. A tengeri nimfák két csoportja ismert: a néreiszek vagy néreidák, Néreusz és Dórisz nászából születtek. A belső tengert gondozzák szemben az ókeaniszokkal vagy óceanidákkal, akik Ókeanosz és Thetisz lányai és a külső tenger gondozói. Aiszkhülosz szövegében az utóbbiak szerepelnek.

Ótzeanus – Ókeanosz, a kör alakúnak elképzelt világot körülvevő nagy világfolyam. Hésziodosz szerint szülei Uranosz és Gaia. Felesége Thetisz, gyermekei az óceanidák.

Inachus' Leánya, a' tévelygő Jó – Ió Inakhosz argoszi király és Mélia lánya, Héra papnője Argoszban. A monda szerint, mivel szépségével magára vonta Zeusz figyelmét, Héra féltékeny lett rá, és tehénné változtatta, majd Argosz őrizetére bízta. Zeusz Hermészt kérte Ió kiszabadítására, aki megölte Argoszt. Héra ekkor egy bögyölyt küldött Ióra, amely addig üldözte, míg nem megőrült, s bolyongásra kényszerítette. Aiszkhülosz darabjában a hagyománynak egy másik változatát rögzítette. Erről lásd Verseghy jegyzetét: q). Vö. Schlosser 28. jegyzetével: SCHLOSSER 1784, 81–82.

s meg érti Prométheustól – Ió vándorlásai során meglátogatta Prométheuszt is, aki megjósolta további bolyongásait

hogy Jupiternek Epaphust fogja szülni – Ió Egyiptomba eljutván Zeusztól nyerte vissza emberi alakját, s fiút szült neki, Epaphoszt, aki utóbb Egyiptom uralkodója lett

Herkules – a római mitológiai Hercules a görög Héraklész megfelelője: Zeusz és egy földi asszony, Alkméné kivételes testi erővel bíró fia. Miután Héra örülséggel sújtotta, Héraklész ellenségnek nézván saját fiait, megölte azokat. Bűneitől megtisztulván a delphoi Püthia tanácsára Eurüszteusz tirünzi király szolgálatába állt, akinek kívánsága szerint tizenkét feladatot kellett teljesítenie, amelyek végrehajtásáért halhatatlanságot ígértek neki.

a' ki még ötet is a' bilintsekből valaha meg szabadította – Héraklész tizenegyedik feladata az volt, hogy almát szerezzen a Heszperidák kertjéből. A feladat teljesítése közben lelőtte a Prométheuszt kínzó keselyűt. Mindez harminc évvel a sziklához láncoltatás után történt. Zeusz ezután engedélyezte, hogy Prométheusz visszatérjen az Olümposzra.

Merkúrius – a római mitológiában a görög Hermész megfelelője. Zeusz és Maia fia, legfontosabb funkciója az istenek fontos üzeneteinek továbbítása.

Ótzeanidesek' – Ókeanosz és Thetisz lányai, a külső tenger gondozásáért felelős nimfák. Erről lásd Verseghy jegyzetét: e). Vö. Schlosser 7. jegyzetével: SCHLOSSER 1784, 39.

Szithiában – Szkítiában

Meótis' tavától – Maeotis palus, más néven: Azovi-tenger

a' Szittyai földre – Szkítiába. Hérodotosz szerint a Don és a Duna alsó folyása között fekvő terület, a Fekete-tengertől északra. Erről lásd Verseghy jegyzetét: b). Vö. Schlosser 2. jegyzetével: SCHLOSSER 1784, 27–29.

az én vér szerint való atyámfia – Vulcanust (gr. Héphaisztoszt) Héra egyedül nemzette. Héra Uranosz és Gaia egyik fiának, Saturnusnak (gr. Kronosznak) lánya volt. Uranosz és Gaia másik fia Iaphétosz, lányuk Themisz. Erről lásd Verseghy jegyzetét: c). Vö. Schlosser 4. jegyzetével: SCHLOSSER 1784, 30.

bólts Thémisnek nemes lelkű Fia – Themisz Uranosz és Gaia lánya, a titánok egyike. A jogrend megszemélyesítője, Prométheusz anyja.

Krónionnak – Zeusz egyik elnevezése Zeus Kronion, azaz Zeusz, Kronosz fia

az új Urak felette kemények – Kronosznak haldokló apja, Uranosz megjósolta, hogy saját fia fogja megfosztani a tróntól. Kronosz később feleségül vette testvérét, Rheiát, s hogy a jóslat beteljesülését elkerülje, sorra lenyelte megszületett gyermekeit: Hesztiát, Démétért, Hérát, Hadészt, Poszeidónt. Rheia, hogy megmentse, harmadik fiát, Zeuszt titokban szülte meg, és a csecsemő helyett egy bepólyált követ adott az apának. Zeusz felnővén hánytatót kevert apja italába, Kronosz erre sorra kiköpte lenyelt gyermekeit. Háború indult Zeusz és testvérei, valamint az Atlasz vezette titánok között, amelyet előbbiek nyertek. A győzelem után Zeusz és testvérei felosztották maguk között a hatalmat: Zeuszé lett a főhatalom, s ő lett az égbolt ura, Poszeidón a tenger, Hadész az Alvilág feletti uralmat kapta.

ne késlelly – ne késlekedj
békókat – béklyókat, bilincseket
ótsálni – ócsárolni

te bizonynyára nem vagy az okos Prométheusz, a' mint neveztenek! – Prométheusz nevének jelentése: előrelátó, előre gondolkodó. Erről lásd Verseghy jegyzetét: d). Vö. Schlosser 6. jegyzetével: SCHLOSSER 1784, 36–37.

Sámolyához – zsámolyához
szirtes hegyen – erről lásd Verseghy jegyzetét: f). Vö. Schlosser 8. jegyzetével: SCHLOSSER 1784, 40.

Thétisnek – Thetisz a görög mitológiában tengeristennő, Néreusz és Dórisz lánya. Ókeanosz felesége, az óceanidák anyja.

Antistrofa – az antistrofikus versszerkezetet ritmikailag egymásnak megfelelő strófák és antistrofák építik fel. Főként az ógörög kardalköltészetben és az ógörög drámában, ezen belül pedig leginkább az attikai tragédiában és az attikai komédiában fordul elő. A strófák és antistrofák váltakoztatása ezekben a darabokban két célból használatos: részint, hogy egy témát két különböző szempontból mutasson be, részint, hogy egy nézőpontból két különböző témát tárgyaljon.

A' régiebb időknek – erről lásd Verseghy jegyzetét: g). Vö. Schlosser 9. jegyzetével: SCHLOSSER 1784, 41.

Tartarus – Tartarosz az Alvilág legsötétebb helye, ugyanolyan távolságra van a Földtől, mint a Föld az Égtől. Kronosz ide záratta a titánokat.

Titánesekek – a titánok Hésziodosznál Uranosz és Gaia elsőszülött gyermekei. Tizenketten vannak. Hat fivér: Ókeanosz, Koiosz, Kriosz, Hüperion, Iaphétosz és Kronosz; és hat nővér: Thetisz, Rheia, Themisz, Mnémoszüné, Phoibé, Theia. A titán nem pusztán elnevezés, hanem rang: nőágon, vér szerint öröklődik, így Prométheusz, Themisz fia is titán.

a' fortélyt – erről lásd Verseghy jegyzetét: h). Vö. Schlosser 13. jegyzetével: SCHLOSSER 1784, 49.

egy Lélek – erről lásd Verseghy jegyzetét: i). Vö. Schlosser 14. jegyzetével: SCHLOSSER 1784, 49–53.

tanátsot adtam – erről lásd Verseghy jegyzetét: k). Vö. Schlosser 15. jegyzetével: SCHLOSSER 1784, 53.

Tiránnusért – zsarnokért

Újjat plántálni – erről lásd Verseghy jegyzetét: l). Vö. Schlosser 16. jegyzetével: SCHLOSSER 1784, 54.

A' vak Reménységet küldöttem közikbe – a Prométheusz-mitosznak több változata létezik. Az egyik hagyomány szerint Prométheusz testvére, Epiméteuszra egy korsót bízott, amelybe belezárta az összes bajt, amelyek az emberiséget sújthatják: öregséget, betegséget, szülési fájdalmakat, szenvedélyeket és a csalfá reményt is. Zeusz, miután Prométheuszt megbüntette, az embereket is megfenyítette: egy Héphaisztosz alkotta, Athéné és Aphrodité által csábító tulajdonságokkal felruházott nőt, Pandóráat küldte Epiméteuszhoz, aki – fivére korábbi intése ellenére – elfogadta az ajándékot. Pandóra kíváncsiságból kinyitotta a korsót, így szabadult az összes baj az emberiségre, csak a remény maradt benne. A főszöveg erre a verzióra utal, Verseghy jegyzetében egy másik variáns nyoma látszik. Erről lásd Verseghy jegyzetét: m) és a hozzá tartozó magyarázatot. Vö. Schlosser 17. jegyzetével: SCHLOSSER 1784, 54.

a' mi vér szerint való atyafiságunknak – Ókeanosz Uranosz és Gaia gyermeke, ahogy Prométheusz anyja, Themisz és apja, Iaphétosz is. Erről lásd Verseghy jegyzetét: n). Vö. Schlosser 18. jegyzetével: SCHLOSSER 1784, 58.

a' te szegény Testvérednek, az Atlasnak – Atlasz Iaphétosz és Klüméné nimfa fia, Prométheusz testvére. Zeusz, miután legyőzte a titánokat, száműzi őket, Atlasz kivételével: neki büntetésül az égboltot kell hordoznia a vállán.

a' Tziltziait, az iszonyú, rettenetes, százfejű Tifont – Tüphón. Gaia és Tartarosz (Aether és Gaia) fia, Kilikiában született. Nagy erejű, félig ember formájú, száz sárkányfejű szörny.

Ethnának – Etna: vulkán Szicília északkeleti részén

Kolchisnak – Kolkhisz királyság az ókorban a Fekete-tenger keleti-délkeleti partján, a mai Grúzia területén

Stzitáknak – szkítáknak

Epodus – azaz utóének, záróstrófa, amelyet a strófát és az antistrófát követően énekeltek. Görög drámákban gyakran előfordul a karok énekeiben. Epódosznak nevezik továbbá a versekben a refrénszerűen ismétlődő sorokat s az olyan költeményeket is, amelyekben egy hosszabb verssor után, hozzáéneklésként mindig egy rövidebb következik.

panaszom volna – erről lásd Verseghy jegyzetét: o). Vö. Schlosser 23. jegyzetével: SCHLOSSER 1784, 69.

A' sorsnak a' három Húgai – Moirák vagy Párkák. A végzet istenasszonyai, Hésziodosznál Zeusz és Themisz három lánya: Atroposz, Lakheszisz, Klóthó.

Erinnisek – Eumenidák, vagy latinul Furiae néven is emlegetett lények: az átkok, a büntető csapások megszemélyesített alakjai. Ők üldözik és büntetik meg a bűnösöket. Hésziodosznál a megcsonkított Uranosz földre hullott véréből származnak, Aiszkülosznál Nüx, az éj istenének, Szophoklésznál Szkótosznak, a homálynak a lányai. A hagyomány szerint hárman vannak: Alektó, Tisziphoné, Megaira. Erről lásd Verseghy jegyzetét: p). Vö. Schlosser 26. jegyzetével: SCHLOSSER 1784, 76–77.

pitvarában – pitvar: előszoba

Trutszára – truccára: dacára

peánok – paeon, paian: dicsőítő ének, amelyet a gyógyítás isteneként tisztelt és Apollónnal azonosított Paian tiszteletére énekeltek kithara-, illetve aulosz kísérettel

hímenéusok – hümenaiosz vagy hymanaeus: menyegzői dal, nászdal. Az elnevezés Hümén termékenységisten nevéből ered: az esküvői meneteken résztvevők őt hívták segítségül, miközben a menyasszonyt a vőlegény házába kísérték, s ezekből a rituális felkiáltásokból alakult ki utóbb a hexameteres versformájú műfaj.

Hezióné – Hészióné Laomedón trójai király lánya. Laomedón nem fizette meg Poszeidónnak és Apollónnak a fizetséget, amivel Trója falainak felépítéséért és nyájai őrzéséért tartozott. Poszeidón büntetésül egy tengeri szörnyet küldött a városra, Apollón pedig pestissel sújtotta. Laomedón azt a jóslatot kapta, hogy megszabadulhat a veszélytől, ha lányát áldozza fel, ezért Hésziónét a tengerparton egy sziklához kötözték. Így talált rá az amazónok földjéről hazatérőben Héraklész, aki kiszabadította és felajánlotta, hogy megöli a szörnyet. A trójaiak falat építettek a partra, hogy Héraklészt megvédjék a szörnytől. Amikor az a falhoz ért, és kitértette száját, Héraklész beleugrott, s miután három napot töltött gyomrában, legyőzte. Mivel nem kapta meg Laomedontól Zeusz két halhatatlan lovát, amelyet az jutalmul előre megígért, Héraklész sereggel tért vissza és legyőzte a trójai királyt. Hésziónét a Héraklésszel tartó, és a csatában jeleskedő Telamón kapta jutalmul.

Ináchidét – Inakhosz lányát, azaz Iót

Júnónak – Júnó a római mitológiában Jupiter felesége, az ég, a házasság és a születés istennője. A görög Héra megfelelője.

és azonkívül vér szerint való atyafiak is vagytok – Ió anyja Mélia Ókeanosz lánya, éppúgy, mint az óceanidészek

El-küldött ő Pithusba, el küldött Dodónába – Püthó a delphoi jóshely régi neve. Delphoi görög város Phókisz tartományban, a Parnasszus déli lejtőjén. A monda szerint Apollón alapította. Apollón delphoi temploma egy hasadék köré épült, amelyből kábító hatású gőz párolgott. Apollón papnője, a Püthia jóslás közben e hasadék fölött ült aranyozott triposzon (háromlábú széken). Dodona görög város Epiruszban, itt állt Zeusz temploma. A szentély egy tölgyfa (Zeusz szent fája) köré épült. A papok e tölgyfa lombjának susogásából jósltak, Zeusz így tudatta akaratát a halandókkal.

Apollónak – Apollón (a római mitológiában: Apolló) Zeusz és Létó fia, Artemisz ikertestvére. A nap, a költészet, a zene, a tánc, a művészetek és a jóslás istene, a nyáj őrzője.

Tzenkréa' tiszta forrásához – Kenkréa kikötő Korinthosz városától keletre

a' lernéusi balmakhoz – Lerna mocsaras tó az argoliszi tengerparton. Utóbb platánligetéről és templomairól ismert.

Szittyai Kóborlókhoz – szkitákhoz

Kalibesek – Chalybes, későbbi nevükön Chaldei (nem azonos a babiloni néppel), halászatból, bányászatból élő ókori nép a Pontus délkeleti részén, Armenia határán

Amazonokhoz – amazónok a görög mitológiában a Fekete-tenger partján élő harcos nőkből álló közösség. Férfiakkal évente egyszer találkoztak, csak leánygyermeküket nevelték fel. Hé-
raklész kilencedik feladata volt, hogy megszerezze az amazón királynő, Hippolüté övét.

Elki fülánk – erről lásd Verseghy jegyzetét: r). Vö. Schlosser 29. jegyzetével: SCHLOSSER 1784, 83.

Hibrisztisnek – a hübrisztész jelentése: gögös. A folyó nem azonosítható. Erről lásd Verseghy jegyzetét: s). Vö. Schlosser 36. jegyzetével: SCHLOSSER 1784, 97.

Thermodontes' partyain Themiszkirába – az amazónok központja a hagyomány szerint a Thermodón folyónál fekvő Themiszküra városában volt

Szalmidesszus' – a Fekete-tenger nyugati, thrákiai partvonala. Erről lásd Verseghy jegyzetét: t). Vö. Schlosser 37. jegyzetével: SCHLOSSER 1784, 98.

Tzimmériai földszorúlatához – a Fekete-tengert és az Azovi-tengert összekötő szoros, mai neve Kercsi-szoros. Az ókori görögök Kimmer vagy Kimmériai Boszporusznak nevezték.

alkotmány – itt: teremtés

Kiszténának – Chystena, város Lübiában, ahová sem a nap nem süt, sem a hold nem világít. Aiszkühüosz szerint a gorgók lakhelye.

Gorgonesek' – Phorküsz tengeristen testvérétől, Kétótól született lények. Hárman vannak: Medúza, Szthénó, Eurüalé. A Heszperidák kertjének közelében élnek. Kerek arcú, tompa orrú, disznófogú teremtmények, érc hajfűrtjeik kígyókkal átszőttek. Aki a szemükbe néz, kővé dermed. Testük és öltözetük fekete, ércszárnyaik vannak. Erről lásd Verseghy jegyzetét: u); és a hozzá fűzött magyarázatot. Vö. Schlosser 42–43. jegyzetével. SCHLOSSER 1784, 104–106.

Pfortzidések – Phorküész. Phorküsz tengeristen – Gaia és Pontosz fia – gyermekei, a Graiák és a Gorgók.

grifekhez – griff: oroslántestű, sasfejű és sasszárnyú lény

Arimaspusokhoz – arimaspusok: Hérodotosz szerint a griffekkel szomszédos, Szkítia északi részén élő, egyszemű, lovas nép

Plútó – az Alvilág istenének neve a római mitológiában, görög megfelelője Hadész

Aethiops – tágabb értelemben aethiopsoknak nevezték a görögök az összes sötét bőrű népet, akik Ázsia déli partjain, továbbá a Nílus felső folyásánál és Afrika belsejében laktak. Ókori szerzők szerint azért sötét az itt élők bőre, mert a felkelő és a lenyugvó nap e területhez közel halad el. Verseghy utalása „a világosságnak eredeté”-re vélhetően erre vonatkozik. Az Aethiops folyót Verseghy a Nigerrel azonosítja. (Erről lásd Verseghy magyarázatát: x). Vö. Schlosser 45. jegyzetével: SCHLOSSER 1784, 108–109.) Ez a folyó nem azonos a ma ismert, Afrika nyugati részén folyó Nigerrel. Antik források (Plinius, Sztrabón) megemlékeznek egy „Nigritae” néven emlegetett, a kontinens belső területein, egy Niger vagy Nigir folyó mentén élő népről. Verseghy magyarázata ez utóbbira vonatkozhat.

szent Níl – a Nílus

Molosszusok – hellén eredetű, az epiruszi Dodona környékén élő nép

Theszpróta Zeusznek – thesprótusok: az epiruszi törzsek egyike, területükön volt Zeusz híres jóshelye, Dodona

tölgyfa jövendöl – erről lásd Verseghy jegyzetét: y). Vö. Schlosser 46. jegyzetével: SCHLOSSER 1784, 110.

a' Rhea tengereknek – az Adriai-tengernek

Kanópusnak – Kanopus, Kanobos egyiptomi város a Nílus egyik torkolatánál

Zeusz tenéked a' te eszedet ismét vissza adgya – a vándorló Iót Egyiptomba érkezvén Zeusz változtatja vissza

ś nehészkes – várandós

Epaphusnak – lásd fent. Lányától, Lübiától származott Bélosz, tőle pedig Danaosz és Aigüptosz.

Argosba – Argosz: város a Peloponnészoszon, az Argoliszi-síkságon

ötven Szűzek, egy Atyától – az utalás Danaosz ötven lányára, a Danaidákra vonatkozik. A monda szerint Bélosz fiának, Danaosznak ötven lánya, testvéreinek, Aigüptosznak éppen ennyi fia volt. Az apa Danaosznak Lübia, fivérének Arábia területét adta. A terjeszkedő Aigüptosz és fiai elől menekülvén került Danaosz lányaival együtt Argoszba. (A Danaidák Argoszba érkezését választja témájául Aiszkhülosz *Oltalomkeresők* című tragédiája.)

Pelaszgyiában – Pelaszgia, Pelasgia. A Thesszáliai-síkság északkeleti, nagyobbik fele, az Olümposztól délre, a Pagasai-öböl északi csücsáig terjed.

Mindenik Asszony meg öli az ő Férjét – Aigüptosz fiai követték Argoszba Danaoszt, és feleségül kérték lányait. Danaosz látszólag beleegyezését adta, de titokban megparancsolta lányainak, hogy a nászéjszakán öljék meg férjeiket.

De az egyiknek a' szerelem parantsolni fog – Danaosz parancsát csak egy lánya, Hüpermnésztra nem teljesíti, aki nem öli meg Lünkeuszt. A Danaidák az Alvilágban büntetést kaptak tettükért: olyan hordóba kellett vizet merniük, amelynek nem volt fenéke.

Ez végtére Argosban egy királyi nemzetséget plántál – a hagyomány szerint ebből a nemzetségből származik Héraklész. Erről lásd Verseghy jegyzetét: z). Vö. Schlosser 50. jegyzetével: SCHLOSSER 1784, 114.

és nyilai által ditsőséges – Héraklész nyilai a monda szerint soha nem tévesztenek célt. Erről lásd Verseghy jegyzetét: aa). Vö. Schlosser 51. jegyzetével: SCHLOSSER 1784, 115.

Ezt nekem régen meg jövendölte az én Anyám, Titáne Thémis – Themisz jóslóistenség is volt, aki Zeusz üzeneteit a halandók tudomására hozta. A hagyomány ezért a delphoi jósdá Apollón előtti urának tartja.

egy Asszonyt vész ölebe, a' ki ötet meg alázza – Themisz jóslata szerint Thetisz fia nagyobb lesz apjánál. Thetiszt Zeusz és Poszeidón is feleségül kérte.

’s öszve zúzza majd bosszúságában Neptúnusnak az ő három ágú villáját – Neptunus a görög Poszeidón megfelelője a római mitológiában. Kronosz és Rheia fia, Zeusz testvére, a tengerek legfőbb istene. Hatalmának jelképe a háromágú szigony. Thetiszt Poszeidón is feleségül akarta venni, a jóslat rá is vonatkozik.

hogy két Monarchánál kevesebbet én arról nem láttam le rohanni – az utalás a korábban legyőzött Uranoszra és Kronoszra vonatkozik. Erről lásd Verseghy jegyzetét: bb). Vö. Schlosser 54. jegyzetével: SCHLOSSER 1784, 123–126.

Heziodus – Hésziodosz (Kr. e. 8. sz. vége–?) görög költő. Leghíresebb műve a *Theogonia* (’Istenek születése’) hexameterekben írt isten-genealógia.

Története Pandóra’ berbentzérének – berbence, börbönce: kis, főként dohány tárolására alkalmas edény. A jegyzet tanúsága szerint Verseghy a mítosz egy másik verzióját is ismerhette: ebben Pandóra hozza magával a bajokat és reményt tartalmazó edényt, s azt kinyitván Epimétheusz szabadítja azokat az emberiségre.

Klotho – a Párkák egyike, aki az emberi élet fonalát fonja

Lachesis – a Párkák egyike, aki az élet fonalának fonásához a szöszet ereszt

Atropos – a Párkák egyike, aki elvágja az élet fonalát

Acheronnak – Akherón az Alvilágot határoló folyó, Kháron csónakjával ezen át szállítja a lelkeket. Megszemélyesítve Gaia fia.

Argolisban – Argoszbán. Lásd fent.

Inachusnak – Inachosz, Argosz királya. Az Inachosz nevű folyó megszemélyesítése, apja Ókeanosz, anyja Thetisz.

Argust – Argosz panoptész (mindentlátó Argosz) Agenór, más hagyomány szerint Inachosz és Iszméné nagy testi erejű, százszemű fia

Izis – Ízisz. Egyiptomi istennő. Az egyiptomiak a Nílus áztatta földet tisztelték benne, a termékenység, a szél, a víz istene. Szimbóluma a napkorong, két oldalán tehénzavakkal. A Holddal is azonosítják. Ió alakjához vándorlásai miatt társítják a Hold képzetét.

Propontis – Márvány-tenger

Eno – Enüó, a gréák egyike

Pamphredo – Pempfredó, a gréák egyike

Dino – Dino vagy Deinó, a gréák egyike

Gréáknak – gréák, vagy Graiák. Phorküsz és Kétó gyermekei, a Gorgók testvérei. Hárman vannak: Enüó, Pempfredó, Deinó. Hattyútestű szüzek, őssen jönnek a világra. Egy közös szemük és egy közös foguk van, amelyet felváltva használnak. A Gorgók szomszédságában, Kiszténa vidékén élnek, amelyet sem a nap, sem a hold nem világít meg soha.

Gorgo – Verseghy Schlosser meghatározásának pontos fordítását adja. Vö. Schlosser 41. jegyzetével: SCHLOSSER 1784, 103.

Euriale – Eurüalé (messzeugró), a Gorgók egyike, halhatatlan

Stheno – Sztthénó (hatalmas), a Gorgók egyike, halhatatlan

Medúza – Medúza (uralkodó), a Gorgók egyike, halandó

Thébe – Thébai, Théba. Az ókori Görögország Boiótia nevű tartományának fővárosa, a Korinthoszi-öböltől északnyugatra.

Líbiába – az ókori görögök az elnevezést előbb az Egyiptom nyugati vidékén élő népekre alkalmazták, utóbb egész Afrikára kiterjesztett értelemben használták

Epirusba – Epirusz: az ókori Görögország északnyugati vidéke

orákulum – jóslóhely

Abbas – Abasz Lünkeusz és Hüpermnésztra fia, a phókiszi Abae alapítója

Akrízios – Abász fia, Danaé apja. Azt a jóslatot kapta, hogy lányának fia fogja megölni. Hogy elkerülje sorsát, lányát elzárva tartotta. Zeusznak azonban megtetszett Danaé, és aranyesővé változva teherbe ejtette. Danaé fiút szült, Perszeuszt. Akrisziosz az anyát és a csecsemőt egy ládába zárva a tengerbe vetette, de Szeriphosz szigetén mindketten épségben partot érnek. A jövendölés végül beteljesedik: Perszeusz a larisszai király emlékére rendezett játékokon egy diszkosszal akaratlanul eltalálja, és megöli.

Danae – Akrisziosz és Eurüdiké lánya, Perszeusz anyja

Perzeusz – Perszeusz Danaé és Zeusz fia, Akrisziosz unokája. Szeriphosz királya, Polüdektész azt a feladatot adja neki, hogy ölje meg Medúzát. Perszeusz kiállja a próbát, a Medúza levágott fejével előbb Andromédát menti meg az őt megölni akaró szörnytől, hazatérvén pedig a Danaét házasságra kényszeríteni akaró Polüdektészt változtatja kővé.

Altzeusz – Alkaiosz, tirünszi király. Perszeusz és Androméda fia.

Anaxo – Alkaiosz lánya, Élektüón felesége

Amphitrion – Alkaiosz fia, Alkméné férje

Alkméne – Élektüón lánya, Amphitrüón felesége. Zeusztól született fia Héraklész.

Oeta hegyén – hegylanc az ókori Görögország északi részén, Thesszáliában. A monda szerint Philoktétész itt gyújtotta meg Héraklész máglyáját, a szolgálatáért cserébe ő kapta Héraklész íját és nyilait, amelyek soha nem tévesztenek célt. Egy jóslat szerint Trója csak e nyilak segítségével volt bevehető, Páris halálát végül valóban ezek a nyilak okozzák.

Philoktétésznek – Philoktétész Poiász és Démónassza fia, híres íjász. A görög sereggel vonul Trója ellen, útközben azonban megmarja egy kígyó, és nem gyógyuló sebe miatt Odüsszeusz tanácsára Lemnosz szigetén hagyják. Héraklész íjának és nyilainak örököse.

Apollodorus' – Apollodórosz (Kr. e. 180–Kr. e. 120 és 110 között). Verseghy utalása vélhetően *Az istenekről* címet viselő, töredékekben fennmaradt munkájára vonatkozik.

A' formentéri remete

Kézirat

Nem maradt fenn.

Megjelenés

Egykorú kiadása: VERSEGHY 1793b.

Szövegkritika

Kézirat híján alapszövegnek az egyetlen nyomtatott kiadást tekintjük: VERSEGHY 1793b. A szöveget betűhűen közöljük. A benne található kevés számú sajtóhibát lábjegyzetben jelöltük, jelöletlenül pótoltuk a hiányzó mondatvégi írásjeleket. Az egykorú kiadás mind a szerepnevek, mind az instrukciók kiemelése tekintetében következetlen, jelen kiadvány az egységesség kedvéért a szerepneveket kiskapitális betűtípussal, a rövidítéseket jelöletlenül feloldva hozza. Ugyanezen elv alapján következetesen kurzívan szedve emeltük ki a szerzői instrukciókat, valamint a jelenetek elején található szereplőkre és helyszínre vonatkozó megjegyzéseket.

Forrás, keletkezés

A fordítás August von Kotzebue *Der Eremit auf Formentera* című darabja alapján készült. Az átdolgozás módjáról a címlap nyilatkozik: „Kotzebue Augustus úr után szabadon fordította, és némelly keményebb kifejezésekre nézve meg-enyhítette N. N.” Annak megértéséhez, hogy Verseghy mit értett „szabad” fordításon s a szöveg „meg-enyhítésén”, szükséges a két szöveg összevetése. A mű, amelyből merített, szerepel Verseghy könyvtárjegyzékében. (DEME 1985, 76.)

445. „Eremit von Formentera.”

A lajstromok hiányosságai miatt (lásd *A' szerelem gyermeke* jegyzeteit) nem megállapítható, hogy Verseghynek melyik változat volt a birtokában, s pontosan mikor jutott hozzá. Ilyen módon az sem egészen bizonyos, hogy a munka során saját példányt használt. A fordítás 1793-ban jelent meg, így ennél korábbi kiadásról lehet szó. Deme egy 1788-as augsburgi kötetre hivatkozik. A legkorábbi verzió dátumának tekintetében a recepció álláspontja nem egységes. Kotzebue egyik első biográfusa, Heinrich Döring, könyvében az életmű darabjait kronologikus rendben sorolja fel, a darabot 1784-es megjelenéssel említve. (DÖRING 1830, 403.) A szakirodalom jó része azonban 1787-re datálja a színművet: KOTZEBUE 1787. Vö. RECKE–NAPIERSKY 1829, 510, KÜLD 1788, 70, GOEDEKE 1966, 182. Utóbbi feltünteti a darab dán, svéd, holland és magyar fordításait is. *A' szerelem gyermeke*hez hasonlóan a kérdéses időszakban több alkalommal s számos helyen megjelent: Reval, Berlin, Mainz, Frankfurt, Köln. Az összevetés során az 1790-es frankfurti–lipcsei kiadásra támaszkodunk: KOTZEBUE 1790a.

Verseghy a darab elé írt megjegyzése szerint „Az éneket Wolf Úrnak, a' Szászvináriai Muzsika-szerzőnek Áriái szerént lehet énekelni”. Az utalás Ernst Wilhelm Wolfra (1735–1792), a 18. század második felének kedvelt weimari zeneszerzőjére és karmesterére vonatkozik. (Lásd:

Tárgyi és nyelvi magyarázatok.) A könyvtárjegyzék utal arra, hogy Verseghy az áriákat önálló kiadásban is birtokolhatta: 419. „*Die Arien aus Eremit von Formentera...*” (DEME 1985, 73.) Az említés ebben az esetben sem nyújt támpontot a kiadás adataihoz, sőt a szerző személyéhez sem. Kotzebue darabjának népszerűségét jelzi, hogy több másik zeneszerző is komponált hozzá zenét: Peter Ritter (1763–1846, RITTER 1792), Christian Ludwig Dieter (GOTTWALD 2000, 130–131), Karl Friedrich Rungenhagen (1778–1851, RUNGENHAGEN 1808), valamint Johann Heinrich Carl Bornhardt (1770–1843, ERSCH 1823, 1015).

Verseghy saját, három felvonásra osztott változatába húsz „éneket” iktatott, s az alábbi instrukcióval látta el fordítását: „[...] *ha a' Játék tsak néző, a' darabnak minden kára nélkül el-is lebet hagyni, vagy ha tetszik, szóval mondani. Melly utolsó esetben mindazáltal azokat, a' mik az énekekben foglaltnak, a' prósbúl, hogy kétszer ne mondassanak, ki kellene hagyni.*” Az áriák és a prózai szakaszok külön kezelése nem egyedülálló jelenség. A *Magyar játék-szín* IV. kötetében, épp abban, amelyben *A' formentérai remete* is szerepel, a piarista Simai Kristóf egy fordítása, a *Házi orvosság* című is helyet kapott. Az ehhez írt előszó a fentihez hasonló eljárásról vall: „*Az Eredeti munka készületére, és tsinnyára nézve, Énekekkel elegyes, és vigan mulatozik; [...]. A' mi a' Fordítást illeti, minthogy a' mi Magyar-Színünk még tsak esztendő lévén, annyira nem léphetett, hogy nemzetünk nyelvén Mesterségesen éneklő személyekre szert tehetett volna; az Énekeket rész szerént ki-hagytam, mint nem szükségeseket, szerént [sic!] pedig folyó beszéddel fel-váltottam.*” (SIMAI 1793, 297–298.) Mindkét idézett szakasz beszédes a korabeli társulatok műsorrepertoárjának összeállása, összeállítása tekintetében. Egyrészt nyilatkozik a zenés-énekes darabok népszerűségéről: a nézőtér megtöltésének szándékával választottak ilyen műveket lefordításra. Másrészt árulkodik a társulatok tagjainak felkészültségéről: többségük nem tanulta a színészmesterséget, s ha énekes szerepet vállalt, szintén egyéni adottságaira támaszkodott. (Vö. ISOZ 1926, 143.) Harmadrészt a színműfordítók személyes múltjáról tanúskodik: mindketten olyan – piarista, illetve pálos – szerzetesi közegekből érkeztek, ahol hagyománya van az iskolai színjátszásnak, amelytől a zene sem idegen. (Vö. GUPCSÓ 2003.)

Az elkülönítésre Kotzebue 1790-es kiadásának előszava is utal. Verseghy ismerhette ezt a változatot, s annak előszavából is inspirálódhatott.

„An den Leser.

Dieß kleine Schauspiel ist von dem berühmten Kapellmeister Wolff in Weimar in Musik gesetzt worden, und hat auf einigen Bühnen Beyfall erhalten. Freilich bescheid ich mich gern, daß dieser Beyfall größtentheils der vortreflichen Musik gebührt; da aber einige meine Freunde mir schmeicheln, daß das Stück selbst nicht ganz ohne Interesse sey; so hoffe ich für die Bekanntmachung desselben Verzeihung zu erhalten.” (August von KOTZEBUE, *An den Leser* = KOTZEBUE 1790a, 3.)

Az idézett szakasz magyar fordítása:

„Az olvasókhöz

Ebbez a kis színdarabhoz Wolff, a híres weimari karmester szerzett zenét, s néhány színpadon sikert aratott. Szívesen belátom, hogy ez a siker legnagyobb részt a kiváló zenét illeti, mivel azonban néhány barátom azzal bizelgett nekem, hogy a darab magában sem egészen érdektelen, úgy remélem, hogy annak közzététele bocsánatot nyer.”

Verseghy fordítását Kotzebue 1790-es kiadásával összehasonlítva szerkezet- és szövegbeli módosítások érhetők tetten. A két szöveg felépítését a következő táblázat veti össze:

Kotzebue	Verseghy
Erster Akt	I. felvonás
Erste Scene	I. jelenés 1. ének
Zweyter Auftritt	II. jelenés 2. ének 3. ének
Dritter Auftritt	III. jelenés 4. ének 5. ének
Vierter Auftritt	IV. jelenés
Fünfter Auftritt	V. jelenés
Sechster Auftritt	VI. jelenés 6. ének*
	7. ének 8. ének 9. ének
Siebenter Auftritt	VII. jelenés
Achter Auftritt	VIII. jelenés*
Neunter Auftritt	IX. jelenés
Zehnter Auftritt	X. jelenés 10. ének* XI. jelenés* XII. jelenés* 11. ének 12. ének
Zweyter Akt	II. felvonás
Erster Auftritt	I. jelenés 1. ének
Zweyter Auftritt	II. jelenés 2. ének
Dritter Auftritt	III. jelenés 3. ének
Vierter Auftritt	IV. jelenés 4. ének
Fünfter Auftritt	V. jelenés
Sechster Auftritt	VI. jelenés 5. ének 6. ének
Siebenter Auftritt	VII. jelenés
Achter Auftritt	VIII. jelenés IX. jelenés 7. ének*
Neunter Auftritt	X. jelenés
Zehnter Auftritt	III. felvonás
	I. jelenés
Elfter Auftritt	II. jelenés
Zwölfter Auftritt	III. jelenés

Kotzebue	Verseghy
Dreyzehnter Auftritt	I. jelenés
Letzter Auftritt	II. jelenés* III. jelenés* IV. jelenés* 1. ének

A magyar változat amellett, hogy az eredeti kétfelvonásos darabot három felvonásra tagolja, több jelenet esetében jelentősen eltér Kotzebue verziójától. Azokat a jeleneteket, ahol Verseghy a jelentésárnyalatnyi eltéréseken túlmutató, komoly változtatást tett, a táblázatban csillag jelzi. Az alábbiakban ezek a szakaszok következnek németül Kotzebue-nál olvasható formájukban, ennek magyar nyersfordításában, majd Verseghy változatában. Verseghy megoldását Kotzebue eredetijének fordítása mellett tüntetjük fel, hogy az összevetés könnyen elvégezhető legyen. Verseghy a darab elé írt soraiban pontosan fogalmaz, amikor a szöveg „*megenyhítés*”-ről beszél: a mintául szolgáló munkában jól láthatóan sokkal kiélezettebb a vallások közti konfliktusok, illetve ezek feloldhatóságának hangsúlyozása, a magyarítás során ez az irány érzékelhetően tompult. Kotzebue munkájának kritikus szakaszait olykor alaposan átdolgozza, olykor hosszú szövegrészeket hagy el: jellemzően a keresztényeket bíráló passzusok módosulnak. Szembetűnően más hangsúlyt kap így az I. felvonás 8. jelenete, ahonnan Verseghy elhagyja Pedrillo történetét a kapucinus barátról, aki nem tartja súlyos véteknek a muszlimok meggyilkolását, s a bűnbocsánat szentségéből is gúnyt űz. Ugyancsak az I. felvonásban, s szintúgy Pedrillo egy történetén változtat, amikor Kotzebue-val ellentétben nem tér ki arra, hogy a „*legkatolikusabb őfelsége*”, azaz a spanyol király megbízásából pogányok ellen indított támadó hadjáraton vett részt, s így vetődött Formenterára. Kotzebue-nál Szelima rendre „*keresztény*”-ként emlegeti Fernandót, Verseghy a kifejezést „*európai*”-ra cseréli. Leginkább azonban a darab zárójelenetét alakítja át, hiszen Szelima és Fernando tervezett házassága kapcsán a két vallás különbségei az eredeti verzióban kiemelt figyelmet kaptak.

KOTZEBUE 1790a, 28–29. (Verseghy: I. felvonás, VI. jelenés, 6. ének.)

Gesang der rudernden Sklaven hinter der Scene,
erst in der ferne,
dann immer näher

Triumph, Triumph! der Christenschwarm
hat Mahomet zerstört.
Gesiegt hat Hassan Machmuts Arm,
Der Muselmänner Schwert.

Ha, Christenblut hat füßen Reiz,
Fluch dem, der seiner schont!
Herab, herab das heilige Kreuz,
Hinauf den halben Mond.

Ihr Muselmänner auf mit Muth,
 Beginnt den Siegeslauf,
 Es dampf' empor der Christenblut
 Zu Alla's Thron hinauf.

Erfüllt was der Prophet gebot,
 Erfüllet sein Gesetz.
 Färbt Brüder eure Säbel roth
 Zu Ehren Mahomets.

Kotzebue szövegének nyersfordítása	Verseghy: I. felvonás, VI. jelenet, 6. ének
<p>Az evező rabszolgák éneke a színpad mögött. Előbb a távolban, majd egyre közelebről.</p> <p>Diadal, diadal! Mohamed legyőzte a keresztény seregeket. Győzött Hassan Machmut karja, a muzulmánok kardja.</p> <p>Ha! a keresztény vér futásra ösztökél, átok arra, aki irgalmaz! Le, le a szent kereszttel, félhold: fel vele!</p> <p>Ti muzulmánok, bátran fel: indul a diadalmenet, a keresztényvér gőzölögve száll, fel Allah trónjáig.</p> <p>Teljesült a Próféta jóslata, törvényét betöltötte, Fivérek! fessétek szabályaitokat vörösre Mohamed tiszteletére.</p>	<p>VI. JELENÉS.</p> <p><i>(Egy tsajka a' parthoz érkezik)</i></p> <p><i>Dom Pedro és Pedrillo</i></p> <p><i>(ki-ugranak belőle. A' tsajka vissza-tér. – Azonban)</i></p> <p>VI. ÉNEK.</p> <p>A' TSAJKÁN LÉVŐ TÖRÖKKAR.</p> <p>DITSŐ nevednek Mahomet! Allának Biztosa! Add, hogy terjeszse híredet Töröknek pallosa. Meg-győzte Haszszan bajnokod A' hűtlen népeket! Apróra szelte táborod Az ellenségeket. Ditső nevednek's a' t.</p> <p>PEDRILLO <i>(minekutánna a' tsajka el-tűnik)</i> Vigyen benneteket Belzebub, mind Mahomet Próféta- tokkal együtt!</p>

KOTZEBUE 1790a, 42–44. (Verseghy: I. felvonás, VIII. jelenés.)

Achter Auftritt

DOM PEDRO, PEDRILLO.

DOM PEDRO (nach einer Pause.) Warum bebst du Christ? – dieser edle Biedermann, dem du zum Dank für seine Wohlthaten die Freude seines Alters raubtest, ist ja nur ein Mahomedaner, ein Räuber – jeder Bettelmönch spricht dich von der Sünde loß. Pedrillo! ist das Christlich gedacht?

PEDRILLO. Wahre Christenpflicht, gnädiger Herr! wir kehren nach Spanien zurück, das Mädchen wird getauft, wir retten eine verlorne Seele, bringen eine Kezerin in den Schooß der Kirche, die ohne uns zeitlich und ewig verdammt wäre, und bauen uns eine Stufe in Himmel.

Einst sagt ein Kapuziner mir:
ein Heide, Freund, ist nur ein Thier,
und Thiere darf man schlachten.
Gieb ihm von hinten einen Stich,
im Beichtstuhl absolvier' ich dich
für einen Maravedis.
Bet täglich einen Rosenkranz
mach allen heiligen Firlefanzen;
so hast du meinen Segen;
dann geh und schlachte auf mein Wort,
die ganze ottomansche Pfort,
was ist daran gelegen?
Es krähet weder Huhn noch Hahn
nach einem thürkischen Sultan,
der Kerl ist nur ein Ketzer,
er wälzt sich in verbotner Luft;
Drum stoß den Dolch ihm in die Brust
und bring uns seine Weiber

Was sagen Sie dazu? das ist Kapuziner Philosophie.

DOM PEDRO. O daß es nur die Sprache des Pöbels und der Kapuziner wäre! – Mach auf Pedro! du hast ehrlos gehandelt! du schämtest dich nicht der That, schäme dich nun auch nicht des Bekenntnisses.

Zaghafter Jüngling erwache!
Zittre, die göttliche Rache
Folge auf der Ferse hir nach.
Zu des Beleidigten Füßen
Strebend den Frevel zu büßen –
Besser als innere Schmach.

Knieet er auch nicht an dem Altare,
Dem du Offenbarung schuldig bist,
O so ehre seine grauen Haare,
Denke daß er Mensch und Vater ist.
Beide waren eher als der Christ.
Zaghafter Jüngling erwache,
Zittre die göttliche Rache
Folgt auf der Ferse dir nach.

PEDRILLO. Mit Gunst, gnädiger Herr! versparen Sie diese schöne Entdeckung wenigstens, bis Hassans Schaluppe ihren unterthänigsten Knecht auf Yvica ans Land gesetzt haben wird. Sie mögen ihre haut zu Markte tragen; aber soll auch ich mich Ihrer verliebten Schelmstücke wegen lebendig spissen lassen?

Kotzebue szövegének nyersfordítása	Verseghy: I. felvonás, VIII. jelenet
<p>Nyolcadik jelenet DOM PEDRO, PEDRILLO DOM PEDRO (némi szünet után) Miért remegsz te keresztény? – hisz ez a nemes kispolgár, akitől hálából jó-téteményéért öreg napjainak örömét elraboltad, csak egy mohamedán, egy rabló: minden kolduló barát feloldoz e bűn alól. Pedrillo! Ez a keresztényi gondolat? PEDRILLO. Igaz keresztényi kötelesség, kegyelmes Uram! Visszatérünk Spanyolországba, a lányt megkeresztelik, megmentünk egy elveszett lelket. Egy eretneket vezetünk a templom ölébe – aki nélkülünk most és mindörökké átkozott lenne –, s építünk egy lépcsőfokot a mennyek felé. Egy kapucinus egykor így szólt hozzám: A pogány, barátom, csak egy állat, s az állatot leölni szabad. Döfd le hátulról: egy maravédisért feloldoznak a gyóntatószékben. Naponta mondj rózsafüzért, tégy meg minden szent bohóságot, így megkapod áldásomat. Aztán menj, s szavamra mészárod le az egész Fényeskaput. Mit számít? Tyúk és kakas mind szultánért kukorékol: de csak eretnek a fickó, tiltott levegőn hánykodik. Döfj tőrt a mellkasába, s add nekünk asszonyait.</p> <p>Mit szól ehhez? Ez a kapucinusfilozófia. DOM PEDRO. Ó, bárcsak a csöselék s a kapucinusok szava lenne csak! Hagyd Pedro! Tisztességtelenül cselekedtél! Ha a tettet nem szégyellted, most a beismerést se! Gyáva ifjú, ébredj! Rettegj az isteni bosszútól, nyomában van az a sérült lábnak, hogy a bűnért vezeklésre bírja – jobban mint a saját szégyen.</p> <p>Nem térdel ő az oltárnál, melynek kinyilatkoztatásáért te felelsz, Így tiszteld ősz haját, gondold meg: ember és apa ő. Előbb volt mindkettő, mint keresztény. Gyáva ifjú, ébredj! Rettegj az isteni bosszútól, nyomodban van az.</p> <p>PEDRILLO. Kegyelmes uram, jóindulattal takarítsa meg ezt a szép nyomozást legalább míg Hassan sajkái aláztos szolgáját Yvica földjén partra nem teszik. Vásárra akarja vinni a bőrét, de szerelmes dévajsága miatt nyársaltassam fel magam én is?</p>	<p>VIII. JELENÉS.</p> <p>DOM PEDRO (<i>A' ki rettenetes álmélkodásban sokáig áll vala, el-tökéltett szívvel hirtelen fel-kiált</i>) ÉBREDGY-FEL, Pedro! – Bötstelenség volt, a' mit elkövettél. – Ha végbe-vinni nem szégyenletted, mit szégyenled előtte meg-is vallani? (<i>el-akar menni</i>)</p> <p>PEDRILLO Vitéz Hadnagy Uram! egy szóra! Ezt a' szép gyónást, ki-kérem magamnak, halaszsa-el leg-alább addig, míg Haszszan' ladikja Pedrillót, az Úrnak köteles szolgáját, Yvika' partyára betsületesen ki-tálallya. Ha az Úr saját hátáról szíjjakat akar metszetni, lássa! De, hogy én magamat az Úrnak szerelmeskedései miatt, elevenen nyársra vonassam, azt én tőlem igazság szerént nem kívánhattya.</p>

KOTZEBUE 1790a, 49–52. (Verseghy: I. felvonás, X. jelenés, 10. ének – XII. jelenés, 11. éneket megelőző része)

PEDRILLO. Da hast du mehr gehört als ich.

Wer meine Mutter war, daß weiß ich,
Mein Vater ist mir unbekannt;
Los Burgos los Patados heiß ich
Pedrillo werd ich nun genannt,
Weg mit Wappen, Helm und Schwerbt!
Ist die Essenslust drum größer?
Schmeckt etwa der Wein ist besser,
Wenn der Bauch mit Sechsen fährt?
Nein, nein mein Freund! Pedrillo heiß ich,
Was kümmert mich der Adelstand!
Wer meine Mutter war, das weiß ich,
Mein Vater ist mir unbekannt.

FERNANDO. Nun so gedulde dich einen Augenblick, ich werde gleich wieder bei dir seyn. (er geht.)

PERDILLO. (ihm nachrufend:) Du darfst dich eben nicht überladen, ich bin ein sehr mässiger Trinker. Drey bis vier Flaschen werden vollkommen hinreichen, den ersten Appetit zu stillen. (sich auf den Wanst klopfend.) Freue dich Bauch! seit fünf Wochen hast du mit der steinertem Zwieback und lebendigen Wasser verlieb nehmen müssen, das Ziel deiner Leiden nahet heran (nach dem Walde blickend.) Mein armer Herr! wer weiß, an welchem Lindwurm er nun schon zum Ritter geworden ist. Meinethalben! wenn ihn die Schlangen fressen, so ists nicht meine Schuld, und beim Licht besehen, wäre es noch immer besser, als einen Dom Quichotts Streich zu machen, und es dem alten Hassan unter die Nase zu reiben, daß wir ihn geprellt haben. (Fernando kömmt zurück mit zwey Flaschen Wein und etwas zum Anbiß.)

PEDRILLO. Sey mir gegrüßt, du Blume der Kellermeister! du Krone der spanischen Gastfreyheit! vergöne mir einen Zug aus dieser Kräftig duftenden Flasche, um meine dürrn Sprachorgane zu deinem Lobe geschmeidig zu machen.

(Er trinkt und friß, spricht während dieser Szene immer mit vollen Backen, und säuft die beyden Bouteillen aus.)

FERNANDO. Ohne Komplimente!

PEDRILLO. Recht so, Kammerad! Weg mit der spanischen Etikette.

FERNANDO. Welch ein Zufall führt euch auf diese Insel?

PEDRILLO. Ein allerliebster Zufall, bey dem heiligen Stephan! der Zufall heißt Hassan Machmuts, und sieht einem Seeräuber so ähnlich, als meine Nase Pedrillos Nase.

FERNANDO. Wo kommt ihr her?

PEDRILLO. Blitz Kammerad! wir kommen von der Expedition gegen das verdammte Raubnest, das wir bestürmen musten, als hatten die elftausend Jungfrauen ihre Jungferschaft drinn verwahrt. Wir nahmen vor einem Jahre Dienste, weil wir glaubten, daß es noch lange Friede bleiben würde, und da muß eben irgend ein Kobold, seiner Allerkatholischen Majestät das Projekt einhauchen, eine christliche Flotte gegen einen unchristlichen Felsen zu schicken, um uns durch glühende Kugeln aus der Welt nasenstüßern zu lassen. Was halfs! Wir nahmen den herzbrechendsten Abschied von unsern Donnas, ließen gesalzene Fluthen in Strömen über unsere Wangen rollen, hängten ein Amulet um den Hals, und setzen uns zu Schiffe – O Kammerad! welch' ein Löwenmuth, welch' ein Bärenherz, welch' ein Hundemagen gehört dazu, vergleichen Strapazen zu ertragen! Kein Ragout hin, keine Fricaffe, kein gebraten Hühngen, kein Pudding und so weiter. Wenns hoch kommt, ein Stück Pöckelfleisch, das man mit der Säbel zerhauen muß, getrocknete Erbsen und Speck, mit dem ich in Madrit meine Schuhe schmiere.

FERNANDO. Armer Pedrillo! Wunder daß du noch lebst!

PEDRILLO. Ja, was thut man nicht um der Ehre willen.

FERNANDO. Du hast dir also wahrscheinlich Lorbeeren erfochten?

PEDRILLO. Was Lorbeeren! davon wird nicht einmal mein Pudel satt. Nein Kammerad! wenn mir der König nicht wenigstens den Galatrava-Orden, und ein Dutzend Landgüter in den Bart wirft, so ist keine Gerechtigkeit mehr in Spanien.

FERNANDO. Vermuthlich hast du irgend ein algerisches Schiff erobert?

PEDRILLO. Das nicht.

FERNANDO. Oder warst der Erste beym Sturmlaufen?

PEDRILLO. Das auch nicht.

FERNANDO. Oder wurdest in irgend einem Scharmützel schwer verwundet?

PEDRILLO. Nichts weniger!

FERNANDO. Oder du wußtest die Bomben mit einer besondern Geschicklichkeit in die Stadt zu werfen?

PEDRILLO. Keinesweges.

FERNANDO. Oder hast als Spion wichtige Dienste geleistet?

PEDRILLO. Ganz und gar nicht.

Fernando. Nun, was hast du denn gethan?

Kotzebue szövegének nyersfordítása	Verseghy: I. felvonás, X. jelenet 10. ének – XII. jelenet
<p>PEDRILLO. Te többet hallottál, mint én.</p> <p>Hogy ki volt anyám, tudom, apámat nem ismerem. Los Burgos los Patados a nevem, most Pedrillónak hívnak. El a címerrel, sisakkal, szabályával! Jobb tőle az étvágy? Jobban ízlik tán a bor, ha a gyomor hatost jár? Nem, nem barátom! Pedrillo a nevem, mi gondom a ranggal! Hogy ki volt anyám, tudom, apámat nem ismerem.</p> <p>FERNANDO. Légy türelemmel egy percre, rögtön nálad vagyok újra. (Elmegy.)</p> <p>PEDRILLO. (Utána kiáltva:) Nem szabad elhalmoznod, nagyon mértéktartó ivó vagyok. Három-négy flaska elég lesz, hogy első étvágyamat csillapítsa. (A pocakjára ütve.) Örülj hasam! Öt hete kőkemény kétszersülttel s tiszta vízzel kellett beérned, szenvedéseid végükhöz közelítenek. (Az erdőre pillantva.) Szegény Uram! Ki tudja, miféle sárkány avatta már vitézzé. Felőlem! Ha kígyók marják, az sem az én hibám, s jobban meggondolva: még mindig jobb lenne, mint Don Quijote módjára tenni, s az öreg Hassan orra alá dörgölni, hogy becsaptuk. (Fernando visszatér két üveg borral, s némi harapnivalóval.)</p> <p>PEDRILLO. Üdvözöllek, pincemesterek virága, te! Koronája a spanyol vendégszeretetnek! Adj egy húzást abból az erősen illatozó flaskából, hogy dicséretre megnedvesítsem szikkadt beszélőszerveim. (A jelenet alatt végig teli szájjal eszik és iszik, s mindkét butéliát bevedeli.)</p> <p>FERNANDO. Félre a bókkal!</p> <p>PEDRILLO. Úgy van jól, cimbor! El a spanyol etikettel!</p> <p>FERNANDO. Miféle véletlen vezetett erre a szigetre?</p> <p>PEDRILLO. A legkedvesebb véletlen, Szent Istvánnál! A véletlen neve Hassan Machmut, s olyannyira hasonlít ő egy kalózra, mint az én orrom Pedrillóéra.</p> <p>FERNANDO. Hogy jöttetek ide?</p> <p>PEDRILLO. Ej, a ménkű, cimbor! Mi egy expedícióból jöttünk: egy átkozott rablótanyát kellett megostromolnunk, ahol tizenegyezer kisasszonyt és az ő szüzességüket tartották elzárva. Egy éve vállaltuk a szolgálatot, mert azt hittük, még sokáig béke lesz majd, s éppen akkor kellett</p>	<p>X. ÉNEK.</p> <p>PEDRILLO</p> <p>Nagyságos – Aszszonyámnak képét Most is nyakamban hordozom. Atyám, ha híres bajnok volt-e, Vagy markotányos? Nem tudom. És ha bajnok volna is, Gyomrom többször nem korogna, Torkom jobban nem szomjazna A' mint mostan szomjazik. Nagyságos 's a' t.</p> <p>FERNANDÓ <i>(Pedrilló kezét meg-fogván)</i> Jer velem, barátom! a' kunyhóba, és iszonyú szomjúságotat leg-ottan el-óltom.</p> <p>PEDRILLO Mitsoda? én teveled a' kunyhóba mennék? Azt gondolod talán, hogy az eszem elveszett? Majd el-oltaná nekem örökre Haszszan Mahmud egész szomjúságomat.</p> <p>FERNANDÓ No tehát maradj itt; én azonnal vissza térek, <i>(el-megy)</i></p> <p>XI. JELENÉS.</p> <p>PEDRILLO <i>(utána kiált.)</i> NEM szükséges, hogy nagyon meg terheld magadot; mert én igen mértékletes borivó vagyok. Három vagy négy kulats elegendő leszsz arra, hogy első szomjúságomat le-tsilapítsam. <i>(meg-veregeti a' hasát)</i> Örvendezz hasam! szenvedésednek vége közelit. <i>(az erdő felé tekint.)</i> Szegény Uram! ki tudgya, mitsoda sárkányon mutattya meg vala-hol vitézségét? Láss! Ha a' kígyók fel-fallyák, én nem tehetek rólla. 'S mélyebben meg-fontolván a' dolgot, még jobb is volna, mintsem hogy Donkihót szabású balgatagsággal az öreg Haszszánnak orra alá dörgöllye, hogy mink ötet olly szépen meg-tsaltuk.</p> <p>XII. JELENÉS.</p> <p><i>Fernando, és Pedrillo.</i></p> <p><i>(Fernando vissza érkezik két szalmabutéliával, és valami edellel Pedrillo leg-ott az üvegeknek, és az ételnek esik.)</i></p> <p>FERNANDÓ IHOL, Pedrillo! inni és enni való. --- De én is viszontag</p>

Kotzebue szövegének nyersfordítása	Verseghy: I. felvonás, X. jelenet 10. ének – XII. jelenet
<p>ezt a tervet sugalmaznia ennek a kópének, Legkatolikusabb Ófelségének: keresztény flottát a nem keresztény sziklák ellen küldeni, hogy izzó golyóbisokkal fricskázassunk ki a világból. Mit ér! A legszívzaggatóbb búcsút vittük asszonyainktól, sós áradatot görgettünk orcáinkon, nyakunkba amulettet akasztottunk, s hajóra szálltunk. – Ó, cimbora! Micsoda oroszlánszív, micsoda medvebátorság, micsoda kutyagyomor járt ezzel, éppoly megpróbáltatásokat kellett elviselni! Semmi ragu, semmi vagdalt, semmi sült csirke, semmi puding, s a többi. Ha jól ment: jutott egy darab sózott hús, amit szablyával kellett vagdalnunk, szárított borsó és szalonna, olyan, amivel Madridban a cipőimet kentem.</p>	<p>arra kérlek, hogy nekem azon esetet el-beszéld, mely titeket ezen szigetre hozott.</p>
<p>FERNANDO. Szegény Pedrillo! Csoda, hogy még élsz!</p>	<p>PEDRILLO <i>(Ivás, és evés között)</i> A' leggyönyörűsegebb eset, mely Haszszan Mahmudnak neveztetik, 's mely egy tengeri latorhoz oly hasonló, mint az én örrom Pedrillo órához.</p>
<p>PEDRILLO. Igen, mit meg nem tesz az ember a becsületért.</p>	<p>FERNANDÓ De honnan jöttök tehát?</p>
<p>FERNANDO. Tehát lehet, hogy babérokat szeretnél magadnak?</p>	<p>PEDRILLO <i>(mint előbb)</i> Egy átkozott ütközetből. A' múltt esztendőben szolgálatba állottunk, mivel reménylettük, hogy a' békesség még sokáig tartand. Nem tudom azonban, mitsoda irigy ördögnek jutott eszébe, hogy hajónkat a' pogány kősziklák ellen küldgye. – – – Pajtás! azt én tenéked meg nem mondhatom, mitsoda oroszlánmérészség, mitsoda kutyagyomor kell arra, hogy az ember a' tábori nyomorúságokat el-viselhesse.</p>
<p>PEDRILLO. Mit babérokat! Abból még a kutyám sem lakik jól. Nem, Barátom! Ha a király nem jutalmaz legalább Calatrava-renddel s egy tucat birtokkal, úgy nincs többé igazság Spanyolországban.</p>	<p>FERNANDÓ Szegény Pedrillo! – – – Tsudáлом, hogy életben vagy.</p>
<p>FERNANDO. Tán valamilyen algériai hajót győztél le?</p>	<p>PEDRILLO Mit nem tselekszik az ember a' bötsületért?</p>
<p>PEDRILLO. Nem.</p>	<p>FERNANDÓ Igaz! – Hihető, hogy szép borostyánkoszúrokat is szerzettél magadnak.</p>
<p>FERNANDO. Vagy tán első voltál az ostromrohamban?</p>	<p>PEDRILLO Mit nekem, kérlek, a' borostyánkoszorúk? Ezekkel tsak a' kutyám sem lakhatna jól. Ha engemet a' Király a' Kalatrávai renddel 's leg-alább tizenkét faluval meg nem ajándékoz, spanyolországban nints igazság.</p>
<p>PEDRILLO. Az sem.</p>	<p>FERNANDÓ Úgy-e? Minden bizonynal tehát egy vagy két algyíriai hajót fogságba kerítettél?</p>
<p>FERNANDO. Akkor tán súlyosan megsebesültél valamilyen csatában?</p>	<p>PEDRILLO <i>(Ivás között)</i> Azt ugyan nem.</p>
<p>PEDRILLO. Még kevésbé.</p>	<p>FERNANDÓ Vagy első voltál az ostromlott bástyára való fel-kapaszkodásnál?</p>
<p>FERNANDO. Vagy különleges ügyességgel hajítod a bombákat a városba?</p>	<p>PEDRILLO Az sem.</p>
<p>PEDRILLO. Semmi esetre sem.</p>	<p>FERNANDÓ Vagy valamely ütközetben sok sebekbe estél?</p>
<p>FERNANDO. Vagy tán mint kém teljesítetted fontos szolgálatot?</p>	
<p>PEDRILLO. Egyáltalán nem.</p>	
<p>FERNANDO. Nos, akkor hát mit tettél?</p>	

Kotzebue szövegének nyersfordítása	Verseghy: I. felvonás, X. jelenet 10. ének – XII. jelenet
	<p>PEDRILLO (<i>mint előbb</i>) Egészségesen jöttem én ki valamennyi ütközetimből.</p> <p>FERNANDÓ Vagy igen mesterségesen vetetted a' városokba a' gyűjtő golyóbisokat?</p> <p>PEDRILLO Az illyenekbe nem is avattam magamat.</p> <p>FERNANDÓ Vagy talán, bötsülettel szolgálatot tettél?</p> <p>PEDRILLO Ezt én az élhetetlen kép-mutatókra bíztam.</p> <p>FERNANDÓ No de mit tselektél tehát?</p>

KOTZEBUE 1790a, 84. (Verseghy: II. felvonás, IX. jelenet vége)

SELIMA. Ach mein Vater! er fürchtete, weil er ein Christ –

HASSAN. Christ hin! Christ her! es giebt auch hin und wieder ehrliche Christen. – Wie du aussiehst – Bist ja so schwach, kanst kaum auf den Beinen stehen. – Fort in die Hütte, da hast der Ruhe vonnöthen.

SELIMA. Ich bin ganz gesund, mein Vater, wenn nur deine Verzeihung –

HASSAN. Lug nicht Mädchen! Du bist krank. Dein Blick ist matt. Deine Wange ist bleich. Aber verzeihen kann ich dir nicht, und will es auch nicht. Fort in die Hütte! (In die Kulisse rufend.)

He, Muley! Spring aufs Schiff! koch Reiß, leg ein indianisch Hünchen drein, mach es fein kräftig, und bring es hieher! –

(Zu Selimen.)

Fort Mädchen! in die Hütte! daß Gott erbarm, wie du aussiehst. Ich dir verzeihen? nein nunmehr!

(Er führt Selimen halb mit Gewalt in die Hütte.)

Kotzebue szövegének nyersfordítása	Verseyhy: II. felvonás IX. jelenet vége
<p>SELIMA. Ach, Atyám! Fél ő, mert keresztény –</p> <p>HASSAN. Keresztény ide vagy oda! Mindenhol vannak becsületes keresztények is. De ahogy te festesz... Hisz olyan gyenge vagy, alig bírsz állni a lábaidon. Menj a konyhába, ott nyugalmat találsz.</p> <p>SELIMA. Teljesen egészséges vagyok, atyám, bárcsak bocsánatodat...</p> <p>HASSAN. Ne hazudj, leány! Beteg vagy. Tekinteted tompa, arcod sápadt. De megbocsátani nem tudok neked, s nem is akarok. Menj a konyhába! (A kulisszába kiabálva.) He, Muley! Ugorj a hajóra! Főzz rizst, tégy bele indiai tyúkot, készítsd el jól, s hozd ide! (Selimához.) Menj, leány a konyhába! Az Isten megkönyörül látásodra. Bocsássak meg neked? Nem immár! (Selimát félig erőszakkal a konyhába vezeti.)</p>	<p>SZELIMA Attúl félt, ne talántán, mivel európai – – – – –</p> <p>HASZSZAN MAHMUD Akár európai, akár nem; hiszem az európaiak között is vagynak bötsületes emberek. – – – Mond meg nekem, hová maradt el tölled? hol vagyon?</p> <p>SZELIMA <i>(keserűséggel)</i> Ah! a' szélvész választott el tőlle – – –</p> <p>HASZSZAN MAHMUD Hála légyen a' nagy Profétának! – – –</p> <p>SZELIMA <i>(kérlelve)</i> Édes Atyám!</p> <p>HASZSZAN MAHMUD No, no! hiszem majd számot vetünk még. – <i>(szorgalommal)</i> Mitsoda rossz színben vagy, – lábaid olly gyengék, hogy allig állhatsz. – Eredgy a' konyhába, Leányom! eredgy; nyugodd ki magadat.</p> <p>SZELIMA Én tellyes egésségben vagyok édes Atyám! tsak bocsánatodat –</p> <p>HASZSZAN MAHMUD <i>(Szeliden)</i> No ne hazudgy! Látom én, hogy beteg vagy; – tekinteted bádgyadt, – ortzád halavány. – De a' mi a' bocsánatot illeti, azt töllem ne várd. – – – Eredgy! <i>(a' vázsonyfalak' közzé kiált)</i> Hallod-e, Mulej! Szaladgy a' hajóra, főzz riskását; tégy bele egy ifjú pulykát; tsinálly jó erős levest, azután hozd ide. – – – <i>(a' Remetéhez)</i> Házi gazda! Megengeded, úgy-e?</p> <p>A' REMETE Szerentsés Haszszan! még kérdezheted?</p> <p>HASZSZAN MAHMUD Szerentsésnek nevezel, Öreg! és nem hibázol, mert Leányomat ismét feltaláltam. De légy tsak egy kevés várakozással, rád is eljön nem sokára a' sor, hogy szerentsés légy.</p> <p>A' REMETE <i>(Komor mosolygással az égre tekintvén)</i> Ott fenn.</p> <p>HASZSZAN MAHMUD Itt, Öreg! itt – <i>(Szelimához, a' ki azonban tekintetei által bocsánatot látszik várni)</i> Eredgy, Leányka! A' konyhába, – Az Istenért, mitsoda rossz színben vagy! – És én tenéked meg-botsássak? – Nem, nem; abbúl semmi sem leszsz! – Menny a' konyhába, Szelima, 's nyugodd ki magadat. – Vagy talán a' járásra gyenge vagy.</p>

Kotzebue szövegének nyersfordítása	Verseghy: II. felvonás, IX. jelenet vége
	<p>A' REMETE Támaszkodgy reám, Szelima! be-segitlek. <i>(Szelima karját meg akarja fogni.)</i></p> <p>HASZSZAN MAHMUD <i>(A' Remetét szorgalmasan el-tologatván)</i> Mi gondod néked, öreg Remete! az Aszszonyi állatra? – Azt véled talán, hogy atyai kötelességemet nem tudom? – Szelima! van még a' te édes atyádnak annyi ereje, hogy reá támaszkodhass. <i>(Szelima kezét vállára teszi, hogy nyakába kapaszkodgyon, és a' kunyhóba bevezeti.)</i></p>

KOTZEBUE 1790a, 97–104. (Verseghy: III. felvonás, V–VII. jelenet.)

Letzter Auftritt

Selima und Fernando treten heraus.

HASSAN (ergreift Selimen bey der Hand, führt sie einige Schritte vorwärts und sieht ihr starr ins Gesicht.)

(Pause.)

SELIMA. Mein Vater ergrimmt? – und dort ein kniender Europäer?

HASSAN. Dessen Beleidigung nur Blut abzuwachen vermag! – Doch dieser Tag – er gab dich mir wieder. – Heute soll kein Blut fließen – (er läßt ihre Hand loß.) geh und kündige ihm seine Verzeihung an!

SELIMA. Das süßeste Geschäft! (sie nähert sich Dom Pedro.) Sey getrost armer Unglücklicher! Mein Vater verzeiht dir! stehe auf!

DOM PEDRO (als er ihre Stimme hört, fährt erschrocken auf, und breitet die Arme aus) Selima!

SELIMA. Pedro! – Gott! (Sie fällt ihm um den Hals.) (Pause)

HASSAN (tritt zwischen sie und ergreift beyder Hände) Du nahmst sie mir – ich gebe sie dir! (wirft Selimen in Pedros Arme.)

DOM PEDRO und SELIMA (an seinen Halse.)
Mein Vater!

PEDRILLO (steht auf) Der heilige Franz hat ein Wunder gethan.

DER EREMIT. Ich sollte dir Vorwürfe machen, mein Sohn! aber auch mich machte die Liebe Verbrecher.

SELIMA. Dieser redliche Alte dein Vater? – (zum Eremiten) also hast du deiner Tochter das Leben gerettet?

HASSAN. Aber Mensch! wenn deine Liebe je erkaltete –

DOM PEDRO. Meine Liebe ist ohne Grenzen, wie deine Großmuth! deine Tochter einem Christen –

HASSAN. (halb unwillig) Nicht dem Christen gab ich meine Tochter! ich gab sie dem biedern Jüngling, der das Mädchen, und in dem Mädchen den Vater glücklich machen wird.

DOM PEDRO. (betreten) Du willst also nicht, daß ich aufgenommen werde in der Schooß unserer Kirche?

HASSAN (lächelnd) Habe ich schon von dir begehrt dich beschneiden lassen? bist du ein Maltheseritter, daß du dich aufwirfft zum Fahnenträger der Christenheit?

DOM PEDRO. Aber - mein Weib eine Türkin, - unsere Priester –

HASSAN. (hitzig) Höre Mensch! Gott sieht nicht auf deinen Hut, und nicht auf meinen Turban! Gott sieht unsere Herzen! willst du so das Mädchen, so nimm sie hin!

DOM PEDRO. Wer wird den Segen sprechen über unsern Bund?

HASSAN. (legt ihre beyde Hände in einander.) Den sprech ich! (mit hoher Rührung) Euch segne der Gott der Türken! Euch segne der Gott der Christen! Euch segne unser – unser Gott!

DOM PEDRO und SELIMA (knien nieder.) Mein Vater!

HASSAN (legt die Hände auf sie.)

So weih ich Euren Bund! so vermählt der Vater seine Tochter! die Natur sey Zeuge! Ihr seyd Eheleute vor Gott! vor dem Gott, vor dem der Caraide und der Kamtschadale sein Knie beugt! Er lohne Eure Liebe! Er räche euren Meineyd! (er hebt sie auf.) Jüngling, brauchst mehr?

DOM PEDRO (in seinen Armen.) O nein, mein Vater!

HASSAN (zum Eremiten.) Alter, brauchst mehr?

DER EREMIT. Muselmann, ich bewundre dich!

HASSAN. Nun, so siehet hin in Frieden! wenn Euch das nicht bindet; so bindet Euch weder Pfaff noch Iman.

CHOR.

Ziehet hin! ziehet hin Frieden!
unser aller Gott mit euch!
unser Glaube ist verschieden,
unsre Herzen sind sich gleich.

DER EREMIT.

Ja die Prister unsers Volkes
lehrten mich zu plappern nur,
aber deinen Namen lallen,
lehrt mich besser die Natur.
Vater! Vater! du bist wahrlich
auch der Muselmänner Gott!
und so ehr' ich dich im Stauber,
Allah oder Zebaoth!

CHOR.

Ziehet hin! ziehet hin Frieden!
unser aller Gott mit euch!
unser Glaube ist verschieden,
unsre Herzen sind sich gleich.

SELIMA.

Wer vermag es zu vereinen.
Liebe und Religion?
Eh noch Christ und Türke waren,
Ach da war die Liebe schon!
und vergehen wird, vergehen
Pfaffenthum und Mahomet!
Rauchen werden ihre Trümmer,
wenn die Liebe noch besteht.

CHOR.

Ziehet hin! ziehet hin Frieden!
unser aller Gott mit euch!
unser Glaube ist verschieden,
unsre Herzen sind sich gleich.

DOM PEDRO.

Süße Geberin der Freuden!
wie allmächtig is dein ruf!
Liebe bringt die Herzen näher,
die sie für einander schuf!
wer von euch hat noch erfahren,
daß die Liebe jemals frug
ob in Süden, ob in Norden
dieses Herz am ersten schlug?

CHOR.

Ziehet hin! ziehet hin Frieden!
unser aller Gott mit euch!
unser Glaube ist verschieden,
unsre Herzen sind sich gleich.

FERNANDO.

Also such ich Möveneyer,
fäe, pflanze, spät und früh,
hacke, trage Holz zum Feuer,
auch instkünftige ohne sie?
Nein, ich muß ein Mädél haben!
ohne das kein Königreich!
hat man euch zwölf Jahr entbehret.
O so sehnt man sich noch euch!

CHOR.

Ziehe hin! ziehe hin Frieden!
unser aller Gott mit euch!
unser Glaube ist verschieden,
unsre Herzen sind sich gleich.

PEDRILLO.

Also wären wir einander
Alle, alle gleich?
also kämen auch die Türken
mit ins Himmelreich?
Nun, ich will in Gottes Namen
nicht zuwider seyn!
zwar sie nehmen uns die Weiber!
doch sie lassen uns den Wein.

CHOR.

Ja gewiß! wir sind einander
Alle, alle gleich!
Juden, Türken, Christen, Heiden,
wandeln, ohne sich zu neiden,
Hand in Hand ins Himmelreich!
Drum so ziehet hin in Frieden!
unser aller Gott mit euch!
unser Glaube ist verschieden,
unsre Herzen sind sich gleich.

Kotzebue szövegének nyersfordítása	Verseghy: III. felvonás, V–VII. jelenet
<p>Utolsó felvonás. Selima és Fernando előlépnek. HASSAN. (Selimát karon fogja, néhány lépésre előre vezet, s szigorúan az arcába néz.) (Szünet.) SELIMA. Atyám haragszik? S ott egy térdelő európai? HASSAN. Akinek sértése csak vérontást okozhat! Ezen a napon mégis ő adott vissza nekem téged. Ma nem kell vérnek folynia. (Elengedi a kezét.) Menj, s közöld vele, hogy bocsánatot nyert. SELIMA. A legédesebb feladat! (Dom Pedro felé közelít.) Vigasztalódj, szegény boldogtalan! Atyám megbocsátott, kelj fel! DOM PEDRO. (Amikor meghallja a hangját, ijedten feláll, s kitarja a karját.) Selima! SELIMA. Pedro! Istenem! (A nyakába omlik.) (Szünet.) HASSAN. (Közéjük áll, s mindkettejük kezét megfogja.) Elveszed őt tőlem – én adom őt neked! DOM PEDRO és SELIMA (A nyakába borulnak.) Atyám! PEDRILLO. (Feláll.) Szent Ferenc csodát tett. REMETE. Szemrehányásokat akartam tenni neked, fiam, de a szeretet engem is bűnössé tett. SELIMA. Ez a derék öreg a te atyád? (A Remetéhez.) Tehát leányod életét mentetted meg? HASSAN. De ember! Ha szerelmed valaha kihűlne... DOM PEDRO. Az én szerelmem határtalan, miként a te nagyszívűséged! Lányodat egy keresztényhez... HASSAN. (Félig akaratlanul.) Nem keresztényhez adom a lányom, hanem egy érdemes ifjúhoz, aki a leányt, s a leányban az atyát is boldoggá teszi majd. DOM PEDRO. (Belépvén.) Hát nem akarod, hogy felvegyeek majd egyházunk ölébe? HASSAN. (Mosolyogva.) Kértem már tőled, hogy metélkedj körül? Máltai lovag vagy talán, hogy a kereszténység zászlóhordozójává lettél? DOM PEDRO. De a feleségem török, a papunk... HASSAN. (Hevesen.) Idehallgass, ember! Az Isten sem a te kalapodat, sem az én turbánomat nem nézi. Az Isten a szíveinket nézi. Ha akarod hát a lányt, úgy vedd el! DOM PEDRO. Ki fog áldást mondani szövetségünkre? HASSAN. (Összefűzi kezeiket.) Azt én mondom! (Megindultan.) Áldjon meg benneteket a törökök istene! Áldjon meg benneteket a keresztények istene! Áldjon meg benneteket a mi, a mi Istenünk! DOM PEDRO és SELIMA. (Letérdelnek.) Atyám! HASSAN. (Kezeit rájuk teszi.) Így szentesítem köteleketeket. Így házassítja meg lányát az apa, tanú a természet. Legyetek házastársak Isten előtt! Az Isten előtt, a korjások és a kamsadálók előtt. Ő jutalmazza meg szerelmeiteket! Ő bosszulja meg, ha hamisan esküdtek! (Felemeli őket.) Ifjú, kívánsz még többet? DOM PEDRO. (Hassan karjaiba.) Ó nem, atyám! HASSAN. (A Remetéhez.) Öreg, kívánsz még többet? A REMETE. Csodállak, muzulmán! HASSAN. Nos, nézzétek e békét! Ha ez nem köt össze titeket, úgy sem pap, sem iman nem teszi meg azt.</p>	<p>V. JELENÉS. <i>Szelima. Fernando, Haszszan. Remete. Dom Pedro. Pedrillo.</i> HASZSZAN MAHMUD (<i>Megragadgya Szelima kezét, egy-néhány lépésnyire. Kilyebb vezet, keményen, és háborodva szemé közé tekint. Nyugovás</i>) SZELIMA Az én Atyám belső háborodásban, – – amott pedig egy szomorkodó, és egy térgyen álló Spanyol – HASZSZAN MAHMUD (<i>Szavába esvén</i>) Kiknek vétkét tsak az egy vérontás moshattya el. – – De még is ez napon, melly téged ölembe viszsza hozott, ez napon kezeim emberi vért nem onthatnak. (<i>Eleresztí kezét.</i>) Menny hozzá, és mond meg néki, hogy rajtam elkövetett bosszúságát meg-botsátom. SZELIMA Ennél előttem nints édesebb hivatal. (<i>A' Remete Haszszan nyakába borúl, a' ki részesüléssel Dom Pedróra néz.</i>) SZELIMA (<i>Dom Pedróhoz érkezvén</i>) Vigasztalódj meg, szerentsétlen Ifjú! az én atyám tenéked meg-botsát. DOM PEDRO (<i>A' mint Szelima szavát meg-hallja, feljvedvén ki-fordúl, és ki-terjesztvén karjait, fel-kiált</i>) Szelima! SZELIMA (<i>Karjai közé rohanván</i>) Pedro! HASZSZAN MAHMUD (<i>Közikbe férkezvén, és minekutánna őket el-választotta, kezeiket meg-fogván</i>) Mi dolog ez? (<i>Hoszsú nyugovás után melly alatt mindnyájan fájdalmas várakozásban állanak, Dom Pedróhoz</i>) Te tőlem el-ragadtad, – én pedig – – néked adom. (<i>Szelimát Dom Pedro karjai közé veti.</i>) DOM PEDRO és SZELIMA (<i>Haszszant egyszerre meg-ölelvén</i>) Atyám! A' REMETE (<i>Illetődéssel közikbe megy</i>) És én róllam el-felejtkeztek? (<i>Dom Pedro a' Remete nyakába borúl.</i>) PEDRILLO (<i>A' ki mindgyárt elejénten térgyeirül fel-ugrik.</i>) No ezt ugyan meg nem álmodtam volna.</p>

Kotzebue szövegének nyersfordítása	Verseyhy: III. felvonás, V–VII. jelenet
<p>KÓRUS. Hozd el, hozd el magaddal a békét, mindannyiunk Istene! Hiteink különbözőek, de egyforma a szívünk.</p> <p>A REMETE. Hisz népünk papjai engem csacsogni tanítottak csak, de a természet csak nevedet dadogni is jobban megtanított engem. Atyám! Atyám! való vagy mint a muzulmánok istene is! S így tisztellek én a porban, Allah vagy Zebaoth! Hozd el, hozd el magaddal a békét, mindannyiunk Istene! Hiteink különbözőek, de egyforma a szívünk.</p> <p>SELIMA. Kinek van hatalma egyesíteni szeretetet és vallást? Előbb kereszténynek és töröknek lenni. ach, ez már szerelem volt! S elmúlik majd, elmúlik Papság és Mohamed, Füstölögnek majd a romok, de a szeretet még mindig áll.</p> <p>KÓRUS. Hozd el, hozd el magaddal a békét, mindannyiunk Istene! Hiteink különbözőek, de egyforma a szívünk.</p> <p>DOM PEDRO. Örömök édes adója, mily mindenható a hívásod! A szeretet közelebb hozza a szívetek, melyeket egymásnak alkotott. Ki fogja még kérdezni tőletek, hogy kérdezte-e valaha a szeretet, hogy az a szív délen, vagy északon dobbant meg először?</p> <p>KÓRUS. Hozd el, hozd el magaddal a békét, mindannyiunk Istene! Hiteink különbözőek, de egyforma a szívünk.</p>	<p>A' REMETE Fiam! atyai kötelességem hozná magával, hogy tselekedeted miatt meg-fedgyelek; de a' szerelem engem is törvénysze- gésre birt.</p> <p>SZELIMA (<i>A' Remetére álmélkodván nézvén</i>) E' jámbor öreg a' te atyád? – (<i>a' Remetéhez</i>) Édes öregem! a' haláltúl tehát Leányodat szabadítottad meg? (<i>meg-öleli</i>)</p> <p>FERNANDÓ (<i>Lágy hanggal</i>) Szép Leánya! a' szabadításnál én is ott valék.</p> <p>SZELIMA (<i>Fernando kezét meg-nyomván</i>) Jó lelkű Öreg! szívességedet, míg élek, el-nem felejttem.</p> <p>HASZSZAN MAHMUD (<i>Fernándóhoz</i>) Nemes szívű Férjfiú! (<i>kezét nyugtván</i>) légy barátom!</p> <p>A' REMETE és DOM PEDRO Jó Fernando!</p> <p>(<i>Fernando szemeit törli.</i>)</p> <p>HASZSZAN MAHMUD Ma senki se szomorkodgyon! – Pedrillo! (<i>Pedrillo felénk lépésekkel előre ólalkodik.</i>) Vedd ezen erszényt! – Pótolás gyanánt azon szorongatásokért, melyeket előbb szenved- tél, néked ajándékozom.</p> <p>PEDRILLO Óh, leg-hatalmasabb, leg-győzhetetlenebb, leg-nagyságo- sabb, leg-teintetesebb Haszszan Uram!</p> <p>HASZSZAN MAHMUD Ne lotsogj! – Menny, és vidd hírül valamennyi rabjaimnak, hogy szabadok. – Vezesd ide mindnyájokat; mert itt még kevesen vagnak, a' kik velem örvendezzenek.</p> <p>PEDRILLO Töstént, nagyságos Uram! – De az erszényt csak az én rabságomban maradjon-e, vagy feloszszam a' többiekkel?</p> <p>HASZSZAN MAHMUD Fősvény ördög! – Mi maradna néked? – Mintha Hasz- szannak több erszénye nem volna. (<i>Pedrillo az erszényt zörgetvén, örömkialtások között el- szalad.</i>)</p> <p>VI. JELENÉS.</p> <p><i>Az előbbienek Pedrillo nélkül.</i></p> <p>HASZSZAN MAHMUD (<i>Fernándóhoz</i>) És tégedet, jámbor öreg! miképp jutalmazalak meg?</p>

Kotzebue szövegének nyersfordítása	Verseghy: III. felvonás, V–VII. jelenet
<p>FERNANDO. Hát keressek libóztójást, tündéreket, növényeket, reggeltől estig, kapáljak, hordjak fát a tűzhöz eztán is nélküle? Nem, nekem kell a lány! Nélküle nincs királyság! Tizenkét évig nélkülöztünk bennetek, már epedünk utánatok!</p> <p>KÓRUS. Hozd el, hozd el magaddal a békét, mindannyiunk Istene! Hiteink különbözőek, de egyforma a szívünk.</p> <p>PEDRILLO. Hát mi mindannyian, mind, mind egyek vagyunk? Hát a törökök is jönnek velünk a mennyekbe? Nos, Isten nevében nem akarok ellene lenni! Bár asszonyaink elveszik, a bort meghagyják nekünk.</p> <p>KÓRUS. Bizony, mi mindannyian, mind mind egyek vagyunk! Zsidók, törökök, keresztények, pogányok, Vándorlunk, irigység nélkül, kéz a kézben a mennyek felé! Ezért hozd el, hozd el magaddal a békét, mindannyiunk Istene! Hiteink különbözőek, de egyforma a szívünk.</p>	<p>FERNANDÓ <i>(ki-fejezéssel)</i> Fogadgy engemet martalékaid közé.</p> <p>A REMETE Engemet tehát el akarsz hagyni?</p> <p>HASZSZAN MAHMUD <i>(Fernandóhoz, a' ki azalatt a' Remete kezét meg-nyomta, és ki-fejező jellel hűségét bizonyította.)</i> Légy mind a' kettőnknek, és valakik hozzánk tartoznak, mindnyájoknak köz baráttyok.</p> <p>FERNANDÓ Tiszta szívemből! Ha e' jó leányka körül lehetek, mindenre kész vagyok.</p> <p>HASZSZAN MAHMUD A'haláltul való menekedésének te voltál egyik eszköze; örök háládatosságot várhatsz tőlle.</p> <p>SZELIMA <i>(Fernandóhoz)</i> Míg élsz, édes Leányod gyanánt én leszek gondviselőd.</p> <p>HASZSZAN MAHMUD <i>(Dom Pedróhoz)</i> De Ifjú! ha valaha leányomhoz való szereteted meghülhetne --</p> <p>DOM PEDRO Hozzá való szeretetem szinte oly határatlan, mint a te nagyszívűséged.</p> <p>SZELIMA <i>(Szerelmes tekintetet vetvén Pedróra)</i> A' mi szeretetünk soha meg nem hülhet.</p> <p style="text-align: center;">VII. JELENÉS.</p> <p style="text-align: center;"><i>Pedrillo. Haszszan emberei. Spanyol martalékok. Az előbbienek.</i></p> <p>PEDRILLO Nagyságos Uram! itt vagyok embereimmel együtt.</p> <p>HASZSZAN MAHMUD Fiaim! örvendeztetek velem! – Egyetlen egy leányomat, és vele együtt jövendőbeli vómet fel-találtam. Ünnepegyétek meg ezen örvendetes napot. – Kintstartóm segítse fel kedveteket, és rabságtoknak bilintseit szedesse le! Szabadok vagytok! mennyetek hazátokba, és emlékezzetek meg róllam. <i>(Közönséges kiáltás)</i> Éllyen Haszszan, és Szelima! <i>(Pedrillo közikbe kiált)</i> és Dom Pedro! <i>(Egyméhány Martalékok előre hatnak, és Haszszan lábaihoz borúlnak.)</i></p> <p>HASZSZAN MAHMUD Mit akartok, Fiam!</p>

Kotzebue szövegének nyersfordítása	Verseghy: III. felvonás, V–VII. jelenet
	<p><i>(Az egyik Martalék)</i> Uram! miért büntetsz meg minket?</p> <p>HASZSZAN MAHMUD Mivel? Fiaim! miképp?</p> <p>A' MARTALÉK Szabadságunkkal. – Miért veted meg hű szolgálodat? – Miért nem engeded meg, hogy nállad maradhassunk?</p> <p>HASZSZAN MAHMUD <i>(Meg-illetődve kezét nyújt nekik.)</i> Kellyetek fel! Maradgyatok nállam, mint atyátoknál. <i>(Felkelnek örvendezve Haszszan mindnyájokhoz.)</i> Ezen Ifjú, e' spanyol vitéz, Szelimámnak férje, az én vöm, a' ti jövődöbéli gondviselötök.</p> <p>PEDRILLO <i>(Míg a' Törökök, és a' Martalékok meghajtyják magokat)</i> Éllyen Dom Pedro, és Szelima!</p> <p>MINDNYÁJAN Éllyen Dom Pedro és Szelima!</p> <p>DOM PEDRO Nagy szívü Haszszan! Leányodat egy európai ifúnak? – –</p> <p>HASZSZAN MAHMUD Egy derék ifúnak. A' ki ötet és öreg atyát szerentséssé teendi.</p> <p>FERNANDÓ <i>(örvendezve)</i> Szelima tehát tsak ugyan nállunk marad, és én az ő számaúra is szántok, vetek, ültetek, libotztojásokat keresek, mint eddig.</p> <p>A' REMETE Nem úgy, Fernando! E' pusztaságot mi is el-haggyuk, és az emberi nemzettel ismét meg-békéllünk. Esztendónkint egyszer meg-látogattyuk e' szigetet, <i>(Pedróhoz.)</i> hogy édes Anyádnak, drága Eleonórámnak emlékezetét könyhüllatásinkkal meg-tiszteljük.</p> <p>HASZSZAN MAHMUD Én-is el-jövök veletek, hogy Leányom fel-találásáért a' mindenható Allának hálákat adgyak.</p> <p>A' REMETE Valamint én Fiamnak fel-találásáért.</p> <p>DOM PEDRO Szelima! <i>(Kezet fogván vele, a' Remetéhez.)</i> Édes Atyám, mond reánk az áldást!</p> <p>SZELIMA <i>(Haszszánhoz)</i> És te, édes Atyám! hasonlóképpen.</p>

Kotzebue szövegének nyersfordítása	Verseghy: III. felvonás, V–VII. jelenet
	<p><i>(A' Remete, és Haszszan a' két Jegyesek közé állanak, kik kezeiket el-eresztik)</i></p> <p>HASZSZAN MAHMUD <i>(Újra össze-adgya kezekiket)</i> Az áldást én mondom. <i>(A' Jegyesek térgyre esnek. Haszszan felséges illetődéssel az égre tekintvén)</i> A' Mindenhatónak, az egész világ' Urának, mindnyájunk' Istenének áldása szálljon reátok. <i>(kezeiket el-ereszti, és saját kezét fejéikre terjesztvén)</i> Így szentelem meg szövetkezéseteket! A' Természet legyen a' bizonyosság; a' mindenható Isten pedig jutalmazza-meg szerelmeteket, boszszúllyá-meg hűtelenségteket. <i>(Nyúgová. Szelíma Haszszannak, Dom Pedro pedig a' Remetének nyakába borúl)</i></p> <p style="text-align: center;">XX. ÉNEK.</p> <p style="text-align: center;">A' REMETE</p> <p style="text-align: center;">Botsásd-meg, óh nagy Isten! Esztelen vétkeket; Ha bölts tanátsid ellen Szegeztem szívemet. Homályos sorsaimmal Nagy jókra tzéloztál; Halálos bánatimból Vígágot alkotál. Botsásd-meg 's a' t.</p> <p style="text-align: center;">A' KAR</p> <p style="text-align: center;">Áldgyuk hangos énekünkkel A' Világnak Istenét! A' ki fényre változtattya Bánatinknak fellegét.</p> <p style="text-align: center;">A' REMETE</p> <p style="text-align: center;">Életemnek tzéllya mellett Fel-találom Fiamat; 'S holttaimból fel-serkenvén, El-hagyítom gyászomat. Magzatomnak ápolása Fel-lobbanttya kedvemet; Hü karjára támaszkodva Újra kezdem életemet.</p> <p style="text-align: center;">A' KAR</p> <p style="text-align: center;">Áldgyuk hangos 's a' t.</p>

Kotzebue szövegének nyersfordítása	Verseghy: III. felvonás, V–VII. jelenet
	<p style="text-align: center;">SZELIMA</p> <p>Hol van, a' ki rajzolhassa A' gyermeknek kinyyait? Hogyha látta Kedvessével A' Szülőknek hartzait. A' nagy Allah fel-viraszttya Éjbe omlott étetemet; 'S ősz Atyámmal vissza hozza Hült őlembe Hívemet.</p> <p style="text-align: center;">A' KAR</p> <p style="text-align: center;">Áldgyuk hangos 's a' t.</p> <p style="text-align: center;">DOM PEDRO</p> <p>Árva sorsom, melly sok búval Gyászos úton hórdozott. E' veszélyes pusztaságon Mély örömré változott. Itt egyszerre fel-találom Ősz Atyámnak tsókjait, Kedvesemnek hí szerelmét, 'S jó Ipámnak karjait.</p> <p style="text-align: center;">A' KAR</p> <p style="text-align: center;">Áldgyuk hangos 's a' t.</p> <p style="text-align: center;">FERNANDÓ</p> <p>A' veszélyes útazások, A' keserves árvaság, A' szüntelen fáradságok, A' halálos pusztaság, 'S a' mit még a' bal szerentse Vén fejemre tornyozott, Az most egy szempillantásban Drága bérre változott.</p> <p style="text-align: center;">A' KAR</p> <p style="text-align: center;">Áldgyuk hangos 's a' t.</p> <p style="text-align: center;">PEDRILLO</p> <p>Hogyha mind Haszszanhoz mennek, Én itt mit tegyek? 'S bár a' kígyók meg-nem esznek, Magam mit egyek? Üsse a' part! Illy Törökkel Tsak meg-egygyezek. A' mint ő belőle látom, A' tsalmák-is emberek.</p>

Kotzebue szövegének nyersfordítása	Verseghy: III. felvonás, V–VII. jelenet
	<p style="text-align: center;">A' KAR</p> <p style="text-align: center;">Jöjj velünk te-is, Pedrillo! Egygyütt örvendgyünk. Hú valál bal sorsainkban, El-ne hagyj szebb napjainkban; Jöjj, hogy egygyütt örvendgyünk. Jöjj, hogy egygyütt énekellyük A' Világnak Istenét; A' ki fényre változtatta Bánatinknak fellegét. ----</p>

A fordító munkájához fűzött megjegyzésében csupán az eredeti szövegtől való eltérés tényére utal, annak okát nem fedi fel. A bécsi *Magyar Hírmondó* 1793. május 24-i számában kritika jelent meg az első magyar operaként számon tartott, s utóbb rendkívül sikeres *Pikkó Hertzeg és Jutka Perzsi* című darab május 13-i előadásáról. Az írás szerzője Verseghy Ferenc, aki mind a zeneszerző (Chudy József), mind az énekes szerepeket játszó színészek teljesítményét dicséri. Utóbbiakról megjegyzi, hogy alakításukkal, tehetségük révén, jócskán meghaladták, ami nem képzett énekesként tőlük elvárható, s némi gyakorlás után e tekintetben is a legjobbak közé emelkedhetének. Saját, nemrég megjelent fordítását ajánlja nekik – kihasználva egyszer s mindenkorra a sajtó kínálta lehetőséget a népszerűsítésre. Itt szól a Kotzebue-szöveg magyarra ültetése során tett módosítások miéértjéről is:

„Élhetnek e végre a *Formentérai Remetével*, a melly szabadon fordítva és egynehány zabolátlanabb s a mostani környül állások miatt veszedelmes ki-fejezésektül tökéletesen ki tisztítva, már a sajtó alól is ki-jött. V. F.” (WELLMANN 1982, 133.)

A kiemelt mondatban szereplő „mostani környül állások” említésével Verseghy minden bizonnyal egy másik fordítására, illetve annak fogadtatására utal: Claude-François-Xavier Millot világtörténete első kötetének magyar fordítását 1790-ben jelentette meg. (MILLOT 1772, VERSEGHY 1790.) Munkájához tíz értekezést csatolt (VERSEGHY 1989a), amelyeknek a római katolikus egyház álláspontjával ellentétben álló tételei katolikus körökben nagy vihart kavartak. (Erről lásd: DONCSEZ 2009a.) Azonban nem rögtön azt követően, hogy a kötet elhagyta a sajtót: 1792-ben érkezett a feljelentés a Helytartótanáchoz, s a vizsgálatot követően 1793 őszén töltötte le rá kirótt büntetését az elmarasztalt szerző. (CSÁSZÁR 1903, 93, 103.) Ez év tavaszán, épp a vizsgálat ideje alatt jelent meg nyomtatásban *A' formentérai remete* szövege, amely, ha hűen követte volna Kotzebue művét, s annak valamennyi – fent felsorolt – keresztényeket bíráló részletét tartalmazta volna, bizonyosan hátrányosan érintette volna a szerző inkriminált munkájának ügyét.

*A' formentérai remeté*t szokás mintaszerű Kotzebue-darabnak tartani. Témaválasztásával a szerző Lessing *Bölcs Nátbán* című drámáját idézi. A helyszínt Formentérra helyezi, reflektálva az egzotikum iránt érdeklődő közönség igényeire. (BITTERLI 1982, 235–241.) Magán hordozza az érzékeny dráma szinte valamennyi jellemvonását. (Erről lásd *A' szerelem gyermeke* jegyzeteit.) Jellegzetes a nyelv is, amelyen megszólal, összefüggésben annak új funkciójával. Az ugyanis már nem az érzelmek leírásának, hanem kifejezésének eszköze, s ebben a nemében nem egyedüli: különösen az utolsó felvonás bővelkedik a nem verbális kifejezés eszközeivel, s a darabot ebben az esetben is látványos tabló zárja. (Vö. JÁNOS-SZATMÁRI 2007, 94, 153.)

A színmű Magyarországon és Erdélyben is rendkívül népszerű volt. Verseghyén kívül – egyelőre – két másik fordítása ismert. Kövesdi Boér Sándor fordítása az *Erdélyi Játékos Gyűjtemény*ben jelent meg: BOÉR 1793. Ez a változat megtartja az eredeti beosztást, s két felvonást tartalmaz, de számos részt elhagy, s ahogy maga a fordító maga fogalmaz: „Ezen Darabból a' sok énekek, a' nagy Spanyol, és Török sokaság, 's nehéz Játzó szini készültek ki-maradtanak, és egészen szabadon van fordítva ugyan: de még-is bizunk, hogy sem az olvasókra, sem a' halgatókra nézve, nem vesztette-el a' munka szépségét.”

A másik fordítás Szigethi Gyula Mihály (1759–1837) kéziratgyűjteményében maradt fenn: a székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum Tudományos Könyvtárában található, a 05333 jelzetű kötet 53–59. lapjain. A terjedelem is mutatja, töredékről van szó: Szigethi Kotzebue általunk ismert szövegéhez képest több szereplőt alkalmaz, s a történet rendelkezésre álló fragmentumai további módosításokra utalnak. A kéziratra Czibula Katalin hívta fel a figyelmemet. Köszönöm, hogy megosztotta velem mind a publikálás előtt álló szöveget, mind a hozzá tartozó jegyzeteket.

Előadások

Az adatok közlésének elveihez lásd *A' szerelem gyermeke* vonatkozó jegyzetét.
Bemutató: 1793. október 28. (BAYER 1887, 376–377.)

További előadások:

1793. december 16. (MTZs 1793); 1794. február 7. (MTK 1795, 29); 1794. augusztus 28. (MTK 1795, 38); 1795. szeptember 2. (MTZs 1795); Pest, 1808. január 22. (BAYER 1887, 394–395, Színlap, OSZK Színháztörténeti Tár, Színlapgyűjtemény), 1808. február 26. (MJZs 1808, 21); 1810. július 4. (MJA 1811, 14), Buda, 1835. október 17. (KERÉNYI 1988, 100.)

Kerényi Ferenc az említettek mellett a darab alábbi vidéki előadásait említi, a színrevitel helyének és évszámának rögzítésével: Kunszentmiklós, Kalocsa (1820); Keszthely (1821); Tapolca (1826); Sümeg, Szombathely, Keszthely, Kaposvár, Nagybjom, Nagykanizsa (1827); Harkány, Pusztanyék (1830); Mosdós (1831); Dombóvár (1832); Somorja (1833); Tinnye, Parád, Gyöngyös (1834). (KERÉNYI 1988, 100.)

Kotzebue német eredetijét a pest-budai német társulatok a magyar előadásokkal párhuzamosan folyamatosan játszották, a műfajmegjelölés szerint operaként, Peter Ritter zenéjével. (KÁDÁR 1914, 106.) A német darabot 1809-ben betiltották: KARDOS 1932, 32.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Formentérai – Fomentera: sziget, a Baleár-szigetek legkisebb tagja. Több 18. századi leírása ismert (WERNSDORF 1760, SCHWARZ 1757), Johan Friedrich Seyfart így jellemzi: „Die Insel Formentera, welche die Griechen Ophiusa, die Römer aber wegen der häufig darauf befindlichen Schlangen Colubraria nenneten, liegt der Insel Ivica gegen Mittag, allein sie ist unbewohnt, wenn man die darauf befindliche Menge von Schlangen und Eseln nicht für Bewohner rechnen wil. Bereits in den ältesten Zeiten hatte sie keine Einwohner, und man meldet, daß die giftigen Thiere daran Schuld gewesen. Da keine von den übrigen Inseln dergleichen hat: so sind sie hingegen auf dieser beisammen

gewesen, und man hat, um sich der Schlangen zu erwerben, Erde von Yvica, welche solche vertrieben, mit sich nemen müssen. Zu dieser Unbequemlichkeit ist in den neuern Zeiten das Herumschwärmen der Africanischen See Räuber, welche den Aufenthalt unsicher machen, kommen, und die natürliche Unfruchtbarkeit trägt auch das ibrige dazu bei. Es würde übrigens nicht schwer fallen, die bereits von der Natur gemachten guten Anker Plätze und Häfen durch die Kunst und Arbeit zu verbessern, und brauchbar zu machen, allein es scheint wol, daß entweder der daher zu hoffende Vorteil die Kosten des Anbaues nicht vergüten, oder daß wegen der Nachbarschaft der übrigen bewonten Inseln die Anlegung neuer Häfen und Plätze für überflüssig gehalten werde.” Az idézett szakasz magyar fordítása: 'Formentera szigete, amelyet a görögök Ophiusa, a rómaiak az itt gyakran előforduló kígyók miatt Colubraria néven neveztek, Yvica szigetétől délre fekszik. Lakatlan azonban, mert olyan sok kígyó és szamár él itt, hogy nem remélhet lakókat. Már a legrégebb időkben sem lakták, s úgy hírlík, ez a mérgező állatok büne. Mivel a többi szigeten nincsen belőlük, itt épp ellenkezőleg: mind összegyűltek, s így a kígyók elleni védelem miatt a szigetre látogatónak Yvicáról kell földet magával vinnie, amely elűzi azokat. Ezt a kényelmetlenséget az újabb időkben errefelé kalandozó afrikai kalózok tetézik, akik bizonytalanná teszik az itt tartózkodást, s a vidék természet adta terméketlenségét saját jelenlétükkel fokozzák. Egyébiránt nem okozna nehézséget a meglévő természetes horgonyzóhelyeket és kikötőket, szaktudás és munka által megjobbítani, s használhatóvá tenni, ám úgy tűnik, hogy a remélt előnyök nem ellensúlyoznák az építésre fordítandó költségeket, a többi szomszédságban fekvő, lakott sziget miatt újabb horgonyzóhelyek és kikötők építése felesleges lenne.' (SEYFART 1756a, 54–55.) Formentera korabeli térképét lásd: SEYFART 1756b.

néző egyszersemind énekesjáték – lásd fent

KOTZEBUE AUGUSTUS – lásd *A' szerelem gyermeke* című dráma *Tárgyi és nyelvi magyarázatai* között

szabadon fordította, és némely keményebb kifejezésekre nézve meg-enyhítete – lásd fent

N. N. – Verseghy Ferenc

A' negyedik kötetnek II. darabja – Kotzebue darabjának fordítása az Endrődy János (1756–1824) szerkesztette *A' magyar játék-szín* címet viselő sorozat negyedik részében jelent meg, kötetben elfoglalt helyét tekintve másodikként: követve Kazinczy, megelőzve Egervári Ignác és Simai Kristóf munkáit. (KAZINTZY 1793, EGERVÁRI 1793, SIMAI 1793.) Endrődy 1792–1793-ban négy kötetben bocsátott közre magyar drámaszövegeket.

Algyiriai – Algéria: észak-afrikai arab állam

MARTALÉKOK – martalék: zsákmány, préda

a' kígyók sokasága miatt – lásd fent, a Formenterához kapcsolódó jegyzetben

Wolf Úrnak – Ernst Wilhelm Wolf (1735–1792). A 18. század második felének kedvelt zeneszerzője. Számos énekes és hangszeres darabja miatt már kortársai körében is népszerű és elismert volt. Passiók, vallásos témájú és ünnepi kantáták, motetták, áriák, operettek, operák és énekes játékok szerzője. Egyetemi tanulmányait Jénában végezte, ez idő tájt lett az itteni Collegium Musicum vezetője. Később Lipcsében élt, majd Anna Amalia von Braunschweig-Wolfenbüttel hercegnő (1739–1807) szolgálatába állt Weimarban, előbb mint hangversenymester, utóbb a hercegi kápolna orgonistájaként. Később udvari zeneszerzővé, majd karnaggyá nevezték ki. 1770-ben feleségül vette a kor szintén ismert zeneszerzőjének és hegedűművészenek, a II. Frigyes udvari zenekarában játszó Franz Benda Caroline nevű lányát. *A' formentérai remete* megzenésítője, a pusztá munkakapcsolaton túl szorosabb kötelék fűzte Kotzebue-hoz, lévén, hogy a Benda család Kotzebue édesanyjának baráti köréhez tartozott. (ADB 1898, 728–729, MATHES 1970, 317.)

Szászvináriai – a kifejezés Weimarra utal, ahol Wolf 1792-ig, haláláig működött. A mai Németországban, azon belül Thüringiában fekvő város latin neve Vimaria. Szászvinária így a szász előtaggal létrehozott szóösszetétel lehet.

ha a' Játék tsak néző, a' darabnak minden kára nélkül el-is lehet hagyni – lásd fent

Támadó – itt: felkelő

el-söpped – süpped

alkotmányt – teremtetést

Szarándok – zarándok

Márványt – itt: emlékoszlopot. Lásd: második felvonás, hatodik jelenet.

libotztojtást – liboc vagy libuc: bíbic. Kotzebue szövegében *Möweneyer*, azaz 'sirálytojtás' szerepel. (KOTZEBUE 1790a, 10.)

Allah – (ar.) Isten. Mohamed fellépése után az iszlámban az egyetlen Isten értelemben értendő, előtte a legfőbb, de nem egyetlen Istent jelentette. (VAL 2009, 74–76.)

Nagy Proféta – az utalás Mohamed prófétára vonatkozik. Az iszlám vallás Mohamed b. 'Abd Allah (570–632) igehirdetéseiből ered. Istentől kapott kinyilatkoztatásait a Korán tartalmazza. Első látomásában felismerte, hogy egyetlen Isten létezik, nem létezhet külön a keresztények, a zsidók és más vallások istensége, istenségei. Mekka lakói politeisták voltak, ezért szembefordultak Mohamed nézeteivel, aki így 622-ben elhagyta Mekkát, s Medinában telepedett le. A muszlim időszámítás innen (hidzsra) számítja az éveket. (VAL 2009, 620–621.)

Nyúgodgy-meg! nyúgodgy-meg / Isten' akarattyán! – Kotzebue szövegében nem a *r Gott* ('Isten') szó szerepel, hanem a *e Vorsicht*, amelynek jelentése gondviselés. (KOTZEBUE 1790a, 13.)

Rendelései titkok, / De ösvényei jók. – az utalás a Bibliára vonatkozik: „Mekkora a mélysége az Isten gazdagságának, bölcsességének és tudásának! Mily kifürkészhetetlenek szándékai, mily megfoghatatlanok útjai!” (Róm 11, 33.)

mért földnyire – mérföldnyire. Hosszmérték, egy magyar mérföld 8353,6 m. (BOGDÁN 1990, 167.)

ladikbül – ladik: lapos fenekű csónak

pözsög – pezseg: apróbb állatok, például hangyák élénk mozgására utaló kifejezés. Verseghy kedvelt szava, *A' formentérai remete* fordításának elkészülte után évtizedekkel is használja: „*Nem hittem volna, hogy ezen indiculusok annyi üdömöt elcsennye. Evvel gazdálkodni akarván, meg-erölttettem magamot egy keveset; s mivel éjjel nappal több mint három hétig e' gépelyes munkánál testem ugyanazon helyzetésben volt, egész jobbi oldalán egyszerre hangyapözsögshez hasonló belső remegést érzettem.*” (HORVÁTH 1937, 56.)

Nékünk jó lelki esméretünk vagyon, és azt a' kígyók meg nem támadgyák – a keresztény kultúrkörben a kígyó a csábítás, a gonosz, az ördög jelképe. (SEIBERT 1986, 177.)

fűszerszámunk – fűszerünk

fűgyökér – fűszer

Astúriai Hertzeg – Asztúriai Hercegség: területe Spanyolország északnyugati részén helyezkedik el. Herceggé Kasztíliai János tette, herceggént élére fiát, a későbbi III. Henriket (1379–1406) helyezvén. A spanyol királyságban utóbb az Asztúria hercege cím viselőjét a korona várományosának tekintették.

gallyák – gálya: sok evezővel és vitorlával felszerelt nagyobb méretű hajó

tsajka – csajka, sajka: folyami hadihajó

Ég – Kotzebue szövegében *der Prophet*, azaz 'a proféta' áll. (KOTZEBUE 1790a, 20.)

Részesüléssel – részvétellel

Admirál' – admirális: tengernagy

pártázattyára – szegélyére

szemfödél nélkül – a muszlim nők körében szokás az arcot fátýollal (hidzsáb) eltakarni, a Korán ezt, valamint a csador viselését nem írja elő, csupán mértéktartó öltözködést vár el. (VAL 2009, 366. Vö. SIMON 2009, 149–152.)

Zenebonák – zenebona: lárma, zajos veszekedés

Fregátába – fregatt: háromárbcos vitorlás hadihajó

Karthegénába – Cartagena: város Spanyolország földközi-tengeri partvidékén, Murcia tartományban, fontos tengeri kikötő

tsiklandós – itt: érzékeny

Mahomet – az utalás Mohamed prófétára vonatkozik. Lásd fent.

Biztosa – bizalmasa

Belzezub – bibliai alak, az ördögök fejedelme. Márk evangéliumában a sátán megfelelője (Mk 3, 22–26). A név görög eredetű: Beelzeboul, vélhetően a héber Baal-zével hatására. Jelentése: a szemét ura. (VAL 2009, 147.)

Melly hazug jós volt könyveiben. – értsd: a Koránban

A' bor italt tilalmasnak tette – a Korán a bort a sátán művének nevezi. Az iszlám tiltja a mámorító italok fogyasztását. Mohamed az arab khamr (szeszes ital, bor) szó jelentését nemcsak bor, hanem minden szeszes italra kiterjedő értelemben értette, és megtiltotta, hogy kereskedjenek vele vagy akár ajándékozzák. (VAL 2009, 495. Vö. SIMON 2009, 38–39.)

Hogy egy férj több feleséget vegyen – a Korán engedélyezi a poligámiát, legfeljebb négy feleséggel, s azzal a feltétellel, ha a férj mindegyik feleségével egyenlően bánik. (VAL 2009, 355.)

Már fene volt mint a' vad kan – fene: itt melléknév, jelentése: kegyetlen, gonosz

Időtlen – itt: idéetlen, azaz esetlen, nevetséges, ostoba

Tegnap este-ís tsak el-hagyta fogyni maga előtt a' jó petsenyét; jóllehet a' Török Kapitány, Szokása szerént, igen barátságosan kínálta vele. – a Korán – hasonlóan a zsidó étkezési szabályokhoz – megkülönböztet megengedett (halal) és tiltott (haram) ételeket. A vér, a sertéshús, a döghús és az áldozati húsok az utóbbi csoportba tartoznak. (VAL 2009, 273.)

Szenvedéseimnek kelybe megtelt – az utalás a Bibliára vonatkozik. Lukács evangéliumában Jézus a Getsemáni-kertben mondja: „*Atyám, ha akarod, kerüljön el ez a kehely! De ne az én akaratom teljesüljön, hanem a tied!*” (Lk 22, 42.) Vö. SEIBERT 1986, 166.

lustos – lucskos

Makrantz – makranc: akaratosság, csökönyösség

az a' temérdek ártatlan vér, mellyel Mexico' mezeit el-borítottátok – az utalás Mexikó Spanyolország általi leigázására utal. A mexikói expedíciót, amely 1519-ben indult, Hernán Cortéz (1485–1547) vezette, s 1521-ben az aztékok felett aratott győzelemmel meghódította a Karib-tengertől a Csendes-óceánig húzódó területet.

Szerályom' – szeráj: a török szultán vagy más előkelő személy palotája

rostélyaira – rácsaira

Yvika' – Ibiza szigete. A Baleár-szigetek tagja, Formenterától északra. (SEYFART 1756a, SEYFART 1756b.)

markotányos – katonai táborokban ételt, italt és más termékeket árusító személy

Donkihót – az utalás Cervantes *Az elmés nemes Don Quijote de la Mancha* című művének főszereplőjére vonatkozik

borostyánkoszúrokat – borostyánkoszorú: a győztesnek járó jutalom, a szimbólum jelentése keveredik a babérokoszorúéval. Kotzebue szövegében *Lorbeer*, azaz 'babér' szerepel. (KOTZEBUE 1790a, 52.)

Kalatrávai renddel – Calatrava-rend: lovag- és szerzetesrend Spanyolországban. Ciszterci szerzetesek alapították 1158-ban, s keresztes hadjáratot hirdetnek, hogy megvédjék a móroktól Calatravát. A pápa hivatalosan 1164-ben ismerte el.

riskásánál – rizskásánál

pardont adtam – megkegyelmeztem

butália – butélia: hosszú nyakú, karcsú palack

tompa törzsök – itt a törökre vonatkozóan: őseihez nem méltó

magazin – itt: iratok

ked' – kegyelmed, kend

Scudóval – olasz ezüstpénz

duplonokkal – a német eredetiben ezen a helyen a *Piastern* szó szerepel. Jelentése piasztér, spanyol pénznem.

malaga bort – spanyol csemegebor

itzét – űrmérték, körülbelül 8 deciliter

Basa – pasa: az Oszmán Birodalomban kezdetben a szultán fiának kijáró megszólítás, később magas (katonai vagy polgári) rangot jelző titulus

kenteket – kegyelmeteket

pintet – űrmérték, körülbelül 1,5 liter

mek – megyek

sívás – sivalkodás

fertályomat – fertály: negyedóra

hadaráz – hadonászik

Sivogást – csivogást. Csivog: vékony hangon szól.

hornyolod – hornyol: vájatot váj, metsz

nyifogások – nyafogások

vegyeledett – vegyült

ópiumot – ópium: a mákfef morfint tartalmazó fehér nedvből készült kábító hatású szer

garáditsonkint – fokozatosan

Gyénius – géniusz: a római mitológiában védőszellem, védőistenség

szövétnekkel – fáklával

Grándnak – grand: spanyol főnemes

jószágon – birtokon

Duenna – (sp.) dueña: asszony

Fatíme – Fatima

tsalmás – csalma: török turbán

Tungúzusoknak – tunguzok: a Jenyiszej folyótól nyugatra élő, nomád életmódot folytató szibériai népcsoport

kulibáikban – kaliba: kunyhó

Mekkai szent koporsóra – Verseghy a fordítás során módosított, az eredetiben ugyanis a kiemelt mondatban a *s Grab* ('sír') szó szerepel: „*Beym heiligen Grab zu Mecca!*” (KOTZEBUE 1790a, 85.) Mekka (Makka) Mohamed próféta születésének helye. Mivel a mekkaiak nem fogadták el nézeteit, Mohamed 622-ben elhagyta a várost, Medinába (al-Madína) ment, itt is temették el. Síremléke itt, a Próféta Mecsetjében található (Maszdzsíd al-Nabí), amely a mekkai Maszdzsíd al-Harám után a második legtiszteltebb mecsetnek számít. (VAL 2009, 597, 601. Vö. HUGHES 1995, 308.) A keresztények körében a középkor óta élt a hagyomány, miszerint Mohamed vasból készült koporsóját a mekkai mecsetben erős mágnesek tartják lebeg-

ve a nadír és a zenit között. A nézetet a 16. században medinai utazásai során szerzett személyes tapasztalatai hatására Ludovico Varthema cáfolta, s utóbb több szerző osztja nézeteit munkáiban: JORDIS 1680, STOY 1687. Vö. PALLAS 1904, 285. Versegly kortársai közül többen utalnak rá munkáikban. Gvadányi József az *Egy falusi nótáriusnak budai utazása* című művének jegyzetei között említi: „*Mekka Arabiai város a’ hova Mahomet szalada, és ott meg is hala, vas koporsóba függ, mintha levegő égbe állana, azért eztet nagy tsudának tartják a’ Törökök, pedig mágnese kövek tartják ezen koporsót.*” (GVADÁNYI 1790, 143.) Fábíán József a mágnesegegről értekezvén szól róla: „*Izetlen büzetlen mese hát az, hogy Mahumed’ Török Profétának vaskoporsója Mekkában két nagy Mágnesek között, a’ levegőégben függene.*” (FÁBIÁN 1803, 199.) Érről bővebben: CSEFKÓ 1948.

hűvítő – hűsítő

onokákat – unokákat

ápolgatsz – ápolgat: gondját viseli, ölelgeti, csókolgatja

kurafi – hitvány, alávaló férfi

Kujon – ravasz fickó, kópé, nőcsábász

titulusokat – titulus: cím, rang, megszólítás

Gödény – gödény: hosszú, egyenes csőre alatt bőrzacskót viselő vízimadár, pelikán. Itt: telhetetlen, torkos, iszákos.

Időtlen – idétlen. Pejoratív kifejezés: nevetséges, esetlen, ostoba.

kolomp – ostoba ember

pöszmétet – pöszméte: egres

nyoszolyákat – ágyakat

széltömlők – széltömlő: hányaveti, kelekótya

alkóránra – Korán: az iszlám szent irata, Allah Mohamednek kinyilatkoztatott igéjét tartalmazza. Mohamed életében csak részleteket jegyeztek le szóbeli tanítása nyomán, az első gyűjtemény később keletkezett, Mohamed írónakának, Zajd b. Szábitnak köszönhetően. A végleges, s lényegében máig változatlan szöveg nagyjából harminc évvel Mohamed halála után jött létre. 114 fejezetet, szúrát tartalmaz. A muszlim tanítás szerint a Korán teremtetlen, örökkévaló, tökéletes, szavait mély tisztelet övezi, ezért számos hívő muszlim törekvése, hogy memorizálja az egész szöveget. Akinek ez sikerül, háfiznak nevezik. (VAL 2009, 515–516. Vö. SIMON 2009, 264–281.)

bojtor-ványsútsok – bojtorján: lila, fészkes virágzatú, nagy levelű gyomnövény

vonyíttya – vonja

Istenem! a’ te ösvényeid homályosak, de jók! – az utalás a Bibliára vonatkozik: „*Mekkora a mélysége az Isten gazdagságának, bölcsességének és tudásának! Mily kifürkészhetetlenek szándékai, mily megfoghatatlanok útjai!*” (Róm 11, 33.)

fél zikkelyezésű hangokkal – félhangokkal

Ez rendes! – lásd *A’ szerelem gyermeke* jegyzeteit

dákossoddal – dákos: vékony pengéjű, többélű szúrófegyver

tzimbállya – cibálja

dereglyét – dereglye: lapos fenekű, széles csónak

El-hagyítom – elhagyom, elvetem

Ipámnak – apósomnak

Ússe a’ part – Nem bánom!

tsalmák – itt: törökök

Eduárd Skócziában, avvagy egy szökevénynek az éjszakája

Kézirat

Nem maradt fenn.

Megjelenés

Egykorú kiadása: VERSEGHY 1805a.

Szövegkritika

A szövegközlés az egyetlen rendelkezésre álló nyomtatott kiadás alapján készült: VERSEGHY 1805a. A szereplők neveit, amelyek a nyomtatványban változatos módon, következetlenül rövidítve szerepelnek, jelöletlenül, a bennük előforduló sajtóhibákat emendálva oldottuk fel: kiskapitális betűkkel szedve, egységes formátumban szerepelnek. Az egykorú nyomtatvány gyakorlatát követtük a magán- és mássalhangzók időtartamának jelölése, a kis és nagy kezdőbetűk, valamint a központozás tekintetében, jelöletlenül pótoltuk az esetlegesen hiányzó mondatvégi írásjeleket. A szövegben előforduló sajtóhibákat lábjegyzetben jelöltük. A szerzői instrukciókat minden esetben egységesen kurzívan, zárójelben jeleztük. Kurzíváltuk a jelenelek elején szereplő, a szereplőkre, illetve a helyszínrre vonatkozó megjegyzéseket.

Forrás, keletkezés

Verseghy Kotzebue szövegének pontos fordítását adja. (KOTZEBUE 1804.) Vele egy időben a darabot Benke József is lefordította (BENKE 1976, 28), s több szerepét maga játszotta el. Kerényi Ferenc szerint e körülménynek szerepe lehetett abban, hogy Verseghy szövege nem vált ismertté és elterjedtté. (KERÉNYI 1988, 101.) Színházi zsebkönyvek utalnak még egy későbbi fordításra, amely az ugyancsak színész Láng Ádám János (1772–1847) nevéhez köthető: MJZs 1808, 35. A témaválasztásban Kotzebue rendkívüli népszerűsége mellett történelem iránti érdeklődése vezethette a fordítót. Az *Eduárd Skócziában* megszületése előtt és után is ismertek világtörténeti munkái: VERSEGHY 1790, VERSEGHY 1810a, VERSEGHY 1810b, VERSEGHY 1811. Saját drámái közül pedig a vélhetően eredetinek tekinthető *Szétsi Mária a' murányi várban*, valamint a *Zotmund, a' Majtbényi fő nemes famíliának törzsöke, avvagy a' Posonyi Ostromlás* című dolgoz fel egy-egy epizódot a magyar történelemből. (Lásd erről az említett két színmű jegyzeteit.)

A darab cselekménye valós eseményen, az úgynevezett második jakobitalázadás (más néven: „negyvenötös lázadás”) történetén alapul. A száműzött római katolikus angol és skót király, II. Jakab (ur. 1685–88) hívei 1688 és 1745 között az angol trónra igényt formálván több ízben kísérletet tettek annak visszaszerzésére. A Stuart-házat támogató mozgalom különösen Skóciában, Walesben és a katolikus Írországbán volt erős. Az elűzött uralkodó és utódai Franciaországban és Itáliában kerestek szövetségeseket. Az 1745–46-os sikertelen jakobitafelkelés

vezetője Károly Edward (más néven Eduárd Károly) a száműzött római katolikus angol és skót király, II. Jakab (ur. 1685–88) unokája volt. Apja, az „*Idősebb Trónkövetelő*” néven közismert Jakab Edward a száműzetésben a III. Jakab címet használta. Károly Edward, miután a franciáktól nem kapott segítséget, 1745 júliusában partra szállt Skóciában, s a Skót-felföldön kezdte el mozgósítani híveit kezdetben sikeresen: bevonult Edinburgh városába, majd az annak közelében található Prestonpansnál legyőzte Sir John Cope hadseregét, november elején pedig átlépte az angol határt, és London ellen indult. 1746. április 16-án azonban II. György fia, William Augustus (Vilmos Ágost), Cumberland hercege a skóciai Cullodennél döntő vereséget mért rá. Ezt követően Károly Edwardot és híveit brit katonák üldözték, öt hónapnyi bujkálás és menekülés után támogatói végül 1746 szeptemberében menekítették Franciaországba. (Vö. BIRÓ 2011, 105–106, ARATÓ 1978, 163–164, CHAMBERS 1869.)

Az angol történelem mint téma Duval és Kotzebue darabján kívül is megjelent magyarországi színpadokon. Shakespeare darbjait ezekben az években még leginkább német társulatok játszották, de ismertek már magyar átdolgozásai is. (KERÉNYI 1990, 35–36, 70.) John Banks *Gróf Essex* című drámájának közel egy időben több magyar fordítása is készült. (SEELMANN 1790, OSVALD 1785.) A második jakobitalázadás Duval, Kotzebue és Verseggy művei után két évtizeddel Walter Scott regényeinek is témát kínált: *Waverley* (1814), *Redgauntlet* (1824). (SCOTT 1972, SCOTT 1986.)

Előadások

Az előadások dátumainak meghatározását nehezíti, hogy a színre vitt szövegnek több magyar fordítója akadt, s a fennmaradt források gyakran csak a darab címét, esetleg a szerző nevét említik, a fordítóét nem. Bayer József e tekintetben kiindulópontként használatos munkája utal a problémára, ám nem tesz kísérletet annak megoldására. Jegyzékében a darab így szerepel: „*Kotzebue, Eduárd Skóciában v. egy szökevénynek éjszakája. ford. Verseggy Ferencz, Láng A.*” Négy előadást említ anélkül, hogy elkülönítené, melyik, kinek a fordítására vonatkozik. A bemutatóra eszerint 1808. július 8-án került sor, s ezen kívül a pontos dátum elmellőzésével, csak az év feltüntetésével a darab 1809-es, 1810-es és 1813-as színpadra állításáról szól. (BAYER 1887, 392–393.) A korszakra vonatkozó színlapok és színházi zsebkönyvek áttekintése után úgy tűnik, az előadások említett száma helytálló. 1808. július 8-át illetően színlap és zsebkönyv is megerősíti: Láng Ádám fordításáról van szó. (Pest, 1808. július 8. Színlap, OSZK Színháztörténeti Tár, Színlapgyűjtemény. MJZs 1808, 26, 35.) Zsebkönyv alapján 1809. június 3-ra pontosítható a következő adat: ebben az esetben is Láng Ádám mint fordító nevének feltüntetésével. (MJA 1810, 23.) Az 1810. szeptember 14-i előadáson ugyancsak ezt a szöveget dolgozták fel. (MJA 1811, 16.) 1813 tekintetében színlap is, zsebkönyv is szól egy pesti, június 22-i színrevitelről, ám a fordító nevét egyik forrás sem említi. (Pest, 1813. június 22. Színlap, OSZK Színháztörténeti Tár, Színlapgyűjtemény, MTHA 1814.) Kifejezetten Verseggy szövegének színrevitelére tehát a fenti források nem utalnak.

A darab német változatban a magyarországi német színpadokon is népszerű volt, 1804 és 1839 között játszották. KÁDÁR 1914, 104, KÁDÁR 1923, 128, OPTT_B 1816 [oldalszám nélkül]. OPTT_B 1817, 46.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

mellyet francia nyelvűn írt DÜVÁL ÚR – Alexandre-Vincent Pineux Duval (1767–1842) francia színész, drámaíró. A Palais Royal, később a Comédie Française színésze, 1807-től az Odéon Színház igazgatója. Történelmi drámáival nagy sikereket aratott. A Kotzebue fordította, majd tőle Versegly által magyarra ültetett darab Duval *Édouard en Écosse* (1801) című szövege volt.

KOTZEBUE AUGUSTUS ÚR – August von Kotzebue (Weimar, 1761–Mannheim, 1819) német drámaíró, író. Versegly fordításának alapjául *Eduard in Schottland* című (KOTZEBUE 1804), Duvaltól, franciából fordított darabja szolgált. Lásd *A' szerelem gyermeke* jegyzeteit.

V. F. – Versegly Ferenc

Eggenberger József – (†1850) pesti könyvkereskedő, könyvkiadó. Weingand János Mihály segítője, később örököse. 1805-től a vállalkozás az ő nevét viseli. Verseglynek 1805-ben kiadott munkái nála jelentek meg: VERSEGHY 1805b, VERSEGHY 1805c, VERSEGHY 1805d.

Eduárd Károly – Eduárd Károly (1720–1788) II. Jakab angol király unokája, Jakab Edward fia. Apjához hasonlóan ő is megpróbálta visszaszerezni az angol trónt. 1745-ös kísérlete az 1746-ban, Cullodennél elszenvedett vereség miatt kudarcot vallott. A következő öt hónap során a brit katonák kitartóan üldözték a trónkövetelőt, s Károlyt végül hűséges támogatói hajón Franciaországba menekítették. Bejárta Európát, hogy támogatókat találjon trónigényéhez, 1766-ban Itáliában telepedett le. „*Bonnie Prince Charlie*” néven nemzeti hősként tisztelték Skóciában.

Stuart Famíliának – skót uralkodócsalád. Tudor Margit és IV. Jakab skót király házassága alapozta meg a két uralkodóház közti rokonságot. Unokájuk, Stuart Mária fia, VI. Jakab skót király örökölte a Tudor-házból való I. Erzsébet angol királynő (ur. 1588–1603) trónját, s lett I. Jakab néven angol király (ur. 1603–1625).

második Jakabnak – II. Jakab (ur. 1685–1688). A Stuart-házból származó angol uralkodó, I. Károly (ur. 1625–1649) angol király másodszülött fia. Trónjától – a katolikus párt erősödését elkerülendő – Orániai Vilmos, utóbb III. Vilmos angol király (ur. 1689–1702) fosztotta meg, Jakab Franciaországba menekült, s híveivel később onnan próbálta meg többször – sikertelenül – visszaszerezni királyságát.

Argyle – Argyll hercege (Duke of Argyll), skót nemesi cím. Az utalás vélhetően Archibald Campbellre, Argyll III. hercegre (1682–1761) vonatkozik. 1705-ben Skócia kincstárnoka, a következő évben a skót és angol királyság egyesülését előkészítő tárgyalások egyik megbízottja volt. Később titkos tanácsos, a skót kispecsét, majd a nagypecsét őre. Fontos szerepe volt a cullodeni Duncan Forbes vezetete mozgalomban, amely whig érzelmű klánokból felföldi ezredeket toborzott, hogy a Hannoveri-házat a skótok hűségéről biztosítsa. 1743-ban örökölte meg bátyjától, John Campbelltól a hercegi címet.

György Királynak – II. György a Hannoveri-házból származó angol király (ur. 1727–1760), Vilmos Ágost cumberlandi herceg apja

Generálissa – tábornoka

Lord Athol – Atholl hercege (Duke of Atholl), skót nemesi cím. Az utalás vélhetően James Murray-re (1690–1764), Atholl második hercegre vonatkozik.

Cope – Sir John Cope (1690–1760) 1745-ben II. György angol király oldalán, a csapatok vezetőjeként harcolt a második jakobitafelkelés egyik első jelentős ütközetében Prestonpansnál. A csata a György-pártiak vereségével végződött.

Regementnek – ezrednek, seregnek

Obestere – ezredese

A' Cumberlandi Hercege – Cumberland megye Anglia északnyugati részén, az Ír-tenger partján található. A cumberlandi herceg (Duke of Cumberland) angol főnemesi cím, amelyet I. Károly angol király (1600–1649) hozott létre. A cím birtokosa a cselekmény játszódásának idején Vilmos Ágost herceg (1721–1765), II. György angol király harmadik fia. Az 1745-ös jakobitaláadás kegyetlen elfojtásáért a „*Mészáros Cumberland*” nevet kapta. Tiszteletére komponálta Georg Friedrich Händel *Júdás Makkabeus* című oratóriumának „*Nézd a győztest*” kezdetű kórusát.

Generalissimussa – legfőbb hadvezére

Ánglus – angol

interesszál – érdekel

Románokban – regényekben

neglizsében – pongyolában, házi ruhában, hiányos öltözékben

üvegcsöveinkenn – távcsöveinken

Románzcot – románc: a 18–19. században érzelmes, énekelhető szerelmi dal, korábban lovagi tárgyú elbeszélő költemény

Culloden mellett – Culloden település a Skót-felföldön, Inverness közelében, a Drumossie-láp északkeleti részén. A cullodeni csata, más néven drumossie-i csata a közelben lévő Cullodeni-síkságon (Culloden Moor) zajlott 1745. április 6-án. A cullodeni csata volt az utolsó komoly kísérlet arra, hogy a jakobiták ismét a brit trónra juttassák a Stuart-dinasztiát.

Stuárt Károlyt – Eduárd Károlyt

színfogás – ürügy

a' három országot – az Angol, az Ír és a Skót Királyságot

póczokra – rangokra

projectum – terv

Mylordot – mylord: angol főnemeseknek kijáró megszólítás

gunnyójokban – kunyhójukban

festinről – ünnepségről

a' szálában – teremben

rendes – lásd *A' szerelem gyermeke* jegyzeteit

Lallyk – Lally grófja, Thomas Arthur (1702–1766) II. Jakab híve, a menekülő uralkodót követte Franciaországba

Macdonáldok – skót jakobita klán

Commendánsának – parancsnokának

interesszans – érdekes

Sheridan – az utalás vélhetően valós történelmi személyre, az Eduárd Károlyt támogató Thomas Sheridanre (1684–1746) vonatkozik

Sullivan – az utalás vélhetően valós történelmi személyre, az Eduárd Károlyt támogató Sir John O' Sullivanre (1700–1746/47 k.) vonatkozik

felezte – felelte

complementumokat – bókokat

lárvat – álarcot

vocsoránál – vacsoránál

Preston-point – Prestonpans: város a Dél-Skót-felföld déli részén, Edinburgh-tól keletre. 1745-ben a jakobitafelkelők itt mértek vereséget II. György John Cope vezette csapataira.

granadérost – gyalogost

Testálása – testállása, testtartása

Brabantiában – Németalföldön

palaszkot – palackot

galanteriája – galantéria: előzékenység, udvariasság

God save the King. – Isten, óvd a királyt! Az utalás a brit királyi és nemzeti himnuszra vonatkozik. Mind a zene, mind a szöveg szerzőjének kiléte kérdéses. A feltételezett zeneszerzők között John Bull (1562 k.–1628), Thomas Ravenscroft (1583 k.–1633), Henry Purcell (1639 k.–1695) és Henry Carey (1687 k.–1743) neve merült fel, legvalószínűbbként a legutóbb felsoroltat említik. A szöveg maga épp a cullodeni csata évében, 1745-ben jelent meg a *Gentleman's Magazine*-ban. A dallam szintúgy ekkor látott napvilágot a *Thesaurus Musicus* című antológiában, s elterjedvén rendkívüli tetszésnek örvendett. Témánkhoz kapcsolódik, ezért itt említendő, hogy 1746-ban Georg Friedrich Händel is felhasználta *Occasional Oratorio* című munkájában, amely az 1745-ös jakobitafelkelés kapcsán íródott. Különböző szövegekkel Európába is átkerült, Németországban és Skandináviában különösen népszerű volt, Beethoven például hét variációt is írt rá. Királynő uralkodása idején *God save the Queen* szöveggel szokás énekelni.

Britannusok – britek, Britannia lakói

tónussaban – hangszínén

serge – szövet, függöny

Magyaroknak hűsége és nemzeti lelke – Die Treue und der Nationalgeist der Ungarn

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3659. 10–31.

Megjelenés

Egykorú kiadása: VERSEGHY 1809.

Szövegkritika

Jelen kiadás az 1809-ben megjelent nyomtatványt tekinti alapszövegnek. A szövegek közlés során – éppúgy, ahogy a többi nyomtatvány esetében – egységesen kiskapitális betűtípussal közöljük a szereplők neveit. A magán- és mássalhangzók időtartamának jelölése, a kis és nagy kezdőbetűk, valamint a központosítás tekintetében követtük az egykorú nyomtatvány gyakorlatát. Egységesen, kurzívan tüntettük fel a szerzői instrukciókat, s ugyanígy dőlt betűkkel szedtük a jelenetek elején a szereplőkre és a helyszínre utaló megjegyzéseket. A magyar nyomtatott változat eltéréseit a fennmaradt kézirat őrizte verzióétól lábjegyzetek jelzik. A magyar szövegnek értelmét tekintve pontosan megfelelő kézirat német verzió szövege alább teljes terjedelmében olvasható. A nyomtatott német változat tartalmilag megfelel a közölt magyar verzióknak, ezért teljes fordítását nem közöljük: a jelentésárnyalatnyi különbségeken túlmutató módosulásokat a szövegváltozatok eltéréseit összefoglaló táblázat tartalmazza, amely alább, a kézirat német verzió szövege után kapott helyet.

A kantáta német nyelvű, kéziratban fennmaradt szövege: OSZK Kt Quart. Hung. 3659. 10–31.

DIE PERSONEN.

UNGARNS GENIUS.

DIE TREUE.

MARS.

APOLLO.

CHOR DER UNGARISCHEN EDELJUNGFRAUEN.

CHOR DER OFFICIERE UND EINIGER GEMEINEN VON DER INSURRECTION.

Der Schauplatz ist eine Ebene von Ungarn.

ERSTER AUFZUG.

In der Mitte einer, mit einigen Bäumen gezierten, schönen Ebene steht ein Altar; und auf beiden Seiten desselben die Bilder Ihrer Majestäten.

ERSTER AUFTRITT.

Der Genius behalt sich an den Altar. Der Chor der Helden kommt mit blossen Säbeln von allen Seiten hervor, und singt den folgenden Gruss.

CHOR DER HELDEN.

Sey begrüßt Franz! unseres Vaterlandes Vater, Schild und Stütze! Sey begrüßt Louise! Mutter, Wonne und Engel unseres Geschlechtes. Dich hat zu seiner Gattin, zu unserer Gebietherin unser guter Vater erkohren! Sey Nährerin seines grossen Geistes; sey auch uns unsere gute Mutter!

Es giebt keinen Ungar, der sein Leben Deinem grossen Gatte nicht opfern, es giebt keinen, der sein Alles Deinem erhabenen Glanze nicht weyhen würde.

GENIUS.

Recitativ.

Mit welcher Begünstigung erfüllet dieser Augenblick die heiligsten Wünsche meines für das Vaterland zitternden Herzens! Himmel! wie glänzend wird durch den erhabenen Geist meiner Nation die traurige Dunkelheit meiner Hofnungen erheitert!

Hier, hier! auf den Fittichen dieses mutigen Adlers könnet Ihr eurem Daseyn eine unbezwingliche Feste erbauen. Hier sehen die Nachkömmlinge der Edlen Voreltern ihre Freiheit auf ihren alten Gipfeln mit Sicherheit schimmern!

Des Feindes noch so mächtige Bestürmungen können *Das* nie erreichen, was die Schilde der mit Gemeingeist beseelten Einigkeit wetteifernd bewahren.

Seht hin nach Preßburg! wo unsre Grossen durch die Schatten Ihrer erhabenen Voreltern zu einem grossen Opfer aufgefordert werden! Indem Sie unsre alte Rechten mit Eifer beschirmen, sind die glänzenden Vorzüge des Königreichs des Einzige, was Sie jetzt belebt.

Dort stimmt der Geist der grossen Hunnen, und der tapfern Avaren, mit dem Geiste der Ungarn ganz überein.

CHOR DER HELDEN.

Wenn das Herz der alten Hunnen und der tapfern Avaren ihrem geliebten Vaterlande treu gewesen ist, so ist das Blut der Ungarn ihrem Könige noch getreuer, für den sie leben und sterben bereit sind.

DER GENIUS.

Arie.

Die Treue, die in eurem Herzen auflodert, und die Anhänglichkeit, die sich in euren Seelen entflammt, wird unser Land beglücken. Kein Schaden kann unsern Herrn erreichen, wenn Er unsre treuenvollen Brüste, als seine unbewegliche Schutzmauer ansehen kann. Franz! wende doch deinen Gnädigen Blick auf uns; und baue deine Hofnung auf unsre Herzen!

Wir geben für Dich unser Blut!

ZWEITER AUFTRITT.

CHOR DER HELDEN.

Was unsre Grossen beschlossen haben, führt unser Arm mit Vergnügen aus. Wir geben unser Leben den Gefahren preis, um unsere gemeinschaftlichen Glanz aufrecht zu halten. Wir flingen, auf das erste Wort unsrer gekrönten Vaters, nach den Grenzen des geliebten Vaterlandes hin, um die Rechte des Ersteren zu vertheidigen, und um die Besitzungen des Letztern zu beschirmen.

DRITTER AUFTRITT.

Die Musick wird sanfter. Der Chor der Mädchen schwebt mit abgemessenen Tanzschritten von allen Seiten hervor. Eine jede trägt in der Hand eine Blumen-Guirlande, mit welchen sie die Bilder Ihrer Majestäten schmücken. Indessen, als sie dieses thun, singen sie Folgendes.

CHOR DER MÄDCHEN.

Nimm von uns, Erhabenes Paar! Diese frische Blumen, die wir im Namen des schönen Geschlechtes Dir verehren. Es kann für Euch keine blutige Schlachten liefern, wie in seinem alten Glanze; aber es kann die Brust der Männer zu einer ruhm vollen Tapferkeit entflammen, indem es sein Herz, als Lohn, auf den zu verdienenden Lorberzweig heftet. – *(Der Tanz hört auf.)*

EIN MÄDCHEN.

Arie.

Helden! wie ihr aus den Schlachten ins Vaterland zurückkehren werdet, und wir aus euren Angesichtern den Sieg heraus schimmern sehen, so wird unser Herz eure Belohnung seyn.

VIERTER AUFTRITT.

Der Genius und die Treue kommen auf die Bühne heraus, und bleiben, als frohe zu seher stehen.

EIN HELD.

Arie.

Ein schönes Wort! Wie wir aus den Schlachten in das Vaterland zurückdringen, und der Sieg aus unsere Antlitzen hervor leuchtet, so wird das schöne Geschlecht unsre getreue Stütze!

DIE ZWEI CHÖRE ZUGLEICH.

CHOR DER MÄDCHEN.

In unserm Schooße werdet Ihr Frohsinn, und süßes Vergnügen finden; für die vielen Gefahren die Glückseligkeit, für Eure Treue treue Herzen.

CHOR DER HELDEN.

Ihr werdet uns Frohsinn, und süßes Vergnügen geben; für die vielen Gefahren Glückseligkeit, für unsre Treue treue Herzen.

DIE TREUE.

Recitativo.

Für Eure Treue werdet Ihr nicht nur getreue weibliche Herzen verdienen. Ein ewiger Ruhm, eine unverwelkliche Ehre, sind der glänzende Lohn dieser schönen Tugend. Es lebt noch, und es wird der würdevolle Schimmer Eurer Voreltern leben, solange es Menschen auf dieser Erde giebt, die in vorigen Zeiten die Theresia, Ihr angebettetes Oberhaupt, treu unterstützten. Es lebt noch jenes öffentlich gemachtes, schönes Geständniß dieser geliebten gekrönten Mutter: daß es weit und breit auf dieser Welt keine getreuere Nation gegeben hat, noch geben wird, als die ungarische ist.

Arie.

Blick hin, o Ungar! auf jene Hügeln, wo unsre grosse Helden liegen, und aus ihren Grübern auf ihre treulose Kriegs-Kamaraden Glücke donnern!

Ohne diesen hätten sie die Wuth des Gemeindes bezwungen, und wir sähen nun nicht, die Gefahren der entsetzlichen Verlegenheit wachsen.

CHOR DER HELDEN.

Es ist keiner unter uns, der sich an das Vaterland nicht bis in den Todt halten wollte, und derjenige ist kein Ungar, der gegen den Beherrscher unsrer Nation nicht bis in den Todt getreu ist.

Duetto.

GENIUS UND TREUE.

GENIUS.

O Treue! mit welchem mächtigen Zauber weißt du, die Herzen der Helden zu ihren Pflichten hinreissen!

TREUE.

Wenn du die Gemüther der wilden Völker durch innere Regungen zu jenen Vorzügen vorbereitest, die den Menschen zieren.

BEIDE.

Die Treue gegen den König, und die eifrige Vaterlandsliebe blühen nur dort, wo die tiefe Ehrfurcht gegen die Menschheit, und die Edelmütigkeit schon allgemein ausgebreitet sind.

TREUE.

So ist die Treue und die allgemeine Tapferkeit die Frucht der Menschlichkeit.

GÉNIUS.

So ist die allgemeine Ruhe und Glückseligkeit der erhabene Lohn der Treue.

CHOR DER HELDEN.

Ja! die Treue und die allgemeine Tapferkeit sind die Frucht der Menschlichkeit, und die allgemeine Ruhe und Glückseligkeit sind der erhabene Lohn der Treue.

GENIUS.

Recitativo.

Mir nach. Ihr Helden! mir eilet nach, zum höchsten Beherrscher des Kriegs! Lasset uns zu seiner Fahne schwören!

Indem er die Hand der Treue ergreift:

Die Treue, die unermüdete Unterstützerin unseres Adels, wird beim Mars auch die mächtige Fürsprecherin unserer getreuen Tapferkeit seyn.

CHOR DER HELDEN.

Zum höchsten Beherrscher des Krieges! Laßt uns zu seiner Fahnen schwören.

Alle geben ab.

ZWEITER AUFZUG.

Die Bühne bleibt.

ERSTER AUFTRITT.

Als die Courtine aufgezogen wird, betrachten Mars und Apollo eberbietig die Bilder Ihrer Majestäten.

Duetto.

MARS UND APOLLO.

MARS.

Indem er das Bild Seiner Majestät des Kaisers betrachtet.

Welch eine sanfte güte schimmert aus seinen Augen! Seine Gesichtszüge bezeichnen Ihn, als einen getreuen Vater.

APOLLO

Indem er das Bild Ihrer Majestät der Kaiserin betrachtet:

Welch eine Sanftmuth schauet aus Ihren Blicke hervor! Ihr Lächeln zeigt Sie für eiene gute Mutter an.

BEIDE.

O wie selig sind diejenigen, die von der Leitung solcher Beherrscher abhängen.
Ein Meer-ähnlicher Ueberfluß der Güter keimt dort, wo solche Sonnen schimmern!

MARS.

Recitativo.

Wer sind das, die da kommen? Ich würde sie für Gottheiten halten, wenn denselben bewaffnete Helden nicht an der Ferse folgten.

APOLLO.

Recitativo.

Die Treue, und der heilige Genius der ungarischen Nation, wie ich sehe, mit den Helden der Völker, aus welchen das schimmernde Reich des ungarischen Königs besteht.

ZWEITER AUFTRITT.

*Die Treue, der Genius, Chor der Helden,
die Vorigen.*

DIE TREUE.

Arie.

Zu dir führe ich diese Helden, o Gottheit der Heerschaaren!
Empfange ihren Eid! Die standhafte Treue ihrer Herzen gegen ihren angebeteten König, und gegen ihr geliebtes Vaterland, die in der Welt weit und breit bekannt ist, ist dieser Gnade, ich versichern dich, nicht unwürdig.

MARS.

Recitativ.

Ich grüße Euch, großmüthige Nachkömmlinge meiner ungarischen Helden, die mit mir vor Zeiten gesiegt hatten! Wenn Ihr in den Fußstapen Eurer Voreltern eifrig zu treten, für Eure Pflicht, für Euren Ruhe haltet, so werdet Ihr ebeneso schimmernde Säulen des Vaterlandes werden, wie sie in ihren Leben gewesen sind.

Arie.

Mit großer Tapferkeit haben sie unter meinen Befehlen blutige Schlachten geliefert; mit einem unnachahmlichen Eifer hatten Sie Ihre glänzenden Rechte bewahrt. Sie haben mit dem wilden Türken muthig gekämpft, und seine hochmüthige Hörner gebrochen. Sie haben sich Ihren schlechten Nachbarn widersetzt, und den Begierden derselben Zaum angelegt.

Mit so grosser Mühe erhoben Sie Ihr Vaterland zu einem standhaften Glanz! Mit Ihren Blute haben Sie Ihre spätesten Nachkömmlinge glücklich gemacht.

CHOR DER HELDEN.

Die Fußstapen der Voreltern zu betreten und das Leben aufs blinde Spiel zu setzen damit unser großer Mann aufrecht erhalten werde, ist unser heiligster Trieb.

Wir schwören auf deine Fahne, daß unsre heilige Treue in den noch so entsetzlichen Schlachten, oder herzermüdenden Widerwärtigkeiten nie erkalten wird.

Wir wollen für unsern angebeteten König und für unser Vaterland, welches so viel Blut gekostet hat, solange streiten, bis unser Leben nicht dahin welkt.

GENIUS.

Recitativ.

Was ist mehr, als dieses, dazu nöthig, o Mars! daß du mein eifervolles Volk auf den Schlachtplatz führest?

Arie.

Wo findet man einen so wilden Feind, wo so schreckensvolle Gefahren, welche diese Treue, diese so tapfern Triebe zu Schande machen könnten? Führe, o Mars! auf den Schlachtplatz dieses zum Kriegführen gemachtes Volk, damit es mein Land, welches ich mit so vielen Sorgen erzogen haben, zu seinem höchsten Glanz aufhelfe.

MARS.

Recitativ.

Mit Freuden vernehme ich deinen Eifer, mit Freuden die kriegerischen Triebe deiner berühmten Nation. Es steht aber nicht in meiner Macht, wie vormals, ohne der ohne der Hülfe der Gottheit der Wissenschaften, des weisen Apollo, den wir hier gegenwärtig sehen, die Reisen der Helden auf das Schlachtfeld zu führen. Der große Rath der Götter hat die höchste Macht des Unterjochens zwischen mir, und ihm eingetheilt.

Arie.

Ich führte vor Zeiten die wilden Völker fast nur blindlings auf das Schlachtfeld, und bereite-
te nach meiner Willkühr bald diesem, bald dem andern glänzende Siege. Von Erden aufge-
worfenen Hügeln waren die fast unüberwindlichen Mauern ihrer Festungen; der Pfeil, das Speer,
der Säbel, der Panzer waren die gewöhnlichsten Werkzeuge ihrer Schlachten.

Aber jetzt ist die Kunst des blutigen Krieges mir viererlei Wissenschaften verbunden, und
Apollo ist es, von dem die rohe Tapferkeit des grossen Marses den Sieg erwartet.

APOLLO.

Recitativo.

Aus dieser Absicht stiftet mit Ihrem erhabenen Bruder, eurem geistlichen Oberhirten, und mit
den Großen Eures Vaterlandes Louise, eure gekrönte Mutter, in Waitzen die Helden-Schu-
le. Aus dieser Absicht erbauet in der Pester Stadt ein massives Haus die Stütze die Zierde, die
Freude Eures Landes, Joseph, der Palatin der unerschrockenen Cultur, und Eurer dem Verwelken
nahe gewesenen Sprache, ohne welcher jene keinen Glanz erreichen kann.

Arie.

Euer guter Vater wünscht keinen Krieg, da er seine Völker unter die Fahnen versammelt. Er
will nur, daß Euer Vaterland seine Grenzen leichter vertheidige, und daß indessen, als die
neidischen Beratschlagungen des heimlichen Feindes gähren, die Kriegsvölker, des sich wi-
dersetzenden Adels bereit stehen sollen.

Nicht das Glück macht nunmehr die Schlachten wellenartig wanken; nicht seine weibliche
Willkühr theilt die gewünschten Siege aus; und gleichwie die Geschicklichkeit der Vernunft
die wilden Thiere niederschlägt, so besiegt die Schlaueigkeit eines weisen Volkes die rohen
Helden.

Man muß die Kunst des Krieges erlernen um den schlaun Feind unseres Glanzes, oder
unseres Landes überwinden zu können.

CHOR DER HELDEN.

Laßt uns also die Kunst der Schlacht erlernen, um den flinken Feind besingen zu können.

DRITTER AUFTRITT.

Die Mädchen schweben mit tanzenden Schritten aus den Sonnen von allen Seiten hervor, uns
näheren sich zum Genius, zu der Treue, zum Mars und zum Apollo, die nebeneinander gegen
die Zuseher stehen. Zwischen diesen vier Personen schlingen sich die Mädchen tanzend ei-
nigemal durch, und endlich bekränzen sie ihre Häupter mit Lorbeerkränzen. Während diesem
singen sie den folgenden Chor.

CHOR DER MÄDCHEN.

Indem der heilige Genius unsrer Nation die erhabenen Gesinnungen des Adels weckt, beschirmt er die Vorzüge des Vaterlandes.

Die Treue entflam[m]t ihn solange, bis es sein Leben für seinen geliebten Beherrscher, sein Hab und Gut für sein süßes Vaterland nicht opfert.

Mars erweckt ihn zur Tapferkeit, und indem er die Blicke desselben nur auf den ruhmvollen Lorberzweig wendet, so treibt er die Reihen desselben der Gefahr entgegen.

Apollo klärt seine Vernunft auf, und schärft sie zu klugen Schlachten. Er mäßiget sein tapferes Feuer, damit er seine Absichten nicht verfehle.

Indem diese vier Hauptanführer unsrer Nation die Vorzüge sowohl des Königs, als auch der Nation aufrechthalten, so mögen Sie die Zeichen unseres Dankes empfangen.

FINAL: CHOR

A szövegváltozatok különbségeit az alábbi táblázat foglalja össze, a német szövegrészeket nyersfordításait minden esetben szögletes zárójelben közölve

Eltérés	Német kézirat	Magyar kézirat	Magyar nyomtató	Német nyomtató
címlap	-	A' Magyaroknak HŰSÉGE és Nemzeti Lelke. Énekes játék Két Felvonásban. Vitéz Sorz Oberster Úrnak verseiből szabadon fordította és kidolgozta Verseghy Ferencz Az Ország' Gyűlésnek végével 1808.	MAGYAROKNAK HŰSÉGE ÉS NEMZETI LELKE. ÉNEKES JÁTÉK KÉT FELVONÁSBAN, melly a' Budai és Pesti Théatromban elő-adatott. Vitéz Sorz Oberster Úrnak verseiből szabadon fordította Verseghy Ferencz. Musikába tette Pacha Gáspár, a' Magyar Théatromnak Musikaszerzője. Pestenn, 1809. Nyomat. Trattner Mátyásnál.	Die Treue und der Nationalgeist der Ungarn. Ein Singspiel in zwey Aufzügen von Obersten Ritter von Sorz. Frei übersetzt ins Ungarische von Franz Verseghy. Aufgeführt auf dem Ofner und Pester Theater Anfangs 1809. Pesth, 1809. gedruckt mit Trattnerischen Schriften. [Magyaroknak hűsége és nemzeti lelke Énekes játék két felvonásban Sorz obersterről magyarra szabadon fordította Verseghy Ferenc Bemutatták a pest-budai színházban 1809 elején. Pest, 1809. Nyomtatott Trattner betűvel.]

<p>szereplők jegyzéke</p>	<p>UNGARNS GENIUS. DIE TREUE. MARS. APOLLO. CHOR DER UNGARISCHEN EDELJUNGFRAUEN. CHOR DER OFFICIERE UND EINIGER GEMEINEN VON DER INSURRECTION. [MAGYARORSZÁG GÉNIUSZA. A HŰSÉG. MARS. APOLLO. A MAGYAR NEMESKISASSZONYOK KÓRUSA. AZ INSZURREKCIÓ EGYNÉHÁNY TISZTJÉBŐL ÉS KÖZEMBEREKBŐL ÁLLÓ KÓRUS.]</p>	<p>MAGYAR ORSZÁGNAK GYÉNIUSA. A HŰSÉG. MARS. APOLLO. MAGYAR NEMES LEÁNYZÓKBŰL ÁLLÓ KAR. INSURRECTIOBÉLI TISZTEKBŰL ÉS EGYNEHÁNY KÖZ EMBERBŰL ÁLLÓ KAR.</p>	<p>MAGYAR ORSZÁGNAK GYÉNIUSSA. A HŰSÉG. MARS. APOLLO. EGGY VITÉZ. EGGY LEÁNYZÓ. MAGYAR VITÉZKAR. MAGYAR LEÁNYZÓKAR. A VÁCZI AKADEMIABÉLI A NÉPKAR.</p>	<p>DER GENIUS DER NAZION. DIE TREUE. MARS. APOLLO. EIN UNGRISCHER KRIEGER. CHOR DER UNGRISCHEN KRIEGER. CHOR DER UNGRISCHEN MÄDCHEN. CHOR DER ZÖGLINGE DES LUDOVICÄUMS. CHOR DES VOLKES. [A NEMZET GÉNIUSZA A HŰSÉG. MARS. APOLLO. EGGY MAGYAR VITÉZ. EGGY MAGYAR LEÁNY. MAGYAR VITÉZEK KÓRUSA. A LUDOVICEUM NÖVENDÉKEINEK KÓRUSA. A NÉP KÓRUSA.]</p>
<p>helyszín</p>	<p>Der Schauplatz ist eine Ebene von Ungarn. [A játékok helye egy síkság Magyar- országon.]</p>	<p>A' játékok helye Magyar Országnak egyik térsége.</p>	<p>A' játékok helye Rákos mezejé.</p>	<p>Die Handlung geht vor auf dem aus der Geschichte Ungarns bekannten und zur Königswahl, Königskrönung, Lan- desverbre oder Insurrection bestimmt gewesenen Rakoscher Felde, oberweit der Königlichen Frei- und Kommer- zialstadt Pest. [A cselekmény a Magyarország törté- nelméből ismeretes, s királyválasz- tásra, királykoronázásra, honvédő háborúra vagy nemesi felkelésre határozott Rákos mezején játszódik, Pest szabad királyi és kereskedőváros közepében.]</p>

Eltérés	Német kézirat	Magyar kézirat	Magyar nyomtvány	Német nyomtvány
<p>az első felvonás színpadképe</p>	<p><i>In der Mitte einer, mit einigen Bäumen gezierten, schönen Ebene steht ein Altar; und auf beiden Seiten desselben die Bilder Ihrer Majestäten.</i> [Egy néhány fával díszített szép sík- ságon egy oltár áll, s annak két olda- lán Ófelségük képei.]</p>	<p><i>Egyméhány fákkal felékesített szép me- zőségnek a' közepém áll egy oltár; e' mellét pedig kétfélül O Felsőeknek képei.</i></p>	<p><i>Egyméhány fákkal felékesített szép mezőségnek a' közepém áll egy oltár; e' mellett pedig kétfélül ő Felsőeknek képei.</i></p>	<p><i>Auf einem erhabenen Hügel prangt eine illuminierte Pyramide, an der Sei- te derselben sind die Büsten Ihrer re- gerenden Majestäten in guter Symet- rie angebracht. Rings herum aufge- schlagene Zelter, Bäume, Rasenbänke u. d. gl.</i> [Egy fenséges halmon kivilágított piramis (oszlop) pompázik, amely- nek oldalán az uralkodó felségek mellszobrai vannak szimmetrikusan elhelyezve. Körben felvert sátrak, fák, pázsitzékek s hasonlók.]</p>
<p>instrukció az első jelenethez</p>	<p><i>Der Genius behalt sich an den Altar. Der Chor der Helden kommt mit blos- sen Säbeln von allen Seiten hervor, und singt den folgenden Gruß.</i> A Vitézek [A Génusz az oltáron. A Vitézek kara csupasz kardokkal jön elő min- denfelől, s a következő köszöntést énekli.]</p>	<p><i>A' Gyénusz az oltárra támaszkodik. A' Vitézkar kivontt kardokkal minden- félül kitérkezvén, a' következő kö- szöntést énekeli.</i></p>	<p><i>Végével az Ouvertúrának a' Gyénusz az oltárra támaszkodik. A' Vitézkar kivontt kardokkal mindenfelül kité- rkezvén, a' következő köszöntést énekeli.</i></p>	<p><i>Bei der Endigung der Ouverture sieht man den Genius an die Pyramide an- gelehnt. Die Krieger und das Volk er- scheinen, erstere mit entblößten Säbeln, und während daß sie sich reihen, singen [Az Ouverture végével a Génusz látható, amint a piramisra (oszlopra) támaszkodik. A harcosok és a nép megjelennek, előbbieket kivont kar- dokkal, s miattal felsorakoznak, ezt éneklik:]</i></p>
<p>instrukció az első felvonás első jelenetének végén, a Génusz-áriája után</p>	<p>–</p>	<p>(Elmegy.)</p>	<p><i>Elmegy.</i></p>	<p><i>Geht ab.</i> [Elmegy.]</p>
<p>instrukció az első felvonás harmadik jelenetében a leányok kórusának megszólalásához</p>	<p>–</p>	<p>–</p>	<p>–</p>	<p><i>Gegen die Büsten gewendet, mit tiefster Ehrfurcht.</i> [A mellszobrok felé fordulva, a leg- mélyebb tisztelettel.]</p>

<p>az első felvonás harmadik jelenete</p>	<p>Dritter Auftritt. <i>Die Musik wird sanfter. Der Chor der Mädchen schwebt mit abgemessenen Tanzschritten von allen Seiten hervor. Eine jede trägt in der Hand eine Blumen-Guirlande, mit welchen sie die Bilder Ihrer Majestäten schmücken. Indessen, als sie dieses thun, singen sie Folgendes.</i></p> <p>CHOR DER MÄDCHEN. Nimm von uns, Erhabenes Paar! Diese frische Blumen, die wir im Namen des schönen Geschlechtes Dir verehren. Es kann für Euch keine blutige Schlachten liefern, wie in seinem alten Glanze; aber es kann die Brust der Männer zu einer ruhmvollen Tapferkeit entflammen, indem es sein Herz, als Lohn, auf den zu verdienenden Lorbeerzweig heftet. – (<i>Der Tanz hört auf.</i>)</p> <p>Ein MÄDCHEN. Arie. Helden! wie ihr aus den Schlachten ins Vaterland zurückkehren werdet, und wir aus euren Angesichtern den Sieg heraus schimmern sehen, so wird unser Herz eure Belohnung seyn.</p>	<p>Harmadik Jelenés. <i>A' musika megszéledül. A' Leánykar mindenfélül kiléleg tánczó lépésekkel, kiki közülök viráglánczot tartván kezében, melyekkel Ö Felségeknek Képeit felékesítik. Még ezt cselekszik, a' Vitézeknek jelenlétében így énekelnek.</i></p> <p>A LEÁNYKAR. Vedd tőlünk a' szép Nemnek köz nevében, Felséges Pár! e' friss virágokat./ Nem vihat ő, mint hajdani Tiertetek vérontó harcokot./ De felbuzdítja híres bajnokságra a' férfiaknak melléit, az érdemlendő zöld borostyánfüggesztvén bérül szíveit./ (<i>A' tánc megszűnik.</i>)</p> <p>EGGY LEÁNYZÓ. Aria. Vitézek! ammint harcztokból/ Hazánkba vissza szálltok, 's a' győzedelmet láttyuk arcztokból/ ragyogni, szívünk lesz jutalmatok!</p>	<p>Harmadik Jelenés. <i>A' musika megszéledül. A' Leánykar mindenfélül kiléleg tánczó lépésekkel, kiki közülök viráglánczot tartván kezében, melyekkel ő Felségeknek Képeit felékesítik. Még ezt cselekszik, a' Vitézeknek jelenlétében így énekelnek.</i></p> <p>A LEÁNYKAR. Vedd tőlünk a' szép Nemnek köz nevében, Felséges Pár! e' friss virágokat./ Nem vihat ő, mint hajdani Tiertetek vérontó harcokot./ De felbuzdítja híres bajnokságra a' férfiaknak melléit, az érdemlendő zöld borostyánfüggesztvén bérül szíveit./ <i>A' Tancz megszűnik.</i></p>	<p>Dritter Auftritt. <i>Die Musik wird sanfter. Der Chor der Mädchen erscheint mit feierlich tanzenden Schritten, sie behängen die Büsten Ihrer Majestäten mit Blumen-Guirlanden. Die Krieger reihen sich an beide Seiten, und die Mädchen singen.</i></p> <p>CHOR DER MÄDCHEN. <i>Gegen die Büsten gewendet, mit tiefster Ehrfurcht.</i> Hier diese Blumenreihen/ Bringt Dir, gekröntes Paar, Im Namen aller Töchter/ Panoniens Dir dar./ Mit wonnevollen Herzen/ Hier diese Mädchenschaar./ <i>Gegen die Krieger gewendet.</i> Euch werden Lorbeerkränze/ Aus unsrer Hand einst zieren, Wenn ihr mit Muth und Eifer/ Auf die Büste zeigend./ Zum Schutze dieser Holden/ Zum Ruhme unsres Landes/ Die Waffen werdet führen./</p>
---	---	--	--	---

Eltérés	Német kézirat	Magyar kézirat	Magyar nyomtvány	Német nyomtvány
	<p>[A zene lágyabbá válik. A leányok kórusa szabályos lépésekkel libeg elő minden oldalról. Együk-másikuk virágfüzért tart kezében, amellyel Öfelségeik képeit díszítik. Mindenközben a következőt éneklik:</p> <p>A LEÁNYOK KÓRUSA.</p> <p>Fenséges Pár! Fogadjátok tőlünk e friss virágokat, amellyekkel a szebbik nem nevében tisztelünk meg Titeket. Az (értsd: a szebbik nem) nem szolgálhat Nektek véres csatákban, mint egykor régi fényében, de képes arra, hogy dicsőséges hősiességre hevítse a férjkebelt, mivel szívét, jutalom gyanánt, a megérdemelt babérágra tűzi.</p> <p>EGY LEÁNY. Ária.</p> <p>Hősök! Miként visszatértek majd a csatából szülőföldetekre, s miként tekinteterekből előcsillámlani látjuk a győzelmet, éppúgy nyertek el majd jutalmul szíveinket is.]</p>			<p>[A zene lágyabbá válik. A leányok kórusa ünnepléses tánclépésekkel tűnik elő, Öfelségeik mellszobráira virágfüzereket akasztanak. A harcosok mindkét oldalon felsorakoznak, s a leányok énekelnek.</p> <p>A LEÁNYOK KÓRUSA. <i>A mellszobrok felé fordulva, a legmelyebb tiszteltet.</i></p> <p>Itt e virágfüzereket, megkoronázott pár, Pannónia összes leányának nevében, örömmel telt szívvel nyújtja nektek e leánysereg.</p> <p><i>A harcosok felé fordulva.</i></p> <p>Kezünk egykor babérkoszorúkkal ékesít majd Titeket, Ha bátorsággal s buzgósággal <i>A mellszobrokra mutatva.</i></p> <p>vezettetek majd fegyvereiteket védelmére e kegyes országnak, dicsőségére a mi országunknak.]</p>

<p>az első felvonás negyedik jelenete a két kórus duett- jéig</p>	<p>Vierter Auftritt. <i>Der Genius und die Treue kommen auf die Bühne heraus, und bleiben, als frohe zu seher stehen.</i></p> <p>EIN HELD. Arie. Ein schönes Wort! Wie wir aus den Schlachten in das Vaterland zurückdringen, und der Sieg aus unsere Antlitzen hervor leuchtet, so wird das schöne Geschlecht unsre getreue Stütze!</p> <p>[Negyedik jelenet.</p> <p><i>A Génusz és a Hűség előjönnek a színpadra, s boldog nézőként állva maradnak.</i></p> <p>Egy Vitéz. Ária. Szép szó! Milyként a csatából visszatérünk szülőföldünkre, s a győzelem világlik arcunkról, éppúgy lesz a szebbik nem hű gyámoltónk.]</p>	<p>Negyedik Jelenés.</p> <p><i>A' Gyénusz és a' Hűség kiérkeznek a' játékszínré, s mint örülő nézői a' két Karnak megállanak.</i></p> <p>Egy Vitéz. Ária. Ez szép szó! Ammint hazáinkból/ Hazánkba vissza hathatunk,/ s a' győzelelem néz ki arczainkból/ a' szép Nem lessz hű gyámolunk./</p>	<p>Negyedik Jelenés.</p> <p><i>A' Gyénusz és a' Hűség kiérkeznek a' játékszínré, s mint örülő nézői a' két Karnak megállanak.</i></p> <p>Egy LEÁNYZÓ. Ária. Vitézek! ammint harczotokból/ Hazánkba vissza szállotok,/ s a' győzelelmet láttyuk arczotokból/ ragyogni, szívünk lessz jutalmatok./</p> <p>Egy Vitéz. Ária. Ez szép szó! Ammint harczainkból/ Hazánkba vissza hathatunk,/ s a' győzelelem néz ki arczainkból/ a' szép Nem lessz hű gyámolunk./</p>	<p>Vierter Auftritt. <i>In dem Hintergrunde erscheinen unbemerkt Genius, und die Treue, und bleiben mit Ausferung ihres Wohlgefallens als Zuhörer des Wettstreits der beiden Chöre stehen.</i></p> <p>EIN MÄDCHEN. Spartanern lohnte Mähdentreu/ Den wahren Heldenmuth;/ Wenn Ungarn tzt ein gleiches thut/ So opfern wir das Herz und Cut/ Euch kühn und ohne Scheu./</p> <p>EIN KRIEGER. Es foltre jeden Schand und Reu/ Der einst verliert den Muth/ Der für das Land nicht Haab und Blut/ Hinopfert mit der Heldengluth,/ Verdient nicht eure Treu./</p> <p>[Negyedik jelenet.</p> <p><i>A háttérben észrevétlenül megjelenik a Génusz és a Hűség, s testszűk kinyílvánlással a két kórus vetélkedésének hallgatóiként állva maradnak.</i></p> <p>EGY LEÁNY. Spartai jellemet, igaz hősi bátorságot leányhűség díjaz, ha most Magyarország is hasonlóan tesz, úgy vakmerően s félelem nélkül áldozzuk érte-tek szívünket s javainkat.</p>
---	---	--	---	---

Eltérés	Német kézirat	Magyar kézirat	Magyar nyomtvány	Német nyomtvány
<p>második felvonás első jelenete, instrukció Mars recitativója előtt</p> <p>második felvonás második jelenete, a Vitézkar</p>	<p>–</p> <p>CHOR DER HELDEN. Die Fußstappen der Voreltern zu betreten und das Leben aufs blinde Spiel zu setzen damit unser großer Mann aufrecht erhalten werde, ist unser heiligster Trieb. Wir schwören auf deine Fahne, daß unsre heilige Treue in den noch so entsetzlichen Schlachten, oder herzermüdenden Widerwärtigkeiten nie erkalten wird. Wir wollen für unsern angebeteten König und für unser Vaterland, welches so viel Blut gekostet hat, solange streiten, bis unser Leben nicht dahin welkt.</p> <p>[VITÉZEK KÓRUSA.</p> <p>Legszentebb ösztönző erőnk az elődök nyomdokain járva s életün- ket a vakszerencsére bízva nagy urunkat támogatni.</p>	<p>–</p> <p>A VITÉZKAR. Az ősi nyomdokot követni, hogy fenn maradjon nagy ne- vünk, nekünk legszentebb ösztönünk./</p> <p>Zászlódra esküszünk, hogy bármely rettentő harczokban, / vagy szívcsüggesztő balságokban, meg nem fog hűlni szent hitünk./</p> <p>Mindaddig küzködünk/ inádort Királyunkért, sok vérben teltt Honunkért, még el nem esügged életünk./</p>	<p>–</p> <p>A VITÉZKAR. Az ősi nyomdokot követni, éltünköt vak koczára vetni, hogy fenn maradjon nagy ne- vünk, nekünk legszentebb ösztönünk./</p> <p>A' Zászlóba, melyet Márs a' Zászlóartától kezébe vesz, közölt- vén, letérgyepelnek az esküvésre.</p> <p>Zászlódra esküszünk, hogy bármely rettentő harczokban, vagy szívcsüggesztő balságokban, meg nem fog hűlni szent hitünk./</p> <p>Mindaddig küzködünk/ inádott Királyunkért, sok vérben teltt Honunkért, még el nem esügged életünk./</p>	<p>EGY HARCOS. Bűnbánat s szégyen gyötör minden- kit, aki egykor bátorságát veszítette. Aki nem áldozott az orszáért va- gyon s vért harci hevülettel, nem érdemli hűségteket.]</p> <p><i>In die Coullisse schauend.</i> [A díszletbe nézván.]</p> <p>CHOR. Dein Geist besetzt uns Alle, Wir sind in jedem Falle/ Bereit für Sie zu geben/ Stets unser Hab und Leben. <i>Sie nähern sich feierlich der Fahne, welche Mars dem Fahnenträger abnimmt, und solche in seiner Hand behält knieen nieder und schwören:</i> Zur Landesfahne schwören wir/ Die reinste Treu und Folge dir/ Wenn wir in allen Fällen/ Nicht muthvoll uns hinstellen, Soll unser Ruhm erblassen, Und uns dein Schutz verlassen./ Wir schwören, feierlich und rein:/ Soll unser Leben nur allein, Bis es hinwelkt, gewidmet seyn./ Dem König und dem Vaterland./ <i>Stehen auf und reihen sich wieder.</i></p>

	<p>Zászlódra esküszünk, hogy szent hűségünk még szörnyű csatákban, vagy szívfárasztó viszályok között sem hül ki soha.</p> <p>Imádját királyunkért, s hazánkért, amely oly sok vért kívánt, mindaddig harcolunk, míg el nem fonyvad életünk.]</p>			<p>[KÓRUS.</p> <p>Szellemed lelkesít mindannyiunkat, mindig és mindenkor készek vagyunk hogy javainkat s életünket adjuk érted.</p> <p><i>Ünnepélyesen a zászlóhoz vonulnak, amelyet Mars átad a zászlótartónak, s az a kezében tartja.</i></p> <p><i>Letérdelnek, és esküt tesznek:</i></p> <p>Az ország zászlajára fogadjuk neked a legtisztább hűséget és engedelmességet; ha nem állunk melletted bátran mindenkor, halványuljon el hírnevünk, s hagyjon el minket védelmed.</p> <p>Ünnepélyesen és tisztán fogadjuk életünket, míg az el nem hervad, a királynak s a hazának szenteljük.</p> <p><i>Felállnak, s újra felsorakoznak.]</i></p>
<p>második felvonás harmadik jelenete</p>	<p>Dritter Auftritt.</p> <p><i>Die Mädchen schweben mit tanzenden Schritten aus den Sonnen von allen Seiten hervor, uns näheren sich zum Genius, zu der Treue, zum Mars und zum Apollo, die nebeneinander gegen vier Personen schlingen sich die Mädchen tanzend einigemal durch, und</i></p>	<p>Harmadik Jelenés.</p> <p><i>A' Leánykar a scéna közl mindenfelül kilobogván, az egymás mellett homlokka a Nézők felé álló Gyénius-hoz, Hűséghez, Mars-hoz és Apollóhoz tánczó lépésekkel közelítenek, s közöttük a következő ének alatt át megárvonádnak, végére fejüket négy borostyánkószorítással megtszítelik.</i></p>	<p>Harmadik Jelenés.</p> <p><i>A' Leánykar a scéna közl mindenfelül kilobogván, az egymás mellett homlokka a Nézők felé álló Gyénius-hoz, Hűséghez, Mars-hoz és Apollóhoz tánczó lépésekkel közelítenek, s közöttük a következő ének alatt át megárvonádnak, végére fejüket négy borostyánkószorítással megtszítelik.</i></p>	<p>Dritter und letzter Auftritt.</p> <p><i>Das Mädchenchor erscheinet, viere unter ihnen bringen Lorbeerkränze mit, um die vier Gottheiten damit zu bekranzen, und singen:</i></p> <p><i>gegen den Genius gerichtet</i></p>

Eltérés	Német kézirat	Magyar kézirat	Magyar nyomtatvány	Német nyomtatvány
	<p>Dritter Auftritt.</p> <p><i>Die Mädchen schweben mit tanzenden Schritten aus den Sonnen von allen Seiten hervor, uns näheren sich zum Genius, zu der Treue, zum Mars und zum Apollo, die nebeneinander gegen die Zuseher stehen. Zwischen diesen vier Personen schlingen sich die Mädchen tanzend einigemal durch, und endlich bekränzen sie ihre Häupter mit Lorbeerkränzen. Während diesem singen sie den folgenden Chor.</i></p> <p>CHOR DER MÄDCHEN.</p> <p>Indem der heilige Genius unsrer Nation die erhabenen Gesinnungen des Adels weckt, beschirmt er die Vorzüge des Vaterlandes.</p> <p>Die Treue entflam [m]t ihn solange, bis es sein Leben für seinen geliebten Beherrscher, sein Hab und Gut für sein süßes Vaterland nicht opfert.</p> <p>Mars erweckt ihn zur Tapferkeit, und indem er die Blicke desselben nur auf den ruhmvollen Lorberzweig wendet, so treibt er die Reihen desselben der Gefahr entgegen.</p> <p>Apollo klärt seine Vernunft auf, und schärft sie zu klugen Schlachten. Er mäßigt sein tapferes Feuer, damit er seine Absichten nicht verfehle.</p>	<p>A LEÁNYKAR.</p> <p>Szent Gyémüssa Nemzetünknek/ felszerkentvén Nemességünknek/ felséges érzeménnyeit,/ Hazánknek örzi diszeit./</p> <p>A Hűség addig buzditgattya,/ még véle fel nem áldozattya/ kedvelt Uráért életét,/ édes Honnyáért mindenét./</p> <p>Mars felgerjesztvén bajnokságra,/ 's csak a' dűcső borostyány ágra/ fordítván tekinteteit,/ veszélynek űzi rendgyeit./</p> <p>Eszét Apollo felderítvén,/ 's okos harcokra élesítvén,/ mértékli bajnok lángjait,/ hogy el ne vétse czélyyait./</p> <p>E' fő Vezéri' Nemzetünknek/ fenn tartván mind Nemességünknek,/ mind Királyunknak diszeit,/ vegyek halánknak jeleit./</p> <p>VÉGSŐ KAR. Mindnyájan.</p> <p>Boldogítsd Ég! Fő Urunknak/ szent Zsengéit, Rokonyit!/ Tellyesítsd Fő Asszonyunknak/ minden kívánságait!</p>	<p>Szent Gyémüssa Nemzetünknek/ felszerkentvén Nemességünknek/ felséges érzeménnyeit,/ Hazánknek örzi diszeit./</p> <p>A Hűség addig buzditgattya,/ még véle fel nem áldozattya/ kedvelt Uráért életét,/ édes Honnyáért mindenét./</p> <p>Mars felgerjesztvén bajnokságra,/ 's csak a' dűcső borostyány ágra/ fordítván tekinteteit,/ veszélynek űzi rendgyeit./</p> <p>Eszét Apollo felderítvén,/ 's okos harcokra élesítvén,/ mértékli bajnok lángjait,/ hogy el ne vétse czélyyait./</p> <p>E' fő Vezéri' Nemzetünknek/ fenn tartván mind Nemességünknek,/ mind Királyunknak diszeit,/ vegyek halánknak jeleit./</p> <p>VÉGSŐ KAR. Mindnyájan.</p>	<p>O Genius, der so erhaben./ Des Adels Triebe haft erweckt,/ Laß uns an deinem Anlitzz laben./ Das Huld und Freude itzt bedeckt./</p> <p><i>zur Treue</i></p> <p>O Treue! du entflamst den Adel./ Zu Opfern für das Vaterland./ Du schütztest ihn vor jedem Tadel./ Und wehst für ihn das Bruderhand./</p> <p><i>zum Mars</i></p> <p>Du Mars ermunterst die Gemüther! Du lohnst mit Ruhm und Lorbeerkranz./ Man achtet weder Bluts, noch Güter./ Denn Ruhmiger ist der Ungarnglanz./</p> <p><i>zum Apollo</i></p> <p>Apollo wird das Feuer dämpfen./ Das euren Muth zur Unzeit reizt./ Er lehrt Euch klug, und künstlich kämpfen./ Wenn euer Geist nach Siegen getzt./ <i>die Gottheiten krönend</i></p> <p>Drum nehmet göttliche Beschützer./ Die Zeichen ächter Dankbarkeit./ Aus unsrer Hand, und bleibt Schützer/ Des Landes steter Sicherheit. /</p>

	<p>Indem diese vier Hauptanführer unsrer Nation die Vorzüge sowohl des Königs, als auch der Nation auf- rechthalten, so mögen Sie die Zei- chen unseres Dankes empfangen.</p> <p>FINAL: CHOR</p>	<p>Add meggyőzőnünk mind azoknak/ fondor öldözéseit./ kik a Vitéz Magyaroknak/ ostromollyák díszéit.</p>	<p>Boldogítsd Égi Fő Urunknak/ szent Zsengéit, Rokonyit!/ Tellyesítsd Fő Asszonyunknak/ minden kívánságait!/ Add meggyőzőnünk mind azoknak/ fondor öldözéseit./ kik a Vitéz Magyaroknak ostromollyák díszéit.</p>	<p>FINALCHOR. Alle.</p> <p>Laß lange Gott den König leben/ Mit unsrer holden Königin, Wir wollen ihr Beweise geben/ Von unsrer Lieb', von unsrem Sinn./</p> <p>Des Königshaus es hohe Sprossen/ Nie kränke je ein Unglücksfall;/ Dann sind wir insgesamt entschlossen/ Zu ihrer Wehr auf jeden Fall./</p> <p>Des Königsreiches erste Glieder/ Beschütz o Himmel jederzeit;/ Laß sie als unsre ältre Brüder/ Uns leiten zur Glückseligkeit./</p> <p>Ende.</p> <p>[*Harmadik és utolsó felvonás.</p> <p><i>Megjelenik a leányok kórusa, közülük négyen babérkoszorút hoznak maguk- kal, hogy a négy istenséget megkoszo- rúzzák velük, s közben ezt éneklik: a Génushoz fordulván</i></p> <p>Ó, Génius, aki oly fenségesen felkeltetted a nemesség ösztönét, engedd, hogy jóindulatot s örömet fedő tekinteted felüldítsen minket. <i>a Hűséghez</i></p> <p>Ó, Hűség, te hevítetted a nemességet arra, hogy áldozzon a hazáért,</p>
--	--	--	---	---

<p>te óvod őt a becsméléstől, s érte fivéri kezét lengetsz.</p>	<p><i>Mars</i>hoz</p> <p>Mars, te bátorítod a kedélyt, te díjazol hírnévvél s babékoszorúval; nem számít sem vér, sem jószág, mert dicsőbben csillog a magyar.</p> <p><i>Apollo</i>hoz</p> <p>Apollo oljja a tüzet, ha az bátorságotokat nem jókor hevíti, okos, s mesteri harcra tanít titeket, ha hiányt szenvedtek a harci szel- lemben.</p> <p><i>az istenségeket megkoronázván</i></p> <p>Ezért vedd hát kezünköböl, isteni oltalmazónk, jegyeit az igaz halának, s maradj állhatatos oltalmazója az országnak.</p> <p>ZÁRÓ KÓRUS. Mind.</p> <p>Isten, add, hogy királyunk, kegyes királynőjével együtt éljen soká; szándékunk, hogy szeretetünk s értelmünk jelét adjuk nekik.</p> <p>A királyi ház e magas sarjait ne sértse soha balszerencse, együtt fogadjuk, hogy védjük őket mindenkor.</p> <p>A királyság első tagjait, ó, Ég, óvd mindenkor; add, hogy idősebb fivereink módjára vezessenek minket boldogságra.]</p>

Forrás, keletkezés

Verseghynek ez a munkája két bilingvis változatban maradt ránk. Közülük az autográf kéziratot példány a korábbi, a címlapon szereplő megjegyzés szerint 1808-ban született: „*Az Ország' Gyűlésnek végével, 1808.*” Jelen kiadás az ultima manus elve alapján az 1809-ben napvilágot látott nyomtatott szöveget tekinti alapszövegnek. A két verzió számos tekintetben eltér egymástól, a különbségekre a mű keletkezéstörténetének feltárása kínálhat magyarázatot. Verseghy ebben az esetben is minta alapján dolgozott: a címlapok szerint „*Vitéz Sorz Óbester úr*” / „*von Obristen Ritter von Sorz*” szövegét fordította „*szabadon*” / „*Frei*”. A szerzőtől magyarországi gyűjtemények katalógusai nem tartalmaznak tételeket. Az Österreichische Nationalbibliothek Ritter von Sorz szerzőségével egyetlen dokumentumot említ: a kötet 1799-ben jelent meg *Das unglückliche Loos der Freiheits-Völker* címmel. (SORZ 1799.) A göttingeni Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek digitális archívumában elérhető példány ajánlása elárulja, hogy a műnek van magyar vonatkozása: a dedikáció Batthyány Tódor grófnak (1730–1812) szól, akivel a szerző – sorainak tanúsága szerint – személyes ismeretségben állt. Vélhetően más magyarországi kötődései is lehettek, hiszen az előszóban megemlíti, hogy a saját könyvét ihlető olasz kiadványt – amelynek címét németül idézi: „*Die Römer im Griechenland*” – magyar barátaival is megismertette. Beszámol arról is, hogy tudomása van annak utóbb elkészült magyar fordításáról. (SORZ 1799 [9–14.] A kiadvány lapjai számozatlanok.) Az olasz mű németül hivatkozott címét magyarra fordítva, a kérdéses kötet nyomába szegődve, a megoldásban Szinnyei segíthet, aki Gubernáth Antal megjelent munkái között az alábbi is említi: „*A rómaiak Görögországban. Olaszból ford. Pozsony. 1798.*” (SZINNYEI 1894, 1539–1541.) A kötet megtalálható az Országos Széchényi Könyvtár állományában: GUBERNÁTH 1798. Jelzete: 175. 552. Minthogy Sorznak ez a szövege sem témáját, sem műfaját tekintve nem mutat hasonlóságot Verseghy művével, nem ez lehetett a minta. A címlap csak a fordítás tényéről tájékoztat, de nem utal arra, hogy annak alapjául nyomtatott szöveg szolgált volna. A nyomtatott és a kéziratot példány összehasonlítása során kiderül, hogy a magyar szakaszokkal szemben – amelyek alig mutatnak egymástól eltéréseket – a német szövegrészek között komoly különbségek regisztrálhatók. A négy verzió voltaképpen tehát három szöveget tartalmaz: a magyart két csaknem azonos, egymástól szinte csak a hordozómédiumban különböző példányban, és két németet. A német szövegek között mutatkozó, leginkább feltűnő eltérés, hogy míg a kéziratot verzió prózában íródott, addig a német nyomtatott versben, éppúgy, ahogy mindkét magyar szöveg.

A datálások alapján egészen bizonyos, hogy a kézirat őrzi a korábbi szövegállapotot. A magyar és a német nyelven született változatokat összevetve megállapítható, hogy a magyar szöveg a kéziratot német pontos fordítása, differencia csupán abban mutatkozik, hogy a prózában íródott német mű magyar fordítása versben készült. Verseghy utalása a fordítás „*szabadon*” készült mivoltára sejtethetően erre a sajátosságra vonatkozik. A kéziratot német példány jellemzője mindezek mellett, hogy a mellette lévő magyar, s a nyomtatott magyar és német változatokkal szemben nem tartalmaz címlapot. A példány autográf, mindez azonban csak arra bizonyíték, hogy Verseghy keze vetette papírra, a szerzőségről nem nyilatkozik. Amennyiben nem Verseghy a szerző, valószínűleg másolattal van dolgunk. A szóban forgó német változat jellemzői – tudniillik, hogy az összes többtől eltérően prózában íródott s nem tartalmaz címlapot –, valamint a többi szöveg utalása a fordítás alapjául szolgáló mű szerzőjére nem zárja ki a lehetőséget, hogy ez a verzió valójában Sorz munkája. A témaválasztást indokolhatják a szerző fent említett magyar kötődései. A nyomtatott példány hiányát magyarázhatja, hogy

talán soha nem is készült olyan: Verseghy ugyanis nem említi, hogy befejezett, kinyomtatott szövegből dolgozott, ugyanekkorra az esélye annak, hogy egy kantáta prózában írt tervezete jutott el hozzá. Erre utal a kéziratos magyar példány címlapja is: *Vitéz Sorz Óbester Úrnak verseiből szabadon fordította s kidolgozta Verseghy Ferencz*. Ez a darab – önmagában olvasva – a magyar nemesség tiszteletadása az 1808. évi pozsonyi országgyűlésen királynévá koronázott Mária Ludovika és I. Ferenc előtt, akik ugyanebben az évben kötöttek házasságot. Hogy Verseghy a szereplők felsorolásánál az inszurrekció közlegényei helyett a Ludoviceum növendékeit, egy síkság helyett Rákos mezejét szerepelteti, mind arra utaló jegyek, hogy a darabot a patrónusa, Marczibányi István által komoly anyagi támogatásban részesített magyar tiszti akadémia megalapítása tiszteletére írt alkalmi munkává alakította. (Erről bővebben lásd a bevezető tanulmányt.) Ha ez az elgondolás helytálló, abban az esetben feltételezhetően a verses német verzió íródhatott meg utóljára, s a magyar mellé kerülvén ilyen módon valóban bilingvis kantáta hagyhatta el a sajtót 1809-ben. Mindez egyszersmind arra is utal, hogy létezhetett még egy kézirat, amely a nyomtatott német változathoz hasonlóan a kantáta német szövegét is verses formában tartalmazta: ez a feltételezett példány azonban lappang, vagy elveszett.

A verses német verzió értelmét tekintve megfelel a magyarnak, nem pontos fordításról van azonban szó, mivel a rímes változat létrehozásának jelentésárnyalatokban megmutakozó differencia lett az ára. Emellett a német nyomtatott verzió nem magyar olvasók tájékoztatását szolgáló megjegyzésekkel bővült. (A szövegváltozatok összevetését lásd fentebb, a szövegkritikai megjegyzések közé illesztett táblázatban.) A kiinduló szövegen végzett módosítások folyamatának eredménye egy alapvetően alkalmi, és az eltérő nyelvi közegből érkező közönség elvárásaihoz igazodni szándékozó nyomtatvány lett. (Vö. a bevezető tanulmány vonatkozó szakaszával.)

A *Hazai és Külföldi Tudósítások* 1808. szeptember 7-i számában arról ad hírt, hogy magyar színpadon már Verseghy kantátájának bemutatása előtt is tisztelegtek Mária Ludovika megkoronázása előtt. Erről a következő híradás számol be:

„Pest, 1808. szeptember 7.

E' máj nap a' Magyar Nemzetnek Öröm napja. Pesten és Budán minden Hazafiak azon törekedtek, hogy ezen fényes ünnepet miként ditsőítsék. A' templomokban hálaadó Isteni tiszteletek tartattak, mellyeket az ágyú dörgések méltósággal hirdettek. Az útszák örvendezésekkel elteltek, és az egek öröm kiáltásokkal harsogtak. Így ünnepeltetett Felséges Asszonyunk koronáztatása. Ezen közvigságot nevelte a' Magyar Theátrumi Társaság melly, hogy a' Nemzeti hív érzést kifejezze, és a' Felséges Asszonyunkhoz, mint Hazánk Annyához, vonzó szeretetet még inkább nevelje, kellemetes musika zengedezés s éneklés között, a' Játék színt fényesen kivilágíttatván egy Genius által a' Napból ki tündöklő MARLA LUISA Felséges név, és a' Magyar Korona előtt e' következő Verseket mondatta el:*

*Nézz le az égnek boltjáról
Titan! világunk fénye.
Im Királynénk' rósájáról
Vissza ragyog hó színe.-*

*Ugy ver szíve, hogy Népére
Olly fényt hozzon, mint magad.
Igy, bár méltó ő az égre,
Földi Istenünk marad.*

LUISA, *kit égiektől*
Alabastrom kebele
Megválaszt, a' földiektől
Isteni tőkéllete;

Fel hág ma a' Magyar égre,
Örvendnek a' Nép karok;
Illy köz szeretet' jelére
Mi készek a' Magyarok!

Magyar! áldjad Királynédát
Véle jön fel napfényed.
Te ajánlod Koronádat:
Ő nyújt Anyai szívet.

**Ezen Pesti Magyar Theátrumi Társaság még mai nap is egyedül Mélt[óságos] Hadadi Bárá Vesselényi Miklós Ó Nagyságának Pártfogása alatt vagyon, és nevében némelly buzgó Hazafiak által igazgattatik. A' tavali Ország Gyűlési Követ Urak a' Nemzeti ditsőségnek ösztönétől elevenítettvén hathatós lépéseket tettek, hogy ezt a' 18 esztendőktől fogva magános áldozatok által fenntartott Nemzeti Társaságot a' Hazának köz javára megörökítsék. Hihető, hogy a' mostani Ország Gyűléséjé [sic!] léssen az a' ditsőség, hogy ezen elkezdett szándékot beteljesítette.” (KERÉNYI 2000a, 27–28.)*

Az áriák és recitativók szabályos váltakozására épülő, gondosan kidolgozott szerkezet, valamint az allegorikus alakok szerepeltetése nem előzmények nélküli: már a 18. század közepe táján felbukkan jezsuita iskoladramákban (MEGSÉRTŐDETT 1749), az 1790-es években nyoma van a piarista darabok között (BOLLA–SCHREIER 1791, BOLLA–SCHREIER 1792, BOLLA 1797) s német nyelvterületen is népszerű: WINTER 1808, WINTER 1809, WEBER 1807. Ahogy az idézett példák is jelzik, a kantáta jellegű előadások szorosan kötődnek a nemesi-főúri világ jeles alkalmaihoz, legyenek azok magántermészetűek, vagy országos, politikai eseményhez kapcsolódóak

Az énekes játékhoz Pacha Gáspár írt zenét, a kotta ma lappang vagy elveszett. A darab áriái utóbb önállósulva éltek tovább, erről naplójában Déryné Széppataki Róza szól, s visszaemlékezése e tekintetben egyetlen erre vonatkozó forrásunk. Két helyen is említi a művet, előbb énektanítójára, Pachára emlékezvén:

„Írt már ő egy nagyszerű cantatét is, melyet a pozsonyi országgyűlés alkalmával (mint mondták) nagy díszszel adtak elő s a mely a magyar hazafiak elpubult jellemét rajzolta elé. Volt benne egy nagy ária, mely nekem igen tetszett s kiírtattam magamnak és sok év múlva, midőn engem bevíttek Erdélybe, Kolozsvárra, azon áriát választottam legelső fölléptemül a kolozsvári színpadra. Első versei így kezdődnek:

Tekints magyarság e halmokra,
Hol hős vitézink fekszenek,
S a hűtlen szívű bajtársakra
Sírköböl átkot dörögenek.

S ezen ária, még újabb korban is hatást (bravourt) csinált, ha újabb kornak szabad csúfolnom azon negyven évet, midőn még én azt énekeltem. Valóban jól van karakterizálva általa a magyar érzelem, az a magyar fölhívó, hősiesszínű! Csak azon csodálkoztam, hogy hol vette magát az a magyar tapintat abba a kis németbe, kivált azon velős recitativóban, mely az áriát megelőzi, mondván:

»Áldd, óh magyar, Teréziát, imádott fejedelmünket. Hazánknak dicső koronás királyát, ki vérrel szerzett százados törvényét megadva nemzetünknek, bódolva áldja mint jó anyát hű népe, s a hősi nemzet ősi szabadságát védeni fogja ellentől királyát s oltalmazni csatákban utolsó csepp véreig és a hősi nemzet dicsőítve lésszen s hirdetni fogja hős tette majdan, míg csak ember él e földön, hogy hívebb nemzet széles e világon nem volt, nem is lesz a magyarnál.«

Pacha, mint mondták, nagy muzsikai értelemmel bírt, kár, hogy olyan korán meghalt, mert sokra vibette volna. A cantate textusát nem tudom, ki készítette.” (BAYER 1900a, 113–114.)

A kiemelt szakasz az 1820-as évek első éveire vonatkozik, s abból egyértelműen kiderül: a darabot nem a szöveg szerzőjének, fordítójának neve tartotta színpadon. Déryné emlékezetében az első felvonás negyedik jelenésében található egyik ária részlete őrződött meg szó szerint, az azt megelőző recitativo szövege eltér Versegly verziójától: feltételezhető, hogy a visszaemlékező idéz pontatlanul, ám ugyanígy lehetséges, hogy leírásában egy, az előadás során módosult szövegváltozatot rögzít. Az első lehetőség valószínűségét erősítve a napló második vonatkozó részletében maga utal arra, hogy a recitativók szövegét nem tudja szó szerint felidézni:

„Elhatároztuk tehát, holnap próbát tartunk s holnapután föllépek. S én magam választottam a magam kis gyűjteményeim közül azon magyar cantatéból egy nagy soló-áriát, mit szegény Pacha, volt énektanítóm componált a pozsonyi országgyűlésre, s mely oly nagy dicsőséget szerzett a kis németnek. Címe a magyar hűség:

*Tekints magyarság a halmokra
Hol nagy vitézink fekszenek
S a hűtlen szívű bajtársokra
Sírjokban átkot dörgenek.*

Ezután recitativóik jönnek, miknek textusa már nem jut eszembe. Azután következik a szép ária, melynek minden szava, hasonlóan nem jut már eszembe, amint az versben írva van, csakúgy összevissza jut eszembe. Ez szép, harcias, magyar muzsika, fölségesen instrumentálva; hol harcias föl-fölriadással átkot szór a sírjából kikelt Árpád árnya az elpusztult magyar ivadékra és ismét olvadó lágy hangon figyelmezteti a fiatal hősokeket, hogy Mária Teréziát, imádott fejedelmünket, dicső hazánknak koronás királyát, ki nemzetünknek vérrel szerzett százados törvényét megadta, utolsó csepp véreig védi királyát s ősi szabadságát s Terézia, elismerve a nemzet hűségese ragaszkodását jó királyához, hirdetni fogja: hogy hívebb nemzet széles e világon nem volt, nem is lesz a magyarnál! Mindezeket foglalja e dal magában, csakhogy szépen versekben írva. De már úgy nem jut eszembe, csak a vége és az első sorok. Ezen áriát választottam első fölléptemül. Oh szép ez nagyon, énekelve s rhythmusra szedve, de bizony már némely szók nem jutnak eszembe. Tapintatom helyes volt, hogy első fölléptemül e jeles kis kivonatot a nagy cantatéból választottam, mely azzal bizonyult be, hogy tetszésre talált, mert igen fest. Van benne harcias és ismét olvadó és bánatos. Van ebben trilla, (colloratura is), elég és így bizonyosságot teszen az énekesnő tehetségéről is.” (BAYER 1900b, 124–125.)

Előadások

Bemutató: Buda, 1809. március 18. (MJA 1810, 11.)

Az OSZK Színháztörténeti Tárának Színlapgyűjteményében a bemutatóra vonatkozó bilingvis *Theátrumi Tudósítás* maradt fenn, amely nemcsak a szerző intencióiról vall, hanem azt is elárulja, hogy a színpadra állítás idejére nyomtatott formában napvilágot látott már a darab szövege is. A *Tudósítás* német verziója szó szerint megfelel a magyar nyelvűnek, amely alább olvasható:

„A' folyó holnapnak 18-dik napján, úgymint Ó Császári Királyi Felségének, Jósef Fő Hertzegnek, Országunk' kedvelt Náporispánnyának dücsőséges Neve' Napját előző Estvénn, leg először fog előadatni:

A' Magyaroknak Hűsége és Nemzeti Lelke.

Egy Énekes Játék két Felvonásban,

mellyet Vitéz Sorz Obester Urnak verseibül T. Verseghy Ferencz Ur szabadon fordított, Pacha Gáspár Ur pedig a' Magyar Nemzeti Theátrumnak Musikaszerzője, musikába tett.

Az ösztönt e' Nemzeti buzditásra ama' tekintetben lelte a' Szerző, melyet külömbféle üdöszakaszokra visszafelé vetett, mikor az efféle theatralis jelenések a' Hallgatóknak szívei nagy erőt vettének. Igaz ugyan, hogy az ilyen buzditások szükségtelenek a' nemes lelkű Magyar Nemzetnél, mely, egynehány holnapnak rövid köze alatt, imádozt Fejedelmeihez való határtalan hűségének és ragaszkodásának ragyogó bizonyosságait adta; de csak gyönyörködteti még is az embernek szívét, örömmre ragadó vidámsággal eleveníti lelkét, ha az egész Nemzetnek hűségét és hazafiúi buzgóságát a' hathatós Szerszám Musikának hangjaival öszvekapcsolt énekekben rajzolatni hallja.

A' Szerző.

A' Könyvek Magyarúl, és Németül egy kötetbe találtatnak a' Jádzószín Cassánál is azonkívül Könyves Boltyaikban is, Eggenberger Urnak ugyan Tiszt. P. P. Franciscanusoknak Piatzán M. Baro Podmanitzky Hazába, Hartleben Urnak pedig Váczi Uttzában a' 7 Választó Hertzegnek által elle- nébe, nyomtatásra való Papiroson 30 kr. és tiszta irnyi valón, 36 kr.”

A *Tudományos Gyűjtemény* a kantáta két színreviteléről tud. (MÁTRAY 1829, 63.) A bemutatót követő második előadás pontos dátumát illetően azonban ellentmondó adatok állnak rendelkezésére. Az OSZK Színháztörténeti Tárában őrzött színlap 1809. március 24-ét említi, Bayer József a hónap és nap elmellőzésével 1810-ről szól. (BAYER 1887, 402–403.)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Sorz Oberster Urnak verseibül – lásd fent: *Forrás, keletkezés*

Pacha Gáspár – Pacha Gáspár (1776–1811) cseh származású zeneszerző, a pesti magyar színtársulat zenekarának karmestere. Verseghy darabján kívül számos daljátékhoz szerzett zenét: *Aurora vagy a pokol csodája* (1804), *Arany-ídő vagy Inkle és Járíkó* (Kótsi Patkó János átdolgozása, 1808). *Az első hajós* (Vida László átdolgozása, 1809); *Perseus és Andromeda* (Vida László átdolgozása, 1810). (ÜMÉL 2004, 16, MÁTRAY 1984, 150, PRAŽAK 1991, 17, TÓTH 1930, 24–25. Vö. FRIED 1966, 157–166.)

Trattner Mátyásnál – Trattner Mátyás (1745–1828) pesti nyomdász, 1779-től az egyetemi nyomda prefektusa, 1789-től vezette a pesti Trattner-nyomdát.

Gyéniussa – géniusz: a római mitológiában védőszellem, védőisteniség

Márs – Mars: a római mitológiában hadisten, görög megfelelője Arész, Zeusz és Héra fia

Apollo – Apollón (a római mitológiában: Apolló) Zeusz és Létó fia, Artemisz ikertestvére. A nap, a költészet, a zene, a tánc, a művészetek és a jóslás istene, a nyáj őrzője.

Vácsi Akademiabéli Nevedékekből – az 1808:VII. tc. a nádor felügyelete alatt magyar katonai akadémia felállítását rendelte el. I. Ferenc (ur. 1792–1835) erre a célra felajánlotta a váci Collegium Theresianum épületét, felesége, Mária Ludovika pedig koronázási ajándékát, ötvenezer forintot adományozott, az intézményt róla nevezték el Ludoviceumnak. (ÁCS 2009, RADA 1998, 21–55.)

Rákos' mezeje – Rákos-mező: a középkori Pest városfala és a Rákos-patak között elhelyezkedő terület, az insurrekcióra való gyülekezés és országgyűlések helyszíne. A kantáta német nyomtatott változatában a következő helyszínmegjelölés olvasható: „*Die Handlung geht vor auf dem aus der Geschichte Ungarns bekannten und zur Königswahl, Königskrönung, Landeswehre oder Insurrection bestimmt gewesenen Rakoscher Felde, ohnweit der Königlichen Frei- und Kommerzialstadt Pest.*” Magyar fordítása: *A cselekmény a Magyarország történelméből ismeretes, s királyválasztásra, királykoronázásra, honvédő háborúra vagy nemesi felkelésre határozott Rákos mezején játszódik, Pest szabad királyi és kereskedőváros közelében.* A részletes leírás a nem magyar, magyar történelemben nem jártas olvasók tájékoztatását célozza.

Insurrectiobéli – insurrekció: nemesi felkelés. Az 1222. évi Aranybulla rögzíti először, hogy a királyi szerviensek, ha ellenség támad az országra, kötelesek azt az ország határán túl is üldözni, külföldi hadjáratokra viszont nem kötelezhetők. A nemesség erre a kötelességére is hivatkozva tiltakozott adómentessége eltörlése ellen. Az utolsó nemesi felkelés 1809-ben a győri csatában kudarcot vallott. (BÁN 1989b, 52–53.)

Ouvertúrának – ouverture: nyitány. Főként operák, oratóriumok, balettek és kantáták hangszeres bevezetője. A 17. században, Lully és Scarlatti darabjaiban olyan ünnepélyes hangulati előzene, amely még nem áll sem hangulati, sem tematikus kapcsolatban a bevezetendő művel. E tekintetben változást a 18. században Gluck és Mozart művei hoztak: a nyitány szerepe a darab cselekményének hangulati-tartalmi előkészítése lett, ekkortól kezdett jellemzővé válni a nyitányok szonátaformája is. (VÁRNAI 1975, 327.)

Ferencz – I. Ferenc (1768–1835) II. Lipót német-római császár és magyar király, valamint Bourbon Mária Ludovika fia. I. Ferenc néven osztrák császár és magyar király (ur. 1792–1835), II. Ferenc néven 1792-től 1806-ig német-római császár. (HAMANN 1990, 115–120.)

Luíz – Habsburg–Estei Mária Ludovika Beatrix (1787–1816) I. Ferenc osztrák császár és magyar király harmadik felesége: 1808 januárjában kötöttek házasságot, Mária Ludovikát az éppen zajló országgyűlésen, Pozsonyban koronázták meg. (HAMANN 1990, 317–318.)

Recitativo – az elnevezés a latin recitare, előadni, felolvasni jelentésű szóból ered. Szokás énekbeszédnek fordítani, ez a megnevezés azonban pontatlan, hiszen a recitativo mindig ének, olyan kötetlen ének, amelynek ritmusát, tempóját, hangsúlyait kizárólag az énekelt szöveg szabja meg. Operák, oratóriumok, kantáták alkotórésze, gyakran áriához kapcsolódik. Szerepe a zárt számok összekapcsolása, a drámai szöveg megjelenítése, a cselekmény továbbvitele. (WINKLER 2004, 766, 786, VÁRNAI 1975, 383.)

Posonyra nézzetek – Pozsony: város az egykori Pozsony vármegyében, ma Szlovákia fővárosa, szlovák neve Bratislava. Királykoronázó város, országgyűlések színhelye. Itt tartották az 1808 őszére összehívott országgyűlést is, ahol Mária Ludovikát magyar királynévá koronázták.

Hunnak – hun: belső-ázsiai eredetű nomád nép. Legismertebb uralkodójuk Attila (433–453). Az 5. században érkeztek Pannóniába. A középkori, nyugat-európai krónikák őrizte hagyomány szerint Árpád nemzetsége Attiláéból származik. (Vö. BÁN 1990a, 199–200.)

Avarnak – avar: a 4. században az Altaj hegység és a Balhas-tó környékén élő nép. Egy részük a 6. században a türk birodalom uralma alá került. Más részük Európába vándorolt, és elérte a Kárpát-medence területét, birodalmuk a 8. század végéig állt fenn. (Vö. BÁN 1990a, 38.)

Aria – ária a 17. századtól – a korábban elterjedt többszólamú canzonestílussal szemben – egyre népszerűbbé váló monodikus (egyszólamú) énekforma. Zenekarral kísért énekelt szólószám, amely operák, kantáták, órátoriumok alkotóeleme. Gyakran kapcsolódik hozzá recitativo, amelynek funkciója, hogy összekapcsolja a zárt számokat, s továbbvigye a cselekményt. (WINKLER 2004, 766, 786.)

Duetto – duett: két énekhangra írt zenemű. Itt: két énekes együttes szereplése.

Theréziát – Mária Terézia a Habsburg-ház tagja (1717–1780). VI. (III.) Károly német-római császár és magyar király, valamint Erzsébet Krisztina lánya. Férje Lotharingiai Ferenc István (1708–1765). 1736-ban kötött házasságukkal jött létre a Habsburg–Lotharingiai-ház. Magyar királynőként 1740 és 1780 között uralkodott. (HAMANN 1990, 323–327.)

ama' nyilván tett szép vallása – az utalás a hagyomány szerint az 1741. szeptember 11-én a pozsonyi várban megesett jelenetre utalhat, amikor a magyar rendek „életüket és véréüket” ajánlják a királynőnek az éppen zajló osztrák örökösödési háború (1740–1748) idején. Mária Terézia e napon mondott beszédében így fogalmaz: „Magyar királyságunk, személyünk és gyermekeink megmaradása forog kockán. Mindenkitől elhagyatva, csak a nemes rendek hűségében, fegyverében és az ősi magyar erényben látjuk menekülésünket.” (MARCZALI 1997, 241.)

zablára tették – korlátozták, fegyvelmezték

serge – szövet

istápi – támaszai

harczpiarczra – harctérre

Felséges Öccsével – Habsburg–Lotharingiai Károly Ambrus főherceg (1785–1809), Habsburg–Lotharingiai Ferdinánd Károly Antal főherceg, Lombardia kormányzója és Estei Mária Beatrix fia, Mária Ludovika legfiatalabb öccse. Magyar hercegprímás, ő koronázta Pozsonyban magyar királynévá Mária Ludovikát. (HAMANN 1990, 218–219.)

Nádorispány, Jósef – Habsburg–Lotharingiai József Antal (1776–1847), II. Lipót és Bourbon Mária Ludovika fia, I. Ferenc osztrák császár és magyar király testvére, 1796-tól haláláig Magyarország nádora. Magyar nyelvtanítója Verseggy Ferenc volt. (HAMANN 1990, 188–190.)

visgasága – vizsgaság: kíváncsiság, ravaszság

scénák – jelenetek

öldözéseit – üldözéseit

Az essőből a' csurgó alá

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung, 3659. 32–42.

Megjelenés

A szerző életében nyomtatásban nem jelent meg. Későbbi kiadása: VERSEGHY 1983, 5–13.

Szövegkritika

A kézirat autográf, a szövegen látható javítások szintén a lejegyző kezével és tintájával készültek. A szöveget betűhűen közöljük. A kötetbe felvett többi szöveg közlésének gyakorlatához hasonlóan a kéziratban aláhúzással kiemelt szerepneveket kiskapitális betűtípussal szedtük, a szerzői instrukciókat, valamint a jelenetek elején található szereplőkre és helyszínre vonatkozó megjegyzéseket pedig dőlten.

Forrás, keletkezés

Verseghy Ferenc életének utolsó, 1819 és 1822 közötti éveit a Horváth János veszprémi kanonok, későbbi székesfehérvári püspök (1763–1835) szerkesztette *Egyházi Értekezések és Tudósítások* című magyar nyelvű katolikus – s ebben a nemében első – folyóirat körüli munkálatokkal, valamint egy teológiai szakszótár összeállításával töltötte, ugyancsak a kanonok felkérésére. (Vö. VERSEGHY 1826, HORVÁTH 1937.) Kézírtos hagyatékának egy része, a Horváthtal folytatott levelezéssel együtt utóbbi révén a ciszterciek zirci apátságának könyvtárába került. Az iratanyagot az 1950-es években az Országos Széchényi Könyvtár Kézírtárába helyezték át, s ma is ott őrzik. A „zirci apátság könyvtára” szerepel possessorként az OSZK Kézírtárának katalógusában a Quart. Hung. 3659. jelzeten őrzött drámai kéziratok mellett is. A *Zotmund, a' Majtbényi fő nemes familiának törzsöke, avvagy a' Posonyi Ostromlás, a Castor és Pollux, avvagy a' Testvérszeretet* és a *Magyaroknak hűsége és nemzeti lelke* kézírata mellett ebben a csomóban található *Az essőből a' csurgó alá* című cselvígjáték kézírata is. A tizenegy jelenetből álló szöveg alcíme szerint „Eggy nézőjátékos rapszodia, melly a' gyermek balétnak értelmére kulcs gyanánt szolgál”. A számozott lapok között a 32. oldal rectójától és a 42. oldal rectójáig foglal helyet – s ahogy az alcím ígéri –, utolsó sora után közvetlenül a 42. oldal rectóján más tintával ugyan, de egyazon kézzel lejegyezve a *Falusi Inderkedések avvagy a' próbára tett szeretők* címet viselő „vig Ballet” követi. A darab fordulatos cselekménye és a dialógusok kidolgozottsága alapján Kerényi Ferenc és Gálos Rezső is fordításnak, átdolgozásnak véli. (KERÉNYI 1980, GÁLOS 1933.) Mivel Verseghy szokása szerint más nyelven íródott munkákat is német közvetítő nyelvből fordított, talán ez esetben sem tett másként, s német nyelvű mintából dolgozott, azt azonosítani azonban egyelőre nem sikerült. A darab egyfelvonásos, a cselekmény a balettben folytatódik. Lásd a *Falusi Inderkedések avvagy a' próbára tett szeretők* szövegében: *A' Balétnak rövid foglalattya*. Önálló bemutatásáról nem tudunk, szemben a balettével, amelyet több alka-

lommal is előadtak. (Lásd a *Falusi Inderkedések avvagy a' próbára tett szeretők* jegyzeteit.) Mivel a szöveg címében saját létét a baletthez viszonyítva határozza meg, nem kizárt, hogy a majdani nézők tájékoztatására született, s egy tervezett, a közönség számára nyomtatott formában rendelkezésre bocsátandó kiadvány alapjául készült – akár a *Falusi Inderkedések* szövegével kiegészítve. A darab francia nyelvű részleteit Granasztói Olga fordította magyarra.

Előadások

Előadásáról nem maradt fenn adat.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Csurgó – eresz

nézőjátékos rapszodia – a nézőjáték kifejezést Verseghy *A' szerelem gyermeke* esetében a német *Schauspiel* magyar megfelelőjeként alkalmazta. A korabeli magyar drámaelméleti terminológia eltér a maitól, s használata gyakran következtelen. (Vö. JÁNOS-SZATMÁRI 2007, 95–99; 121–122.)

A rapszódia megnevezés a cselekmény fordulatos voltára utalhat, illetve vonatkozhat a *Falusi Inderkedések avvagy a' próbára tett szeretők* kötetlen zenei anyagára, a benne előforduló számos tánc típusra. (Erről lásd a *Falusi Inderkedések avvagy a' próbára tett szeretők* jegyzeteit.) Kerényi Ferenc a darabot szerelmi cselvígjátéknak tekinti. (KERÉNYI 1988, 103. Vö. SZÉKELY 1961, 29.)

melly a' gyermek balétnak értelmére kulcs gyanánt szolgál – a darab cselekménye a *Falusi Inderkedések avvagy a' próbára tett szeretők* című balettből folytatódik

hüsse – híve

laptával – labdával

secundása – szekundáns: párbajsegéd

Par bleu! – (fr.) Hát!

secundálnom – (lat.) szekundál: segédkezik

szuszakolt – szuszakol: erőltet

színfogás – ürügy

Rendes! – jelentése itt: rendkívüli, különös, szokatlan. Vö. KARDOS 1931.

súgárka – sugallat

invitáció – (lat.) meghívást

lepke szívvel – hűtlen szívvel

Un secondant en amour, voilà tout ce que vous êtes. – (fr.) Maga csak a szerelemben lehetne secundáns, másban nem.

Eh bien! – (fr.) Ám legyen!

lepkéket – itt: hűtleneket

portio – (lat.) adag

pantomimák által – itt: gesztusaik, arckifejezésük által

complementumot – (lat.) bókot, meghajlást

Búcsú! – itt: a templom búcsúja. Annak a szentnek az ünnepe, akinek tiszteletére a templomot szentelték. Az ünnephez világi elemek is kapcsolódnak: vásárok, piacok tartása, vendégeskedés, tánc.

tusakodok – küzdök

Chevalier – (fr.) lovag

Kvekker – kvéker: a 17. századi Angliában létrejött protestáns eksztatikus-misztikus vallási irányzat. Alapítója George Fox. Nevük reszketőt jelent, az angol quake 'reszket, borzong' kifejezés után. Magukat a Világosság Fiainak, az Igazság Barátainak vagy Barátok Társaságának nevezik. Tanításuk szerint mindenütt a világot teremtő Isten Lelke működik, ezért minden vallási megismerés forrása a Lélek: nincs szükség tehát szentségekre, dogmákra, hitvallásra, papságra és egyházra sem. Az irányzat mindenkit teljesen egyenrangúnak ismert el, elvetik a megkülönböztetést, a háborúkat, a luxust és az alkoholt. Igazmondást követelnek követőiktől. Öltözködésük visszafogott, nem követi a divatot: a kényelem és praktikum határozza meg. (Vö. KAT. LEX. 2002, 583, MEYERS 1888, 493.)

tündéres – varázslatos, különös

Szeladonomat – Céladon: Honoré d'Urfée (1567–1625) *Astrée* című pásztorregényének (1607) epekedő, szerelmes hőse

Coridonoddal – Corydon. Itt: Vergilius II. eclogájának szereplője, Alexis után vágyódó pásztor. A név feltűnik a VII. eclogában is. (VERGILIUS 1984, 10–12, 25–27.)

Rendez-vous-m – (fr.) randevúm, találkám

hűvebb – hübb

a' toldalékja miatt, vagy hogy híjják – Treszka visszautal Chevalier De la Calotte-tal folytatott korábbi párbeszédére az oskolamester bértoldalékjáról. A kifejezést nem tudja pontosan felidézni.

Lángkút? (Nevet.) De la Calotte a' neve – Treszka Chevalier De la Calotte számára idegenül hangzó, francia nevét nem érti, nem tudja felidézni, ezért hangzása alapján magyarul értelmezhető névváltozatot kreál

Jè vous en prie, mon amie! J' ai un dessein en tête. - - - Nous en parlerons, quand nous serons seules. – (fr.) Tessék, drága barátnőm! Van egy tervem... De majd akkor beszéljünk róla, ha magunkban leszünk.

Redutban – bálban

Falusi Inderkedések avvagy a' próbára tett szeretők

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3659. 42 r–44 v.

Megjelenés

A szerző életében nyomtatásban nem jelent meg. Későbbi kiadása: KERÉNYI 1980.

Szövegkritika

A kézirat autográf, kevés javítást tartalmaz, jól olvasható. A módosításokat lábjegyzetben jeleltük. A javítások autográfok, a lejegyzőjével megegyező kézzel és tintával készültek. A szöveget betűhű átírásban közöljük.

Forrás, keletkezés

A *Falusi Inderkedések avvagy a' próbára tett szeretők* című balett szorosan kapcsolódik Verseghy Ferenc *Az essőből a' Csurgó alá* című, ugyancsak kéziratban maradt munkájához, amely a darab cselekményének előzményét tartalmazza. A kísérőzenéről, annak zeneszerzőjéről nem maradt fenn forrás. A cím mindössze annyit árul el, hogy a színpadon pantomimeket és táncokat adtak elő, s a darab részben a cselvígjáték tartalmazta cselekménynek megfelelően vidám hangvételű – a hozzá íródott zene jellegét tekintve ehhez illeszkedhetett. Verseghy a librettó szerzőjeként ez esetben is olyan munkát adott ki a kezei közül, amelynek műfajához szerzetesi előléte révén lehettek kötődései. A 18. századi magyarországi iskolai színpadokra – lévén, hogy a bemutatók sok esetben jeles alkalmakhoz kötődtek, s a nézők soraiban nemegyszer egyházi és világi előljárók tűntek fel – a figyelmet keltő akusztikai és vizuális elemek nyugat-európai világi színházakból szivárogtak be. Így nyert az előadásokon egyre hangsúlyosabb szerepet az énekkar szerepeltetése, a zene, a tánc és a balett. A tánc és mozgáselemeknek megtaníttatása pedagógiai célt is szolgálhatott: magabiztos fellépést s összehangolt mozgást tanított. Járt még egy előnnyel: tetszést arathatott a publikum körében függetlenül attól, hogy annak tagjai milyen nyelvi közegből érkeznek. (Vö. GUPCSÓ 2003, 204–211, B. EGEY 1960, NAGY 2007, 28–43.) E jellemzői okán az éneket, zenét, illetve táncot tartalmazó színpadi műveket világi társulatok is szívesen műsorra tűzték – gondoljunk csak a *Pikkó Hertzeg és Jutka Perzsi* átütő sikerére. (PUKÁNSZKYNÉ 1961.) Verseghy tehát Kotzebue darabjai és a kantáta után ismét széles körben kedvelt műfajt választott. A népszerűséget jól illusztrálja, hogy a Pest vármegyei színházi igazgatóság 1811-ben azt javasolta a Mérey Sándor vezette pesti társulatnak, hogy vigyenek színre balettelőadásokat, mert ezek a nem magyar ajkú közönséget is vonzhatják – kísérletet téve arra, hogy enyhítsék a német társulatok konkurenciája okozta bevételkiesést. Méreyék megfogadták a tanácsot, s egy év alatt több mint tíz balettet mutattak be, igaz, az előadások költségei és a képzett táncosok hiánya miatt a terv végül nem hozta a remélt nyereséget. (B. EGEY 1956, 32–33.) A társulatokban ugyanis nemcsak a hivatásos énekes volt ritka (erről lásd *A' formentérai remete* jegyzeteit), hanem a gyakorlott táncos is. A hiányt

táncmesterek segítségével igyekeztek orvosolni, akiket azzal a feladattal bíztak meg, hogy a színészeket ritmikus mozgásra tanítsák. (B. EGEY 1956, 32.) Verseghy darabjának koreográfiáját Ehrenstein János Antal, a „*Magyar Theátrumi Társaság tagja és táncmestere*” (KERÉNYI 1990, 143) állította össze. (Róla bővebben: *Tárgyi és nyelvi magyarázatok*.) Tanítványai azonban ezúttal nem felnőtt színészek voltak, hanem gyerekek: szám szerint negyvenen. A gyermekek – iskolai színjátékokon túlmutató – színpadi szerepeltetése nem volt előzmények nélküli Magyarországon. A hivatásos gyermektársulatok divatja olasz és francia kiindulópontból vándorló társulatok révén gyűrűzött be a német nyelvterületre, s onnan elsősorban a főúri világ alkalmihoz kapcsolódóan Magyarországra. Az 1700-as évek közepe tájától kezdve egyre gyakrabban léptek fel társulataikkal nálunk is az elsősorban német ajkú principálisok, köztük: Joseph Felix Kurz, Franz Joseph Sebastiani, Felix Berner, Franz Grimmer, Franz Joseph Moser, Philipp A(r)ndrasch, Franz Xaver Mersch(y), Johanna Schmallöger, Bartholomäus Constantini. (Minderről bővebben: TAR 2003, TAR 2004a, TAR 2004b, TAR 2012.) Verseghy drámaírói működése Friedrich Zöllner principális hazai ténykedésével esik hozzávetőlegesen egy időre, aki csoportjával két periódusban, 1794 és 1802 között, valamint 1815-öt követően lépett fel rendszeresen. Mindez nem jelenti azt, hogy a köztes időben gyermekelőadások nélkül maradt volna a közönség, csupán arra utal, hogy azok szereplői nem hivatásos közösség tagjai voltak, hanem – ahogy az alább idézett sajtóhír is mondja – „*Dilettanten*”, azaz amatőr fellépők, s csak alkalmanként álltak színpadra. (TAR 2012, 78.)

Az alkalom, amely lehetőséget kínált a *Falusi Inderkedések* színrevitelére jótékony célhoz, a városi árvaház anyagi támogatásához kapcsolódott. Az *Ofner und Pester Theateraschenbuch* 1814-es kötete két 1813. márciusi előadásról számol be (Buda, 1813. március 22. és 30.) a támogatott ügy megjelölésével: „*Kinderballet zum Vortheil des bürg. Armenhauses*”, azaz 'Gyermekballett a városi árvaház javára' (OPTTB 1814 [oldalszám nélkül]). A zsebkönyv említése önmagában nem utal arra, hogy Verseghy munkájáról van szó. Fried István írása (FRIED 1985, 959) hívja fel a figyelmet egy közleményre, amely a bemutatott darab címével tisztázza a kérdést. A *Vereinigte Ofner-Pester Zeitung* 1813. március 25-i számában ír a mű színreviteléről: a lap szerint 1813. március 22-én került sor az előadásra. A cikk a *Falusi Inderkedések avvagy a próbára tett szeretők* címet pontos német fordításban hozza: *Die ländlichen Neckereien od. Die erprobten Liebhaber* címmel. (VOPZ 1813, 251.) Alább a tudósítás vonatkozó részlete következik eredeti nyelven és magyar fordításban.

„*Ofen. Am 22. d. wurde hier von Dilettanten im kön. städtischen Theater, zum Besten des hiesigen bürgerlichen Armenhauses, ein zwiefaches Divertissement gegeben, dessen Darstellung, selbst abgesehen von jenem menschenfreundlich edlen Zwecke, eine besondere Auszeichnung in unseren Blättern verdient. Es bestand aus einem neuen, komisch-pantomimischen, mit abwechselnden Tänzen versehenen Ballet, »Die ländlichen Neckereien; oder die erprobten Liebhaber« genannt, und aus Jüngers Lustspiel: »Die Entführung.« Das Ballet, von der Erfindung und Ausführung des Hn Ehrenstein. Mitgliedes des Ofner-Pester Schauspieler Gesellschaft. wurde von vierzig Kindern hiesiger Eltern, in dem Alter 5 bis 12 Jahren, mit einer Präcision, Genauigkeit, Gewandtheit und mimischen Charakterstärke gegeben, die das Vermögen jenes zarten Alters weit übertrafen, und dem Erfindungsgeist, dem Kunstsinn, den liebevollen Bemühungen des Hn Ehrenstein, der allein, und zu einem so wohlthätigen Zwecke, diese Kinder so verschiedener Talente, von den Elementen an eingeübt hatte, nicht nur allgemeinen Beifall, sondern auch ein seltenes Verdienst zusichern. Alles zeugte dafür. Einerseits das zusammengreifende frische Leben und Deuten der unschuldigen, niedlich costumierten Kinder, ihr Drängen und Treiben, ihre artigen richtigen Gesticulationen, ihre harmonischen Tänze*

nach den Tönen einer einfach schönen Musik; andererseits aber die lebhaften Aeusserungen der gemeinschaftlichen Rührung von Seite der bis zum Erdrücken zahlreich versammelten Zuseher.”

A híradás fordítása:

’Buda. E hónap 22-én a királyi városi színházban, a helyi polgári árvaház javára két részből álló zenés darabot adtak elő, amely előadás – eltekintve attól, hogy még emberbaráti nemes célt is szolgál – különös figyelmet érdemel lapunkban. A darab egyik része egy új, komikus pantomimból, és váltakozó táncokkal ellátott balettből áll, s a „Falusi Inderkedések, avagy a próbára tett szeretők címet viseli.”, másik része Jünger vígjátéka: A szöktetés. A darabot Ehrenstein úr, a pest-budai színházi társaság tagja szerezte, s vitte színre. Helyi szülők negyven, öt és tizenkét év közötti életkorú gyermeke adta elő szabotossággal, pontossággal, választékossággal és mimikai erővel, amely eme érzékeny életkor képességeit messze felülmúlta. Az előadás emellett leleményes és műértő volt, s mindez Ehrenstein úr szeretetteljes fáradozásainak köszönhető, aki egymaga, s ily jótékony cél érdekében tanította be elemenként a darabot ezeknek az oly eltérő tehetségű gyermekeknek, nemcsak általános tetszést aratva, hanem különös érdemet is biztosítva. Minden ezt igazolja. Egyfelől a csinosan öltözött ártatlan gyermekek megzabolázott friss élettélisége, igyekecsük és törekvésük, illő és helyes gesztusaik, az egyszerűségében szép muzsika hangjaira járt harmonikus táncuk; másfelől, a tömegesen összegyűlt nézők oldaláról a közös mozgás életteli kifejezése.’

Szembetűnő, hogy míg Jünger vígjátékát szerző és cím szerint idézi a cikk (JÜNGER 1792), addig a balett esetében megelégszik a cím és a koreográfus nevének említésével. Mindez arra utal, hogy valóban csupán a táncot vitték színpadra a Verseghy írta, részben a *Falusi Inderkedések* szövege, részben *Az essőből a’ Csurgó alá* tartalmazta librettó hangsúly nélkül maradt. Nem lehetetlen, hogy ennek oka a közönség összetételében keresendő: mind a zsebkönyv, mind a folyóirat német nyelvű ugyanis, jelezvén, hogy elsősorban németül (is) beszélő és értő nézőkre számító előadásokról van szó, akik nyelvi nehézségek nélkül követhették mind a német vígjátékot, mind a hozzá tartozó cselvígjáték elmellőzésével színre vitt balettet.

További előadások tekintetében Kerényi Ferenc a *Hazai és Külföldi Tudósítások* beszámolójára hívja fel a figyelmet, amely József nádor sógornőjének, Jekatyerina Pavlovna nagyhercegnőnek 1815-ös látogatásáról számol be. A szerző nem tartja kizártnak, hogy ez alkalommal is ezt a darabot mutatták be. (KERÉNYI 1988, 104–105. Vö. KERÉNYI 1990, 144.) A folyóirat folytatásokban számolt be az eseményről: 1815. május 31-én, június 3-án, június 7-én, június 10-én, június 21-én adott hírt a nagyhercegnő programjáról. A június 3-i beszámoló szerint ezekben a napokban több alkalommal is része volt színházi élményekben, s június 1-jén valóban láthatott egy balettet:

’*Estve a’ Pesti nagy Theátromot szerentséltette fő jelenésével. Hol a’ néző sokaságnak örvendező köszöntése, az egész Theátronnak gazdag kivilágosíttatása, s a’ kellemetes játéknak jeles előadátása mind annyi bizonyosági valának az eránta való nagy tiszteletnek. – Tsőtörtökön reggel Pesten a’ Királyi Univerzitasához tartozó Osztályokat méltóztatott megnézegetni, nevezetesen a’ Fizika és Mechanika tudományokhoz tartozó eszközöknek ritka gyűjteményét, és a’ Könyvesházat, hol kiváltképpen a’ tudományokhoz értő nagy elméjét, s a’ Nemzet eránt való különös figyelmességét az által bizonyította meg, hogy a’ régi magyar kézírásokat előkérte. Az ebéd Sz. Margit Szigetében vala, mellynek végével amá’ híres Bihari Magyar Musikusnak begedülésére némelly Magyar Nemes Ifjak díszes Nemzeti tánczot jártak, utóbb a’ Budai Polgár gyermekeknek magyar Balletje következett. Végre a’ Nemes Eszterházy Regementnek jeles Dudása a’ Regement’ Musikájával, és különösen is a’ Magyar Jubász tánczot zengedezte, és járta is. Melly tünemények, mint a’ Nemzeti indulatok’ kü-*

lönös bélyegei, a' fő Vendégnek nagy meglegedését megnyerni szerentsések valának.” (HKT 1815, 345–346.)

Noha a sajtóhír valóban „a' Budai Polgár gyermekeknek magyar Balletjé”-t említi, s tudjuk, Verseghy egy időben nyelvmesterként is kapcsolatban állt József nádorral (erről bővebben lásd a bevezető tanulmányt), több fogódzó nem kínálkozik ahhoz, hogy minden kétséget kizáróan megállapítható legyen, Verseghy munkájáról van-e szó.

Verseghy a *Falusi Inderkedések* műfaját „Pantomímákból és tánczokból vegyesleg álló, víg Ballet”-ként határozta meg. Esztétikai összefoglaló művében, az *Analyticában* Sulzer megfelelő szócikkét (erről lásd a bevezető tanulmányban közölt táblázat adatait) csaknem szó szerint fordítva így ír erről:

„Pantomimnak mondjuk azt a játékot, melyben a jól eltervezett történet egyedül mozdulatokkal és a különböző testmozgásokkal játszódik le, anélkül, hogy akár egy szó is elhangzana. Ha a zene nem támasztaná alá a színészi mozdulatokat, különösképpen a játékosok jellemét és érzelmi állapotát megfestve, unalmas lenne. Viszont a pantomimjáték akkor tökéletes, midőn a mozdulatok és a testtartás a táncművészet szabályaihoz igazodnak, amit ma balettnek mondunk. Az ilyen játék vagy balett, melynek a színházban nagy sikere van, szinte a régiek pantomimjátékához hasonlít, melyeket a rómaiak majdnem kipusztítottak. Ezek tökéletesebb ismerete Lukianosznak *A táncról* szóló értekezéséből és a *Reflexions sur la poésie et la peinture c. munkából, melyet du Bos írt, meríthető.*” (VERSEGHY 1977, 1010–1011.)

Az idézett helyen Verseghy a pantomim pontos meghatározását adja, a balett kapcsán pedig – Sulzert szorosan fordítva – Lukianosz (120 k.–185) és Jean-Baptiste Dubos (1670–1742) olvasására bízhatja az érdeklődőt, annak leírását azonban ezen a helyen nem részletezi, s nem kínál olyan definíciót, mint a pantomim esetében. Mivel *Analyticájának* szóban forgó, a dráma műnemével foglalkozó fejezetei alapvetően Sulzer kézikönyvének (SULZER 1771, SULZER 1774) szócikkeire támaszkodnak, Verseghy ismerhette annak balettre vonatkozó passzusait is. Nem érdektelen tehát azokat közelebről megvizsgálni:

„Man ist zwar gewohnt, jedem figurirten Tanz auf der Schaubühne den Namen des Ballets zu geben; aber hierüber verdient Noverre, der seine Kunst mit dem Aug eines Philosophen beleuchtet hat, gehört zu werden. Er hält jeden Tanz, der nicht eine bestimmte Handlung, mit Verwicklungen und Auflösungen deutlich und ohne Verwirrung vorstellt, für eine bloße Lustbarkeit. Der gemeine Tanz ist eine Lustbarkeit für die tanzenden Personen, und braucht nichts, als dieses zu seyn: das Ballet ist ein Tanz, der die Zuschauer interessiren soll. Es muß also nothwendig etwas anders seyn, als der gemeine Tanz. Es ist ein Schauspiel, oder macht einen Theil desselben aus. Also muß es den allgemeinen Charakter des Schauspiels an sich haben. [...] Aber besondere Handlungen in dem Ballet vorzustellen ist höchst schwer, weil es gar zu leicht ins abgeschmakte fällt. Es soll nicht die Handlung selbst, sondern gleichsam eine Allegorie derselben seyn. Hat der Balletmeister eine bestimmte Handlung gewählt, so muß er, wie der Mahler, die vorzügliche Augenblicke derselben zuerst aufsuchen. So viel deren in der Handlung sind, so viel Absätze oder Perioden muß sein Ballet haben.” (SULZER 1771, 122–124.)

Az idézett szakasz fordítása: 'Jóllehet ugyan, hogy szokás, minden színpadon zajló kicifrázott táncot a balett névvel illetni, érdemes erről meghallgatni Noverre-t, aki művészetére egy filozófus szemével vet fényt. Ő minden táncot, amely nem mutat be érthetően és zárzavar nélkül meghatározott, bonyodalmat és feloldást tartalmazó cselekményt, pusztá mulatságnak tart. A közönséges tánc a táncoló személyek mulatsága, s nem igényel ennél többet. A balett ezzel szemben olyan tánc, amely érdeklődést támaszt a nézőben. Szükségképpen tehát különböznie kell a közönséges tánctól: színjáték, vagy annak egy részét fejezi ki. Tehát a színjáték általános karakterét kell magán viselnie. [...]

Különleges cselekményeket balettben előadni meglehetősen nehéz, mert igen könnyen ízetlenségbe fordulhat. Nem a cselekményt magát, hanem mintegy annak allegóriáját kell színre vinni. Ha a balettmester bizonyos cselekményt választ, úgy – miként a festő – először annak jeles pillanatait kell megkeresnie. Abány ilyen található a cselekményben, annyi része vagy szakasza legyen a balettnak.

Hogy helytálló a feltételezés, s Verseghy a balettről (is) Sulzerhez hasonlóan vélekedett, annak, igaz nem a pantomim meghatározása mellett, de akad nyoma az *Analytica* szövegében. A zenés dráma ismertetése kapcsán a táncot mint „*érzések, erkölcsi gondolatok*” kifejezőeszközt jellemzi röviden, s elkülöníti az úgynevezett társasági és színpadi táncokat. A színpadi táncokon belül négy csoportot határoz meg: mulattató (más néven: groteszk), komikus, félig karakterisztikus és méltóságteljes (más néven: karakterisztikus) táncokat. A balettet az utóljára említett kategóriába sorolja, s így ír róla: „*A karakterisztikus táncot, akár tragikus, akár komikus, ha tárgya cselekmény balettnak mondják. Ezzel a névvel a hírneves táncmester, Noverre véleménye szerint semmi más táncot nem lehet nevezni: [...]*” (VERSEGHY 1977, 971.) A leírás folytatásában ugyanazt a szakaszt idézi Noverre-től franciául, amelyre a fent ismertetett szócikkében Sulzer is hivatkozik, annak tartalmi összefoglalóját adva. (Lásd: VERSEGHY 1977, 971–971.)

Verseghy (és Sulzer) felfogásában tehát a balett Jean-Georges Noverre (1727–1810) értelmezése szerint értendő, aki erről vallott nézeteit 1760-ban megjelent, *Levelek a táncról és a balettekről* című munkájában foglalta össze. (Lásd: NOVERRE 2008.) Az úgynevezett *ballet d' action*, azaz 'cselekményes balett' elméletének kidolgozásával minden addiginál nagyobb szerepet szánt a dramaturgiai szempontoknak, s a megjelenítendő cselekmény ábrázolása érdekében kívánatosnak tartotta a librettó, a zene, a koreográfia és a színpadkép összhangját. (KOEGLER 1977, 60, VÁLYI 1969, 163–170, EGYED 2003, 356–370. Vö. KOVÁCS 1999, 79–100.)

A *Falusi Inderkedések avvagy a' próbára tett szeretők* szövegében felsorolt tánc típusok azonosításában Csörsz Rumen István volt a segítségemre, amiért köszönettel tartozom neki.

Előadások

Bemutató: Pest 1813. II. 22.

További előadások: Buda, 1813. III. 22.; 1813. III. 30.; 1813. IV. 10. (BELITSKA-SCHOLTZ-SOMORJAI 1995a, 533, OPTTB 1814.)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Inderkedések – inderkedés, ingerkedés: ellenkezés

Pantomimákból – Verseghy értelmezését a fogalomról lásd fent

Ballet – Verseghy értelmezését a fogalomról lásd fent

Ehrenstein János – Johann Anton Ehrenstein táncmester koreográfus. Életrajzi adatok nem állnak rendelkezésre róla, csupán arra utalnak források, hogy a 19. század első évtizedeiben Magyarországon, Pest-Budán működött. (IBN 1993, 867, IBN 1973, 387, KOSCH 1971, 991.) Német nyelvterületről érkezhettek (vö. FARKAS 2001). Verseghyt személyesen ismerte, a tízes évek elején bizonyíthatóan kapcsolatban álltak egymással. (Lásd: Verseghy Ferenc levele Prónay Simonnének. Buda, 1812. július 15. OSZK Kt Quart. Hung. 3656. 105.) Neve rendre előbukkan színlapokon, ezek alapján összeállítható a darabok jegyzéke, amelyekben közreműködött,

s hozzávetőlegesen meghatározható hazai aktivitásának ideje. Alább ezek következnek időrendben – ahol ez felderíthető – a szerzők és zeneszerzők neveivel és az előadás dátumával: Johann Baptist Josef Hirschfeld–Karl Friedrich Ebers–Josef Strauß: *Die Belagerung von Wien Anno 1683* (Pest, 1812. VII. 25.); Franz Xaver Girzik–Antonio Salieri: *Axur, König von Ormus* (Buda, 1812. X. 29.); Matthäus Stegmayer–Adrien Quaisin: *Salomons Urteil* (Buda, 1812. XII. 28.); Verseghy Ferenc: *Die ländlichen Neckereien oder Die erprobten Liebhaber* (Pest, Buda, 1813); Josef Weigl: *Das Dankfest treuer Untertanen* (Pest, 1814. VII. 27., 1814. IX. 3.); Johanna Weissenthurn: *A szebeni erdő* (Buda, 1814); Pierre Frédéric Adolphe Carmouche–Charles Nodier–Jouffroy d’ Abbans: *Der Vampyr oder Der Blutsauger* (Buda, 1822. X. 3.); Wenzel Müller: *Apollo und der Dichter oder Die Fahrt nach der verkehrten Welt* (1822, Pest, X. 21.); Josef Alois Gleich–Josef Drechsler: *Die Berggeist oder Die drei Wünsche* (Pest, 1822. XI. 3.); Josef Alois Gleich–Wenzel Müller: *Die Affenkomödie* (Pest, 1822. XI. 11.); Théaulon de Lambert–Georg Friedrich Treitschke–François Adrien Boieldieu: *Das Rotkäpchen* (Pest, 1822. XII. 26.); Tobias Frech von Ehrimfeld–Franz oder Friedrich Makowetz: *Die Zauberhöhle oder Harlekins Hochzeit* (Bécs, 1822); Christoph Martin Wieland–August von Kotzebue–Franz Roser: *Pervonte oder Die Prinzessin im Faß* (Pest, 1823. I. 8.); Lambert Beauval–Franz Roser: *Der Herbsttag oder Die beiden Jäger* (Pest, 1826. II. 5.). (BELITSKA-SCHOLTZ–SOMORJAI 1995a, passim, BELITSKA-SCHOLTZ–SOMORJAI 1995b, passim, GOEDEKE 1953, 56, KERÉNYI 1990, 143–144, TAR 2012, 78, SZILÁGYI 1980.) A darabokat Pesten és Budán vitték színre, azonban Ehrenstein alkalmanként más magyarországi városokban is megfordulhatott, erre utal 1813-as székesfehérvári szereplésének említése. (KÁLLAY 1988, 306–307.) Az adatok alapján úgy tűnik, 1812 és 1826 között működhetett Magyarországon egy öt éves megszakítással 1814 és 1819 között. 1822-ben egy bécsi munkájáról, a *Die Zauberhöhle* bemutatójáról tudunk. (BINAL 1972, 138.)

negyven gyermektanítványi által előadatott – lásd: *Előadások*

Kvekker – lásd *Az essőből a’ Csurgó alá* jegyzeteit

üvegszemeivel – szemüvegével

Schmalhofer Leopoldina – személyét nem tudtuk azonosítani

medvetáncz – a farsangi alakoskodások járulékos eleme, megkülönböztetett táncforma nélkül. Az egyik táncos kifordított bundában a medvét, társa pedig a medvetáncolatot utánozza. A gyimesi csángóknál pantomimikus páros tánc, amelyben az állatok párzását utánozzák. (BROCKHAUS RIEMANN 1984, 509.)

falusi Soetito – az olaszos hangzású kifejezés talán a szvitre utal: a francia suite jelentése kíséret, sorozat, folytatás. Többtételes kompozíciót jelent, táncok összefüggő sorozatát, az elemek közötti kapcsolatot a közös fő hangnem, ritkábban a szoros tematikus összefüggés adja. A 18. században gyakori tételei az allemande, courante, sarabande és a gigue. (SZABOLCSI–TÓTH 1965c, 475–476.)

Csoport-táncz – az elnevezésből nem következtethető ki, pontosan milyen tánc típusról van szó

Kvekker Kettős – az elnevezésből nem következtethető ki, pontosan milyen tánc típusról van szó

falusi, és fél characterü Kettős – az elnevezésből nem következtethető ki, pontosan milyen tánc típusról van szó

Allemande – a francia eredetű *danse allemande* kifejezés jelentése: német tánc. A 16. században lassú tempójú, páros ütemű német népi tánc francia neve. A 17–18. században 4/4 ütemű ünnepélyes tánc. 1800 körül 3/4 vagy 3/8 ütemű keringőhöz hasonló, gyors német táncot jelentett. Utóbbi gyakran Deutscher Tanz, illetve Danza Tedesca névvel is illetik. A 18. század folyamán főként szonáták, szvittek és versenyművek, illetve vegyes művek (nyitányok, kantáták) elemeként van jelen. (SZABOLCSI–TÓTH 1965a, 56.)

falusi Hármas – az elnevezésből nem következtethető ki, pontosan milyen tánc típusról van szó
Country-Concert, avagy angolai *falusi táncz* – vélhetően *country dance*, meghatározását lásd alább

szököső Kettős – az elnevezésből nem következtethető ki, pontosan milyen tánc típusról van szó.

fél karakterű Kettős – az elnevezésből nem következtethető ki, pontosan milyen tánc típusról van szó

falusi Solo – az elnevezésből nem következtethető ki, pontosan milyen tánc típusról van szó

Scóti Concert – vélhetően *écossaise*, azaz skót tánc. Előbb páratlan ütemű, utóbb 2/4-es béli tánc. A tánc típusát Pálóczi Horváth Ádám is emlegeti az *Ötödfélszáz énekek*ben: „*Nem minétre lépek én, Szökni szoktam ekuzén, / Sok csatám, vitéz nevem' ez nyerte meg velem; / Sőt ez adta trónusom', Bécsi hercegasszonyom'; / Szerszem elme, friss kezek Által épül a remek.*” (PÁLÓCZI 1953, 174, SZABOLCSI-TÓTH 1965a, 530.)

Komor Kettős – az elnevezésből nem következtethető ki, pontosan milyen tánc típusról van szó

Eggy új francia négyes – a quadrille a *contradanse* 18. század során kialakult változata. Hat különböző ritmusú figurája van, négyenként táncolják, *carreban*. (SZABOLCSI-TÓTH 1965c, 166.)

Szököső Concert – az elnevezésből nem következtethető ki, pontosan milyen tánc típusról van szó

Szököső Solo – az elnevezésből nem következtethető ki, pontosan milyen tánc típusról van szó

Country-dance avagy angolai *falusi táncz* – *country dance*: Anglia-szerte elterjedt, egyszerű lépésekből álló népi táncok, férfiak és nők táncolják szemben álló hosszú sorokban vagy körben. (SZABOLCSI-TÓTH 1965a, 412.)

Castor és Pollux, avvagy a' Testvérszeretet

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3659, 45–47.

Megjelenés

A szöveg töredék, nyomtatásban egykorúan nem jelent meg. Későbbi kiadása: FRIED 1985. 956–966.

Szövegkritika

A kézirat autográf, s bár tartalmaz ugyan áthúzásokat és javításokat, jól olvasható. A módosításokat lábjegyzetben jelöltük. A javítások autográfok, a lejegyzőjével megegyező kézzel és tintával készültek. Jelen kiadás a szöveget betűhűen közli. Követve a kötetbe felvett többi szöveg közlésének gyakorlatát, a kéziratban aláhúzással kiemelt szerepneveket kiskapitális betűtípussal szedtük, a szerzői instrukciókat, valamint a jelenetek elején található szereplőkre és helyszínre vonatkozó megjegyzéseket kurziváltuk.

Forrás, keletkezés

Verseghy a Dioszküroszok történetének feldolgozásával a Prométheusz-mítosz után ismét mitológiai témát választott. (Vö. *A' le-bilintsezett Prométheus* jegyzeteivel.) A darab töredékekben, a szerző egykor Zircen őrzött kéziratot hagyatékában maradt fenn. Négy – szövegében egymástól különböző – változat viseli ugyanazt a címet. A variánsokat a szövegközlés során Töredék 1., Töredék 2., Töredék 3., Töredék 4. névvel jelöljük az egyértelmű elkülönítés érdekében. Töredék 1., Töredék 2. és Töredék 3. kéziratai a rajtuk látható számos módosítás, áthúzás miatt vázlatnak tűnnek. A szereplők felsorolását a három közül egyik sem tartalmazza. A Töredék 1. a cím után rögtön Tiléra és Matrína párbeszédével indul, ez a szövegrész megtalálható a Töredék 4.-ben, amely – mivel az alcímet, a szereplők jegyzékét, a felvonás és jelenet számát is feltünteti, valamint mentes a javításoktól – a tisztázat első lapjának tűnik. A Töredék 2. és a Töredék 3. egymáshoz szövegükben hasonlóak, de a másik két fragmentumtól eltérően egy egyes szám első személyben íródott, a darab cselekményére utaló bevezetőt tartalmaznak. A Töredék 4. fennmaradt szövegének kidolgozottsága miatt feltehetően ebben az esetben is fordítással van dolgunk.

Verseghy könyvjegyzéke tartalmaz egy hasonló címet viselő tételt (DEME 1985, 69):
386. „Castor et Pollux. Balles [sic!] heroique. Pantomim en cinq actes.”

Deme az utalást a következő szöveggel azonosítja: FEDERICI–ROMANELLI 1805.

A rendkívül népszerű témát azonban nemcsak az említett szerzőpáros dolgozta fel ezekben az években, hanem többen mások, több nyelven, több műfajban. Például:

RAMEAU 1737, ROMAGNESI–RICCOBONI 1737, NOUGARET 1779, BERNARD 1786, CALVI 1788, CANDEILLE 1791, MUZZARELLI 1792, WINTER 1806, VOGLER 1808, TAGLIONI 1820.

A téma nem ismeretlen a magyarországi színpadokon: Johann Patzelt *Castor és Pollux* című operáját a 18. század közepén a soproni jezsuita gimnázium diákjai vitték színre. (BÁRDOS 1984, 133, BÁRDOS 1989. Vö. KNAPP–TÜSKÉS 2009, 155.)

Verseghy forrásának megállapításához kevésnek tűnik a lajstrom tartalmazta utalás: lásd *A' szerelem gyermeke* jegyzeteit. A korábban tárgyalt drámák példái továbbá jelzik, hogy olykor változtatott a felvonások számán, a szereplők nevein, s ha a szükség úgy kívánta, a szövegen is. A fennmaradt igen rövid töredékek alapján Verseghy mintája – ha valóban volt ilyen – nem azonosítható.

A műfajmegjelölés szerint a darab énekes játék, feltehetően tehát egy opera librettójának kezdeményét őrzi a kézirat. (FRIED 1985, 965.) A *Castor és Pollux*ról eddig elmondottak két olyan sajátosságra irányítják a figyelmet, amelyek Verseghy dráma műnemébe sorolt munkáinak nagyobb részére jellemzőek. Egyfelől választott mintái és könyvtárjegyzékei arra utalnak, hogy alaposan tájékozott volt korának – elsősorban német nyelvű – Európa-szerte széles körben népszerű szerzői, témái és műfajai terén. Másfelől feltűnő, hogy jelen kötetben közreadott szövegei közül a legtöbb kapcsolódik a zenéhez. A jelenség, ahogy részben már szó esett róla (lásd a *Falusi Inderkedések avvagy a' próbára tett szeretők* jegyzeteit), nem független Verseghy szerzetesi múltjától. A katolikus iskolák a nevelés során fontosnak tekintették a tanulók vokális és instrumentális zenei képzését. (HOVÁNSZKI 2013, 33–39.) A szerzetesi közösségek tagjai részint a szerzetesi rendtartományok országhatárokon átívelő jellegéből adódóan, részint katolikus főúri körökkel való kapcsolatuknak köszönhetően széles körű – nemegyszer olvasmányaikra, művelődésükre kiható – kapcsolathálóval bírhattak. (Erről lásd a bevezető tanulmány Marczibányi és Prónay családokra vonatkozó szakaszait.) Zenei képzettségük, érdeklődésük bizonyítéka a kezeik közül kikerült librettófordítások magas száma, hogy életben tartották az énekelt költészet hagyományait, s hogy a 18. század végén – immár jobbára exszerzetesként – soraikból kerültek a bécsi dalirodalom darabjainak magyarra fordítói. (HOVÁNSZKI 2013, 33–34.) Verseghy zenéhez való kötődései különösen szorosak voltak. Maga is játszott hangszeren, s jártas volt az éneklésben is: egykorú levelezések őrzik ennek emlékét. Kazinczy Ferenc budai fogságából 1795. június 5-én írja: „[...] *és olly szerencsés voltam, hogy a' szomszéd Cellába, mellynek ajtaja az enyémhez csak három lépés, Péter Versegi van fogva, és ő a' muzikális éneklés által, (mellynek zengése hozzám el hat, ha a' szokot, a' mellyeket énekel, nem értem is) gyakorta midőn a' kesergés elborított, hirtelen felderít.*” (KAZINCZY 2011, 172.) Batsányi János Verseghyről írt jellemzésében nyilatkozik így: „*Versegi Ferentz. Ex-Paulinus. Budán privatizál. Nagy-tudományú, nyílt elméjű, igaz lelkű derék Férjfiú. A' Hárját úgy veri, és e' mellett olly szépen énekel, hogy hozzáfogható alig van a' Hazában erre nézve.*” (Batsányi János Aranka Györgynek, Kassa, 1791. augusztus 8. OSZK Kt Quart. Hung. 1994, 82–83.) Verseghy e hajlamáról életműve számos darabja vall: eddig kiadatlan munkájában, a *Parnasszus Hegyén zengedező Magyar Músának szószati* című, kottákkal ellátott kéziratában hetvennél is több éneket gyűjtött össze, verseinek jó része énekelhető, s népszerű német nyelvű dalgűjtemények hatására született. (HOVÁNSZKI 2013, 53, SDL I., SDL II., SDL III., SDL IV., HAYDN 1781, HAYDN 1784.)

Az *Analyticában* az operáról mint műfajról szokását megtartva, Sulzer nyomán ír, s annak a dráma műnemén belül különleges helyet tulajdonít: „*A zenés dráma minden drámái mű között a legméltóságtejtsebb, legnemesebb és leghatásosabb lehet, mivel a szabad művészeteknek szinte mindegyikét segítségül hívja. Költészet, zene, színjáték, tánc, festészet és építészet egyesült erővel lépik meg a néző lelkét, és az általuk fölélesztett érzelmek erejével arra felé vonják, ragadják el, amerre akarják.*” (VERSEGHY 1977, 962–963.)

Előadások

Előadásáról nem maradt fenn adat.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Castor és Pollux – Kasztórt és Polluxot, vagy más néven Polüdeukészt a görög mitológiában Dioszküroszok néven szokás emlegetni. Az elnevezés származásukra utal, jelentése: Zeusz fiai. Tündareosz spártai király felesége, Léda ikergyermekéiként születtek, egyikőjüket, Polüdeukészt azonban Zeusz nemzette. A mondák elválaszthatatlan testvérpárként tartják számon a Dioszküroszokat. Kasztór a lóidomításban, katonáskodásban, Polüdeukész az ökölvívásban jeleskedett. A hagyomány számos történetet kapcsol hozzájuk: a cím ígérete szerint a töredékben maradt szöveg halhatatlanságuk elnyeréséről készült szólni. Úgy tartják, Tündareusz anyja, Gorgophoné volt az első asszony, aki férje halála után nem lett öngyilkos – ahogy az szokás volt –, hanem újra férjhez ment. Spárta későbbi királya e házasságból származott. Gorgophonénak első férjétől, Periérsztől két fia született: Aphareusz és Leukipposz. Aphareusz fiai, Ídasz és Lünkeusz, akik Leukipposz lányait, Phoibét és Hilairát jegyezték el. A Dioszküroszok azonban elrabolták unokafivéreik feleségeit. A feleségrablást harcok követték, amelyben Kasztór elesett. Polüdeukész arra kérte apját, hadd haljon meg ő is, Zeusz fiaként azonban az Olümposzra került volna. A halhatatlanságot viszont csak úgy fogadta el, ha abban fivére is részesül. Zeusz ezért megengedte, hogy Kasztórral együtt maradjanak, s idejüket naponként váltva két világban töltsék: az Olümposzon és a Hadészban. (Vö. GRAVES 1981, 360–366, PECZ 1985, 579–581.)

Actus – (lat.) actus, us (m). Jelentése: felvonás

Scena – (lat.) scaena, ae (f). Jelentése: jelenet

Tiléra – a név a mondabeli Leukipposz lányára, Hilairára utal

Matrina – valószínűleg beszélőnév, (lat.) matrina, ae (f). Jelentése: keresztanya.

bonczok – csomók

Klitoris – valószínűleg beszélőnév, (lat.) clitoris, is (f). Jelentése: csikló.

földi Deának – földi istennőnek. A dea, ae (f) latin szó jelentése: istennő.

kik az Égieket nagy szíveik által annyira megvették – az utalás Polüdeukész választására vonatkozhat

Fébe – a név a mondabeli Leukipposz lányára, Phoibéra utal

Linceos – a név a mondabeli Aphareusz fiára, Lünkeoszra utal

Mercúrius – a római mitológiában a görög Hermész megfelelője. Zeusz és Maia fia, legfontosabb funkciója az istenek fontos üzeneteinek továbbítása.

Hébe – az örök ifjúság istennője a görög mitológiában, Zeusz és Héra lánya, az istenek pohárnoka, aki az örök élet italát, a nektárt töltögeti poharaikba az Olümposzon

Zotmund, a' Majthényi fő nemes famíliának törzsöke, avvagy a' Posonyi Ostromlás.

Kézirat

OSZK Kt Quart. Hung. 3659. 1–9.

Megjelenés

A szöveg töredék, nyomtatásban egykorúan nem jelent meg. Későbbi kiadása: GÁLOS 1933, 287–290.

Szövegkritika

A kézirat autográf, jól olvasható, kevés javítást tartalmaz: ezeket lábjegyzetben jelöltük. A javítások autográfok, a szöveg lejegyzőjének tintájával készültek. A szöveget jelen kiadás betűhűen közli. A kéziratban aláhúzással kiemelt s rövidített szerepneveket jelöletlenül feloldottuk, s kiskapitális betűtípussal szedtük. Alkalmazkodván a többi szöveg közlésénél követett gyakorlathoz, a szerzői instrukciókat, valamint a jelenetek elején található szereplőkre és helyszínre vonatkozó megjegyzéseket ez esetben is kurziváltuk.

Forrás, keletkezés

Verseghy kézirat hagyatékának egykor Zircen őrzött részében *Zotmund* címen két szövegtöredék található. A szövegközlés során Töredék 1. és Töredék 2. néven különítettük el őket. A sorszámozás a szövegek kéziratcsomóban elfoglalt, egymáshoz viszonyított pozíciójára utal, nem a keletkezés sorrendjére, az ugyanis nem megállapítható egyértelműen. A Töredék 1. a műfajmegjelölés szerint énekes játék. Verses és prózai részekből épül fel: ariák, recitativók és cavatinák váltják benne egymást. A *Castor és Pollux*hoz hasonlóan feltételezhetően egy opera kezdeményéről van szó, amelynek első felvonásából három jelenet készült el. A Töredék 2. egy három felvonásra tervezett mű prózában megírt tervezetének töredéke. A felsorolt szereplők mutatnak hasonlóságot a Töredék 2.-ben feltűnő karakterekkel, azonban számos eltérés is akad. Az első felvonás szűkszavú leírása nem utal minden kétséget kizáróan arra, hogy a Töredék 1. e tervezet alapján készült volna, igaz, a lehetőség nem is zárható ki teljes bizonyossággal.

Verseghy a *Szétsi Mária a' murányi várban* című munkája után az 1810-es években újra a magyar történelemből választott témát. A döntést támogathatta, hogy ebben az időben jelent meg háromkötetes történeti műve: *Az Emberi Nemzetnek Történetei, melyeket a' Magyar Nemességnek hasznos mulatságára öszveszedett egy Emberszerető Hazafi*, Buda, 1810–1811. Témaválasztása ugyanakkor erősen kötődik az őt különösen szabadulása után támogató Marczibányi–Majthényi családhoz. (Erről bővebben a bevezető tanulmányban.) A hagyomány szerint Zotmund a Majthényi család őse volt. A századelőn íródott alkalmi szövegeihez hasonlóan (például: VERSEGHY 1806b). *Az Emberi Nemzetnek Történetei* egyes köteteit a család egy-egy tagjának ajánlja. Az elsőt magának Marczibányi Istvánnak (VERSEGHY 1810a); a másodikat

feleségének, Majthényi Máriának (VERSEGHY 1810b); a harmadikat Marczibányi Imrének (VERSEGHY 1811), a kötet megjelenése idején immár néhai Marczibányi István öccsének. A dedikációk nemcsak a tekintetben informatívak, hogy elárulják: Verseghy a család könyvtárát használta munkáinak megírása során (lásd az első kötet ajánlását: VERSEGHY 1810a), hanem a magáról és forrásairól keveset eláruló *Zotmundról* is faggathatók. A szöveg kapcsán kulcsfontosságú ajánlás szövege, amely a második kötet (VERSEGHY 1810b) elé került, teljes terjedelmében alább olvasható:

Ó Excellentiájához, Nagy Méltóságú Kesseleökeői Majthényi Mária Asszonyhoz, ő Excellentiájának Marczibány Istvány Belső Tanácsos Úrnak Hitvessébe.

Kegyelmes Asszonyom!

A' Magyar Törvénynek 1618dik esztendőbeli 74dik cikkelye alatt olvassuk, hogy Excellentiádnak Főnemes Familiája még 1051dik esztendőben nemessített meg Első András Királytúl Zotmundban, e' Familiának Törzsökében, ki Pozsony' várassát az ostromlástúl, 's ez által Hazánkot a' bizonyos veszedelemtül megmentette.

Bonfinius, második tizedének második könyvében, illyformán adgya elő e' történetet. Harmadik Henricus Császár, Péter Királynak tette miatt a' Magyarokonn bosszút akarván állani, egybe gyűjtötte seregeit olly szándékkal, hogy Magyar Országot a' Római Birodalom alá vesse, vagy legalább erejét megvesztegesse. Beütvén tebát ezen országba, megszállya Posonyt, bástyáihoz viteti a' faltörő gépelyeket, ostromló tornyokat emel, az eleségnek minden úttyait elzárja, a' Dunánn hajósereget ereszt le, hogy a' víznek partyaíruil is ostromolhassa a' várat, toronyforma alkotmányokat emeltetvén a' hajókra, mellyekbül a' várasbélieket arra kényszeríttesse, hogy a' falakhoz védelmezésnek okáért közelebb ne gyűljenek. Két hónapig tartott az ostromlás, de foganat nélkül. Az őrző sereg tebát, mellyet András Király a' várasba vetett, leginkább attúl tartván, hogy az eleségbül ki ne foggyon, és a' Duna, mellynek vizeinn az alsó tartományokból mind táplálékot, mind segítséget reménylett, el ne zárasson, új fortélyt gondolt ki. Volt tudni illik közöttük egy férfiú, ki Zotmundnak neveztetett, és úszni felette jól tudott. Ez tebát éjjel az ellenségnek hajóit kis fúróval mind átluggatta. Veszedelmes volt az ügyekezet; mert azonkívül, hogy élete a' család vizeknek hajjai között a' balálnak mélységei felett lebegett, szabadságát is kockára vetette, ha e' cselekedetenn az ellenség talán meglepette volna. De fáradságos is volt, mivel allig maradt annyi údeje, hogy a' Magyarokhoz visszaúszhasson. Korán reggel a' hajók, nem csak saját terhektül, hanem a' reájok épített gépelyektül is lefelé nyomtatván, süllyedni kezdettek, és egynehányan közülök, mellyekenn az ellenség a' veszedelmet elég korán észre nem vette, el is merültek. E' fortéllyal megjátsszván a' Magyarok az ellenségnek erejét, az ostromlás félbeszakasztatt.

Több ágakra oszlott ezen érdemes Törzökbül a' Majthényi Família, és egy csemetéje sem volt, a' ki magát a' Hazának tett hű szolgálattai által meg nem különböztette volna; kik közül kiváltképen való emlékezetet érdemel Méltóságos Báró Majthényi Mihály Úr, ki a' Királyi Kamarának fő Igazgatója, 's EXCELLENTIÁDNAK egyenes Ósse volt. E' díszes eredetet még fényesebbnek tette Excellentiádnban az Ég az által, hogy olly Nagy Anyátúl származtatta, ki született Grassalkovics Kisasszony volt, és Méltóságos Beleznay János Generális Úrnak hitvessé lett.

Előttem a' képe, micsoda nemes irigységgel nézik az illy főnemes familiákbül származó asszonyi nagy Lelkek férjfi rokonnyaikat, kik hadi és polgári tisztviselésekkel vagy egyébféle nevezetes foglalatosságokkal az ősi érdemeknek ragyogását fenntartják, sőt gyanapitták is. Hasonló czéllýokhoz ók

olly útakonn fel nem juthatnak, mint a' férfiak. Mit cselekszenek tehát? A' nemes indulatokat, a' Hazának szeretetét, a' Familiához való dűcsösséges ragaszkodást a' nevedékeknek szívébe öntik; férjeiket és rokonyikat fényes tettekre, hazafiúi ügykezetekre, s' a' legritkább érdemeknek buzgó nyomozására tüzesítik; s' mivel a' férfi nemek foglalatosságai meg nem engedik, hogy születések által szelidebben termett szíveknek minden érzékeny indulattyaít olly figyelmetességgel tellyesítsék, ammint kívánnák; az asszonyi Lelkek azok, kik cselédggyeiket és jobbággyaikat mindennemű inségeikben, a' betegeket vigasztallják, s' az efféle jóságos cselekedeteknek gyakorlása által a' Nemességnek legérzékenyebb kötelességét, melly az emberségnek dajkálásából áll, hűven tellyesítik.

Excellentiádnak nemes lelkű szemérmetségét nagyon megsérteném, ha e' rajzolásomat Főnemes Személyére alkalmaztatnám. A' helyett tehát, hogy dicséretére azokat említsem, a' miket a' Magyar Világ nálam nélkül is tud, csudál, és tisztel, engedgye meg, kérem, hogy ezen alkalmatossággal szíves köszönetet mondván ama' tetemes segedelemért, mellyel Excellentiád ezen munkámat Nemzetünknek köz hasznára istápolni átallya, ama' különös jóvöltát és úri kegyelmeit is meghálállyam, melyekkel hozzám több eszendőtül fogva viseltetni méltóztatik.

Ugyanezen Úri Kegyelmeibe magamot ezentúl is alázasosan ajánlván, mely tisztelettel és örök hálaadatossággal vagyok

*Excellentiádnak
alázatos szolgálja a' Szerző*

Verseghy háromfelvonásosra tervezett művét tehát Bonfini nyomán írhatta: BONFINI 1744. A szövegében nem hozzáférhető *Szétsi Mária* mellett, töredékes, ámde egyetlen eredetinek mondható darabja a *Zotmund*.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Zotmund – más néven: Búvár Kund. A *Képes Krónika* szerint I. András (ur. 1046–1060) katonája. III. Henrik német-római császár (ur. 1046–1056) Pozsony városát ostromolta, az ostromnak *Zotmund* vetett véget az ellenséges hajók elsüllyesztésével. Nagy Iván szerint *Zotmund* rokonítása a Majthényi családdal téves, a név félreolvasásából ered: *Zotmund de Mojtech*. (NAGY 1860, 256.)

Majthényi fő nemes familiának törzsöke – kesselőkeői báró és nemes Majthényi család. Verseghy Ferenc az 1780-as évektől évtizedeken át kapcsolatban állt a familiával, különösen Majthényi László helytartótanácsai tanácsossal és Majthényi Máriaival, Marczibányi István későbbi feleségével. Több szövegét ajánlja nekik: VERSEGHY 1806, VERSEGHY 1808, VERSEGHY 1810c. Marczibányi István (1752–1810) nagybirtokos mecénás. 1800-tól királyi tanácsos, 1783–1786 között csanádi alispán. 1800-tól udvari tanácsos. 1806-tól valóságos belső titkos tanácsos. Nagy összegekkel támogatott tudományos, vallási, szociális intézményeket. Alapítványt tett a lévai piarista gimnázium részére. 50 000 forint adománnyal és két tanár fizetésével támogatta az 1808-ban felállított Ludovika Akadémiát, azzal a kikötéssel, hogy magyarul oktatassanak, és anyagi segítséget nyújtott a magyar nyelvű katonai tankönyvek megjelenetéséhez. Az Erzsébet-apácák budai kórháza mellé női menhelyet építtetett. 1806-ban megvásárolta a Császár fürdőt és a környékbeli telkeket az irgalmasok számára, hogy a fürdő jövedelméből kórházat létesítsenek és tartsanak fenn. Műgyűjteményt hozott létre, számos író és literátor mecénása volt. 50 000 forintot alapítványt tett egy Magyar Tudós Társaság megalapítására,

hogy ennek létrejöttéig évente jutalmazták meg a legjobb magyar nyelvű tudományos munkát vagy klasszikusokból készült fordítást. (VERRASZTÓ 2010.)

Posonyi Ostromlás – III. Henrik német-római császár 1051–1052 táján ostromolta Pozsonyt

Énekes játék – a töredékben maradt darab műfaja valószínűleg opera

Aria – lásd a *Magyaroknak hűsége és nemzeti lelke* jegyzeteit

nemtelen – itt: nem nemesi származású

Csalóközi helységekből – Csallóköz: a Kis-Duna, a Duna és a Vág által határolt terület a mai Szlovákia délnyugati részén

tarka lepke – itt: hűtlen, csapodár

strázsára – őrségbe

vocsora – vacsora

Recitativo – lásd a *Magyaroknak hűsége és nemzeti lelke* jegyzeteit

üdőtlen – időtlen. Itt: állandó.

Cavantina – cavatina: a 18–19. századi olasz operákban többnyire rövid áriák elnevezése.

(SZABOLCSI-TÓTH 1965a, 351.)

Commendánsa – parancsnoka

Adjutáns – segédtsiszt

Szétsi Mária a' murányi várban [színlap]

Kézirat

Nem maradt fenn.

Megjelenés

A darab nyomtatásban nem jelent meg, kézirata lappang vagy elveszett. Csak színlapjáról ismerjük: OSZK, Színház történeti Tár, Színlapgyűjtemény. Előadás: Pest, 1808. december 7.

Szövegkritika

A színlap nem vet fel szövegkritikai problémákat.

Forrás, keletkezés

Verseghy Ferenc eredetileg számon tartott, s e jellegénél fogva egyik legérdekesebbnek tűnő *Szétsi Mária a' Murányi várban* című drámájának szövege nem maradt fenn. A darab nyomtatásban nem jelent meg. Források két előadásáról tanúskodnak: 1794-ből és 1808-ból. Ezek közül az utóbbi színlapja maradt fenn. Az 1794. június 11-i előadás színlapjáról a Ráday Pál hagyatékában található kéziratos másolat tájékoztat: SzÉ 1954, 190–191. Kerényi Ferenc sejtése szerint legalább két kézirata létezhetett. Az egyik a játékszíni könyvtár 1801-es megsemmisülésekor vesztett oda: ez lehetett az 1794-ben előadott darab szövege. (KERÉNYI 1988, 98, KERÉNYI 1974). A Kerényi által feltételezett másik kézirát – lévén, hogy a korábbi vélhetően elpusztult – az 1808-as előadás alapjául szolgálhatott, de mára ez sem férhető már hozzá. A feltételezést, hogy a szövegnek több változata létezhetett, a színlapokon feltüntetett szereplők összevetése megerősíti: az 1808-as előadásból hiányzik három női szereplő, s a korábbi változathoz képest két új szereplő tűnik fel a listán.

1794	1808
Szétsi Mária. Gróf Bethlen Özvegye	Szétsi Mária, Rimaszétsi Grófné, Gróf Bethlen István Özvegye
Vesselényi Vezér	Wesselényi Ferentz, Hadadi Gróf, a' Füleki Várnak Gondviselője
Gróf Illésházi	Gróf Illyésházi, Gábor a' Murányi Vár Gondviselője
Gróf Illésháziné Marinak ötte	Gróf Illyésháziné, Szétsi Máriának Testvér Öttse
Vadasz Kapitány	Vadászi Pál, Wesselényi Kapitánnya
Solymosi Hadnagy	Solymossi, Wesselényi Hadnagygya
Budahazi Murany Kapitany	Budaházi, Murányi Kapitány
–	András, Illyésháziné Szolgája
Nagy Ferentz Hadnagy Murany	Nagy Ferentz, Murányi Hadnagy
Etze [sic!] Porkoláb	Etre Boldizsár, Porkoláb

1794.	1808.
Kady Márton	Kádas Márton Máriának Udvarmestere
Nagy János Ráhoi Kasznár	Nagy János, Ráhoi Kasznár
Dorottya Illésháziné Szoba Asszonya	Dorottya, Illyésháziné Szoba-Asszonya
Sófi Szobaleány	'Sófi, Mária Szobaleánya
Fitzek-Rab	Fitzék Jakab, egy Rab
Pal, Gergel Vesselényi Aprodja	Pál Gergyely, Vesselényi Apródja
–	Ferentz, Mária Szolgája
–	Tisztek. Katonák.
Budaháziné	–
Nagy Ferentzné	–
Etzéné [sic!]	–

A színlapok és Mérey Sándor darablistája szerint Verseghy Gyöngyösi István *Márssal társalkodó Murányi Vénusza* nyomán dolgozhatott. (BAYER 1897, 425.) Ezt maga Verseghy erősíti meg a *Mi a Poézis?* című munkájában, ahol nemcsak arról vall, hogy id. Ráday Gedeon jóvoltából használta Gyöngyösi művének 1664-es kiadását, hanem nyilatkozik arról is, hogy ismerte a munka több 18. századi kiadását, külön kiemeli Tsétsi Zachariás 1702-es editójának súlyos torzításait. (VERSEGHY 1793a, 29–31.) Ráday említése a színmű keletkezési idejének meghatározásához is támpontot adhat: Ráday és Kazinczy levélváltása alapján tudható, hogy a személyes ismeretség 1789 tavaszán teremődhetett meg (Ráday Gedeon levele Kazinczy Ferenchez, Pest, 1789. március 1. = KAZ. LEV. I. 294). Verseghy tehát e dátum és Ráday 1792-es halála közé eső időszakban juthatott a kötethez, s használhatta azt (vö. a bevezető tanulmánnyal).

A darabnak mind 1794-es, mind 1808-as színreviteléről információt szolgáltat a szereposztások vizsgálata, a szerepet megformáló színészek karaktere. Az 1808-as előadásban résztvevők felsorolása és jellemzése a *Tárgyi és nyelvi magyarázatok* között, a megformált karakterhez fűzött jegyzetként kapott helyett. Alább az 1794-es bemutatóban színpadra állók következnek. A színészek azonosításában mindkét esetben színházi zsebkönyvek nyújtottak segítséget. Az 1794-es előadás szereposztása (SZÉ 1954, 190–191):

Szétsi Mária. Grof Bethlen Özvegye: Liptai L[eány]. A[sszony]. – Liptai Mária (?–?) színésznő, fordító. 1792–1796 között a pest-budai első magyar színtársulat tagja. Darabja: *A tékozló vagy az elfajultság tüköre* (1795). Utoljára 1796-ban lépett színpadra. Főként naivszerepeket és tragikus hősnőket alakított. Jelentős szerepei: Szidalisz (Bessenyei György: *A filozófus*); Beta (Weisse: *Házi orvosság*); Minna (Lessing: *Minna von Barnheim*); Merop (Voltaire: *Méropé*); Szétsi Mária (Verseghy Ferenc: *Szétsi Mária*); Zsófia (Kelemen László átdolgozása: *Képzelt beteg*); Veronika (Dugonics András: *Arany perczek*). (MSZL 459, SCHÖPFLIN [1931], 137.)

Vesselényi Vezér: Sehy – Sehy Ferenc (Arad, 1764/1765–Nagyvárad, 1799): színész, fordító. Tokajkeresztúron tanító, majd Aradon esküdt. Közpénzek hanyag kezelése miatt börtönbüntetést kapott. 1791-től a pest-budai első magyar színtársulat tagja. Részt vett a Martinovics-összeesküvésben, több társát feljelentette, a vádak alól 1795-ben felmentették. A pest-budai társaság feloszlása után Kolozsvárott, Debrecenben, Nagyváradon játszott. Tragikus hősnőket, érzékenyjátékok karaktereit alakította, Kotzebue számos darabjában színre lépett. Jelentős szerepei: Fitzondi (Brühl: *Talált gyermek*); Esméretlen (Kotzebue: *Embergyűlölés és megbánás*); Prédikátor (Kotzebue: *A szerelem gyermeke*); Gróf Valtron (Möller: *Gróf Valtron*); Capulet

(Shakespeare–Weisse: *Rómeó és Júlia*); Vitéz János (Szentjóni Szabó László: *Mátyás király*); Zrínyi Miklós (Werthes: *Zrínyi Miklós*); Kálmán király (Dugonics András: *Báthori Mária*); Wesselényi Ferenc (Verseghy Ferenc: *Szétsi Mária*). Németből készített drámafordításai ismertek. (MSzL 677, SCHÖPFLIN 1931, 100.)

Gróf Illésházi: Láng – Láng Ádám János (Jászújfalu, 1772. július 28.–Pest, 1847. március 22.) énekes, színész, színigazgató, drámák írója és fordítója. 1790–91-ben a pesti német, 1792 és 1796 között a pest-budai első magyar társulat tagja. Néhány Erdélyben töltött év után 1807 és 1813 között újra Pesten játszott. 1837-től a Pesti Magyar Színház, utóbb a Nemzeti Színház tagja volt. Mindkét felesége – Kelemen Erzsébet (1794–95-ig él vele házasságban) és Járδος Annamária (1798–1806-ig él vele házasságban) –, valamint fia (Lángh/Láng Boldizsár, 1824–1890), menyje (Prielle Emília, 1829–1902) és unokája (Láng Irén) is színészek voltak. Jelentős szerepei: Etele (Dugonics András–Soós Márton: *A megszorított ártatlanság*); Montalbán (Lemierre: *Lanassza*); Horst (Kotzebue: *Embergyűlölés és megbánás, A nemes hazugság*); Pikkó (Hafner–Chudy J.: *Pikkó herceg és Jutka Perzsi*); Sofrano (Henneberg: *Csörgő-sipka*); Hamlet (Shakespeare: *Hamlet*); Rinaldo Rinaldini (Hensler). (MSzL 442, SCHÖPFLIN [1931] 82–83.)

Gróf Illésháziné Marinak ötse: *Láng Ifjú*. *A[sszony]*. – Lángné Kelemen Erzsébet (Pest, 1772. április 16.–Pest, 1795. október 30.) színésznő. Kelemen László húga; Láng Ádám János első felesége. 1791-től a pest-budai első magyar színtársulat tagja. Főként naivszerepeket játszott. Jelentős szerepei: Berenisz (Bessenyei György: *A filozófus*), Illésháziné (Verseghy Ferenc: *Szétsi Mária*); Palmira (Lemierre: *Lanassza*). (MSzL 443, SCHÖPFLIN [1930] 396.)

Vadasz Kapitány: Várady – Várady Mihály (?–?) színész. 1792 és 1795 között az első pest-budai magyar színtársulat tagja. Főként érzékenyjátékokban és komikus szerepekben tűnt fel. 1795-ben felhagyott a színérettel. Felesége: Török Magdolna, színésznő, Kelemen László nagynénje. Jelentős szerepei: Rontó prókátor (Schneider: *Ki-ki saját háza előtt seperjen*); Chremes (Plautus); Gömböc (Hafner–Chudy: *Pikkó herceg és Jutka Perzsi*); Habakuk (Hensler: *A Pestre vándorolt szabólegény*). (MSzL 840–841, SCHÖPFLIN 1931, 411.)

Solymosi Hadnagy: Ernyi – Ernyi Mihály (1770–1820). Eredeti vezetékneve Ernst. Színész, énekes, drámák írója és fordítója. Felesége Termetzky Franciska. 1793 és 1796 között a pest-budai első magyar színtársulat tagja. Az 1800-as évek elején Kolozsvár, Pest és Debrecen színpadain játszott. Főként fiatal szerelmes és komikus karaktereket alakított, tenorként énekes játékokban is feltűnt. Jelentős szerepei: Zalánfi (Dugonics–Soós: *A megszorított ártatlanság*); Kisbráhim (Lemierre: *Lanassza*); Bodnár Ferenc (Kotzebue: *A szerelem gyermeke*) Tsukli (Hafner–Chudy: *Pikkó herceg és Jutka Perzsi*); Pedrillo (Kotzebue: *A formentéri remete*); Hurbos Firi (Kotzebue: *A nagy zürzavar*). (MSzL 193, SCHÖPFLIN [1929] 452.)

Budabazi Murany Kapitány: Papp – Pap/Papp Gábor (?–?) színész. 1791 és 1796 között az első pest-budai társaság tagja. (MSzL 591, SCHÖPFLIN [1931] 439.)

Nagy Ferentz Hadnagy Murany: Kelemen – Kelemen László (Kecskemét, 1762. július 26.–Csanádpalota, 1814. december 24.) színész, fordító. A pesti piaristáknál végzett tanulmányai után 1792-ig kántor. Az első Magyar Nemzeti Játékszíni Társaság alapító tagja, utóbb vezetője, 1792 és 1799 között színésze. 1795 és 1799 között Nagyváradon tisztviselő. 1799 és 1801 között az újjászervezett társulat tagja. Nagyváradon, Szegeden, Kecskeméten, Nagykőrösön, Gyöngyösön, Losoncon játszott, miután tönkrement, felhagyott a színérettel, s utolsó éveiben kántor, ügyvéd, iskolamester volt. Jelentős szerepei: Kővári (Brühl–Simai: *Igazházi*), Pontyi (Bessenyei: *A filozófus*), Xixaxoverox (Hafner–Chudy: *Pikkó herceg és Jutka Perzsi*). Színdarabokat fordított németből, emellett egyházi énekeket is írt. (MSzL 368–369, SCHÖPFLIN [1930] 396–397.)

Etze [sic!] *Porkoláb: Pataky* – Pataki Benedek (?–?) színész. 1792 és 1796 között a pest-budai első magyar színtársulat tagja. Kevés adat áll rendelkezésre róla, főként szolgál- és inas karaktereket alakított. (MSzL 598, SCHÖPFLIN [1931] 446.)

Budaháziné: Bagoly L[eány]. A[asszony]. – Sem Gyöngyösi szövegében nem szerepel, sem az 1808-as színlapon. Fiktív karakter. Bagolyi Anna (?–?) színésznő. Bagolyi Antal színész húga, 1792 és 1796 között a pest-budai első magyar színtársulat segédszínésznője. (MSzL 40.)

Nagy Ferentzné: Rehák Ifjú. L[eány]. A[asszony]. – Sem Gyöngyösi szövegében nem szerepel, sem az 1808-as színlapon. Fiktív karakter. Szerepében Rehákné Moór Anna (1773–1842) színésznő. 1790 és 1796 között az első magyar színtársulat tagja, vezető színésznője. Férje Rehák József ügyvéd. A társulat feloszlása után Wesselényi Miklós Kolozsvárra hívta, később alkalmanként Pesten is színpadra állt. Tragédiákban, érzékenyjátékokban, vígjátékokban, valamint énekes játékokban és táncprodukciókban is feltűnt. Jelentős szerepei: Eulália (Kotzebue: *Embergyűlölés és megbánás*), Angyelika (Bessenyei György: *A filozófus*), Júlia (Shakespeare–Weisse: *Rómeó és Júlia*), Alzír (Voltaire: *Zaid*), Lanassza (Lemierre: *Lanassza*), Cora (Kotzebue: *A nap szüze*), Etelka (Dugonics–Soós: *A megszorított ártatlanság*), Bátori Mária (Soden–Dugonics: *Bátori Mária*). (MSzL 644, SCHÖPFLIN [1931] 284–285.)

Etréné [sic!]: *Várady Ifjú*. L[eány]. A[sszony]. – Etréné: sem Gyöngyösi szövegében nem szerepel, sem az 1808-as színlapon. Fiktív karakter. Szerepében Váradyné Török Magdolna (1769–?) színésznő. 1791 és 1794 között az első magyar színtársulat tagja. Kelemen László nagynénje. Várady Mihály színész felesége. Főként érzékenyjátékokban és vígjátékokban állt színpadra, szobalányok, komornák karakterét alakította. (MSzL 841, SCHÖPFLIN 1931, 374.)

Kady [sic!] *Márton: Pesti* – Pesthy László (?–?) színész. 1791 és 1796 között az első magyar színtársulat tagja. 1796-ban elhagyta a pályát. (MSzL 609, SCHÖPFLIN [1931] 462.)

Nagy János Rabó *Kaszvár: Varsányi* – Varsányi Ferenc (?–?) színész, énekes, drámák szövegének fordítója, 1792 és 1796 között az első magyar színtársulat tagja, a társulat feloszlása után elhagyta a pályát. A színpadon idősebb karaktereket formált meg. Jelentős szerepei: Zöldi óbester (Brühl: *Talált gyermek*), Gróf (Kotzebue: *Embergyűlölés és megbánás*), Vadligeti (Kotzebue: *A szerelem gyermeke*), Burleigh (Banks: *Gróf Essex*), Montague (Shakespeare–Weisse: *Rómeó és Júlia*); Buksi (Hafner–Chudy: *Pikkó herceg és Jutka Perzsi*), Csizmadia (Holberg: *A politikus csizmadia*). Három, németből készült fordítása szerepelt a műsoron. (MSzL 847, SCHÖPFLIN 1931, 415.)

Dorottya Illésháziné Szoba Aszonya: Ernyi Ifjú. A[asszony]. – Ernyiné Termetzky Franciska (?–1810) színésznő. 1790 és 1796 között az első magyar színtársulat tagja. 1793-tól Ernyi Mihály felesége. A társulat feloszlása után férjével együtt Erdélybe ment, 1806-ban tért vissza. 1807–1808-ban Pesten játszott, majd visszatért Kolozsvárra. Később Debrecenben élt egészen haláláig. Fiatal lány- és anyakaraktereket formált meg, énekes játékokban is feltűnt. Jelentős szerepei: Eresztra (Bessenyei György: *A filozófus*), Franciska (Lessing: *Minna von Barnhelm*), Jutka Perzsi (Hafner–Chudy: *Pikkó herceg és Jutka Perzsi*), Klarissa (Paisiello: *A magokhitt filozófusok*), Afanasia (Kotzebue: *Gróf Benyovszky*), Járíkö (Eckartshausen: *Inkle és Járíkö*). (MSzL 193–194, SCHÖPFLIN 1931, 349.)

Séfi Szobaleány: Kelemen L[eány]. A[sszony]. – Gyöngyösi szövegében nem szerepel, fiktív karakter. Kelemen Borbála (?–?) színésznő. Kelemen László húga, Csizmadia Sándor ügyvéd felesége. 1793 és 1795 között az első magyar színtársulat tagja, fiatal lánykarakterek megformálója. (MSzL 368, SCHÖPFLIN [1929] 300.)

Fitzek-Rab: Bagoly – Bagolyi Antal (?–?) színész. 1792 és 1796 között az első magyar színtársulat tagja. (MSzL 40, SCHÖPFLIN [1929.] 88.)

Pal, Gergel Vesselényi Aprodja: Rozsa – Rózsa Márton (?–1811 k.) színész. 1790-ben Pest vármegye írnoka. 1791 és 1796 között az első magyar színtársulat tagja, annak feloszlása után újból a vármegye szolgálatába állt. A színpadon fiatal karaktereket alakított. Jelentős szerepei: Párménio (Bessenyei György: *A filozófus*), Csipkevics (Schneider: *Ki-ki saját háza előtt seperjen*), Keserű tisztartó (Kotzebue: *Embergyűlölet és megbánás*), Ürömfalvi (Goldoni: *A gavallér és a dáma*), Havasalföldi herceg (Henneberg–Schikaneder: *Csörgősipka*). (MSZL 658, SCHÖPFLIN 1931, 68.)

A témát Verseygy után többen feldolgozták: Kisfaludy Károly, Arany János, Petőfi Sándor, Tompa Mihály, Móricz Zsigmond. (KISFALUDY 1820, ARANY 2003, PETŐFI 2008, TOMPA 1961, MÓRICZ 1981. Vö. RATZKY 2007, RUTTKAY 1999.)

Előadások

Pest, 1794. június 11., Pest, 1808. december 7.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Abonnement suspendu – bérletszünet

L. Báró Hadadi Wesselényi Miklós Úr – Wesselényi Miklós, id. hadadi báró (1750–1809), fordító, mecénás. Adósságai rendezésével megmentette az 1792 óta működő erdélyi magyar színtársulatot, 1797 és 1809 igazgatta is őket. 1806-ban a társulat egy részét Pestre küldte, ahol 1815-ig működtek.

a' Magyar Nyelv művelő Társaság – az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság 1791 és 1806 között működött. Kezdeményezője Aranka György (*Egy Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság Felállításáról való Rajzolat*, Kolozsvár, 1791). A társaság célja az anyanyelv és nemzeti nyelvű tudományok intézményes keretek közti művelése.

ditő Nevenapja – Miklós napja december 6-ra esik

SZÉTSIMÁRIA – Széchy Anna Mária (1610–1679), Széchy György és Homonnai Mária lánya. Első férje Bethlen Gábor erdélyi fejedelem unokaöccse, ifjabb Bethlen István, akinek korai halála után feleségül ment rozsályi Kun Istvánhoz. A házasság válással végződött, Széchy Mária Murányba költözött. 1644-ben segítette a királpárti Wesselényi Ferenc kezére juttatni a várat, s ugyanebben az évben házasságot is kötött vele. (Vö. R. VÁRKONYI 1987, 90–104.)

A' MURÁNYI VÁRBAN – vár Gömör vármegyében, a Murány folyó völgyében. Földrajzi elhelyezkedéséből adódóan összeköttetést jelent Alsó- és Felső-Magyarország között, a Gömör és Vág folyók mentén haladó fontos útvonalak közelében. Széchy Mária anyai nagyszülei, Dóczy Fruzsina és Homonnai Drugeth György birtoka volt, annak halála után azonban a császár lefoglalta. A házaspár gyermekei, az utóbb országbírói tisztséget betöltő Homonnai György és testvére, Homonnai Mária visszakapták a család javait. Murány így jutott zálogjogon Homonnai Mária férje, Széchy György kezére. A birtok a környékbeli vashámoroknak is köszönhetően jól jövedelmezett. Bethlen Gábor erdélyi fejedelem politikai szempontból is fontosnak tartotta, ezért megerősítette Széchy György birtokjogát, s szorgalmazta unokaöccse, Bethlen István és Széchy Mária házasságát. A császár számára is jelentőséggel bírt, hiszen Széchy György halála után annak özvegye csak úgy kaphatta meg az uralkodó védelmi levelét a birtokra, ha hűségnyilatkozatot tesz, miszerint Murányt nem engedti idegen fejedelem, különösen az erdélyi fejedelem vagy annak híve kezére jutni. Homonnai Mária ennek ellenére

nem akadályozta meg lánya házasságát, így került a birtok előbb lényegében Bethlen Gábor, majd I. Rákóczi György erdélyi fejedelem felügyelete alá. (Vö. R. VÁRKONYI 1987, 31–38, PÁLFFY 1996.)

Néhai Gyöngyössi István Úr, Murányi Venusból – Gyöngyösi István (1629–1704). Wesselényi Ferenc nádor titkára, majd annak halála után Széchy Mária szolgálatában áll, utóbb alispán, országgyűlési követ. Az utalás egyik legismertebb munkájára vonatkozik: *Márssal társalkodó Murányi Vénus*, Kassa, 1664. A szövegnek több 18. századi kiadása is létezett, többségük súlyos torzításokat tartalmazott. Verseghy több verziót ismert, s az eredeti kiadást is használta. (Erről lásd: *Forrás, keletkezés.*) A szöveg kritikai kiadása: GYÖNGYÖSI 1998. Lásd még: R. VÁRKONYI 1987.

Gróf Bethlen István – iktári gróf Bethlen István (1606–1632) váradi főkapitány. Bethlen István (1582–1648) erdélyi fejedelem és Csáky Krisztina fia, Bethlen Gábor (1580–1629) erdélyi fejedelem unokaöccse, 1627 és 1632 között Széchy Mária első férje.

Murányiné – Murányi Zsigmondné Lefèvre Terézia (?–?) színésznő. Édesapja francia emigráns, férje Murányi Zsigmond színész. 1803 és 1806 között Kolozsvárott játszott, 1808 és 1815 között a pesti társulat vezető színésznője. 1815-ben Miskolcra szerződött, 1809 és 1824 között a székesfehérvári társulat tagja, majd Kolozsvárra költözött. 1827 után nem lépett színpadra. Előbb naivákat, utóbb hősnőket alakított. Jelentős szerepei: Eulália (Kotzebue: *Embergyűlölés és megbánás*), Podjebrád Katalin, Geréb Erzsébet (Szentjóni Szabó László: *Mátyás király*), Adelheid (Girzik–Katona: *István király*), Cleopatra (Kotzebue: *Octavia*), Dobrochna (Kisfaludy Károly: *Stibor vajda*). (MSzL 528, SCHÖPFLIN [1931] 295–296.)

Wesselényi Ferentz, Hadadi Gróf – hadadi és murányi Wesselényi Ferenc (1605–1667) füleki, majd felső-magyarországi főkapitány, 1655-től nádor. Széchy Mária harmadik férje. A vasmári békével (1664) elégedetlen főurak Habsburg-ellenes mozgalmának résztvevője, majd Zrínyi Miklós halála után vezetője. 1644-ben még a császár pártján állt, s Murány megszerzésével az I. Rákóczi Györggyel szemben álló III. Ferdinánd (1608–1657) érdekeinek kedvezett.

Benke – Benke József (laborfalvi) színész, színigazgató (1781–1855). Színészi pályáját Kolozsvárott kezdte. 1807 és 1815 között többnyire Pesten játszott, 1815 és 1820 között Miskolcon, majd pályáját befejezve tanítóként élt ugyanitt. Lánya a később Laborfalvi Róza néven ismertté vált Benke Judit, Jókai Mór felesége. Korának egyik legműveltebb színészeként tartják számon, főként hős- és apakaraktereket alakított. Színházelméleti írásai: *A theatrum tzélja és haszna*, 1809; *Játék-Szín*, 1810, 1814; *A Pesten felállítandó magyar játékszínről*, 1832. Jelentős szerepei: Kálmán király (Soden–Dugonics: *Bátori Mária*); Gara Miklós (Lakos: *Hunyadi László*); Vitéz János (Szentjóni Szabó László: *Mátyás király*); Seregély Miklós (Kotzebue: *A kisvárosiak*); Galotti (Lessing: *Emilia Galotti*); Hamlet (Shakespeare–Schröder: *Hamlet*). (MSzL 82, SCHÖPFLIN [1929] 164.)

Füleki Várnak – a vár az egykori Nógrád vármegyében található, ma Fil’akovo néven Szlovákiához tartozik. Az épületet a 16. század közepén Bebek Ferenc építtette át erődtémménnyé. A törökök 1554-ben foglalták el, a budai vilajetbe sorolták, s szandzsákszékhellyé tették: a hódoltság területének legészakibb szandzsákközpontja lett. A nógrádi várláncolat legfontosabb eleme. Politikai-stratégiai jelentősége földrajzi elhelyezkedéséből adódott: a bányavárosok felé vezető út mentén, s egyszersmind a Habsburg- és az erdélyi fennhatóság alatt álló területek határán helyezkedett el. 1593-ban foglalták vissza a töröktől. 1606-ban császári fennhatóság alá került. Wesselényi Ferenc 1634 és 1644 volt a füleki vár kapitánya. (CSORBA 2005, 8, KÖHLBACH 1994, 83, HEGYI 2007, 801, AGÓCS 2009, 19–28, PÁLFFY 2010, 314.)

Gróf Illyés házi, Gábor – Illésházy Gábor (1622–1667) Trencsén és Liptó vármegye főispánja. Kezdetben a III. Ferdinánddal szemben álló I. Rákóczi György erdélyi fejedelem támogatója, 1644 őszén a császár oldalára állt. Széchy Mária testvéreinek, Széchy Évának férje. Széchy György özvegye, Homonnai Mária 1643-ban bekövetkezett halála után a családi vagyon, a zálogjogon birtokolt Murány várával együtt a Széchy lányokra szállt, felesége révén annak harmadára Illésházy Gábor is igényt tarthatott. (Vö. R. VÁRKONYI 1987, 25–26, 62–63.)

Murányi – Murányi Zsigmond (?–?) színész. Felesége a francia származású Lefèvre Terézia. 1808 és 1815 között a pesti társulat tagja volt. Néhány Miskolcon és Kassán töltött év után 1819 és 1824 között Székesfehérváron szerepelt. Közép-Szolnok vármegye 1821-ben táblabírájává választotta. 1827-ben a kolozsvári társulat tagja, később vándorszínész. Főként uralkodók, előkelő személyek szerepében, illetve apaként lépett színre. Jelentős szerepei: Montalbán (Lemierre: *Lanassza*); Podjebrád (Szentjóni Szabó László: *Mátyás király*); Géza herceg (Kisfaludy Károly: *Ilka*). (MSzL 527, SCHÖPFLIN [1931] 295.)

Gróf Illyés háziné – Illésházy Gábor felesége, Széchy Mária testvére, Széchy Éva

Juliska – az 1808-as társulati névsort közlő zsebkönyv alapján Czagányiné Simonyi Juliana (?–?) színésznő. 1808 és 1813 között a pesti társulat tagja volt, majd elhagyta a pályát. Főként naivaszerepekben és énekes játékokban tűnt fel. Jelentősebb szerepei: Beta (Weisse-Simai: *Házi orvosság*), Járikó (Eckartshausen: *Inkle és Járikó*). (MSzL 127, SCHÖPFLIN [1929] 527, MJZs 1808.)

Vadászi Pál – valós történelmi személyiség, füleki tiszt, Wesselényi bizalmasa. 1635 és 1637 között I. Rákóczi György (1593–1648) szolgálatában állt. Gyöngyösi szövegében Wesselényi kísérőjeként tűnik fel. (Vö. R. VÁRKONYI 1987, 71–72, GYÖNGYÖSI 1998, 69, 98, 117.)

Sáska – Sáska János (?–?) színész. Az erdélyi magyar színtársulat alapító tagja Kolozsvárott, 1792 és 1807 között játszott itt. 1807 és 1810 között a pesti társulat tagja, majd Debrecenben lépett fel, 1812-ben tért vissza Kolozsvárra. Felesége: Koronka Borbála színésznő, lánya, Sáska Biri ugyancsak színésznő. Pályája elején főként érzékenyjátékokban tűnt fel, utóbb apa-, illetve uralkodókaraktereket alakított. Jelentős szerepei: Inkle (Eckartshausen: *Inkle és Járikó*); Laertes (Shakespeare–Schröder: *Hamlet*); Walter (Schiller: *Ármány és szerelem*); Vadligeti (Kotzebue: *A szerelem gyermeke*). (MSzL 672, SCHÖPFLIN 1931, 88.)

Solymossi – Gyöngyösinél: Solmosi, Solymosi. Füleki tiszt Wesselényi szolgálatában. Kétkelkedi a Wesselényit Murányba váró Széchy Mária szavaiban, és azt gyanítja, Wesselényit törbe akarják csalni. (GYÖNGYÖSI 1998, 102.)

Láng – Láng Ádám János (1772–1847). Lásd az 1794-es szereposztásnál.

Budaházi – Gyöngyösinél Budaházi István néven, a murányi vár kapitányaként szerepel. (GYÖNGYÖSI 1998, 25.) R. Várkonyi Ágnes nem tud ilyen nevű valós történelmi személyiségről, csak Budaházi Jánosról, akit Homonnai Mária küld Erdélybe, Széchy Mária szolgálatára. (R. VÁRKONYI 1987, 136.)

Magyar – az 1808-as társulati névsort közlő zsebkönyv alapján Magyar György színész és sűgő. (MJZs 1808, KERÉNYI 1990, 133.)

Nagy Ferentz, Murányi Hadnagy – Gyöngyösinél Illésházy Gábor hadnagya Murányban. (GYÖNGYÖSI 1998, 126.)

Kemény – Kemény János (1778–1850) színész. 1803 és 1806 között a kolozsvári társulat tagja, 1807 és 1810 között Pesten játszik, 1811–12-ben Komáromban és Győrött. 1815 és 1830 között Marosvásárhelyen és Kolozsvárott szerepel. Főként kisebb mellékszerepekben tűnik fel. Felesége Szentiványi Zsuzsánna színésznő. Szerepei: Jago (Shakespeare: *Othello*); Árvai (Soden–

Dugonics: *Bátori Mária*); Loska (Andrád: *Hóravilág Erdélyben*); Evald (Raupach: *Molnár és gyermeke*). (MSzL 371–372, SCHÖPFLIN [1930] 402.)

Etre Boldizsár, Porkoláb – Gyöngyösönél murányvári porkoláb. Az Etthre családnak a Nógrád megyei Kálnón volt birtoka. A család leszármazottja, Etthre László 1697-ben kötött házasságot Gyöngyösi István Rozália nevű lányával. (GYÖNGYÖSI 1998, 25, 153, NAGY 1853, 102–103.)

Kádas Márton – Gyöngyösönél Széchy Mária követe, bizalmasa. R. Várkonyi Ágnes ilyen nevű személyt nem tud azonosítani: a hasonló nevű Kádas Mihályt, I. Rákóczi György 1644-ben Budán gyakran megforduló követét ismeri. (GYÖNGYÖSI 1998, 61, 117, R. VÁRKONYI 1987, 137.)

Garzó – Kerényi Ferenc adatai utalnak egy ilyen vezetőknévű színészre, akiről azonban csak annyit tudni, hogy 1808-ban Pesten játszott, s talán azonos Garzó Vincével, a Dunántúli Színjátszó Társaság tagjával. (KERÉNYI 2000c, 1404.) A társulat tagjainak 1808-ra vonatkozó jegyzékében csak a vezetőknévet említvén, színházi zsebkönyv sem segít tisztázni a kérdést. (MJZs 1808.)

Nagy János, Ráhoi Kasznár – Gyöngyösönél a ráhoi birtokos Kürthi Ferencné Jákófi Kata szolgálója. Ráho (Rimaráho) Murány és Fülek között helyezkedik el, Wesselényi ezért bízta Nagyra a Széchy Máriának küldött levél továbbítását. Jean de Laboureur *Histoire des Amours du Comte et de le Comtesse Vesselény* című munkája szerint hadifogoly Füleken. (GYÖNGYÖSI 1998, 52–60, 161.) (ÁCSÁDY 1885, 101.)

Kántor – Kántor Gerzson (1784–1812) színész. 1805–1806-ban Kolozsvárott játszott, 1807 és 1809 között Pesten, majd Debrecenben. A kor egyik legkedveltebb komikus színésze. Jelentős szerepei: Mandolino (Henneberg–Schikaneder: *Csörgősipka*); Péter (Kotzebue: *Embergyűlölés és megbánás*); Tisztartó (Goethe: *Stella*). (MSzL 353, SCHÖPFLIN [1930] 363.)

Dorottya, Illyésháziné Szoba-Asszonya – Gyöngyösi szövegében nem szerepel, fiktív karakter

Susika – az 1808-as társulati névsort közlő színházi zsebkönyv alapján Benkéné Rácz Zsuzsanna (?–?) színésznő. 1808 és 1810 között a pesti társulat tagja. Férje Benke József színész. Lánya Benke Judit (utóbb Laborfalvi Róza néven). (MSzL 82, SCHÖPFLIN 1931, 5, MJZs 1808.)

Sófia, Mária Szobaleánya – Gyöngyösi szövegében nem szerepel, fiktív karakter

Anikó – az 1808-as társulati névsort közlő színházi zsebkönyv alapján Kemény Anikó színésznő. (MJZs 1808.)

Fitzék Jakab – Gyöngyösönél Ficzek Jakab Széchy Mária gyalogtizedese Murányban, akit egy véletlenül elkövetett gyilkosság miatt börtönbe zártak. Kiváló helyismerete miatt azért engedték szabadon, hogy a Murány felé tartó Wesselényi vezetője legyen. (GYÖNGYÖSI 1998, 97, 155.)

Bakos – Bakos Márton: 1808-tól sűgő a kolozsvári magyar színtársulatnál. (SCHÖPFLIN [1929] 94, MJZs 1808.)

Pál Gergyely – Gyöngyösönél Pál Gergyely. Wesselényi szolgálatában áll: egy Széchy Máriának szánt levél, s a hozzá mellékelte ezüstóra továbbításával bízta meg. (GYÖNGYÖSI 1998, 62, 167.)

Nagy – Nagy János (?–?) színész. 1796–1797 táján Nagybányán és Debrecenben játszott. 1806-ban a kolozsvári társulat tagja. 1807 és 1815 között Pesten szerepelt. Egerben, majd Miskolcon töltött évek után 1829 és 1833 között Kassán működött. Utoljára 1842–43-ban Miskolcon lépett színpadra. Idősebb figurák, intrikus karakterek megformálója. Jelentősebb szerepei: Moór Ferenc (Schiller: *Haramiák*), Izsák (Bretzner: *Módi szeretők*), Fedel (Ziegler: *Világ hangja, szív jósága*). (MSzL 539, SCHÖPFLIN [1931] 320.)

Ferentz, Mária Szolgája – Gyöngyösi szövegében nem szerepel, fiktív karakter. A darab 1794-es színlapján nem szerepel.

András, Illyésbáziné Szolgája – Gyöngyösi szövegében nem szerepel, fiktív karakter. A darab 1794-es színlapján nem szerepel.

Lavotta Úr – izsépfalvi és kevelházi Lavotta János (1764–1820) zeneszerző, hegedűművész. Pozsonyban és Pesten jogot hallgatott. Zenét Sabodi Bonaventurától, Franz Hossától, Glantz Györgytől, Joseph Zistlertől tanult. 1791-ben Orczy László írnoka, majd nevelő Zichy Károly országbíró fiai mellett. 1792–1793 táján a pest-budai magyar színjátszó társaság „*muzsikadirektora*”. Ő szerzett zenét Clemens Friedrich Werthes Zrínyi-darabjához. Hasonló szerepkörben, „*orchestrum directorként*” tűnik fel 1802 és 1804 között a kolozsvári társulatnál. Bihari Jánossal (1764–1827) és Csermák Antal Györggyel (1774–1822) az úgynevezett „virtuóz triász” tagja. Munkássága különösen a verbunkos terén kiemelkedő, de más irányban is tájékozott volt: német táncok, menüettek, kontratáncok, polonaisek szerzője. (SZABOLCSI-TÓTH 1965a, 424–425, SZABOLCSI-TÓTH 1965b, 247–248, 431–432, KESZI 1973, 14, DOMOKOS 1999.)

Billéteket – biléta, belépőjegy

Hetedfélkor – fél hétkor

10félkor – fél tízkor

RÖVIDÍTÉSEK

[]	a szövegben és a szövegkritikai jegyzetekben a sajtó alá rendező kiegészítései, megjegyzései
	szövegkritikai jegyzetekben: betoldott rész
< >	szövegkritikai jegyzetekben: a kéziratban áthúzott rész
K	kézirat
Kb	barna színű ceruzával tett módosítás
Kc	ceruzával tett módosítás
Kf	fekete színű tintával tett módosítás
Kp	piros színű ceruzával tett módosítás
[em.]	emendálva
kurzív	nyomtatványban a kurzívan szedett, kéziratban az aláhúzással kiemelt szövegrészeket jelöli
félkövér	nyomtatványra vonatkozóan sajtóhibák esetén a hibás részeket, kézíratra vonatkozóan a szövegben tett átírási javítások esetén az átírt szövegrészeket jelöli

Levéltári és kézírattári források rövidítése

MTAKK – Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár (Budapest)
OSZK Kt – Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára (Budapest)
OSZK Színháztörténeti Tár – Országos Széchényi Könyvtár, Színháztörténeti Tár (Budapest)
Prim. Arch. – Prímási Levéltár (Esztergom)

Periodikák rövidítése

It – Irodalomtörténet
ItK – Irodalomtörténeti Közlemények
MKsz – Magyar Könyvszemle
MNYr – Magyar Nyelvőr

BIBLIOGRÁFIA

- Ács 2009 = Ács Tibor, *A budai Katonai Akadémia tervétől a pesti Magyar Hadi Főtanoda megnyitásáig 1790–1849. = 1808–2008: A magyar katonai felsőoktatás 200 éve*, szerk. Ács Tibor, CSIKÁNY Tamás, Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2009², 9–23.
- ACSAĐY 1885 = ACSAĐY Ignác, *Széchy Mária*, Budapest, Franklin, 1885 (Magyar történeti életrajzok).
- ADB 1882 = *Allgemeine Deutsche Biographie*, XVI, Leipzig, Duncker & Humblot, 1882.
- ADB 1898 = *Allgemeine Deutsche Biographie*, XLIII, Leipzig, Duncker & Humblot, 1898.
- AGÓCS 2009 = AGÓCS Attila, *A füleki vár évszázadai: A Füleki Vármúzeum állandó kiállításának kiállításvezetője*, Fil'akovo, Füleki Vármúzeum, 2009.
- ARANY 2003 = ARANY János, *Murány ostroma* = ARANY János *Összes költeményei: Versek, versfordítások és elbeszélő költemények*, s. a. r., jegyz. SZILÁGYI Márton, I., Budapest, Osiris Kiadó, 2003 (Osiris Klasszikusok), 742–815.
- ARATÓ 1978 = ARATÓ Endre, *A nemzetiségi kérdés Nagy-Britanniában*, Budapest, Kossuth, 1978.
- B. EGEY 1956 = B. EGEY Klára, *Színpadai táncművészetünk fejlődése a reformkorban és a szabadságharc első szakaszában = A magyar balett történetéből*, bev., szerk. Vályi Rózsi, Budapest, Művelt nép, 1956, 27–76.
- B. EGEY 1960 = B. EGEY Klára, *Tánc és pantomim iskoladrámáinkban*, Tánctudományi Tanulmányok, 1959–1960, szerk. DIENES Gedeon, MORVAY Péter, Budapest, 1960, 61–70.
- BALLAGI 1881 = BALLAGI Mór, *Uj teljes német és magyar szótár: Német-magyar rész*, Budapest, Franklin, 1881⁵.
- BÁN 1989a = *Magyar történelmi fogalomtár*, szerk. BÁN Péter, Budapest, Gondolat, 1989, I.
- BÁN 1989b = *Magyar történelmi fogalomtár*, szerk. BÁN Péter, Budapest, Gondolat, 1989, II.
- BÁRDOS 1984 = BÁRDOS Kornél, *Sopron zenéje a 16–18. században*, Budapest, Akadémiai, 1984.
- BÁRDOS 1989 = BÁRDOS Kornél, *Castor és Pollux: zenés iskoladráma a XVIII. század közepéről = Iskoladráma és folklór: A noszvajai hasonló című konferencián elhangzott előadások*, szerk. PINTÉR Márta Zsuzsanna, KILIÁN István, Debrecen, Piremon Nyomda, 1989 (Folklór és Etnográfia 50.), 87–91.
- BARTHA 1980 = BARTHA Lászlóné, „Olyan színészeket óhajtok...”: *A magyar színjátszás első évtizedeinek képe Verseghy Ferenc életművében*, It, 62 (1980), 1. sz., 148–159.
- BATTEUX 1774 = *Einleitung in die Schönen Wissenschaften: Nach dem Französischen des Herrn BATTEUX*, mit Zusätzen vermehret von Karl Wilhelm RAMLER, Zweyter Band, Vierte und verbesserte Auflage, Leipzig, bey M. G. Weidmanns Erben und Reich, 1774.
- BAYER 1887 = BAYER József, *A nemzeti játékszín története*, Budapest, Hornyánszky, 1887, II.
- BAYER 1897 = BAYER József, *A magyar drámairodalom története*, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1897, II.
- BAYER 1900a = *Déryné naplója*, s. a. r. BAYER József, Budapest, Singer–Wolfner, [1900] I.
- BAYER 1900b = *Déryné naplója*, s. a. r. BAYER József, Budapest, Singer–Wolfner, [1900] II.
- BELITSKA-SCHOLTZ–SOMORJAI 1995a = *Deutsche Theater in Pest und Ofen 1770–1850: Normativer Titelkatalog und Dokumentation*, herausgegeben von Hedvig BELITSKA-SCHOLTZ und Olga SOMORJAI unter Mitarbeit von Elisabeth BERCZELI und Ilona PAVERCSIK, Budapest, Argumentum, [1995] I.

- BELITSKA-SCHOLTZ-SOMORJAI 1995b = *Deutsche Theater in Pest und Ofen 1770–1850: Normativer Titelkatalog und Dokumentation*, herausgegeben von Hedvig BELITSKA-SCHOLTZ und Olga SOMORJAI unter Mitarbeit von Elisabeth BERCZELI und Ilona PAVERCSIK, Budapest, Argumentum, [1995] II.
- BENDA 1957 = *A magyar jakobinusok iratai*, s. a. r. BENDA Kálmán, I., Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1957 (Magyarország újkori történetének forrásai).
- BENKE 1976 = *BENKE József színházelméleti írásai*, s. a. r. KERÉNYI Ferenc, Budapest, Magyar Színházi Intézet, 1976 (Színháztörténeti Könyvtár).
- BERNARD 1786 = P.J. Gentil BERNARD, *Castor et Pollux. Tragedie en cinq actes et en vers*, Paris, Chez Delalain, 1786.
- BIBLIA 2008 = *Biblia: Ószövetségi és újszövetségi Szentírás*, s. a. r. RÓZSA Huba, Budapest, Szent István Társulat, 2008.
- BINAL 1972 = Wolfgang BINAL, *Deutschsprachiges Theater in Budapest: Von den Anfängen bis zum Brand des Theaters in der Wollgasse (1889)*, Wien, Böhlau, 1972 (Theatergeschichte Österreichs Band X. Donaumonarchie Heft 1.).
- BÍRÓ 2003 = BÍRÓ Ferenc, *A felvilágosodás korának magyar irodalma*, Budapest, Balassi, 2003.
- BÍRÓ 2011 = BÍRÓ Teofil, *Skót Highlanderek a waterloo-i hadjáratban*, Aetas 26 (2011), 4. sz., 102–119.
- BITTERLI 1982 = Urs BITTERLI, „Vadak” és „civilizáltak”: *Az európai-tengerentúli érintkezés szellem- és kultúrtörténete*, Budapest, Gondolat, 1982.
- BLEYER 1912 = BLEYER Jakab, *Kotzebue és a pesti német színház megnyitása 1812-ben = Philologiai dolgozatok a magyar-német érintkezésekről*, szerk. GRAGGER Róbert, Budapest, Hornyánszky, 1912, 156–170.
- BODNÁR 2005 = BODNÁR Erzsébet, *Magyar–orosz kapcsolatok a XIX. században: József nádor és Alexandra Pavlovna = A magyar–orosz kapcsolatok tizenkét évszázada: Az ELTE Russzisztikai Központ 2005. május 26-i ünnepi konferenciájának előadásai*, Budapest, ELTE Russzisztikai Központ, 2005, 45–52.
- BOÉR 1793 = *A' formentéri remete. Érzékeny játék, két felvonásokban*, Németből szabadon fordította Kotzebue szerint, és az erdélyi jattzo színhez alkalmaztatta K. BOÉR Sándor, Elé-adottat [sic!] a' Kolo'svári Nemzeti Jattzo színben, először Májusnak 20-dik napján 1793-ban. = *Erdélyi Játékos Gyűjtemény*, Első Szakas. I. darab. Kolozsvár, Hochmeister Márton, [1793] 105–163.
- BOÉR 1819 = [BOÉR Sándor,] *A' nem tsak Orosz Császári Tanácsosságra, hanem nagy Poétaságra nézve is Méltóságos Kotzebue Augustus Ur halálára*, h. n., [1819].
- BOGDÁN 1990 = BOGDÁN István, *Magyarországi bossz- és földmértékek 1601–1874*, Budapest, Akadémiai, 1990 (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai IV. Levéltártan és történeti forrástudományok 6.).
- BOGDÁN 1991 = BOGDÁN István, *Magyarországi ür-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig*, Budapest, Akadémiai, 1991.
- BOLLA 1797 = BOLLA Márton, *Ismeretlen zeneszerző, Éneki szerzemény Bánffy György és Kemény Anna mennyegzőjére, Kolozsvár, 1797. = Piarista iskoladrámák*, s. a. r. DEMETER Júlia, KILIÁN István, KISS Katalin, PINTÉR Márta Zsuzsanna, Budapest, Akadémiai–Argumentum, 2002 (Piarista drámai emlékek XVIII. század, 5/1.), 313–322.
- BOLLA-SCHREIER 1791 = BOLLA Márton, SCHREIER János, *Éneki szerzemény Bánffy György tiszteletére, Kolozsvár, 1791. = Piarista iskoladrámák*, s. a. r. DEMETER Júlia, KILIÁN István, KISS Katalin, PINTÉR Márta Zsuzsanna, Budapest, Akadémiai–Argumentum, 2002 (Piarista drámai emlékek XVIII. század, 5/1.), 287–297.

- BOLLA–SCHREIER 1792 = BOLLA Márton, SCHREIER János, *Éneki szerzemény az erdélyi nagyfejedelemiség országos gyűlése tartásakor, Kolozsvár, 1792.* = *Piarista iskoladrámák*, s. a. r. DEMETER Júlia, KILIÁN István, KISS Katalin, PINTÉR Márta Zsuzsanna, Budapest, Akadémiai–Argumentum, 2002 (Piarista drámai emlékek XVIII. század, 5/1.), 299–312.
- BONFINI 1744 = Antonii BONFINI *civis Asculani Rerum Ungaricarum decades IV. cum dimidia, seu Libri XLV. gesta Hunnorum & Ungarorum*, Pozsony, Royer, 1744.
- BORBÉLY 2006 = BORBÉLY Szilárd, „Az esztétikai lélek”: *Eschenburg és Sulzer hazai recepciójához = Historia litteraria a XVIII. században*, szerk. Csörsz Rumen István, HEGEDŰS Béla, TÜSKÉS Gábor, munkatárs BRETZ Annamária, Budapest, Universitas, 2006 (Irodalomtudomány és Kritika: Tanulmányok), 321–330.
- BORNHARDT 1797 = *Der Eremit auf Formentera: Ein Singspiel von Herrn Praesidenten von Kotzebue*, fürs Clavier eingerichtet von J. H. C. BORNHARDT, Braunschweig, im musicalischen Magazine auf der Höhe, [1797].
- BREVIARIUM 1814 = *Breviarium Romanum ex decreto ss. Concilii Tridentini restitutum, S. Pii V. jussu editum. Clementis VIII. ac Urbani VIII. auctoritate recognitum, cum officiis sanctorum novissimis usque ad ss. D. N. Pium VII. pro recitantium commoditate diligenter dispositis*, Buda, 1814.
- BROCKHAUS RIEMANN 1984 = *Brockhaus Riemann zenei lexikon*, II., szerk. Carl DALHAUS, Hans Heinrich EGGBRECHT, a magyar kiadás szerkesztője BORONKAY Antal, Budapest, Zeneműkiadó, 1984.
- BÜKYNÉ 1966 = BÜKYNÉ HORVÁTH Mária, *A Landerer-család és nyomdászati vállalkozásai*, MKsz, 82 (1966), 1. sz., 10–27.
- CALVI 1788 = Giovanni Battista CALVI, *Castore e Polluce: ballo eroico-tragico*, Cremona, L. Manini, 1788.
- CANDEILLE 1791 = Pierre CANDEILLE, *Castor et Pollux: Opera en 5 actes*, Paris, 1791.
- CEVALLOS 1809 = Pedro CEVALLOS, *Hiteles előadása a spanyol történeteknek az Aranjúezi nyughatatlanságoknak fellobbanásátul fogva a Bajóni Juntának befejezéséig*, Magyar Országban, 1809.
- CHAMBERS 1869 = Robert CHAMBERS, *History of the Rebellion of 1745-6*, London and Edinburgh, W. & R. Chambers, 1869.
- CÁSÁSZÁR 1903 = CÁSÁSZÁR Elemér, *Versegby Ferencz élete és művei*, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1903.
- CÁSÁSZÁR–MADARÁSZ 1910 = CÁSÁSZÁR Elemér, MADARÁSZ Flóris, *Versegby Ferenc kisebb költeményei*, Budapest, Franklin, 1910.
- CSEFKÓ 1948 = CSEFKÓ Gyula, *Dárius kincse és Mohammed koporsója*, ItK, 56 (1948), 100–110.
- CSETRI 1974 = CSETRI Lajos, *A magyar nyelvújítás kora irodalomszemléletének nyelvfilozófiai alapjairól = Irodalom és felvilágosodás: Tanulmányok*, szerk. SZAUDER József, TARNAI Andor, Budapest, Akadémiai, 1974, 229–279.
- CSOKONAI 1992 = CSOKONAI VITÉZ Mihály, *Költemények, 1794–1796*, s. a. r., bev., jegyz., SZILÁGYI Ferenc, III., Budapest, Akadémiai, 1992 (Csokonai Vitéz Mihály Összes Művei).
- CSORBA 2005 = CSORBA Csaba, *Fülek: a vár*, Komárom, KT, 2005 (Tájak, Korok, Múzeumok Kiskönyvtára).
- CZIFRA 2012 = CZIFRA Mariann, *Szövegek hálójában: A Kazinczy-levelezés kánonképző szerepe a nyelvújítás narratívájában*, Széphalom, 22 (2012), 53–76.
- CZIFRA 2013 = CZIFRA Mariann, *Kazinczy Ferenc és az ortológusok: Árnnyak és alakok az 1810-es évek nyelvújítási mozgalmában*, Budapest, Ráció, 2013 (Ligatura).
- CZIRJÉK 1785 = CZIRJÉK Mihály, *Érzékeny levelek*, Bécs, Trattner, 1785.

- DAYKA 2009 = DAYKA Gábor *Összes művei*, s. a. r. BALOGH Piroska, BÓDI Katalin, SZÉP Beáta, TASI Réka, Budapest, Universitas, 2009 (Régi Magyar Költők Tára XVIII. század, X.).
- DEBRECZENI 1998 = DEBRECZENI Attila, *Felvilágosult szemlélet és felekezetiesség? = A magyar művelődés és a kereszténység: A IV. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus előadásai Róma-Nápoly, 1996. szeptember 9–14.*, szerk. JANKOVICS József, MONOK István, NYERGES Judit, Budapest–Szeged, Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság, Scriptum, 1998, II., 867–872.
- DEBRECZENI 2001 = *Első folyóirataink: Orpheus*, s. a. r. DEBRECZENI Attila, Debrecen, 2001 (Csokonai Könyvtár; Források [Régi kortársaink] 7.).
- DEBRECZENI 2004 = *Első folyóirataink: Magyar Museum II.: Kommentár*, s. a. r. DEBRECZENI Attila, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2004 (Csokonai Könyvtár; Források).
- DEME 1985 = DEME Zoltán, *Verseghy könyvtára*, Budapest, Akadémiai, 1985.
- DEME 1994 = DEME Zoltán, *Verseghy Ferenc*, Greenwood Lake, New York, Europeanculture Press, 1994.
- DEME 1996 = *A korán jött ember: Válogatás Verseghy legérdekesebb műveiből*, vál. DEME Zoltán, szerk. SZURMAY Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1996.
- DEMETER 2014 = DEMETER Júlia, *Ányos Pál és a „célerányos nemzeti játékszín” = „Édes érzékenység”: Tanulmányok Ányos Párról*, szerk. PINTÉR Márta Zsuzsanna, Budapest–Veszprém, Gondolat–Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar, 2014, 115–127.
- DOMANOVSKY 1941 = DOMANOVSKY Sándor, *József nádor élete, I. rész*, Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1941 (Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai).
- DOMOKOS 1999 = DOMOKOS Mária, *Lavotta János*, Budapest, Mágus, 1999 (Magyar Zeneszerzők 6.).
- DONADELLO–CSEH–POZSONYI 2007 = Claude André DONADELLO, CSEH Géza, POZSONYI József, *A muraszombati, szécsiszigeti és szapári Szapáry család története*, ford. HÉJJAS Eszter, Debrecen, Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága–Tiszántúli Történeztudományi Társaság, 2007 (Régi Magyar Családok).
- DONCSE CZ 2009a = DONCSE CZ Etelka, *Verseghy Ferenc retractatiója: Dokumentumok a Millotfordtúrához fűzött Értekezések visszavonásáról*, Sic Itur ad Astra, 59 (2009), 201–251.
- DONCSE CZ 2009b = DONCSE CZ Etelka, *„de patvar horjon el benneteket! A’ Kazintzi levele belé tsuszott”: Egy engedély nélkül közzétett magánlevél visszhangja*, Sic Itur ad Astra, 61 (2009), 119–138.
- DÖMÖTÖR 1990 = *Népszokás, néphit, népi vallásosság: Folklor 3.*, főszerk. DÖMÖTÖR Tekla, szerk. HOPPÁL Mihály, Budapest, Akadémiai, 1990 (Magyar néprajz: nyolc kötetben).
- DÖRING 1830 = Heinrich DÖRING, *August von Kotzebue’s Leben*, Weimar, Hoffmann, 1830.
- DUGONICS 1820 = DUGONICS András, *Magyar példa beszédek és jeles mondások*, Szeged, Grün Orbán, 1820, II.
- ECKERMANN 1989 = ECKERMANN, *Beszélgések Goethével*, ford. GYÖRFFY Miklós, Budapest, Európa, 1989.
- EGERVÁRI 1793 = METASTASIO Péter, *Artaxerxes: szomorú játék három felvonásban*, ford. EGERVÁRI Ignácz = ENDRÓDY 1793, 189–294.
- EGYED 2003 = EGYED Emese, *Nőver = A magyar színjáték honi és európai gyökerei: Tanulmányok Kilián István tiszteletére*, szerk. DEMETER Júlia, Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2003 (Régi Magyar Színház 2.), 356–370.
- ENDRÓDY 1793 = *A’ magyar játék-szín: Első esztendő, negyedik, és utolsó kötet*, [szerk. ENDRÓDY János] Pest, Trattner, 1793.

- ERSCH 1823 = Johann Samuel ERSCH, *Handbuch der deutschen Literatur seit der Mitte des achtzehnten Jahrhunderts bis auf die neueste Zeit*, zweiter Band, neue mit verschiedenen Mitarbeitern besorgte Ausgabe, Leipzig, Brockhaus, 1823.
- FÁBIÁN 1803 = FÁBIÁN József, *Természeti tudomány a' köznépeknek*, Weszprém, Számmer, 1803.
- FARKAS 1985 = *Szeged története 2.*, szerk. FARKAS Tamás, Szeged, Somogyi-könyvtár, 1985.
- FARKAS 2001 = FARKAS Zoltán, *Zeneszerzők bevándorlása a 18–19. századi Magyarországra*, Muzsika, 4 (2001), 1. szám, 3–10.
- FEDERICI–ROMANELLI 1805 = Vincenzo FEDERICI, Luigi ROMANELLI, *Castore e Polluce. Melodramma serio in due atti*, Milano, Pirola, 1805.
- FERENCZI 1897 = FERENCZI Zoltán, *A kolozsvári színészet és színház története*, Kolozsvár, Ajtai K. Albert, 1897.
- FÓRIZS 2009 = FÓRIZS Gergely, „*Álpeseken Álpesek emelkednek*”: *A képzés eszménye Berzsenyi elméleti szövegeiben*, Budapest, Universitas, 2009 (Irodalomtudomány és Kritika; Klasszikusok).
- FRIED 1963 = FRIED István, *Verseghy Ferenc a pedagógus*, Köznevelés, 19 (1963), 23. sz. 1963. december 6., 794–795.
- FRIED 1966 = FRIED István, *Cseh–magyar kapcsolatok a XIX. század első évtizedeiben*, Filológiai Közlöny, 12 (1966), 1–2. sz., 157–166.
- FRIED 1985 = FRIED István, *Egy kis Verseghy-filológia: Megjegyzések a Verseghy Ferenc kiadatlan írásai II. c. kötethez*, It (67) 1985, 4. sz., 956–966.
- FRIED 1994 = FRIED István, „... ki eszével végre megalkatván szívéét ...” (*Verseghy Ferenc Hermann és Dorottya-ja*) = *In memoriam Verseghy Ferenc 4.: Emlékkönyv a Szolnokon 1993. november 12–13-án megrendezett Verseghy-tudományos ülészak anyagából*, szerk. SZURMAY Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1994, 25–32.
- GÁLOS 1933 = GÁLOS Rezső, *Verseghy Ferenc ismeretlen drámatörödéke*, ItK, 43 (1933), 286–290.
- GÁLOS 1935 = GÁLOS Rezső, *Egy esztendő Verseghy Ferenc életéből: Kiadatlan levelei 1811–12-ből*, Különnyomat a Győri Női Felső Kereskedelmi Iskola 1934–35. évi értesítőjéből, Győr, 1935.
- GÁLOS 1951 = GÁLOS Rezső, *Bessenyei György életrajza*, Budapest, Közoktatásügyi Kiadó Vállalat, 1951.
- GÁLOS–GULYÁS 1932 = GÁLOS Rezső, GULYÁS József, *Ismeretlen részletek Verseghy Ferenc életéből*, ItK, 42 (1932), 410–411.
- GIACOMELLI 1754 = Michel Angelo GIACOMELLI, *Prometeo legato tragedia d' Echilo volgarizzata e con annotazioni sul testo freco illustrata*, Roma, Pagliarini, 1754.
- GOEDEKE 1953 = Karl GOEDEKE, *Grundriss [sic!] zur Geschichte der deutschen Dichtung aus den Quellen*, zweite, ganz neu bearbeitete Auflage, Elfter Band, Vom Weltfrieden bis zur französischen Revolution 1830, Ahtes Buch, vierte Abteilung (Drama und Theater) Zweiter Halbband, Düsseldorf, Ehlermann, 1953.
- GOEDEKE 1966 = Karl GOEDEKE, *Grundriss zur Geschichte der Deutschen Dichtung aus den Quellen*, Fünftehnter Band, hrsg. Herbert Jacob, Berlin, Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, 1966.
- GOLDHAGEN 1777 = *Des Sophokles Trauerspiele*, aus dem Griechischen übersetzt von Eustachius Moritz GOLDHAGEN, Mitau, Hinz, 1777.
- GOTTWALD 2000 = *Die Handschriften der württembergischen Landesbibliothek Stuttgart, zweite Reihe, Die Handschriften der ehemaligen königlichen Hofbibliothek*, Sechster Band, Codices musici 2, Beschrieben von Clytus GOTTWALD, Wiesbaden, Harrassowitz, 2000.

- GRAVES 1981 = Robert GRAVES, *A görög mítoszok*, ford. SZÍJGYÁRTÓ László, Budapest, Európa, 1981, I.
- GUBERNÁTH 1798 = [GUBERNÁTH Antal], *A' rómaiak Görögországban, Fordítottatott Olaszból*, Pozsony, Pest, Landerer, 1798.
- GUPCSÓ 2003 = GUPCSÓ Ágnes, *Zene és színház – Egyházi és világi elemek együttélése = A magyar színjáték honi és európai gyökerei: Tanulmányok Kilián István tiszteletére*, szerk. DEMETER Júlia, Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2003 (Régi Magyar Színház, II.), 204–211.
- GVADÁNYI 1790 = GVADÁNYI József, *Egy falusi nótáriusnak budai utazása, melyet önnön maga abban esett visszszontagságaival egygyütt az el-aludt vérű magyar szívek' fel serkentésére, és múltságára e' versekbe foglaltt*, Pozsony, Komárom, Weber Simon Péter, 1790.
- GYÖNGYÖSI 1998 = GYÖNGYÖSI István, *Márssal társalkodó Murányi Venus*, gond., jegyz. JANKOVICS József, NYERGES Judit, Budapest, Balassi, 1998 (Régi Magyar Könyvtár; Források 8.).
- HAHNER 1989 = HAHNER Péter, *A nagy francia forradalom kisenciklopédiája*, Budapest, Minerva, 1989.
- HAINZMANN 1808 = Michael Maximilian HAINZMANN, *Auf die Vermählung des Kaisers Franz mit Ludovike von Oesterreich. Im Jänner 1808*, S. I., 1808.
- HAMANN 1990 = *Habsburg lexikon*, szerk. Brigitte HAMANN, a magyar kiadást szerkesztette SZMODITS Anikó, szakmai szempontból ellenőrizte és magyar vonatkozásokkal kiegészítette Soós István, Budapest, Új Génius, 1990.
- HANÁK 1985 = HANÁK Péter, *A másokról alkotott kép: Polgárosodás és etnikai előítéletek a magyar társadalomban (a 19. század második felében)*, Századok, 119 (1985), 5–6. sz., 1079–1104.
- HASCHKA 1808 = Lorenz Leopold HASCHKA, *Auf die Vermählungs-Feyer Sr. K. K. Ap. Maj. Franzens des Ersten mit Maria Ludovica Beatrix*, Wien, Camesina'sche Buchhandlung, 1808.
- HAYDN 1781 = Joseph HAYDN, *XII Lieder für das Clavier*, Erster Teil, Wien, Artraria, 1781.
- HAYDN 1784 = Joseph HAYDN, *XII Lieder für das Clavier*, Zweiter Teil, Wien, Artraria, 1784.
- HEGYI 2007 = HEGYI Klára, *A török hódoltság várai és várkatonasága, II. kötet: A budai vilájet adattára*, Budapest, História–MTA Történettudományi Intézete, 2007 (História Könyvtár; Kronológiák, Adattárak 9.).
- HKT 1815 = *Hazai és Külföldi Tudósítások*, 1815. június 3.
- HORVÁTH 1937 = HORVÁTH Konstantin, *Az „Egyházi Értekezések és Tudósítások” (az első magyar kat. teol. folyóirat) története 1820–1824: Verseghy Ferenc és Horváth János levelezése 1819–1822*, Veszprém, Egyházmegyei Könyvnyomda, 1937.
- HORVÁTH 2006 = *Váci végrendeletek I. 1706–1750 (–1754)*, közread. HORVÁTH M. Ferenc, Vác, Vác Város Levéltára, 2006 (Váci történelmi tár III.).
- HOVÁNSZKI 2013 = HOVÁNSZKI Mária, *Csokonai és az érzékeny énekelt dalköltészet*, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2013 (Csokonai Könyvtár, Bibliotheca Studiorum Litterarium 53.).
- HUBER 1783 = *Dringende Vorstellung an die Religion wider die Halbguldenmesse, und Priestermiethe: Eine französische Abhandlung des berühmten Don Anton Guyard Benediktiner der Kongregation des H. Maurus*, auf die österreichische Kirche angewendet von Karl Joseph HUBER, Wien, gedruckt mit Sonnleithnerischen Schriften, 1783.
- HUGHES 1995 = Thomas Patrick HUGHES, *Lexikon des Islam*, Wiesbaden, Fourier, 1995.
- IBN 1973 = *Index bio-bibliographicus notorum hominum: Pars B: Liste der ausgewerteten bio-bibliographischen Werke*, Marianne SEYDOUX, Vivianne ALLETON, Jocelyne FERNANDEZ, Hourie IPEKIAN, Alain LUCAS, Khalifa SOUA, Osnabrück, Biblio Verlag, 1973.

- IBN 1993 = *Index bio-bibliographicus notorum hominum: Pars C: Corpus alphabeticum I. Sectio generalis*, vol. 62. Ebrahim KHALIL, Nik MUHAMMAD, Louis EHRlich, Osnabrück, Biblio Verlag, 1993.
- ILLÉSY 1897 = ILLÉSY János, *Verseghy és az egyetemi nyomda*, MKSz, 21 (1897), 4. sz., 337–340.
- ISOZ 1926 = ISOZ Kálmán, *Buda és Pest zenei művelődése (1686–1873), I. Kötet (A 18-ik század)*, Budapest, Budapesti Magyar Népszínházi Bizottmány, 1926.
- JANKOVICS 1998 = JANKOVICS József, *Gyöngyösi redivivus avagy a porából megéledett fönix = GYÖNGYÖSI István, Márssal társalkodó Murányi Vénus*, Budapest, Balassi, 1998 (Régi Magyar Könyvtár 8.), 191–203.
- JÁNOS-SZATMÁRI 2007 = JÁNOS-SZATMÁRI Szabolcs, *Az érzékeny színház: A magyar színháztársulatok a 18–19. század fordulóján*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2007.
- JORDIS 1680 = Johann Philipp JORDIS, *Disquisitio historico-physica de sepulcro Muhammedis*, Marburg, Salamon Schadewitz, 1680.
- JÜNGER 1792 = Johann Friedrich JÜNGER, *Die Entführung: ein Lustspiel in drey Aufzügen*, Leipzig, 1792.
- KÁDÁR 1914 = KÁDÁR Jolán, *A budai és pesti német színészet története 1812-ig*, Budapest, Pfeifer, 1914 (Német Philologiai Dolgozatok 12.).
- KÁDÁR 1923 = KÁDÁR Jolán, *A pesti és budai német színészet története, 1812–1847*, Budapest, Budavári Tudományos Társaság, 1923 (Német Philologiai Dolgozatok 29.).
- KÁLLAY 1988 = KÁLLAY István, *Fejérvár regimentuma 1688–1849: A város mindennapjai*, Székesfehérvár, Fejér Megyei Levéltár, 1988 (Fejér Megyei Történeti Évkönyv 18.).
- KAPRINAI 1766 = Stephanus KAPRINAI, *Institutio eloquentiae sacrae generatim*, Cassoviae, Typ. Univ., 1766.
- KARDOS 1931 = KARDOS Albert, *Kazinczynak rendes, másnak különös*, MNy, 60 (1931), 120–121.
- KARDOS 1932 = KARDOS Emilia, *A pécsi német sajtó és színészet története*, Pécs, Danubia, 1932.
- KAT. LEX. 2002 = *Magyar Katolikus Lexikon*, főszerk. Diós István, szerk. VICZIÁN János, VII. Budapest, Szent István Társulat, 2002.
- KAZ. LEV. I. = KAZINCZY Ferenc *Levelezése, I. kötet, 1763–1789*, kiad. VÁCZY János, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1890.
- KAZ. LEV. XXII. = KAZINCZY Ferenc *Levelezése, XXII. kötet*, s. a. r. HARSÁNYI István, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1927.
- KAZINCZY 2011 = KAZINCZY Ferenc, *Fogságom naplója*, s. a. r. SZILÁGYI Márton, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2011 (Kazinczy Ferenc művei: Első osztály; Eredeti művek).
- KAZINTZY 1793 = *Lanassza: szomorú játék négy felvonásban*, ford. KAZINTZY Ferentz = ENDRÓDY 1793, 1–80.
- KECSKEMÉTI 2003 = KECSKEMÉTI Gábor, *Az ékesszólás elmélete és gyakorlata Verseghy műveiben = In memoriam Verseghy Ferenc 6.: Emlékkönyv a Szolnokon 2002. szeptember 27-én rendezett Verseghy tudományos ülésanyagából*, szerk. SZURMAY Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 2003, 37–57.
- KERÉNYI 1974 = KERÉNYI Ferenc, *Az első magyar színtársulat könyvtárának története*, MKSz, 90 (1974), 3–4. sz., 331–338.
- KERÉNYI 1980 = KERÉNYI Ferenc, *Táncjáték Verseghy Ferenc hagyatékából*, Táncművészeti Dokumentumok, 5 (1980), 136–140.
- KERÉNYI 1981 = KERÉNYI Ferenc, *A régi magyar színpadon*, Budapest, Magvető, 1981.

- KERÉNYI 1987 = Ferenc KERÉNYI, *Angaben und Gesichtspunkte zur August Kotzebue-Rezeption auf der ungarischen Bühnen = Rezeption der deutschen Literatur in Ungarn 1800–1850*, hrsg. László TARNÓI, Budapest, ELTE, 1987, 125–168.
- KERÉNYI 1988 = KERÉNYI Ferenc, *Verseghy Ferenc és a színpad = In memoriam Verseghy Ferenc 3.: Emlékkönyv a Szolnokon 1987. március 27–28-án lezajlott anyanyelv beti országos megnyitót és Verseghy tudományos ülészak anyagából*, szerk. SZURMAY Ernő, Szolnok, 1988, 92–114.
- KERÉNYI 1990 = *Magyar színháztörténet, 1790–1873*, szerk. KERÉNYI Ferenc, Budapest, Akadémiai, 1990.
- KERÉNYI 2000a = *A magyar színikritika kezdetei (1790–1837)*, I., s. a. r., jegyz., mutatókat készítette: KERÉNYI Ferenc, Budapest, Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, 2000 (A magyar irodalomtörténetírás forrásai. Fontes ad historiam litterariam Hungariae spectantes 16–18.).
- KERÉNYI 2000b = *A magyar színikritika kezdetei (1790–1837)*, II., s. a. r., jegyz., mutatókat készítette: KERÉNYI Ferenc, Budapest, Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, 2000 (A magyar irodalomtörténetírás forrásai. Fontes ad historiam litterariam Hungariae spectantes 16–18.).
- KERÉNYI 2000c = *A magyar színikritika kezdetei (1790–1837)*, III., s. a. r., jegyz., mutatókat készítette: KERÉNYI Ferenc, Budapest, Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, 2000 (A magyar irodalomtörténetírás forrásai. Fontes ad historiam litterariam Hungariae spectantes 16–18.).
- KESZI 1973 = KESZI Imre, *Pest-Buda*, Budapest, Zeneműkiadó, 1973 (Muzsikáló Városok).
- KGSCH 1788 = *Kleine gesammelte Schriften des Gouvernements-Magistrats in der Provinz Ebstland*, zweiter Band, Reval, Leipzig, Christian Glehn, Paul Gottholf Kummer, 1788.
- KILIÁN 2005 = KILIÁN István, *A gergelyezés szokása a 18. században néhány jezsuita iskolában = Mindenes Gyűjtemény: Tanulmányok Küllös Imola 60. születésnapjára*, szerk. Csörsz Rumen István, Budapest, ELTE BTK Folklore Tanszék, 2005, I., 375–386.
- KISFALUDY 1816 = KISFALUDI KISFALUDY Sándor, *Hunyadi János: Históriai dráma*, Buda, Királyi Magyar Universitas, 1816.
- KISFALUDY 1820 = KISFALUDY Károly, *Szécsi Mária vagy Murányvár ostromlása: dráma*, Pest, Trattner, 1820.
- KISFALUDY 1931 = KISFALUDY Sándor *hátrahagyott munkái*, kiad., bev., jegyz. GÁLOS Rezső, Győr, Kisfaludy Irodalmi Kör, 1931.
- KNAPP 1993 = KNAPP Éva, *Tamerlán. (A lappangó pápai pálos iskoladráma programja 1761-ből.)*, ItK, 97 (1993), 537–540.
- KNAPP-TÜSKÉS 2009 = KNAPP Éva, TÜSKÉS Gábor, *A halál motívuma a magyarországi irodalmi emblematikában*, ItK, 113 (2009), 131–163.
- KOEGLER 1977 = Horst KOEGLER, *Ballett-lexikon*, a magyar kiadást szerkesztette KÖRTVÉLYES Géza, Budapest, Zeneműkiadó, 1977.
- KÖHLBACH 1994 = Markus KÖHLBACH, *Die Eroberung von Füleek durch die Osmanen 1554: Eine historisch-quellenkritische Studie zur osmanischen Expansion im östlichen Mitteleuropa*, Wien–Köln–Weimar, Böhlau, 1994 (Zur Kunde Südosteuropas II/18.).
- KÓKAY 1979 = *A magyar sajtó története I. 1705–1848*, szerk. KÓKAY György, Budapest, Akadémiai, 1979.
- KÖLCSEY 2005 = KÖLCSEY Ferenc, *Levelezés I, 1808–1818*, s. a. r. SZABÓ G. Zoltán, Budapest, Universitas, 2005 (Kölcsey Ferenc Minden Munkái).
- KOSCH 1971 = *Deutsches Literatur-Lexikon, Biographisch-bibliographisches Handbuch*, begründet von Wilhelm KOSCH, fortgeführt von Bruno BERGER, Dritte, völlig neu bearbeitete Auflage, Dritter Band, Bern–München, Francke, 1971.

- KÓTSI PATKÓ 1973 = KÓTSI PATKÓ János, *Béköszöntő beszéd* = KÓTSI PATKÓ János, *A Régi és Új Theátrum Históriaja és egyéb írások*, s. a. r., bev. JORDÁKY Lajos, Bukarest, Kriterion, 1973, 133–139.
- KOTZEBUE 1787 = August von KOTZEBUE, *Der Eremit auf Formentera: Ein Schauspiel mit Gesang in zwey Aufzügen*, Reval, Iversen und Fehmer, 1787.
- KOTZEBUE 1788 = [August von KOTZEBUE], *Nachricht von einem theatralischen Institut zu Reval welches der Welt bekannt zu verdient* = *Kleine gesammelte Schriften des Gouvernements-Magistrats in der Provinz Ehstland*, zweiter Band, Reval, Leipzig, Christian Glehn, Paul Gotthelf Kummer, 1788, 343–374.
- KOTZEBUE 1790a = August von KOTZEBUE, *Der Eremit auf Formentera: Ein Schauspiel mit Gesang in zwey Aufzüge*, Frankfurt und Leipzig, 1790.
- KOTZEBUE 1790b = August von KOTZEBUE, *Die Indianer in England*, Frankfurt, Leipzig, 1790.
- KOTZEBUE 1790c = August von KOTZEBUE, *Menschenhaß und Reue*, Berlin, 1790.
- KOTZEBUE 1791a = August von KOTZEBUE, *Das Kind der Liebe: ein Schauspiel in fünf Akten*, Einzige ächte Ausgabe, Mit Churfürstlich-Sächsischem Privilegio, Leipzig, Paul Gotthelf Kummer, 1791.
- KOTZEBUE 1791b = August von KOTZEBUE, *Das Kind der Liebe: Ein Schauspiel in fünf Akten*, Einzige ächte Ausgabe, Wien, Joseph Stahel, 1791.
- KOTZEBUE 1791c = August von KOTZEBUE, *Das Kind der Liebe: ein Schauspiel in fünf Akten*, Nach der ächten Originalausgabe, Frankfurt und Leipzig, 1791.
- KOTZEBUE 1791d = Herr Präsident von KOTZEBUE, *Das Kind der Liebe: Ein Schauspiel in fünf Akten*, Frankfurt und Leipzig, 1791.
- KOTZEBUE 1791e = August von KOTZEBUE, *Das Kind der Liebe: Ein Schauspiel in fünf Aufzügen* = *Deutsche Schaubühne*, Dritten Jahrgangs, Siebenter Band, Augsburg, 1791, [193]–238.
- KOTZEBUE 1791f = August von KOTZEBUE, *Die Sonnenjungfrau: Ein Schauspiel in fünf Aufzüge*, Leipzig, Kummer, 1791.
- KOTZEBUE 1792a = August von KOTZEBUE, *Die edle Lüge. Ein Schauspiel in 1 Aufz.: Fortsetzung Menschenhaß und Reue*, Wien, Hoffer, 1792.
- KOTZEBUE 1792b = August von KOTZEBUE, *Der Papagoy: Ein Schauspiel in 3 Akten*, Leipzig, 1792.
- KOTZEBUE 1797 = August von KOTZEBUE, *Schauspiele Zweyter Band: Die Sonnenjungfrau, Das Kind der Liebe*, Leipzig, 1797.
- KOTZEBUE 1800 = August von KOTZEBUE, *Der Taubstumme oder der Abbé de l' Epee: historisches Drama in fünf Acten von Bouilly, aus dem französischen übersetzt von A. v. Kotzebue*, Leipzig, bey Paul Gotthelf Kummer, 1800.
- KOTZEBUE 1803 = August von KOTZEBUE, *Die Hussiten vor Naumburg im Jahr 1432: Ein vaterländisches Schauspiel mit Chören in fünf Acten*, Leipzig, bey Paul Gotthelf Kummer, 1803.
- KOTZEBUE 1804 = August von KOTZEBUE, *Eduard in Schottland, oder die Nacht eines Flüchtlings: Ein historisches Drama in drey Acten von Düval aus dem vom Verfasser mitgetheilten Manuscript frey übersetzt*, Augsburg, Christoph Friedrich Bürglen, 1804.
- KOVÁCS 1999 = KOVÁCS Gábor, *Barokk táncok*, Budapest, Garabonciás Alapítvány, 1999 (Történelmi Társastáncok).
- KÜLD 1788 = *Kritische Übersicht der neusten schönen Litteratur der Deutschen: Ersten Bandes zweiten Stück*, Leipzig, 1788.
- LAAR 1999 = M. LAAR, L. VAHRTE, S. VAHRTE, H. VALK, *Észtország története*, Savaria, BDTF, 1999 (Folia Estonica Tomus VII.).

- LABÁDI 2012 = *Barátságos mulatozások: Episztolagyűjtemények az 1770–1780-as évekből*, s. a. r. LABÁDI Gergely, Budapest, Universitas, 2012 (Régi Magyar Költők Tára XVIII. század).
- MACZÁK 2009 = MACZÁK Ibolya, *A zsengejéből szerencsésen kifejtett Karakter: Verseghy és az excerptálás = Margonatusok: Írások Margócsy István 60. születésnapjára*, szerk. Csörsz RUMEN István et al., Budapest, rec. iti., 2009, 51–56.
- MACZÁK 2010 = MACZÁK Ibolya, *Elorzott szavak: Szövegalkotás 17–18. századi prédikációkban*, [Szigetmonostor], WZ Könyvek, [2010].
- MTT 1901 = *Magyar törvénytár 1740–1835. évi törvényczikkek*, ford. CSIKY Kálmán, magyarázatok MÁRKUS Dezső, Budapest, Franklin, 1901.
- MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR 1956 = MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR Edit, *Polgári-forradalmi eszmék és az első magyar színtársulat műsora*, ItK, 60 (1956), 2. sz., 154–160.
- MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR 1977 = MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR Edit, *Verseghy Ferenc első folyamódása cenzori állásért*, ItK, 81 (1977), 1. sz., 90–105.
- MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR 1985 = *Megbíráltak és bírálók: A cenzúrahivatal aktáiból (1780–1867)*, vál., s. a. r., ford., bev., jegyz. MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR Edit, Budapest, Gondolat, 1985 (Nemzeti Könyvtár).
- MARZALI 1997 = MARZALI Henrik, *Magyarország története a szatmári békétől a bécsi congressusig 1711–1815*, Budapest, Laude, [1997].
- MARGALITS 1900 = MARGALITS Ede, *Magyar közmondások és közmondásszerű szólások*, Budapest, 1900.
- MARGÓCSY 1981 = MARGÓCSY István, *Verseghy Ferenc esztétikája*, ItK, 85 (1981), 5–6. sz., 545–560.
- MATHES 1970 = Jürg MATHES, *Kotzebues Briefe an seine Mutter = Jahrbuch des Freien Deutschen Hochschrifts*, 1970, 304–436.
- MÁTRAY 1829 = MÁTRAY Gábor, *A' Muzsikának közönséges Története, Második rész (Folytatása)*, Tudományos Gyűjtemény, 13 (1829), II. kötet, 42–67.
- MÁTRAY 1984 = MÁTRAY Gábor, *A Muzsikának Közönséges Története = MÁTRAY Gábor, A Muzsikának Közönséges Története és egyéb írások*, vál., s. a. r., jegyz. GÁBRY György, Budapest, Magvető, 1984 (Magyar Hírmondó), 7–171.
- MEGSÉRTŐDETT 1749 = *Megsértődett ártatlanság*. Győr, 1749. = *Jezsuita iskoladramák (ismeretlen szerzők) programok, színlapok*, s. a. r. ALSZEGHY Zsoltné, BEREZC Ágnes, KERESZTES Attila, KISS Katalin, KNAPP Éva, VARGA Imre, szerk. VARGA Imre, Budapest, Akadémiai, 1995, 45–103.
- MÉL 1967 = *Magyar Életrajzi Lexikon*, főszerk. KENYERES Ágnes, I., Budapest, Akadémiai, 1967.
- MÉL 1982 = *Magyar Életrajzi Lexikon*, főszerk. KENYERES Ágnes, II., Budapest, Akadémiai, 1982.
- MEYERS 1888 = *Meyers Konversations-Lexikon*, vierte Auflage, Band 13, Leipzig und Wien, Verlag des Bibliographischen Instituts, 1888.
- MILLOT 1772 = Claude-François-Xavier MILLOT, *Eléments de l'histoire générale: Première partie: Histoire ancienne*, Paris, Chez Durand neveu, 1772.
- MISSALE 1817 = *Missale Romanum ex decreto sancrosancti concilii Tridentini restitutum, S. Pii V. pontificis maximi jussu editum, Clementis VIII. er Urbani VIII. auctoritate recognitum, in quo Missae novissimae Santorum usque ad SS. Dominum nostrum Pium VII. accurate sunt dispositae*, Buda, 1817.

- MJA 1810 = BENKE József, *Magyar játékszíni Almanak: A' Nemzeti Játszó Társaságnak történetével. 1806–1810*, Pest, 1810.
- MJA 1811 = *Magyar Játékszíni Almanak*, Pest, 1811.
- MJZs 1808 = *Magyar játék színi zseb könyvetske az 1807 és 1808^{dik} esztendőkre*, Pest, 1808.
- MJZs 1813 = *Magyar játékszíni 'sebkönyv 1813^{dik} esztendőre*, Pest, é. n.
- MÓRICZ 1981 = MÓRICZ Zsigmond, *A murányi kaland: vígjáték öt felvonásban* = MÓRICZ Zsigmond, *Drámák*, 3. kötet, vál., jegyz., gond. RÉZ Pál, Budapest, Szépirodalmi, 1981, 5–110.
- MTHA 1814 = *Magyar Theátrumi Almanak 1814^{ik} Esztendőre*, h. n., 1814.
- MTHA 1815 = *Magyar Theátrumi Almanak 1815^{ik} Esztendőre*, Pest, 1815.
- MTK 1795 = *Magyar teátrumi kalendárium. Melly A' Magyar Játszó Társaság által az 1794. Esztendőben elő-mutattatott Játék-Darabok' nevezeteiket rendbe szedve magában foglalja.* Készítette SZÖKE NYÉKI Pál, a' M. J. Társaság Tagja és Súgója. Pest, 1795.
- MTZs 1793 = *Magyar Teátrumi Zseb-Könyvetske az 1793^{dik} Esztendőre*, Pest, [1793].
- MUZZARELLI 1792 = Antonio MUZZARELLI, *Kastor und Pollux: Heroisch-pantomimisches Ballet in fünf Aufzügen*, Wien, 1792.
- NÁDASDY 1984 = NÁDASDY Lajos, *A pálosok iskoladrámái és iskolai színjátásuk Pápán, A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei*, 17 (1984), 427.
- NAGY 1853 = NAGY Iván, *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, IV., Pest, Ráth Mór, 1853.
- NAGY 1860 = NAGY Iván, *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, VII., Pest, Ráth Mór, 1860.
- NAGY 1993 = NAGY Imre, *Nemzet és egyéniség (Drámairodalmunk az 1810-es években: a hazafiság drámái)*, Budapest, Argumentum, 1993.
- NAGY 2007 = NAGY Imre, *Iskola és színház: Csokonai vígjátékai és a magyar iskolai komédia*, Budapest, Balassi, 2007.
- NDB 1980 = *Neue deutsche Biographie*, XII, Berlin, Duncker & Humblot, 1980.
- NEHRING 1987 = Dorothee NEHRING, *Sárkányölő és hálósipka: A német Michel*, História, 9 (1987), 1. szám, 13–14.
- NOUGARET 1779 = Pierre Jean Baptiste NOUGARET, *Le bon frère: parodie de Castor et Pollux*, Paris, 1779.
- NOVERRE 2008 = Jean-Georges NOVERRE, *Levelek a táncról és a balettekről*, ford. BENEDEK Marcell, szerk. FUCHS Livia, Budapest, L'Harmattan, 2008.
- OFFICIUM 1817 = *Officium Rakocziaenum, avagy a' kereszt. Katholikus embernek külömbféle ájtatosságai melyekkel az Istent imádgya, a' Boldogságos Szűzet és szenteket tiszteli*, Buda, 1817.
- O. NAGY 1966 = O. NAGY Gábor, *Magyar szólások és közmondások*, Budapest, Gondolat, 1966.
- OPTTb 1814 = *Ofner und Pester Theatertaschenbuch auf das Jahr 1814*, Pesth, 1814.
- OPTTb 1816 = *Ofner und Pester Theatertaschenbuch auf das Jahr 1816*, Pesth, 1816.
- OPTTb 1817 = *Ofner und Pester Theatertaschenbuch auf das Jahr 1817*, Pesth, 1817.
- OSVALD 1785 = *Groff Eszeksz: szomorújáték*, ford. OSVALD Sigmund, Posony, Patzkó, 1785.
- PÁLFFY 1996 = PÁLFFY Géza, *A török elleni védelmi rendszer szervezetének története a kezdetektől a 18. század végéig (Vázlat egy készülő nagyobb összefoglaláshoz)*, Történelmi Szemle, 38 (1996), 2–3. sz., 163–217.
- PÁLFFY 2010 = PÁLFFY Géza, *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*, Budapest, História–MTA Történettudományi Intézete, 2010 (História Könyvtár; Monográfiák 27.).

- PALLAS 1904 = *A Pallas nagy lexikona*, XVIII. (II. pótkötet), Budapest, Révai, 1904.
- PÁLÓCZI 1953 = *Ötödfejszáz énekek: Pálóczi Horváth Ádám dalgyűjteménye az 1813. évből*, kritikai kiadás jegyzetekkel, s. a. r. BARTHA Dénes, Kiss József, Budapest, Akadémiai, 1953.
- PECZ 1985 = *Ókori lexikon*, szerk. PECZ Vilmos, Budapest, Könyvtér, 1985 (Tudománytár), I/2.
- PÉCZELI 1789 = [PÉCZELI József], *Magyar (Komédiák) Víg Játékok*, Mindenés Gyűjtemény, 1789, II., 68–70.
- PETŐFI 2008 = PETŐFI Sándor, *Szécsi Mária* = PETŐFI Sándor *Összes költeményei*, s. a. r. KERÉNYI Ferenc, Budapest, Akadémiai, 2008 (Petőfi Sándor összes művei 5.), 142–153.
- POMPIGNAN 1770 = Jean-Jacques Le Franc de POMPIGNAN, *Tragédies d'Eschyle*, Paris, Saillant et Nyon, 1770.
- POTTER 1779 = *The tragedies of Æschylus*, translated by R. POTTER, the second edition, corrected, with notes, in two volumes, London, 1779.
- PRAŽAK 1991 = Richard PRAŽAK, *Cseh színészek és zenészek Pest–Budán a 18–19. század fordulóján*, Színháztudományi Szemle 28., 1991, 13–18.
- PUKÁNSZKYNÉ 1961 = PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR Jolán, *Az első magyar énekesjáték: „Pikkó hertzeg és Jutka–Perzsi” = Az opera történetéből*, szerk. SZABOLCSI Bence és BARTHA Dénes, Budapest, Akadémiai, 1961, 5–36.
- PUL 1858 = *Pierer' Universal-Lexikon der Vergangenheit und Gegenwart oder Neuestes encyclopädisches Wörterbuch der Wissenschaften, Künste und Gewerbe*, vierte, umgearbeitete und stark vermehrte Auflage, Vierter Band, Altenburg, Pierer, 1858.
- RADA 1998 = RADA Tibor, *A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia és a testvérintézetek összefoglalt története*, I. kötet, Calgary, Budapest, Bánkuty, 1998.
- RAMEAU 1737 = Jean-Philippe RAMEAU, *Castor et Pollux: tragédie*, Paris, 1737.
- RATZKY 2007 = RATZKY Rita, *Hatalom és szerelem: Széchy Mária és Wesselényi Ferenc története a magyar epikában = „Nem sülyed az emberiség”...: Album amicorum Szörényi László LX. születésnapjára*, főszerk. JANKOVICS József, Budapest, MTA Irodalomtudományi Intézet, 2007, 691–706.
- RAUN 2001 = Toivo U. RAUN, *Észtország története*, Debrecen, Csokonai Kiadó, 2001.
- RECKE–NAPIERSKY 1829 = Johann Friedrich von RECKE, Karl Eduard NAPIERSKY, *Allgemeines Schriftsteller- und Gelehrten-Lexikon der Provinzen Livland, Esthland und Kurland*, Zweyter Band, Mitau, 1829.
- RÉKASY 1994 = RÉKASY Ildikó, *Verseghy Ferenc-bibliográfia*, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1994.
- REXA 1934 = REXA Dezső, *Az első magyar nyilvános színelőadások Pesten és Budán, 1785 = Tanulmányok Budapest multjából III.*, Budapest, 1934 (Budapest Székesfőváros Várostörténeti Monográfiái 5.), 127–137.
- RICHTER 1941 = RICHTER M. István, *Az inas a cébvilágban*, Ethnographia – Népelet, 52 (1941), 3–4. sz., 218–229.
- RITOÓK 2001 = RITOÓK Zsigmond, *Verseghy Prométheus fordításáról = Kabdebó Lóránt köszöntése 65. születésnapja alkalmából*, szerk. BESSENYEI József, FERENCZI László, KOVÁCS Viktor, PÁLFI Ágnes, Miskolc, ME BTK Összehasonlító Irodalomtörténeti és Művészettörténeti Tanszék, 2001, 61–66.
- RITTER 1792 = Peter RITTER, *Arien und Gesänge zum Eremit auf Formentera*, Schleswig, 1792.
- ROMAGNESI–RICCOBONI 1737 = Jean-Antoine ROMAGNESI, Antoine François RICCOBONI, *Castor et Pollux*, Paris, 1737.

- RUNGENHAGEN 1808 = Karl Friedrich RUNGENHAGEN, *Arien und Gesänge aus dem Schauspiele Der Eremit auf Formentera in zwey Aufzügen*, Berlin, 1808.
- RUTTKAY 1999 = RUTTKAY Veronika, Gyöngyösi „Murányi Vénus”-ának nyomai Arany, Petőfi és Tompa elbeszélő költeményében, *Irodalomismeret*, 10 (1999), 1–2. sz., 110–121.
- R. VÁRKONYI 1987 = R. VÁRKONYI Ágnes, *A rejtőzködő Murányi Vénus*, [Budapest], Helikon, 1987 (Labirintus).
- SÁGHY 1825 = *Verseghy Ferencz Maradványai és élete*, kiad. SÁGHY Ferenc, Buda, Királyi Magyar Universitás, 1825.
- SCHLOSSER 1784 = *Prometheus in Fesseln aus dem Griechischen des Aeschylus*, uebersetzt von J. G. SCHLOSSER, Basel bey, J. Jacob Thurneysen, dem Jüngern, 1784.
- SCHÖPFLIN [1929] = *Magyar színművészeti lexikon: A magyar színháztudomány és drámai irodalom enciklopédiája*, I., szerk. SCHÖPFLIN Aladár, Budapest, Thália, [1929].
- SCHÖPFLIN [1930] = *Magyar színművészeti lexikon: A magyar színháztudomány és drámai irodalom enciklopédiája*, II., szerk. SCHÖPFLIN Aladár, Budapest, Thália, [1930].
- SCHÖPFLIN [1931] = *Magyar színművészeti lexikon: A magyar színháztudomány és drámai irodalom enciklopédiája*, III., szerk. SCHÖPFLIN Aladár, Budapest, Thália, [1931].
- SCHÖPFLIN 1931 = *Magyar színművészeti lexikon: A magyar színháztudomány és drámai irodalom enciklopédiája*, IV., szerk. SCHÖPFLIN Aladár, Budapest, Thália, 1931.
- SCHWARZ 1757 = Friedrich Immanuel SCHWARZ, *Antiquitates Balearicae, Torgaviae*, 1757.
- SCOTT 1972 = Walter SCOTT, *Redgauntlet*, ford., utószó BART István, versbetéteket ford. DÁVIDHÁZI Péter, Budapest, Európa, 1972.
- SCOTT 1986 = Walter SCOTT, *Waverley*, ford., utószó BART István, versbetéteket ford. TANDORI Dezső, Budapest, Európa, 1986 (A Világirodalom Klasszikusai).
- SDL I. = Joseph Anton STEFFAN, *Sammlung Deutscher Lieder für das Klavier*, Erste Abtheilung, Wien, Joseph Edlen von Kurzböck, 1778.
- SDL II. = Joseph Anton STEFFAN, *Sammlung Deutscher Lieder für das Klavier*, Zweyte Abtheilung, Wien, Joseph Edlen von Kurzböck, 1779.
- SDL III. = Karl FRIBERTH, Leopold HOFMANN, *Sammlung Deutscher Lieder für das Klavier*, Dritte Abtheilung, Wien, Joseph Edlen von Kurzböck, 1780.
- SDL IV. = Joseph Anton STEFFAN, *Sammlung Deutscher Lieder für das Klavier*, Vierte Abtheilung, Wien, Joseph Edlen von Kurzböck, 1782.
- SEELMANN 1790 = *A maga mátkájáért ártatlanul halált szenvedett Groff Essex: szomorú játék*, ford. SEELMANN Károly, Kolosvár, Hochmeister, [1790].
- SEIBERT 1986 = *A keresztény művészet lexikona*, szerk. Jutta SEIBERT, ford. HARMATHNÉ SZILÁGYI Anikó, Budapest, Corvina, 1986.
- SEYFART 1756a = Johan Friedrich SEYFART, *Kurze doch gründliche Beschreibung der Balearischen und Pythyusischen Inseln, Majorca, Minorca, Yvica, und Formentera*, Frankfurt und Leipzig, Feissecker, 1756.
- SEYFART 1756b = Johan Friedrich SEYFART, *Geographische und zu Erläuterung der gegenwärtigen Kriegs Begebenheiten eingerichtete Beschreibung der Balearischen und Pythyusischen Inseln, Majorca / Minorca / Yvica / und Formentera / nebst einer Chartre, welche diese Inseln wie auch zwei Abriße des Hafens von Mahon mit allen Festungs Werken und der Festung Sankt Philip besonders für Augen stellet. Als der Beschluß der kurzen doch gründlichen Beschreibung dieser Inseln*, Frankfurt und Leipzig, Feissecker, 1756.
- SIMAI 1793 = *Házi orvosság*, ford. SIMAI Kristóf = ENDRÓDY 1793, 295–395.

- SIMON 2009 = SIMON Róbert, *Iszlám kulturális lexikon*, Budapest, Corvina, 2009.
- SOLT 1970 = SOLT Andor, *Dramaturgiai irodalmunk kezdetei (1772–1826)*, Budapest, Akadémiai, 1970.
- SORZ 1799 = Ritter von SORZ, *Das unglückliche Loos der Freiheits-völker: Eine allegorische Geschichte*, s. 1., 1799.
- SPIRÓ 1986 = SPIRÓ György, *Színházi gyakorlat Közép-Kelet-Európában a XIX. század első felében* = SPIRÓ György, *A közép-kelet-európai dráma: A felvilágosodástól Wispiański szintéziséig*, Budapest, Magvető, 1986 (Elvek és utak), 23–52.
- STEMPELY 2013 = *Systematica collectio*, s. a. r., bev. STEMPELY Irén, Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, 2013 (Pázmány Irodalmi Műhely; Források).
- STOY 1687 = Johann Paul STOY, *Oratio de Muhammedis sepulcro*, Altdorf, Meyer, 1687.
- SULZER 1771 = Johann Georg SULZER, *Allgemeine Theorie der Schönen Künste in einzeln, nach alphabetischer Ordnung der Kunstwörter auf einander folgenden Artikeln*, Erster Theil, Leipzig, Weidemanns Erben und Reich, 1771.
- SULZER 1774 = Johann Georg SULZER, *Allgemeine Theorie der Schönen Künste in einzeln, nach alphabetischer Ordnung der Kunstwörter auf einander folgenden Artikeln*, Zweyter Theil, Leipzig, Weidmanns [sic!] Erben und Reich, 1774.
- SZABOLCSI-TÓTH 1965a = SZABOLCSI Bence, TÓTH Aladár, *Zenei lexikon*, Budapest, Zeneműkiadó Vállalat, 1965, I.
- SZABOLCSI-TÓTH 1965b = SZABOLCSI Bence, TÓTH Aladár, *Zenei lexikon*, Budapest, Zeneműkiadó Vállalat, 1965, II.
- SZABOLCSI-TÓTH 1965c = SZABOLCSI Bence, TÓTH Aladár, *Zenei lexikon*, Budapest, Zeneműkiadó Vállalat, 1965, III.
- SZAJBÉLY 1983 = SZAJBÉLY Mihály, *Verseghy és Engel: Adalékok a „Mi a’ Poézis? És ki az igaz Poéta” c. mű forrásaiboz és korszerűségének megítéléséhez* = *In memoriam Verseghy Ferenc 2.: Emlékkönyv a Szolnokon 1982. december 3-án tartott tudományos ülésszak anyagából*, szerk. SZURMAY Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1983, 30–42.
- SZÉ 1954 = B. A., *A legrégebb magyar színlapok*, Színháztörténeti Értesítő, 1954, 3. sz., 165–193.
- SZILÁGYI 1980 = SZILÁGYI Ferenc, *A pesti „nevendék papok” előadásaitól a Nemzetiig: A British Museum könyvtárának magyar anyagából*, Színház, 13 (1980), 12. sz., 40–44.
- SZINNYEI 1894 = SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, III. kötet, Budapest, Hornyánszky, 1894.
- SZURMAY 1998 = SZURMAY Ernő, *A szolnoki Verseghy-műhely 25 éve* = *In memoriam Verseghy Ferenc 5.: Emlékkönyv a Szolnokon 1997. szeptember 18–19-én megrendezett Verseghy tudományos ülésszak anyagából*, szerk. SZURMAY Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1998, 64–66.
- TAGLIONI 1820 = Salvatore TAGLIONI, *Castore e Polluce: ballo mitologico*, Milano, 1820.
- TAR 2003 = TAR Gabriella Nóra, *Gyermekszínjátszás a 18. századi Magyarországon = A magyar színjáték honi és európai gyökerei: Tanulmányok Kilián István tiszteletére*, szerk. DEMETER Júlia, Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2003 (Régi Magyar Színház, II.), 237–246.
- TAR 2004a = TAR Gabriella-Nóra, *Gyermeki lelkeknek való néző hely (Felix Berner gyermektársulata a 18. századi Magyarországon) = Néző, játék, olvasó: Dráma- és színháztörténeti tanulmányok*, szerk. EGYED Emese, Kolozsvár, Kriterion, 2004, 103–125.
- TAR 2004b = TAR Gabriella-Nóra, *Gyermek a 18. és 19. századi Magyarországon és Erdélyi színpadjain*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2004 (Erdélyi Tudományos Füzetek 244.).

- TAR 2012 = Gabriella-Nóra TAR, *Deutschsprachiges Kindertheater in Ungarn im 18. Jahrhundert*, Register: Paul S. ULRICH, Berlin, 2012 (Thalia Germanica 13.).
- TOKAJI-NAGY 2001 = TOKAJI-NAGY Tivadar, *Az Irgalmas Rend működése Pesten és Budán*, Budapest, Mikes Kiadó, 2001.
- TOLDY 1865 = TOLDY Ferenc, *Versegby Ferencz költeményei*, Pest, Heckenast, 1865.
- TOMPA 1961 = TOMPA Mihály, *Szécsi Mária = TOMPA Mihály Válogatott művei*, vál., bev., jegyz. BISZTRAY Gyula, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1961 (Magyar Klasszikusok), 178–185.
- TÓTH 1930 = TÓTH Dénes, *A magyar népszínmű zenei kialakulása*, Budapest, Sárkány Nyomda, 1930.
- ÚMÉL 2004 = *Új magyar életrajzi lexikon*, főszerk. MARKÓ László, V., Budapest, Magyar Könyvklub, 2004.
- VADÁSZ 2005 = *19. századi egyetemes történelem 1789–1914*, szerk. VADÁSZ Sándor, Budapest, Korona, 2005.
- VADERNA 2004 = VADERNA Gábor, *Egy csók és más semmi: Berzsenyi Dániel 1810-es pesti kirándulása*, Holmi, 2004, 10. sz., 1217–1234.
- VAL 2009 = *Világvallások: A–Zs: buddhizmus, hinduizmus, iszlám, judaizmus, kereszténység*, ford. GÖRFÖL Tibor, a magyar kiadást szerkesztette GÖRFÖL Tibor, MÁTÉ-TÓTH András, a magyar vonatkozású szócikkeket írta GÖRFÖL Tibor, ÖTVÖS Csaba, Budapest, Akadémiai, 2009 (Akadémiai Lexikonok).
- VALJAVECZ 1934 = VALJAVECZ Frigyes, *Magyar írók levelei gróf Széchenyi Ferenchez (Harmadik, bef. közlemény)*, ItK, 44 (1934), 387–396.
- VÁLYI 1969 = VÁLYI Rózsi, *A táncművészet története*, Budapest, Zeneműkiadó, 1969.
- VARGA 1990 = *Pálos iskoladramák, királyi tanintézmények, katolikus papneveldek színjátékai*, s. a. r. VARGA Imre, Budapest, Akadémiai, 1990.
- VÁRI 2000 = VÁRI András, *Etnikai sztereotípiák a Habsburg Birodalomban a 19. század elején: Szövegek és szerzők*, Tabula, 3 (2000), 1. sz., 48–76.
- VÁRNAI 1975 = VÁRNAI Péter, *Opera-lexikon*, Budapest, Zeneműkiadó, 1975.
- VERGILIUS 1984 = *Vergilius összes művei*, ford. LAKATOS István, Budapest, Európa, 1984 (A Világirodalom Klasszikusai).
- VERRASZTÓ 2010 = VERRASZTÓ Gábor, *Marczibányi István*, Budapest, Napkút, Budai Polgár Nonprofit Kft., 2010.
- VERSEGHY 1790 = VERSEGHY Ferenc, *A világnak közöséges történetei: A régi nemzetek*, Pest–Buda, Weingand, 1790.
- VERSEGHY 1792a = *A' szerelem' gyermeke: Egy Nézőjáték öt Felvonásban*, Kotzebue Augustus Úr, Az Ehsztlandiai Tartományban lévő Guberniális Magistratusnak Praesidense utánn, az originális Kiadás szerint, ford. VERSEGHY Ferenc, Buda, Landerer, 1792 (Budai Magyar Theátrum).
- VERSEGHY 1792b = *A' le-bilintsezett Prométheus: Aeschylusból, egy régi görög dramatikuss Poétából*, ford. VERSEGHY Ferenc, Buda, Landerer, 1792 (Budai Magyar Theátrum).
- VERSEGHY 1793a = VERSEGHY Ferenc, *Mi a Poézis? és ki az igaz poéta? egy rövid elmélkedés, Mellyben a' Költésnek mivolta, eszközei, tzéllya és tárgya, a' Magyar Rythmisták' hangeggyeztetésének helytelenségével' együtt előállítatnak. Megtoldva: Horátziusnak Pízóhoz és ennek Fiaihoz írtt Levelével melly Költőmesterségnek is neveztetik, és egynéhány Költeményes Enyelgésekkel*, Buda, Landerer, 1793.
- VERSEGHY 1793b = *A' formentériai remete: Egy néző egyszersmind énekes játék három felvonásban. Kotzebue Augustus úr utánn szabadon fordította, és némelly keményebb kifejezésekre nézve meg-*

- enyhítette N. N. = *A' magyar játék-szín: első esztendő negyedik és utolsó kötet*, Pest, Trattner, 1793, 81–188.
- VERSEGHY 1793c = Franciscus VERSEGI, *Pro ludium in institutiones linguae Hungaricae, ad systema Adelungianum, genium item linguarum orientalium, ac dialectum Tibiscanum et Transylvanum exactas*, Pest, Trattner, 1793.
- VERSEGHY 1805a = *Eduárd Skóczyában, avvagy egy szökevénynek az éjszakája. Valóságos Történetből csináltt Nézőjáték három felvonásban*, mellyet francia nyelvenn írt Dűvál Úr, a Szerzőtül közlött kézírásból németre fordított szabadon a' Bécsi Császári és Királyi Theátrum' számára Kotzebue Augustus Úr, németből pedig magyarra, V. F., Pest, Eggenberger, 1805.
- VERSEGHY 1805b = *Nagy nevezetű és nagy tekintetű Kolomposi Szarvas Gergely úrnak mostoha ükömről kedves uram bátyámnak vlg élete és nevetséges vélekedései, mellyeket részént saját szájából vagy hiteles emberektül hallottam, részént pedig szórul szóra közlendő írásból tanultam*. 1–2. kötetke. Pestenn, Hartleben–Eggenberger, Trattner, 1804–1805.
- VERSEGHY 1805c = Franz VERSEGHY, *Neuverfasste Ungarische Sprachlehre, worin die verschiedenen Mund- und Schreibarten der ungarischen Sprache kurz angezeigt, die Regeln aus dem morgenlandischen Bau der Sprache selbst hergeleitet, mit dem deutschen Redensarten zusammengehalten, und durch Beispiele erläutert werden*, Mit einem Anhangem worin eine Sammlung der zum Sprechen nöthigsten Wörter, und der gewöhnlichsten Redensarten der sittlichen Umgangs; dann einige Gespräche, Erzählungen, Briefe, und Gedichte enthalten [sic!] sind, Pesth, Eggenberger, 1805.
- VERSEGHY 1805d = VERSEGHY Ferenc, *A' tiszta magyarság avvagy a' csinos magyar beszédre és helyes írásra vezérlő értekezések: Követi ezeket a' cadentiák' lajstroma, mellynek hasznát a' filologusok és a' poéták egyaránt vehetik*, Pest, Patzko, 1805.
- VERSEGHY 1806a = VERSEGHY Ferenc, *A' magyar másának háladatos öröme Herculesnek amaz öntött képzeténn, mellyet felséges urunk Jósef Magyar és Cseh országnak örökös királyi, Austriának pedig fő herczegje és Magyar országnak nádor–ispánnya a pesti nemzeti könyvtárbáznak aján-dékozott*, Buda, Királyi Magyar Universitas, 1806.
- VERSEGHY 1806b = VERSEGHY Ferencz, *Tisztelete ő excellentiájoknak Puchói Marczibány Istvány Úrnak, császári és királyi felségünk' valóságos belső consiliariussának, és kegyelmes hitvessének, Kesseleőkeői Majthényi Mária asszonynak, ama' két jeles fundatiójának alkalmatosságával, mellyeket a' betegek' számára tettek*, Buda, Királyi Magyar Universitas, 1806.
- VERSEGHY 1806c = VERSEGHY Ferencz, *Háladatos örömdal, mellyet ő excellentiájoknak, puchói Marczibány Istvány úrnak, császári és királyi felségünk' valóságos belső tanácsossának, és kegyel-mes hitvessének, kesseleőkeői Majthényi Mária asszonynak tiszteletére a' Budai Klastromban énekeltek Szent Erzsébetnek szerzetes Leányai, midőn Ó Excellentiájoknak fundatiójára az első három Magyar Szűzet, más kettővel együtt, a' Szent Szerzet' ruhájába felöltöztették Mindszent' havának 5^{dik} napján 1806*, Pest, Patzko, 1806.
- VERSEGHY 1808a = VERSEGHY Ferencz, *Hálaadó Dal, mellyet Ó Excellentiájoknak, Puchói Marczibány Istvány Úrnak ... És kegyelmes Hitvesének ... mély tisztelettel ajánlották az Ó Excellentiájok által kegyesen fundáltt első Magyar Apácák... mikor Szent Örszébetnek Szer-zetéhez a Budai Klastromban felesküdtek Februáriusnak 2^{dik} napján 1808. esztendőben Pestenn*, Pest, 1808.
- VERSEGHY 1809 = *Magyaroknak búsége és nemzeti lelke. Énekes játék két felvonásban, melly a' Budai és Pesti Theátrumban elő-adatott*, Vitéz Sorz Oberster Urnak verseibül szabadon for-dította VERSEGHY Ferencz, Musikába tette PACHA Gáspár, a' Magyar Theátrumnak Musikaszerzője, Pest, Trattner, 1809.

- VERSEGHY 1810a = *Az Emberi Nemzetnek Története, melyeket a' Magyar Nemességnek hasznos multságára öszveszedett egy Emberszerető Hazafi*: I. kötet, mely bevezetés gyanánt szolgál, ' az embernek tulajdonságirúl, és külömbféle organizatióirúl; ' az úgy nevezett természetnek és vadságnak állapotirúl értekezik, Buda, Magyar Királyi Universitas, 1810.
- VERSEGHY 1810b = *Az Emberi Nemzetnek Története, melyeket a' Magyar Nemességnek hasznos multságára öszveszedett egy Emberszerető Hazafi*: II. Kötet, mely a' társaságos életnek hajlandóságárúl, a' kis országoknak kezdetérúl, a' régi napkeleti birodalmaknak eredetérúl, és a' chinai nemzetnek történeteirúl, országlásárúl, religiójárúl és culturájárúl értekezik, Buda, Magyar Királyi Universitas, 1810.
- VERSEGHY 1810c = VERSEGHY Ferencz, *Halotti tisztelete ő excellentiájának, néhai nagy méltóságú Puchói Marczibány Istvány Úrnak, császári, királyi felségünk' titkos tanácsossának, és arany sarkantyús vitéznek, ki 1810ben Decembernek 21dik napján reggel öt óraker végezvén drága életét, ugyanazon holnapnak 23dikán a' T. Budai Apáczáknak Templomába temettetett*, Buda, Magyar Királyi Universitas, 1810.
- VERSEGHY 1811 = *Az Emberi Nemzetnek története, melyeket a' Magyar Nemességnek hasznos multságára öszveszedett egy Emberszerető Hazafi*: III. kötet, mely az Indiai történetekrúl, a' törvényeknek eredetérúl és külömbféle nemeirúl, a' régi napkeleti despotizmuszrúl, ' az országlásnak többféle formáirúl értekezik, Buda, Magyar Királyi Universitas, 1811.
- VERSEGHY 1813 = [VERSEGHY Ferenc], *Almarék erdélyi herczeg, avagy a' szebeni erdő: a' történetírásból vontt romános rajzolat*, Pest, Eggenberger, 1813.
- VERSEGHY 1816 = [VERSEGHY Ferenc], *Analyticae Institutionum Linguae Hungaricae: Pars 1: Etymologia linguae hungaricae: Sectio 1: Etymologia Nominum ac Pronominum*, Budae, Typ. Reg. Univ. Hung., 1816.
- VERSEGHY 1817a = [VERSEGHY Ferenc], *Analyticae Institutionum Linguae Hungaricae: Pars 2: Syntaxis linguae hungaricae: Sectio 1: Syntaxis nominum ac pronominum*, Budae, Typ. Reg. Univ. Hung., 1817.
- VERSEGHY 1817b = [VERSEGHY Ferenc], *Analyticae Institutionum Linguae Hungaricae: Pars 3: Usus aestheticus linguae hungaricae: Sectio 1: Ornati sermonis partii gradus, et epitome legum aestheticarum, quibus ars oratoria et poetica innititur*, Budae, Typ. Reg. Univ. Hung., 1817.
- VERSEGHY 1817c = [VERSEGHY Ferenc], *Analyticae Institutionum Linguae Hungaricae: Pars 3: Sectio 2: Epitome Rhetorices et Poëtices partiae, cum Appendice de stilo curiali hungarico*, Budae, Typ. Reg. Univ. Hung., 1817.
- VERSEGHY 1826 = [VERSEGHY Ferenc], *Lexicon Terminorum Technicorum az az Tudományos Mesterszókönyv: Próbaképpen készítették Némelly Magyar nyelv szeretők*, Buda, Királyi Magyar Universitas, 1826.
- VERSEGHY 1972 = VERSEGI Ferentz, *Rövid értekezések a' musikáról, VI énekkel*, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1972.
- VERSEGHY 1972–1979 = VERSEGHY Ferenc, *A magyar nyelv törvényeinek elemzése*, ford. BARTHA Lászlóné, BORÓK Imre, GYŐRI Gyula, IMRE István, LUKÁCSI Hubáné, SZÁZ Kázmér, szerk. SZURMAY Ernő, I–XII., Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1972–1979.
- VERSEGHY 1973 = VERSEGHY Ferenc, *A magyar nyelv törvényeinek elemzése III. rész. A magyar nyelv művészi felhasználása, 1. szakasz. Az ékes anyanyelv fokozatai és azon művészi szabályok kivonatai, amelyekre a szónoki és a költői művészet támaszkodik*, 1. füzet, ford. BARTHA Lászlóné, BORÓK Imre, GYŐRI Gyula, IMRE István, LUKÁCSI Hubáné, SZÁZ Kázmér, szerk. SZURMAY Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1973.

- VERSEGHY 1974 = VERSEGHY Ferenc, *A magyar nyelv törvényeinek elemzése III. rész. A magyar nyelv művészi felhasználása, 1. szakasz. Az ékes anyanyelv fokozatai és azon művészi szabályok kivonatai, amelyekre a szónoki és a költői művészet támaszkodik*, 2. füzet, ford. BARTHA Lászlóné, BORÓK Imre, GYŐRI Gyula, IMRE István, LUKÁCSI Hubáné, SZÁZ Kázmér, szerk. SZURMAY Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1974.
- VERSEGHY 1977 = VERSEGHY Ferenc, *A magyar nyelv törvényeinek elemzése III. rész. A magyar nyelv művészi felhasználása I. szakasz, Az ékes anyanyelv fokozatai és azon művészi szabályok kivonatai, amelyekre a szónoki és a költői művészet támaszkodik*, 7. füzet, ford. BARTHA Lászlóné, BORÓK Imre, GYŐRI Gyula, IMRE István, LUKÁCSI Hubáné, SZÁZ Kázmér, szerk. SZURMAY Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1977.
- VERSEGHY 1982 = VERSEGHY Ferenc *kiadatlan írásai I.*, gond., jegyz. DEME Zoltán, szerk., előszó SZURMAY Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1982.
- VERSEGHY 1983 = VERSEGHY Ferenc *kiadatlan írásai II.*, szerk. SZURMAY Ernő, gond., jegyz. DEME Zoltán, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1983.
- VERSEGHY 1987a = VERSEGHY Ferenc *kiadatlan írásai III.*, vál., bev., jegyz. FRIED István, szerk., SZURMAY Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1987.
- VERSEGHY 1987b = VERSEGHY Ferenc, *Értekezés a szentírás magyar fordításáról*, ford. BARTHA Lászlóné, BORÓK Imre, GYŐRI Gyula, előszó SZÖRÉNYI László, a héber szövegeket gondozta TURÁN Tamás, szerk. SZURMAY Ernő, bev. HORVÁTH Károly, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1987.
- VERSEGHY 1987c = *Levelek és vitairatok: Verseghy és kortársai a Káldi-féle bibliafordítás új, javított kiadásáról*, gyűjt. SZÖRÉNYI László, előszó HORVÁTH Károly, szerk., bev. SZURMAY Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1987.
- VERSEGHY 1987d = VERSEGHY Ferenc *levele Porthann finn nyelvész professornak 1794-ből*, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1987.
- VERSEGHY 1988 = VERSEGHY Ferenc, *Erkölcsei levelek*, öáll. HORVÁTH Károly, Szolnok, Szolnoki Nyomda, [1988].
- VERSEGHY 1989a = VERSEGHY Ferenc, *A világnak közönséges története, Írta francia nyelven abbás Millot úr: A magyar fordítónak értekezései a legrégebb nemzetekről* = VERSEGHY 1989b, 265–326.
- VERSEGHY 1989b = VERSEGHY Ferenc, FÖLDI János, FAZEKAS Mihály *válogatott művei*, vál., gond., jegyz. VARGHA Balázs, V. GIMES Ágnes, JULOW Viktor, Budapest, Szépirodalmi, 1989 (Magyar Remekírók).
- VERSEGHY 1999 = *Bevezetés a magyar nyelv törvényeibe, amely Adelung rendszere, nemkülönben a keleti nyelvek szelleme, valamint a tiszai és az erdélyi nyelvjárás alapján készült*, ford. HEGYI Balázs, szerk., utószó ÉDER Zoltán, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1999.
- VERSEGHY 2007 = [VERSEGHY Ferenc], *Excercitationes idiomaticae Hungarici secundum regulas Epitomes concinnatae in usum gymnasiorum Regni Hungariae*, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 2007.
- VOGLER 1808 = Abt VOGLER, *Kastor und Pollux: Eine große heroische Oper in drey Abtheilungen*, Wien, 1808.
- VOLTAIRE 1995 = VOLTAIRE, *Regények és elbeszélések*, ford. BENEDEK Marcell, GYERGYAI Albert, KOLOZSVÁRI GRANDPIERRE Emil, SZÁVAI Nándor, Budapest, Európa, 1995.
- VOPZ 1813 = *Vereinigte Ofner-Pester Zeitung*, Donnerstag, 25. März 1813.
- WEBER 1807 = Simon Peter WEBER, *Cantate auf das glorreiche Geburtsfest unsers allgeliebten Kaisers und Königs Franz des Ersten*, in Musik gesetzt Heinrich KLEIN, Pressburg, 1807.

- WELLMANN 1982 = *Színházi hírek, 1780–1803: A Magyar Hírmondó, a Hadi és Más Nevezetes Történetek és a Bécsi Magyar Hírmondó tudósításai*, öáll. utószó, jegyz. WELLMANN Nóra, Budapest, 1982.
- WERNSDORF 1760 = Christian WERNSDORF, *De antiquitatibus Balearicis exercitatio*, Brunswigae, 1760.
- WINKLER 2004 = WINKLER Gábor, *Barangolás az operák világában: kezdőknek, haladóknak és megszállottaknak: Zeneszerzők A–G-ig*, Budapest, Tudomány, 2004.
- WINTER 1806 = Peter WINTER, *Castor et Pollux: Tragedie-Opera en cinq actes*, Paris, 1806.
- WINTER 1808 = *Cantate von Chören aufgeführt zur hohen Vermählungsfeyer des Durchlauchtigsten Kronprinzens Friedrich Wilhelm von Wirtemberg mit Charlotte Augusta köni gl. Prinzessin von Bayern während der Beleuchtung in dem Köni gl. Garten zu Nymphenburg*, mit Musik vom Köni gl. Kapellmeister WINTER, h. n., Zänglisch, 1808.
- WINTER 1809 = *Friedens-Kantate, Aufgeführt in der Protestantischen Hofkapelle, Sonntags den 5. November 1809*, In Musik gesetzt von Herrn Kapellmeister WINTER, München, Hübschmann, 1809.
- WOHLFEIL 1962–1963 = Rainer WOHLFEIL, *Die Flugschrift des Don Pedro Cevallos: Ein Beitrag zur politischen Propaganda der Spanier im Kampf gegen Napoleon, Separatdruck aus der Festschrift für Johannes Vincke zum 11. Mai 1962*, Herausgeben von Consejo Superior de Investigaciones Cientificas und der Goerres-Gesellschaft zur Pflege der Wissenschaft, Madrid, 1962–1963.
- ZILAHY 1861 = AISZKHÜLOSZ, *A leláncolt Prometheusz: tragoedia*, ford., bev. ZILAHY Károly, Pest, Pfeiffer, 1861.
- ZOLTÁN 1963 = ZOLTÁN József, *A barokk Pest-Buda élete: Ünnepségek, szórakozások, szokások*, Budapest, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1963 (Tanulmányok; Új sorozat 17. [XL]).

NÉVMUTATÓ

- Abbans, Jouffroy d' 474
Abélard, Pierre 391, 392
Acsády Ignác 490
Ács Tibor 368, 464
Aeschylus → Aiszkülosz
Agócs Attila 488
Aiszkülosz (Aeschylus) 127, 128, 164, 356,
358, 363–365, 396–398, 400–402
Andrád Elek 490
András, I. (magyar király) 480, 481
Anikó → Kemény Anikó
Ányos Pál 365
Aranka György 477, 487
Arany János 487
Arató Endre 436
Ardelius, Heinrich 376
Aristophanes → Arisztophanész
Arisztophanész (Aristophanes) 356, 358, 397
Arisztotelész 358, 397
A(r)ndrasch, Philipp 470
Arouet, François-Marie (Voltaire) 389, 484,
486
Árpád 462, 465
Arthur, Thomas 438
Attila 465
- Bagoly → Bagolyi Antal
Bagolyi Anna (Bagoly L[eány]. A[sszony]) 486
Bagolyi Antal (Bagoly) 486
Bagoly L[eány]. A[sszony] → Bagolyi Anna
Bakos Márton 349, 490
Ballagi Mór 385, 386, 392
Banks, John 436, 486
Bán Péter 464, 465
Bárdos Kornél 477
Bartha Lászlóné 355, 358
Batsányi János 363, 477
Batteux, Charles 357, 358, 360, 361, 365
Batthyány József 364
Batthyány Tódor 369, 459
Bauer, Friedrich Wilhelm 380
Bayer József 380, 429, 436, 462, 463, 484
- Beauval, Lambert 474
Bebek Ferenc 488
Beethoven, Ludwig van 439
Beleznay János 480
Belitska-Scholtz, Hedvig 473, 474
Bél Mátyás 385
Benda, Caroline 430
Benda, Franz 430
Benda Kálmán 394
Benke József, laborfalvi 349, 435, 488, 490
Benke Judit (Laborfalvi Róza) 488, 490
Benkéné Rácz Zsuzsanna (Susika) 349, 490
Bernard, Pierre Joseph 476
Berner, Felix 470
Bessenyei György 363, 375, 484–487
Bethlen Gábor 487, 488
Bethlen István (erdélyi fejedelem) 488
Bethlen István, iktári 487, 488
Bihari János 491
Binal, Wolfgang 474
Bíró Ferenc 363, 364, 395
Bíró Teofil 436
Bitterli, Urs 428
Bleyer Jakab 364
Bodnár Erzsébet 370
Boér Sándor → Boér Sándor, Kövesdi
Boér Sándor, K. → Boér Sándor, Kövesdi
Boér Sándor, Kövesdi (Boér Sándor, K. Boér
Sándor) 381, 429
Bogdán István 385, 386, 431
Boieldieu, François Adrien 474
Bolla Márton 461
Bonfini, Antonius (Bonfinius) 370, 480, 481
Bonfinius → Bonfini, Antonius
Bonnie Prince Charlie → Eduárd Károly
Borbély Szilárd 359, 361
Bornhardt, Johann Heinrich Carl 406
Bourbon Mária Ludovika 464
Bourbon, Marie Adelaide Clotilde Xaviere de
387
Braunschweig-Wolfenbüttel, Anna Amalia
von 430

- Braunschweig-Wolfenbüttel, Elisabeth Christine (Erzsébet Krisztina) 465
 Bretzner, Christoph Friedrich 490
 Brühl, Alois Friedrich von 484–486
 Budaházi István 489
 Budaházi János 489
 Bull, John 439
 Búvár Kund → Zotmund
 Bükyné Horváth Mária 382
- Calvi, Giovanni Battista 476
 Campbell, Archibald 437
 Campbell, John 437
 Candeille, Pierre 476
 Carey, Henry 439
 Carmouche, Pierre Frédéric Adolphe 474
 Cervantes, Miguel de 432
 Cevallos, Pedro 368
 Chambers, Robert 436
 Chodowiecki, Daniel Nicolaus 364
 Christiani, Wilhelm Ernst 365
 Chudy József 428, 485, 486
 Clary und Aldringen, Wilhelmine von 366
 Colardeau, Charles-Pierre 392
 Constantini, Bartholomäus 470
 Cope, John 436–438
 Corneille, Pierre 358
 Cortéz, Hernán 432
 Czagányiné Simonyi Julianna (Juliska) 349, 489
 Czibula Katalin 373, 429
 Czipra Mariann 362
 Czirjék Mihály 392
- Csáky Krisztina 488
 Császár Elemér 353, 355, 360, 362–367, 394, 396, 428
 Csefkó Gyula 434
 Cseh Géza 366
 Csépan István 392
 Csermák Antal György 491
 Csetri Lajos 362
 Csizmadia Sándor 486
 Csokonai Vitéz Mihály 370, 375
 Csorba Csaba 488
 Csörsz Rumen István 373, 473
- Dayka Gábor 392
 Debreczeni Attila 363, 392
 Demeter Júlia 365, 372
 Deme Zoltán 353, 354, 358, 374, 375, 396, 405, 406, 476
 Déryné Széppataki Róza 461, 462
 Desmoulins, Camille 390
 Dieter, Christian Ludwig 406
 Dóczy Fruzsina 487
 Domanovszky Sándor 370
 Domokos Mária 491
 Donadello, Claude André 366
 Doncsecz Etelka 362, 428
 Dömötör Tekla 393
 Döring, Heinrich 405
 Drechsler, Josef 474
 du Bos → Dubos, Jean-Baptiste
 Dubos, Jean-Baptiste (du Bos) 472
 Dugonics András 392, 484–486, 488, 490
 Duval, Alexandre Vincent Pineux (Düvál) 231, 436, 437
 Düvál → Duval, Alexandre Vincent Pineux
- Ebers, Karl Friedrich 474
 Eckartshausen, Karl von 486, 489
 Eckermann, Johann Peter 364
 Eduárd Károly (Bonnie Prince Charlie, Károly Edward) 436–438
 Edward, III. (angol király) 382
 Egervári Ignác (Egervári Ignázt) 430
 Egervári Ignázt → Egervári Ignác
 Egey Klára, B. 469, 470
 Eggenberger József → Eggenberger József
 Eggenberger József (Eggenberger József) 231, 368, 437, 463
 Egyed Emese 473
 Ehrenstein János Antal → Ehrenstein, Johann Anton
 Ehrenstein, Johann Anton (Ehrenstein János Antal) 337, 370, 470, 471, 473, 474
 Ehrimfeld, Tobias Frech von 474
 Endrődy János 364, 367, 430
 Ernst Mihály → Ernyi Mihály
 Ernyi Ifjú]. A[sszony]. → Ernyiné Termetzky Franciska

- Ernyi Mihály (Ernst Mihály) 485, 486
Ernyiné Termetzky Franciska (Ernyi Ifjú).
A[sszony]., Termetzky Franciska) 485, 486
Ersch, Johann Samuel 406
Erzsébet, I. (angol királynő) 437
Erzsébet Krisztina → Elisabeth Christine von
Braunschweig-Wolfenbüttel
Esterházy Mária Beatrix 465
Ettre László 490
Euripides → Euripidész
Euripidész (Euripides) 356, 358, 397
- Fábián József → Fábián József
Fábián József (Fábián József) 434
Farkas Tamás 386
Farkas Zoltán 473
Federici, Vincenzo 476
Ferdinánd, III. (német-római császár, magyar
király) 488, 489
Ferenc, I. (magyar király, osztrák császár; II.
Ferenc) 368, 460, 464, 465
Ferenc, II. (német-római császár) → I. Ferenc
Ferenczi Zoltán 365, 396
Festetics György 366
Forbes, Duncan 437
Fórizs Gergely 359
Fox, George 468
Fried István 367, 395, 463, 470, 476, 477
Frigyes, II. (porosz király) 430
Fulbert (párizsi kanonok) 391
- Gálos Rezső 363, 367, 466, 479
Garzó Vince 349, 490
Giacomelli, Michelangelo 396
Girzik, Franz Xavier 474, 488
Glantz, György 491
Glehn, Christian 9, 384
Gleich, Josef Alois 474
Gluck, Christoph Willibald 464
Goedeke, Karl 376, 379, 405, 474
Goethe, Cornelia 397
Goethe, Johann Wolfgang 359, 364, 381, 397,
490
Goldhagen, Eustachius Moritz 396
Goldoni, Carlo 487
Gottwald, Clytus 406
- Granasztói Olga 373, 374, 467
Grassalkovich Zsuzsanna (Grassalkovics Kis-
asszony) 480
Grassalkovics Kisasszony → Grassalkovich
Zsuzsanna
Graves, Robert 478
Grimmer, Franz 470
Gubernáth Antal 369, 459
Gulyás József 367
Gupcsó Ágnes 406, 469
Gvadányi József 434
Gyöngyösi István (Gyöngyössi István) 349,
365, 366, 484, 486, 488–491
Gyöngyösi Rozália 490
Gyöngyössi István → Gyöngyösi István
György, II. (angol király) 436–438
- Haáz Rezső 429
Habsburg–Esterházy Mária Beatrix →
Mária Ludovika
Habsburg–Lotharingiai Ferdinánd Károly
Antal 465
Habsburg–Lotharingiai József Antal → József
(nádor)
Habsburg–Lotharingiai Károly Ambrus (Ká-
roly Ambrus) 368, 465
Hafner, Philipp 485, 486
Hahner Péter 390
Hainzmann, Michael Maximilian 370
Hamann, Brigitte 368, 464, 465
Hanák Péter 390, 392
Händel, Georg Friedrich 438, 439
Hartleben, Conrad Adolf 463
Haschka, Lorenz Leopold 370
Haydn, Joseph 477
Hegyí Klára 488
Henneberg, Johann Baptist 485, 487, 490
Henricus → III. Henrik
Henrik, III. (kasztiliai király) 431,
Henrik, III. (német-római császár; Henricus)
480–482
Hensler, Karl Friedrich 485
Hérodotosz 398, 401
Hésziodosz (Hésziodosz) 163, 397–400, 403
Heziodosz → Hésziodosz
Hirgeist Anna → Prónay Simonné

- Hirgeist Ferenc 367
 Hirschfeld, Johann Baptist Josef 474
 Holberg, Ludwig 486
 Homonnai Drugeth György 487
 Homonnai György 487
 Homonnai Mária 487, 489
 Horatius (Horátzius) 355, 365, 395
 Horátzius → Horatius
 Hornyák Annamária 372
 Horváth Konstantin 353, 431, 466
 Horváth János 466
 Horváth M. Ferenc 386
 Hossa, Franz 491
 Hovánszki Mária 373, 477
 Huber, Karl Joseph 365
 Hughes, Thomas Patrick 433
 Hübner, Michael → Hübner Mihály
 Hübner Mihály (Michael Hübner) 125, 394

 Iffland, August Wilhelm 359
 Illésházy Gábor 489
 Illésy János 362
 Isov Kálmán 406
 István, I. (magyar király; Szent István) 359

 Jakab, I. (angol király; VI. Jakab) 437
 Jakab, II. (angol és skót király) 354, 435–438
 Jakab, III. (Jakab Edward) 436, 437
 Jakab, IV. (skót király) 437
 Jakab, VI. (skót király) → I. Jakab (angol király)
 Jakab Edward → III. Jakab
 Jankovics József 366
 János–Szatmári Szabolcs 359, 360, 363, 364, 379, 380, 382, 428, 467
 Járdos Annamária 485
 Jókai Mór 488
 Jordis, Johann Philipp 434
 József (nádor; Habsburg–Lotharingiai József Antal) 366, 368, 465, 471, 472
 József, II. (német–római császár, magyar király) 361
 Juliska → Czagányiné Simonyi Julianna
 Jünger, Johann Friedrich (Jüngler) 359, 470, 471
 Jüngler → Jünger, Johann Friedrich

 Kádár Jolán 363, 379, 429, 436
 Kádas Mihály 490
 Kállay István 474
 Kántor Gerzson 349, 490
 Kaprinai István (Stephanus Kaprinai) 355
 Kaprinai, Stephanus → Kaprinai István
 Kardos Albert 388, 467
 Kardos Emilia 429
 Károly, I. (angol király) 437, 438
 Károly, VI./III. (német–római császár, magyar király) 465
 Károly Ambrus → Habsburg–Lotharingiai Károly Ambrus
 Károly Emánuel, IV. (szárd–piemonti király) 387
 Károly Edward → Eduárd Károly
 Kasztíliai János 431
 Katona József 488
 Kazinczy Ferenc (Kazintzy) 363, 366, 430, 477, 484
 Kazintzy → Kazinczy Ferenc
 Kecskeméti Gábor 355
 Kelemen Borbála (Kelemen L[eány]. A[szszony].) 486
 Kelemen Erzsébet → Lángné Kelemen Erzsébet
 Kelemen László 371, 484–486
 Kelemen L[eány]. A[sszony]. → Kelemen Borbála
 Kemény Anikó (Anikó) 349, 490
 Kemény János 349, 489
 Kenti Johanna 382
 Kerényi Ferenc 355, 360–366, 370, 375, 380, 381, 396, 429, 435, 436, 461, 466, 467, 469, 470, 471, 474, 483, 489, 490
 Keszi Imre 491
 Kilián István 363
 Kisfaludy Károly 487–489
 Kisfaludy Sándor → Kisfaludy Sándor, Kisfaludy
 Kisfaludy Sándor, Kisfaludy (Kisfaludy Sándor) 359, 362, 367
 Knapp Éva 363, 477
 Koegler, Horst 473
 Kókay György 363

- Kolosvári Herélő → Tsétsi Zachariás
Kondé Miklós 364
Koronka Borbála 489
Kosch, Wilhelm 473
Kótsi Patkó János 353, 355, 358, 463
Kotzebue Augustus → Kotzebue, August von
Kotzebue, August von (Kotzebue Augustus)
9, 167, 231, 359, 360, 363, 364, 368, 373,
375–382, 385–389, 391–393, 405–409,
411–418, 422–433, 435–437, 469, 474,
484–490
Kovács Gábor 473
Köhlbach, Markus 488
Kölcsey Ferenc 355, 361
Kreskay Imre 365
Krisztus 163
Kulcsár István (Kulcsár Istvány) 367
Kulcsár Istvány → Kulcsár István
Kummer, Paul Gotthelf 9, 384
Kun István, rozsályi 487
Kurz, Joseph Felix 470
- Laar, Mart 380, 382
Labádi Gergely 372
Laborfalvi Róza → Benke Judit
Laboureur, Jean de 490
Lakos János 488
Lambert, Théaulon de 474
Landerer Katalin 9, 127, 382, 397
Landerer Lipót Ferenc 382, 397
Láng A. → Láng Ádám János
Láng Ádám János (Láng A.) 349, 435, 436,
485, 489
Láng Boldizsár (Lángh Boldizsár) 485
Lángh Boldizsár → Láng Boldizsár
Láng If[jú]. A[sszony] → Lángné Kelemen
Erzsébet
Láng Irén 485
Lángné Kelemen Erzsébet (Láng If[jú].
A[sszony]., Kelemen Erzsébet) 485
Lavater → Lavater, Johann Caspar
Lavater, Johann Caspar (Lavater) 67, 389
Lavotta János, izsépfalvi és kevelházi 350, 491
Lefèvre Terézia → Murányi Zsigmondné
Lefèvre Terézia
Lemierre, Antoine–Marin 485, 486, 489
- Lessing, Gotthold Ephraim 428, 484, 486, 488
Lipót, II. (német–római császár, magyar király)
464, 465
Liptai L[eány] A[sszony] → Liptai Mária
Liptai Mária (Liptai L[eány] A[sszony]) 484
Lotharingiai Ferenc István 465
Lukianosz 472
Lully, Jean-Baptiste 464
- Maczák Ibolya 355
Madarász Flóris 353
Magyar György 349, 489
Mahomet → Mohamed
Mahumed → Mohamed
Majthényi László 481
Majthényi Mária, kesselőkői 367, 370, 480,
481
Majthényi Mihály 480
Makowetz, Franz/Friedrich 474
Mályuszné Császár Edit 360, 394
Marczali Henrik 465
Marczibányi Imre 480
Marczibányi István (Marczibány Istvány) 367,
368, 460, 477, 479, 480, 481
Marczibány Istvány → Marczibányi István
Margalits Ede 392
Margócsy István 353, 356, 359, 360, 362
Mária Ludovika (Habsburg–Esterházy Mária Lu-
dovika Beatrix) 368, 460, 464, 465
Mária Terézia 385, 386, 462, 465
Martinovics Ignác 366, 367, 484
Mathes, Jürg 430
Mátray Gábor 463
Mérey Sándor 469, 484
Mersch(y), Franz Xaver 470
Mészáros Cumberland → Vilmos Ágost
Metternich, Klemens Wenzel Lothar von 381
Millot, Claude-François-Xavier 363, 365, 428
Mohamed (Mahomet, Mahumed, Mohamed
b.'Abd Allah) 180, 181, 217, 408, 409, 420,
423, 431–434
Mohamed b.'Abd Allah → Mohamed
Molière → Jean-Baptiste Poquelin
Molnár János 396
Móricz Zsigmond 487
Moser, Franz Joseph 470

- Mozart, Wolfgang Amadeus 464
 Möller, Heinrich Ferdinand 484
 Murányi Zsigmond 488, 489
 Murányi Zsigmondné Lefèvre Terézia 349, 488, 489
 Murray, James 437
 Muzzarelli, Antonio 476
 Müller, Wenzel 474

 Nádasdy Lajos 363
 Nagy Imre 359, 469
 Nagy Iván 481, 490
 Nagy János (színész) 490
 Napiersky, Karl Eduard 405
 Napóleon 371, 381, 385
 Nehring, Dorothee 392
 Nodier, Charles 474
 Nougaret, Pierre Jean Baptiste 476
 Noverre, Jean-Georges 472, 473

 O. Nagy Gábor 392
 Orániai Vilmos → Vilmos, III.
 Ossitzky, Johann 367
 O' Sullivan, John 438
 Osvald Sigmond 436
 Ovidius 395

 Pacha Gáspár 288, 448, 461–463
 Paisiello, Giovanni 486
 Pál, I. (orosz cár) 381
 Pálffy Géza 488
 Pálóczi Horváth Ádám 475
 Pap Gábor → Papp Gábor
 Papp Gábor (Pap Gábor) 485
 Pataki Benedek (Pataky Benedek) 486
 Pataky Benedek → Pataki Benedek
 Patzelt, Johann 477
 Pavlovna, Jekatyerina 370, 471
 Péczeli József 355, 360
 Pecz Vilmos 478
 Pesthy László (Pesti László) 486
 Pesti László → Pesthy László
 Péter (magyar király) 480
 Petófi Sándor 487
 Platón 397
 Plautus 356, 358, 485

 Plinius 402
 Podmaniczky József (Podmanitzky) 463
 Podmanitzky → Podmaniczky József
 Pompignan, Jean-Jacques Le Franc de 396
 Pope, Alexander 392
 Poquelin, Jean-Baptiste (Molière) 358
 Potter, Robert 396
 Pozsonyi József 366
 Pražak, Richard 463
 Prielle Emilia 485
 Prónay László 367
 Prónay Simon 367
 Prónay Simonné (Hirgeist Anna) 367, 473
 Pukánszky Kádár Jolán 469
 Purcell, Henry 439
 Puskin, Alekszandr Szergejevics 381

 Quaisin, Adrien 474

 Racine, Jean 358
 Rada Tibor 464
 Ráday Gedeon (idősebb) 365, 366, 484
 Ráday Pál 365, 483
 Rákóczi György, I. (erdély fejedelem) 488–490
 Rameau, Jean-Philippe 476
 Ramler, Karl Wilhelm 361, 365
 Ratzky Rita 487
 Raun, Toivo U. 380, 382
 Raupach, Ernst 490
 Ravenscroft, Thomas 439
 Recke, Johann Friedrich von 405
 Rehák If[jú] L[eány]. A[sszony]. → Rehákné Moór Anna
 Rehák József 486
 Rehákné Moór Anna (Rehák If[jú] L[eány]. A[sszony].) 486
 Rékasy Ildikó 353, 354, 362, 363
 Rexa Dezső 379
 Riccoboni, Antoine François 476
 Richter M. István 385, 386
 Ritoók Zsigmond 396
 Ritter, Peter 406, 429
 Romagnesi, Jean-Antoine 476
 Romanelli, Luigi 476
 Roser, Franz 474
 Rousseau, Jean Jacques 392

- Rozsa Márton → Rózsa Márton
Rózsa Márton (Rozsa Márton) 487
Rungenhagen, Karl Friedrich 406
Ruttkay Veronika 487
- Sabodi Bonaventura 491
Sághy Ferenc 366, 367
Salieri, Antonio 474
Sand, Karl Ludwig 381
Sándor Lipót (nádor) 366
Sáska Biri 489
Sáska János 349, 489
Scarlatti, Giuseppe Domenico 464
Schikaneder, Emanuel 487, 490
Schiller, Johann Christoph Friedrich 359, 381, 489, 490
Schlegel, August Wilhelm 381
Schlosser, Johann Georg 127, 365, 396–403
Schmalhofer Leopoldina 338, 474
Schmallöger, Johanna 470
Schneider, Ludwig 485, 487
Schöpflin Aladár 484–490
Schreier János 461
Schröder, Friedrich Ulrich Ludwig 127, 359, 397, 488, 489
Schwarz, Friedrich Immanuel 429
Schwarz, Georg 363
Scott, Walter 436
Sebastiani, Franz Joseph 470
Seelmann Károly 436
Seibert, Jutta 431, 432
Seneca (Seneka) 356, 358
Seneca → Seneka
Seyfart, Johan Friedrich 429, 430, 432
Shakespeare, William 436, 485, 486, 488, 489
Sheridan, Thomas 438
Simai Kristóf 379, 406, 430, 485, 489
Simon Róbert 432, 434
Soden, Julius von 486, 488, 489
Solt Andor 359
Somorjai, Olga 473, 474
Soós Márton 485, 486
Sophocles → Szophoklész
Sophokles → Szophoklész
Sorz Oberster → Sorz, Ritter von
Sorz Óbester → Sorz, Ritter von
- Sorz, Ritter von (Sorz Oberster, Sorz Óbester) 288, 289, 369, 448, 459, 460, 463
Spiró György 364, 382
Stegmayer, Matthäus 474
Stempely Irén 394
Stoy, Johann Paul 434
Strauß, Josef 474
Sulzer, Johann Georg 355, 356, 358–361, 365, 395, 472, 473, 477
Susika → Benkéné Rác Zsuzsanna
- Szabolcsi Bence 386, 474, 475, 482, 491
Szajbély Mihály 357
Szapáry János (gróf; Szapáry János Péter Keresztély) 366, 367
Szapáry János Péter Keresztély → Szapáry János
Szapáry Leopoldina 366–368
Széchényi Ferenc 366–368
Széchy Anna Mária (Széchy Mária) 487–490
Széchy Éva 489
Széchy György 487, 489
Széchy Mária → Széchy Anna Mária
Szekér Joachim 367
Szemere Pál 355, 361
Szent Gergely 363
Szent István → István, I. (magyar király)
Szentiványi Zsuzsánna 489
Szent János 363
Szentjóni Szabó László 485, 488, 489
Sz[ent]. Margit 471
Szigethi Gyula Mihály 373, 429
Szilágyi Ferenc 474
Szinyei József 369, 459
Szophoklész (Sophocles, Sophokles) 356, 358, 400
Sztrabón 402
Szurmay Ernő 353, 354
- Taglioni, Salvatore 476
Tar Gabriella Nóra (Tar Gabriella-Nóra, Gabriella-Nóra Tar) 470, 474
Tar Gabriella-Nóra → Tar Gabriella Nóra
Tar, Gabriella-Nóra → Tar Gabriella Nóra
Terentius (Terenz) 356, 358
Terenz → Terentius

- Termetzky Franciska → Ernyiné Termetzky Franciska
 Tokaji-Nagy Tivadar 367
 Toldy Ferenc 353
 Tompa Mihály 487
 Tóth Aladár 386, 474, 475, 482, 491
 Tóth Dénes 463
 Török Magdolna → Váradyné Török Magdolna
 Trattner Mátyás 288, 289, 448, 464
 Treitschke, Georg Friedrich 474
 Tsétsi Zachariás (Kolosvári Herélő) 366, 484
 Tüskés Gábor 477
 Urfée, Honoré d' 468
 Vadászi Pál 489
 Vadász Sándor 381
 Vaderna Gábor 364
 Valjavec Frigyes 367
 Vályi Rózsi 473
 Várady Ifjú]. L[eány]. A[sszony]. → Váradyné Török Magdolna
 Várady Mihály 485, 486
 Váradyné Török Magdolna (Török Magdolna, Várady Ifjú]. L[eány]. A[sszony].) 485, 486
 Varga Imre 363, 369
 Vári András 392
 Várkonyi Ágnes, R. 487–490
 Várnai Péter 464
 Varsányi Ferenc 486
 Varthema, Ludovico 434
 Vergilius 395, 468
 Verrasztó Gábor 367, 368, 482
 Verseghi → Verseghy Ferenc
 Verseghy Ferenc (V. F., Verseghi, Verseghy Ferencz, Versegi, Versegi Ferentz) 9, 231, 288, 289, 349, 353–380, 382–388, 392–409, 411–418, 422–437, 440, 448, 459, 460, 462, 463, 465–467, 469–477, 479–481, 483–485, 487, 488
 Verseghy Ferencz → Verseghy Ferenc
 Versegi → Verseghy Ferenc
 Versegi Ferentz → Verseghy Ferenc
 Vesselényi Miklós → Wesselényi Miklós, hadadi
 V. F. → Verseghy Ferenc
 Vida László 463
 Vilmos, III. (angol király; Orániai Vilmos) 437
 Vilmos Ágost (Mészáros Cumberland, William Augustus) 436, 437, 438
 Virág Benedek 367
 Vogler, Georg Joseph 476
 Voltaire → François-Marie Arouet
 Weber, Simon Peter (Wéber Simon Péter) 370, 461
 Wéber Simon Péter → Simon Peter Weber
 Weigl, Josef 474
 Weingand János Mihály 437
 Weisse, Christian Felix 484–486, 489
 Weisenthurn, Johanna 474
 Wellmann Nóra 379, 396, 428
 Wernsdorf, Christian 429
 Werthes, Friedrich August Clemens 485, 491
 Wesselényi Ferenc, hadadi és murányi 487–490
 Wesselényi Ferentz → Wesselényi Ferenc
 Wesselényi Mikós, hadadi (Vesselényi Miklós) 461, 486, 487
 Wieland, Christoph Martin 474
 William Augustus → Vilmos Ágost
 Winkler Gábor 464, 465
 Winter, Peter 461, 476
 Wohlfeil, Rainer 368
 Wolf, Ernst Wilhelm (Wolff) 167, 405, 406, 430, 431
 Wolff → Wolf, Ernst Wilhelm
 Zajd b. Szábit 434
 Zichy Károly 491
 Ziegler, Friedrich Wilhelm 359, 490
 Zilahy Károly 396
 Zistler, Joseph 491
 Zoltán József 385, 386
 Zothmund → Zotmund
 Zotmund (Búvár Kund, Zothmund, Zotmund de Mojtech) 370, 479–481
 Zotmund de Mojtech → Zotmund
 Zöllner, Friedrich 470
 Zrínyi Miklós 488

A SOROZATRÓL

A Debreceni Egyetem Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézete és a Debreceni Egyetemi Kiadó által közösen gondozott *Csokonai Könyvtár* monográfiásorozat első darabja 1993-ban jelent meg, s azóta évente átlagosan kettő kötet lát napvilágot belőle. E sorozat testvérvállalkozása a *Csokonai Könyvtár: Források* című, irodalomtörténeti forrásokat közreadó jelen sorozat, amelynek hátterét elsősorban az intézetben működő textológiai műhely jelenti.

A sorozat *feltáró és felfedező* jellegű egyszerű. Céljának tekinti, hogy a tudományos kutatás és az oktatás számára hozzáférhetővé tegyen olyan szövegeket, amelyek ha egykor nyomtatásban meg is jelentek, ma már alig elérhető kiadványokban olvashatók, vagy amelyek kézíratos voltak miatt mindmáig ismeretlenek maradtak. A közreadással egyúttal ráirányítjuk a szakmai figyelmet a kiválasztott művekre, műcsoportokra, kapcsolódva ezzel napjaink erőteljes rekanonizációs folyamataihoz. (A feltáró és a felfedező jelleg kötetenként eltérő arányokat mutathat.)

A szöveggondozásban egységesen a kritikai kiadások normái és eljárásai az irányadóak, a sorozat kötetei azonban nem feltétlenül közölnek részletes szövegkritikai apparátust, a szöveg- és kiadástörténetet összefoglalóan is ismertethetik. A szövegek megértését segítő magyarázó jegyzetek teljes filológiai feldolgozásra törekszenek. A kötetek kísérőtanulmányai minden esetben felvállalják a kiadott szövegek alaposabb értelmezését és kontextualizálását is.

MEGJELENT:

Kisfaludy Sándor: Szépprózai művek
Kemény Zsigmond: Kisregények és elbeszélések
Bolyai Farkas: Drámák
Arany János: Tanulmányok és kritikák
Retorikák a reformáció korából
Első folyóirataink: Uránia
Első folyóirataink: Orpheus
Dugonics András: Etelka
Retorikák a barokk korból
Nagyari József tábori prédikációi
Első folyóirataink: Magyar Museum I–II.
Schedius Lajos János széptani írásai
Petelei István összes novellái I–II.
Pántzél Pál önéletírása és más munkái
Szerdahely György Alajos: Aesthetica (1778)
Petelei István összes novellái III–IV.
Verseghy Ferenc drámái

ELŐKÉSZÜLETBEN:

Egressy Gábor családi levelezése